อายุวัฒนมงคล 85 ปี

ศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน

หนึ่งเสาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

วารสาร ปราชญ์ประชาคม

Journal of Scholar Community

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 มีนาคม - เมษายน 2569

E-ISSN : 2822-1052 (Online)

วารสารปราชญ์ประชาคม

Journal of Scholar Community

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2569

E-ISSN: 2822-1052 (Online)

ที่ปรึกษา

พระพรหมศากยวงศ์วิสุทธิ์, ดร.

พระมหาวิจิตร กลฺยาณจิตฺโต, ผู้ช่วยศาสตราจารย์

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.เกศินี ประทุมสุวรรณ

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

นางสาวภาวพรรณ กิจประเสริฐ

ออกแบบปก

นายสุริยาทิศ โพธิ์ประสิทธิ์

กองบรรณาธิการ

พระครูสุนทรธรรมโสภณ, รองศาสตราจารย์ ดร.	วัดเสนหา นครปฐม
พระมงคลธรรมวิธาน, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน	สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม
ศาสตราจารย์ ดร.ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์	มหาวิทยาลัยรังสิต
ศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ สังข์รักษา	มหาวิทยารัตนบัณฑิต
รองศาสตราจารย์ ดร. โกนิฏฐ์ ศรีทอง	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รองศาสตราจารย์ ดร.โยธิน แสวงดี	มหาวิทยาลัยมหิดล
รองศาสตราจารย์ ดร.ธีรนงค์ สกุลศรี	มหาวิทยาลัยมหิดล
รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทรวุฒิ สมยานะ	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.อุสา สุทธิสาคร	มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
รองศาสตราจารย์ ดร.วิไลรัตน์ คีรินทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาวดี ขุนทองจันทร์	วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ประจวบ ประเสริฐสังข์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ พล.ต.ท.ดร.กิตติ์ธนทัต เลอวงศ์รัตน์	กองบัญชาการศึกษา สำนักงานตำรวจแห่งชาติ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิจักษณ์ ภู่ตระกูล	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัครวินท์ ศาสนพิทักษ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พนิตา ภักดี	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พระนครเหนือ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แม่ชีบุญช่วย ศรีเปรม	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.นรา ขำคม	มหาวิทยาลัยมหิดล

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิประจำฉบับ

ศาสตราจารย์ ดร.สถาพร เริงธรรม

รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์

รองศาสตราจารย์ ดร.ปราณีต ม่วงนวล

รองศาสตราจารย์ ดร.จิตติรัตน์ แสงเลิศอุทัย

รองศาสตราจารย์ ดร.พิชญาภา ยืนยาว

รองศาสตราจารย์ ดร.ธิติรัตน์ รุ่งเจริญเกียรติ

รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทรวุฒิ สมยานะ

รองศาสตราจารย์ เจษฎา บุญมาโฮม

พระมหาอรุณ ปญฺญารุโณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แม่ชีบุญช่วย ศรีเปรม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมจินตนา คุ้มภัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จินตนีย์ รู้ซื่อ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เริงวิชญ์ นิลโคตร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภิญญาพัชร์ ปลากัดทอง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรเชษฐ์ โทอื้น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกษฎา ผาทอง

พระมหาภาณุวิชญ์ ภาณุวิชฺชโญ, ดร.

ดร.พรทิวา อาชีวะ

ดร.สรรชัย ชูชีพ

ดร.วีรนุช พรมจักร

บทบรรณาธิการ

อยู่โดยไม่ต้องมีความรู้สึกว่าเราดีเด่นดังอะไรเลย
เพียงแต่รู้สึกว่าเราเป็นผู้มีประโยชน์ที่สุดคนหนึ่ง นั่นแหละถูกต้องและเป็นสุขแท้
-พุทธทาส-

วารสารปราชญ์ประชาคม ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (มีนาคม-เมษายน 2569) การบริหารราชการแผ่นดินโดยนายอนุทิน ชาญวีรกูล นายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันกับวลีที่แพร่หลายบนโซเชียลมีเดีย ส่งสารถึงความตั้งใจในการยกระดับรายได้และเศรษฐกิจของประชาชนว่า *"วันนี้นายกรัฐมนตรีมาพูดกับท่านครับ เป็น 2 เดือนกว่าทำได้ให้กับพี่น้องเยอะแยะ ถ้าเป็น 4 ปีรับรองว่าจะทำจนพี่น้องบอกพอแล้วๆๆ รวยไม่ไหวแล้ว! รวยไม่ไหวแล้ว! ไม่มีที่เก็บตังค์แล้ว นะครับ เชื่อเถอะครับว่าผมทำได้"* สำนวนคำเหล่านี้สร้างความอบอุ่นใจ ประชาชนมีความหวังยังคงรอ (ปาฏิหาริย์) ให้บ้านเมืองมีความมั่งคั่งอย่างมั่นคงดังที่ได้ปราศัยไว้ แม้ว่าปัจจุบันจะเป็นห้วงเวลาวิกฤติเศรษฐกิจด้วยน้ำมันราคาแพงเพราะแรงเขย่าจากภัยสงครามก็ตาม ถึงกระนั้น ความสมบูรณ์พูนสุขของประชาชาติ จึงมิได้มาจากการร้องขอจากฟากฟ้าหรือเลอล้ำวาทกรรม แต่มาจากผู้นำที่ตั้งใจเสียสละบริหารสาธารณกิจบำบัดทุกข์บำรุงสุขเพื่อประโยชน์มหาชน

ผลประโยชน์ลงตัว ถึงชั่วก็ว่าดี
ผลประโยชน์ไม่มี ดีแค่ไหนก็บอกชั่ว

สืบจากปกวารสารฉบับนี้ *"อายุวัฒนมงคล 85 ปี ศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน หนึ่งเสาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง"* ปรัชญาเมธีวิชาการที่ตั้งมั่นอุดมการณ์ด้วยศาสตร์แห่งเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศไทยฯ การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมฯ พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ เป็นต้น ด้วยสารัตถะของหลักการ คือ การวิพากษ์เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก โดยชี้ให้เห็นว่าเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมักเน้นการบริโภคสูงสุด (Consumption Maximization) และมองว่าทรัพยากรมีจำกัด แต่ความต้องการมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งอาจนำไปสู่การเบียดเบียนตนเองและสิ่งแวดล้อม ขณะที่พุทธเศรษฐศาสตร์ เน้นการจัดการทรัพยากรเพื่อ "การลดความทุกข์" และ "การพัฒนาคุณภาพชีวิต" มากกว่าการสะสมความมั่งคั่งเพียงอย่างเดียว โดยใช้หลักสัมมาอาชีวะและทางสายกลาง นอกจากนี้เศรษฐศาสตร์ทั่วไปใช้ GDP เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จ แต่พุทธเศรษฐศาสตร์จะเน้นที่ "ความกินดีอยู่ดี" ที่สมดุลทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม และระบบนิเวศ การนำพุทธเศรษฐศาสตร์และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในโลกปัจจุบันเป็นการสร้าง "ความสุขจากภายใน (Inner Happiness)" ที่ทำให้เกิด "ความสงบภายใน (Inner Peace)" ซึ่งเป็น "ความสุขที่ยั่งยืน" อย่างแท้จริง

“...ความเข้าใจพุทธศาสตร์ที่จำเป็นในเบื้องต้นเป็นความจริงที่ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าความสะดวกสบายสามารถหาซื้อได้ด้วยเงิน แต่ก็เป็นความจริงด้วยเช่นที่ความสุขใจซึ่งเป็นที่พึงปรารถนาของมนุษย์ทุกคนจะได้มาก็ด้วยการฝึกฝนจิต ทดลองปฏิบัติ และรับรู้ได้ด้วยตนเองเท่านั้น เพราะถ้าเงินสามารถซื้อความสุขได้ คนที่มีเงินมากย่อมไม่มีความทุกข์ใจเลย...” *-อภิชัย พันธเสน-*

ชีวิตที่เรียบง่าย คือชีวิตที่ไม่ขัดแย้งกับธรรมชาติ
การใช้ชีวิตอย่างพอดี คือการไม่วิ่งไล่ตามทุกสิ่งที่โลกบอกว่าจำเป็น
คนที่มีความสุข มิใช่คนที่มีทุกอย่าง แต่คือคนที่แสวงหาความสุขได้จากทุก ๆ อย่างที่ตนมี

จากการสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2569 ท่านได้เจรจาสื่อสารน้อมรับในกรอบโลกธรรมและสัจธรรม สูงสุดคืนสู่สามัญ ไม่ยึดมั่นถือมั่น ปล่อยวางสรรพสิ่ง แม้ด้วยตำแหน่งศาสตราจารย์และกีรตยาจารย์อันเป็นเครื่องเชิดชูเกียรติยศสูงสุดทางวิชาการ รวมทั้งผลงานต่าง ๆ เป็นที่ประจักษ์อันได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ล้วนแล้วสร้างสรรค์สู่ความภาคภูมิใจในชีวิต

“...ผมไม่อยากเรียกว่าเป็นความภูมิใจ ถือว่าเป็นพอใจก็แล้วกัน สิ่งที่ผมพอใจก็คือ ผมไม่ได้ทิ้งความชั่วร้าย มลทิน หรือความอัปยศอดสูอะไรให้กับคนที่ใกล้ชิดกับผม หรือคนที่อยู่ข้างหลังผม เราเป็นเพียงผลผลิตของสังคม เราเกิดมาแล้ว มีชีวิตอยู่ได้ พออยู่พอกินไป ไม่ถึงกับลำบากยากแค้น ไม่ทำความเดือดร้อนให้ใครจนเกินความจำเป็น ใช้ชีวิตของเราให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นอย่างที่ทำมา เพียงแค่นี้ก็เป็นที่พอใจสำหรับตัวเองแล้ว ตอนหนุ่ม ๆ ก็เคยคิดอยากจะมีชื่อจารึกไว้ในประวัติศาสตร์ อยากให้ตัวเองเป็นที่จดจำ แต่ตอนนี้คิดว่า เราเป็นแค่ส่วนหนึ่งของกาลเวลาที่ผ่านมาในโลก แล้วก็จะไปผ่านไป ไม่ยึดติด...” *-อภิชัย พันธเสน-*

เมื่อเวลาของเราสิ้นสุดลง ทุกอย่างก็เป็นแค่ความทรงจำ
โลกหลอกล่อเรานานาสารพัด สุดแต่ใจจะไขว่คว้าเพื่อให้ได้มา
การหยุดวิ่งไล่ล่า แท้นั่นคือ “บรมสุข” เพราะสุขอื่นจะเทียบเท่ากับความสงบนั้น ย่อมไม่มี
-พุทธพจน์-

วโรกาสมงคลสมัยนี้ กอปรกับชาติวุฒิ วัยวุฒิ คุณวุฒิ และปัญญาวุฒิที่ท่านได้สะสมบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์สร้างสรรค์สังคมมาอย่างต่อเนื่อง ในนามของศิษย์สาวกของศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน ต่างได้ค้นหาพื้นที่สำหรับแสดงจิตคารวะเชิดชูเกียรติประวัติของท่านให้แพร่หลายเป็นทิฏฐานุคติเพื่อเป็นแนวทางการศึกษาและปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงได้วารสารปราชญ์ประชาคม เป็นเวทีแสดงจิตคารวะด้วยการรวบรวมเสนอผลงานที่เกี่ยวข้องตามปณิธาน รักษา ต่อยอด และสืบทอดเจตนารมณ์ให้คงอยู่สืบนาน

บรรณาธิการ

สารบัญ

หน้า

บทความวิจัย	
การบริหารจัดการแผงลอยตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	1-25
นฤมล นิราทร, บวร ทรัพย์สิงห์ และกฤษฎา ธีระโกศลพงศ์	
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กับการกระจายอำนาจเพื่อสร้างประโยชน์สุขในสังคมไทย	27-41
สถาพร เริงธรรม	
การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาอำเภอพยุหะคีรี	43-64
วรรณา ประยุกต์วงศ์, กิตติคุณ หมู่พยัคฆ์, สโรชา เดวิ โดไรราจู และรัชดา ลิ้มศิริชัยกุล	
บริบทสังคมภาคใต้กับการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	65-83
นีรนาท แก้วประเสริฐ ระฆังทอง, สมจินตนา คุ้มภัย, วชรวรรษ พรหมมา, ชวพงษ์ นุ้ยสุข, ชลกานต์ เบ็ญจศักดิ์, เกษตรชัย และหีม, ฮัสบุลเลาะ อาศิสสกุล, รงค์ บุญสวยขวัญ และจินตนีย์ รู้ซื่อ	
การแก้ไขปัญหาความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรด้วยนวัตกรรมเกษตรอัจฉริยะพอเพียง	85-102
ภัทรวุฒิ สมยานะ และกัญญ์พัสวี กล่อมธงเจริญ	
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและการทำวิสาหกิจเพื่อสังคมเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนในท้องถิ่น: กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่งในภาคตะวันออก	103-120
ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์, พรทิวา อาชีวะ และจิตรา ประดิษฐศิลป์	
การพัฒนาความรู้ประวัติศาสตร์พื้นที่สำหรับการส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยวผสมผสานบนฐานจิตสำนึกความเป็นชาติ	121-140
กฤติกา คุณูปการ และธนธร วชิรขจร	
การศึกษาความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาสำหรับประชาชนทั่วไปด้วยระบบสมองกลฝังตัว	141-155
รวิวรรณ สื่อสุวรรณ, ณัฐวรรธน์ สถิราวิวัฒน์, หฤษนันท์ จันทร์ทอง และปัณรสี เอี่ยมสะอาด	
แนวทางการบริหารแบบกระจายอำนาจที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี	157-169
ภัทราวดี ผิวดำ และผุสดี กลิ่นเกษร	
คุณภาพการให้บริการกับการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาล: กรณีศึกษาโรงเรียนแกลง“วิทยสถาวร”	171-187
อังคณี ล้อมจันทร์	

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทบาททางการเมืองที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการบริหารงานสาธารณสุขจังหวัดเลย	189-200
ทศพลญกรณ์ แจ้งคำ, อาทิตย์ แสงเฉวก และวีรนุช พรมจักร์	
องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวที่มีผลต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ณ แหลมพรหมเทพ จังหวัดภูเก็ต: การวิเคราะห์จำแนกกลุ่ม	201-214
พัชรินทร์ ชูชัย และณัฏกฤษฎ์ เอกวรรณัง	
การพัฒนากิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขน เพื่อส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา	215-230
พิชญ์พิสิฐ ฤกษ์สิทธิชัย และวิไลภรณ์ วิชญาวัฒน์	
การพัฒนากิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้ผู้สูงอายุผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์	231-247
นิภาภรณ์ คำเจริญ	
พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ที่มีต่อการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เรียนระดับปริญญาตรีทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	249-270
รัจน์ชีวาต์ แซ่ตั้น	
แนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี	271-285
เจนณรงค์ แก้วจินดา, วรนัย จินนี่, พุทธิพงษ์ พานสร้อย, นิภาวรรณ เจริญลักษณ์, ชัชวาล แอร่มหล้า และนริศรา กรุดนาค	
การศึกษาผลกระทบของอัตราส่วนทางการเงินที่มีต่อมูลค่าของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กลุ่ม SET100	287-299
วิภาวดี คูณวงศ์, ภคมน เจริญสุข และพิชญดา มหาสุด	
การพยากรณ์ปริมาณและมูลค่าการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน	301-313
สุทธิพงศ์ ด้วงเงิน	
บทความวิชาการ	
การประยุกต์ใช้ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์ของศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน กับการดำเนินกิจกรรมทางด้านอวกาศของประเทศไทย	315-328
ชูเกียรติ น้อยฉิม, ศึกษิต สุวรรณเนตร, ไพโรจน์ จงรวมกลาง, และ ธันยมัย ศรีกัลยาณบุตร	
หลักธรรมที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันและหลักธรรมในการทำงานร่วมกับผู้อื่น	329-344
พระมหาภาณุวิชญ์ ภาณุวิชฺชโญ (นามบุดดี), พระครูสังฆรักษ์กันตพงศ์ กนฺตวโส ศานติคีรี และอาทิตย์ ชูชัย	
ปัจจัยที่มีผลต่อวิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองไทย	345-359
บุญธิกา คีรีวรรณ, จุฑารัตน์ ทรัพพัฒนมงคล, เกรียงฤทธิ์ ผิวเหลือง และวีรนุช พรมจักร์	

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
นวัตกรรมทางการเมืองไทยยุคหลังรัฐธรรมนูญ 2560 จากการครอบงำสู่ความเปลี่ยนแปลง	361-375
พระปัญญา สีงาม, พระสุรสีห์ มหาปุญโญ (เกิดสวัสดิ์) และพระมหาวุฒิชัย วุฑฺฒิชโย (นิลถาวรกุล)	
ภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาเพื่อการบริหารองค์กรทางการศึกษาในยุคดิจิทัล	377-388
ศิขริน ชื่นสมบุญ พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ และพระครูศรีสิทธิการโกศล	
กระบวนการพิจารณาบทความ	389

วารสารปราชญ์ประชาคม
ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2569
Journal of Scholar Community
Vol.4 No.2 March-April 2026

การบริหารจัดการแผงลอยตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

นฤมล นิราทร [1*]
บวร ทรัพย์สิงห์ [2]
กฤษฎา ธีระโกศลพงศ์ [3]

รับบทความ: 15 มกราคม 2569 แก้ไขบทความ: 28 เมษายน 2569 ตอบรับบทความ: 30 เมษายน 2569

บทคัดย่อ

บทความนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการหาบเร่แผงลอยตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งให้ความสำคัญกับการจัดการในลักษณะองค์รวม สร้างความสมดุลในปัจจุบันและสร้างภูมิคุ้มกันสำหรับอนาคต บทความนำเสนอกรอบแนวคิดที่อธิบายระบบเศรษฐกิจและการค้าแผงลอย แนวทางการบริหารจัดการ ความท้าทายในกระแสโลกที่จะส่งผลถึงการบริหารจัดการการค้าแผงลอยซึ่งเป็นเศรษฐกิจฐานราก แนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ก่อนที่จะนำเสนอสถานการณ์การบริหารจัดการในช่วงพ.ศ. 2557 - พ.ศ. 2569 และข้อมูลเชิงประจักษ์จากงานวิจัยเพื่อสนับสนุนข้อเสนอของผู้เขียน ก่อนที่จะสรุปด้วยข้อเสนอแนวทางการบริหารจัดการตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

คำสำคัญ: หาบเร่แผงลอย เศรษฐกิจฐานราก การบริหารจัดการ แนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

[1] ศาสตราจารย์ ดร., ประธานมูลนิธิ เอ.ที.ดี. เพื่อนผู้ยากไร้
[*] อีเมล: narumolnira@gmail.com
[2] ดร., สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
[3] ผศ.ดร., คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Street Vending Management in the Framework of the Sufficiency Economy Philosophy

Narumol Nirathron [1*]
Borvorn Subsing [2]
Kritsada Theerakosonphong [3]

Abstract

This article proposes management approaches for street vending based on the philosophy of the sufficiency economy which emphasizes holistic management, balance present needs while building resilience for the future. The paper introduces a conceptual framework explaining the informal economy and street vending, outlines management strategies, and discusses challenges arising from global trends that impact street vending which is grassroot economy. The sufficiency economy philosophy is examined prior to presenting the management context during 2014–2026, supported by empirical research evidence. The article concludes with recommendations for management practices aligned with the sufficiency economy philosophy.

Keywords: Street Vending, Grassroot Economy, Management and The Sufficiency Economy

[1] Professor, Ph.D., President the Friends of ATD Foundation
[*] Email: narumolnira@gmail.com.
[2] Ph.D., Social Research Institute, Chulalongkorn University
[3] Associate Professor, Ph.D., Faculty of Social Administration, Thammasat University

บทนำ

การบริหารจัดการหาบเร่แผงลอยเป็นความท้าทายสำหรับผู้บริหารกรุงเทพมหานครมาโดยตลอด นับตั้งแต่การสถาปนากรุงเทพมหานครในปี 2516 โดยเฉพาะประเด็นการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมระหว่างการค้าแผงลอยซึ่งมีจำนวนมากขึ้นเป็นลำดับและประชาชน ซึ่งมีทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับขายสินค้าบนทางเท้า แม้กฎหมายจะมีข้อยกเว้นให้ทำได้ภายใต้เงื่อนไข ปฏิเสธไม่ได้ว่าความท้าทายไม่ได้เกิดจากแนวทางการบริหารจัดการของกรุงเทพมหานครซึ่งให้ความสำคัญกับพื้นที่เป็นหลักเท่านั้น แต่ยังเป็นเป็นผลจากสภาพเศรษฐกิจ การเติบโตของทุนทั้งธุรกิจอสังหาริมทรัพย์และอุตสาหกรรมอาหาร แนวโน้มการจ้างงานพลวัตของกรุงเทพมหานคร ข้อกฎหมายและพฤติกรรมของผู้ค้า

หลังปี 2557 หรือช่วงทศวรรษที่ผ่านมา การจัดการหาบเร่แผงลอยในกรุงเทพมหานครมาถึงจุดเปลี่ยนสำคัญด้วยสถานการณ์สำคัญในประเทศสามชุดคือ (1) นโยบายคืนทางเท้าให้ประชาชน ซึ่งเริ่มต้นในปี 2557 (2) การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในประเทศไทย ต้นปี 2563 จนถึง 2565 (3) นโยบายบริหารจัดการหาบเร่แผงลอยของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร นายชัชชาติ สิทธิพันธุ์ ซึ่งเข้ารับตำแหน่งในปี 2565 สถานการณ์ทั้งสามชุดทำให้ผู้ค้าลดจำนวนลงอย่างมีนัยสำคัญ[1] ในขณะที่เศรษฐกิจอยู่ในภาวะตกต่ำ โอกาสการเป็นแรงงานรับจ้างลดลงจากสภาวะเศรษฐกิจโลกและท้องถิ่น กลุ่มแรงงานอายุ 30-65 ปีที่มีการศึกษาไม่เกินระดับมัธยมปลายมากกว่าครึ่งเป็นแรงงานนอกระบบ และการเป็นผู้ประกอบการเป็นอาชีพที่สำคัญมากขึ้น

ในปี 2567 กรุงเทพมหานครประกาศนโยบาย Set Zero แผงลอย กำหนดให้ทุกเขตในกรุงเทพมหานครสำรวจพื้นที่เพื่อกำหนดให้เป็นจุดผ่อนผันชุดใหม่ เป็นการเริ่มศักราชใหม่ของการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นที่คาดหวังว่าจะสร้างความสมดุลระหว่างการคงอยู่ของเศรษฐกิจฐานรากและการใช้พื้นที่สาธารณะ คำถามสำคัญคือกรุงเทพมหานครควรใช้แนวทางใดในจัดการการค้าหาบเร่แผงลอยซึ่งเป็นเศรษฐกิจฐานรากอย่างสมดุลในกรุงเทพมหานคร สามารถดำรงบทบาททางเศรษฐกิจ (แหล่งงาน สร้างรายได้และส่วนหนึ่งของห่วงโซ่อุปทาน) แหล่งความมั่นคงทางอาหาร รวมทั้งบทบาทด้านสังคม วัฒนธรรม ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของภาวะเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทั้งในระดับประเทศและสากล

ภายใต้สถานการณ์ข้างต้นบทความเสนอแนวทางการบริหารจัดการแผงลอยตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากเป็นการจัดการที่เป็นองค์รวม สร้างความสมดุล สร้างภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง บนฐานความรู้และคุณธรรม บทความเริ่มต้นด้วยแนวคิดที่อธิบายการปรากฏตัวของการค้าหาบเร่แผงลอย แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แนวโน้มสถานการณ์โลก การบริหารจัดการของ

[1] จำนวนจุดผ่อนผันลดลงจาก 634 จุดในปี พ.ศ. 2558 เหลือเพียง 243 จุดในปีพ.ศ. 2559 และลดลงต่อเนื่องเป็น 196 จุดในปี พ.ศ. 2560 ในช่วงปี พ.ศ. 2561–2564 จำนวนจุดผ่อนผันคงที่ที่ 171 จุด และจำนวนผู้ค้า 8,000 คน ปี พ.ศ. 2565 ถึง –2568 จำนวนจุดผ่อนผันลดลง เหลือเพียง 59 จุดผู้ค้าลดลงเหลือ 3,771 คนในปี พ.ศ. 2568 ส่วนผู้ค้านอกจุดผ่อนผันมี 321 จุด ผู้ค้า 7,997 ราย

กรุงเทพมหานคร สถานการณ์การประกอบอาชีพจากงานศึกษาในปี 2560, 2564 และ 2568 แนวทางการจัดการของกรุงเทพมหานคร และ ข้อเสนอแนวทางบริหารจัดการตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดที่อธิบายการคงอยู่ของการค้าแผงลอย

การคงอยู่ของหาบเร่แผงลอยซึ่งเป็นการประกอบการธุรกิจขนาดจิ๋ว อธิบายได้ด้วยวิวัฒนาการของแนวคิดสองระดับคือ ระดับภาคเศรษฐกิจและระดับอาชีพ ใน**ระดับภาคเศรษฐกิจ**หาบเร่แผงลอยอยู่ในเศรษฐกิจภาคที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งมีการวิวัฒน์มาต่อเนื่องตามพลวัตของสถานการณ์เศรษฐกิจสังคม คือ เริ่มจาก (1) แนวคิด Dualist ซึ่งเสนอว่าเป็นกิจกรรมตรงข้ามกับเศรษฐกิจภาคที่เป็นทางการ รองรับแรงงานที่ไม่สามารถเข้าสู่ระบบการจ้างงานที่เป็นทางการ (2) แนวคิด Structuralist ที่เสนอว่าเศรษฐกิจภาคนี้ช่วยสนับสนุนเศรษฐกิจในภาคที่เป็นทางการและเป็นกิจกรรมชั่วคราว มาสู่ (3) แนวคิด Legalist ที่เสนอว่าผู้ประกอบอาชีพเลือกอยู่นอกภาคทางการเพราะกฎระเบียบของรัฐที่เข้มงวดเกินไป และ (4) แนวคิด Voluntarist ที่เสนอว่าผู้ค้าสมัครใจที่จะอยู่นอกภาคที่เป็นทางการ เพราะมีความยืดหยุ่นกว่า ส่วนในระดับการประกอบอาชีพ คำอธิบายเกี่ยวกับการค้าหาบเร่แผงลอยก็มีพลวัตเช่นกัน คือ จาก (1) แนวคิด Modernist ที่เสนอว่าเป็นอาชีพล้าสมัยที่ตกค้างจากยุคสมัยเดิม (2) แนวคิด Structuralist ที่เสนอว่าเป็นการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของผู้ที่มีทางเลือกจำกัด (3) แนวคิดเสรีนิยมใหม่ Neo-liberalist ที่เสนอว่าเป็นการตอบสนองอย่างสร้างสรรค์ต่อความล้มเหลวของรัฐ และ (4) แนวคิดมีส่วนร่วม (Inclusionist) ที่เสนอให้ผู้ค้ารวมกลุ่มและมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับเขา (Nirathron, 2022a) แนวคิดทั้งสองระดับอธิบายการคงอยู่และต่อเนื่องของแผงลอยอันเป็นผลจากบทบาททางเศรษฐกิจสังคม รวมทั้งมีนัยต่อการบริหารจัดการ

ควบคู่ไปกับแนวคิดข้างต้น การบริหารจัดการยังต้องเข้าใจคุณลักษณะอื่นๆของการค้าแผงลอยด้วย เพื่อให้การบริหารจัดการสอดคล้องกับคุณลักษณะของการค้าและผู้ค้า คุณลักษณะเหล่านี้ประมวลทั้งจากเอกสารและข้อเท็จจริงที่ปรากฏในพื้นที่ ดังตารางที่ 1 (Nirathron, 2022b)

ตารางที่ 1 คุณลักษณะของการค้าแผงลอยและผู้ค้า

คุณลักษณะ	รายละเอียด การแบ่งกลุ่ม
การใช้พื้นที่ (McGee, 1970)	3 ประเภท 1) การรวมตัวในพื้นที่เฉพาะ (ตลาด, สถานีขนส่ง, ชุมชน) 2) พื้นที่สาธารณะ (ถนน, ทางเท้า) 3) ตลาดนัด/ตลาดตามช่วงเวลา
อัตลักษณ์และความเฉพาะของพื้นที่ (สำนักเทศกิจ, 2568)	3 ประเภท 1)พื้นที่อัตลักษณ์เฉพาะ 2) ตลาดชุมชน 3) พื้นที่สำนักงาน

คุณลักษณะ	รายละเอียด การแบ่งกลุ่ม
ความต่อเนื่อง, ลักษณะชั่วคราวหรือถาวร (Wakefield, Castillo, & Beguin, 2007)	2 ประเภท 1) อาชีพเสริม (ตามโอกาส, ตามสถานการณ์) 2) อาชีพถาวร (เร่ขาย, ตั้งขายประจำ)
สถานะทางกฎหมาย (Greenberg et al., 1980)	2 ประเภท 1) อาชีพเสริม (ตามโอกาส, ตามสถานการณ์) 2) อาชีพถาวร (เร่ขาย, ตั้งขายประจำ)
มาตรฐานอาชีพสากล (ISCO-08) (ILO, 2012)	2 ประเภท 1) กลุ่มอาชีพ 5212 (ขายอาหาร) ทักษะระดับ 2[2] 2) กลุ่มอาชีพ 9520 (ไม่ใช่อาหาร) ทักษะระดับ 1[3]
มาตรฐานอาชีพของไทย (TPQI) สาขาวิชาชีพการท่องเที่ยว การโรงแรม ภัตตาคารและร้านอาหาร/สาขาการให้บริการอาหาร/อาชีพผู้ประกอบอาหารริมบาทวิถี	2 ระดับ : ระดับ 4 : สมรรถนะของคุณวุฒิวิชาชีพ : ปรุงอาหารอย่างปลอดภัย, ปรุงอาหารอย่างมีสุขอนามัย, บริการอย่างถูกต้อง, จัดการของเสีย, ทำความสะอาด ระดับ 5 : บริหารจัดการและควบคุมการปฏิบัติงานปรุงอาหาร, บริหารจัดการงานบริการอย่างถูกต้อง
สถานะทางเศรษฐกิจ (Nirathron, 2006)	3 ประเภท 1) ระดับยังชีพ (พออยู่พอกิน) 2) มีทุนสะสม (แต่ไม่คิดขยาย 3) มีทุนสะสม (ต้องการขยายอาชีพ)

ที่มา : นฤมล นิราทร (2559); สำนักเทศกิจ (2568)

ความหลากหลายของคุณลักษณะของการค้าและผู้ค้าข้างต้นมีนัยต่อการบริหารจัดการที่ต้องคำนึงถึงมิติต่างๆ เช่น พื้นที่ มาตรฐานอาชีพ ซึ่งเชื่อมโยงกับทักษะ การบริหารจัดการ การส่งเสริมการประกอบอาชีพ สถานะทางเศรษฐกิจของผู้ค้า

แนวทางการบริหารจัดการแผงลอย

จากการประมวลเอกสาร แนวทางบริหารจัดการแผงลอยแบ่งได้เป็น 6 แนวทางหลัก จากห้ามขายไปจนถึงสนับสนุน คือ มีกฎหมายอนุญาตให้มีแผงลอย แนวทางแรกคือ ห้ามขาย (Elimination/Prohibition) ตามด้วยการควบคุมด้วยกฎระเบียบ (Regulatory control) การรื้อย้าย (Relocation) การเปิดโอกาสให้เป็นส่วนหนึ่งของเมือง (Co-existence) และ พัฒนาเป็นโครงสร้างสาธารณะ (Hawker System) โดยรัฐเป็นผู้จัดการหลัก (สิงคโปร์) และ มีกฎหมายประกอบอาชีพแผงลอย (อินเดีย) แต่ละแนวทางอาจมีรายละเอียด เช่น ห้ามขายในบางพื้นที่แต่อนุญาตในบางพื้นที่เช่น สหรัฐอเมริกา ไทย ในกรณีรื้อย้าย มีการให้ผู้ค้าเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการรื้อย้ายด้วย (อินโดนีเซีย) ให้ผู้ค้ารวมกลุ่มตั้งเป็นสหกรณ์ (รวันดา) ในกรณีของการอยู่ร่วมกับเมือง มีการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ (เวียตนาม) (นฤมล นิราทร, 2559)

[2] ใช้ทักษะพื้นฐาน การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นงานซ้ำๆ

[3] ใช้ทักษะสูงกว่าระดับ 1 การศึกษาระดับมัธยมหรืออาชีวศึกษา

แนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติตั้งแต่ระดับประชาชนถึงรัฐ ในการพัฒนาองค์รวม มีความสมดุล เปิดโอกาสให้มีความหลากหลาย เพื่อให้มีระบบภูมิคุ้มกันต่อการกระทบอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ในขณะเดียวกันก็ทันต่อพลวัตการเปลี่ยนแปลง องค์ประกอบสำคัญของแนวคิด คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน บนฐานความรู้และคุณธรรม (คณะทำงานตามสะดวก, 2568)

ความพอประมาณ หมายถึง ไม่สร้างความเหลื่อมล้ำ ไม่สุดโต่ง สนับสนุนความสมดุลระหว่างการพึ่งตนเอง และ พึ่งพิงภายนอก เป็นความพอประมาณบนฐานของ “ทุน” ประเภทต่างๆที่มีอยู่ คำนึงถึงการกระจายผลประโยชน์และโอกาสให้กิจกรรมเศรษฐกิจที่หลากหลายความมีเหตุผล หมายถึงความระมัดระวังในการประเมินสถานการณ์ ทั้งภายในและภายนอก เพื่อให้โอกาสผู้ประกอบสัมมาชีพในเศรษฐกิจฐานรากโดยเฉพาะผู้มีโอกาสทางเศรษฐกิจจำกัดกว่าผู้อื่น มีความรู้และทักษะที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของระบบการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไป ได้มีอาชีพ มีโอกาสสร้างรายได้และสวัสดิการให้แก่ตนเอง หรืออีกนัยหนึ่งคือพึ่งตนเองได้

มีภูมิคุ้มกัน หมายถึง ให้ความสำคัญกับความหลากหลายเพื่อให้สามารถสร้างความเข้มแข็งภายในโดยเฉพาะจากฐานรากทั้งระดับบุคคล ชุมชน ประเทศ คำนึงถึงความสมดุลของระบบเศรษฐกิจที่ควรประกอบด้วยหน่วยการผลิตที่มีความหลากหลาย ทั้งเพื่อให้ระบบเศรษฐกิจมีภูมิคุ้มกันจากการดำรงอยู่ของระบบผลิตในระดับท้องถิ่นที่รองรับแรงงาน สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลง และ วิกฤตโดยเฉพาะวิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมักเกิดจากการดำเนินนโยบายที่เอื้อประโยชน์ให้คนบางกลุ่ม การตัดสินใจโดยไม่พิจารณาถึงผลกระทบและความเสี่ยง

ความรู้และคุณธรรม หมายถึง การทำงานบนฐานของข้อมูล เข้าใจศักยภาพภายใน จุดแข็งทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งจะมีบทบาทมากขึ้นเป็นลำดับในปริมณฑลทางเศรษฐกิจ รู้เท่าทัน ภูมิสังคม เศรษฐกิจวัฒนธรรม และคุณค่าและตระหนักถึงข้อจำกัดในการจ้างงานที่มากขึ้นเป็นลำดับ การทำงานมีข้อมูลเชิงประจักษ์สนับสนุน เช่น การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างประชากร ปัญหาความเหลื่อมล้ำที่มากขึ้นเป็นลำดับ ทั้งนี้เพื่อกำหนดนโยบายและมาตรการที่สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจสังคมที่เป็นจริงของผู้คนส่วนใหญ่ และ และหากต้องปรับตัวก็เป็นการปรับตัวที่นำไปสู่ความยั่งยืน ไม่ใช่การตอบโจทย์ระยะสั้น เพื่อคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นไปเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ ให้โอกาสผู้คนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา และ บริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียงที่ไม่ได้ต่อต้านความเหลื่อมล้ำจากการพัฒนาของระบบทุนนิยม แต่ต้องการให้ทุนนิยมเติมความเห็นอกเห็นใจและศีลธรรมเข้าไปในระบบ เพื่อเสริมสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ (Avery & Bergsteiner, 2016)

การนำแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการบริหารจัดการการค้าแผงลอยจึงเป็นการจัดการที่ให้ความสำคัญทั้งปัจจุบันและอนาคต ยึดหลัก ความพอดี มีเหตุผล และสร้างภูมิคุ้มกัน โดยผสานเข้า

กับหลักธรรมาภิบาล เพื่อให้เกิดความยั่งยืน โปร่งใส และมีส่วนร่วมของประชาชน (สศช. 2544; Wibulswasdi, Dharmapiya & Pootrakul, 2016, p. 42; UNDP, 2007, p.64) คำนึงถึงบทบาทของแผงลอยในฐานะเศรษฐกิจฐานราก เป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจของเมืองที่เชื่อมโยงกับห่วงโซ่อุปทานของสินค้าจำนวนมาก ทั้งสินค้าเกษตร เช่น ปศุสัตว์ ประมง ธัญพืช พืชผักและผลไม้ แรงงานในห่วงโซ่อุปทานเหล่านั้น รวมถึงการจัดการที่ให้ความสำคัญกับบทบาทด้านสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ความมั่นคงทางอาหาร และพลวัตของกระแสโลก

แนวโน้มระดับโลก 5 ประการ วิสัยทัศน์กรุงเทพมหานคร และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

ต้นปี 2568 สภาเศรษฐกิจโลก (World Economic Forum) เสนอแนวโน้มการเปลี่ยนเชิงโครงสร้างของโลก (World Economic Forum, 2025) ซึ่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจท้องถิ่น รวมถึงอาชีพแผงลอยดังนี้ (Recchi, 2021; Peimani & Kamalipour, 2022)

1) การทวนกระแสโลกาภิวัตน์ (Deglobalization) เหตุการณ์โควิด-19 และความตึงเครียดทางภูมิรัฐศาสตร์ ทำให้หลายประเทศต้องลดการพึ่งพาห่วงโซ่อุปทานโลก การส่งออก หันไปพึ่งพาเศรษฐกิจระดับท้องถิ่นมากขึ้น การประกอบการขนาดเล็กขยายตัวและมีความสำคัญมากขึ้นในภาวะโลกาภิวัตน์ถดถอย สินค้าที่ผลิตในท้องถิ่นมีความสำคัญมากขึ้น การถดถอยของโลกาภิวัตน์เปิดโอกาสให้วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นขยายตัว แผงลอยกลายเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งเสริมการท่องเที่ยว การถดถอยของโลกาภิวัตน์ทำให้อาชีพอิสระเป็นทางเลือกที่สำคัญ แผงลอยมีความสำคัญมากกว่าการเป็นเพียงกิจกรรมนอกระบบ โดยเฉพาะสำหรับกลุ่มชายขอบ เช่น ผู้หญิง คนพิการ สูงอายุ แต่ในขณะเดียวกันก็สร้างความท้าทาย เพราะผู้บริหารท้องถิ่นต้องพยายามบูรณาการแผงลอยเข้าสู่ระบบ และรักษาความเป็นระเบียบของเมือง โดยต้องคำนึงถึงความหลากหลายของผู้ค้า ประเภทสินค้าและพื้นที่ และการจัดการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้การพัฒนาเมืองยั่งยืนและครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังนั้น เมืองน่าอยู่หรือนับรวมทุกคน (Inclusive city) ต้องไม่ทำให้แผงลอยกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายหรือใช้นโยบายกีดกัน

2) การประกอบธุรกิจโดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม ลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (Decarbonization) ซึ่งอาจปรากฏในรูปของการลดการพึ่งพาเชื้อเพลิงฟอสซิล การใช้พลังงานสะอาด บรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การกำจัดขยะและของเสียเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น พิจารณาทางเท้าในฐานะที่เป็นทรัพยากรร่วม คือเป็นได้มากกว่าทางเดิน (Mixed use) การพิจารณาลักษณะนี้ต้องการการจัดการอย่างสมดุล

3) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร (Demographic shift) ประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ผู้สูงอายุจำนวนมากต้องทำงานเพื่อให้มีรายได้ ในขณะเดียวกันผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยมีภูมิปัญญาที่สามารถพัฒนาเป็นทุนวัฒนธรรม สร้างรายได้

4) การเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล (Digitalization) การนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้มากขึ้น เช่น การใช้แพลตฟอร์มสั่งสินค้า การจ่ายเงินผ่านระบบดิจิทัล การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการกำกับและควบคุม ทำให้การจัดการมีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมทั้งสนับสนุนให้ผู้ค้าที่ด้อยโอกาสเข้าถึงเทคโนโลยี

5) หนี้สิน (Debts) ความชะงักงันทางเศรษฐกิจและภาระหนี้สิน ทำให้นโยบายการสร้างงาน สร้างรายได้มีความสำคัญเพื่อลดภาระหนี้สินครัวเรือน

แนวโน้ม 5 ประการนี้กล่าวได้ว่าหลายส่วนเชื่อมโยงกับวิสัยทัศน์ “เมืองน่าอยู่สำหรับทุกคน” ของกรุงเทพมหานคร ซึ่งขับเคลื่อนด้วยยุทธศาสตร์ 9 ด้าน 9 ดี ได้แก่ ปลอดภัยดี โปร่งใสดี เศรษฐกิจดี เดินทางดี สิ่งแวดล้อมดี สุขภาพดี สังคมดี เรียนดี และ บริหารจัดการดี ซึ่งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครเสนอไว้ตั้งแต่เข้ารับตำแหน่งในปี 2565 ยุทธศาสตร์ทั้ง 9 ด้านนี้ขับเคลื่อนด้วย การใช้ข้อมูล เทคโนโลยี และ การมีส่วนร่วมของประชาชน ยุทธศาสตร์ที่มีความเชื่อมโยงกับการบริหารจัดการแผงลอยชัดเจน คือ **เศรษฐกิจดี** ซึ่งรวมถึงการส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น เศรษฐกิจระดับย่าน **การเดินทางดี** ซึ่งรวมถึงความปลอดภัย เป็นระเบียบของทางเท้า สนับสนุนภาวะ “เดินได้ เดินดี” **สิ่งแวดล้อมดี** ซึ่งรวมถึงการจัดการขยะ น้ำเสีย ขยะอาหาร (Food waste) **สุขภาพดี** ซึ่งรวมถึงการบริโภคอาหารปลอดภัย และ**สังคมดี** ซึ่งรวมถึงการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ดูแลการดำรงชีพของกลุ่มเปราะบาง ผู้สูงอายุ (สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล, 2569)

ทั้งแนวโน้ม 5 ประการ ยุทธศาสตร์ของกรุงเทพมหานคร เชื่อมโยงได้กับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (วิสัยทัศน์ประเทศไทย, 2580) ที่มุ่งสร้างความมั่นคงจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศ ประชาชนมีงานและรายได้ที่มั่นคง มีความมั่นคงทางอาหาร ประชาชนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเท่าเทียมกัน การพัฒนาที่ไม่สร้างมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม มีการผลิตและบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งสามส่วนนี้สอดคล้องกับการบริหารจัดการแผงลอยตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การบริหารจัดการแผงลอยของกรุงเทพมหานคร: จากมาตรการ “คืนทางเท้าให้ประชาชน” สู่ วิกฤตโควิด-19 และหลักเกณฑ์ฯ ปี พ.ศ. 2567

หน่วยงานหลักที่มีหน้าที่ในการรักษาความเป็นระเบียบพื้นที่คือสำนักเทศกิจซึ่งกำกับดูแลทางเท้าส่วนและกองบังคับการตำรวจนครบาล ดูแลผิวการจราจร

การกำกับกระทำภายใต้พระราชบัญญัติ 3 ฉบับ[4] ซึ่งให้ความสำคัญในมิติที่ต่างกัน คือ การใช้พื้นที่สาธารณะและสาธารณสุข และเป็นที่มาของหลักเกณฑ์ที่กรุงเทพมหานครใช้ในการบริหารจัดการ

[4] หลักเกณฑ์นี้อ้างอิงกับกฎหมายสำคัญสามฉบับได้แก่ (1) พระราชบัญญัติการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ซึ่งอนุญาตให้ประกอบการค้าได้ ปรุงอาหาร ขายหรือจำหน่าย หรือใช้รถยนต์ หรือล้อเลื่อนเป็นที่ปรุงอาหาร ภายใต้ข้อยกเว้น คือ เมื่อเจ้าพนักงานท้องถิ่นประกาศให้เป็นจุดผ่อนผัน และด้วยความเห็นชอบของเจ้าพนักงานจราจร (มาตรา 19 และ 20) (2) พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ให้อำนาจท้องถิ่นออกข้อบัญญัติ

คือ หลักเกณฑ์ในปี พ.ศ. 2545 และ หลักเกณฑ์ในปี พ.ศ. 2563 และ พ.ศ. 2567 ตามหลักเกณฑ์นี้ กรุงเทพมหานครสามารถกำหนดจุดผ่อนผันให้ประกอบการค้าได้ชั่วคราวภายใต้ความเห็นชอบของเจ้าพนักงานจราจร โดยสำนักเทศกิจเป็นหน่วยงานที่กำกับดูแลจำนวนจุดผ่อนผันและผู้ค้า ซึ่งช่วงปีที่มีจุดผ่อนผันมากที่สุดคือ พ.ศ. 2555- พ.ศ. 2556 มีผู้ค้า 21,065 คน ในจุดผ่อนผัน 726 จุด (นฤมล นิราทร, 2560) อย่างไรก็ตามจำนวนจุดผ่อนผันและผู้ค้าตามสถิติของสำนักเทศกิจ ไม่ได้รวมผู้ค้านอกจุดผ่อนผัน ซึ่งมีจำนวนมากกว่าผู้ค้าในจุดผ่อนผันหลายเท่า ผู้ค้านอกจุดผ่อนผันต้องเสียค่าปรับตามกฎหมาย

การนำเสนอในส่วนนี้แบ่งเป็น 3 ช่วงเวลา เนื่องจากเป็นช่วงที่การบริหารจัดการแผงลอยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ คือ ช่วงคืนทางเท้าให้ประชาชน ซึ่งเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2557 จนถึง ช่วงก่อนการระบาดของโควิด -19 ช่วงการระบาดของโควิด-19 ซึ่งเริ่มต้นในปี 2562 จนถึงช่วงปี พ.ศ. 2565 และ ช่วงหลังการระบาด จนถึงปี พ.ศ. 2569 คือ ปีปัจจุบัน

1. มาตรการคืนทางเท้าให้ประชาชน (พ.ศ. 2557- พ.ศ. 2562)

ในปี พ.ศ.2557 สถิติของสำนักเทศกิจระบุว่า มีผู้ค้า 20,170 ราย ในจุดผ่อนผัน 665 จุด ส่วนผู้ค้านอกจุดผ่อนผันมีจำนวนมากกว่าหลายเท่า และในหลายพื้นที่สร้างปัญหาในการใช้ทางเท้า เนื่องจากผู้ค้ามีจำนวนมาก ปัญหาในการสัญจรเป็นที่มาสำคัญหนึ่งของทัศนคติที่เป็นลบต่อการค้าแผงลอยในช่วงเวลานั้น ประชาชนใช้ทางเท้ามากขึ้นจากการใช้บริการขนส่งสาธารณะระบบราง คือรถไฟฟ้า และ รถใต้ดิน ข้อร้องเรียนเกี่ยวกับความไม่สะดวกในการใช้ทางเท้า เป็นที่มาของปฏิบัติการ “คืนทางเท้าให้ประชาชน”

ปฏิบัติการคืนทางเท้าให้ประชาชนเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2557 ภายใต้นโยบายจัดระเบียบสังคมของ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) มีการไล่รื้อแผงลอยในพื้นที่ต่างๆ ทั้งที่เป็นจุดผ่อนผัน และนอกจุดผ่อนผัน เช่น สี่แยกคอกวัว หน้ามหาวิทยาลัยรามคำแหง ถนนสุขุมวิท ถนนสีลม รอบอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ หน้าวัดหัวลำโพง รอบตลาดนัดจตุจักร เป็นต้น (Voice Online, 2557; โพสต์ทูเดย์, 2557) กรุงเทพมหานครได้เตรียมสถานที่รองรับ ได้แก่ ตลาดสนามหลวง 2 ตลาดจตุจักร 2 ตลาด SC Plaza เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยที่ถูกยกเลิกพื้นที่ขาย แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาการสูญเสียรายได้ของผู้ค้า (กรุงเทพธุรกิจ, 2557; ไทยรัฐออนไลน์, 2558; นฤมล นิราทร, 2559) ในช่วงเวลา 4 ปี จำนวนผู้ค้าลดลงเหลือ ผู้ค้า 8,021 ราย (จุดผ่อนผัน 175 จุด) ในปี พ.ศ. 2561 (สำนักเทศกิจ, 2563) แม้ประชาชนจำนวนไม่น้อยสนับสนุนการไล่รื้อ เนื่องจากประสบปัญหาการสัญจรและเห็นว่ามีร้านสะดวกซื้อกระจายอยู่ในพื้นที่ต่างๆแล้ว แต่ก็มีผู้ประชาชนไม่น้อยที่ไม่เห็นด้วย เนื่องจากร้านสะดวกซื้อลดความหลากหลายของอาหาร และทำให้อาหารไทยถูกทำให้เป็นมาตรฐานเดียว ตัดโอกาสการประกอบอาชีพของผู้ค้ารายย่อย และศูนย์อำนาจของอาหารตกไปอยู่ในมือของบรรษัท งานศึกษาของ Carrillo and Reeds ในปี 2018 (2561) ระบุว่า หากไม่

เกี่ยวกับสุขอนามัยของผู้ค้า วิธีการขาย การจัดเก็บอาหาร ความสะอาดของภาชนะ น้ำใช้ และอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมถึงเวลาขายสินค้าและมาตรการป้องกันอันตรายต่อสุขภาพ (3) พระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ. 2522

มีหาบเร่แผงลอยอาหาร ประชาชนต้องเสียค่าใช้จ่ายด้านอาหารเพิ่มขึ้นเดือนละ 357 บาท (Carrillo and Reeds, 2018) และมีข้อเสนอให้กรุงเทพมหานครทบทวนการบริหารจัดการ (Nirathron and Yasmeen, 2019) การไล่รื้อนำไปสู่การรวมกลุ่มของผู้ค้าแผงลอยในชื่อ เครือข่ายแผงลอยไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (นฤมล นิราทร, 2563)

งานศึกษาผลกระทบนโยบายการจัดระเบียบหาบเร่แผงลอยในภาพรวม และระดับพื้นที่ สะท้อนว่านโยบายการจัดระเบียบหาบเร่แผงลอยให้ผลลัพธ์เชิงบวกต่อกายภาพของเมืองและด้านความสะดวกและความปลอดภัยในการสัญจร ความสะอาด ความเป็นระเบียบ และภาพลักษณ์ของเมือง แต่ผลกระทบเชิงลบตกอยู่กับผู้ค้าหาบเร่แผงลอยและผู้ประกอบอาชีพในเศรษฐกิจฐานรากโดยตรง รายได้ของผู้ค้าลดลงไปจนถึงไม่มีรายได้ กระทบต่อความมั่นคงของครัวเรือน ทำให้ประชาชนมีทางเลือกในการเข้าถึงสินค้าและอาหารที่หลากหลายและราคาย่อมเยาลดลง (Angsuthonsombat and Samantrakulu, 2019; ชาคร เลิศนิทัศน์และสมชัย จิตสุชน, 2561; บวร ทรัพย์สิงห์ และคณะ, 2561; นฤมล นิราทร, 2559) รัฐบาลเยียวยาด้วยการให้ผู้ค้าย้ายไปขายในตลาดประชารัฐซึ่งสร้างขึ้นใหม่ในแต่ละเขต แต่เนื่องจากตลาดประชารัฐไม่ได้อยู่ในย่านชุมชน มีผู้ค้าที่ลงทะเบียนกับตลาดประชารัฐรวมทั้ง 50 เขต เพียง 7,810 ราย ในจำนวนนี้สละสิทธิ์ 6,438 ราย หรือร้อยละ 82.43 (ร็อกเกต มีเดีย แล็บ, 2565)

ในช่วงเวลาเดียวกันมีงานศึกษาของวุฒิสภาที่อธิบายบทบาทของการค้าแผงลอยต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ งานชิ้นนี้ประมาณการว่า แผงลอยจำนวน 170,000 แผงในปี 2561 ตามการประมาณการของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครในเวลานั้น (ร็อกเกต มีเดีย แล็บ, 2565) หากมีรายได้วันละ1,000 บาท จะสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจได้ 40,800 ล้านบาทต่อปี มีการบริโภคเพิ่มขึ้น 26,928 ล้านบาทต่อปี เท่ากับทำให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นในผลิตภัณฑ์มวลรวมของกรุงเทพมหานคร 67,728 ล้านบาท (วุฒิสภา, 2562)

ในปี พ.ศ. 2562 รัฐบาล พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา และกรุงเทพมหานคร หันกลับมาตระหนักถึงความสำคัญของแผงลอย ทั้งทางด้านวัฒนธรรม วิถีชุมชน เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ความปลอดภัย รวมถึงการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ รัฐบาลเสนอนโยบายเร่งด่วนเรื่องแรก คือนโยบายแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิตของประชาชน โดยลดข้อจำกัดในการประกอบอาชีพ โดยทบทวนรูปแบบและมาตรฐานหาบเร่แผงลอยในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล เพื่อยังคงเอกลักษณ์ของเมืองหลวงแห่งร้านอาหารริมถนน กระทรวงมหาดไทยและกรุงเทพมหานคร เร่งดำเนินการตามนโยบายในการให้ความช่วยเหลือผู้ประกอบการแผงลอย 2 ลักษณะ คือ 1) กำหนดรูปแบบพื้นที่ค้าขายแบบถนนคนเดิน (Walking Street) ในพื้นที่สำคัญของกรุงเทพมหานครตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากและส่งเสริมการท่องเที่ยว 2) การผ่อนผันในพื้นที่อื่นๆ โดยกรุงเทพมหานครหารือร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดจุดที่มีความเหมาะสม (รัฐบาลไทย, 2562; แนวหน้า, 2562) โครงการถนนคนเดิน มีการดำเนินการใน 3 พื้นที่ ได้แก่ ถนนสีลม ถนนเยาวราช และถนนข้าวสาร (Work Point Today, 2562) รวมถึงมีนโยบายเปิดพื้นที่นำร่องจุดผ่อนผันการค้าบนพื้นที่สาธารณะ (สยามรัฐ, 2563)

หากพิจารณาสถานการณ์ข้างต้น ตามแนวทางแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ก็จะพบว่าการบริหารจัดการให้ความสำคัญกับความเป็นระเบียบของพื้นที่สาธารณะ ความคล่องตัวของการจราจร และการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด แต่มองข้ามความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประชาชนและผู้มีรายได้น้อย รวมทั้งมิติอื่นๆไม่ได้รับความสนใจมากเท่า แต่เมื่อรัฐบาลเริ่มตระหนักถึงคุณค่าเศรษฐกิจฐานราก ดังที่ปรากฏในนโยบายเร่งด่วนมี ทำให้กล่าวได้ว่ามีการปรับความสมดุลระหว่างระเบียบเมืองกับความมั่นคงทางรายได้ของประชาชนรวมถึงสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ

2. วิกฤตโควิด-19 (พ.ศ. 2563- พ.ศ. 2565)

การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในประเทศไทย เริ่มขึ้นตั้งแต่ 13 มกราคม 2563 ถึงวันที่ 20 กันยายน 2565 (South China Morning Post, 2020; ราชกิจจานุเบกษา, 2565) ระยะเวลาเกือบ 3 ปีของการระบาด รัฐบาลให้ความสำคัญกับการควบคุมการเดินทางของประชาชน หรือมาตรการปิดเมืองหรือล็อกดาวน์ มาตรการเยียวยา ช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับผลกระทบ เช่น โครงการเราไม่ทิ้งกัน โครงเรารักกัน โครงการเราชนะ โครงการคนละครึ่ง และมาตรการฟื้นฟูหลังการระบาด เป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วงเวลาของการระบาด ไม่มีการยกเลิกจุดผ่อนผันเพิ่มขึ้น (Spring News, 2564; โพสต์ทูเดย์, 2564; กระทรวงมหาดไทย, 2563) ข้อมูลของสำนักเทศกิจ กรุงเทพมหานคร ปี 2566 (สำนักเทศกิจ, 2566) ระบุข้อมูลว่าในปี 2563 ถึง – 2564 มีผู้ค้า 7,947 ราย จุดผ่อนผันอยู่ 171 จุด ผู้ค้าที่เหลืออยู่ ขายสินค้าได้น้อย เนื่องจากสภาพทางเศรษฐกิจของประเทศซบเซา (นฤมล นิราทร และคณะ, 2564 ; WIEGO, 2022) ผู้ค้าระดับยังชีพได้รับผลกระทบหนัก โดยเฉพาะผู้สูงอายุ บางรายต้องซื้อวัตถุดิบวันละหลายรอบตามเงินสดที่มี ผู้ค้าที่มีฐานะดีกว่าเข้าถึงแหล่งขายส่งและมาตรการเยียวยาของรัฐ เช่น เงินเยียวยา โครงการคนละครึ่ง และเงินกู้จากธนาคารออมสิน (นฤมล นิราทร, Carrillo และ กฤษฎา ธีระโกศลพงศ์, 2564) ในช่วงนี้กรุงเทพมหานครออกประกาศหลักเกณฑ์ วิธีการ และ เงื่อนไข การกำหนดพื้นที่ทำการค้า และการขายหรือจำหน่ายสินค้าในที่สาธารณะ พ.ศ. 2563 (ราชกิจจานุเบกษา, 2563) หลักเกณฑ์นี้มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดมาตรฐานการบริหารจัดการค้าแผงลอย เนื่องจากเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญ คือ เจ้าของอาคาร และผู้อยู่อาศัย ผู้ทำงานในบริเวณใกล้เคียง และ ประชาชนผู้สัญจรและใช้ทางเท้ามีส่วนร่วมในการให้ความเห็นชอบให้เป็นพื้นที่ทำการค้า ซึ่งในด้านหนึ่งอาจจำกัดโอกาสในการเป็นจุดผ่อนผันหากประชาชนไม่เห็นด้วยตั้งแต่ต้น แต่ในอีกด้านหนึ่งทำให้ผู้ค้าเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เพื่อการยอมรับของประชาชน

ในเดือนมิถุนายน 2563 คณะที่ปรึกษาด้านผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมในศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) เน้นย้ำการสร้างความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจฐานรากเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจไทย (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563) แนวทางนี้สอดคล้องกับแนวปฏิบัติในหลายพื้นที่ในประเทศจีน และ สหรัฐอเมริกา (Song, 2020; Moon, et al., 2024)

แม้สถานการณ์การระบาดของโรคส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ แต่ก็ได้สร้างความตระหนักต่อมาตรฐานด้านสาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม ในวิถีใหม่ (New Normal) ประชาชนได้รับการกระตุ้นให้ดูแลตนเองอย่างเข้มงวดในการป้องกันตนเองด้านสุขภาพ อนามัย เช่น ล้างมือด้วยเจลแอลกอฮอล์ ตรวจวัดอุณหภูมิ สวมหน้ากากอนามัย การพัฒนามาตรฐาน SHA การเว้นระยะห่างระหว่างบุคคล การวางระบบโซนระบบการหมุนเวียนภายในร้าน ระบบถ่ายเทอากาศ และการลดการสัมผัส เพื่อลดและป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อโรคทั้งทางตรงและทางอ้อม (The Urbanis, 2020; สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563) นอกจากนี้ เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทในมากขึ้นทั้งการทำงาน การศึกษา การใช้ชีวิตประจำวัน การสั่งอาหารผ่าน Platform การทำธุรกรรม เช่น การโอนจ่ายเงิน และการใช้บริการต่างๆ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้แม้จะเกิดขึ้นในภาวะฉุกเฉิน และในระยะเวลาอันสั้น แต่ยังมีผลต่อเนื่องแม้หลังการคลี่คลายของการระบาด ประชาชนให้ความสำคัญกับมิติสุขภาพมากขึ้น ผู้ค้าและประชาชนคุ้นเคยกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการประกอบอาชีพและการใช้ชีวิตมากขึ้น

หากพิจารณาสถานการณ์ข้างต้นดังกล่าว ภายใต้แนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในมิติความพอประมาณ มีเหตุผล มีการนำมาตรการควบคุมโรคเข้มงวดในช่วงแรก แต่มีการผ่อนปรนตามสถานการณ์และเปิดให้ค้าขายภายใต้เงื่อนไขสุขอนามัย นโยบายในช่วงระยะเวลาดังกล่าวมุ่งเน้นการให้ความสำคัญ ด้านสาธารณสุขและเศรษฐกิจไปพร้อมกัน เช่น การยกระดับมาตรฐานสุขาภิบาล การใช้ระบบดิจิทัล การปรับรูปแบบค้าขาย กล่าวได้ว่า วิกฤตเป็นตัวเร่งให้หน่วยงานภาครัฐ ผู้ค้า และประชาชนปรับตัวเข้าหากันโดยเฉพาะด้านการสร้างภูมิคุ้มกันและการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัล

3. ช่วงหลังการระบาด (พ.ศ.2565 - พ.ศ. 2569)

หลังสถานการณ์ระบาดคลี่คลายในเดือนกันยายน พ.ศ. 2565 มาตรการด้านสุขาภิบาลลดความเข้มงวดลง ในเดือนพฤษภาคม ปี 2565 ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร นายชัชชาติ สิทธิพันธ์ เข้ารับตำแหน่งได้เสนอนโยบายสำคัญเกี่ยวกับการค้าแผงลอย ได้แก่ การส่งเสริมให้ผู้ค้าแผงลอยมีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ สร้างการมีส่วนร่วมของผู้ค้าแผงลอย ภาคประชาชนและเอกชนในพื้นที่ช่วยดูแลพื้นที่ทำการค้า ทำฐานข้อมูลผู้ค้าแผงลอยพร้อมติดตามการดำเนินการ เพิ่มพื้นที่ตลาดค้าขาย และ หาพื้นที่เอกชนหรือหน่วยงานราชการที่สามารถจัดเป็นพื้นที่ขายของ หรือ Hawker Center ซึ่งเป็นแนวทางการจัดการในประเทศสิงคโปร์ ซึ่งนักวิชาการไทยและ นักรณรงค์วัฒนธรรมแผงลอย (Hawker Culture) ให้ข้อคิดในเวลาต่อมาว่าการจัดการแผงลอยในประเทศไทยไม่ควรเลียนแบบสิงคโปร์ เนื่องจากบริบทแตกต่างกัน ประเทศไทยมีวัฒนธรรมอาหารที่หลากหลาย (แนวหน้า, 2568;นฤมล นิราทร, 2023) ก่อนหน้านั้น คือ ต้นปี 2565 นิด้าโพล สำรวจความคิดเห็นประชาชน 1,319 คน อายุ 18 ปีขึ้นไป เกี่ยวกับหาบเร่แผงลอยในกรุงเทพมหานคร พบว่า ร้อยละ 92.12 เคยใช้บริการ ร้อยละ 59.14 เห็นด้วยให้กรุงเทพฯ ผ่อนปรนให้วางขายบนทางเท้าที่มีขนาดใหญ่ ในปี พ.ศ. 2565 มีผู้ค้าหาบเร่แผงลอยนอกจุดผ่อนผัน 726 จุด 13,210 ราย และในจุดผ่อนผัน 86 จุด 5,681 ราย พื้นที่ทำการค้ากลับมาถูกทยอยยกเลิกไล่รื้อ (นิด้าโพล, 2566)

แม้การยกเลิกไล่รื้อแผงลอยในพื้นที่ต่างๆ เช่น บริเวณถนนสีลม (ต้นปี 2566) เป็นมาตรการเพื่อให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของกรุงเทพมหานคร แต่การไล่รื้อโดยเฉพาะในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำ เป็นการเพิ่มปัญหาความเหลื่อมล้ำ (นฤมล นิราทร, สมชัย จิตสุชน, 2561) และเช่นเดียวกับการไล่รื้อก่อนโรคระบาด ที่มีทั้งกลุ่มผู้สนับสนุนและคัดค้าน หลายภาคส่วนแสดงความไม่เห็นด้วย ดังที่สะท้อนจากความพยายามของกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ ที่สนับสนุนการประกอบอาชีพแผงลอย (ตารางที่ 2) แม้กรุงเทพมหานครหาพื้นที่ประกอบการค้าสำหรับผู้ค้าที่ถูกไล่รื้อ แต่ก็ไม่สามารถหาพื้นที่เหมาะสมให้ผู้ค้าได้ทั้งหมด รวมทั้งไม่มีการติดตามการประกอบอาชีพของผู้ค้าที่ถูกไล่รื้อ ในช่วงปี 2566-2568 มีการพัฒนา Hawker Center สำคัญในหลายพื้นที่ เช่น ริมคลองบางลำพู บริเวณสวนลุมพินี ประตู 5 ตลาดรัชดาภิเษก ตลาดพลู และ Mini Hawker Center บางขุนเทียน 69 เป็นต้น อย่างไรก็ตามอุปสรรคสำคัญหลังจัดหาพื้นที่ทดแทนหรือพัฒนา Hawker Center ในบางสำนักงานเขต คือไม่มีผู้ค้า เนื่องจากที่ตั้งไกลจากพื้นที่การค้าเดิมและชุมชน เข้าถึงยาก รวมถึงค่าเช่าและข้อบังคับต่างๆ ที่ต้องปฏิบัติ (กรุงเทพมหานคร, 2568) อย่างไรก็ตาม ไม่พบข้อมูลการติดตามผลลัพธ์

ตารางที่ 2 หน่วยงาน/องค์กรที่สนับสนุนการประกอบอาชีพการค้าแผงลอยในกรุงเทพมหานคร

ปี	หน่วยงาน/องค์กร	ประเภท	เหตุผลหลัก
2561	เครือข่ายผู้ค้าริมทางเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน	องค์กรผู้ค้า	เป็นอาชีพที่สร้างรายได้และความมั่นคง
	คณะกรรมการปฏิรูปกฎหมายเร่งด่วน	หน่วยงานรัฐบาล	เป็นอาชีพและบทบาทเชิงเศรษฐกิจ
	เครือข่ายนักวิชาการเพื่อเมืองที่ครอบคลุม	เครือข่ายนักวิชาการจากหลากหลายสาขา	สัมมาชีพและบทบาทเชิงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม
2562	หน่วยงานสนับสนุนนโยบายของนายกรัฐมนตรี (Prime Minister's Delivery Unit)	หน่วยงานรัฐบาล	ติดตามการดำเนินนโยบายเร่งด่วนของนายกรัฐมนตรี
2563	วุฒิสภา	หน่วยงานรัฐบาล	ลดความเหลื่อมล้ำส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก
	สมัชชาสุขภาพกรุงเทพมหานคร ครั้งที่ 1 "ร่วมสร้างอนาคตกรุงเทพมหานคร: เมืองแห่งสุขภาวะ และวิถีชีวิตของผู้คนที่หลากหลาย"	หน่วยงานรัฐบาล	ความมั่นคงด้านอาหารบทบาทเชิงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม "เมืองที่ครอบคลุมและมีสุขภาพดี"
	คณะกรรมการที่ปรึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมในศูนย์บริหารสถานการณ์โควิด-19 (ศบค.)	หน่วยงานรัฐบาล	ฟื้นฟูเศรษฐกิจ
	ชมรมผู้ค้าหาบเร่แผงลอยกรุงเทพฯ	องค์กรผู้ค้า	เป็นอาชีพที่สร้างรายได้และความมั่นคง

ปี	หน่วยงาน/องค์กร	ประเภท	เหตุผลหลัก
2564	สหพันธ์ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยกรุงเทพฯ	องค์กรผู้ค้า	เป็นอาชีพที่สร้างรายได้และความมั่นคง
2565	สมัชชาสุขภาพกรุงเทพมหานคร ครั้งที่ 2 มติ "พื้นที่เศรษฐกิจ ปลอดภัย ภายใต้ความหลากหลาย"	หน่วยงานรัฐบาล	ความมั่นคงด้านอาหาร บทบาทเชิงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม “เมืองที่ครอบคลุมและมีสุขภาพดี”
2567	สมัชชาสุขภาพกรุงเทพมหานคร ครั้งที่ 4 ‘พื้นที่สาธารณะเพื่อสุขภาวะ’ จัดระเบียบ ‘หาบเร่แผงลอย 50 เขต ใน 3 ปี’	หน่วยงานรัฐบาล	ความมั่นคงด้านอาหาร บทบาทเชิงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม “เมืองที่ครอบคลุมและมีสุขภาพดี”

ที่มา: Nirathron, (2022); Thai Health Station, (2565); สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, (2567)

ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2567 กรุงเทพมหานครบังคับใช้หลักเกณฑ์การประกอบการค้าฉบับใหม่ สาระสำคัญของประกาศฉบับนี้คือการกำหนดหลักเกณฑ์พื้นที่ทำการค้า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุญาตให้เป็นพื้นที่ประกอบการค้า คุณสมบัติของผู้ประกอบการค้า การเสียภาษี การคัดเลือกผู้แทนผู้ค้าในการกำกับดูแลโดยคณะกรรมการหาบเร่-แผงลอยระดับเขต โดยสำนักงานเขตมีหน้าที่ควบคุม กำกับ ดูแล ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์อีกชั้นหนึ่ง ระยะเวลาที่อนุญาตคือ 1หรือ 2 ปี ในกรณีการขายอาหาร มีข้อกำหนดเพิ่มเติม กล่าวคือ ผู้ค้าต้องผ่านการอบรมด้านสุขาภิบาลอาหาร ต้องมีสิ่งป้องกันมิให้เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม ต้องจัดเตรียมโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม ต้องปฏิบัติตามมาตรฐานความปลอดภัยในการใช้อุปกรณ์ที่อาจก่อให้เกิดอันตราย และต้องจัดทำแผนทำความสะอาดพื้นที่ทำการค้า การจัดการน้ำทิ้ง เสนอให้คณะกรรมการจัดระเบียบหาบเร่-แผงลอยระดับเขตให้ความเห็นชอบ และต้องปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด ในส่วนนี้ประเด็นที่น่าสังเกตคือการกำหนดให้ผู้ค้าลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน ในขณะที่ระยะเวลาอนุญาตให้ประกอบการค้าจำกัด

ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น ในการกำกับกรุงเทพมหานครให้ความสำคัญหลักกับการจัดการพื้นที่ มิติอื่นๆ ได้รับความสนใจน้อยกว่า เช่น ด้านความสะอาดของอาหาร แม้กองสุขาภิบาลอาหาร สำนักอนามัย ออกตรวจในบางพื้นที่ และ ณ ปี 2568 ซอยอารีย์ (พหลโยธิน 7) เป็นพื้นที่เดียวในกรุงเทพมหานคร ที่ได้รับป้ายรับรองความสะอาด SAN Plus จากสำนักอนามัย ในเดือนกรกฎาคม ปี 2567 (สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร, 2567) เป็นพื้นที่ที่กรมอนามัยและ กรุงเทพมหานคร พัฒนาเป็นต้นแบบ Street Food สะอาด ปลอดภัย ภายใต้โครงการยกระดับมาตรฐานอาหารริมบาทวิถี

ปลายปี 2567 กรุงเทพมหานครประกาศนโยบาย Set Zero กำหนดให้สำนักงานเขตทุกแห่งดำเนินการสำรวจพื้นที่เพื่อทบทวนจุดผ่อนผันใหม่ทั้ง 50 เขต ภายใต้หลักเกณฑ์ปี 2567 ให้สำนักงานเขตเสนอจุดผ่อนผันเข้าที่ประชุมคณะกรรมการรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกรุงเทพมหานคร ก่อนเข้าสู่การพิจารณาของหน่วยงานด้านการจราจร สำนักงานตำรวจแห่งชาติ เพื่ออนุมัติให้เป็นจุดผ่อนผันตามกฎหมาย

การอนุมัติขึ้นอยู่กับดุลพินิจของหน่วยงานด้านการจราจร หากได้รับอนุมัติให้เป็นจุดผ่อนผัน นอกจากจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์แล้ว ผู้ค้าจะต้องรายงานตัว (Check in) ทุกวัน ผ่าน แอปพลิเคชั่นของธนาคารกรุงไทย และจะได้สิทธิประโยชน์ในการเข้าถึงเงินกู้ ดอกเบี้ยต่ำจากธนาคารกรุงไทย ตามโครงการกรุงเทพแผงลอย และในช่วงกลางปี 2568 กรุงเทพมหานครริเริ่มโครงการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก (สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล, 2568) โดยพัฒนาศักยภาพผู้ค้าด้านระเบียบและกฎหมาย สุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม พัฒนาธุรกิจ การทำบัญชีและภาษี การตลาดออนไลน์ โดยเริ่มดำเนินการกับผู้ค้าในพหลโยธิน ซอย 7 และ ถนนประดิพัทธ์ทั้งสองฝั่ง (สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล, 2568) และมีดำริขยายผลให้ครอบคลุมผู้ค้าในจุดผ่อนผันใหม่ตามนโยบาย Set Zero นอกจากการพิจารณาจุดผ่อนผันใหม่ กรุงเทพมหานครยังกำหนดแนวทางกำหนดคำจำกัดความของพื้นที่อัตลักษณ์ วิถีชุมชน และตลาดชุมชน (สำนักเทศกิจ, 2568) แม้ยังไม่ได้ประกาศแนวทางปฏิบัติชัดเจน

ในช่วงเวลานี้ ภาคประชาสังคมมีความพยายามพัฒนาผู้ค้าผ่านโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนสนับสนุนและสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทั้งในด้านการรวมกลุ่ม การดูแลสุขภาพ และความปลอดภัยของอาหาร (บวร ทรัพย์สิงห์ และคณะ, 2568)

ในภาพรวม สถานการณ์ในสามช่วงเวลาข้างต้นสะท้อนตรงถึงปัจจัยสำคัญ เช่น อิทธิพลของนโยบายทั้งในระดับรัฐและท้องถิ่น โรคระบาดต่อการบริหารจัดการการค้าแผงลอยและการประกอบอาชีพของผู้ค้า การปรับตัวของทั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่กำกับดูแลและภาคประชาสังคม ในอีกด้านหนึ่งสะท้อนความไม่สอดคล้องระหว่างการบริหารจัดการที่ยึดพื้นที่เป็นหลัก ภายใต้กฎหมายที่บังคับใช้มาแล้วกว่าสามทศวรรษ กับสถานการณ์เศรษฐกิจ รวมถึงคุณลักษณะของแรงงานในประเทศ ที่อัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานของผู้จบการศึกษาระดับประถมศึกษาคิดเป็นร้อยละ 73.6 มัธยมศึกษาตอนต้นร้อยละ 64.7 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2568) แรงงานเหล่านี้มีทางเลือกในอาชีพจำกัด แนวโน้มสากลยืนยันว่าอาชีพอิสระเป็นทางเลือกอาชีพที่มีความสำคัญ ข้อมูลจากการศึกษาผู้ค้าแผงลอยในปี 2559, 2564 และ 2567 ยืนยันคุณลักษณะของผู้ค้าแผงลอย (นฤมล นิราทร, 2559; นฤมล นิราทร, Carrillo-Rodriguez และ กฤษฎา ธีระโกศลพงศ์, 2564; บวร ทรัพย์สิงห์และคณะ, 2568)

ข้อมูลเชิงประจักษ์

นอกเหนือจากงานศึกษาก่อนหน้า งานศึกษาผู้ค้าและผู้ซื้อแผงลอยในพื้นที่ต่างกันของกรุงเทพมหานครในปี 2559, 2564 และ 2568 ยืนยันบทบาทของแผงลอยด้านการสร้างงาน สร้างอาชีพสำหรับแรงงานที่มีโอกาสจำกัดในการประกอบอาชีพทั้งด้านการศึกษาและอายุ รวมถึงบทบาทด้านความมั่นคงทางอาหาร และที่สำคัญ ผู้ค้ามีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน ประเด็นที่น่าสังเกตคือ ในปี 2564 สัดส่วนของผู้ค้าที่มีการศึกษาไม่เกินระดับประถมลดลง ขณะที่ผู้ค้าที่มีการศึกษาสูงขึ้นมีสัดส่วนเพิ่มขึ้น ในด้านโครงสร้างพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อความปลอดภัยและความสะอาด การศึกษาในปี 2564 ยังระบุว่า ผู้ค้าส่วน

ใหญ่ใช้ไฟฟ้าและน้ำจากร้านค้าหรืออาคารใกล้เคียง การเก็บขยะ ใช้บริการของกรุงเทพมหานคร ไม่ได้จ่ายค่าธรรมเนียม ส่วนห้องน้ำ ใช้ของสำนักงาน ห้าง วัด โรงพยาบาล ปั๊มน้ำมัน หรือหน่วยงานราชการใกล้เคียง

ตารางที่ 3 คุณลักษณะของผู้ค้าและผู้ซื้อจากงานวิจัย

(ร้อยละ)

คุณลักษณะของผู้ค้าและผู้ซื้อ	2559	2564	2568
ผู้ค้า			
- เพศหญิง	80.0	72.7	74.7
- อายุ 40 ปีขึ้นไป	71.8	78.0	80.5
- การศึกษาสูงสุดมัธยมศึกษาตอนต้น	66.0	60.0	54.3
- ประกอบอาชีพมากกว่า 10 ปี	48.3	60.0	70.5
ผู้ซื้อ			
- เพศหญิง	55.5	55.7	60.1
- อายุ 30 ปีขึ้นไป	51.0	66.7	61.4
- การศึกษาสูงสุดปริญญาตรีขึ้นไป	62.0	60.9	49.6
- รายได้ต่อเดือน	9,000-20,000บ. (ร้อยละ 46.5)	10,000-25,000บ. (ร้อยละ 79.5)	น้อยกว่า 30,000บ. (ร้อยละ 78.2)

ที่มา: นฤมล นิราทร (2559) นฤมล นิราทร, Carrillo-Rodriguez และ กฤษฎา ธีระโกศลพงศ์ (2564)

อภิปรายผล

แม้อาชีพการค้าแผงลอยเผชิญการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา จากนโยบายของรัฐ สภาพเศรษฐกิจ การเติบโตของธุรกิจอสังหาริมทรัพย์และอุตสาหกรรมอาหาร โรคระบาด และการบริหารจัดการของกรุงเทพมหานครที่เข้มงวดมากขึ้น พฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงตามสภาพเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และ เทคโนโลยี แต่ก็ยังมีผู้ประกอบอาชีพจำนวนมากทั้งในและนอกจุดผ่อนผัน สถานการณ์นี้ยืนยันคำอธิบายทางทฤษฎีที่อธิบายระบบเศรษฐกิจและการค้าแผงลอย ส่วนการกำกับของกรุงเทพมหานครเป็นความพยายามในการรักษาความเป็นระเบียบของพื้นที่และเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด แม้ในขณะที่ในทางปฏิบัติมิติสาธารณสุขมีความสำคัญรองลงมา จำนวนผู้ค้าที่ลดลงอย่างต่อเนื่องบ่งบอกถึงจำนวนงานที่หดหายไป ผลกระทบต่อแรงงานในห่วงโซ่อุปทาน และแม้กรุงเทพมหานครจะใช้ความพยายามในการหาพื้นที่ประกอบการค้าชดเชย แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากไม่สามารถรองรับผู้ค้า ทั้งในด้านจำนวน พื้นที่ และการสูญเสียรายได้จากการย้ายพื้นที่ประกอบการค้า หรือต้องเลิกประกอบอาชีพ

กล่าวได้ว่าการบริหารจัดการยังคงมุ่งไปที่การบังคับใช้กฎหมายกำกับพื้นที่มากกว่าสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ (Economic inclusion) และไม่ได้พิจารณาอาชีพแผงลอยในเชิงยุทธศาสตร์ การไล่

รื้อแผงลอยสวนทางกับการทวนกระแสโลกภิวัตน์เป็นการมองแผงลอยในลักษณะอาชีพที่เก็บตก (Residual) มากกว่าการเป็นอาชีพที่มีศักยภาพ เป็นเครื่องมือในการสร้างเมืองที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง (Urban resilience) หากได้รับการสนับสนุนให้มีบทบาทที่ชัดเจนหลักเกณฑ์ที่กรุงเทพมหานครกำหนด ยังขาดการพิจารณาในมิติการประกอบการ และ ความหลากหลายของฐานะเศรษฐกิจของผู้ค้า ซึ่งมีผู้ค้าทั้งระดับยังชีพและผู้ค้าที่มีศักยภาพ สามารถขยายการประกอบอาชีพได้หากได้รับการสนับสนุน รวมทั้งการให้ความสำคัญกับคุณภาพของสินค้าโดยเฉพาะกรณีขายอาหาร ซึ่งมีความสำคัญต่อสุขภาพของผู้บริโภค งานวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติของผู้ซื้อในกรุงเทพมหานครก่อนการระบาดของโควิด-19 ระบุว่า ผู้บริโภคสินค้าจากแผงลอยให้ความสำคัญกับมิติสิ่งแวดล้อม และความสะอาดของอาหาร ไม่น้อยกว่า รสชาติ และราคา (จันทร์จิรา ฉัตราวานิช และประสพชัย พสุนนท์, 2563; เจริญชัย เอกมาไพศาล และ ณัฐสการณ์ ดีกาสโตร, 2561) ซึ่งสอดคล้องกับกระแสการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม

ในด้านพื้นที่การค้า Hawker Center เป็นพื้นที่เฉพาะ ทำให้สามารถจัดการด้านสาธารณูปโภค ทั้งไฟฟ้า น้ำประปา การทำความสะอาด การกำจัดขยะได้ และ หากมองภาพในอนาคตจากแนวโน้มกระแสโลกที่ได้กล่าวข้างต้น ในด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งกรุงเทพมหานครกำหนดมาตรการหลักในการลดคาร์บอน เช่น การผลักดันระบบขนส่งสาธารณะและพลังงานสะอาด กล่าวได้ว่า Hawker Center เป็น Climate actor ได้เช่นกัน ทำให้การกระจุกตัวของผู้ค้าในพื้นที่เฉพาะ สามารถจัดการระบบพลังงานและขยะได้ง่าย รวมถึงการทำฐานข้อมูลผู้ค้า ทำให้สามารถออกแบบนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้เตาไฟฟ้า, การจัดการน้ำเสีย และการรีไซเคิล ในลักษณะนี้ กล่าวได้ว่า หากการบริหารจัดการแผงลอยสามารถมีบทบาทด้านการเปลี่ยนผ่านด้านสิ่งแวดล้อมได้ โดยให้ความสำคัญกับการกำกับติดตาม การรวบรวมข้อมูลอย่างจริงจังและต่อเนื่อง นอกจากนั้น การกำหนดให้ผู้ค้ายืนยันตัวตน รวมทั้งการชำระเงิน เป็นส่วนหนึ่งของ Digitalization การมีข้อมูลรายได้ช่วยให้สามารถออกแบบมาตรการสนับสนุนที่ตรงจุด ส่วนการค้าในพื้นที่สาธารณะทั่วไปนั้น เมื่อกำหนดจุดผ่อนผันใหม่ได้ชัดเจนแล้ว

การบริหารจัดการแผงลอยตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การกำหนดจุดผ่อนผันให้ประกอบการค้าแผงลอยใหม่ทั้ง 50 เขต เป็นวาระแห่งการเริ่มต้นใหม่ ซึ่งสะท้อนในระดับหนึ่งถึงการยอมรับตำแหน่งแห่งที่ของการค้าแผงลอยในฐานะอาชีพและหน่วยเศรษฐกิจฐานรากที่มีความสำคัญ การกำกับการค้าแผงลอยด้วยการไล่รื้อผู้ค้านอกจุดผ่อนผันและกำกับผู้ค้าในจุดผ่อนผันอย่างต่อเนื่อง สะท้อนความจริงจังในการบริหารจัดการให้ผู้ค้าปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ด้านพื้นที่เป็นหลัก ในขณะที่การกำกับด้านคุณภาพสินค้า โดยเฉพาะกรณีอาหาร การจัดการสิ่งแวดล้อม และ การขยายการประกอบการ ยังไม่ปรากฏเท่าที่ควร การบริหารจัดการการค้าแผงลอยในฐานะกิจกรรมเศรษฐกิจในเมือง ที่มีบทบาทสำคัญต่อประชาชนควรให้ความสำคัญกับการเพิ่มศักยภาพ ลดจุดอ่อน ในขณะเดียวกันวิวัฒน์ไปพร้อมกับการเจริญเติบโตของเมือง ข้อเสนอแนวทางการบริหารแผงลอยตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นดังนี้

1. กำหนด “ตำแหน่งแห่งที่” ของการค้าแผงลอยที่เป็นมากกว่า การประกอบการขนาดจิ๋วและไม่ทันสมัย แต่ยังเป็นภูมิคุ้มกันสำหรับการบริโภคที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะในกรณีอาหาร จึงควรกำหนดนโยบาย มาตรการที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพที่เหมาะสม เช่น สนับสนุนการขยายการประกอบอาชีพที่ชัดเจนสำหรับผู้ค้าที่มีความพร้อม นอกเหนือจากการเข้าถึงแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ เช่น กำหนดพื้นที่ค้าขายสำหรับผู้ค้าที่มีความพร้อม ยกระดับผลิตภัณฑ์และสินค้า

2. กำหนดยุทธศาสตร์การค้าแผงลอยให้ชัดเจน ในฐานะที่เป็นหน่วยเศรษฐกิจที่มีความสำคัญ เป็นยุทธศาสตร์ที่มองภาพในอนาคตมากกว่าการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า แต่เป็นการพิจารณาแผงลอยในฐานะหน่วยเศรษฐกิจที่มีความสำคัญของเมือง มีบทบาทในการสร้างเมืองที่ให้ความสำคัญกับ Economic inclusion ตระหนักถึงฐานะทางเศรษฐกิจที่หลากหลายของผู้ค้า ประเภทของสินค้าที่ขาย และ ลักษณะของพื้นที่ การกำหนดประเภทของพื้นที่ที่ได้เริ่มดำเนินการแล้ว (พื้นที่อัตลักษณ์ พื้นที่ชุมชน ตลาดชุมชน) นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้น และควรจะนำไปสู่การบริหารจัดการที่เหมาะสมกับพื้นที่

3. ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการในลักษณะองค์รวม กำหนดให้การกำกับดูแลมิติต่างๆของการค้าแผงลอยเป็นบทบาทหน้าที่ประจำ เช่น สำนักอนามัย สำนักสิ่งแวดล้อม สำนักพัฒนาสังคม กำหนดตัวชี้วัดที่ชัดเจนในลักษณะเดียวกับที่สำนักเทศกิจกำกับดูแลพื้นที่ประกอบการค้า

4. สนับสนุนให้การค้าแผงลอยเป็นเครื่องมือในการปรับตัวให้ทันกระแสโลก จากจุดเริ่มต้นคือการอนุญาต/สนับสนุนให้ผู้ค้าประกอบอาชีพเป็นส่วนหนึ่งของการทวนกระแสโลกาภิวัตน์ และ การใช้ทรัพยากรร่วม ระหว่างผู้ใช้เส้นทางสาธารณะและผู้ค้าแผงลอย กรุงเทพมหานครควรสนับสนุนให้การค้าแผงลอยมีบทบาทในการรักษาสิ่งแวดล้อม ลดคาร์บอน เช่น ลดการใช้เชื้อเพลิง/บรรจุภัณฑ์ที่ไม่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลในการประกอบอาชีพ รวมถึงสนับสนุนให้ผู้ค้าสูงอายุได้ประกอบอาชีพ แบ่งปันภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรม เช่น อาหาร

5. สนับสนุนให้ผู้ค้าเข้าสู่ระบบภาษีอย่างถ้วนหน้า เป็นการนำผู้ค้าเข้าสู่ระบบ ซึ่งในระยะยาวจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อท้องถิ่น และผู้ค้า

6. ให้ความสำคัญกับการรวบรวมข้อมูลผู้ค้า รวมทั้งการจัดการข้อมูลเพื่อกำกับติดตาม พัฒนาผู้ค้าให้พัฒนาได้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของเมือง และ กระแสโลก เช่น การดูแลผู้ค้าสูงอายุ ผู้ค้ารายได้อย ติดตามการประกอบอาชีพของผู้ค้าที่ถูกไล่รื้อ รวมทั้งที่เข้าไปขายในพื้นที่ที่กรุงเทพมหานครจัดไว้

ตัวอย่างของการบริหารจัดการตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ปรากฏในตารางที่ 2

ตารางที่ 4 ตัวอย่างการบริหารจัดการตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

มิติความพอเพียง	แนวทางระดับระบบ/นโยบาย	แนวทางระดับปฏิบัติ/หน่วยเศรษฐกิจ
ความพอประมาณ	จัดสรรทรัพยากรให้สมดุล กระจายโอกาสไปยังหน่วยการผลิตที่หลากหลาย	**จัดพื้นที่และกำกับจำนวน:** กำหนดพื้นที่ขายที่ชัดเจน เช่น Hawker Center กำหนดพื้นที่ที่สามารถเป็นจุดผ่อนผัน กำกับดูแลชัดเจนและสม่ำเสมอ และทำฐานข้อมูลผู้ค้า
ความมีเหตุผล	ให้โอกาสผู้มีทักษะน้อยได้มีอาชีพที่สุจริต สอดคล้องกับสิทธิทางเศรษฐกิจพื้นฐาน	**รักษาสมดุล:** แผงลอยคือแหล่งอาหารราคาประหยัด ปรับหลักเกณฑ์ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของเมือง
การมีภูมิคุ้มกัน	สร้างระบบเศรษฐกิจที่หลากหลายเพื่อรองรับวิกฤตและการเปลี่ยนแปลง	**สร้างความร่วมมือและนวัตกรรม:** พัฒนาพื้นที่ใหม่ ร่วมมือกับเอกชน ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล สนับสนุนให้มีบทบาทในการผลิตและบริโภคที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม

สรุปและข้อเสนอแนะ

ความขัดแย้งในเรื่องการใช้พื้นที่สาธารณะอันเป็นที่มาของการบริหารจัดการแผงลอยที่ให้ความสำคัญกับการจัดระเบียบ ไล่รื้อแผงลอยซึ่งมีมาโดยต่อเนื่องตั้งแต่ก่อนการสถาปนากรุงเทพมหานคร ในความเป็นจริงแล้วสะท้อนถึงความซับซ้อนของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ การบริหารจัดการที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการใช้ความรู้และธรรมาภิบาล และศักยภาพของการค้าแผงลอยในการสร้างงาน สร้างอาชีพ ลดความเหลื่อมล้ำ ตลอดจนการแข่งขันระหว่างทุนขนาดใหญ่ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นตัวแทนของแนวคิดการพัฒนาแบบหลั่งริน (Trickle-down) กับเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งเป็นตัวแทนของการพัฒนาจากฐานราก ความเปลี่ยนแปลงในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาสะท้อน “การต่อสู้” ระหว่างแนวคิดการพัฒนาสองกระแส กล่าวได้ว่า “การจัดระเบียบเมือง” เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ทำให้ความสำคัญของการค้าแผงลอยถูกมองข้าม การขาดความตระหนักของผู้ค้าต่อหลักเกณฑ์ที่กรุงเทพมหานครทำให้การจัดระเบียบทวีความเข้มข้นขึ้น

ภายใต้สถานการณ์ความท้าทายข้างต้น บทความนี้จึงเสนอให้พิจารณาร่วมกันถึง “ทางสายกลาง” ในการบริหารจัดการ ภายใต้หลักการสำคัญคือ การดำรงรักษาเศรษฐกิจฐานราก การอยู่ร่วมกันระหว่างความทันสมัยและการค้าแบบดั้งเดิมที่ต้องปรับตัวที่นำไปสู่ความสมดุลและภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อประโยชน์สุขของชาวกรุงเทพมหานคร

บรรณานุกรม

กระทรวงมหาดไทย. 2563. *หนังสือประชาสัมพันธ์โครงการคนละครึ่ง.*

กรุงเทพธุรกิจ. (2557, 10 สิงหาคม). *'วิชัย'จัดระเบียบผู้ค้า-คืนพื้นที่ให้คนกรุง*. https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/598095

คณะกรรมาธิการการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ วุฒิสภา. (2562). *ข้อเสนอเชิงนโยบายการบริหารจัดการการค้าหาบเร่แผงลอยในกรุงเทพมหานคร เพื่อสร้างเสริมเศรษฐกิจฐานรากชีวิตและชุมชน*. สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.

คณะรัฐมนตรี. (2562). *คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี แถลงต่อรัฐสภา วันที่ 25 กรกฎาคม 2562*.

จันทร์จิรา ฉัตราวานิช และประสพชัย พสุนนท์. (2563). การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกซื้ออาหารริมบาทวิถีของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร. *วารสารเศรษฐศาสตร์และกลยุทธ์การจัดการ, 7*(2), 93–108.

เจริญชัย เอกมาไพศาล และณัฐกานต์ ดีกาสโตร. (2561). การวิเคราะห์องค์ประกอบของทัศนคติการบริโภคอาหารริมทางของผู้บริโภคชาวไทย กรณีศึกษาร้านอาหารริมทางย่านเกาะโดยรอบวงเวียนอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ กรุงเทพมหานคร. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 13*(45), 56–67.

ชาคร เลิศนิทัศน์ และสมชัย จิตสุชน. (2561, 27 เมษายน). *หาบเร่แผงลอย: วิถีชีวิตที่รัฐมองข้าม*. ThaiPublica. https://thaipublica.org/2018/04/tdri-27-4-2561/

ไทยรัฐออนไลน์ (2558). *เปิดทุกมุมก่อนปิดตำนาน 30 ปีคลองถม สู่บ้านใหม่ใต้ทางด่วน* https://www.thairath.co.th/news/local/470528

นฤมล นิราทร. (2559). *โครงการการบริหารจัดการการค้าข้างทาง (Street vending) ในประเทศไทย: สถานการณ์ และทิศทางนโยบายที่ควรจะเป็น: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์*. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

นฤมล นิราทร. (2560, 25 มกราคม). *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารจัดการการค้าแผงลอยในกรุงเทพมหานคร* [เอกสารนำเสนอ]. งานวันสถาปนาคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ปีที่ 63, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นฤมล นิราทร. (2563, 24 มกราคม). *องค์กรของผู้ค้าแผงลอย: เส้นทางสู่การคุ้มครองทางสังคมแนวเปลี่ยนรูป* [เอกสารนำเสนอ]. งานวันสถาปนาคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ปีที่ 65, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นฤมล นิราทร, Carrillo, J. และ กฤษฎา ธีระโกศลพงศ์. (2564). *โครงการ "บทบาทของเศรษฐกิจนอกระบบต่อเศรษฐกิจเมือง: กรณีศึกษาการค้าอาหารข้างทางในเขตกรุงเทพมหานคร": รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์*. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

นฤมล นิราทร และสมชัย จิตสุชน. (2561, 17 พฤศจิกายน). *'แผงลอย' ต้องจัดการในเชิงยุทธศาสตร์*. มติชนออนไลน์. https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_1229491

นฤมล นิราทร. (2023, 5 มกราคม). ดูสิงคโปร์แล้วย้อนดูหาบเร่แผงลอยไทย. แนวหน้าออนไลน์. https://www.bangkokbiznews.com/health/labour/1046346

นิด้าโพล. (2566, 26 มีนาคม). *หาบเร่แผงลอยกับทางเท้าใน กทม*. https://nidapoll.nida.ac.th/survey_detail?survey_id=551

แนวหน้า. (2562, 25 พฤศจิกายน). *มาแล้วถนนคนเดิน! 'มท.-กทม.'เคาะลงตัวจัดระเบียบอุ้มหาบเร่-แผงลอย*. https://www.naewna.com/local/456281

แนวหน้า. (2568, 19 มิถุนายน). จัดการแผงลอยแบบสิงคโปร์ ทำอย่างไรทุกฝ่ายอยู่ร่วมกันได้. https://www.naewna.com/likesara/892749

บวร ทรัพย์สิงห์ และคณะ. (2561). *การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของธุรกิจที่เกี่ยวเนื่องกับหาบเร่แผงลอยย่านโพธิ์สามต้น ข้อเท็จจริง ข้อค้นพบ และข้อเสนอแนะ*. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. http://cusri.chula.ac.th/wp-content/uploads/2019/01/หาบเร่แผงลอย.pdf

บวร ทรัพย์สิงห์ และคณะ. (2568). *รายงานความก้าวหน้า ครั้งที่ 2 โครงการพัฒนาสุขภาวะผู้ค้าหาบเร่แผงลอยกรุงเทพมหานคร*. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

โพสต์ทูเดย์. (2557, 2 ตุลาคม). *กทม.ลุยจัดระเบียบหาบเร่แผงลอยแก้ไขปัญหาจราจรและคืนทางเท้าให้คนกรุง*. https://www.posttoday.com/social/local/321886

โพสต์ทูเดย์. (2564, 1 กรกฎาคม). *ปิดโครงการเราชนะสร้างเงินหมุนเศรษฐกิจ 2.7 แสนล้าน*. https://www.posttoday.com/business/656981

ราชกิจจานุเบกษา. (2563, 28 กุมภาพันธ์). *ประกาศกรุงเทพมหานคร เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการกำหนดพื้นที่ทำการค้าและการขายหรือจำหน่ายสินค้าในที่สาธารณะ*. https://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER9/DRAWER010/GENERAL/DATA0001/00001278.PDF

ราชกิจจานุเบกษา. (2565, 20 กันยายน). *ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ชื่อและอาการสำคัญของโรคติดต่ออันตราย (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2563 (ยกเลิก พ.ศ. 2565)*. https://ddc.moph.go.th/uploads/files/15620220926033355.PDF

รัฐบาลไทย. (2562). *มท.1 ประชุมหารือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบผู้ค้าหาบเร่-แผงลอย เน้นสร้างสมดุลผู้ค้า-ผู้ใช้ทางเท้า ส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก*. https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/24840

ร็อกเกต มีเดีย แล็บ. (2565, 29 เมษายน). *'หาบเร่แผงลอย' แหล่งอาหารที่กรุงเทพฯ 'ทั้งรักทั้งเกลียด'*. https://rocketmedialab.co/bkk-street-food/

วุฒิสภา. (2562). *รายงานการพิจารณาศึกษา เรื่อง ข้อเสนอเชิงนโยบายการบริหารจัดการหาบเร่แผงลอยในกรุงเทพมหานคร เพื่อสร้างเสริมเศรษฐกิจฐานราก ชีวิต และชุมชน*. คณะกรรมาธิการการแก้ไขปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ วุฒิสภา.

สยามรัฐ. (2563, 13 มกราคม). *แผงลอยเฮ ผู้ว่าฯ อัศวินเตรียมพิจารณาเปิดจุดผ่อนผันนำร่อง 3 จุด ม.ค. นี้*. https://siamrath.co.th/n/126308

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2567). *สมัชชาสุขภาพ กทม.ครั้งที่ 4 ประกาศเจตนารมณ์ ปั้นต้นแบบ "พื้นที่สาธารณะเพื่อสุขภาวะ" "จัดระเบียบหาบเร่-แผงลอย" 50 เขต ใน 3 ปี*. https://old.nationalhealth.or.th/th/node/4895

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2568). *การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร ไตรมาสที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2568)*. https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2025/20251121091617_26664.pdf

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563). *คณะที่ปรึกษาผลกระทบฯ ย้ำภาครัฐให้ความสำคัญพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก พร้อมกำชับประชาชนรักษามาตรการเว้นระยะห่างทางสังคม*. https://www.nesdc.go.th/the-impact-advisory-committee-emphasized-that-the-government-should-prioritize-developing-the-grassroots-economy-and-urged-the-public-to-maintain-social-distancing-measures/

สำนักเทศกิจ. (2563). *แผนปฏิบัติราชการประจำปี พ.ศ. 2563*. กรุงเทพมหานคร. https://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER9/DRAWER015/GENERAL/DATA0001/00001248.PDF

สำนักเทศกิจ. (2566). *แผนปฏิบัติราชการประจำปี พ.ศ. 2567*. กรุงเทพมหานคร. https://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER9/DRAWER015/GENERAL/DATA0001/00001748.PDF

สำนักเทศกิจ. (2568, 21 พฤศจิกายน). *เอกสารประกอบการประชุม คณะกรรมการรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกรุงเทพมหานคร ครั้งที่ 2/2568*. กรุงเทพมหานคร.

สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล, (2568)” ระเบียบวาระการประชุมเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของกรุงเทพมหานคร. 20 พฤษภาคม.

สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล. (2569). *สรุป 28 ประเด็นพัฒนา*. https://policy.bangkok.go.th/monitor/frontend/web/index.php?r=site%2Fvwdkrs672

สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร. (2567). *ยกระดับอาหารริมบาทวิถีผ่านมาตรฐาน SAN Plus (Street Food Good Health)*. https://foodsanitation.bangkok.go.th/activity/detail/11013

Angsuthonsombat, K., & Samantrakulu, C. (2019). *Bangkok’s street vending ban: A summary of the research on the social and economic impacts*. WIEGO. https://www.wiego.org/wp-content/uploads/2019/10/Angsuthonsombat-WIEGO-Resource-12-Bangkok-Vending-Ban.pdf

Carrillo-Rodriguez, J. & Reeds, S. (2018). If Street Food Disappears — Projecting the Cost for Consumers in Bangkok. https://www.wiego.org/research-library-publications/if-street-food-disappears-projecting-cost-consumers-bangkok/.

Graaff, K., & Ha, N. (2020). Introduction. In K. Graaff & N. Ha (Eds.), *Street vending in the neoliberal city: A global perspective on the practices and policies of a marginalized economy* (pp. 1–15). Berghahn Books.

Greenberg, J., Sherman, E., Topol, M., & Cooperman, K. (1980). The itinerant street vendor: A form of non store retailing. *Journal of Retailing, 56*(2), 66–80.

International Labour Organization. (2012). *International standard classification of occupations: Structure, group definitions and correspondence tables*. https://webapps.ilo.org/ilostat-files/ISCO/newdocs-08-2021/ISCO-08/ISCO-08%20EN%20Vol%201.pdf

McGee, T. G., & Yeung, Y. M. (1977). *Hawkers in Southeast Asian cities: Planning for the bazaar economy*. International Development Research Center.

Moon, K. J., et al. (2024). Microentrepreneurs in public health promotion: Implementation of a street vendor–led COVID-19 recovery initiative in Los Angeles, California. *American Journal of Public Health*. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10785173/

Nirathron, N. (2006). *Fighting poverty from the street: A survey of street food vendors in Bangkok* (pp. 10–59). International Labour Office.

Nirathron, N. & Yasmeen, G. (2019). Street vending management in Bangkok: the need to adapt to a changing environment. *The Journal of Public Space,* 4(1), pp. 15–32. doi: 10.32891/jps.v4i1.562.

Nirathron, N. (2022a). The effect of informality and inequality against informal workers. *Social Science Asia, 8*(4), 36–55. https://doi.org/10.14456/ssa.2022.26

Nirathron, N. (2022b). Reimagining Bangkok: Embracing inclusive economy. *King Prajadhipok's Institute Journal of Democracy and Governance, 4*, 76–97.

Peimani, N., & Kamalipour, H. (2022). Informal street vending: A systematic review. *Land, 11*(6), 829. https://doi.org/10.3390/land11060829

Poonsap, W., Vanek, J., & Carre, F. (2019). *Informal workers in urban Thailand: A statistical snapshot*. WIEGO. https://www.wiego.org/wp-content/uploads/2019/11/Informal%20Workers%20in%20Urban%20Thailand%20WIEGO%20SB%2020_1.pdf

Recchi, S. (2021). Informal street vending: A comparative literature review. *International Journal of Sociology and Social Policy, 41*(7/8), 805–825. https://doi.org/10.1108/IJSSP-07-2020-0285

Song, S. (2020). Street stall economy in China in the post-COVID-19 era: Dilemmas and regulatory suggestions. *Research in Globalization, 2*, 100030. https://doi.org/10.1016/j.resglo.2020.100030

South China Morning Post. (2020, January 13). *Wuhan pneumonia: Thailand confirms first case of virus outside China*. https://www.scmp.com/news/hong-kong/health-environment/article/3045902/wuhan-pneumonia-thailand-confirms-first-case-virus

Spring News. (2564, 31 สิงหาคม). *เทียบล็อกดาวน์ 63 VS ล็อกดาวน์ 64*. https://www.springnews.co.th/news/815048

The Urbanis. (2563, 29 เมษายน). *FOOD PLACE: Please mind the gap between you and me ร้านอาหาร: พื้นที่ระหว่างเรา ที่อาจจะเปลี่ยนไป*. https://theurbanis.com/public-realm/29/04/2020/1227?fbclid=IwY2xjawPLx_dleHRuA2FlbQIxMABicmlkETF0Qk9BN29POEw4a3V5Q0Mxc3J0YwZhcHBfaWQQMjIyMDM5MTc4ODIwMDg5MgABHp0sM39aK91puZAvG25O2JoClxv1WMWcVa57rZZd1VJGnEJ-CGg3lLUNBqaD_aem_iMPgBarFnOgK3AeinOblLQ

United Nation Development Programme. (2007). *Thailand human development report: Sufficiency economy and human development*. UNDP.

Voice Online. (2557, 28 ธันวาคม). *ปีแห่งการจัดระเบียบทางเท้า กทม.* https://www.voicetv.co.th/read/148995

กำหนดเป็นนโยบายเร่งด่วน แต่ยังไม่มีความคืบหน้า. http://www.voicetv.co.th/read/eYruvDQrN

Wakefield, M. W., Castillo, J., & Beguin, V. (2007). Transient businesses: A street vendor typology and exploratory study. *Journal of Business and Entrepreneurship, 19*(1), 65–82.

Wibulswasdi, C., Dharmapiya, P., & Pootrakul, K. (2016). *Sufficiency economy philosophy and development* (2nd ed.). Foundation of Virtuous Youth and the Thailand Sustainable Development Foundation.

WIEGO. 2022. *COVID-19 Crisis and the Informal Economy in Bangkok, Thailand.* https://www.wiego.org/wp-content/uploads/2022/06/thai-covid-19-informal-economy-thailand-recovery.pdf

World Economic Forum. (2025, January 7). *5 transformational trends shaping global finance*. https://www.weforum.org/stories/2025/01/5-transformational-trends-shaping-global-finance/

วารสารปราชญ์ประชาคม
ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2569
Journal of Scholar Community
Vol.4 No.2 March-April 2026

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กับการกระจายอำนาจเพื่อสร้างประโยชน์สุขในสังคมไทย

สถาพร เริงธรรม [1*]

รับบทความ: 15 มกราคม 2569 แก้ไขบทความ: 19 มีนาคม 2569 ตอบรับบทความ: 11 เมษายน 2569

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนากระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นให้เกิดแนวทางการบริหารงานที่สอดคล้องกับหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัว ตลอดจนส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับของการพัฒนา การวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสาน โดยการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 665 คน จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผ่านการสนทนากลุ่มและการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน 4 ด้านหลัก ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชนมีความแน่นแฟ้นมากขึ้น 2) การใช้เครื่องมือบริหารงานเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน 3) การปรับโครงสร้างองค์กรให้เปิดกว้างและยืดหยุ่นต่อการทำงานร่วมกับชุมชน และ 4) การเปลี่ยนวัฒนธรรมการทำงานจากระบบราชการแบบปิดเป็นระบบเปิดที่เน้นธรรมาภิบาลและความโปร่งใส

การศึกษานี้นำเสนอ แนวคิดการบริหารงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (PCCC Model) ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ความเป็นหุ้นส่วน (Partnership) การบริหารร่วมกัน (Co-Management) การเป็นเจ้าของร่วม (Co-Ownership) และการมีพันธะสัญญาร่วมกัน (Commitment) ซึ่งช่วยให้การบริหารงานท้องถิ่นเกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของประชาชน การบริหารแบบ PCCC

[1] ศาสตราจารย์, หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
[*] อีเมล: sataporn.roe@mahidol.ac.th

The sufficiency economy philosophy and decentralization to create well-being in Thai society

Sataporn Roengtam [1*]

Abstract

This research aimed to examine the application of the Sufficiency Economy Philosophy (SEP) in developing local administrative organizations (LAOs), focusing on enhancing participatory planning processes and sustainable local governance. The study adopted a mixed-methods approach, collecting data from 665 key informants representing executives, officials, and community leaders in 113 LAOs across Northeastern Thailand through focus group discussions and qualitative content analysis.

The findings revealed four major changes resulting from the implementation of SEP principles: (1) strengthened relationships between LAOs and local communities, (2) increased use of participatory management tools, (3) organizational restructuring toward openness and flexibility, and (4) a cultural shift from closed bureaucratic systems to open, transparent governance emphasizing ethics and accountability.

The study proposed the PCCC Model, which consists of four essential components — Partnership, Co-Management, Co-Ownership, and Commitment. This model provides a framework for inclusive and collaborative local governance, fostering community empowerment and long-term sustainable development in accordance with the Sufficiency Economy Philosophy.

Keywords: Sufficiency Economy Philosophy, Local Development, Local Administrative Organization, Public Participation, PCCC Model

[1] Professor, Doctor of Public Administration Program, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University.

[*] Email: sataporn.roe@mahidol.ac.th

บทนำ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นของประเทศไทยมีหน้าที่ “ต้องปฏิบัติ” หลายประการ อาทิ การจัดให้มีและบำรุงรักษาทางน้ำและทางบก รักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดิน และที่สาธารณะ รวมทั้งกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อ ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม การรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน ให้มีเครื่องใช้ในการดับเพลิง ให้ราษฎรได้รับการศึกษาอบรม เป็นต้น ซึ่งถ้าหากสามารถนำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานเหล่านี้ก็จะช่วยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินงานโดยยึดผลประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนในพื้นที่เป็นสำคัญ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีความสุข เกิดเป็นชุมชน และสังคมที่มีความร่มเย็นเป็นสุขจากการสร้างประโยชน์สุขจากทุกฝ่ายที่สามารถทำได้

การศึกษานี้ ต้องการที่จะแสวงหาแนวทางในการส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นไปตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มมากขึ้น โดยจะให้ความสำคัญกับการพัฒนากระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น และการนำแผนพัฒนาท้องถิ่นไปปฏิบัติ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดของกระบวนการนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้มากที่สุด ซึ่งการศึกษาดังกล่าวนอกจากจะช่วยให้ได้แนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนฯ ที่สามารถนำไปใช้ปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนในพื้นที่ให้ได้มากที่สุดแล้ว ยังสามารถที่จะช่วยในการปรับปรุง และพัฒนากระบวนการบริหารงานในด้านอื่น ๆ ที่เหลืออยู่ ได้แก่ ด้านการบริหารงบประมาณ ด้านบุคลากร และด้านการบริหารองค์กรภายในขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้อีกประการหนึ่งด้วย ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์เป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการบริหารงานให้เป็นไปตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอพียงทางอ้อมได้อีกแนวทางหนึ่ง

การศึกษานี้ จะนำเอาแนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ให้ความสำคัญกับ “การพัฒนาคน” กับ “หลักเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” ที่ให้ความสำคัญกับการเคารพในความหลากหลายของแต่ละพื้นที่ หรือภูมิสังคม และแนวคิดการบริหารการปกครองท้องถิ่น (Local Governance) ที่ให้ความสำคัญกับ “การสร้างพื้นที่กลางหรือพื้นที่สาธารณะ” ที่ทุกฝ่ายในท้องถิ่นจะสามารถเข้ามาร่วมกันปฏิบัติงาน และรับผิดชอบร่วมกันเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มาประกอบสร้างเป็นแนวทางการพัฒนากระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยคาดหวังว่า จะสามารถพัฒนาเป็นข้อเสนอที่จะนำไปสู่การกำหนดนโยบายและการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องต่อการนำไปใช้ในการพัฒนาการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับที่สูงขึ้น จากนั้นคณะผู้วิจัยจะนำเอาผลที่ได้รับจากการศึกษาดังกล่าวมาสรุปสังเคราะห์ นอกจากนี้ยังสามารถที่จะนำมาจัดทำเป็นข้อสรุปและตัวแบบการพัฒนาที่จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์กปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งอื่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และในภูมิภาคอื่น ๆ ได้ ตลอดจนสามารถที่จะพัฒนาเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายให้กับรัฐบาล และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องนำไปจัดทำเป็น

แนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนาการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการจัดตั้งขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนากระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางการปฏิบัติในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากสภาพความเป็นจริงในวิถีชีวิตของสังคมไทย ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 2550) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นการสร้างการเรียนรู้ ในชุมชนที่เปิดกว้างให้ชุมชนกำหนดรูปแบบของชุมชนได้เอง เพราะในแต่ละชุมชนมีความแตกต่าง ทั้งในมิติประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ขณะเดียวกันก็จะต้องนำนวัตกรรมความรู้ใหม่ ๆ มาใช้ ควบคู่กับการจัดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเรียนรู้ของชุมชน จึงเป็นการใช้พลังชุมชนในการพัฒนา โดยส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนในสังคม เช่น ผู้นำชุมชน ผู้นำองค์การ ผู้นำภาครัฐ รวมถึงเด็กและเยาวชน นำไปกำหนดเป็นแนวทางการพัฒนาให้ชุมชนยึดตามความเป็นจริง ความถูกต้อง และความเป็นธรรมโดยใช้แผนพัฒนาท้องถิ่นเป็นกลไกในการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการเรียนรู้แก่ชุมชนที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับชุมชน ที่ทุกฝ่ายจะต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ รวมไปถึงการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในระดับชุมชน พัฒนากระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน สามารถนำเทคโนโลยีมาพัฒนาชุมชนได้อย่างเหมาะสม โดยยึดหลักความประหยัด เรียบง่าย สามารถทำได้เองในท้องถิ่น รู้จักประยุกต์ใช้ในสิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้น ๆ มาแก้ไขปัญหา

อภิชัย พันธเสน (2553) เสนอว่า การเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อาจไม่จำเป็นจะต้องเริ่มจากการ “ระเบิดจากภายใน” คือทำจากเล็กไปใหญ่ แต่ในที่นี้จะอธิบายถึงความหมายที่เกิดจากการเปลี่ยนวิธีคิดภายในแต่ละบุคคล คือ แต่ละคนเกิดมีปัญญาที่ถูกกำกับด้วยสติ แล้วนำไปสู่การมีชีวิตที่มีคุณธรรม ดำรงชีวิตอย่างมีเหตุผล ดำเนินชีวิตด้วยความพอเพียง จนเกิดเป็นภูมิคุ้มกันที่สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้ทุกชนิด แต่อาจจะเป็นการ “ระเบิดจากภายนอก” คือ เห็นอันตรายจากความประมาทหรือความเสี่ยงที่เกิดขึ้น แล้วคิดหาทางสร้างภูมิคุ้มกันด้วยวิธีคิดที่เข้าใจเรื่องความพอประมาณ และเมื่อปฏิบัติตัวด้วยความพอประมาณหรือความพอเพียงจนเป็นวิถีชีวิตแล้วก็จะเข้าใจความหมายและมีชีวิตที่มีคุณธรรมเป็นเหตุ โดยมีผลเป็นความสุข สำหรับคนโดยทั่วไปการ “ระเบิดจากภายนอก” ที่เริ่มจากพื้นฐานความเห็นแก่

ประโยชน์ส่วนตนเพื่อที่จะอยู่รอดด้วยการมีภูมิคุ้มกัน ภายหลังจากความพยายามสร้างภูมิคุ้มกันด้วยรูปแบบต่าง ๆ จะเข้าใจว่า การมีภูมิคุ้มกันที่ดีซึ่งเป็นวิธีการ จะต้องอยู่บนพื้นฐานของความคิดในเรื่องความพอเพียงหรือความพอประมาณ และเมื่อปฏิบัติจนกลายเป็นวิถีชีวิตแล้ว ก็จะเข้าใจความหมายของการมีเหตุผลเป็นอย่างดี นั้นก็คือ ขั้นตอนที่สูงที่สุด คือ การเข้าถึงปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ถ้าเริ่มต้นจากการมีภูมิคุ้มกันถือได้ว่าเป็นการเข้าข่ายของการปฏิบัติตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพราะในขั้นตอนนี้ความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและความโลภยังมีอยู่ แต่ที่ต้องสร้างภูมิคุ้มกันเพราะเกรงภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้น แต่เมื่อใดที่นำเอาความคิดเรื่องความพอเพียงหรือความพอประมาณมาใช้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันถือได้ว่า เริ่มเข้าใจความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ความโลภหรือความอยากมีอยากได้โดยไม่มีความจำเป็นจะลดลงด้วย หลังจากได้ปฏิบัติเป็นประจำจนกลายเป็นวิถีชีวิต และสามารถเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นเรียนรู้ได้ ระดับนี้อาจกล่าวได้ว่าสามารถเข้าถึงปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง

กรอบแนวคิดการวิจัย

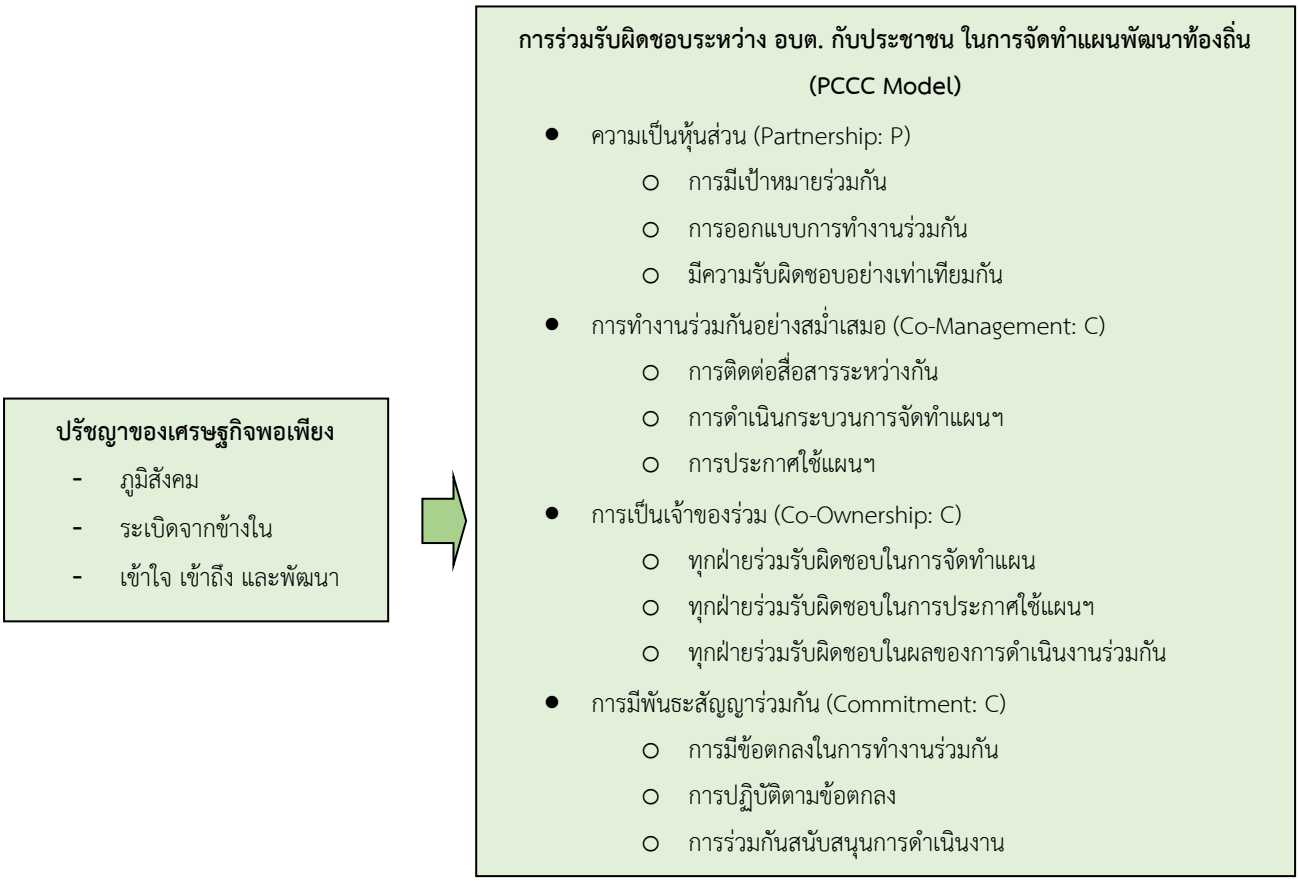

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรของการศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มคณะผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มข้าราชการและเจ้าหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกลุ่มผู้นำชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ที่เป็นตัวแทนของแต่ละกลุ่มด้วยวิธีการแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ทำการคัดเลือกเอานายกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือผู้แทน จำนวน แห่งละ 1 คน เป็นตัวแทนกลุ่มคณะผู้บริหาร คัดเลือกปลัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหัวหน้าส่วนงานภายในแห่งละ 2 คน เป็นตัวแทนกลุ่มข้าราชการ และผู้นำชุมชนในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งละ 2 คน รวม แห่งละ 5 คน จำนวนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเที่เข้าร่วมโครงการวิจัย จำนวน 113 แห่ง รวมจำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น 665 คน

การรวบรวมข้อมูล เครื่องมือและการวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาตัวแบบ ได้แก่ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกจังหวัดที่เข้าร่วมโครงการ โดยจะเริ่มต้นจาก 1) นำเอาผลที่ได้รับจาการการประเมินระดับการบริหารงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปทำการจัดเวทีสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อให้เกิดการระดมสมองจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อให้ระบุถึงปัจจัยสำคัญต่างๆ และเหตุผลที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยเหล่านั้น 2) ผู้วิจัยนำผลที่ได้รับดังกล่าวไปทำการวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่กำหนดและสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับอย่างเป็นระบบ เพื่อจัดทำเป็นร่างตัวแบบการบริหารงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อนำไปจัดทำเวทีสนทนากลุ่มเฉพาะครั้งที่สอง เพื่อให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแต่ละจังหวัดได้ให้ความคิดเห็นในการปรับปรุงและพัฒนาตัวแบบต่าง ๆ ให้มีความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพการทำงานจริงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับให้ได้มากที่สุด และ 3) ผู้วิจัยนำเอาผลจากการรับฟังความคิดเห็นมาทำการปรับปรุงและจัดทำเป็นตัวแบบการบริหารงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พร้อมเผยแพร่และจะนำไปทดลองใช้งานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เข้าร่วมโครงการทุกแห่งต่อไป

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการศึกษาในบทนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะแสดงให้เห็นถึงผลที่เกิดขึ้นภายหลังจากการที่ได้มีการนำเอาแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับการปรับปรุงกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นพื้นที่วิจัยทั้ง 20 แห่ง ซึ่งจะเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าองค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลตำบลดังกล่าวได้มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดและแนวทางการปฏิบัติงานให้มีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้หรือไม่ และได้มากน้อยเพียงใด

สำหรับการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวทั้งหมดข้างต้นแบ่งออกเป็น 4 ส่วนด้วยกัน จำแนกตามปัจจัยหลักของการวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดที่กำหนด ดังนี้

ส่วนที่ 1 ความเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนาท้องถิ่น

จากการศึกษาการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เข้าร่วมโครงการวิจัย สรุปได้ว่าการส่งเสริมความเป็นหุ้นส่วนระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาชุมชน โดยมีแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจนดังนี้

1.1 การมีเป้าหมายร่วมกัน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่งมีความมุ่งมั่นที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดูแลและบริหารท้องถิ่น ส่งผลให้ประชาชนสามารถเข้ามามีบทบาทในการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มากขึ้น การประชุมและวางแผนร่วมกันกับประชาชนเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจและความร่วมมืออันดีระหว่างกัน

1.2 การออกแบบการทำงานร่วมกัน การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นมีการออกแบบกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมแสดงความคิดเห็นตั้งแต่ขั้นตอนแรก มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบและประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ประชาชนสามารถแจ้งเหตุและประเมินผลการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ตลอดเวลา ซึ่งเป็นการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบร่วมกัน

1.3 ความรับผิดชอบอย่างเท่าเทียมกัน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ปรับเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ตัดสินใจแต่เพียงฝ่ายเดียว มาเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนและองค์กรชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนา โดยมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน ส่งผลให้ประชาชนมีบทบาทที่ใกล้เคียงหรือเท่าเทียมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีต่อประชาชนในลักษณะของความเป็นหุ้นส่วนส่งผลให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำบริการสาธารณะมากขึ้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับการบริหารงานและการใช้งบประมาณ ทำให้ประชาชนมีความกล้าในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจร่วมกัน ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและยั่งยืนในการพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

ส่วนที่ 2 การทำงานร่วมกันในการบริหารงานท้องถิ่น

การศึกษาการทำงานร่วมกันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารงานท้องถิ่นพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลายด้าน ซึ่งส่งผลให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 การติดต่อสื่อสารระหว่างกัน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ให้ความสำคัญกับการติดต่อสื่อสารกับประชาชนโดยเปิดช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย รวมถึงการใช้โซเชียลมีเดีย ซึ่งช่วยส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและร่วมคิดสร้างงานได้ง่ายขึ้น การสื่อสารที่ดีนี้ทำให้ประชาชนมีความตื่นตัวใน

การเข้ามาร่วมรับผิดชอบในการจัดทำบริการสาธารณะและมีความสนใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่น

2.2 การดำเนินกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นเป็นอย่างมาก โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนและคณะกรรมการชุมชนมีสิทธิในการตัดสินใจในการจัดทำโครงการบริการสาธารณะด้วยตนเอง กระบวนการนี้ช่วยให้ประชาชนมีโอกาสทำงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงการจัดทำแผนชุมชน

2.3 การประกาศใช้แผนพัฒนาท้องถิ่น หลังจากการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นแล้วเสร็จ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ร่วมมือกับประชาชนในการประกาศใช้แผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการยอมรับร่วมกัน ซึ่งเป็นการแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงในวิธีการบริหารงาน โดยมีกระบวนการที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนถึงระดับตำบล การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการปรับเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ดำเนินการแทนประชาชน มาเป็นผู้ส่งเสริมบทบาทของประชาชนและองค์กรชุมชนในการปฏิบัติหน้าที่ร่วมกัน การออกแบบวิธีการทำงานใหม่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้นในการออกแบบและรับผิดชอบการจัดทำแผนงานและโครงการต่าง ๆ ร่วมกัน ซึ่งส่งผลให้เกิดกระบวนการปฏิบัติงานที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอนอย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนที่ 3 การเป็นเจ้าของร่วม (Co-Ownership: C)

การเป็นเจ้าของร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในกระบวนการพัฒนาและบริหารจัดการท้องถิ่น ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน องค์กรชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นหัวใจสำคัญในการสร้างความสำเร็จของการพัฒนาในระดับท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินงานแบบเดิมไปสู่การเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมส่งผลให้เกิดประโยชน์ในหลายด้าน ดังนี้

3.1 การมีส่วนร่วมในการจัดทำและประกาศใช้แผน

3.1.1 ทุกฝ่ายร่วมรับผิดชอบในการจัดทำแผน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานจากการที่เป็นผู้จัดทำแผนทั้งหมด มาเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนจัดทำแผนด้วยตนเอง โดยมีการอบรมและให้คำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ เพื่อให้แผนที่จัดทำสอดคล้องกับระเบียบราชการ

3.1.2 การประกาศใช้แผนพัฒนาท้องถิ่น การประกาศแผนพัฒนาต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายผ่านกลไกที่ประกอบด้วยสมาชิกจากกลุ่มนักวิชาการและผู้แทนองค์กรภาคีเครือข่าย ซึ่งทำหน้าที่สร้างความเข้าใจและร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้แผนได้รับการยอมรับและปฏิบัติอย่างแท้จริง

3.2 ความรับผิดชอบร่วมกันในผลของการดำเนินงาน หลังจากการประกาศใช้แผนแล้ว การติดตามและประเมินผลเป็นหน้าที่ที่ทุกฝ่ายต้องรับผิดชอบร่วมกัน โดยมีการทำข้อตกลงในการติดตามการดำเนินงานและรายงานความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการประเมินผลโครงการเพื่อเสนอให้คณะผู้บริหารและประชาชนทราบหลักการและแนวทางการสร้างความเป็นเจ้าของร่วม ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก คือ

1) การเข้าใจปัญหาร่วมกัน การสร้างความเข้าใจปัญหาร่วมกันเป็นขั้นตอนแรกในการสร้างความร่วมมือ 2) การวางแผนแก้ปัญหา ทุกฝ่ายร่วมกันวางแผนหาวิธีการแก้ปัญหา และ 3) การผลักดันวิธีแก้ปัญหา ผลักดันแผนไปสู่การปฏิบัติจริงผ่านการประชุมและสร้างความเห็นพ้องต้องกัน

การปรับปรุงวิธีการดำเนินงานเน้นการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคีเครือข่ายในการบริหารงานภาครัฐ โดยมุ่งเน้นการเสริมสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมการบริหารราชการแบบร่วมรับผิดชอบ การสร้างความเป็นเจ้าของร่วมในแผนพัฒนาท้องถิ่นจะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนและเป็นรูปธรรมในระดับพื้นที่

ส่วนที่ 4 การมีพันธะสัญญาร่วมกันในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น การมีพันธะสัญญาร่วมกัน (Commitment) เป็นแนวคิดที่มีบทบาทสำคัญในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยการสร้างข้อตกลงร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชนและองค์กรชุมชน เพื่อกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบของแต่ละฝ่ายในการพัฒนาและบริหารจัดการท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ

4.1 การมีข้อตกลงในการทำงานร่วมกัน การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นต้องอาศัยการประสานเชื่อมโยงระหว่างความต้องการของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ข้อตกลงร่วมกันนี้จะช่วยกระจายความรับผิดชอบและสนับสนุนการตัดสินใจร่วมกัน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะทำหน้าที่กระตุ้นและสนับสนุนการทำแผนร่วมกันผ่านการส่งเจ้าหน้าที่ลงพื้นที่เพื่อให้คำแนะนำและร่วมทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ

4.2 การปฏิบัติตามข้อตกลง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ส่งเสริม ปรับปรุงกระบวนการทำงานและกระจายอำนาจให้กับประชาชนและองค์กรชุมชน โดยจัดการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดทำและบริหารแผนพัฒนาท้องถิ่น ทำให้กระบวนการทำงานเป็นไปตามแนวทางที่กำหนดร่วมกัน

4.3 การร่วมกันสนับสนุนการดำเนินงาน การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคิด ตัดสินใจ และวางแผนการดำเนินงานเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เปลี่ยนแปลงบทบาทจากการเป็นผู้จัดทำไปสู่การเป็นผู้เชื่อมประสานให้ประชาชนและองค์กรชุมชนมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่น สร้างเครือข่ายและสนับสนุนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

การสร้างพันธะสัญญาร่วมกันในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงสิทธิของประชาชนและให้ความสำคัญกับข้อเสนอของพวกเขา การมีส่วนร่วมที่เหมาะสมจะช่วยให้การบริหารงานและการจัดทำบริการสาธารณะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลสำเร็จอย่างแท้จริง

ส่วนที่ 5 สรุป

ภายหลังจากที่องค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลตำบลที่ได้เข้าร่วมโครงการวิจัย ได้นำเอาแนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนามาจากแนวความคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติแล้ว มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบ และแนวทางในการปฏิบัติงาน

อย่างสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) ด้านความสัมพันธ์กับองค์กรชุมชน และประชาชนในพื้นที่ 2) ด้านการใช้เครื่องมือในการปฏิบัติงาน 3) ด้านการปรับปรุงโครงการองค์กร และ 4) ด้านวัฒนธรรมการปฏิบัติงาน

ในที่นี้ สามารถแสดงผลของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และแนวทางในการปฏิบัติงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดังกล่าวข้างต้นได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและแนวทางการปฏิบัติงานของ อปท. เปรียบเทียบก่อน และหลังจากที่ได้เข้าร่วมโครงการวิจัย

ประเด็น	หลังจากมีโครงการ
1. ความสัมพันธ์กับองค์กรชุมชน และประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะ	มีความสัมพันธ์กันเพิ่มมากขึ้นโดย อปท. ได้มอบหมายประชาชนร่วมรับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นภายใต้การกำกับดูแลของ อปท.
2. การใช้เครื่องมือในการปฏิบัติงาน	- แผนพัฒนาท้องถิ่นที่จัดทำโดยการร่วมรับผิดชอบระหว่าง อปท. กับประชาชนและองค์กรชุมชน - การปรับเปลี่ยนทัศนคติของคณะผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานของ อปท.
3. การปรับปรุงโครงสร้างองค์กร	กำหนดให้หน่วยงานภายในทุกฝ่ายทำหน้าที่สนับสนุน และเป็นพี่เลี้ยงของประชาชนในการร่วมจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น
4. วัฒนธรรมการปฏิบัติงาน	แบบราชการในระบบเปิด

ตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า ภายหลังจากที่องค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลตำบลได้มีการดำเนินงานโครงการฯ นี้แล้ว ได้มีการปรับปรุงรูปแบบและวิธีการปฏิบัติงานขององค์กรฯ ในด้านต่าง ๆ คือ ด้านความสัมพันธ์กับองค์กรชุมชน และประชาชนในพื้นที่ พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ให้โอกาสองค์กรชุมชนและประชาชนเข้ามารับผิดชอบภารกิจในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น โดยการดำเนินงานดังกล่าว อยู่ภายใต้การกำกับดูแลและให้คำแนะนำของหน่วยงานต่าง ๆ ของเทศบาลที่เกี่ยวข้องกับภารกิจนั้น ๆ

ด้านการใช้เครื่องมือในการปฏิบัติงาน พบว่า ในการทำงานทางด้านการพัฒนาชุมชนนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ให้ความสำคัญกับการนำแผนพัฒนาท้องถิ่นมาใช้เป็นกรอบแนวทางในการสร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารงาน แทนที่จะทำการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น แต่เพียงฝ่ายเดียวอย่างเช่นที่เคยปฏิบัติ และได้มีความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนทัศนคติของคณะผู้บริหาร และบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ยอมรับและสนับสนุนการเข้าร่วมรับผิดชอบของประชาชนและองค์กรชุมชน โดยไม่พยายามที่จะใช้ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ เป็นเครื่องมือหลักในการปฏิบัติงาน อย่างไรก็ดีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมนั้น ไม่ได้เป็นการ

หลีกเลี่ยงการดำเนินงานอยู่ภายใต้ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ แต่จะพยายามใช้ระเบียบของทางราชการเป็นเครื่องมือในการสนับสนุนการดำเนินงานอย่างเหมาะสม

ด้านการปรับปรุงโครงการองค์กร พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีการมอบหมายให้หน่วยงานภายในทั้งหมดมีหน้าที่ในการเป็นศูนย์ประสานงานระหว่างประชาชนและองค์กรชุมชนในพื้นที่ ในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นและทำหน้าที่เป็นฝ่ายติดตามสนับสนุนให้คำแนะนำในการทำงานขององค์กรชุมชนในพื้นที่ทางด้านการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งการกำหนดบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานภายในดังกล่าว มีผลทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการทำงานที่เปิดกว้างเพิ่มมากขึ้น สามารถทำงานใกล้ชิดกับกับประชาชนได้มากขึ้นกว่าเดิมและมีส่วนช่วยให้เกิดการเข้าร่วมรับผิดชอบระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กับประชาชนให้เห็นผลอย่างเป็นรูปธรรมเพิ่มมากขึ้น

ด้านวัฒนธรรมการปฏิบัติงาน พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลตำบล ได้ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติงานในระบบเปิดที่เป็นการทำงานที่ให้ความสำคัญกับการรับฟังปัญหา และความต้องการของประชาชนและเปิดโอกาสให้ประชาชนและองค์กรชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นและบริการสาธารณะเพิ่มมากขึ้น

อภิปรายผล

ผลของการนำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลตำบลสามารถที่จะพัฒนาการปฏิบัติงานของตนให้มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากขึ้น สามารถกำหนดรูปแบบและแนวทางการปฏิบัติงานภายในองค์กรที่มีประโยชน์ต่อการนำไปใช้เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ตลอดจนได้มีการกำหนดกลวิธีที่มีความเหมาะสมต่อการนำมาใช้ในการพัฒนาความเข้มแข็งของประชาชนให้สามารถสร้างการมีส่วนร่วมกับเทศบาลในการจัดทำบริการสาธารณะได้อย่างเป็นรูปธรรมและปฏิบัติได้จริง จนกล่าวได้ว่า ด้วยการพัฒนาแนวคิดและแนวทางการปฏิบัติดังกล่าวข้างต้น มีผลทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นพื้นที่ศึกษาวิจัยนี้ สามารถประสบความสำเร็จในการบริหารงาน

การที่องค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลตำบลเหล่านี้ สามารถดำเนินการได้เช่นนี้ จึงนับว่ามีลักษณะใกล้เคียงกับการเป็น “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของประชาชน” เป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ให้ความสำคัญต่อการเคารพต่อความต้องการของประชาชน และให้ความสำคัญกับการรับฟังความเห็นของประชาชนเพื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ได้ยึดติดกับความต้องการของตนเองเป็นสำคัญแต่อย่างใด แต่พยายามที่จะเพิ่มอำนาจให้ประชาชนได้มีสิทธิในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ผ่านการออกแบบการทำงานภายในองค์กรที่มีความยืดหยุ่น อ่อนตัว จนสามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ระหว่างการดำเนินงานได้อย่างมี

ประสิทธิภาพและสามารถนำไปใช้ในการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในชุมชนต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่ตรงข้ามกับแนวคิดของ Weber (2009) ที่ให้ความสำคัญกับทัศนคติการทำงานที่เน้นระบบราชการเป็นศูนย์กลาง

การเปลี่ยนแปลงในด้านแนวทางการปฏิบัติงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดเช่นกัน จากเดิมที่การบริหารงานท้องถิ่นมักยึดติดอยู่กับระบบราชการแบบรวมศูนย์ ขาดความยืดหยุ่นและมีลักษณะสั่งการจากบนลงล่าง การดำเนินงานภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้ปรับเปลี่ยนให้เกิดการบริหารงานในลักษณะมีส่วนร่วม (Participatory Governance) ที่ประชาชนและเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นทำงานร่วมกันอย่างเท่าเทียม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเริ่มทำหน้าที่เป็น “ผู้ประสานและสนับสนุน” มากกว่าการเป็น “ผู้ควบคุมหรือผู้สั่งการ” ส่งผลให้ชุมชนสามารถใช้ศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาของตนเองได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Munson (2008) ที่เล็งเห็นถึงความสำคัญของการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของภาคีทุกภาคส่วนและประชาชนในการบริหารงานภาครัฐที่มุ่งปรับวิธีการดำเนินงานไปสู่การสร้างระบบการทำงานให้เป็นระบบเปิดเพิ่มมากขึ้น มุ่งเสริมสร้างค่านิยม และวัฒนธรรม “การบริหารราชการแบบร่วมรับผิดชอบ” กับประชาชน องค์กรชุมชน และองค์กรภายนอกอื่น ๆ ซึ่งนับว่าเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเป็นเจ้าของแผนพัฒนาท้องถิ่นร่วมกันของทุกภาคส่วนได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

การดำเนินงานตามแนวทางนี้มีขั้นตอนสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงการเรียนรู้ร่วมกันของทุกภาคส่วน เริ่มจากการเข้าใจปัญหาร่วมกัน การวางแผนแนวทางแก้ไขอย่างเป็นระบบ และการผลักดันแผนไปสู่การปฏิบัติจริง การทำงานร่วมกันระหว่างประชาชนกับหน่วยงานท้องถิ่นในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่เพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารงาน แต่ยังช่วยสร้างความไว้วางใจและความโปร่งใสในการใช้ทรัพยากรของรัฐ

บทเรียนสำคัญจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวคือ การพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจำเป็นต้องอาศัยเจ้าหน้าที่รัฐที่มีจิตสำนึกแบบ “ผู้อำนวยความสะดวก” (Facilitator) แทนการเป็นผู้สั่งการแบบเดิม เจ้าหน้าที่ต้องมีความเข้าใจในบริบทของชุมชน เคารพต่อความหลากหลายของภูมิสังคม และพร้อมที่จะทำงานร่วมกับประชาชนในฐานะพันธมิตรการพัฒนา การเปลี่ยนบทบาทเช่นนี้ ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกลายเป็น “รัฐพี่เลี้ยง” ที่คอยสนับสนุนให้ประชาชนสามารถใช้ศักยภาพของตนเองในการขับเคลื่อนการพัฒนาได้อย่างเต็มที่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Denhardt & Denhardt (2000) ที่เสนอว่า บทบาทของภาครัฐจะต้องเปลี่ยนไปเป็นการเป็นผู้อำนวยความสะดวก ให้กลุ่มองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจากภาครัฐ ภาคเอกชน หรือองค์กรประชาชน ได้มีโอกาสได้พบปะกัน ปรึกหารือร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อตกลงร่วมกัน โดยจะต้องดำเนินการภายใต้ความเคารพในความต้องการชุมชนและผลประโยชน์ของชุมชนไปพร้อมกัน หน้าที่ของรัฐจึงเปลี่ยนแปลงมาเป็นผู้คอยกระตุ้นและเสริมสร้างให้ประชาชนได้พัฒนาตนเองให้มี “ความเป็นพลเมือง” ที่มีความพร้อมในการสร้างสรรค์และ

บริหารกิจการสาธารณะต่าง ๆ ด้วยตนเอง เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการที่ชุมชนและสังคมต้องการได้อย่างแท้จริง

การบริหารงานแบบใหม่นี้จึงไม่เพียงแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการทำงานขององค์กร แต่ยังเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการทำงานของบุคลากรอย่างลึกซึ้ง จากวัฒนธรรมราชการแบบปิดที่เน้นการควบคุม กลายเป็นวัฒนธรรมแบบเปิดที่เน้นการสื่อสาร การรับฟัง และการร่วมคิดร่วมทำ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้ประชาชนเกิดความไว้วางใจต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากขึ้น และเกิดการพัฒนาท้องถิ่นที่มีความยั่งยืนทั้งในมิติของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Fung & Wright (2001) ที่เสนอว่า รูปแบบการบริหารราชการที่มีประสิทธิภาพนั้น ควรจะต้องให้ความสำคัญกับการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียต่าง ๆ ทุกภาคส่วน ทั้งในภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานของรัฐ ที่อาจจะมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาเหล่านั้น เพื่อจะช่วยทำให้การดำเนินงานของหน่วยงานของรัฐได้รับการยอมรับจากประชาชนเพิ่มมากขึ้น และสามารถป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างการดำเนินงานของหน่วยงานของรัฐกับประชาชนภาคส่วนต่างๆ ได้ดียิ่งขึ้น ตลอดจนทำให้ปัญหาเกี่ยวกับผลการดำเนินงานของรัฐที่ไม่ตรงกับความต้องการของประชาชนมีความรุนแรงลดน้อยลง

สรุปและข้อเสนอแนะ

การนำเอาหลักการสำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอพียง มาประยุกต์ใช้ภายใต้แนวทางการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของการศึกษานี้ จะก่อให้เกิดผลสำเร็จได้เป็นอย่างดี ถ้าสามารถที่จะนำมาใช้ในการเป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาทัศนคติ และมุมมองในการบริหารงานของคณะผู้บริหารงานและข้าราชกา รขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานองค์กรแบบเปิดกว้าง และการยอมรับในศักยภาพของประชาชนและองค์กรชุมชน และการนำมาใช้ในการกำหนดกรอบแนวทางการปฏิบัติงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนให้ประชาชนและองค์กรชุมชนในพื้นที่ มีความพร้อมที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งการนำเอาแนวคิดดังกล่าวมาปฏิบัติให้เห็นผลอย่างเป็นรูปธรรมได้นั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องมอบหมายภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นไปให้กับชุมชนเป็นผู้ร่วมรับผิดชอบ ทั้งนี้ การดำเนินงานดังกล่าวให้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยอาจจะต้องใช้อำนาจตามกฎหมายบางประการ เพื่อช่วยสนับสนุนการดำเนินงานของประชาชนและองค์กรชุมชนในการเข้าร่วมรับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น

การนำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนากระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นให้สามารถเป็นแผนฯ ที่สามารถนำไปใช้ในการสร้างประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นกับประชาชนในพื้นที่ได้นั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะต้องปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของตนเอง โดยควรจะแบ่งออกเป็นภารกิจที่ต้องทำและภารกิจที่สามารถมอบให้ประชาชนและองค์กรชุมชนร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงานภายใต้การสนับสนุน

การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยการจัดแบ่งภารกิจดังกล่าวข้างต้น ควรอยู่บนหลักการพื้นฐานว่าด้วยการวางตัวผู้ที่อยู่ใกล้ปัญหาให้เข้ามาเป็นผู้ร่วมรับผิดชอบในการตัดสินใจและดำเนินการ โดยจะต้องพิจารณาว่า องค์กรหรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับปัญหามากที่สุดคือใคร จากนั้นจึงพิจารณาต่อไปว่า จะสามารถมอบภารกิจใดบ้างที่เหมาะสมกับองค์กรนั้น ๆ เข้าร่วมรับผิดชอบ ทั้งนี้ภารกิจที่มอบหมายให้นั้นจะต้องเป็นภารกิจที่ไม่มากเกินไปกว่าศักยภาพที่องค์การเหล่านั้นจะดำเนินการได้ หรือบางครั้งอาจจะเป็นภารกิจที่สามารถส่งมอบได้ แต่ประชาชนหรือองค์กรชุมชนยังอาจไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะดำเนินการได้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องทำการพัฒนาพวกเขาให้มีความพร้อมที่จะดำเนินการก่อนส่งมอบภารกิจให้ต่อไป นอกจากนี้ ยังอาจจะต้องติดตามสนับสนุนการปฏิบัติงานของประชาชนและองค์กรชุมชนเป็นระยะ เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่น และสามารถดำเนินการเข้าร่วมรับผิดชอบในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นได้ด้วยตนเองต่อไปในระยะยาว

สุดท้าย การที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะเปิดโอกาส และส่งเสริมให้องค์กรชุมชนและประชาชนในพื้นที่ให้สามารถเข้ามาร่วมรับผิดชอบในการปฏิบัติงานจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลเพิ่มมากขึ้นนั้น อาจจะต้องกำหนดหลักเกณฑ์และแนวทางสนับสนุนการปฏิบัติงานขององค์กรชุมชนขึ้นมา เพื่อช่วยทำให้องค์กรชุมชนสามารถที่จะดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรที่จะต้องมีการดำเนินงานต่าง ๆ 2 ประการด้วยกัน ได้แก่ การจัดทำและปรับปรุงแก้ไขระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ขององค์กรให้เอื้อต่อการเข้าร่วมรับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น และการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ใหม่ที่จะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มภารกิจ นั่นคือ ภารกิจหลัก ได้แก่ การจัดทำและการนำแผนพัฒนาท้องถิ่นไปจัดทำเป็นข้อบัญญัติงบประมาณ และภารกิจรอง ได้แก่ การติดตามส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของประชาชนและองค์กรชุมชนให้มีความพร้อมที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลจำเป็นต้องมีการบูรณาการการทำงานระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชนและองค์กรชุมชนในพื้นที่ การพัฒนากลไกเชิงสถาบันสำหรับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหนึ่งในแนวทางที่มุ่งเน้นการพัฒนาตามบริบทท้องถิ่นอย่างยั่งยืน แต่การนำแนวคิดนี้ไปปฏิบัติได้จริง จำเป็นต้องอาศัยการปรับปรุงกลไกเชิงสถาบันและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นเป็นไปตามแนวคิดที่เสนอไว้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องปรับปรุงและแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดมาตราที่เอื้อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถเปิดโอกาสและส่งเสริมให้ประชาชนและองค์กรชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสมบูรณ์ รวมถึงการมีส่วนร่วมในการจัดทำข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบัญญัติ

นอกจากนี้ จะต้องมีการปรับปรุงระเบียบการบริหารงานภายในองค์กร โดยควรกำหนดให้ทุกหน่วยงานมีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนการเข้าร่วมรับผิดชอบของประชาชนและองค์กรชุมชน โดย

แก้ไขระเบียบให้หน่วยงานภายในมีความรับผิดชอบในการให้ความรู้และกระตุ้นให้ประชาชนเข้าร่วมการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ในชุมชน

ประการสุดท้ายคือ ต้องมีการกระจายอำนาจให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยการเพิ่มอำนาจในการกำหนดและแก้ไขกฎระเบียบข้อบังคับจะช่วยให้องค์กรสามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาข้อจำกัดและเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการแก่ประชาชนได้อย่างคล่องตัว ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริหารจัดการงานต่างๆ ให้สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

กล่าวโดยสรุป การพัฒนากลไกเชิงสถาบันดังที่บทความนี้นำเสนอ เป็นการดำเนินการที่ต้องใช้ความร่วมมือจากหลายฝ่าย การปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบการบริหารงาน และการกระจายอำนาจจะช่วยเปิดโอกาสให้ประชาชนและองค์กรชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับความต้องการ และสร้างประโยชน์สุขให้กับประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

อภิชัย พันธเสน. (2553). *เศรษฐกิจพอเพียง: จากปรัชญาสู่การปฏิบัติ.* สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). *การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติในระดับพื้นที่.* สำนักงาน.

สถาบันพระปกเกล้า. (2561). *แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.* สถาบันพระปกเกล้า.

Denhardt, R. B., & Denhardt, J. V. (2000). The new public service: Serving rather than steering. *Public Administration Review, 60*(6), 549–559. https://doi.org/10.1111/0033-3352.00117

Fung, A., & Wright, E. O. (2001). Deepening democracy: Innovations in empowered participatory governance. *Politics & Society, 29*(1), 5–41. https://doi.org/10.1177/0032329201029001001

Munson, Z. (2008). New engagement? Political participation, civil life, and the changing american citizen. *Social Forces, 86*(3), 1362–1364. https://doi.org/10.1353/sof.2008.0031

Weber, M. (2009). *From Max Weber: Essays in sociology.* Routledge.

วารสารปราชญ์ประชาคม
ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2569

Journal of Scholar Community
Vol.4 No.2 March-April 2026

การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาอำเภอพยุหะคีรี

วรรณา ประยุกต์วงศ์ [1*]
กิตติคุณ หมู่พยัคฆ์ [2]
สโรชา เดวิ โดไรราจู [3]
รัชดา ลิ้มศิริชัยกุล [4]

รับบทความ: 24 มกราคม 2569 แก้ไขบทความ: 24 มีนาคม 2569 ตอบรับบทความ: 26 มีนาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ทั้งหมดในอำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 11 แห่ง โดยใช้แบบประเมินจากชุดโครงการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศไทย โดยมีอภิชัย พันธเสน เป็นหัวหน้าชุดโครงการวิจัย และวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงและคุณลักษณะของ อปท. โดยศึกษาทั้งกลุ่มประชากร ใช้เครื่องมือสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง การสนทนากลุ่มเฉพาะ การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง และการลงพื้นที่สังเกตการณ์ ผลการประเมิน พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลท่าน้ำอ้อยม่วงหัก และองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำทรง สะท้อนการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการภายในองค์กรในระดับ “เข้าใจ” (องค์กรแห่งความสุข) 1 แห่ง คือ เทศบาลตำบลพยุหะ ในระดับ “เข้าข่าย” (องค์กรแห่งความยั่งยืน) และ ที่เหลือ 8 แห่ง “ไม่เข้าข่าย” คือ ยังไม่สามารถประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการภายในองค์กร ตัวชี้วัดระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงจากแบบประเมินข้างต้นยังสามารถนำไปใช้ได้กับ อปท. ทั้งประเภท ทต. และ อบต. และ อปท. ในทุกพื้นที่ที่มีคุณลักษณะตำบลและองค์กรที่แตกต่างกัน

คำสำคัญ: ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การบริหารภาครัฐ

[1] รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำโครงการจัดตั้งวิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหิดล
[*] อีเมล: wanna.pry@mahidol.edu
[2-4] โครงการจัดตั้งวิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหิดล

The Application of Sufficiency Economy Philosophy (SEP) in Local Administrative Organizations in Phayuha Khiri, Nakhon Sawan

Wanna Prayukvong [1*]
Kittikhun Moohpayak [2]
Saroja Devi Dorairajoo [3]
Ratchada Limsirichaikul [4]

Abstract

This research article aims to evaluate the level of Sufficiency Economy Philosophy (SEP) application among 11 Local Administrative Organizations (LAOs) in Phayuha Khiri District, Nakhon Sawan Province. The evaluation utilized the assessment framework developed by the "Mobilization of Sufficiency Economy Philosophy among Local Administrative Organizations (LAO) of Thailand " project, led by Apichai Puntasen. The study also analyzed the relationship between SEP levels and the characteristics of each LAO. Using a population-based study approach, data were collected through multiple instruments, including documentary analysis, focus group discussions, interviews with key stakeholders, and field observations.

The evaluation of the 11 LAOs revealed that two organizations—Tha Nam Oi Muang Hak Subdistrict Municipality and Nam Song Subdistrict Administrative Organization—reflected the application of SEP in internal management at the at the second level, “Comprehension,” (Happy Organization). One organization, Phayuha Subdistrict Municipality, was rated at the "Practice" level (Sustainable Organization). The remaining eight organizations were not practicing level, “Partial Practice”. The study concludes that the SEP used in this assessment are applicable to various types of LAOs, including both Subdistrict Municipalities and Local Administrative Organizations (LAOs), regardless of their differing geographical or organizational characteristics.

Keywords: Sufficiency Economy Philosophy, Local Government, Public Administration

[1] Assoc. Professor, Mahidol University, Nakhonsawan Campus Project
[*] Email: wanna.pry@mahidol.edu
[2-4] Nakhonsawan Campus Project, Mahidol University

บทนำ

นับแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ได้ทรงวางรากฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พร้อมทั้งทรงอุทิศพระวรกายในการขจัดความเหลื่อมล้ำและบรรเทาสาธารณภัยด้านต่าง ๆ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของพสกนิกรชาวไทยให้ดีขึ้น ทำให้ในช่วงหลังเกิดภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจหรือวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้งในปี พ.ศ. 2540 สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้อัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระองค์ท่านมาเป็นแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) จนถึงแผนฯ 13 ในปัจจุบัน ประเทศไทยยังได้จัดทำ “แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี” เพื่อกำหนดให้ฝ่ายบริหารราชการแผ่นดินมีความรับผิดชอบในการขับเคลื่อนให้ประเทศมีความมั่นคงปลอดภัยจากภัยคุกคามและ ปรับตัวได้ทันการเปลี่ยนแปลง มั่งคั่งด้วยการเติบโตทางเศรษฐกิจ มีความสามารถในการแข่งขัน และยั่งยืนด้วยคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม และความรับผิดชอบต่อสังคม อันสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ของสหประชาชาติ ด้วยการพัฒนาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงภายในปี พ.ศ. 2579 (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2560) พร้อมกับการถ่ายทอดเป้าหมายสู่แผนงานในระดับปฏิบัติ ภายหลังการเสด็จสวรรคตของพระองค์ พสกนิกรจำนวนมาก ทั้งในระดับบุคคลและหน่วยงานต่างหันมาให้ความสนใจในการศึกษาแนวพระราชดำริ รวมทั้งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและพระราชกรณียกิจต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย โดยขนานนามองค์ความรู้อันล้ำค่าเหล่านั้นว่า "ศาสตร์พระราชา"

ที่ผ่านมา กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นมุ่งพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีและการมีส่วนร่วม โดยส่งเสริมให้ อปท. นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งมี อปท. หลายแห่ง ที่ได้น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ จนได้รับรางวัลถ้วยพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จากการประกวดผลงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในปีพ.ศ. 2553 (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2554) นอกจากนี้ ยังมีชุดโครงการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศไทย โดยมีอภิชัย พันธเสน เป็นหัวหน้าชุดโครงการวิจัย 3 ระยะเวลาการศึกษา ตั้งแต่ปี พ.ศ 2560-2565 โดยมีเป้าหมายสำคัญเพื่อให้ อปท เป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไทยให้เป็นในทิศทางเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้รับพระราชทานจากพระองค์ ด้วยการประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารงานของ อปท. ทั่วประเทศ จำนวน 302 แห่ง อีกทั้งยังมีการประเมินเพื่อยกระดับอย่างต่อเนื่องในการวิจัยระยะที่ 2 และ 3 ผลการวิจัยพบว่า มี อปท. ในระดับ “เข้าถึง” ทั้งหมด 62 แห่ง ขณะที่มีระดับ “เข้าใจ” 180 แห่ง จากจำนวนทั้งสิ้น 302 แห่ง โดยที่เหลืออีก 54 แห่ง ได้รับการประเมินในระดับ “เข้าข่าย” และ “ไม่เข้าข่าย” ตามลำดับ (อภิชัย พันธเสน, 2565)

แม้ว่าการดำเนินงานวิจัยดังกล่าวไม่สามารถบรรลุตามจำนวนเป้าหมายซึ่งเป็นมวลวิกฤติ (Critical Mass) ปริมาณขั้นต่ำที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายสำคัญข้างต้นได้ คือ การประเมินความเป็น

เศรษฐกิจพอเพียง 500 แห่ง ได้จำนวน อปท. ที่ได้ผ่านการประเมินข้างต้น *“ได้เป็นตัวอย่างสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนายกและผู้บริหาร อปท. โดยเฉพาะในระดับเข้าถึง (สูงสุด) ส่วนใหญ่นายก อปท. จะเป็นที่เคารพรักของประชาชนในพื้นที่และได้รับเลือกตั้งอย่างต่อเนื่องให้กลับมาดำรงตำแหน่งใหม่ ขณะที่เจ้าหน้าที่ในระดับต่าง ๆ ก็ทำงานด้วยความสุข และประชาชนในพื้นที่ก็มีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์จากการให้บริการของ อปท. ตามความประสงค์ของตนเองเท่าที่ทรัพยากรและความสามารถร่วมกันของทุกคนจะพึงมีตรงนี้จึงเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ได้เกิดขึ้นมาแล้ว”* (อภิชัย พันธเสน, 2565)

ที่สำคัญระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังสัมพันธ์กับนวัตกรรมสังคมของ อปท. อันเกิดจากความร่วมมือและการหนุนเสริมทรัพยากรจากทุกภาคส่วนในท้องถิ่น ตลอดจนทักษะการเรียนรู้เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง ทั้งภาวะผู้นำของนายก ผู้บริหาร และบุคลากร ทำให้เกิดนวัตกรรมที่เป็นทั้งการพัฒนาพื้นที่และกิจกรรม รูปแบบต่าง ๆ การดำเนินงานอย่างต่อเนื่องที่ช่วยให้เกิดคุณภาพชีวิต ซึ่งเป็นผลลัพธ์ตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับพื้นที่อย่างชัดเจน (วรรณา ประยุกต์วงศ์ และคณะ, 2560) นอกจากนี้ แบบประเมินความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของแผนงานดังกล่าว ยังเป็นแนวทางในการจัดทำแบบประเมินความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของหน่วยงานราชการอื่น เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ หรือ โรงพยาบาลของรัฐ เป็นต้น (ดังตัวอย่างงานวิจัยของ กัลยาณี เสนาสุ และบงกช เจนจรัสสกุล, 2561 และ กาญจนา โชคถาวร และคณะ, 2565)

ดังนั้น บทความวิจัยนี้ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาอำเภอพยุหะคีรี โดยนำแบบประเมินความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่ง อภิชัย พันธเสน (2560 และ2563) ได้พัฒนาขึ้นและได้ถูกนำมาใช้ได้ผลดังที่กล่าวไว้ข้างต้น มาใช้ศึกษาเพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจการบริหารของ อปท. ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และยังเป็นข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน การมีส่วนร่วม และการมุ่งสร้างประโยชน์สุขในพื้นที่ อันเป็นวัตถุประสงค์การวิจัยขั้นเริ่มต้นของโครงการวิจัยแผนที่นำทางสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอพยุหะคีรีเพื่อสร้างชุมชนสูงวัยอยู่ดีมีประโยชน์สุข (วรรณา ประยุกต์วงศ์ และคณะ, 2568) ที่มุ่งชักชวนให้ อปท. ในอำเภอพยุหะคีรี ที่เป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยมหิดล โครงการจัดตั้งนครสวรรค์ หน่วยงานต้นสังกัดของคณะนักวิจัย เห็นความสำคัญและรับมือกับสถานการณ์สังคมสูงวัยเต็มรูปแบบ (Super Aged Society) คือ มีสัดส่วนผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากร เช่นเดียวกับอีกหลายประเทศที่พัฒนาทั่วโลก (UN, 2020) ขณะที่ประเทศไทยมีผู้สูงอายุประมาณ 34-40 % (ซึ่งใกล้เคียงกับ 1 ใน 3) มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน และยังทำงานอยู่ (สศช., 2567) หรือที่เรียกว่า “สังคมแก่ก่อนรวย” การรอนโยบายจากส่วนกลางแล้วค่อยดำเนินการอาจไม่ทันการ การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของ อปท. ในพื้นที่

อาจช่วยให้เห็นโอกาสและความร่วมมือในการสร้างนวัตกรรมสังคมเพื่อรับมือกับสถานการณ์ดังกล่าวได้ เช่นเดียวกับ อปท ที่ผ่านการประเมินความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของแผนงานวิจัยข้างต้น

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ที่ผ่านมามีงานวิจัยเกี่ยวกับการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงใน อปท. จำนวนหนึ่ง พบว่า อปท. ที่มีการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้จนประสบความสำเร็จจำนวนหนึ่งนั้น ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จ คือภาวะผู้นำของผู้บริหารที่มีฐานคิดชัดเจน มีคุณธรรม และใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (ดังตัวอย่างเช่น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2554 วีระศักดิ์ สมยานะ, 2555; และ บุษยา มั่นฤกษ์, 2556 เป็นต้น) ความสำเร็จดังกล่าวปรากฏในรูปแบบการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้และการสร้างนวัตกรรมโครงการที่ตอบโจทย์สุขภาวะชุมชน 8 มิติ ภายใต้หลักการ "ระเบิดจากข้างใน" เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงในระดับผลผลิตและผลลัพธ์ (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, 2558) อย่างไรก็ตาม ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ (2547) เสนอว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นองค์ความรู้เชิงบูรณาการและเป็นทางสายกลางที่มีความแตกต่างจากเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก และเป็นเรื่องขององค์รวมที่ลึกซึ้งกว่าแค่การจดจำหลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข จึงต้องอาศัยการตีความที่เหมาะสมกับแต่ละบริบทด้วย

ในมิติของการประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง อภิชัย พันธเสน (2565) ได้ศึกษา อปท. 302 แห่งทั่วประเทศ ในแผนงานวิจัยขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ทั่วประเทศไทย พบว่าส่วนใหญ่ (ร้อยละ 60) มีระดับความเข้าใจในหลักการ และจำนวนร้อยละ 10 สามารถพัฒนาจนถึงระดับ “เข้าถึง” หรือเป็น “องค์กรแห่งประโยชน์สุข” สอดคล้องกับข้อค้นพบของ กัลยาณี เสนาสุ และบงกช เจนจรัสสกุล (2561) ที่ระบุว่าหน่วยงานภาครัฐส่วนใหญ่ยังขาดการสะท้อนความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในมิติที่ 4 คือการสร้างประโยชน์แก่องค์กรและสังคม ผลการศึกษาเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า แม้ อปท. หลายแห่งจะมีศักยภาพในการเป็นองค์กรแห่งความยั่งยืน แต่ยังคงมีช่องว่างสำคัญในการยกระดับจากการปฏิบัติพื้นฐานสู่การเป็นองค์กรแห่งประโยชน์สุข ซึ่งถือเป็นโอกาสสำคัญในการขยายผลการวิจัยเชิงนโยบาย และการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขในพื้นที่ได้ต่อไป

อปท. ที่น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับ “เข้าใจ” จนถึง “เข้าถึง” ในแผนงานวิจัยข้างต้น ต่างสนับสนุนงบประมาณและร่วมจัดกิจกรรมในระบบการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุอยู่ในภาวะพึ่งพิง ตลอดจนสร้างนวัตกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ด้วยการเป็นกลไกหลักส่งเสริมและกระตุ้นกลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้ (กลุ่มผู้สูงอายุติดบ้านและติดสังคม) ให้เข้ามารวมกลุ่มในการทำกิจกรรมเพื่อให้เกิดภาวะสูงวัยสุขภาวะดี (Active & Healthy Aging) และดูแลผู้สูงอายุที่ไม่สามารถดูแลตนเองได้ในระบบการดูแลระยะยาว (Long Term Care) ด้วยการระดมความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม ตลอดจนกองทุนต่าง ๆ ที่อยู่ในและนอกพื้นที่ เช่น กองทุนหลักประกันสุขภาพ

แห่งชาติระดับตำบล (กองทุน สปสช.) กองทุนสวัสดิการชุมชน และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นต้น ตอบสนองการดำเนินโครงการจากการริเริ่มหรือแนะนำโดยหน่วยงานราชการส่วนกลางให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างยั่งยืนเป็นนวัตกรรมเพื่อพัฒนาท้องถิ่นตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังตัวอย่าง อปท. ในระดับ “เข้าถึง” เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุขององค์กรบริหารส่วนตำบลประดู่ยืน อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี กลุ่มอาชีพผู้สูงอายุ (จักสาน) ขององค์การบริหารส่วนตำบลโก่งธนู อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี บริษัทสร้างสุขจำกัด ของเทศบาลตำบลห้วยงู อำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท เป็นต้น (วรรณา ประยุกต์วงศ์ และคณะ, 2563 และ 2565) นับเป็นตัวอย่างนวัตกรรมของ อปท. ที่สร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อให้ผู้สูงวัยได้อยู่ดี มีประโยชน์สุข อันเป็นความสุขที่ผู้สูงวัยได้ร่วมกับ อปท. และเครือข่าย ในการสร้างประโยชน์ในพื้นที่

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในส่วนกรอบแนวคิดการประเมินความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง อภิชัย พันธเสน (2560, 2563ก) ได้นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในลักษณะความหมายแบบองค์รวม โดยมีคุณธรรม: ซื่อสัตย์สุจริต อดทน ขยันหมั่นเพียร และเอื้อเฟื้อแบ่งปัน และสติปัญญา: รอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง เป็นเงื่อนไขของการมีภูมิคุ้มกันที่ดี ความพอประมาณ และความมีเหตุผล ที่ไม่ได้หมายถึงหลักตรรกะ แต่เป็นการปฏิบัติ คือการสร้างเหตุที่ดี นำสู่การวิเคราะห์เชิงระบบ ที่นำไปสู่การจำแนกระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง คือ การวิเคราะห์เชิงระบบ

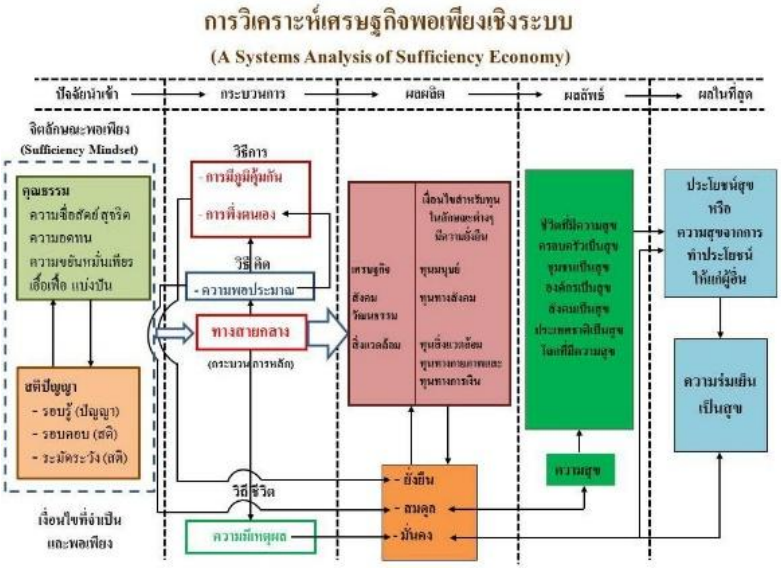

ภาพที่ 1 การวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงเชิงระบบ

ที่มา: ปรับปรุงจาก เศรษฐกิจพอเพียง: พระอัจฉริยภาพและพระกรุณาธิคุณของในหลวง รัชกาลที่ 9. (น. 53), โดย อภิชัย พันธเสน, 2560.

การวิเคราะห์เชิงระบบ ประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Output) ผลลัพธ์ (Outcome) และผลในที่สุด (Impact) อันนำไปสู่ความยั่งยืน สมดุลและมั่นคง ดังแบบจำลองในภาพที่ 1 โดยในระดับของ “ผลผลิต” คือการนำไปใช้ในแง่ “วิธีการ” ทำให้เกิดภูมิคุ้มกันเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน ในระดับ “ผลลัพธ์” คือ การนำไปใช้ ในระดับ“วิธีคิด” โดยมีความพอประมาณอันนำไปสู่ความสุขและความสมดุล ส่วน “ผลในที่สุด” คือ การนำไปใช้ในระดับ “วิถีชีวิต” มีความเป็นเหตุผลอันนำไปสู่ความมั่นคง ดังภาพที่ 1 การวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงเชิงระบบ

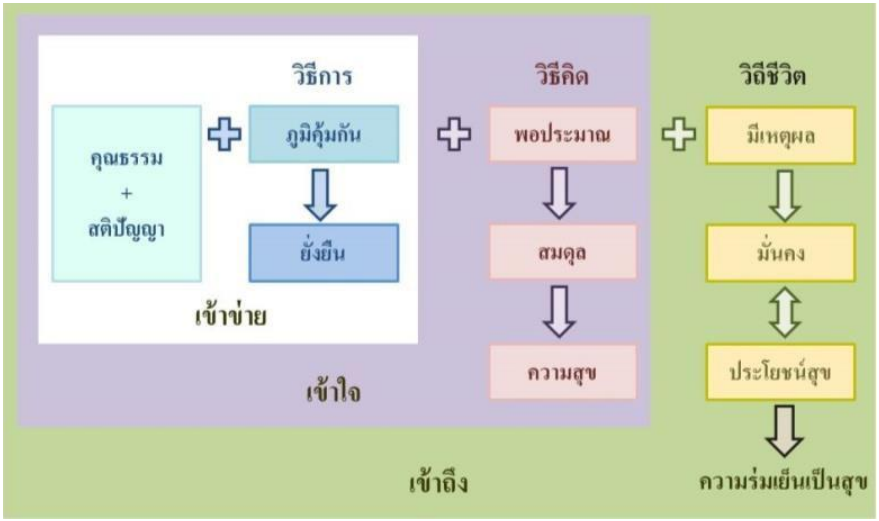

ภาพที่ 2 การจำแนกระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา: ปรับปรุงจาก เศรษฐกิจพอเพียง: พระอัจฉริยภาพและพระกรุณาธิคุณของในหลวง รัชกาลที่ 9. (น. 56), โดย อภิชัย พันธเสน, 2560.

ในที่นี้ความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในองค์กร จึงจำแนกได้ 4 ระดับตามลำดับขั้นดังแสดงในภาพที่ 2 คือ 1) ระดับ “ไม่เข้าข่าย” หมายถึง องค์กรที่มีความเสี่ยง ไม่มีภูมิคุ้มกัน บุคลากรอยู่ร่วมกันอย่างไม่มีความสุขและไม่สามารถสร้างประโยชน์สุขให้แก่ประชาชนได้ 2) ระดับ “เข้าข่าย” หมายถึง การเป็น “องค์กรแห่งความยั่งยืน” คือ มีภูมิคุ้มกัน ไม่มีความเสี่ยงหรือล่อแหลมต่อการทุจริต บริหารจัดการองค์กรด้วยความโปร่งใส นำพาองค์กรให้อยู่รอดได้ท่ามกลางวิกฤต 3) ระดับ “เข้าใจ” หมายถึง การเป็น “องค์กรแห่งความสุข” คือมีภูมิคุ้มกันและมีความพอประมาณ ไม่มีความเสี่ยงหรือล่อแหลมต่อการทุจริต บริหารจัดการองค์กรด้วยความโปร่งใส ทำให้ทุกคนในองค์กรอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และ 4) ระดับ “เข้าถึง” หมายถึง การเป็น “องค์กรแห่งประโยชน์สุข” คือ มีภูมิคุ้มกัน มีความพอประมาณและมีเหตุผล ไม่มีความเสี่ยงหรือล่อแหลมต่อการทุจริต บริหารจัดการองค์กรด้วยความโปร่งใส ทำให้ทุกคนในองค์กรทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข สร้างประโยชน์สุขต่อประชาชน

ในการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับการบริหารงานขององค์กรนั้น บทบาทอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย กำหนดให้ อปท. ต้องจัดทำแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาท้องถิ่น 7 ยุทธศาสตร์ คือ 1) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน 2) การพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่ความยั่งยืน 3) การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศยั่งยืน 4) การอนุรักษ์ ฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรม 5) การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน 6) การจัดระเบียบและรักษาความสงบเรียบร้อย และ 7) การพัฒนาบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี ยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้ถูกนำมาพัฒนาเป็นกรอบการวิจัย โดยเพิ่มประเด็นการวางแผนอย่างมีส่วนร่วมเนื่องจากเป็นสิ่งสำคัญในแง่ของการส่งเสริมประชาธิปไตยและก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน กรอบตัวชี้วัดระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ปรากฏดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กรอบตัวชี้วัดระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง

เข้าข่าย	เข้าใจ	เข้าถึง
1. การบริหารงานอย่างโปร่งใส มีธรรมาภิบาล และไม่มีการทำผิดกฎหมาย (50 คะแนน)	5. การบริหารงานภายในให้เป็นองค์กรแห่งความสุข (50 คะแนน)	9. การบริหารงานภายในให้เป็นองค์กรแห่งประโยชน์สุข (30 คะแนน)
2. การวางแผนและจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม (20 คะแนน)	6. งานโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม (20 คะแนน)	10. การจัดการศึกษา สาธารณสุขและการจัดการขยะในระดับที่สูงขึ้น (20 คะแนน)
3. การวางแผนการทำงานเพื่อส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น (15 คะแนน)	7. งานส่งเสริมอาชีพเกษตรกรรมและวิสาหกิจชุมชน (15 คะแนน)	11. การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้ดียิ่งขึ้น (20 คะแนน)
4. งานโครงสร้างพื้นฐานด้านกายภาพ (15 คะแนน)	8. งานด้านสังคมและวัฒนธรรม (15 คะแนน)	12. การลดปัญหาสังคมและเพิ่มสวัสดิการสังคม (30 คะแนน)
100 คะแนน	100 คะแนน	100 คะแนน
ผลผลิต	**ผลลัพธ์**	**ผลในที่สุด**

ที่มา: ปรับปรุงจาก กรอบวิจัยกลาง (น. 64-65), โดย อภิชัย พันธเสน, 2563ก

ในการสร้างตัวชี้วัดระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงนี้ อภิชัย พันธเสน (2562) ยังได้ไปเรียนรู้การทำงานของ อปท. ที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาท้องถิ่น ในพื้นที่ต่าง ๆ แล้วนำข้อมูลมาร่วมเพื่อให้ครอบคลุมการบริหารงานของ อปท. โดยคณะนักวิจัยโครงการย่อยต่าง ๆ ในแผนงานวิจัยฯ ได้นำไปทดสอบเครื่องมือจากการประเมิน อปท. ในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย แล้วนำผลที่ได้มาปรับปรุงเป็นตัวชี้วัดระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของชุดโครงการวิจัยระยะที่ 1 และปรับปรุงต่อเนื่องในโครงการวิจัยระยะที่ 2 เพื่อให้นักวิจัยในชุดโครงการย่อยทั้งหมดได้นำไปใช้ในการวิจัย และนำไปใช้ซ้ำ และต่อยอดการศึกษาถึงความ

เชื่อมโยงกับนวัตกรรมสังคมและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะที่ 3 ด้วยความมุ่งหวังสำคัญคือ ถ้าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำตัวชี้วัดระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงไปเป็น “เครื่องมือ” ในการบริหารงาน บริหารองค์กร บริหารคน และใช้ในการขับเคลื่อนการพัฒนาก็จะนำมาซึ่ง ความยั่งยืน สมดุลและมั่นคงของชุมชนท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

เนื่องจาก องค์กร หรือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหน่วยวิเคราะห์ในการวิจัยนี้ ดังนั้นประชากรในการวิจัยนี้คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลในอำเภอพยุหะคีรี มีจำนวนทั้งหมด 11 แห่งได้แก่ เทศบาลตำบลพยุหะ เทศบาลตำบลท่าน้ำอ้อยม่วงหัก องค์การบริหารส่วนตำบลพยุหะ องค์การบริหารส่วนตำบลย่านมัทรี องค์การบริหารส่วนตำบลยางขาว องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำทรง องค์การบริหารส่วนตำบลเนินมะกอก องค์การบริหารส่วนตำบลนิคมเขาบ่อแก้ว องค์การบริหารส่วนตำบลสระทะเล องค์การบริหารส่วนตำบลเขาทอง และองค์การบริหารส่วนตำบลเขากะลา ดังแสดงในภาพที่ 4 โดยศึกษาทั้งกลุ่มประชากรคือ อปท. ทั้งหมด ในอำเภอพยุหะคีรี อีกทั้งยังจัดให้มีพิธีการลงนามข้อตกลงความเข้าใจร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยมหิดล โครงการจัดตั้งวิทยาเขตนครสวรรค์ และ อปท. ในอำเภอพยุหะคีรี อันแสดงให้เห็นถึงความสมัครใจในการเข้าร่วมการวิจัยของผู้บริหารท้องถิ่น

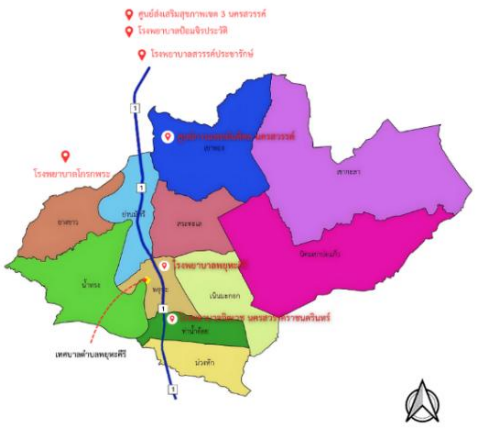

ภาพที่ 3 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์

การวิจัยนี้เป็นวิธีวิจัยแบบผสมผสาน มีวิธีการเก็บรวบรวมและตรวจสอบข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามประเด็นเนื้อหา โดยใช้วิธีการสามเส้า (Triangulation method) เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ อันประกอบด้วย การวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง การสนทนากลุ่มเฉพาะและผู้ที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ศึกษา อปท. ละ 10 คน

โดยประมาณ ประกอบด้วยผู้บริหาร ประธานหรือสมาชิกสภา และบุคลากรของ อปท. ตลอดจนผู้นำท้องที่ (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน) และผู้นำชุมชน จำนวนรวม 20 คน โดยประมาณ โดยมีคำถามสัมภาษณ์ตามคู่มือการเก็บรวบรวมข้อมูลตัวชี้วัดระดับการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาลตำบล (ทต.) (อภิชัย พันธเสน, 2563) และการลงพื้นที่สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) และ การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participatory observation)

การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive analysis) ได้แก่ ค่าความถี่ และร้อยละ ฯลฯ เพื่อแสดงข้อมูลพื้นฐานตำบลและข้อมูลคุณลักษณะสำคัญขององค์กร ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่และอปท. และอธิบายถึงระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของ อปท. ตลอดจนบริบทของ อปท. และทำการวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ด้วยการนำข้อมูลมาจัดแยกเป็นหมวดหมู่ตามกรอบแนวคิด ทำการวิเคราะห์ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้เทียบกับข้อมูลทุติยภูมิที่เกี่ยวข้อง และจัดเวทีคืนข้อมูลให้กับผู้บริหาร บุคลากรของ อปท. ผู้นำท้องที่ และแกนนำภาคประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้ อปท. ได้รับทราบผลการประเมินและร่วมแสดงความเห็นในผลการประเมิน

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาข้อมูลคุณลักษณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอพยุหะคีรี ทั้ง 11 แห่ง เป็นเทศบาลตำบล (ทต.) จำนวน 2 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จำนวน 9 แห่ง ลักษณะการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ พบว่า เป็นชุมชนดั้งเดิม คือมีการตั้งถิ่นฐานของประชาชนมายาวนานมากกว่า 100 ปีและมีประวัติศาสตร์ของชุมชน จำนวน 6 แห่ง คือ อบต. พยุหะ อบต. ย่านมัทรี อบต. ยางขาว อบต. เนินมะกอก อบต. น้ำทรง และ อบต. เขาทอง ต่อมาเมื่อการขยายตัวของกลุ่มคนจึงมีการแบ่งพื้นที่การปกครองใหม่ก่อให้เกิดเป็นชุมชนใหม่ 3 แห่ง คือ อบต. นิคมเขาบ่อแก้ว อบต. สระทะเล อบต. เขากะลา และชุมชนที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงฐานะเดิมมีฐานะเป็นสุขาภิบาล ต่อมาได้เปลี่ยนแปลงฐานะเป็นเทศบาลตามพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ. 2542 เปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาลเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2542 จำนวน 2 แห่ง คือ เทศบาลตำบลพยุหะ และเทศบาลตำบลท่าน้ำอ้อยม่วงหัก

ลักษณะพื้นที่ของ อปท. เป็นสังคมเมืองจำนวน 3 แห่ง คือ ทต. พยุหะและทต. ท่าน้ำอ้อยม่วงหัก อบต. พยุหะ สังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท จำนวน 6 แห่ง คือ อบต. ย่านมัทรี อบต.ยางขาว อบต. น้ำทรง อบต. เนินมะกอก อบต. เขาทอง และ อบต. สระทะเล ลักษณะสังคมชนบท จำนวน 2 แห่ง คือ อบต. เขากะลา และ อบต. นิคมเขาบ่อแก้ว เป็นอปท. มีพื้นที่รับผิดชอบมากกว่า 100,000 ไร่ จำนวน 1 แห่ง คือ อบต. เขากะลา และมีพื้นที่รับผิดชอบ 50,000-100,000 ไร่ จำนวน 4 แห่ง คือ อบต. นิคมเขาบ่อแก้ว อบต. เนินมะกอก อบต. น้ำทรง อบต. เขาทอง มีพื้นที่รับผิดชอบ 25,000 – 50,000 ไร่ จำนวน 3 แห่ง ทต. ท่าน้ำอ้อยม่วงหัก อบต. สระทะเล อบต. ยางขาว และที่เหลือมีพื้นที่รับผิดชอบน้อยกว่า 25,000 ไร่ เป็น อปท.ที่มีขนาดประชากรในพื้นที่รับผิดชอบประมาณมากกว่า 5,000 คน จำนวน 6 แห่ง คือ ทต. พยุหะ อบต. น้ำทรง อบต. เนินมะกอก

อบต. นิคมเขาบ่อแก้ว อบต. เขาทอง อบต. เขากะลาและที่เหลือมีขนาดประชากรในพื้นที่รับผิดชอบน้อยกว่า 5,000 คน จำนวน 5 แห่ง โดยในปีงบประมาณ 2566 อปท. ทั้ง 11 แห่ง มีรายรับจัดเก็บโดย อปท. ประมาณ 1.56 ล้านบาท เป็น อปท. ที่ขนาดเงินรายรับรวมในส่วนรัฐบาลจัดสรรให้ และเงินอุดหนุนทั่วไปเป็นจำนวนเงินมากกว่า 70 ล้าน จำนวน 1 แห่ง คือ อบต. เขาทอง อปท.ที่มีรายรับรวม ฯ เป็นจำนวนเงินมากกว่า 50 ล้าน ถึง 70 ล้าน จำนวน 5 แห่ง คือ ทต. พยุหะ ทต. ท่าน้ำอ้อยม่วงหัก อบต. เนินมะกอก อบต. นิคมเขาบ่อแก้ว อบต. เขากะลา และที่เหลือ อปท. ที่มีขนาดเงินรายรับรวม ฯ เป็นจำนวนเงินน้อยกว่า 50 ล้านบาท 5 แห่ง

อปท. กรณีศึกษาระดับตำบลทั้งหมด 11 แห่ง เป็น อปท. ขนาดใหญ่ ที่มีพื้นที่มากกว่า 30,000 ไร่ มีประชากรมากกว่า 8,000 คน และมีเงินรายรับรวมประมาณ 67 ล้านบาท จำนวน 1 แห่ง คือ อบต. เขากะลา เป็น อปท. ขนาดเล็ก ที่มีพื้นที่น้อยกว่า 10,000 ไร่ มีประชากรน้อยกว่า 6,000 คน และมีเงินรายรับรวมประมาณ 56 ล้านบาท 1 แห่ง คือ ทต. พยุหะ ส่วน อปท. ขนาดที่มีขนาดพื้นที่ ขนาดประชากร อยู่ระหว่าง อปท. ขนาดเล็กและขนาดใหญ่ มีเงินรายรับระหว่าง 31-73 ล้านบาท มีจำนวน 9 แห่ง

ผลการศึกษาการประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของ อปท. กรณีศึกษา จำนวน 11 แห่ง ตามกรอบการประเมิน พบว่ามี อปท. 2 แห่งสะท้อนความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในระดับ “เข้าใจ” เป็นองค์กรแห่งความสุข และจำนวน 1 แห่ง อยู่ในระดับ “เข้าข่าย” เป็นองค์กรแห่งความยั่งยืน และที่เหลือ 8 แห่ง อยู่ในระดับ “ไม่เข้าข่าย” โดยมีผลการเปรียบเทียบระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของ อปท. ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของ อปท. ในอำเภอพยุหะคีรี จำแนกตามตัวชี้วัด

ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของ อบต. /ทต.	คะแนนเต็ม	ทต.พยุหะ	ทต.ท่าน้ำอ้อยม่วงหัก	อบต. พยุหะ	อบต.ย่านมัทรี	อบต.ยางขาว	อบต.น้ำทรง	อบต.เนินมะกอก	อบต.นิคมเขาบ่อแก้ว	อบต.สระทะเล	อบต.เขาทอง	อบต.เขากะลา
1. การบริหารงานอย่างโปร่งใส มีธรรมาภิบาล และไม่มีการทำสิ่งที่ผิดกฎหมาย												
1.1. ไม่มีความพยายามที่จะร่วมมือกันหาผลประโยชน์	**10**	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
1.2. ไม่มีการดำเนินงานใดที่ผิดกฎหมาย	**10**	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
1.3. การตกลงราคา เป็นไปตามระเบียบ	**5**	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
1.4. มีเงินเหลือจากการประกวดราคา e-Bidding	**10**	6	8	6	6	5	6	6	6	5	6	6
1.5. มีนวัตกรรมที่แสดงถึงความโปร่งใส	**5**						2					
1.6. การจัดการเรื่องราวร้องทุกข์ของชุมชน	**10**	10	10	10	10	10	10	10	8	10	10	10
รวม	**50**	**41**	**43**	**41**	**41**	**40**	**43**	**41**	**39**	**40**	**41**	**41**
2. การวางแผนและจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม												
2.1. วางแผนและจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม	**12**	9	12	8	12	12	12	10	9	12	9	9
2.2. มีการประกาศแผนฯ ให้สาธารณะทราบ	**8**	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
รวม	**20**	**17**	**20**	**16**	**20**	**20**	**20**	**18**	**17**	**20**	**17**	**17**
3. การวางแผนการทำงานเพื่อส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น	**15**	12	15	3	3	2	7	3	2	3	2	2

ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของ อบต. /ทต.	คะแนนเต็ม	ทต.พยุหะ	ทต.ท่าน้ำอ้อยม่วงหัก	อบต. พยุหะ	อบต.ย่านมัทรี	อบต.ยางขาว	อบต.น้ำทรง	อบต.เนินมะกอก	อบต.นิคมเขาบ่อแก้ว	อบต.สระทะเล	อบต.เขาทอง	อบต.เขากะลา
คะแนนรวมข้อ 1 2 และ 3	85	70	78	60	64	62	70	62	58	63	60	60
4. งานโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ												
4.1. ถนน	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3
4.2. น้ำเพื่อการบริโภค	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
4.3. แหล่งน้ำเพื่อการอุปโภค (การเกษตร)	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
4.4. ไฟฟ้า	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
4.5. โทรคมนาคม	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
รวม	15	15	15	15	15	14	15	15	15	15	15	15
5. การบริหารงานภายในให้เป็นองค์กรแห่งความสุข												
5.1. การจัดการความรู้ภายในองค์กรเป็นประจำ	10	7	10	7	10	7	10	10	3	7	7	10
5.2. ความรักความสามัคคีของบุคลากร	10	5	10	10	10	3	10	10	5	7	10	10
5.3. พื้นฐานความมีมุทิตาจิตและอุเบกขา	10	10	10	10	10	5	10	10	5	10	10	10
5.4. มีผลการปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุในองค์กร	10	7.5	10	7	10	7.5	10	10	7.5	7.5	10	10
5.5. บุคลากรในองค์กรเป็นผู้ที่มีความสุข	10	7	7	5	5	5	7	5	7	7	5	2
คะแนนข้อ 5	50	36.5	47	39	45	27.5	47	45	27.5	38.5	42	42
6. งานโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม												
6.1. งานด้านการศึกษา	10	8	10	5	10	8	10	10	10	10	5	8
6.2. งานด้านสุขอนามัยและขยะ												
6.2.1 งานด้านสุขอนามัย	5	3	3	5	3	3	3	3	3	3	3	3
6.2.2 งานด้านขยะ	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
รวม	20	16	18	15	18	13	18	18	18	18	13	16
7. งานส่งเสริมอาชีพเกษตรกรรมและวิสาหกิจชุมชน (ถ้าในพื้นที่ไม่มีการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน **ให้ข้ามไปข้อ 7.3**)												
7.1. งานส่งเสริมอาชีพเกษตร	5		5	2.5	5		5	5	5	5	2.5	
7.2. งานส่งเสริมอาชีพวิสาหกิจชุมชน	2.5	2.5	5	2.5	1		5					
7.3. งานส่งเสริมอาชีพโดยทั่วไปที่ริเริ่มและดำเนินการ	7.5	7.5	5		5	2.5	5	5	5	5	5	2.5
รวม	15	10	15	5	11	2.5	15	10	10	10	7.5	2.5
8. งานด้านสังคมและวัฒนธรรม	15	15	15	10	10	10	15	10	10	10	15	5
9. การบริหารงานภายในให้เป็นองค์กรแห่งประโยชน์สุข												
9.1. การประหยัดเงินเดือนและค่าจ้างบุคลากรประจำ	20	10	10	15	15	20	20	15	15	15	15	15
9.2. การบริหารงานอย่างต่อเนื่อง	10	3	10	10	3	3	10	10	10	10	3	10
คะแนนข้อ 9	30	13	20	25	18	23	30	25	25	25	18	25
10.การจัดการการศึกษา สาธารณสุข ขยะ ระดับที่สูงขึ้น												
10.1. การศึกษา	5	3	5	3	3	3	5	3		5	5	5

ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของ อบต. /ทต.	คะแนนเต็ม	ทต.พยุหะ	ทต.ท่าน้ำอ้อยม่วงหัก	อบต. พยุหะ	อบต.ย่านมัทรี	อบต.ยางขาว	อบต.น้ำทรง	อบต.เนินมะกอก	อบต.นิคมเขาบ่อแก้ว	อบต.สระทะเล	อบต.เขาทอง	อบต.เขากะลา
10.2. การสาธารณสุข	5	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5
10.3. การจัดการขยะที่สูงขึ้น	10	8	8	6	6	5	8	6	6	4	6	6
รวม	**20**	**16**	**18**	**14**	**14**	**16**	**18**	**14**	**9**	**14**	**16**	**18**
11. การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม	**20**	**18**	**20**	**15**	**18**	**15**	**20**	**18**	**12**	**15**	**18**	**18**
12. การจัดการกิจกรรมลดปัญหาสังคมและเพิ่มสวัสดิการสังคมเท่าที่สามารถทำได้												
12.1. การลดปัญหาอบายมุขในสังคม												
12.1.1. ยาเสพติดร้ายแรง	5	2	2	2	5	2	2	5	2	2	2	2
12.1.2. บุหรี่และเครื่องดื่มผสมแอลกอฮอล์	5	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1
12.1.3. การพนันทุกชนิด	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	2	4
12.2. เพิ่มสวัสดิการสังคมเท่าที่ทำได้												
12.2.1. ลดปัญหาการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร	2	2	2	2	1	2	1	1	2	2	2	2
12.2.2. ช่วยเหลือผู้ไร้บ้าน ผู้ไร้ที่พึ่ง ผู้สูงอายุ คนพิการและคนจน ให้ดำรงชีพอยู่ได้	10	7	10	5	5	4	5	5	5	7	6	10
12.2.3 ช่วยเหลือคนจนที่ยังขาดแคลน	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
รวม	**30**	**20**	**24**	**19**	**21**	**18**	**18**	**21**	**19**	**18**	**17**	**19**
รวมคะแนนทั้ง 12 ข้อ	**300**	**229.5**	**270**	**217**	**234**	**201**	**266**	**238**	**203.5**	**226.5**	**221.5**	**218.5**
ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง		**เข้าข่าย**	**เข้าใจ**	**ไม่เข้าข่าย**	**ไม่เข้าข่าย**	**ไม่เข้าข่าย**	**เข้าใจ**	**ไม่เข้าข่าย**	**ไม่เข้าข่าย**	**ไม่เข้าข่าย**	**ไม่เข้าข่าย**	**ไม่เข้าข่าย**

ผลการศึกษาระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการบริหารงานอย่างโปร่งใส มีธรรมาภิบาลและไม่มีการทำผิดกฎหมายของ อปท. (ข้อ 1) จากข้อมูลเอกสารและการสัมภาษณ์ พบว่า อปท. กรณีศึกษาทั้งหมดไม่มีความพยายามที่จะร่วมมือกันหาผลประโยชน์ระหว่างนายก ปลัด หัวหน้าช่างและหัวหน้าคลัง โดยบุคลากร อปท. ต่างให้ความเห็นในทิศทางเดียวกัน ผู้บริหาร อปท. แห่งหนึ่งกล่าวว่า

“การบริหารงานของ อบต.ของเราเป็นไปอย่างโปร่งใสยึดตามระเบียบ ข้อบัญญัติ ในการบริหารจัดการ หากมีปัญหาในส่วนของการเบิกจ่ายก็จะได้รับคำชี้แนะจาก ผอ.กองคลังให้ทางปฏิบัติตามระเบียบตลอดจนการถ่ายภาพขณะปฏิบัติงานเพื่อเก็บหลักฐาน ขณะที่ สตง. เข้ามาตรวจสอบนายกได้มีนโยบายให้ทุกฝ่ายอยู่ให้ความร่วมมือกับ สตง. อย่างดียิ่ง” (ผู้อำนวยการกองช่าง อบต. น้ำทรง, สัมภาษณ์)

ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ไม่มีการดำเนินงานใดที่ผิดกฎหมายและไม่ถูกร้องเรียนต่อหน่วยงานที่มีหน้าที่ตรวจสอบ และทุก อปท. มี “การประกวดราคา” ในการจัดซื้อจัดจ้าง เป็นไปอย่างโปร่งใสโดยตั้งราคาโครงการตามราคากลาง เป็นระบบการประเมินที่ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องว่าโปร่งใส แต่สามารถ

ประหยัดงบประมาณ คือมีเงินเหลือของโครงการที่จัดประมูลโดย e-bidding เนื่องจากมีจำนวนโครงการที่จัดประมูลโดย e-bidding น้อย หรือไม่มีการประกวด e-bidding ที่เป็นลักษณะร่วมกัน ยกเว้น ทต. ท่าน้ำอ้อยม่วงหัก ที่มีเงินเหลือจาก e-bidding น้อยกว่าหรือเท่ากับร้อยละ 20 และไม่มีนวัตกรรมที่แสดงถึงการดำเนินงานอย่างโปร่งใส หรือการป้องกันการทุจริตภายในองค์กร ภายในระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา เนื่องจากเห็นว่าดำเนินการตามระเบียบแล้ว ในด้านการวางแผนและจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วมนั้น ยกเว้น อบต. น้ำทรง ที่ใช้เทคโนโลยีของโทรศัพท์มือถือถ่ายภาพในการตรวจงานทุกขั้นตอน แสดงผลงาน วันเวลา ส่งให้คณะกรรมการได้รับทราบอย่างเป็นปัจจุบัน

ด้านการวางแผนและจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม (ข้อ 2) อปท. ส่วนใหญ่ มีการวางแผนและจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วมในช่วงทำแผนและก่อนการตัดสินใจขั้นสุดท้าย ยกเว้น ทต. ท่าน้ำอ้อยม่วงหัก อบต. ย่านมัทรี อบต. ยางขาว อบต. น้ำทรง ซึ่งเป็น อปท. ที่อยู่ติดริมน้ำเจ้าพระยา มีการจัดโครงการเตรียมป้องกันอุทกภัยเพื่อป้องกันน้ำท่วม ที่หน่วยงานต่าง ๆ และประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโครงการ รวมทั้ง อบต. สระทะเล ที่มีหน่วยงานเอกชนที่เข้ามาสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาพื้นที่ ส่วนการประกาศแผนพัฒนาประจำปีให้สาธารณะได้ทราบล่วงหน้า ทุก อปท. ดำเนินการตามระเบียบและแนวทางของกระทรวงมหาดไทย

ด้านการวางแผนการทำงานเพื่อส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น (ข้อ 3) ทุก อปท. จัดกิจกรรมเกี่ยวกับเยาวชนตามมาตรการหรือนโยบายจากกระทรวงต่าง ๆ แต่ยังไม่มีการส่งเสริมกลุ่มเยาวชนอย่างต่อเนื่อง หรือจัดโครงการส่งเสริมเสริมเยาวชนอย่างต่อเนื่อง ดังเช่น ทต. ท่าน้ำอ้อยม่วงหัก ที่จัดทำกิจกรรมจิตอาสาร่วมกับนักเรียนทำงานในช่วงปิดเทอม จนปัจจุบันนักเรียนเมื่อจบการศึกษาได้ทำงานเป็นบุคลากรของ ทต. ท่าน้ำอ้อยม่วงหัก ซึ่งจากเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวมาตลอดสู่การเป็นลูกจ้างในเทศบาลตำบลท่าน้ำอ้อยม่วงหักทำหน้าที่ด้านงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (ปลัดเทศบาลท่าน้ำอ้อยม่วงหัก, สัมภาษณ์)

ทุก อปท. มีการพัฒนาด้านงานโครงสร้างพื้นที่ทางกายภาพ (ข้อ 4) ตามตัวชี้วัดความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงครบถ้วน ขณะที่ด้านงานพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม (ข้อ 6) ทั้งงานด้านการศึกษา งานด้านสุขอนามัยและขยะ ทุก อปท. ดูแลศูนย์พัฒนเด็กปฐมวัยตามเกณฑ์ของกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น มีการสนับสนุนการป้องกันลูกน้ำยุงลายและการระบาดของโรคจากสัตว์ แต่ยังมีผู้ป่วยจากโรคดังกล่าว เชื่อมโยงสู่ด้านงานพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมที่สูงขึ้น (ข้อ 9) อปท. ส่วนใหญ่ ต่างสนับสนุนการจัดการศึกษาในลักษณะอื่น เช่น การให้สถานที่ในการจัดเป็นพื้นที่เรียนรู้ให้กับสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย หรือ เดิม ชื่อ กศน. และช่วยประสานหาแหล่งทุนการศึกษาแก่เยาวชนในพื้นที่ เป็นต้น และจัดการดูแลสุขภาพประชาชนโดยร่วมมือกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลผ่านกองทุนสุขภาพระดับตำบลของสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ และมีการสนับสนุนการจัดการขยะที่ต้นทาง และมีการดำเนินงานกองทุนฌาปนกิจจากธนาคารขยะในระดับตำบล ใน ทต. ท่าน้ำอ้อยม่วงหัก อบต. น้ำทรง และทต. พยุหะ ที่เป็น อปท. ในระดับเข้าใจและเข้าข่าย โดยที่ อบต. ย่านมัทรี อยู่ในระหว่างการเริ่มดำเนินงาน และ อบต. เขาทอง ดำเนินงานเฉพาะในหมู่ 9

อปท. ที่มีความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในระดับเข้าใจและเข้าข่ายดังกล่าว มีความแตกต่างกับ อปท. ที่เหลือในงานส่งเสริมอาชีพเกษตรกรรมและวิสาหกิจชุมชน (ข้อ 7) ที่ส่งเสริมให้ประชาชนทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง งานด้านสังคมและวัฒนธรรม (ข้อ 8) การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม (ข้อ 11) และการจัดการกิจกรรมลดปัญหาสังคมและเพิ่มสวัสดิการสังคมเท่าที่สามารถทำได้ (ข้อ 12) เช่น ทต. ท่าน้ำอ้อยม่วงหัก จัดงานย้อนระลึกเสด็จประพาสต้น เป็นงานโดดเด่นระดับจังหวัดที่จัดต่อเนื่องทุกปีและยังเป็นพื้นที่ให้กับกลุ่มเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชนในการจำหน่ายสินค้า และการดูแลสภาพแวดล้อมในพื้นที่ให้สวยงาม ทั้งช่วยเหลือผู้ไร้บ้าน ผู้สูงอายุและคนในพื้นที่ และจัดกิจกรรมชมรมผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

เช่นเดียวกับระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในตัวชี้วัดด้านการบริหารงานภายในให้เป็นองค์กรแห่งความสุข (ข้อ 5) ของ อปท. ที่มีความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในระดับเข้าใจและเข้าข่ายดังกล่าว มีความแตกต่างกับ อปท. โดยส่วนใหญ่ ทั้งในเรื่องการจัดการความรู้ภายในองค์กรเป็นประจำ และความรักความสามัคคีของบุคลากร เช่น ทต. ท่าน้ำอ้อยม่วงหักที่มีการจัดกิจกรรมสาธารณะจำนวนมาก อีกทั้งมีการสรุปงาน/บทเรียนในแต่ละครั้ง เป็นต้น ขณะที่ตัวชี้วัดด้านการบริหารงานภายในให้เป็นองค์กรแห่งประโยชน์สุข กลับมีความแตกต่างกัน คือ มีเพียง อบต. น้ำทรง ที่มีการประหยัดเงินเดือนและค่าจ้างบุคลากรในสัดส่วนที่สูง อันเนื่องจากมีจำนวนบุคลากรน้อยกว่า อปท. ทั้งสองแห่ง และนายก อบต. บริหารงานอย่างต่อเนื่องมากกว่า 10 ปี

ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง และคุณลักษณะของ อปท. จากการจำแนกระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงตามข้อมูลสะท้อนคุณลักษณะตำบล ในด้านต่าง ๆ พบว่า

การตั้งถิ่นฐานของประชาชน: อปท. ที่รับผิดชอบพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานของประชาชน อปท.ที่มีอายุยาวนานในสมัยประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยาจัดได้ว่าเป็นชุมชนดั้งเดิม จำนวน 6 แห่ง อยู่ในระดับไม่เข้าข่าย เช่นเดียวกับ อปท. ที่เกิดจากการขยายตัวกลุ่มคนจากการแบ่งพื้นที่การปกครองขึ้นเป็นชุมชนใหม่ จำนวน 3 แห่ง อยู่ในระดับไม่เข้าข่าย และชุมชนที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงฐานะโดยการยกฐานะเป็นเทศบาล จำนวน 2 แห่ง อยู่ในระดับเข้าใจและเข้าข่าย ดังภาพที่ 4

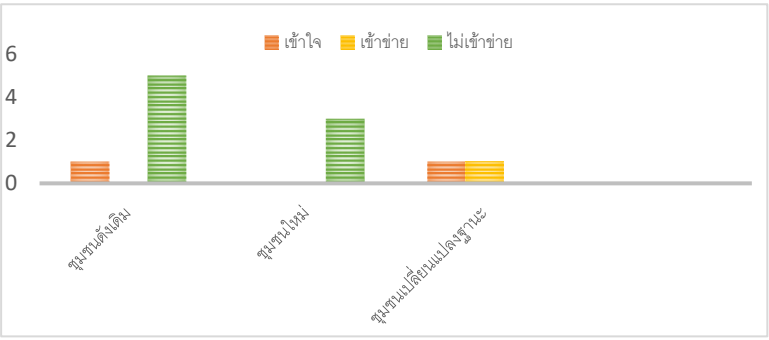

ภาพที่ 4 ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของ อปท. จำแนกตามการตั้งถิ่นฐานของประชากร

ลักษณะความเป็นสังคม: อปท. ที่มีพื้นที่รับผิดชอบที่มีลักษณะเมืองเป็นส่วนใหญ่ จำนวน 3 แห่ง มีทั้งอยู่ในระดับเข้าใจ เข้าข่ายและไม่เข้าข่าย พื้นที่ลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบท จำนวน 6 แห่ง มีทั้งอยู่ในระดับเข้าใจและไม่เข้าข่าย พื้นที่ลักษณะชนบท จำนวน 2 แห่ง อยู่ในระดับไม่เข้าข่าย ดังภาพที่ 5

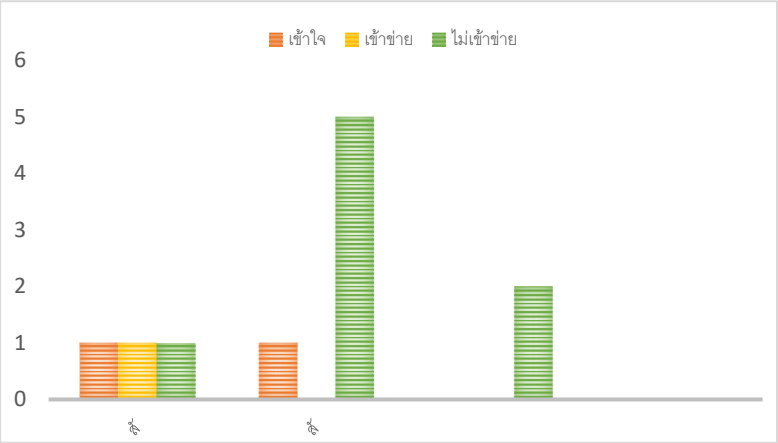

ภาพที่ 5 ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของ อปท. จำแนกตามลักษณะความเป็นเมือง

ขนาดพื้นที่: อปท. ที่มีพื้นที่รับผิดชอบมากกว่า 100,000 ไร่ จำนวน 1 แห่ง อยู่ในระดับไม่เข้าข่าย อปท. ที่มีพื้นที่รับผิดชอบ 50,000 - 100,000 ไร่ จำนวน 4 แห่งอยู่ในระดับเข้าใจ และไม่เข้าข่าย อปท. ที่มีพื้นที่รับผิดชอบ 25,000 – 50,000 ไร่ จำนวน 3 แห่ง มีทั้งอยู่ในระดับเข้าใจและไม่เข้าข่าย และอปท. ที่มีพื้นที่รับผิดชอบน้อยกว่า 25,000 ไร่ จำนวน 3 แห่ง มีทั้งอยู่ในระดับเข้าข่าย และไม่เข้าข่าย ดังภาพที่ 6

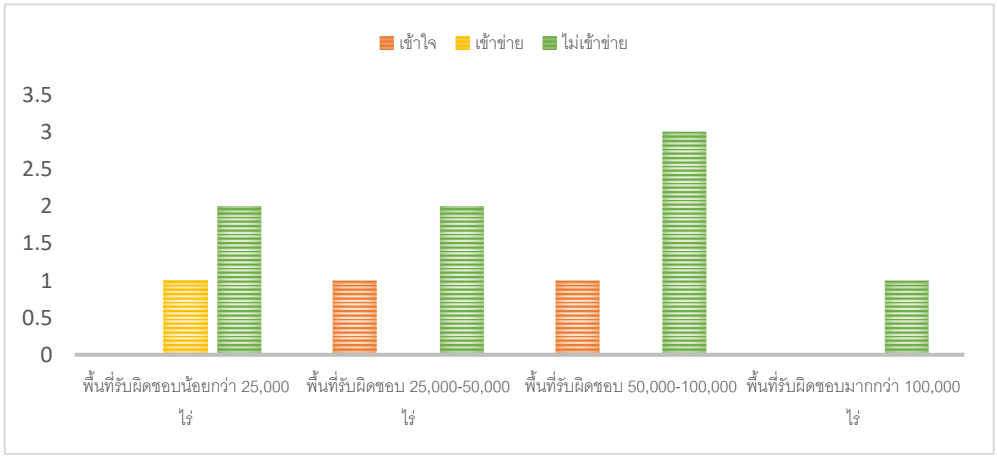

ภาพที่ 6 ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำแนกตามขนาดพื้นที่

ขนาดประชากร: อปท. ที่รับผิดชอบพื้นที่มีขนาดประชากรมากกว่า 5,000 คน จำนวน 6 แห่ง มีทั้งอยู่ในระดับเข้าใจ เข้าข่าย และไม่เข้าข่าย เช่นเดียวกับ อปท. ที่รับผิดชอบพื้นที่ที่มีขนาดประชากรน้อยกว่า 5,000 คน จำนวน 5 แห่ง มีทั้งอยู่ในระดับเข้าใจ และไม่เข้าข่าย ดังภาพที่ 7

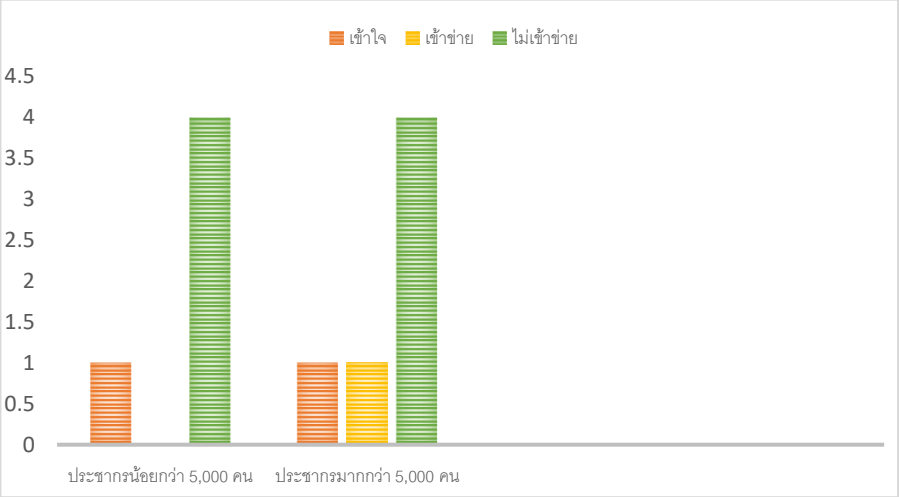

ภาพที่ 7 ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำแนกตามขนาดประชากร

คุณลักษณะองค์กรในเรื่องงบประมาณ: โดยในปีงบประมาณ 2566 อปท. ที่มีขนาดเงินรายรับรวมในส่วนรัฐบาลจัดสรรให้ และเงินอุดหนุนทั่วไปเป็นจำนวนเงินมากกว่า 70 ล้าน จำนวน 1 แห่ง อยู่ในระดับไม่เข้าข่าย อปท. ที่ขนาดเงินรายรับรวม ฯ เป็นจำนวนเงิน 50 ล้านบาท ถึง 70 ล้านบาท จำนวน 5 แห่ง มีทั้งอยู่ในระดับเข้าใจ เข้าข่ายและไม่เข้าข่าย และ อปท. ที่มีขนาดเงินรายรับรวม ฯ จำนวนเงิน น้อยกว่า 50 ล้านบาท จำนวน 5 แห่ง มีทั้งอยู่ในระดับเข้าใจ และไม่เข้าข่าย ดังภาพที่ 8

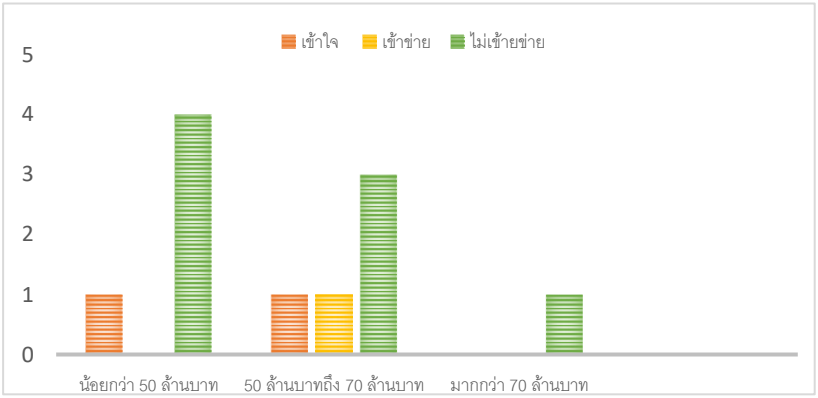

ภาพที่ 8 ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำแนกตามขนาดรายรับรวม

เมื่อพิจารณาเพิ่มเติมในด้านระยะเวลาการดำรงตำแหน่งของนายกของ อปท. ทุกแห่ง ดำรงตำแหน่งมากกว่าระยะเวลา 4 ปี เนื่องจากรัฐประหารในประเทศไทย พ.ศ. 2557 พบว่า อปท. ที่มีนายกดำรงตำแหน่งระยะเวลานานกว่า 1 สมัย คือ 8 ปี ขึ้นไป มีทั้งอยู่ในระดับเข้าใจ และไม่เข้าข่าย เช่นเดียวกับ อปท. ที่มีนายกดำรงตำแหน่งระยะเวลา 1 สมัย ขณะที่ อปท. โดยส่วนใหญ่มีบุคลากร ทั้งที่เป็นข้าราชการการเมือง ข้าราชการประจำ ครู ลูกจ้างประจำ พนักงานจ้างตามภารกิจ พนักงานจ้างทั่วไป จำนวนระหว่าง 30-60 คน โดยประมาณ หรือจำนวน 10 แห่ง มีทั้งอยู่ในระดับเข้าใจ เข้าข่ายและไม่เข้าข่าย ขณะที่ อปท. ที่มีบุคลากรมากกว่า 100 คน มี 1 แห่ง อยู่ในระดับเข้าใจ

ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง และคุณลักษณะของ อปท. ข้างต้น เป็นการยืนยันว่า ตัวชี้วัดระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงนั้นสามารถนำไปใช้อย่างจำแนกแยกแยะได้กับ อปท. ทั้งประเภท ทต. และ อบต. ทั้งยังใช้ได้กับทุกพื้นที่ที่มีคุณลักษณะตำบลและองค์กรที่แตกต่างกัน

อภิปรายผล

การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษา อำเภอพยุหะคีรี โดยใช้แบบประเมินจากชุดโครงการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ทั่วประเทศไทย โดยมือภิชัย พันธเสน เป็นหัวหน้าชุดโครงการวิจัย พบว่ามี อปท. 2 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลท่าน้ำอ้อยม่วงหัก และองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำทรง สะท้อนการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการภายในองค์กรในระดับ “เข้าใจ” (องค์กรแห่งความสุข) 1 แห่ง คือ เทศบาลตำบลพยุหะ ในระดับ “เข้าข่าย” (องค์กรแห่งความยั่งยืน) และ ที่เหลือ 8 แห่ง “ไม่เข้าข่าย” คือ ยังไม่สามารถประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการภายในองค์กร อันเป็นการยืนยันว่าตัวชี้วัดระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงจากแบบประเมินข้างต้นยังสามารถนำไปใช้ได้กับ อปท. ยังสามารถนำมาประเมินใน อปท. ทั่วทั้งอำเภอได้ ทั้งประเภท ทต. และ อบต. และ อปท. ในทุกพื้นที่ที่มีคุณลักษณะตำบลและองค์กรที่แตกต่างกัน แม้ว่าชุดโครงการดังกล่าวได้สิ้นสุดเมื่อปี พ.ศ. 2564 ซึ่ง อปท. ที่มีความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงระดับเข้าใจ หรือองค์กรแห่งความสุข คือ ทต. ท่าน้ำอ้อยม่วงหัก และ อบต. น้ำทรง มีจุดร่วมที่ชัดเจน คือ มีนายก ที่มีภาวะผู้นำและมีความต่อเนื่องในการบริหารงาน ตลอดจนผู้บริหารนับตั้งแต่ปลัด รองปลัด และผู้อำนวยการกองต่าง ๆ ที่ตอบสนองนโยบายของนายก อย่างแข็งขัน ดังคำกล่าวของปลัดเทศบาลตำบลท่าน้ำอ้อยม่วงหัก ที่ว่า *“เราเป็นข้าราชการประจำที่ต้องตอบสนองนโยบายของผู้บริหารให้ได้เพราะนโยบายทั้งหมดเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนในพื้นที่”* เช่นเดียวกับบุคลากรของอบต. น้ำทรง ที่ตอบสนองนโยบายการดูแลพี่น้องประชาชนของนายก ทั้งในเรื่องการนำเบี้ยผู้สูงอายุไปให้ประชาชนในพื้นที่และการจัดรับซื้อขยะในแต่ละหมู่บ้านของกองทุนฌาปนกิจจากขยะรีไซเคิล ที่ไม่เป็นเพียงไปรับซื้อและขายเท่านั้น หากยังช่วยติดต่อหาผู้รับซื้อในชุมชนที่เป็นผู้สูงอายุในแต่ละหมู่บ้านเพื่อช่วยให้เขามีรายได้จากการขายขยะเหล่านั้น จนผู้สูงอายุที่เป็นผู้รับซื้อขยะยังได้ยืนยันกับทีมนักวิจัยว่า *“ดีมาก*

เลยครับ กองทุนขยะ เมื่อก่อนผมเคยรับซื้ออยู่ แต่ตอนนี้ ออกไปรับซื้อตามบ้านไม่ไหว ดีที่ทาง อบต. ช่วยมารับซื้อ (รวบรวมการรับซื้อ) แล้วผมก็เอาไปช่วยขายต่อให้”

หลายคนอาจมองว่าเรื่องราวเหล่านี้อาจเป็นเรื่องเล็กน้อย แต่คงปฏิเสธได้ยากว่า กิจกรรมเหล่านี้ได้สร้างความสุขให้กับประชาชนในพื้นที่ การระเบิดจากภายในของนายก และบุคลากรของ อปท. ทั้งสองแห่ง ที่สามารถสร้างความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่ สอดคล้องกับภาวะผู้นำแบบเศรษฐกิจพอเพียง (Kantabutra, 2016) ที่จะต้องมีลักษณะสำคัญ ๆ ได้แก่ การเอาใจใส่ดูแลพนักงานและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม การมีความห่วงใยต่อสังคมอนาคต การแบ่งปัน เป็นต้น นอกจากนี้ ภาวะผู้นำดังกล่าว ยังเป็นลักษณะการริเริ่ม ร่วมสร้าง กระตุ้น/ติดตาม เปิดโอกาสให้คิดและลงมือทำ ส่งเสริมการเชื่อมจุด (Connecting dots) อันเกิดจากการมีความรู้ที่กว้าง โดยไม่เน้นเฉพาะความรู้เฉพาะ/เชี่ยวชาญ (Specialist) ด้านใดด้านหนึ่ง อีกทั้งยังสามารถสร้างให้เกิดความร่วมมือ ด้วยการเปิดโอกาสให้บุคคลจากหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาร่วมช่วยพัฒนา เช่น โครงการย้อนรำลึก เสด็จประพาสต้น ของ ทต. ท่าน้ำอ้อยม่วงหัก ที่จัดอย่างต่อเนื่องเป็นงานประจำปีระดับจังหวัด หรือกองทุนฌาปนกิจจากขยะรีไซเคิล หรือโครงการธนาคารขยะ ลด คัดแยก และใช้ประโยชน์จากขยะมูลฝอย 3Rs ที่เพิ่งดำเนินการในปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 ได้เพียง 3 เดือน ก็มีสมาชิกถึง 1,000 คน และยังได้รับการประเมินว่าสามารถลดก๊าซเรือนกระจก 53.206 ตันคาร์บอนได้ออกไซด์เทียบเท่า (1 พ.ค. 2567 - 31 ต.ค. 2567) จากองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน) (2567) อีกด้วย นับเป็นการสร้างกิจกรรมหรือโครงการที่ความสอดคล้องกับนวัตกรรมเพื่อพัฒนาท้องถิ่นตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (วรรณา ประยุกต์วงศ์ และคณะ, 2562)

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยประเมินการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) 11 แห่ง ใน อำเภอพยุหะคีรีผลการประเมิน พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลท่าน้ำอ้อยม่วงหัก และองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำทรง สะท้อนการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการภาย ในองค์กรในระดับ “เข้าใจ” (องค์กรแห่งความสุข) 1 แห่ง คือ เทศบาลตำบลพยุหะ ในระดับ “เข้าข่าย” (องค์กรแห่งความยั่งยืน) และ ที่เหลือ 8 แห่ง “ไม่เข้าข่าย” คือ ยังไม่สามารถประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการภายในองค์กร ตัวชี้วัดระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงจากแบบประเมินข้างต้นยังสามารถนำไปใช้ได้กับ อปท. ทั้งประเภท ทต. และ อบต. และ อปท. ในทุกพื้นที่ที่มีคุณลักษณะตำบลและองค์กรที่แตกต่างกัน อปท.

ข้อเสนอแนะ

ในช่วงคืนข้อมูลให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอพยุหะคีรี ทำให้ อปท. ต่างได้เรียนรู้ถึงตัวชี้วัดความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงว่าสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานที่มุ่งสู่ประโยชน์สุขตามพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทำให้

สามารถก้าวข้ามความเข้าใจเดิมว่าการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีเฉพาะเกษตรกรเท่านั้น จึงเห็นด้วยกับการหลอมรวมและบูรณาการตัวชี้วัดระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับแบบประเมินประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (LPA) นอกจากช่วยลดภาระงานของ อปท. มากขึ้น ถ้าการเก็บรวบรวมข้อมูลจะเน้นหลักฐานเชิงประจักษ์ทั้งด้านผลผลิต ผลลัพธ์และผลในที่สุด แบบเดียวกับการประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ยังช่วยให้ อปท. มุ่งการบริหารงานที่สร้างประโยชน์สุขให้กับประชาชนได้อย่างแท้จริง

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่องแผนที่นำทางสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสร้างชุมชนสูงวัยอยู่ดีมีประโยชน์สุข เป็น “โครงการวิจัยที่ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหิดล (ทุนยุทธศาสตร์วิจัย) ปีงบประมาณ พ.ศ. 2567” สัญญาเลขที่ MU-SRF-RS-13 B/67 พร้อมกันนี้ขอกราบขอบพระคุณ ศ.ดร.อภิชัย พันธเสน นักวิชาการผู้ยืนหยัดโดยท้าทายในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเป็นครูที่เป็นแบบอย่างของผู้มีคุณธรรมที่ดำเนินชีวิตบนเส้นทางนี้ และขอบคุณบุคลากรและประชาชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอพยุหะคีรี ที่ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์สำหรับการวิจัย

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2554). *ชุมชน ท้องถิ่น น่าอยู่อย่างเพียงพอด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน.* กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.

กาญจนา โชคถาวร. (2565). *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: ผลต่อการดำเนินงานของโรงพยาบาลชุมชนในภาคเหนือของไทย.* รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานวิจัยแห่งชาติ.

กัลยาณี เสนาสุ และบงกช เจนจรัสสกุล. (2561). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์การบริหารราชการบนพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง.* สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

บุษยา มั่นฤกษ์. (2556). *การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลจังหวัดนครปฐม* (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์). NIDA Wisdom Repository. https://repository.nida.ac.th/items/ea6b0b52-8d00-44e4-bd10-164a780ccf9d/fullhttps://repository.nida.ac.th/items/ea6b0b52-8d00-44e4-bd10-164a780ccf9d/full

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, สุวัจฉรา เปี่ยมญาติ และฐิติพร พันธเสน. (2547). *โครงการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง.* สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

วรรณา ประยุกต์วงศ์, โชคธำรง จงจอหอ และลัดดาวัลย์ โพธิวิจิตร. (2562). *นวัตกรรมเพื่อพัฒนาท้องถิ่นตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดนครสวรรค์และอุทัยธานี.* สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

_____ , ศศิธร มารัตน์, ลัดดาวัลย โพธิวิจิตร, บัณฑิต กองทรัพย์, สุริยะ หาญพิชัย, จรรยา กลัดลอม, จันทรฉาย จันทรลา และชุติกาญจน เศรษฐโสภณพงศ์. (2563). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการนวัตกรรมเพื่อพัฒนาท้องถิ่นตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: ระยะที่สอง.* สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.).

_____ . (2565). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการนวัตกรรมเพื่อพัฒนาท้องถิ่นตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: ระยะที่สาม.* สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.

_____ , เปล่งสุรีย์ เที่ยงน้อย, กิตติคุณ หมู่พยัคฆ์ และบัณฑิต กองทรัพย์. (2565). การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาภาคเหนือตอนล่างและภาคกลางตอนบน. *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และองค์การ, 14* (1), 132-155.

วีระศักดิ์ สมยานะ. (2555). *การประยุกต์ใช้คุณธรรมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการขับเคลื่อนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่* (วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี) คลังข้อมูลวิทยานิพนธ์และงานวิจัย มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. https://surl.li/pfmdbl

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช). (2567*). รายงานภาวะสังคมไทยไตรมาสที่หนึ่ง ปี 2567.* สำนักงาน. https://www.nesdc.go.th

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2560. *ร่างยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี.* สำนักงาน. https://www.gov.go.th

องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติ. (2567). *ใบประกาศเกียรติคุณ โครงการสนับสนุนกิจกรรมลดก๊าซเรือนกระจก*. องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติ.

อภิชัย พันธเสน. (2560). *เศรษฐกิจพอเพียง: พระอัจฉริยภาพและพระกรุณาธิคุณของในหลวง รัชกาลที่ 9.* มหาวิทยาลัยรังสิต.

_____. (2563). กรอบวิจัยกลาง. ในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม.

_____. (2565). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ แผนงานการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศไทย สู่การขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและประโยชน์สุขในระดับพื้นที่โดยการหนุนเสริมด้วยวิสาหกิจเพื่อสังคม.* สำนักงานวิจัยแห่งชาติ.

Kantabutra, S. (2016). From philosophy to business practice. In G.C. Avery & H. Bergsteiner (Eds.), *Sufficiency thinking: Thailand's gift to an unsustainable world* (pp.216-232). Allen & Unwin.

United Nation (UN). 2020. *Thailand Economic Focus: Demographic change in Thailand: How planners can prepare for the future.* https://thailand.un.org/en/96303-thailand-economic-focus-demographic-change-thailand-how-planners-can-prepare-future.

บริบทสังคมภาคใต้กับการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

นีรนาท แก้วประเสริฐ ระฆังทอง[1] สมจินตนา คุ้มภัย[2] วชรวรรษ พรหมมา[3] ชวพงษ์ นุ้ยสุข[4] ชลกานต์ เบ็ญจศักดิ์[5] เกษตรชัย และหีม[6] ฮัสบุลเลาะ อาศิสสกุล[7] รงค์ บุญสวยขวัญ[8] และจินตนีย์ รู้ซื่อ[9*]

รับบทความ: 4 มกราคม 2569 แก้ไขบทความ: 2 กุมภาพันธ์ 2569 ตอบรับบทความ: 4 กุมภาพันธ์ 2569

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของบริบทสังคมภาคใต้ที่มีต่อรูปแบบ กลไก และระดับความสำเร็จของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) โดยใช้กรอบแนวคิดจาก ทฤษฎีสถาบันและทฤษฎีทุนทางสังคม เพื่ออธิบายว่าบริบทสังคมภาคใต้ โครงสร้างเชิงสถาบันและทุนทางสังคมทำหน้าที่เป็นตัวกำหนดผ่านกลไกการดำเนินงานอย่างไร งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสาน โดยเน้นการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักจากการศึกษาเปรียบเทียบองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 28 แห่งในภาคใต้ ผ่านการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการประเมินจำแนกระดับ โดยใช้ตัวชี้วัดหลักจำนวน 12 ตัวชี้วัดของความเป็นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแบ่งระดับออกเป็น 3 ระดับ คือ เข้าข่าย เข้าใจ และเข้าถึง ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่ที่มีโครงสร้างเชิงสถาบันเอื้อและมีทุนทางสังคมแบบทุนผูกพัน ความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ทุนเชื่อมโยง ความสัมพันธ์ข้ามกลุ่ม และทุนสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับรัฐสูง สามารถพัฒนากลไกการขับเคลื่อนแบบมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำเชิงคุณค่า ส่งผลให้บรรลุผลในระดับ “เข้าถึง” ขณะที่พื้นที่ที่มีเครือข่ายหลวมและพึ่งพากลไกเชิงระบบมักอยู่ในระดับ “เข้าข่าย” หรือ “เข้าใจ” งานวิจัยชี้ว่าความสำเร็จของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของภาครัฐในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมิได้เป็นผลจากนโยบายจากบนสู่ล่างเพียงอย่างเดียว หากเป็นผลจากการฝังตัวของแนวคิดในโครงสร้างเชิงสถาบันและทุนทางสังคมและความสัมพันธ์ของพื้นที่ ดังนั้นเพื่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงงานวิจัยชิ้นนี้เสนอให้ใช้แนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อออกแบบนโยบายที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น

คำสำคัญ: ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บริบทสังคม ทุนทางสังคม การพัฒนาเชิงพื้นที่

[1, 3,4,5,9] สำนักวิชาการบัญชีและการเงิน มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

[2 ,8] สำนักวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

[6] คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

[7] คณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

[*] อีเมล: jjintane@gmail.com

Social Context of Southern Thailand and the Advancement of the Sufficiency Economy Philosophy by Local Administrative Organization

Neeranat Kaewprasert Rakangthong [1] Somjintana Kumphai [2]
Watcharawat Phromma3 Chawapong Nuisuk4 Cholakan Benjasak5
Kasetchai Laeheem[6] Hasbullah Azizskul[7] Rong Boonsuaykwan Jintanee Ru-Zhue9[*]

Abstract

This study examines how social context in Southern Thailand shapes the form, mechanisms, and outcomes of implementing the Sufficiency Economy Philosophy (SEP) by local administrative organizations. Drawing on Institutional Theory and Social Capital Theory, the study conceptualizes social context as institutional structures and social capital that determine implementation through mediating mechanisms. A mixed-methods, qualitative-dominant comparative case study was conducted across 28 local governments. in Southern Thailand using document analysis, in-depth interviews, focus group discussions, and a twelve-indicator assessment framework.

The findings show that areas with supportive institutional structures and high bonding and linking social capital tend to develop participatory governance mechanisms and value-based leadership, leading to deeper internalization of SEP. In contrast, areas with loose social networks and formalized administrative practices tend to remain at superficial or partial levels of implementation. The study concludes that successful implementation depends not merely on policy design but on the institutional embeddedness and social relations of each locality. It recommends adopting a place-based policy approach that allows local governments to adapt implementation strategies to their specific social contexts.

Keywords: Sufficiency Economy Philosophy, Local Administrative Organization, Social Context, Social Capital, Place-Based Policy

[1, 3, 4, 5, 9] School of Accountancy and Finance, Walailak University
[2, 8] School of Political Science and Public Administration, Walailak University
[6] Department of Society, Culture, and Human Development Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University
[7] Faculty of Liberal Arts and Social Sciences, Fatoni University
[*] E-mail: jjintane@gmail.com

บทนำ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้รับการยอมรับในฐานะกรอบแนวคิดเชิงคุณค่าและเชิงนโยบายระดับชาติที่มีความเป็นสากล และถูกบูรณาการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์การพัฒนาของรัฐอย่างต่อเนื่อง แต่ประสบการณ์เชิงประจักษ์สะท้อนว่า การนำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ในระดับพื้นที่ไม่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ในระดับเดียวกันในทุกพื้นที่ ความแตกต่างนี้ชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของการขับเคลื่อนมิได้ขึ้นอยู่กับการออกแบบเชิงนโยบายเพียงด้านเดียว หากขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างนโยบายกับโครงสร้างเชิงสถาบันและความสัมพันธ์ทางสังคมในพื้นที่

ในกรอบทฤษฎีสถาบัน (Institutional Theory) โดยเฉพาะแนวคิดของสถาบันนิยมแนวใหม่ (New Institutionalism) การดำเนินนโยบายมิได้เกิดขึ้นในสุญญากาศเชิงเทคนิค หากถูกกำกับโดย “กติกา” (rules) “บรรทัดฐาน” (norms) และ “กรอบความหมาย” (shared meanings) ที่ฝังตัวอยู่ในสังคมและองค์การ (Scott, 2014; North, 1990) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมิใช่เพียงหน่วยปฏิบัติตามนโยบาย หากเป็นองค์การที่ต้องสร้าง “ความชอบธรรม” (legitimacy) ต่อประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงจะเกิดผลได้ก็ต่อเมื่อแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับกรอบคุณค่า ความเชื่อ และสถาบันทางสังคมในพื้นที่

ขณะเดียวกัน ในกรอบของทฤษฎีทุนทางสังคม (Social Capital Theory) เครือข่ายความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และบรรทัดฐานการร่วมมือกันในสังคมทำหน้าที่เป็นทรัพยากรที่ลดต้นทุนการประสานงาน เพิ่มความร่วมมือ และเอื้อต่อการลงมือปฏิบัติ (Putnam, 1993; Coleman, 1988) ทุนทางสังคมในรูปแบบทุนผูกพัน (Bonding social capital) ทุนความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม (Bonding social capital) ทุนเชื่อมโยงความสัมพันธ์ข้ามกลุ่ม (Bridging social capital) และทุนสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับรัฐ (Linking social capital) มีบทบาทแตกต่างกันต่อการขับเคลื่อนนโยบาย โดยเฉพาะในบริบทที่ต้องอาศัยความร่วมมือและความสมัครใจมากกว่าการบังคับเชิงอำนาจ

ภาคใต้ของประเทศไทยเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายสูงทั้งด้านศาสนา วัฒนธรรม โครงสร้างเศรษฐกิจ และรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม บางพื้นที่มีทุนทางสังคมแบบทุนผูกพันสูงผ่านเครือญาติและชุมชนศาสนา ขณะที่บางพื้นที่มีทุนเชื่อมโยง และทุนความสัมพันธ์ต่ำ เนื่องจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม ความเป็นเมือง และความซับซ้อนของผู้มีส่วนได้เสีย ความหลากหลายดังกล่าวทำให้ภาคใต้เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการศึกษาว่า โครงสร้างเชิงสถาบันและทุนทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ส่งผลต่อรูปแบบและระดับความสำเร็จของการขับเคลื่อนอย่างไร

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับท้องถิ่นมักมุ่งเน้นการประเมินผลลัพธ์หรือระดับความสำเร็จเชิงปริมาณ มากกว่าการอธิบายกลไกเชิงสังคมและเชิงสถาบันที่อยู่เบื้องหลังความแตกต่างระหว่างพื้นที่ งานวิจัยจึงยังขาดความเข้าใจเชิงลึกว่า บริบททางสังคมในฐานะโครงสร้างเชิงสถาบันและทุนทางสังคม ทำหน้าที่เป็น “ตัวกลาง” ที่แปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติ

อย่างไร ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยนี้จึงตั้งคำถามหลักว่า บริบทสังคมภาคใต้ในฐานะโครงสร้างเชิงสถาบันและทุนทางสังคม มีผลอย่างไรต่อรูปแบบ กลไก และระดับความสำเร็จของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมุ่งอธิบายว่า ความสำเร็จของการขับเคลื่อนมิได้เป็นผลของนโยบายเพียงอย่างเดียว หากเป็นผลของกระบวนการที่นโยบายถูกทำให้ “มีความหมาย” “มีความชอบธรรม” และ “ถูกยอมรับ” ภายในโครงสร้างสถาบันและความสัมพันธ์ทางสังคมของพื้นที่อย่างไร

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้ใช้กรอบแนวคิดที่มอง “บริบทสังคมภาคใต้” มิใช่เป็นเพียงฉากแวดล้อมของการดำเนินนโยบาย หากเป็นโครงสร้างเชิงสถาบันและทรัพยากรทางสังคมที่ทำหน้าที่ “กำหนด” รูปแบบ กลไก และระดับความสำเร็จของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) กรอบแนวคิดนี้บูรณาการแนวคิดจาก ทฤษฎีสถาบัน และทฤษฎีทุนทางสังคม เพื่ออธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างบริบทและผลลัพธ์

บริบทสังคมในฐานะโครงสร้างเชิงสถาบัน (Institutional Structure)

กรอบของทฤษฎีสถาบัน โดยเฉพาะแนวคิดของสถาบันนิยมแนวใหม่ สถาบันมิได้หมายถึงเพียงกฎหมายหรือโครงสร้างทางการ แต่รวมถึงกติกาที่ไม่เป็นทางการ บรรทัดฐานทางสังคม และกรอบความหมายที่กำกับพฤติกรรมขององค์กรและปัจเจกในพื้นที่ บริบทสังคมภาคใต้จึงถูกมองว่าเป็น “โครงสร้างเชิงสถาบัน” ที่กำหนดว่า อปท. สามารถดำเนินการใดได้อย่างชอบธรรม อะไรที่ประชาชนยอมรับ และรูปแบบใดที่สอดคล้องกับคุณค่าของพื้นที่

องค์ประกอบของบริบทเชิงสถาบันในงานวิจัยนี้ประกอบด้วย 1) โครงสร้างความเชื่อและศาสนา 2) บรรทัดฐานทางสังคมเกี่ยวกับความร่วมมือ ความไว้วางใจ และคุณธรรม 3) โครงสร้างอำนาจและความสัมพันธ์ทางการเมืองท้องถิ่น และ 4) รูปแบบการจัดองค์กรและการตัดสินใจในระดับท้องถิ่น

องค์ประกอบเหล่านี้ทำหน้าที่กำหนด “ขอบเขตของความเป็นไปได้” (range of acceptable actions) ของการขับเคลื่อน กล่าวคือ นโยบายหรือกิจกรรมที่สอดคล้องกับโครงสร้างเชิงสถาบันจะได้รับการยอมรับและขยายผลได้ง่าย ขณะที่สิ่งที่ขัดแย้งจะเผชิญแรงต้านหรือถูกลดทอน

บริบทสังคมในฐานะทุนทางสังคม

ในกรอบของ ทฤษฎีทุนทางสังคม บริบทสังคมยังทำหน้าที่เป็นแหล่งของทุนทางสังคม ซึ่งประกอบด้วยเครือข่ายความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และบรรทัดฐานของการช่วยเหลือกัน งานวิจัยนี้จำแนกทุนทางสังคมออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) ทุนผูกพัน ความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ความสัมพันธ์แน่นแฟ้นภายในกลุ่มเดียวกัน เช่น เครือญาติ ชุมชนศาสนา 2) ทุนเชื่อมโยง ความสัมพันธ์ข้ามกลุ่ม ความสัมพันธ์ข้ามกลุ่ม เช่น ระหว่างชุมชนต่างศาสนา กลุ่มอาชีพต่างกัน และ 3) ทุนสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับรัฐ ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับสถาบันรัฐและผู้นำ

ทุนทางสังคมแต่ละรูปแบบเอื้อต่อการขับเคลื่อนในลักษณะที่แตกต่างกัน โดยทุนผูกพันเอื้อต่อความร่วมมือในระดับชุมชน ทุนเชื่อมโยงเอื้อต่อการขยายผลข้ามกลุ่ม และทุนสัมพันธ์ เอื้อต่อการเชื่อมโยงทรัพยากร นโยบาย และการสนับสนุนจากภายนอก

กลไกตัวกลาง จากบริบทสู่ผลลัพธ์

กรอบแนวคิดของงานวิจัยเสนอว่า บริบทเชิงสถาบันและทุนทางสังคมไม่ส่งผลต่อความสำเร็จโดยตรง หากส่งผลผ่าน “กลไกตัวกลาง” (mechanisms) ได้แก่ 1) รูปแบบภาวะผู้นำ (เชิงคุณค่า เชิงสัมพันธ์ เชิงบูรณาการ) 2) รูปแบบการจัดการของ อปท. (มีส่วนร่วม ยืดหยุ่น โปร่งใส) และ 3) ระดับและรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน กลไกเหล่านี้ทำหน้าที่แปลงนโยบายจากระดับนามธรรมไปสู่การปฏิบัติจริงในพื้นที่

ผลลัพธ์ ระดับการขับเคลื่อน

อภิชัย พันธเสน (2564) ได้นำเสนอผลการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยผลลัพธ์ถูกนิยามเป็นระดับการขับเคลื่อน 3 ระดับ ได้แก่ เข้าข่าย (องค์กรแห่งความยั่งยืน): (Sustainable) เข้าใจ (องค์กรแห่งความสุข): (Happy) และเข้าถึง (องค์กรแห่งประโยชน์สุข): (Prosperous)

ระดับดังกล่าวสะท้อนระดับความลึกของการฝังตัวของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในโครงสร้างและวิถีปฏิบัติขององค์กรและชุมชน

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดนี้ **บริบทสังคม (Social Context)** ถูกมองว่าเป็นตัวแปรต้น (independent variable) ที่ทำหน้าที่เป็น “ตัวกำหนด” (determinant) ของรูปแบบการขับเคลื่อน โดยบริบทสังคมประกอบด้วยสององค์ประกอบหลัก ได้แก่ บริบทสังคมในฐานะโครงสร้างเชิงสถาบัน (Institutional Structure**)** และทุนทางสังคม (Social Capital)

บริบทสังคมในฐานะโครงสร้างเชิงสถาบัน หมายถึง กติกา (rules) บรรทัดฐาน (norms) ค่านิยม (values) ศาสนาและวัฒนธรรม (religion and culture) รวมถึงโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น (local power structure) ซึ่งทำหน้าที่กำหนดว่าแนวคิดหรือนโยบายใดจะถูกมองว่ามีความชอบธรรม (legitimacy) และได้รับการยอมรับในพื้นที่หรือไม่ ขณะที่ **ทุนทางสังคม** หมายถึง เครือข่ายความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และบรรทัดฐานของการร่วมมือกันในสังคม ซึ่งจำแนกเป็นสามรูปแบบ ได้แก่ 1) ทุนทางสังคมแบบภายในกลุ่ม 2) ทุนทางสังคมแบบเชื่อมโยงข้ามกลุ่ม และ 3) ทุนทางสังคมแบบเชื่อมโยงกับรัฐและสถาบัน

บริบททั้งสองมิติส่งผลต่อ **กลไกการขับเคลื่อน (Mechanisms)** ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่าน (mediating variables) ได้แก่ รูปแบบภาวะผู้นำ (leadership styles) รูปแบบการจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (management models) และระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน (public participation) กลไกเหล่านี้เป็นช่องทางที่แปลงนโยบายจากระดับแนวคิดไปสู่การปฏิบัติจริงในพื้นที่

ในขั้นสุดท้าย กลไกการขับเคลื่อนจะนำไปสู่ **ผลลัพธ์ (Outcomes)** ซึ่งสะท้อนระดับความลึกของการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในองค์กรและชุมชน โดยจำแนกเป็นสามระดับ ได้แก่ ระดับเข้าข่าย (qualification) ระดับเข้าใจ (adoption) และระดับเข้าถึง (internalization)

โดยสรุป กรอบแนวคิดของงานวิจัยสามารถอธิบายเป็นลำดับความสัมพันธ์ดังนี้

บริบทสังคมในฐานะโครงสร้างเชิงสถาบัน + ทุนทางสังคม ⟶ กลไกการขับเคลื่อน ⟶ ระดับผลลัพธ์

กรอบแนวคิดนี้เสนอว่า **ความสำเร็จของการขับเคลื่อนมิได้เป็นผลโดยตรงจากนโยบาย หากเป็นผลของปฏิสัมพันธ์ระหว่างบริบทสังคมในฐานะโครงสร้างเชิงสถาบัน ทุนทางสังคม และกลไกการดำเนินงานในพื้นที่** การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ดังกล่าวช่วยให้สามารถออกแบบนโยบายและรูปแบบการขับเคลื่อนที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

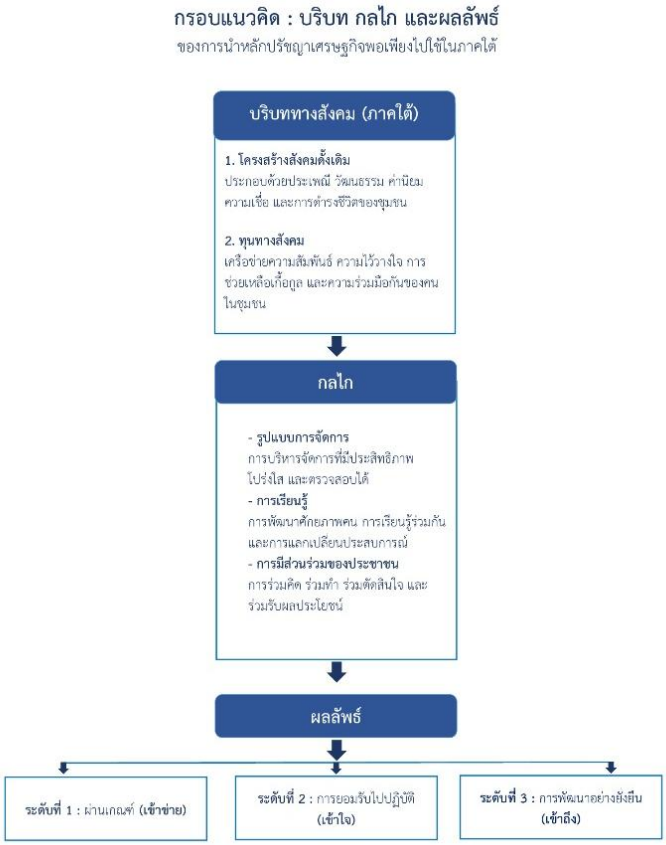

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของงานวิจัยนี้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง บริบทสังคม กลไกการขับเคลื่อน และผลลัพธ์ของการขับเคลื่อนของการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสาน (mixed-methods research) โดยเน้นการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก (qualitative-dominant) เพื่ออธิบายกลไกและกระบวนการเชิงสังคมที่อยู่เบื้องหลังความแตกต่างของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทพื้นที่ที่แตกต่างกัน และใช้ข้อมูลเชิงปริมาณ ในรูปแบบสถิติร้อยละ ประกอบเพื่อสนับสนุนการจำแนกและเปรียบเทียบระดับผลลัพธ์ของการขับเคลื่อนในแต่ละพื้นที่

การออกแบบการวิจัยมีลักษณะเป็นการศึกษาเปรียบเทียบหลายกรณี (comparative multi-case study) โดยเลือกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ในภาคใต้ที่มีความแตกต่างกันด้านศาสนา วัฒนธรรม ลักษณะพื้นที่ (เมือง–ชนบท) และโครงสร้างเศรษฐกิจ เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า บริบททางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ส่งผลต่อรูปแบบ กลไก และระดับความสำเร็จของการขับเคลื่อนอย่างไร

พื้นที่ศึกษาและกลุ่มตัวอย่าง

พื้นที่ศึกษาคือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 28 แห่งในภาคใต้ ครอบคลุมรูปแบบองค์กร ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาลตำบล เทศบาลเมือง และองค์การบริหารส่วนจังหวัด การคัดเลือกใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ร่วมกับการคัดเลือกแบบลูกโซ่ (snowball sampling) โดยพิจารณาจากเกณฑ์สำคัญ ได้แก่ 1) ความแตกต่างของบริบททางศาสนาและวัฒนธรรม 2) ความแตกต่างด้านระดับความเป็นเมืองและชนบท 3) ความแตกต่างด้านโครงสร้างเศรษฐกิจฐานทรัพยากรและฐานบริการ และ 4) ระดับการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (เข้าข่าย เข้าใจ เข้าถึง)

เพื่อให้ครอบคลุมความหลากหลายเชิงบริบทและสามารถเปรียบเทียบรูปแบบการขับเคลื่อนได้อย่างมีนัยสำคัญ

เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลใช้วิธีการหลายรูปแบบ (methodological triangulation) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล ได้แก่ 1) การวิเคราะห์เอกสาร (document analysis) จากแผนพัฒนา เอกสารนโยบาย รายงานผลการดำเนินงาน และเอกสารการประเมินของ อปท. 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interviews) ผู้บริหาร อปท. ข้าราชการท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และผู้แทนภาคประชาชน 3) การสนทนากลุ่ม (focus group discussions) กับกลุ่มประชาชนและเครือข่ายในพื้นที่ และ 4) การใช้แบบประเมินตามกรอบตัวชี้วัด 12 ประการ เพื่อจำแนกระดับการขับเคลื่อน (อภิชัย พันธเสน, 2565)

การดำเนินการตามกรอบแนวคิด

แนวคิดหลักถูกแปลงเป็นตัวแปรเชิงปฏิบัติการดังนี้

บริบทเชิงสถาบัน วิเคราะห์จากศาสนาและวัฒนธรรม บรรทัดฐานทางสังคม รูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และรูปแบบการตัดสินใจในพื้นที่

ทุนทางสังคม วิเคราะห์ในสามมิติ ได้แก่ **ทุนผูกพัน ทุนเชื่อมโยง** และ **ทุนสัมพันธ์**

กลไกการขับเคลื่อน วิเคราะห์จากรูปแบบภาวะผู้นำ รูปแบบการจัดการ และรูปแบบการมีส่วนร่วม

ผลลัพธ์ จำแนกเป็นระดับเข้าข่าย เข้าใจ และเข้าถึง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพถูกวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการวิเคราะห์เชิงประเด็น (thematic analysis) โดยเชื่อมโยงรูปแบบบริบท กลไก และผลลัพธ์ตามกรอบแนวคิด ข้อมูลเชิงปริมาณถูกใช้เพื่อสนับสนุนการจัดกลุ่มและการเปรียบเทียบกรณีศึกษา

ความน่าเชื่อถือของงานวิจัย

งานวิจัยใช้การตรวจสอบความถูกต้องโดยการเปรียบเทียบข้ามแหล่งข้อมูล (triangulation) การให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้อง (member checking) และการบันทึกกระบวนการวิจัยอย่างเป็นระบบเพื่อเพิ่มความโปร่งใส

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยแบ่งออกเป็นสามส่วนตามกรอบแนวคิด ได้แก่ 1) ลักษณะของบริบทสังคมภาคใต้ 2) กลไกการขับเคลื่อนที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทต่าง ๆ และ 3) ระดับผลลัพธ์ของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ลักษณะของบริบทสังคมภาคใต้

ตารางที่ 1 ระดับของความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง สัดส่วนประชากร (ไทยมุสลิมต่อไทยพุทธ) ภาคเศรษฐกิจหลัก และลักษณะชุมชนที่ อปท.นั้นตั้งอยู่

อปท.	ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง	สัดส่วนประชากร (มุสลิมต่อพุทธ)	ภาคเศรษฐกิจหลัก	ลักษณะชุมชน
อปท.1	เข้าถึง	40:60	ภาคการเกษตร (ปาล์มน้ำมันและยางพารา) และภาคบริการ(อุตสาหกรรมท่องเที่ยว)	ชุมชนชนบท
อปท.2	เข้าถึง	38:62	ภาคการเกษตร (ปาล์มน้ำมัน ยางพารา และประมง) และภาคบริการ (อุตสาหกรรมท่องเที่ยว)	กึ่งเมืองกึ่งชนบท
อปท.3	เข้าถึง	10:90	ภาคการเกษตร (ยางพารา) และภาคบริการ ค้าขาย	ชุมชนชนบท
อปท.4	เข้าถึง	7:93	ภาคการเกษตร (ผลไม้ ยางพารา และประมง)	ชุมชนชนบท
อปท.5	เข้าถึง	5:95	ภาคการเกษตร (ผลไม้ และยางพารา) และภาคบริการ (ค้าขายและรับจ้าง)	ชุมชนชนบท
อปท.6	เข้าถึง	2:98	ภาคการเกษตร (ปาล์มน้ำมัน ยางพารา)	ชุมชนเมือง

อปท.	ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง	สัดส่วนประชากร (มุสลิมต่อพุทธ)	ภาคเศรษฐกิจหลัก	ลักษณะชุมชน
อปท.7	เข้าถึง	0:100	ภาคการเกษตร (ยางพาราและนาข้าว) และภาคบริการ (ลูกจ้าง)	ชุมชนชนบท
อปท.8	เข้าข่าย	20:80	ภาคบริการ (อุตสาหกรรมท่องเที่ยว)	ชุมชนเมือง
อปท.9	เข้าข่าย	67:33	ภาคการเกษตร (ปาล์มน้ำมัน ยางพารา และประมง)	ชุมชนเมือง
อปท.10	เข้าข่าย	20:80	ภาคบริการ (อุตสาหกรรมท่องเที่ยว)	ชุมชนเมือง
อปท.11	เข้าใจ	99:1	ภาคการเกษตร (สวนผลไม้)	ชุมชนเมือง
อปท.12	เข้าใจ	95:5	ภาคการเกษตร (ยางพาราและประมง) และภาคบริการ (อุตสาหกรรมท่องเที่ยว)	ชุมชนชนบท
อปท.13	เข้าใจ	80:20	ภาคบริการ (อุตสาหกรรมท่องเที่ยว) และภาคการเกษตร (ประมง)	ชุมชนเมือง
อปท.14	เข้าใจ	76:24	ภาคการเกษตร (สวนผลไม้)	ชุมชนชนบท
อปท.15	เข้าใจ	25:75	ภาคการเกษตร (ปาล์มน้ำมัน ยางพารา ผลไม้และประมง)	ชุมชนชนบท
อปท.16	เข้าใจ	25:75	ภาคการเกษตร (ยางพารา ปาล์มน้ำมันและประมง)	ชุมชนเมือง
อปท.17	เข้าใจ	28:72	ภาคบริการ (อุตสาหกรรมท่องเที่ยว)	ชุมชนเมือง
อปท.18	เข้าใจ	10:90	ภาคการเกษตร (ปาล์มน้ำมัน ยางพารา และผลไม้)	ชุมชนชนบท
อปท.19	เข้าใจ	3:97	ภาคบริการ (อุตสาหกรรมท่องเที่ยว)	ชุมชนเมือง
อปท.20	เข้าใจ	1:99	ภาคการเกษตร (ปาล์มน้ำมัน ยางพารา ผลไม้)	ชุมชนชนบท
อปท.21	เข้าข่าย	20:80	ภาคบริการ (อุตสาหกรรมท่องเที่ยว)	ชุมชนเมือง
อปท.22	เข้าข่าย	67:33	ภาคการเกษตร (ปาล์มน้ำมัน ยางพารา และประมง)	ชุมชนเมือง
อปท.23	เข้าข่าย	20:80	ภาคบริการ (อุตสาหกรรมท่องเที่ยว)	ชุมชนเมือง
อปท.24	ไม่เข้าข่าย	90:10	ภาคการเกษตร (ทำสวนผลไม้)	ชุมชนเมือง
อปท.25	ไม่เข้าข่าย	56:44	ภาคการเกษตร (สวนผลไม้) และภาคบริการ (อุตสาหกรรมท่องเที่ยว)	ชุมชนชนบท
อปท.26	ไม่เข้าข่าย	20:80	ภาคการเกษตร (ปาล์มน้ำมัน ยางพารา ผลไม้และประมง) และภาคบริการ (อุตสาหกรรมท่องเที่ยว)	กึ่งเมืองกึ่งชนบท
อปท.27	ไม่เข้าข่าย	5:95	ภาคการเกษตร (ยางพารา ปาล์มน้ำมันและประมง)	ชุมชนชนบท
อปท.28	ไม่เข้าข่าย	0:100	ภาคการเกษตร (ปาล์มน้ำมัน ยางพารา)	ชุมชนชนบท

ที่มา: โดยคณะผู้วิจัย (2564)

ตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า **ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้ขึ้นกับปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งโดยลำพัง** หากเป็นผลจากการผสมผสานของบริบทหลายมิติ ได้แก่ ความเป็นเนื้อเดียวทางสังคม โครงสร้างเศรษฐกิจฐานทรัพยากร และลักษณะชุมชน ผลการวิเคราะห์พบว่า บริบทสังคมของพื้นที่ศึกษามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญใน 4 มิติหลัก ได้แก่ 1) โครงสร้างศาสนาและวัฒนธรรม 2) ความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชน 3) ลักษณะโครงสร้างเศรษฐกิจ และ 4) รูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการเมืองท้องถิ่น

พื้นที่ที่มีลักษณะเป็นชุมชนชนบท มีความเป็นเนื้อเดียวสูง และมีเศรษฐกิจฐานทรัพยากรในท้องถิ่นมีแนวโน้มบรรลุระดับ “เข้าถึง” มากกว่า ขณะที่พื้นที่เมือง เศรษฐกิจบริการ และสังคมที่หลากหลายสูงมีแนวโน้มอยู่ในระดับ “เข้าข่าย” หรือ “ไม่เข้าข่าย” พื้นที่ที่มีชุมชนศาสนาเข้มแข็งและความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดมีระดับทุนทางสังคมแบบ **ทุนผูกพัน** สูง ส่งผลให้เกิดความไว้วางใจและความร่วมมือในระดับชุมชนสูง ขณะที่พื้นที่เมืองและพื้นที่ที่มีความหลากหลายสูงมีทุนแบบ **ทุนเชื่อมโยง** และ **ทุนสัมพันธ์** ต่ำกว่า และต้องพึ่งพากลไกภาครัฐหรือกลไกทางการมากกว่า

กลไกการขับเคลื่อนภายใต้บริบทที่แตกต่าง พบว่าบริบททางสังคมส่งผลต่อรูปแบบของกลไกการขับเคลื่อนในสามด้านหลัก ดังนี้

1. ภาวะผู้นำ (Leadership)

สำหรับภาวะผู้นำ พบว่า ในพื้นที่ที่มีทุนทางสังคมสูงมีแนวโน้มที่จะได้รับการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงคุณค่าและเชิงสัมพันธ์สูง ในขณะที่พื้นที่ที่เครือข่ายหลวมมักพึ่งพาผู้นำเชิงอำนาจมากกว่า เนื่องจากในพื้นที่ที่มีทุนทางสังคมสูง ประกอบด้วย ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน บรรทัดฐานทางสังคมที่เข้มแข็ง และเครือข่ายความสัมพันธ์ที่หนาแน่น บุคคลในพื้นที่มีแนวโน้มที่จะยอมรับและสนับสนุนภาวะผู้นำเชิงคุณค่า (value-based leadership) และ ภาวะผู้นำเชิงสัมพันธ์ (relational leadership) มากกว่า ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ประสานผลประโยชน์และคุณค่าของชุมชนด้วยการมีส่วนร่วมของชาวชุมชน นำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนาชุมชนในระยะยาว

ในทางตรงกันข้าม พื้นที่ที่มีทุนทางสังคมต่ำหรือเครือข่ายความสัมพันธ์หลวม มักขาดความไว้วางใจ มีการสื่อสารไม่ต่อเนื่อง และขาดการมีส่วนร่วมของชาวชุมชน หรือมีอย่างจำกัด โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมไม่เอื้อต่อการสร้างฉันทามติหรือการปกครองตนเองของชุมชน ทำให้การบริหารจัดการและการตัดสินใจมักพึ่งพาผู้นำเชิงอำนาจ (authoritative หรือ power-based leadership) มากกว่า โดยผู้นำใช้อำนาจตามตำแหน่ง กฎระเบียบ หรือการสั่งการจากบนลงล่างเพื่อควบคุมและขับเคลื่อนการดำเนินงาน

2. รูปแบบการจัดการ (Management)

ด้านรูปแบบการจัดการ พบว่า พื้นที่ที่มีทุนทางสังคมสูงใช้การจัดการแบบมีส่วนร่วมและยืดหยุ่นมากกว่าการจัดการแบบเชิงระบบและเอกสาร ขณะที่พื้นที่เมืองใช้การจัดการแบบเชิงระบบและเอกสารมากกว่าการจัดการแบบมีส่วนร่วมและยืดหยุ่นในพื้นที่ที่มีทุนทางสังคมสูง ซึ่งมีลักษณะเด่นคือ ความไว้วางใจ

กัน ความคุ้นเคยกันในระดับบุคคล และเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการเป็นส่วนใหญ่ การจัดการจึงมีแนวโน้มใช้รูปแบบการจัดการแบบมีส่วนร่วมและยืดหยุ่น (participatory and flexible management) เช่น การพูดคุย การประชุมไม่เป็นทางการ การรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน และการปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินงานตามสถานการณ์จริงได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การดำเนินงานมีความคล่องตัว ลดต้นทุนด้านการบริหาร และเอื้อต่อการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า โดยเฉพาะในบริบทที่มีความไม่แน่นอนหรือมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ส่วนพื้นที่ที่มีโครงสร้างทางสังคมที่ซับซ้อน ความหลากหลายของประชากรสูง และระดับความคุ้นเคยระหว่างกันต่ำกว่า การจัดการจึงมีแนวโน้มพึ่งพา การจัดการแบบเชิงระบบและเอกสาร (formalized and rule-based management) มากกว่า โดยให้ความสำคัญแก่ขั้นตอนที่ชัดเจน กฎระเบียบ เอกสารราชการ ระบบรายงาน และกลไกการตรวจสอบ เพื่อสร้างมาตรฐานเดียวกันและลดความเสี่ยงจากความไม่ไว้วางใจหรือผลประโยชน์ทับซ้อน ทำให้มีข้อจำกัดในด้านความยืดหยุ่น ใช้เวลาในการตัดสินใจมาก และอาจลดการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนลง โดยเฉพาะผู้ที่อยู่นอกระบบหรือไม่คุ้นเคยกับกระบวนการทางราชการ

3. การมีส่วนร่วมของประชาชน (Participation)

สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนสูงในพื้นที่ที่มีทุนเชื่อมโยง และ ทุนสัมพันธ์สูง และการมีส่วนร่วมของประชาชนต่ำในพื้นที่ที่มีความเป็นเมืองและ พื้นที่ที่มีความแตกต่างทางสังคมสูง

ในพื้นที่ที่มีทุนเชื่อมโยงสูง ประชาชนมีเครือข่ายความสัมพันธ์ข้ามกลุ่ม ข้ามอาชีพ ข้ามชุมชน หรือข้ามอัตลักษณ์ทางสังคม ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร และมุมมองที่หลากหลาย ความแตกต่างทางความคิดถือเป็นทรัพยากรที่ช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ดังนั้นการมีส่วนร่วมของชาวชุมชน เช่น การเข้าร่วมเวทีประชาคม การทำงานร่วมกับภาครัฐ หรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมในพื้นที่ ทำให้ชาวชุมชนรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและมีพลังในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงแก่ชุมชนของตน

นอกจากนี้พื้นที่ที่มีทุนสัมพันธ์สูง คือความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับหน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือผู้มีอำนาจตัดสินใจในนโยบาย จะเอื้อต่อการมีส่วนร่วมในเชิงสถาบันมากขึ้น ประชาชนในพื้นที่สามารถเข้าถึงช่องทางการร้องเรียน การเสนอความคิดเห็น และกระบวนการตัดสินใจของภาครัฐได้ ง่ายกว่า ส่งผลให้การมีส่วนร่วมไม่จำกัดอยู่เพียงระดับกิจกรรมชุมชน แต่ขยายไปสู่การมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายหรือการจัดสรรทรัพยากรในระดับพื้นที่

ส่วนพื้นที่ที่มีความแตกต่างทางสังคมสูงมักพบว่าระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับต่ำกว่า เนื่องจากโครงสร้างทางสังคมมีความกระจัดกระจาย ประชากรมีความหลากหลายทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตสูง แต่ขาดเครือข่ายเชื่อมโยงที่เข้มแข็ง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมักเป็นแบบชั่วคราวหรือเชิงประโยชน์ ส่งผลให้ความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่และความผูกพันกับประเด็นสาธารณะลดลง มี

ความสัมพันธ์ระหว่างกันในรูปแบบทางการและเป็นระบบมากกว่าความสัมพันธ์เชิงใกล้ชิด ทำให้ประชาชนจำนวนหนึ่ง มองว่าการมีส่วนร่วมเป็นเรื่องซับซ้อน ใช้เวลา และไม่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่จับต้องได้ในระยะสั้น ประกอบกับความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจ อาจทำให้ชาวชุมชนบางกลุ่มถูกกีดกันออกจากการมีส่วนร่วม หรือขาดทรัพยากร เวลา และไม่เห็นความสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชน

ระดับผลลัพธ์ของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การประเมินระดับผลลัพธ์ของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของ อปท. พบว่า ระดับผลลัพธ์สามารถจำแนกออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับเข้าข่าย ระดับเข้าใจ และระดับเข้าถึง โดยพื้นที่ที่มีบริบทเอื้อต่อการขับเคลื่อนและมีกลไกที่เหมาะสม มีแนวโน้ม**ผลลัพธ์ของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**อยู่ในระดับ “เข้าถึง” มากกว่า

ทั้งนี้พื้นที่ที่อยู่ในระดับเข้าถึงมีลักษณะร่วม ได้แก่ ผู้นำมีความน่าเชื่อถือสูง การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกิจวัตร และการบูรณาการแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปในกระบวนการตัดสินใจประจำวัน

ความสัมพันธ์เชิงแบบแผน (Pattern)

ในการวิเคราะห์แบบเปรียบเทียบความสัมพันธ์เชิงแบบแผนหลัก 3 รูปแบบ

1. บริบทเข้มแข็ง ⟶ กลไกแบบมีส่วนร่วม ⟶ ผลลัพธ์ระดับเข้าถึง
2. บริบทผสม ⟶ กลไกผู้นำเป็นตัวหลัก ⟶ ผลลัพธ์ระดับเข้าใจ
3. บริบทหลวม ⟶ กลไกเชิงระบบ ⟶ ผลลัพธ์ระดับเข้าข่าย

โดยแบบแผนดังกล่าวสนับสนุนกรอบแนวคิดว่า บริบท เป็นตัวกำหนดผ่านกลไกตัวกลาง

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างบริบท กลไก และผลลัพธ์การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดย อปท.

บริบทสังคม	ลักษณะสำคัญของบริบท	กลไกการขับเคลื่อน	รูปแบบการดำเนินงาน	ผลลัพธ์
ชุมชนชนบทศาสนาเดียว	ทุนผูกพันสูง เครือข่ายแน่น ความสัมพันธ์ใกล้ชิด	ภาวะผู้นำเชิงคุณค่า การจัดการแบบมีส่วนร่วม	ประชาคมหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กิจกรรมชุมชน	เข้าถึง
ชุมชนผสมศาสนา	ทุนผูกพันปานกลาง ทุนเชื่อมโยงต่ำ	ผู้นำเป็นตัวกลางเชื่อมกลุ่ม	เวทีเจรจา สร้างความเข้าใจข้ามกลุ่ม	เข้าใจ
พื้นที่เมือง	ทุนเชื่อมโยงสูง ทุนผูกพันต่ำ เครือข่ายหลวม	การจัดการเชิงระบบ	โครงการตามแผน เอกสาร นโยบาย	เข้าข่าย
พื้นที่ชายขอบ	ทุนสัมพันธ์ต่ำ การเข้าถึงรัฐจำกัด	ผู้นำชุมชนไม่เป็นทางการ	เครือข่าย NGO / ศาสนา	เข้าใจ

บริบทสังคม	ลักษณะสำคัญของบริบท	กลไกการขับเคลื่อน	รูปแบบการดำเนินงาน	ผลลัพธ์
พื้นที่ เปลี่ยนผ่าน	สังคมเปลี่ยนเร็ว ความไม่แน่นอนสูง	กลไกผสม	ทดลองนวัตกรรม ปรับตามสถานการณ์	เข้าใจ – เข้าถึง

ที่มา: โดยคณะผู้วิจัย (2564)

ตารางที่ 2 แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างบริบทสังคม กลไกการขับเคลื่อน และระดับผลลัพธ์การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยพบว่า พื้นที่ที่มีทุนทางสังคมแบบทุนผูกพันสูงและโครงสร้างเชิงสถาบันที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม มีแนวโน้มบรรลุผลในระดับ “เข้าถึง” ขณะที่พื้นที่ที่มีเครือข่ายหลวมและพึ่งพากลไกเชิงระบบมากกว่า มักอยู่ในระดับ “เข้าข่าย” หรือ “เข้าใจ” ตารางนี้สนับสนุนข้อเสนอเชิงทฤษฎีว่าบริบททำหน้าที่เป็นตัวกำหนดผ่านกลไกตัวกลาง

อภิปรายผล

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคใต้ มิได้เป็นผลโดยตรงจากการออกแบบเชิงนโยบาย หากเป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างบริบทเชิงสถาบัน ทุนทางสังคม และกลไกการดำเนินงานในพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับกรอบ ทฤษฎีสถาบันและทฤษฎีทุนสังคมที่เน้นบทบาทของกติกา บรรทัดฐาน ความชอบธรรม และเครือข่ายความสัมพันธ์ในฐานะตัวกำหนดพฤติกรรมขององค์กรและชุมชน โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

บทบาทของบริบทเชิงสถาบัน

ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่ที่มีโครงสร้างเชิงสถาบันที่เอื้อต่อแนวคิดพอเพียง เช่น ศาสนา วัฒนธรรม และบรรทัดฐานที่เน้นความพอประมาณ ความเอื้ออาทร และความรับผิดชอบร่วมกัน ทำให้นโยบายได้รับความชอบธรรมและถูกยอมรับได้ง่ายขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ Scott และ North (2014) ที่เสนอว่าสถาบันกำหนดกรอบของพฤติกรรมที่ถูกมองว่ายอมรับได้หรือไม่ ในกรณีบางพื้นที่สามารถยกระดับสู่ระดับ “เข้าถึง” จึงสะท้อนการฝังตัวของแนวคิดพอเพียงในระดับบรรทัดฐานและความหมายทางสังคม ไม่ใช่เพียงในระดับโครงการหรือเอกสาร

ในทางกลับกัน พื้นที่ที่โครงสร้างเชิงสถาบันมีความหลากหลายสูงหรือขาดบรรทัดฐานร่วม มักต้องพึ่งพากลไกเชิงระบบและเชิงอำนาจมากกว่า ส่งผลให้การขับเคลื่อนมีลักษณะเชิงรูปแบบ (formalistic) และอยู่ในระดับ “เข้าข่าย” หรือ “เข้าใจ” มากกว่าการฝังตัวในชีวิตประจำวัน

บทบาทของทุนทางสังคมต่อกลไกการขับเคลื่อน

ผลการศึกษายืนยันบทบาทสำคัญของทุนทางสังคม โดยเฉพาะ ทุนผูกพัน และ ทุนสัมพันธ์ ต่อการสร้างความร่วมมือ ความไว้วางใจ และความต่อเนื่องของการดำเนินงาน พื้นที่ที่มี ทุนผูกพันสูงสามารถสร้าง

การมีส่วนร่วมในระดับชุมชนได้ง่าย ขณะที่ ทุนสัมพันธ์สูงช่วยเชื่อมทรัพยากรและการสนับสนุนจากรัฐและภายนอก

ในกรณีที่พื้นที่ที่มีทุนเชื่อมโยงต่ำ การขับเคลื่อนในบริบทความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรมจึงเผชิญข้อจำกัดด้านความไว้เนื้อเชื่อใจและการสื่อสารข้ามกลุ่ม ส่งผลให้ต้องอาศัยผู้นำเป็น “ตัวกลางเชื่อม” มากกว่าการขับเคลื่อนแบบกระจายศูนย์

กลไกในฐานะตัวแปรตัวกลาง

การศึกษาพบว่าบริบทมิได้ส่งผลต่อผลลัพธ์โดยตรง หากส่งผลผ่านกลไก ได้แก่ รูปแบบภาวะผู้นำการจัดการ และการมีส่วนร่วม ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแปรตัวกลาง (mediators) ระหว่างบริบทและผลลัพธ์ ข้อค้นพบนี้สนับสนุนกรอบ Context–Mechanism–Outcome ที่ใช้ในงานวิจัย และช่วยอธิบายว่าเหตุใดบริบทเดียวกันอาจให้ผลลัพธ์ต่างกันได้หากใช้กลไกต่างกัน

นัยเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่านโยบายแบบ “สูตรเดียวใช้ได้ทุกพื้นที่” มีข้อจำกัดสูง การออกแบบการขับเคลื่อนควรเป็นแบบ context-sensitive และ place-based โดยให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทุนทางสังคม การพัฒนาภาวะผู้นำท้องถิ่น และการออกแบบกลไกการมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับโครงสร้างเชิงสถาบันของพื้นที่

การเปรียบเทียบกับงานวิจัยต่างประเทศ

ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานศึกษาระดับนานาชาติในหลายประเด็น โดยเฉพาะแนวคิดของ Scott และ North (2014) ที่ชี้ว่า นโยบายและการเปลี่ยนแปลงเชิงองค์กรจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อสอดคล้องกับโครงสร้างเชิงสถาบันและกรอบความหมายในสังคม งานของ Putnam (1993) และ Woolcock (1998) ยังสนับสนุนบทบาทของทุนทางสังคมในฐานะปัจจัยที่ลดต้นทุนการประสานงานและเพิ่มความร่วมมือในสังคม

ในบริบทของประเทศกำลังพัฒนา งานวิจัยในอินโดนีเซีย มาเลเซีย อินเดีย และลาตินอเมริกาแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาชุมชนที่อาศัยการมีส่วนร่วมและทุนทางสังคมมีแนวโน้มประสบความสำเร็จมากกว่าการพัฒนาจากบนลงล่าง (top-down) ข้อค้นพบของงานวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวโน้มดังกล่าว โดยแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ที่ใช้กลไกแบบมีส่วนร่วมและเชื่อมโยงกับโครงสร้างคุณค่าของชุมชนสามารถบรรลุผลลัพธ์ในระดับลึกได้มากกว่า

ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับการศึกษาในระดับหมู่บ้านของอินเดียตอนเหนือที่ชี้ให้เห็นว่า ทุนทางสังคมในระดับหมู่บ้านจะทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดเมื่อควบคู่ไปกับ **ภาวะผู้นำที่มีขีดความสามารถ (capable leadership)** หรือที่เรียกว่า "Agency" โดยเฉพาะในพื้นที่ที่กลไกของรัฐและตลาดเข้าไม่ถึง (Krishna, 2004) เช่นเดียวกับกรณีศึกษาในระดับท้องถิ่นของอินโดนีเซีย ซึ่งพบว่าทุนทางสังคมช่วยสร้าง

ความร่วมมือและความไว้วางใจระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ส่งผลเชิงบวกต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติและการบริการสาธารณะผ่านความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน (Octamaya & Awaru, 2024)

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชิ้นนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่าทุนทางสังคมเปรียบเสมือน "ดาบสองคม" (Dual role) กล่าวคือ แม้ว่าความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นในท้องถิ่นจะช่วยในการฟื้นตัวและการเข้าถึงบริการได้ดี แต่ในขณะเดียวกันก็อาจนำไปสู่การกีดกันกลุ่มเปราะบาง เช่น กลุ่มดาลิท (Dalits) สตรี แรงงานข้ามชาติ และผู้ยากไร้ ออกจากการเข้าถึงความช่วยเหลือทางการเงินหรือสาธารณสุขได้ หากโครงสร้างทางสังคมนั้นไม่มีความครอบคลุม (Aldrich, 2010) นอกจากนี้ ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมในปัจจุบันยังขึ้นอยู่กับการปรับตัวเข้าสู่ระบบดิจิทัล (e-participation) ซึ่งจากการศึกษาในมาเลเซียพบว่า แม้ประชาชนจะมีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ แต่การใช้งานจริงยังถูกจำกัดด้วยปัจจัยด้านโครงสร้างพื้นฐาน ทักษะทางดิจิทัล และการรับรู้ถึงประโยชน์ที่จะได้รับ (Man & Manaf, 2024)

ดังนั้น การสร้างกลไกแบบมีส่วนร่วมที่ยั่งยืนจึงไม่ใช่เพียงการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์เท่านั้น แต่ต้องอาศัยภาวะผู้นำที่เปิดรับการมีส่วนร่วม (inclusive leadership) และการพัฒนาขีดความสามารถทางเทคโนโลยีควบคู่ไปกับการลดช่องว่างทางสังคมเพื่อให้การพัฒนาเข้าถึงคนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม

ข้อจำกัดของงานวิจัย

งานวิจัยนี้มีข้อจำกัดหลายประการ ประการแรก เป็นการศึกษากรณีภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งมีลักษณะเฉพาะด้านศาสนาและวัฒนธรรม ทำให้ผลการวิจัยไม่สามารถสรุปอ้างอิงไปยังบริบทอื่นได้โดยตรง

ประการที่สอง ข้อมูลเชิงคุณภาพอาศัยการรับรู้และประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งอาจได้รับอิทธิพลจากอคติในการให้ข้อมูล (response bias) และความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับพื้นที่

ประการที่สาม การจำแนกระดับผลลัพธ์เป็น เข้าข่าย เข้าใจ และเข้าถึง แม้จะช่วยในการเปรียบเทียบเชิงแนวคิด แต่ยังมีลักษณะเชิงตีความ (interpretive) และอาจแตกต่างกันหากใช้ผู้ประเมินคนอื่น

นัยเชิงนโยบายระดับชาติ

ผลการวิจัยมีนัยสำคัญต่อการออกแบบนโยบายระดับชาติในสามด้าน ประการแรก นโยบายควรเปลี่ยนจากแนวทางแบบเดียวใช้ทุกพื้นที่ไปสู่แนวทางเชิงพื้นที่ (place-based policy) โดยเปิดพื้นที่ให้ อปท. ปรับใช้รูปแบบตามบริบทของตน ประการที่สอง ควรลงทุนในการเสริมสร้างทุนทางสังคมและภาวะผู้นำท้องถิ่นควบคู่ไปกับการลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน และประการที่สาม ควรออกแบบระบบการประเมินผลที่คำนึงถึงคุณภาพของกระบวนการ ไม่ใช่เพียงปริมาณโครงการหรือผลลัพธ์เชิงตัวเลข

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของบริบทสังคมภาคใต้ต่อรูปแบบ กลไก และระดับความสำเร็จของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยใช้กรอบ

แนวคิดจาก Institutional Theory และ Social Capital Theory เพื่ออธิบายว่าบริบทในฐานะโครงสร้างเชิงสถาบันและทุนทางสังคม ทำหน้าที่เป็นตัวกำหนดผ่านกลไกการดำเนินงานในพื้นที่อย่างไร

ผลการวิจัยยืนยันว่า ความสำเร็จของการขับเคลื่อนมิได้เป็นผลโดยตรงจากนโยบาย หากเป็นผลจากการฝังตัวของแนวคิดพอเพียงในโครงสร้างความหมาย ความสัมพันธ์ และบรรทัดฐานของพื้นที่ พื้นที่ที่มีโครงสร้างเชิงสถาบันเอื้อและทุนทางสังคมสูงสามารถพัฒนากลไกการขับเคลื่อนแบบมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำเชิงคุณค่า ส่งผลให้บรรลุผลในระดับ “เข้าถึง” ขณะที่พื้นที่ที่บริบทหลวมและเครือข่ายอ่อนแอมักอยู่ในระดับ “เข้าข่าย” หรือ “เข้าใจ”

ข้อค้นพบสำคัญของงานวิจัยคือการชี้ให้เห็นว่า “บริบท” มิใช่เพียงฉากแวดล้อมของการพัฒนา แต่เป็นตัวแปรเชิงสาเหตุที่กำหนดรูปแบบและความเป็นไปได้ของการขับเคลื่อน งานวิจัยจึงเสนอให้เปลี่ยนมุมมองจากการขับเคลื่อนเชิงนโยบายแบบส่วนกลางไปสู่การออกแบบเชิงพื้นที่ที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างเชิงสถาบันและทุนทางสังคมของท้องถิ่น

โดยสรุป งานวิจัยนี้มีส่วนเติมเต็มองค์ความรู้ด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่และการนำนโยบายไปปฏิบัติ โดยชี้ให้เห็นบทบาทของบริบทเชิงสถาบันและทุนทางสังคมในฐานะตัวกำหนดความสำเร็จ และเสนอกรอบแนวคิดที่สามารถประยุกต์ใช้กับบริบทพื้นที่อื่นที่มีความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมได้ในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายระดับชาติควรมุ่งปรับบทบาทของรัฐจาก “ผู้ควบคุม” ไปสู่ “ผู้สนับสนุน” โดยเน้นการกำหนดนโยบายเชิงพื้นที่ (place-based policy) ที่เปิดโอกาสให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถตีความและประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้สอดคล้องกับบริบทเชิงสถาบันของแต่ละพื้นที่ เพื่อลดแรงต้านและเพิ่มการยอมรับในระดับชุมชน ควบคู่กับการปฏิรูประบบประเมินผลจากการเน้นตัวชี้วัดเชิงปริมาณไปสู่การประเมินเชิงคุณภาพ โดยใช้กรอบตัวชี้วัดความเป็นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สะท้อนคุณภาพของกระบวนการ การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และระดับการฝังตัวในวิถีชีวิตของประชาชน นอกจากนี้ ควรปรับระบบงบประมาณให้มีความยืดหยุ่น เอื้อต่อการทำงานร่วมกับสถาบันทางสังคมที่ไม่เป็นทางการ เช่น ศาสนาและเครือข่ายอาสา เพื่อใช้ทุนทางสังคมในพื้นที่เป็นกลไกขับเคลื่อน และสร้างสมดุลระหว่างนโยบายระดับชาติกับคุณค่าท้องถิ่น เพื่อเปลี่ยนนโยบายจากภารกิจเชิงธุรการให้กลายเป็นวิถีสถาบันที่ยั่งยืน

ในระดับปฏิบัติการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรให้ความสำคัญกับการแปลงทุนทางสังคมให้เกิดผลลัพธ์เชิงรูปธรรม โดยอาศัยภาวะผู้นำเชิงคุณค่าและขีดความสามารถเชิงปฏิบัติการของผู้นำท้องถิ่นในการกระตุ้นศักยภาพของชุมชน ทั้งนี้ แนวทางการดำเนินงานควรปรับให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ เช่น พื้นที่ชนบทควรใช้กลไกประชาคมและความศรัทธา พื้นที่พหุวัฒนธรรมควรเน้นการสร้างความเข้าใจข้ามกลุ่ม พื้นที่เมืองควรใช้การจัดการเชิงระบบและความโปร่งใส ส่วนพื้นที่ชายขอบควรใช้กลไกแบบผสมและความร่วมมือกับภาคีภายนอก พร้อมกันนี้ ผู้นำท้องถิ่นควรเสริมสร้าง “ทุนสัมพันธ์” โดยทำหน้าที่เป็น

ตัวกลางเชื่อมโยงรัฐกับประชาชนผ่านความโปร่งใสและการมีส่วนร่วม เพื่อเปลี่ยนบทบาทของประชาชนจากผู้รับบริการไปสู่หุ้นส่วนในการพัฒนา

สำหรับการวิจัยในอนาคต ควรมุ่งขยายองค์ความรู้ในประเด็นสำคัญ ได้แก่ การศึกษาทุนทางสังคมในฐานะ “ดาบสองคม” โดยเฉพาะผลกระทบของทุนผูกพันที่เข้มแข็งต่อการกีดกันกลุ่มเปราะบาง เพื่อพัฒนากลไกการพัฒนาที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น การสำรวจบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะในพื้นที่เมืองที่มีความสัมพันธ์หลวม รวมถึงการวิจัยเชิงเปรียบเทียบข้ามภูมิภาคเพื่อทดสอบอิทธิพลของบริบทเชิงวัฒนธรรมและสถาบันที่แตกต่างกันต่อประสิทธิผลของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับพื้นที่

บรรณานุกรม

เทศบาลตำบลท้ายดง. (ม.ป.ป.). *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.* https://tdm.go.th/index.php/2021-06-15-02-47-28/2-uncategorised/1537-2021-10-26-07-14-45

มาริษา ศรีษะแก้ว. (2562). เศรษฐกิจพอเพียง: แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนในประเทศไทย. *วารสารวิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์, 7*(1), 1-14. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/journalfms-thaijo/article/view/241619

มูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ. (ม.ป.ป.). ปรัชญาของเศรษฐกิจ. https://www.pidthong.org/th/philosophy.php

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2548). *รายงานการส่งเสริมและประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.* สำนักงาน. https://resolution.soc.go.th/PDF_UPLOAD/2548/2053874.pdf

_____ . (2550). *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย.* สำนักงาน. https://pws.npru.ac.th/praepat/system/20200904212603_1cb22ea086c6bc9188758d458d4c3e5b.pdf

_____ . (2565, 3 สิงหาคม). *เอกสารประกอบการอภิปราย: การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและกิจกรรมจิต.* สำนักงาน. https://www.nesdc.go.th/download/เอกสารประกอบ-6/

_____ . (ม.ป.ป.). *หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.* สำนักงาน.

อภิชัย พันธเสน. (2560). *เศรษฐกิจพอเพียง: พระอัจฉริยภาพ และพระกรุณาธิคุณของในหลวงรัชกาลที่ 9* (พิมพ์ครั้งที่ 2). มหาวิทยาลัยรังสิต.

_____ . (2564). กรอบวิจัยกลาง “การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศไทย”. สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม.

Aldrich, D. P. (2010). The externalities of strong social capital: Post-tsunami recovery in Southeast India. *Journal of Civil Society, 7*(1), 81–99. https://doi.org/10.1080/17448689.2011.553441

Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of Public Administration Research and Theory, 18*(4), 543–571. https://doi.org/10.1093/jopart/mum032

Barca, F., McCann, P., & Rodríguez-Pose, A. (2012). The case for regional development intervention: Place-based versus place-neutral approaches. *Journal of Regional Science, 52*(1), 134–152. https://doi.org/10.1111/j.1467-9787.2011.00756.x

Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology, 94*(Supplement), S95–S120. https://doi.org/10.1086/228943

Krishna, A. (2004). Understanding, measuring and utilizing social capital: Clarifying concepts and presenting a field application from India. *Agricultural Systems, 82*(3), 291–305. https://doi.org/10.1016/j.agsy.2004.07.003

Man, M., & Manaf, H. (2024). Exploring factors affecting citizens' acceptance to use e-participation in Malaysian local governments through an extended UTAUT model. *International Journal of Computing and Digital Systems, 15*(1), 139. https://doi.org/10.12858/ijcds/150139

North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance.* Cambridge University Press.

Octamaya, A., & Awaru, T. (2024). Social dynamics in public administration: A case study of local government. *Jurnal Ilmiah Ilmu Administrasi Publik, 14*(1), 19-30. https://doi.org/10.26858/jiap.v14i1.62755

Ostrom, E. (2005). *Understanding institutional diversity*. Princeton University Press.

Pierre, J., & Peters, B. G. (2000). *Governance, politics and the state*. Macmillan.

Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy.* Princeton University Press.

Rodríguez-Pose, A. (2013). Do institutions matter for regional development?. *Regional Studies, 47*(7), 1034–1047. https://doi.org/10.1080/00343404.2012.748978

Scott, W. R. (2014). *Institutions and organizations: Ideas, interests, and identities* (4th ed.). Sage.

Sumi, A. A., Awang, J. B., Abdul Rahman, N. F., Haque, R., Qazi, S., & Senathirajah, A. R. B. S. (2025). Investigating the function of religion and social capital in shaping sustainable social development. *Discover Sustainability, 6*, Article 748. https://doi.org/10.1007/s43621-025-01622-x

Woolcock, M. (1998). Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework. *Theory and Society, 27*(2), 151–208. https://doi.org/10.1023/A:1006884930135

วารสารปราชญ์ประชาคม
ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2569
Journal of Scholar Community
Vol.4 No.2 March-April 2026

การแก้ไขปัญหาความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรด้วยนวัตกรรมเกษตรอัจฉริยะพอเพียง

ภัทรวุฒิ สมยานะ [1*]
กัญญ์พัสวี กล่อมธงเจริญ [2]

รับบทความ: 6 มกราคม 2569 แก้ไขบทความ: 9 กุมภาพันธ์ 2569 ตอบรับบทความ: 9 มีนาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรด้วยนวัตกรรมเกษตรอัจฉริยะพอเพียง เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับ อปท. ในภาคเหนือ โดยการเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ จ.เชียงใหม่ จ.ลำพูน จ.ลำปาง จ.เชียงราย จ.พะเยา จ.แพร่ จ.น่าน จ.อุตรดิตถ์ และ จ.พิษณุโลก รวม 9 จังหวัด 27 ตำบล รวมเกษตรกรทั้งสิ้น 312 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เรียกว่าระบบดิจิทัลแพลตฟอร์ม Smart SEP Farmer on Mobile Application ทำการวิเคราะห์และอภิปรายผลด้วยสถิติเชิงพรรณนา คือ ค่าเฉลี่ยและค่าร้อยละ จากนั้นทำการจัดเวทีคืนข้อมูลให้กับเกษตรกร และ อปท. เพื่อใช้ในการวางแผนเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกรให้ดีขึ้น ด้วยการ Focus Group และวิพากษ์ด้วยผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวน 10 หน่วยงาน

ผลการวิจัยสามารถหาแนวทางในการแก้ไขความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรด้วยการยกระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของครัวเรือนเกษตรกรให้สูงขึ้น จากระดับเข้าข่ายเป็นเข้าใจและเข้าถึงความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงที่สมบูรณ์แบบด้วยนวัตกรรมเกษตรอัจฉริยะพอเพียง ผ่านดิจิทัลแพลตฟอร์ม SEPAction โดยสามารถยกระดับศักยภาพของเกษตรกรจากไม่เข้าข่ายเป็นเข้าข่ายเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงได้ 169 ราย ยกระดับศักยภาพของเกษตรกรจากเข้าข่ายเป็นเข้าใจได้ 118 ราย และพัฒนาเป็นเกษตรกรระดับเข้าถึงจำนวน 4 ราย โดยภาพรวมพบว่าเกษตรกร 9 จังหวัด มีการยกระดับศักยภาพเพิ่มขึ้นร้อยละ 31.29 และสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยการยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรในมิติเศรษฐกิจที่สามารถวัดผลเป็นรูปธรรมในการแก้ปัญหาความยากจน สามารถเพิ่มศักยภาพของเกษตรกรและส่งผลต่อการเพิ่มรายได้ภาคการเกษตรเพิ่มขึ้น ด้วยการลดรายจ่ายภาคการเกษตรได้ร้อยละ 21.44 และส่งผลต่อการลดหนี้สินได้มากถึงร้อยละ 19.74

คำสำคัญ: เกษตรกรอัจฉริยะพอเพียง นวัตกรรม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความยากจน

[1] รศ.ดร. เศรษฐศาสตร์ ม.ราชภัฏเชียงใหม่
[*] อีเมล: w.somyana@gmail.com
[2] คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Solving poverty problems of agricultural households with Smart SEP farmer innovations

Phattharawuth Somyana [1*]
Kunpatsawee Klomthongjaroen [2]

Abstract

This research aims to achieve the following objectives to Solving poverty problems of smart farmers in the upper northern region based on the Sufficiency Economy Philosophy. Conducted collaboration research with Subdistrict Administrative Organizations via a speculative random sampling approach, covering provinces such as Chiang Mai, Lamphun, Lampang, Chiang Rai, Phayao, Phrae, Nan, Uttaradit, and Phitsanulok. That involved 27 subdistricts and a total of 312 farmers aiming to enhance the self-sufficiency economy of smart farmers through a digital platform Mobile Application on their own mobile devices. We conducted statistical analysis and reported the results using descriptive statistics, including mean values and percentages. Subsequently, carried out a data return session for farmers and relevant authorities used in the improvement planning of farmers' well-being. That process involved conducting focus group discussions and expert analysis with the participation of 10 relevant organizations.

The research results to achieve a comprehensive sustainable economic development through the SEPAction Digital Platform, could elevate the potential of farmers from not being eligible to be eligible for smart farmers by 169 individuals. It enhanced the potential of farmers from being eligible to be knowledgeable by 118 individuals and developed them into accessible farmers, totaling 4 individuals. Overall, it was found that farmers in the upper northern region of 9 provinces in the northern part of Thailand had increased their potential by 31.29% and 3) to uplift the livelihood of smart farmers in the upper northern region by the economic, social/community dimensions, along with upgrading the sufficiency economy level in order to have a measurable and tangible impact on solving poverty problems. To truly improve the livelihood of farmers. The development of farmers' potential had increased agricultural sector income, which was attributed to the ability to reduce agricultural sector expenses by 21.44%. Additionally, it led to a significant reduction in debt by as much as 19.74%.

Keywords: Smart SEP Farmers, Innovation, Sufficiency Economy Philosophy (SEP), Poverty

[1] Assoc. Professor of Department of Economics, Faculty of Management Science Chiang Mai Rajabhat University
[*] Email: w.somyana@gmail.com
[2] Faculty of Business Administration, Maejo University, Thailand

บทนำ

การพัฒนาประเทศของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้มีการน้อมนำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ โดยบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 – 13 (พ.ศ. 2545-2570) ได้มุ่งเน้น “การพัฒนาที่ยั่งยืนและกำหนดให้คนเป็นศูนย์กลาง” ยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตโดยการเพิ่มผลิตภาพบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2568) เพราะปัญหาความยากจนเป็นปัญหาที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน ที่ผ่านมาการปรับประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในรูปแบบต่าง ๆ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นล้วนแล้วแต่มีความหลากหลาย ดังการศึกษาของ วีระศักดิ์ สมยานะ และคณะ (2562) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่องการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ในกรอบประชาคมอาเซียนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558-2562 พบว่า อปท.ในจังหวัดเชียงใหม่มีการประยุกต์ใช้แนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนของตนเองในด้านต่าง ๆ มีความสำเร็จที่แตกต่างกันตามระดับของความเข้าใจของแต่ละองค์กรที่มีต่อการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 3 องค์ประกอบ (พอประมาณ มีเหตุผล มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี) และ 2 เงื่อนไข (ความรู้ และคุณธรรม) ที่แตกต่างกัน แต่สามารถนำไปประยุกต์ใช้พัฒนาการเกษตรของชุมชนในระดับครัวเรือนได้เป็นอย่างดีและอย่างเป็นรูปธรรมมากที่สุดตามเหตุผลข้างต้นที่ อปท. มีความใกล้ชิดกับเกษตรกรในชุมชนเป็นอย่างมากนั่นเอง อีกทั้งประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ก็เป็นเกษตรกรที่มีฐานะยากจนเป็นอย่างมากจึงเป็นโอกาสที่จะบูรณาการการทำงานพร้อมกันระหว่างแผนพัฒนาด้านการเกษตรของ อปท. ร่วมกับเกษตรกรในชุมชนตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ว่าจะเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด

โดยการสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ในปีงบประมาณ 2564 (วีระศักดิ์ สมยานะ, 2564) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการของ อปท. ที่ส่งผลต่อการขับเคลื่อนการยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จากความร่วมมือแบบบูรณาการ 3 ฝ่าย คือ อปท. เครือข่ายวิจัยของมหาวิทยาลัย 5 แห่งในภาคเหนือ กับเกษตรกรในชนบทให้เกิดการยกระดับเป็นเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียง (Smart SEP Farmers) คือเกษตรกรที่ทำการเกษตรตามแนวทางทฤษฎีใหม่ เกษตรอินทรีย์ หรือเกษตรยั่งยืนอื่น ๆ และได้ใช้ความรู้สมัยใหม่ รวมถึงเครื่องจักรกลหรือเทคโนโลยีทางการเกษตรสมัยใหม่ที่เหมาะสมตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่ได้พึ่งพิงกันในระดับชุมชน สังคม (อปท.) และเครือข่ายวิจัย (มหาวิทยาลัย) จนสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ลดต้นทุน และหลุดพ้นจากความยากจน เป็นต้นแบบการปฏิบัติทางการเกษตรอัจฉริยะพอเพียงให้กับเครือข่ายเกษตรกรและ อปท. ใน 13 จังหวัดภาคเหนือ ทั้งนี้ผู้ทรงคุณวุฒิของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวน 9 หน่วยงาน ได้แก่ 1) ท้องถิ่นจังหวัด 2) ศูนย์วิจัยพืชไร่ 3) ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 1 4) สำนักงานพาณิชย์จังหวัด 5) สำนักงานวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) 6) ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว 7) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) 8) สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 1 และ 9) สำนักงานหอการค้าจังหวัด ได้กำหนดแนวทางในการใช้ประโยชน์และแนวทางการศึกษาครั้งต่อไป

ภัทรวุฒิ สมยานะ (2566) ได้มีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาดิจิทัลแพลตฟอร์ม ที่ชื่อว่า SEPAction เพื่อขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติและสร้างวิถีชีวิตให้มีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงที่สูงขึ้น ให้กับประชาชนทุกภาคส่วน ร่วมกับ กรธนัฏฐ์ นพจิรธนันดร และคณะ โดยมี ศ.ดร. อภิชัย พันธเสน เป็นที่ปรึกษา และได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ต่อเนื่อง ปี 2567-2568 แพลตฟอร์มนี้สามารถนำเสนอข้อมูลเพื่อขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติและสร้างวิถีชีวิตให้มีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงที่สูงขึ้นทุกภาคส่วน และสามารถรองรับการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงได้ในอนาคต อาศัยนวัตกรรมดิจิทัลแพลตฟอร์ม SEPAction เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรด้วยนวัตกรรมเกษตรอัจฉริยะพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งการเพิ่มรายได้ภาคการเกษตรและการลดรายจ่ายภาคการเกษตร รวมถึงการลดหนี้สินในครัวเรือน เป็นสำคัญ

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1) ประเด็นของ Smart Farmer กับการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ลดหนี้สิน และยกระดับความยากจนของเกษตรกร เช่น การนำ smart farming มาใช้ในชุมชนชนบท ในประเด็นการใช้เทคโนโลยีเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ได้แก่ การศึกษาของ Arslan et al., (2015) และ Senyolo et al. (2018) หรือต้นแบบของ Smart Farmer ของ Michael J. O'Grady, Gregory M.P. O'Hare. (2017) ส่วนงานของ Caffaro, F., & Cavallo, E. (2019) ได้ศึกษาถึงผลกระทบของตัวแปรแต่ละตัว ลักษณะเฉพาะของระบบการทำฟาร์ม และอุปสรรคในการรับรู้ต่อการใช้เทคโนโลยีการทำฟาร์มอัจฉริยะจริง ต่อมาในปี 2022 ก็ได้มีการพัฒนางานโดย Javaid, M., Haleem, A., Singh, R. P., & Suman, R. (2022) ที่ได้ยกระดับการทำฟาร์มอัจฉริยะผ่านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีการเกษตร 4.0 หรือแม้แต่การเพิ่มประสิทธิภาพพลังงานด้วยฟาร์มอัจฉริยะ–การประเมินทางเศรษฐกิจ โดยการศึกษาของ Filipe Pereira, Nídia S. Caetano, Carlos Felgueiras. (2022) ส่วน Gebresenbet, G., Bosona, T., Patterson, D., Persson, H., Fischer, B., Mandaluniz, N., & Nasirahmadi, A. (2023) ได้พัฒนาแนวคิดในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลแบบบูรณาการเพื่อยกระดับระบบเกษตรอัจฉริยะในอนาคต

2) ประเด็นองค์ความรู้ในการช่วยตัดสินใจให้เกษตรกร Smart Farmer ได้แก่ Big Data และการลดความเสี่ยง เช่น งานของ Sjaak Wolfert, Lan Ge, Cor Verdouw, Marc-Jeroen Bogaardt. (2017) ซึ่งเป็นการใช้ข้อมูลขนาดใหญ่ใน Smart Farming นอกจากนี้ Björklund, J. C. (2018) ได้ศึกษาอุปสรรคต่อนวัตกรรมรูปแบบธุรกิจที่ยั่งยืนในการเกษตรของสวีเดน ส่วน Van der Burg, S., Bogaardt, M. J., & Wolfert, S. (2019) ก็ได้นำไปใช้กับจริยธรรมของการทำฟาร์มอัจฉริยะ ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นคำถามปัจจุบันและทิศทางสำหรับนวัตกรรมที่มีความรับผิดชอบสู่อนาคต นอกจากนี้ยังมีการใช้ smart farming มาใช้สนับสนุนการตัดสินใจของเกษตรกรในการบริหารจัดการฟาร์ม ได้แก่ การศึกษาของ Mohamed et al. (2021) เป็นต้น

3) ประเด็นการสนับสนุนระบบความยั่งยืน SDG Goals จากการขับเคลื่อนของ Smart Famer เช่น Walter, A., Finger, R., Huber, R., & Buchmann, N. (2017) ได้ศึกษาการทำฟาร์มอัจฉริยะซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน และในปีต่อมา Arabska, E. (2018) ได้ศึกษาตลาดของเกษตรกรเป็นรูปแบบธุรกิจที่สนับสนุนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน ต่อมาในปี 2020 งานของ Kwanmuang, K., Pongputhinan, T., Jabri, A., & Chitchumnung, P. (2020) ได้ศึกษาเกษตรกรรายย่อยภายใต้ระบบสมาร์ทฟาร์มมิ่งของประเทศไทย และมาถึงแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของ Kostiantyn Niemets, Kateryna Kravchenko, Yurii Kandyba, Pavlo Kobylin, Cezar Morar. (2021) เป็นต้น

4) ตัวอย่างความสำเร็จการใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มในการขับเคลื่อนเครือข่ายเกษตรกรอัจฉริยะในต่างประเทศ โดยนอกจากวิสาหกิจอินเตอร์เน็ตและเทคโนโลยีรายใหญ่ของจีน อย่าง Alibaba / Tencent NetEase / Huawei / JD และ Baidu เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาธุรกิจด้านเกษตรอัจฉริยะของจีนและสร้างแพลตฟอร์มสำหรับฐานข้อมูลด้านการเกษตรแล้ว ยังมีบริษัทต่างชาติ เช่น เครือ CP ของไทยซึ่งมีการลงทุนในอุตสาหกรรมการเกษตรในหลายมณฑลของจีนอยู่แล้ว มีแผนจะขยายการลงทุนเพิ่มเติมผ่านการก่อสร้างสวนนิคมอุตสาหกรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการเกษตรประมาณ 100 แห่งทั่วจีน ภายในปี 2023 และบริษัท Cargill ผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตรทั้งการผลิตและซื้อ-ขายผลผลิตทางการเกษตรของสหรัฐฯ ซึ่งได้มีการลงทุนด้านการเกษตรในจีนและนำเทคโนโลยีอัจฉริยะ AI Big Data มาใช้ในกระบวนการการผลิตตลอดทั้งห่วงโซ่อุปทานด้วย จีนได้ตอบสนองนโยบายรัฐบาลจีนกลาง โดยเร่งการพัฒนาเกษตรอัจฉริยะอย่างต่อเนื่อง โดยได้บรรจุเป้าหมายการพัฒนาเกษตรอัจฉริยะในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมระยะ 5 ฉบับที่ 14 ของมณฑล และกำหนดจุดเน้นนโยบายการพัฒนาเกษตรอัจฉริยะที่สำคัญของมณฑล

ด้วยเหตุนี้การวิจัยจึงต้องให้ความสำคัญกับแนวทางเดียวกันกับงานในระดับต่าง ๆ ที่ได้ทบทวนมา นักวิจัยพบว่าแนวทางการยกระดับเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงให้สูงขึ้น จำเป็นต้องพัฒนาให้เกษตรกรได้เข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ประยุกต์ใช้กับการผลิตทางการเกษตร คือการนำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (SEP) ผสานร่วมกับแนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (SDG Goals) ซึ่งเป็นการประยุกต์มาจากแบบจำลองงานวิจัย “โครงการวิจัยการบริหารราชการแผ่นดิน บนพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ระยะที่ 2)” โดย ศ. ดร.กัลยาณี เสนาสุ รศ.ดร.ภัทรวุฒิ สมยานะ (2565) ได้แก่ มิติที่ 1 Bio Economy มิติที่ 2 Circular Economy มิติที่ 3 Green Economy มิติที่ 4 Network by SEPAction ที่จะสะท้อนความเป็น SMART Farmers และความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกร ทั้งนี้ทั้ง 4 มิติ ซึ่งจะเห็นได้ว่าตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นจะต้องพัฒนาโครงการดังกล่าวแบบมีส่วนร่วมและเป็นระบบสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเชิงระบบของ อภิชัย พันธเสน (2560) ที่ได้อธิบายถึง ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Output) ผลลัพธ์ (Outcome) และผลในที่สุด (Impact) ที่ตรงกัน คือ ความอยู่ดีมีสุขของประชาชน

กรอบแนวคิดการวิจัย

เกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงระดับที่ 1 ระดับไม่เข้าข่าย (ไม่มีสี) Smart SEP Farmers หมายถึง เกษตรกรที่ทำการเกษตรเชิงเดี่ยวและใช้สารเคมี ได้แก่ ยาฆ่าแมลงศัตรูพืช และปุ๋ยเคมีในทุกระดับการผลิต แนวคิดในการประเมินมิติที่ 1 Bio Economy ตัวชี้วัด คือ ระดับความรู้และภูมิปัญญาของเกษตรกร มิติที่ 2 Circular Economy ตัวชี้วัด คือ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ มิติที่ 3 Green Economy ตัวชี้วัด คือ การผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และมิติที่ 4 Network by SEPAction ตัวชี้วัดคือเครือข่ายการผลิต (Production Network) การประเมินในแต่ละมิติมีคะแนน 100 คะแนน รวมทั้งหมด 400 คะแนน หากมีค่าประเมินเฉลี่ยน้อยกว่าร้อยละ 80 จะอยู่ในกลุ่มไม่เข้าข่าย Smart SEP Farmers

เกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงระดับที่ 2 (สีม่วง) ระดับเข้าข่ายความเป็น Smart SEP Farmers หมายถึง เกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบผสมผสานในรูปแบบต่าง ๆ มีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยอย่างเหมาะสม ถึงแม้จะมีการใช้ปุ๋ยเคมีประกอบด้วย แต่เป็นการเกษตรที่ปลอดภัย คือไม่เป็นพิษเป็นภัยกับเกษตรกรเอง และกับผู้บริโภค หรือเรียกว่า เป็นเกษตรปลอดสารพิษ สามารถเลี้ยงตัวและครอบครัวได้ ไม่มีภาระหนี้สินจนเกินความสามารถในการชำระหนี้ได้ ภายในเวลาอันสมควร แนวคิดในการประเมินมิติที่ 1 ตัวชี้วัด คือระดับความรู้และภูมิปัญญาของเกษตรกร มิติที่ 2 ตัวชี้วัด คือการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ มิติที่ 3 ตัวชี้วัด คือการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และมิติที่ 4 ตัวชี้วัด คือเครือข่ายการผลิต (Production Network) ทั้งนี้ การประเมินในแต่ละมิติมีค่าคะแนน 100 คะแนน รวมทั้งหมด 400 คะแนน และถ้ามีค่าประเมินเฉลี่ยตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป จะอยู่ในกลุ่มเข้าข่าย

เกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงระดับที่ 3 ระดับเข้าใจ (สีฟ้า) ความเป็น Smart SEP Farmers หมายถึง เกษตรกรที่ทำการผลิตโดยไม่ใช้สารเคมี หรือเป็นเกษตรอินทรีย์ทั้งหมด โดยใช้สารชีวภาพที่ผลิตได้เอง หรือได้มาจากการจัดซื้อโดยไม่ก่อให้เกิดภาระต่อต้นทุนสูงจนเกินจำเป็น และครอบครัวอยู่ได้อย่างมีความสุขโดยไม่มีหนี้สิน แนวคิดในการประเมินมิติที่ 1 ตัวชี้วัด คือนวัตกรรมและเทคโนโลยี มิติที่ 2 ตัวชี้วัด คือการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิผล มิติที่ 3 ตัวชี้วัด คือการแปรรูปที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และมิติที่ 4 ตัวชี้วัด คือเครือข่ายการตลาด การประเมินในแต่ละมิติมีค่าคะแนน 100 คะแนน รวมทั้งหมด 400 คะแนน และถ้ามีค่าประเมินเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 60 จะอยู่ในกลุ่มเข้าใจ และต้องผ่านเกณฑ์การประเมินระดับเข้าข่ายมาก่อน * ระดับ 2 ต่างจากระดับ 3 ตรงที่การยกระดับจากการเป็นเกษตรกรปลอดสารพิษ และอาจจะมีหนี้สินบ้าง แต่ไม่เป็นภาระหนักจนเกินไปมาเป็นเกษตรกรอินทรีย์ที่ไม่มีหนี้สินและเป็นครอบครัวที่มีความสุข

เกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงระดับที่ 4 ระดับเข้าถึง (สีเขียว) ความเป็น Smart SEP Farmers หมายถึง เกษตรกรที่ผ่านระดับเข้าใจแล้ว ครอบครัวมีความมั่นคง พร้อมที่จะแบ่งปันความรู้ให้แก่ผู้อื่น โดยดำเนินการในลักษณะศูนย์เรียนรู้ เป็นตัวอย่างที่เผยแพร่ขยายความรู้ให้แก่เกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ แนวคิดในการประเมินมิติที่ 1 ตัวชี้วัด คือการสร้างมูลค่าเพิ่ม มิติที่ 2 ตัวชี้วัด คือการปรับกระบวนการผลิต มิติที่ 3 ตัวชี้วัด

คือความรับผิดชอบต่อผู้บริโภค และมิติที่ 4 ตัวชี้วัด คือเครือข่ายองค์กร ทั้งนี้การประเมินในแต่ละมิติมีค่าคะแนน 100 คะแนน รวมทั้งหมด 400 คะแนน และถ้ามีค่าประเมินเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 60 จะอยู่ในกลุ่มเข้าใจ และต้องผ่านเกณฑ์การประเมินระดับเข้าข่ายและระดับเข้าใจมาก่อน

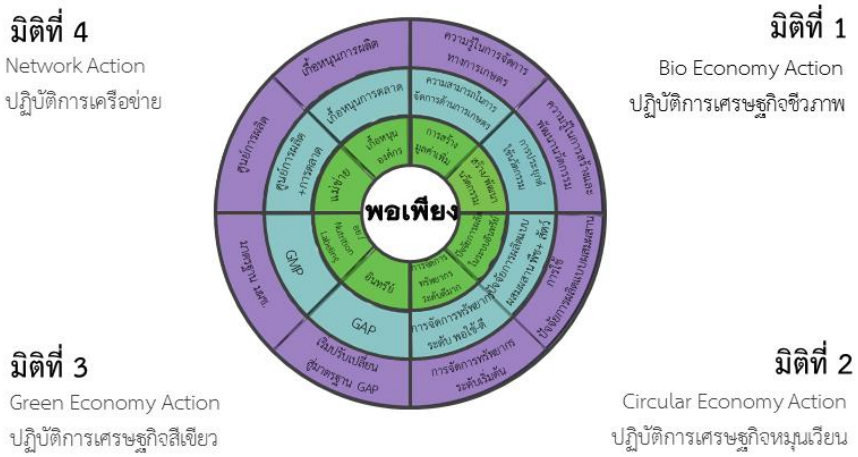

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากร (Population) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ 9 จังหวัดภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงราย จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน จังหวัดอุตรดิตถ์ และจังหวัดพิษณุโลก รวมทั้งสิ้น 1,539 กลุ่มเกษตรกร ตัวอย่าง (Sample) ในการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากเกณฑ์ในการคัดเลือกเกษตรกรดีเด่นของสำนักงานเกษตรจังหวัด 4 ด้าน ได้แก่ 1) ความคิดริเริ่ม และความพยายามฟันฝ่าอุปสรรคในการสร้างผลงาน 2) ผลงานและความสำเร็จ (ควรยั่งยืนในอาชีพและการขยายผล) 3) ความเป็นผู้นำและการเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมในด้านต่าง ๆ และ 4) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2566) ซึ่งเป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีศักยภาพพอที่จะเป็นต้นแบบของเกษตรกรอัจฉริยะ (อย่างน้อยคือสามารถใช้นวัตกรรมอย่างง่าย เช่น ระบบ LINE Application ในมือถือได้) เพื่อให้ได้กลุ่มเกษตรกรตัวอย่างที่จะศึกษา 3 กลุ่มตัวอย่างต่อ 1 จังหวัด (และควรกระจายอยู่ในตำบลต่าง ๆ ตำบลละ 1 กลุ่มเกษตรกร) รวมทั้งหมด 27 กลุ่มเกษตรกร และคัดเลือกเกษตรกรในแต่ละกลุ่ม ๆ ละ 10 ราย รวมเป็นเกษตรกรทั้งสิ้น 312 ราย ทั้งนี้หากการวิจัยสามารถพัฒนาต้นแบบเหล่านี้ในชุมชนได้แล้ว การต่อยอดของการพัฒนาความรู้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการยกระดับศักยภาพของเกษตรกรด้วยต้นแบบของเกษตรกรจะมีความสำเร็จและยั่งยืนมากกว่า โดยเฉพาะด้านการถ่ายทอดระหว่างเกษตรกรด้วยกันเอง

ข้อมูลได้มาจากการบันทึกข้อมูลของเกษตรกรทั้ง 312 ราย ผ่านระบบดิจิทัลแพลตฟอร์ม Smart SEP Farmer on Mobile Application จากนั้นทำการวิเคราะห์และอภิปรายผลด้วยสถิติเชิงพรรณนา คือ ค่าเฉลี่ยและค่าร้อยละ จากนั้นทำการจัดเวทีคืนข้อมูลให้กับเกษตรกร และ อปท. เพื่อใช้ในการวางแผนเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดีขึ้น ด้วยการ Focus Group และวิพากษ์ด้วยผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวน 10 หน่วยงาน

ผลการวิจัย

คณะนักวิจัยได้สร้างเครือข่ายเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงบนดิจิทัลแพลตฟอร์ม SEPAction ได้ภาพที่ 2 ที่ได้แสดง ดิจิทัลแพลตฟอร์ม “smartsepfarmer.com” ที่เชื่อมโยงแพตฟอร์ม SEPAction ดังนี้

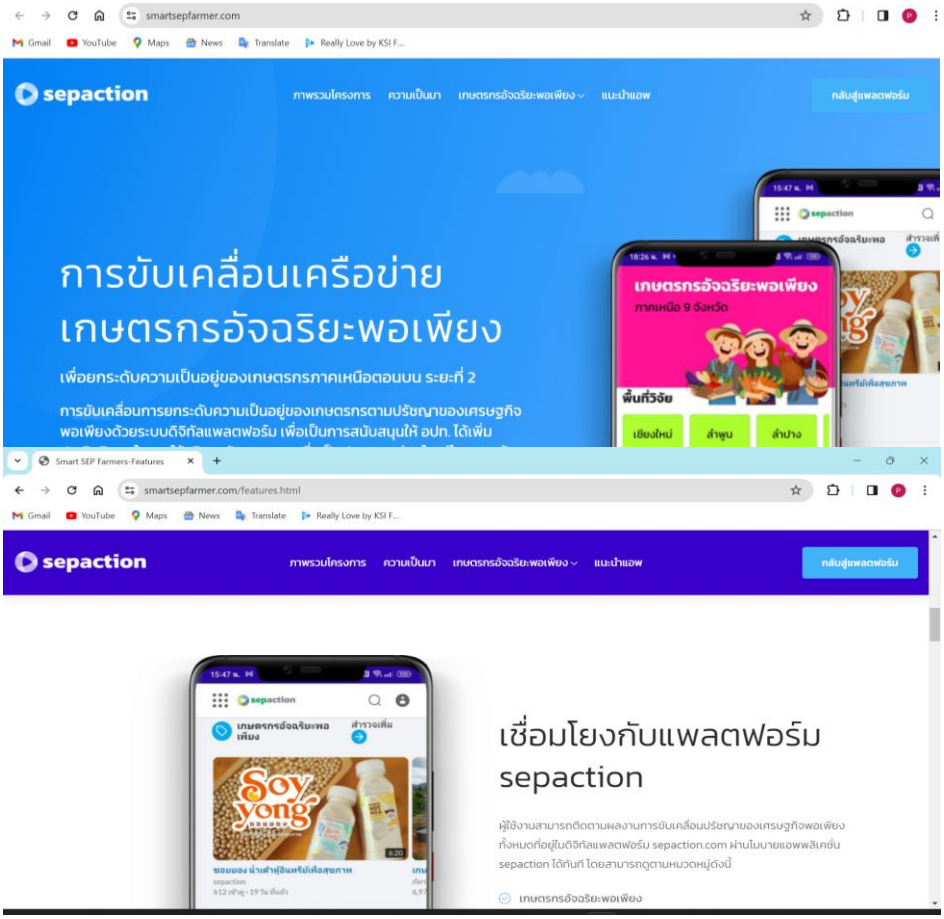

ภาพที่ 2 แสดง Platform “smartsepfarmer.com” ที่เชื่อมโยงกับแพลตฟอร์ม SEPAction

นักวิจัยทำการรวบรวมข้อมูลสะท้อนกลับจากเกษตรกรจากการประเมินครั้งที่ 1 เปรียบเทียบกับผลการประเมินครั้งที่ 2 โดยให้เกษตรกรทำการปรับปรุงข้อมูลในคลังข้อมูลเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียง และประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของตนเองใน Plat from Digital SEP Action ผ่าน mobile

application บนมือถือของตนเอง เพื่อดูผลของการปรับปรุงและพัฒนา ก่อนจะนำไปสู่การหาแนวทางการยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง แสดงได้ดังตารางที่ 1 สรุปผลการประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร ภาคเหนือ ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปผลการประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร ภาคเหนือ

กลุ่มที่	ชื่อกลุ่มเกษตรกร	ระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง (จำนวน ราย)								
		ไม่เข้าข่าย		เข้าข่าย		เข้าใจ		เข้าถึง		ร้อยละการเปลี่ยนแปลง
		ครั้งที่ 1	ครั้งที่ 2	ครั้งที่ 1	ครั้งที่ 2	ครั้งที่ 1	ครั้งที่ 2	ครั้งที่ 1	ครั้งที่ 2	
1	เชียงใหม่	27	7	7	27	5	5	1	1	137.44
2	ลำพูน	6	0	2	7	11	12	2	2	7.93
3	ลำปาง	27	1	0	26	3	3	0	0	29.1
4	เชียงราย	40	3	7	37	5	12	0	0	18.66
5	พะเยา	20	1	1	14	10	16	0	0	11.53
6	แพร่	17	0	0	12	5	10	1	1	26.37
7	น่าน	2	0	0	2	42	42	0	0	4.11
8	อุตรดิตถ์	27	5	1	19	12	16	0	0	31.85
9	พิษณุโลก	31	4	0	25	0	2	0	0	14.61
รวม (312 ราย)		**197**	**21**	**18**	**169**	**93**	**118**	**4**	**4**	**-**
เฉลี่ย										**31.29**

ที่มา: จากการวิจัย

จากตารางที่ 1 แสดงผลการประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรภาคเหนือ พบว่าผลการประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงครั้งที่ 1 มีเกษตรกรที่ไม่เข้าข่ายความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 197 ราย เข้าข่าย 18 ราย เข้าใจ 93 ราย และเข้าถึง 4 ราย เมื่อเกษตรกรได้รับทราบระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของตนเอง ตามตัวชี้วัดทั้ง 4 มิติ และนำไปปรับปรุงระบบการผลิตของตนเองในรอบการผลิตถัดไป และรับการประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในครั้งที่ 2 จากเกษตรกรที่ไม่เข้าข่าย สามารถยกระดับเป็นเกษตรกรที่เข้าข่ายความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงได้เพิ่มเป็น 169 ราย ระดับไม่เข้าข่ายเหลือเพียง 21 ราย ระดับเข้าใจ 118 ราย และระดับเข้าถึง 4 ราย โดยภาพรวมพบว่า เกษตรกรภาคเหนือตอนบนมีการยกระดับศักยภาพของกลุ่มเกษตรกร เพิ่มขึ้นร้อยละ 31.29

ผลการยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงภาคเหนือ ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การวิจัยสามารถยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้สูงขึ้น โดยให้เกษตรกรปรับปรุงข้อมูลของตนเองในคลังข้อมูลเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียง และประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของ

ตนเองผ่าน Plat from Digital SEPAction on mobile application ผ่านมือถือของตนเอง ผลการยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียง ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงพิจารณาจากสัดส่วนของรายได้ภาคการเกษตร รายจ่ายภาคการเกษตร และหนี้สินที่เกษตรกรสามารถชำระได้ในภาคเกษตร ผลการวิจัยสามารถยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงภาคเหนือตอนบน ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในมิติเศรษฐกิจ สังคม/ชุมชน ควบคู่กับการยกระดับเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อส่งผลกระทบที่สามารถวัดผลเป็นรูปธรรมในการแก้ปัญหาความยากจน ในการยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรอย่างแท้จริง มีรายละเอียดดังนี้ ดังภาพที่ 3 และ 4 ดังนี้

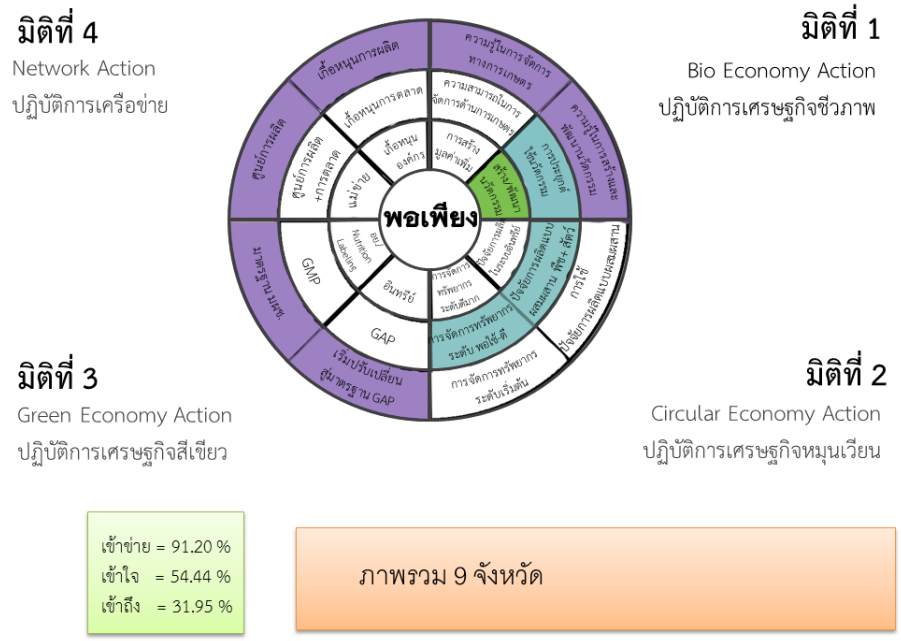

ภาพที่ 3 ผลการประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียง ภาคเหนือ

จากภาพที่ 3 แสดงให้เห็นว่าเกษตรกร ทั้ง 9 จังหวัด มีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านเกณฑ์อยู่ในระดับเข้าข่ายร้อยละ 91.20 ในมิติทั้ง 4 มิติ คือ มิติที่ 1 ปฏิบัติการเศรษฐกิจชีวภาพ (Bio Economy Action) มิติที่ 2 ปฏิบัติการเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy Action) มิติที่ 3 ปฏิบัติการเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy Action) และมิติที่ 4 ปฏิบัติการเครือข่าย (Network Action) ในระดับเข้าใจ ทำได้ร้อยละ 54.44 (หากทำได้เพิ่มอีกร้อยละ 5.56 จะสามารถยกระดับเป็น “เข้าใจ”) ส่วนในระดับเข้าถึง ทำได้เพียงร้อยละ 31.95 ซึ่งต้องพัฒนาศักยภาพให้สูงขึ้นในการผลิตรอบถัดไป โดยเฉพาะมิติที่ 3 ปฏิบัติการเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy Action) คือการเพิ่มศักยภาพการผลิตของเกษตรกรด้านคุณภาพการผลิตในระบบปฏิบัติการทางการเกษตรที่ดี (Good Agriculture Practice : GAP) และในมิติที่ 4 ปฏิบัติการ

เครือข่าย (Network Action) คือการเกื้อหนุนทางด้านการตลาด และการเชื่อมโยงเครือข่ายการตลาด อันจะเป็นการเพิ่มช่องทางการจำหน่าย เพิ่มรายได้ให้กับกลุ่มเกษตรกร

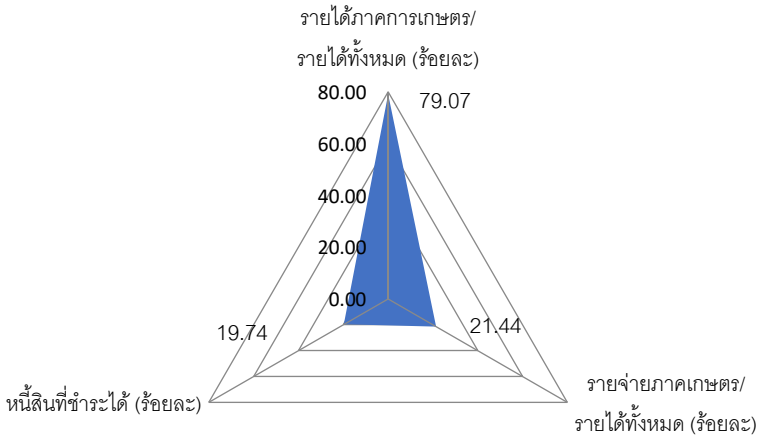

ภาพที่ 4 สัดส่วนรายได้ รายจ่าย และหนี้สินที่ชำระได้ของเกษตรกร ทั้ง 9 จังหวัด

จากภาพที่ 4 แสดงให้เห็นว่า จากการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรสู่การเป็นเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงในการวิจัยครั้งนี้ กลุ่มเกษตรกร ทั้ง 9 จังหวัดภาคเหนือสามารถยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งในมิติเศรษฐกิจ และสังคม/ชุมชน โดยในมิติเศรษฐกิจ พบว่า ส่งผลต่อความเป็นอยู่ของเกษตรกรที่สูงขึ้น โดยสามารถลดรายจ่ายในภาคเกษตร เหลือเพียง 92,500 บาทต่อปี (ร้อยละ 21.44 ของรายได้ทั้งหมด) และมีหนี้สินทางการเกษตรคงเหลือเพียง 102,222 บาทต่อปี หรือสามารถลดหนี้สินได้ร้อยละ 19.74 ของหนี้สินทั้งหมด ซึ่งหากมีการยกระดับสู่ระดับ “เข้าใจ” แล้วจะสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้มากกว่านี้ ส่วนในมิติสังคม/ชุมชน พบว่า บริบทของเครือข่ายเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงทั้ง 9 จังหวัด จำนวน 27 ตำบล (มีรายละเอียดประกอบด้วยบริบทขององค์กร อปท. ยุทธศาสตร์และโครงการดำเนินการเกษตรของ อปท. และบริบทและศักยภาพของเกษตรกรในระบบคลังข้อมูลเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียง (Smart SEP Farmer) บนดิจิทัลแพลตฟอร์ม SEPAction ซึ่งส่วนใหญ่ มีอาชีพเป็นเกษตรกร มีรายได้น้อย ห่างไกลความเจริญและขาดโอกาสในการได้รับการส่งเสริมและพัฒนา สามารถยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยการขับเคลื่อนเครือข่ายเกษตรกรกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนระดับตำบล ให้มีส่วนร่วมกับโครงการด้านการเกษตรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปี 2567 จำนวน 101 โครงการ ด้วยงบประมาณรวม 12,781,450 บาท นอกจากนี้ผลจากการวิจัยยังได้ออกแบบโครงการในปีงบประมาณ 2568 จำนวน 4 โครงการ ได้แก่ 1) การจัดทำโครงการผลิตเกษตรปลอดภัย ให้กับกลุ่มเกษตรกร และเสนอขอมาตรฐานผ่านสำนักงานวิจัยและ

พัฒนาการเกษตรเขต 1 กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งก็อยู่ในทีมงานวิจัยครั้งนี้ เป็นต้น 2) การจัดทำโครงการด้านมาตรฐานการปฏิบัติการทางการเกษตรที่ดี (Good Agriculture Practice: GAP) ให้กับกลุ่มเกษตรกร และเสนอขอมาตรฐานผ่านสำนักงานวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขต 1 กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งก็อยู่ในทีมงานวิจัยครั้งนี้ 3) การจัดทำโครงการสร้างมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (Organic Thailand) และเสนอขอมาตรฐานผ่านสำนักงานวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขต 1 กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งก็อยู่ในทีมงานวิจัยครั้งนี้ 4) การรับรองสินค้าได้รับรองมาตรฐานจากองค์การอาหารและยา (อย.) หรือมีผลการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการจากห้องปฏิบัติการหรือมีฉลากโภชนาการ (Nutrition Labeling) นั้น ทาง อปท. ได้ดำเนินการพัฒนาโครงการรองรับมาตรฐานดังกล่าวให้กับกลุ่มเกษตรกร โดยประสานความร่วมมือกับหน่วยงานวิชาการของมหาวิทยาลัย (ทีมนักวิจัย) เพื่อให้ได้ใช้ห้องปฏิบัติการ (Lab) ในการตรวจมาตรฐานสินค้า และความร่วมมือกับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดในการขอมาตรฐานการรับรองสินค้า Food Safety ซึ่งบรรจุไว้ในโครงการของเทศบัญญัติของ อปท. ต่อไป ทั้งนี้การยกระดับทั้งสองด้านควบคู่กับการยกระดับเศรษฐกิจพอเพียงจะส่งผลกระทบที่สามารถวัดผลเป็นรูปธรรมในการแก้ปัญหาความยากจน ในการยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรอย่างแท้จริง

อภิปรายผล

เพื่อให้เกิดการยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรจากความร่วมมือแบบบูรณาการ 3 ฝ่าย คือ อปท. เครือข่ายวิจัยของมหาวิทยาลัย 5 แห่งในภาคเหนือ กับเกษตรกรในชนบทให้เกิดการยกระดับเป็นเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียง คือเกษตรกรที่ทำการเกษตรตามแนวทางทฤษฎีใหม่ เกษตรอินทรีย์ หรือเกษตรยั่งยืนอื่น ๆ และได้ใช้ความรู้สมัยใหม่ รวมถึงเครื่องจักรกลหรือเทคโนโลยีทางการเกษตรสมัยใหม่ที่เหมาะสมตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่ได้พึ่งพิงกันในระดับชุมชน สังคม (อปท.) และเครือข่ายวิจัย (มหาวิทยาลัย) จนสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ลดต้นทุน และหลุดพ้นจากความยากจน เป็นต้นแบบการปฏิบัติทางการเกษตรอัจฉริยะพอเพียงให้กับเครือข่ายเกษตรกรและภาคเหนือตอนบน (วีระศักดิ์ สมยานะ, 2564) และเพื่อให้การวิจัยมีการขยายผลได้ทั่วถึงเกษตรกรทั่วประเทศ จึงต้องสร้างความเข้าใจในบทบาทของ อปท. โดยแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาท้องถิ่น จำนวน 7 ยุทธศาสตร์ (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2564) มีไว้เพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง พบว่าแผนยุทธศาสตร์ ในด้านที่ 2 คือ การพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่ความยั่งยืน และด้านที่ 5 การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เป็นด้านที่ทาง อปท. มีบทบาทในการดำเนินงานร่วมกับเกษตรกรในพื้นที่มากที่สุด เพื่อให้เกษตรกรในพื้นที่ยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการยกระดับเกษตรกรให้เข้าสู่ความเป็นเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียง โดยกำหนดแนวทางการพัฒนาไว้ในแผนพัฒนาฯ 5 ปี ขององค์กร และระบุโครงการพัฒนาดังกล่าวในแต่ละปีอย่างต่อเนื่อง เป็นแนวทางหนึ่งในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ดังกล่าว ซึ่งการวิจัยได้เสนอให้มีการขับเคลื่อนแบบมีส่วนร่วมระหว่าง ซึ่งการทำแผนบูรณาการดังกล่าวยังมีจุดอ่อน คือ

กลุ่มเป้าหมาย (เกษตรกร) ที่เข้ามามีส่วนร่วมยังไม่ครอบคลุม ปัญหาเหล่านี้มีความสำคัญที่จะต้องได้รับพัฒนาต่อไปเช่นเดียวกับงานวิจัยของ สถาพร เริงธรรม (2562) เรื่องนโยบายสาธารณะและการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งก็ได้ข้อสรุปคล้าย ๆ กันในเรื่องของการทำแผนพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยต้องเพิ่มการสนับสนุนบทบาทของภาคประชาสังคมให้มากขึ้น ทั้งนี้การวิจัยได้เสนอให้ อปท. ที่มีการให้บริการสาธารณะด้านการเกษตร โดยการพัฒนาโครงการเกษตรให้เกิดการสนับสนุนและส่งเสริมให้เกษตรกรพัฒนาสู่การเป็น Smart SEP Farmer ให้มากที่สุด นำในการขยายเครือข่ายและให้เกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงที่มีระดับเข้าถึงเป็นต้นแบบของการพัฒนาให้เกิดความครอบคลุมเกษตรกรทั้งหมด สอดคล้องกับงานวิจัยของ วีระศักดิ์ สมยานะ (2562) เรื่องการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ต่อการพัฒนาชุมชนในเขตภาคเหนือ ซึ่งพบว่าประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณะกับระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของ อปท. เป็นไปในทิศทางเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99.99 ซึ่งทำได้ดีมากในด้านเกษตรกรรม ทั้งนี้เกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงที่มีระดับเข้าถึงนี้เป็นเกษตรก รที่นอกจากจะสร้างรายได้เพิ่มขึ้นและลดรายจ่ายทางการเกษตรได้แล้ว ยังมีความสามารถในการลดหนี้สินทั้งในและนอกภาคการเกษตรได้เป็นจำนวนมาก เพราะเกษตรกรมีการผลิตตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการผลิตแบบผสมผสาน อาศัยนวัตกรรมที่ประยุกต์ใช้ให้เหมาะกับบริบทของพื้นที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิรัฐ เจนพึ่งพร วิษณุ อรรถวานิช โสมรัศมิ์ จันทรัตน์ และบุญธิดา เสงี่ยมเนตร (2562) ซึ่งพบว่า การทำเกษตรแบบหลากหลายและมีการนำนวัตกรรมหรือนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยในการผลิตจะให้ผลตอบแทนต่อความเสี่ยงสูงกว่า

ทั้งนี้เกษตรกรต้องเริ่มจากการพึ่งพาตนเอง โดยการผลิตเพื่อบริโภค เหลือแบ่งปันและจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ให้เพิ่มขึ้นเป็นสำคัญมากกว่าการผลิตเชิงพาณิชย์ แนวทางที่สำคัญคือการพัฒนาระบบการผลิตที่มุ่งสู่ระบบอินทรีย์ (Organic Farm System) เพราะการผลิตดังกล่าวสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการปรับปรุงดิน น้ำ และสิ่งแวดล้อมให้สะอาด การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืช สัตว์ การผลิตปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยอินทรีย์และฮอร์โมนใช้เอง รวมถึงการผลิตที่หลากหลายเพื่อลดความเสี่ยงต่าง ๆ เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิชาติ ใจอารีย์ (2561) ที่ได้ให้แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์เพื่อสร้างความมั่นคงด้านอาหารปลอดภัยสำหรับชุมชน และ พิทวัส เอื้อสังคมเศรษฐ์ กมลชนก สุทธิวาทนฤพุฒิ และรวิพิมพ์ ฉวีสุข (2562) ที่พบว่าการปฏิบัติทางการเกษตรอินทรีย์มีความได้เปรียบทางการแข่งขันในการดำเนินงานด้านต้นทุนของเกษตรกรไทยซึ่งทั้งนี้เกษตรกรต้องอาศัยการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านการเกษตรของตนเองให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนด้านการเกษตร และที่สำคัญคือ การสร้างการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาสามารถผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนงานในระดับชุมชนได้อย่างยั่งยืนโดยภาคีที่เป็นแกนนำคือเกษตรกร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับมหาวิทยาลัยที่ให้บริการวิชาการชุมชนและกรมวิชาการเกษตร โดยแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงมีเป้าหมายสุดท้ายคือ ความอยู่ดีมีสุขจากการหลุดพ้นจากความยากจน และเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของโครงการจึงจำเป็นต้องอาศัยการประเมินและติดตามโครงการ

อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ดังงานวิจัยของ วีระศักดิ์ สมยานะ และ กมลทิพย์ คำใจ (2563) เรื่อง The Budget Management of Local Administration Organizations in Northern Region และ เกศินี ประทุมสุวรรณ และพีรพัฒน์ พันศิริ (2564) เรื่อง วิสาหกิจเพื่อสังคมบนฐานทุนวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่พบว่า อปท. ยังมีการบริหารจัดการงบประมาณในภาคการเกษตรของชุมชนในสัดส่วนที่น้อยมาก จึงต้องมีการบริหารให้มีประสิทธิภาพเพื่อช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรได้เพิ่มขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัยรัตน์ นทีประสิทธิพร และวีระศักดิ์ สมยานะ (2563) เรื่อง Roles of Local Administration Organizations in Promoting and Supporting the agricultural Sector in communities in Chiang Mai Province ได้พัฒนาและนำร่องไปแล้วในจังหวัดเชียงใหม่ และหากจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือของไทยที่มีบริบทคล้ายกับชุมชนใดแล้วสามารถเกิดการพัฒนาและยกระดับของโครงการให้เห็นในระดับภาค และระดับประเทศของไทย ซึ่งแนวทางหนึ่งที่ควรทำคือการทำแพลตฟอร์ม หรือ Big Data ให้สามารถใช้ประโยชน์จากต้นแบบเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงกับ อปท. ที่มีประสิทธิภาพในการให้บริการสาธารณะด้านการเกษตร ร่วมกับมหาวิทยาลัยในท้องถิ่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ พนินท์ นนทโคตร และภัทรวุฒิ สมยานะ (2566) เรื่อง การพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณะด้านการเกษตรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสู่การยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรในภาคเหนือ และจะขับเคลื่อนไปสู่ทุกภูมิภาคของประเทศไทยต่อไป

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การนำเอาหลักการสำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอพียงมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรอย่างเป็นรูปธรรมเป็นวัตถุประสงค์ของงานวิจัย โดยนักวิจัยได้พัฒนาดิจิทัลแพลตฟอร์มที่ชื่อว่า SEPAction สู่นวัตกรรมเกษตรอัจฉริยะพอเพียง ในชื่อ Smart SEP Framer เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรด้วยนวัตกรรมเกษตรอัจฉริยะพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งการเพิ่มรายได้ภาคการเกษตรและการลดรายจ่ายภาคการเกษตร รวมถึงการลดหนี้สินในครัวเรือน เป็นสำคัญ โดยทำการศึกษาในพื้นที่ครัวเรือนเกษตรกร 9 จังหวัด ได้แก่ จ.เชียงใหม่ จ.ลำพูน จ.ลำปาง จ.เชียงราย จ.พะเยา จ.แพร่ จ.น่าน จ.อุตรดิตถ์ และ จ.พิษณุโลก รวมเกษตรกรทั้งสิ้น 312 ราย

ผลการวิจัยสามารถยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงภาคเหนือ ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้เกษตรกรปรับปรุงข้อมูลของตนเองในคลังข้อมูลเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียง และประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของตนเองผ่าน Plat from Digital SEPAction on mobile application (ผ่านมือถือของตนเอง) ผลการยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงพิจารณาจากสัดส่วนของรายได้ภาคการเกษตร รายจ่ายภาคการเกษตร และหนี้สินที่เกษตรกรสามารถชำระได้ในภาคเกษตร ในมิติเศรษฐกิจ สังคม/ชุมชน ควบคู่กับการยกระดับเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อส่งผลกระทบที่สามารถวัดผลเป็นรูปธรรมในการแก้ปัญหาความยากจน และ

ยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรอย่างแท้จริง โดยสามารถยกระดับศักยภาพของเกษตรกรจากไม่เข้าข่ายเป็นเข้าข่ายเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงได้ 169 ราย ยกระดับศักยภาพของเกษตรกรจากเข้าข่ายเป็นเข้าใจได้ 118 ราย และพัฒนาเป็นเกษตรกรระดับเข้าถึง จำนวน 4 ราย โดยภาพรวมพบว่าเกษตรกร 9 จังหวัด มีการยกระดับศักยภาพเพิ่มขึ้นร้อยละ 31.29 ในมิติทั้ง 4 มิติ คือ มิติที่ 1 ปฏิบัติการเศรษฐกิจชีวภาพ (Bio Economy Action) มิติที่ 2 ปฏิบัติการเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy Action) มิติที่ 3 ปฏิบัติการเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy Action) และมิติที่ 4 ปฏิบัติการเครือข่าย (Network Action) และสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยการยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรในมิติเศรษฐกิจที่สามารถวัดผลเป็นรูปธรรมในการแก้ปัญหาความยากจน สามารถเพิ่มศักยภาพของเกษตรกรและส่งผลต่อการเพิ่มรายได้ภาคการเกษตรเพิ่มขึ้น ด้วยการลดรายจ่ายภาคการเกษตรได้ร้อยละ 21.44 และส่งผลต่อการลดหนี้สินได้มากถึงร้อยละ 19.74 ซึ่งหากจะให้เกษตรกรพัฒนาศักยภาพให้สูงขึ้นในการผลิตรอบถัดไป ควรปรับปรุงศักยภาพของเกษตรกรในมิติที่ 3 ได้แก่ การเพิ่มศักยภาพการผลิตของเกษตรกรด้านคุณภาพการผลิตในระบบปฏิบัติการทางการเกษตรที่ดี (Good Agriculture Practice : GAP) และในมิติที่ 4 ได้แก่ การเกื้อหนุนทางด้านการตลาดและการเชื่อมโยงเครือข่ายการตลาด อันจะเป็นการเพิ่มช่องทางการจำหน่าย เพิ่มรายได้ให้กับกลุ่มเกษตรกรเป็นสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

จากการปรับรูปแบบของแพลตฟอร์มทำให้ความเปลี่ยนแปลงของสถิติการเข้าใช้งานของผู้ใช้เปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง โดยดูจากจำนวนผู้เข้าชมวิดีทัศน์ที่มียอดเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้เห็นได้ชัดว่าการปรับปรุงรูปแบบนี้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้มากยิ่งขึ้น ซึ่งทำให้โอกาสในการนำเนื้อหาทั้งในรูปแบบวิดีทัศน์ และเอกสารดาวน์โหลดไปใช้ประโยชน์มีเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้มีการขยายผลการพัฒนาแพลตฟอร์มสำหรับโครงการนี้ให้สามารถใช้งานได้บนมือถือ เพื่อเพิ่มความสะดวกของผู้ใช้งาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้ใช้ที่เป็นเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงหรือ Smart SEP Framer ซึ่งมีโทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ทโฟนทุกคน ทำให้ยอดการเข้าชมวิดีทัศน์ในแพลตฟอร์มเพิ่มขึ้นตามจำนวนเกษตรกรที่ดาวน์โหลดแอพพลิเคชั่นทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ซึ่งจะเป็นตัวชี้วัดที่จะนำไปใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาระบบต่อยอดในระยะต่อไป แต่ทั้งนี้คณะนักวิจัยได้วิเคราะห์ความเสี่ยงของเกษตรกรในแง่ความรู้ความสามารถในการใช้แพลตฟอร์ม การลงทุนซื้อเครื่องมือที่นำมาใช้ ได้แก่ ความรู้ความสามารถในการใช้แพลตฟอร์ม เนื่องจากเกษตรกรในโครงการทุกคนมีโทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ทโฟน และมีการใช้งานแพลตฟอร์มต่าง ๆ เป็นประจำอยู่แล้ว เช่น YouTube, Facebook, LINE, Instagram เป็นต้น จึงทำให้ทีมงานวิจัยสามารถบอกวิธีการใช้งานแพลตฟอร์ม SEP Action บนมือถือได้อย่างรวดเร็ว

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมการเกษตร. (2566). *หลักเกณฑ์การคัดเลือกเกษตรกร และสถาบันเกษตรกรดีเด่น.* กรม.

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2564). *คู่มือ บทบาทที่พึงปฏิบัติในการสนับสนุนการสร้างความร่วมมือระหว่างท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนจังหวัดและสำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัด.* กรม.

กัลยาณี เสนาสุ และภัทรวุฒิ สมยานะ. (2565). *รายงานวิจัย: การบริหารราชการแผ่นดินบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ระยะที่ 2).* สำนักงานวิจัยแห่งชาติ.

เกศินี ประทุมสุวรรณ และพีรพัฒน์ พันศิริ. (2564). วิสาหกิจเพื่อสังคมบนฐานทุนวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 41*(3), 88-101.

จิรัฐ เจนพึ่งพร วิษณุ อรรถวานิช โสมรัศมิ์ จันทรัตน์ และบุญธิดา เสงี่ยมเนตร. (2562). *พลวัตการทำเกษตรไทยและนัยต่อผลตอบแทนและความเสี่ยงของครัวเรือนเกษตร*.

ชัยรัตน์ นทีประสิทธิพร และวีระศักดิ์ สมยานะ. (2563). บทบาทหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการส่งเสริมและสนับสนุนภาคการเกษตรชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 16(2), .

พิทวัส เอื้อสังคมเศรษฐ์ กมลชนก สุทธิวาทนฤพุฒิ และรวิพิมพ์ ฉวีสุข. (2562). การปฏิบัติทางการเกษตรอินทรีย์ ความได้เปรียบทางการแข่งขัน และผลการดำเนินงานด้านต้นทุนของเกษตรกรไทย. จุฬาลงกรณ์ธุรกิจปริทัศน์, 41(160),.

ภัทรวุฒิ สมยานะ. (2566). *การขับเคลื่อนเครือข่ายเกษตรกรอัจฉริยะพอเพียงด้วยดิจิทัลแพลตฟอร์ม SEP Action ต่อการยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรภาคเหนือตอนบน ระยะที่ 2.* สำนักงานวิจัยแห่งชาติ.

วีระศักดิ์ สมยานะ และกมลทิพย์ คำใจ. (2563). การบริหารงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคเหนือ The Budget Management of Local Administration Organizations in Northern Region. สักทอง: วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สทมส.), 27(3), 34-47.

วีระศักดิ์ สมยานะ (2562). *การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ต่อการพัฒนาชุมชนในเขตภาคเหนือ.* สำนักงานวิจัยแห่งชาติ.

วีระศักดิ์ สมยานะ. (2564). *การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ต่อการพัฒนาชุมชนในเขตภาคเหนือ.* สำนักงานวิจัยแห่งชาติ.

สถาพร เริงธรรม. (2562). รายงานการวิจัยแนวทางการพัฒนาการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลตำบลตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงขององค์การบริหารส่วนตำบลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2568). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2568).

อภิชัย พันธเสน. (2560). กรอบวิจัยกลางโครงการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ทั่วประเทศไทย ฉบับปี 2562 ปรับปรุงครั้งที่ 2 (เดือนสิงหาคม).

อภิชาติ ใจอารีย์. (2561). แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์เพื่อสร้างความมั่นคงด้านอาหารปลอดภัยสำหรับชุมชน: บทสะท้อนจากภาคปฏิบัติการ. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, 38*(5), 1-17, 2561.

A. Arslan, N. McCarthy, L. Lipper, S. Asfaw, A. Cattaneo, M. Kokwe. (2015). Climate smart Agriculture? Assessing the adaptation implications in Zambia. Journal Agric. Econ., 66(3), pp. 753-780.

Arabska, E. (2018). Farmers' markets as a business model encouraging sustainable production and consumption. Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development, 7(1), 2-6.

Björklund, J. C. (2018). Barriers to sustainable business model innovation in Swedish agriculture. Journal of Entrepreneurship, Management and Innovation, 14(1), 65-90.

Caffaro, F., & Cavallo, E. (2019). The effects of individual variables, farming system characteristics and perceived barriers on actual use of smart farming technologies: Evidence from the Piedmont region, northwestern Italy. Agriculture, 9(5), 111.

Javaid, M., Haleem, A., Singh, R. P., & Suman, R. (2022). Enhancing smart farming through the applications of Agriculture 4.0 technologies. International Journal of Intelligent Networks, 3, 150-164.

Filipe Pereira, Nídia S. Caetano, Carlos Felgueiras. (2022). Increasing energy efficiency with a smart farm—An economic evaluation. Energy Reports, Volume 8, Supplement 3, 2022, pp. 454-461.

Gebresenbet, G., Bosona, T., Patterson, D., Persson, H., Fischer, B., Mandaluniz, N., & Nasirahmadi, A. (2023). A concept for application of integrated digital technologies to enhance future smart agricultural systems. Smart Agricultural Technology, 5, 100255.

Kostiantyn Niemets, Kateryna Kravchenko, Yurii Kandyba, Pavlo Kobylin, Cezar Morar. (2021). World cities in terms of the sustainable development concept. Geography and Sustainability, Volume 2, Issue 4, 2021, pp. 304-311.

Kwanmuang, K., Pongputhinan, T., Jabri, A., & Chitchumnung, P. (2020). Small-scale farmers under Thailand's smart farming system. FFTC Agricultural Policy Platform (FFTC-AP), 2647.

Michael J. O'Grady, Gregory M.P. O'Hare. (2017). Modelling the smart farm Information Processing in Agriculture, Volume 4, Issue 3, 2017, pp. 179-187.

Mohamed E.S, Bela AA, et al. (2021). Smart farming for improving agricultural management. The Egyptian Journal of Remote Sensing and Space Scienc, 24(3), pp. 971-981.

Senyolo, M. P., Long, T. B., Blok, V., & Omta, O. (2018). How the characteristics of innovations impact their adoption: An exploration of climate-smart agricultural innovations in South Africa. Journal of Cleaner Production, 17(2), pp. 3825-3840.

Sjaak Wolfert, Lan Ge, Cor Verdouw, Marc-Jeroen Bogaardt. (2017). Big Data in Smart Farming – A review Agricultural Systems, Volume 153, 2017, pp. 69-80.

Van der Burg, S., Bogaardt, M. J., & Wolfert, S. (2019). Ethics of smart farming: Current questions and directions for responsible innovation towards the future. NJAS-Wageningen Journal of Life Sciences, 90, 100289.

Walter, A., Finger, R., Huber, R., & Buchmann, N. (2017). Smart farming is key to developing sustainable agriculture. Proceedings of the National Academy of Sciences, 114(24), 6148-6150.

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและการทำวิสาหกิจเพื่อสังคม เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนในท้องถิ่น: กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่งในภาคตะวันออก

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์[1] พรทิวา อาชีวะ[2*] จิตรา ประดิษฐ์ศิลป์[3]

รับบทความ: 15 มกราคม 2569 แก้ไขบทความ: 28 เมษายน 2569 ตอบรับบทความ: 29 เมษายน 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่งในนภาคตะวันออก 2) เพื่อถอดบทเรียนต้นแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่ง ที่มีการบริหารงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออก ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี เทศบาลเมืองตราด องค์การบริหารส่วนตำบลพลูตาหลวง องค์การบริหารส่วนตำบลวังหว้า องค์การบริหารส่วนตำบลหนองตีนนก และองค์การบริหารส่วนตำบลสาลิกา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแนวสหวิทยาการข้ามพ้นสาขา โดยใช้เทคนิคการผสมผสานระหว่างเทคนิคการวิจัยเชิงกรณีศึกษา (Case Study) และ การถอดบทเรียน (Lesson Learned Methodology)

ผลการวิจัยพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 6 แห่ง มีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับ เข้าใจ และพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคตะวันออกมีต้นแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม 2 แห่ง คือ บริษัท ประชารัฐรักสามัคคี ชลบุรี (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด ที่มีวัตถุประสงค์มุ่งรับรองผลิตภัณฑ์ชุมชนของจังหวัด และบริษัท ประชารัฐรักสามัคคีตราด (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด ที่มุ่งส่งเสริมการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ส่วนในพื้นที่อีก 4 แห่ง ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคตะวันออกพบว่า ยังอยู่ในระดับของนวัตกรรมสังคมระดับจุลภาคคือ ศูนย์พลูตาหลวงเดย์แคร์ กลุ่มท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านวังหว้า การพัฒนารูปแบบการเพาะเลี้ยงและสายพันธุ์ปลานิลจิตลดา การเปลี่ยนขยะที่เหลือใช้ เพื่อความสะอาดและการสานต่อลมหายใจแก่เพื่อนผู้ยากไร้ ฉะนั้น วิสาหกิจชุมชนจึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับฐานราก

คำสำคัญ: ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาที่ยั่งยืน วิสาหกิจเพื่อสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

[1-2] คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
[*] อีเมล์: porntiwa.a@rbru.ac.th
[3] นักวิจัยอิสระ

The sufficiency Economy Philosophy for Sustainable Development Goals and Social Enterprise Implementation toward the Well-being of Local Communities: A Case Study of Six Local Administrative Organizations in Eastern Thailand

Chaiyon Praditsil [1]
Porntiwa Archeewa [2*]
Jittra Praditsil [3]

Abstract

This research article aims to: 1) assess the level of sufficiency economy implementation among six local administrative organizations in Eastern Thailand, and 2) extract lessons learned from exemplary social enterprises managed by these organizations in accordance with the Philosophy of Sufficiency Economy. The study areas include the Chonburi Provincial Administrative Organization, Trat Municipality, Phlu Ta Luang Subdistrict Administrative Organization, Wang Wa Subdistrict Administrative Organization, Nong Teen Nok Subdistrict Administrative Organization, and Sarika Subdistrict Administrative Organization. This research employs a qualitative transdisciplinary approach, integrating the case study methodology and the lesson-learned methodology.

The findings reveal that all six local administrative organizations demonstrate a "Understanding" level of sufficiency economy implementation. Furthermore, two prominent social enterprise models were identified in Eastern Thailand: Pracharath Rak Samakkee Chonburi (Social Enterprise) Co., Ltd., which focuses on certifying community products, and Pracharath Rak Samakkee Trat (Social Enterprise) Co., Ltd., which promotes socially beneficial activities. In addition, four other local organizations were found to have developed the micro-level of social innovation initiatives, including the Phlu Ta Luang Daycare Center, Ban Wang Wa Agro-Cultural Tourism Group, Tilapia Chitralada Breeding and Farming Model Development Project, and the Waste Transformation and "Breath of Life for the Underprivileged" Initiative. Therefore, community enterprises are a key mechanism for driving sustainable development at the grassroots level.

Keywords: Philosophy of Sufficiency Economy, Sustainable Development, Social Enterprise

[1-2] Faculty of Humanities and Social Sciences, Rambhai Barni Rajabhat University
[*] E-mail: porntiwa.a@rbru.ac.th
[3] Independent Researcher

บทนำ

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals - SDG) เป็นวาระของประชาคมโลกที่ต่อเนื่องมาจากเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals - MDG) ซึ่งเริ่มเมื่อปี พ.ศ.2543 ดังนั้น เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของการพัฒนาองค์การสหประชาชาติจึงได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาขึ้นใหม่โดยอาศัยกรอบความคิดที่มองการพัฒนาเป็นมิติ ของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนจะใช้เป็นทิศทางการพัฒนาตั้งแต่เดือนกันยายน ปี พ.ศ.2558 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ.2573 ครอบคลุมระยะเวลา 15 ปี ในการนี้สหประชาชาติได้โน้มน้าวผู้นำประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยให้ยอมรับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อเป็นเข็มทิศของวาระการพัฒนาใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 จนถึง พ.ศ.2573 โดยมี 17 เป้าหมายหลักและ 169 เป้าประสงค์เพื่อช่วยประเทศต่างๆ สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน (ปรียานุช ธรรมปิยา และผาณิต เกิดโชคชัย, 2562)

ในประเทศไทยนั้นเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชนชาติสามารถเชื่อมโยงกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเนื่องจากมีลักษณะและหลักการที่คล้ายคลึงกันดังจะเห็นได้จากงานในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โครงการในพระราชดำริหลายพันโครงการ รวมถึงการดำเนินงานที่มีการส่งเสริมโดยภาครัฐ ภาคประชาสังคมและภาคเอกชน (อภิชัย พันธเสน. 2562) การเชื่อมโยงระหว่างเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในประเทศไทยได้กำหนดมาเป็นเป้าหมายยุทธศาสตร์การพัฒนาชาติ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) ที่เน้นความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน เรายังพบว่า แนวทางดังกล่าวยังมิได้เน้นถึงเรื่องประโยชน์สุขซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คณะผู้วิจัยได้เลือกกรณีตัวอย่างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่ง ตั้งแต่องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้ทราบถึงระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นกรณีศึกษาในเขตพื้นที่ภาคตะวันออก โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ซึ่งพิจารณาจากเกณฑ์สำคัญ คือ เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีการน้อมนำศาสตร์พระราชามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานอย่างชัดเจน มีความหลากหลายในด้านบริบทพื้นที่ รูปแบบการดำเนินกิจการ และระดับการพัฒนาเพื่อให้สามารถสะท้อนภาพรวมของการประยุกต์ใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน และเป็นกรณีศึกษาที่มีความโดดเด่นและสามารถให้ข้อมูลเชิงลึกได้

แม้ว่าจะมีงานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและวิสาหกิจเพื่อสังคมในบริบทของประเทศไทย แต่ส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นในเชิงแนวคิด ทฤษฎี หรือการวิเคราะห์ในระดับภาพรวมของประเทศ ขณะที่การศึกษาเชิงประจักษ์ที่สะท้อนการประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชาในระดับพื้นที่จริง โดยเฉพาะในลักษณะการศึกษาเปรียบเทียบหลายพื้นที่ (multiple case studies) ยังมีอยู่อย่างจำกัด และยังขาดการบูรณาการองค์ความรู้ระหว่างศาสตร์พระราชากับวิสาหกิจเพื่อสังคม ในการอธิบายกลไกการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ เราพบว่า การดำเนินงานยังไม่ได้มีการเชื่อมโยงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดโครงการ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและประโยชน์สุขแก่ประชาชนในท้องถิ่น: กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออก เพื่อให้การดำเนินงานตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในประเทศไทยให้มีความสมบูรณ์ครบครันยิ่งขึ้นโดยอาศัยองค์กรปกครองส่วนถิ่นเป็นกลไกหลักในการต่อยอดการพัฒนาที่ยั่งยืนไปสู่การทำประโยชน์สุขให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นผ่านการสนับสนุนวิสาหกิจเพื่อสังคมที่ดำเนินการอยู่ในพื้นที่ของท้องถิ่นภาคตะวันออก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่งในนภาคตะวันออก

2. เพื่อถอดบทเรียนต้นแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่ง ที่มีการบริหารงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออก

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรมในเชิงทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทนี้ ผู้วิจัยขอนำเสนอแนวคิดหลัก (Core concept) เป็นเครื่องมือในการค้นคว้าตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ดังนี้

แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Philosophy: SEP) เป็นแนวคิดทางสังคมทางเลือก (Alternative Social Thoughts) ที่ อภิชัย พันธเสน และคณะ (2549) จัดให้อยู่ในกลุ่มเดียวกับแนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์สังคม (Social Economics) ซึ่งแตกต่างจากเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (Mainstream Economics) ที่มุ่งเน้นผลกำไรและการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ

1. เป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

เป้าหมายสูงสุดของเศรษฐกิจพอเพียง คือ “ประโยชน์สุขของสรรพชีวิตทั้งมวล” ไม่ใช่เพียงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของบุคคลหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง การพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นการขับเคลื่อนที่มุ่งให้ปัจเจก ครอบครัว ชุมชน องค์กร และสังคมโดยรวม “อยู่ดี มีสุข” อย่างแท้จริง (อภิชัย พันธเสน, 2549; 2560)

อภิชัยได้อธิบายแนวคิดนี้ในรูปแบบของ “ระบบเศรษฐกิจพอเพียงเชิงระบบ (A System Analysis of Sufficiency Economy)” โดยระบุว่าการขับเคลื่อนต้องอาศัย ปัจจัยนำเข้า (Inputs) 2 ด้านหลัก ได้แก่

ด้านคุณธรรม (Morality) เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความขยันหมั่นเพียร

ด้านสติปัญญา (Wisdom) เช่น ความรอบรู้ รอบคอบ และรู้เท่าทัน

เมื่อปัจจัยทั้งสองทำงานร่วมกัน จะก่อให้เกิดกระบวนการดำเนินชีวิตบน “ทางสายกลาง” ซึ่งประกอบด้วย 3 หลักการสำคัญ ได้แก่

ความพอประมาณ (Moderation)

ความมีเหตุผล (Reasonableness)

การมีภูมิคุ้มกันที่ดี (Self-immunity)

ผลลัพธ์ของกระบวนการนี้คือ “ความยั่งยืน (Sustainability)” ในทุกมิติ ทั้งทุนมนุษย์ ทุนสังคมวัฒนธรรม ทุนทางกายภาพ และทุนทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะคงอยู่ในสภาวะสมดุลและมั่นคง ไม่ทำลายทุนเดิมของสังคม (อภิชัย พันธเสน, 2560)

2. หลักการทรงงาน: ทฤษฎีเพื่อการปฏิบัติ

จากฐานคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงพัฒนาหลักการทรงงานซึ่งถือเป็น “ทฤษฎีเพื่อการปฏิบัติ (Practical Theory)” โดยสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) และคณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา (2559) ได้สรุปหลักการไว้ 23 ข้อ ซึ่งสะท้อนแนวทางการพัฒนาที่เน้น ความเรียบง่าย ความเป็นระบบ และการพึ่งพาตนเอง มีหลักสำคัญบางประการ ได้แก่

- หลักการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ คือ ใช้ข้อมูลจริงและการวิเคราะห์เชิงระบบก่อนตัดสินใจ
- หลักการระเบิดจากข้างใน คือ พัฒนาคนและชุมชนให้เข้มแข็งจากภายในก่อนขยายผล
- หลักการแก้ปัญหาจากจุดเล็ก คือ มองภาพรวมแต่เริ่มแก้จากปัญหาย่อย
- หลักการทำตามลำดับขั้น คือ พัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยเริ่มจากสิ่งจำเป็น
- หลักภูมิสังคม คือ พัฒนาตามบริบทของพื้นที่และวัฒนธรรมท้องถิ่น
- หลักองค์รวม คือ มองการพัฒนาแบบบูรณาการทุกมิติ
- หลักการพึ่งตนเอง คือ สร้างความเข้มแข็งจากภายในชุมชน
- หลักประโยชน์ส่วนรวม คือ ทำเพื่อประโยชน์ของสังคมมากกว่าปัจเจก

ต่อมา มูลนิธิชัยพัฒนา (2563) ได้ขยายหลักการทรงงานดังกล่าวให้ครอบคลุม 27 ข้อ เพื่อให้เป็น “ศาสตร์แห่งการพัฒนา” (Development Doctrine) ที่นำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในทุกระดับของสังคม โดยเพิ่มเติมหลักสำคัญ เช่น

- เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา
- ทำงานอย่างมีความสุข
- ซื่อสัตย์ อ่อนน้อม และเพียรพยายาม
- การบริการที่จุดเดียว (One Stop Service)
- ชัยชนะของการพัฒนา

หลักการทรงงานทั้งหมดสะท้อนถึง “การพัฒนาบนพื้นฐานของคุณธรรมและปัญญา” ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งสร้างความสมดุลและความยั่งยืนในทุกระดับของสังคม

แนวคิดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)

แนวคิดเรื่อง การพัฒนาที่ยั่งยืน มีจุดเริ่มต้นจากรายงานของคณะกรรมาธิการบรันด์แลนด์ (Brundtland Report) ในปี ค.ศ. 1987 (พ.ศ. 2530) ซึ่งให้นิยามว่า (ปรียานุช ธรรมปิยา และผาณิต เกิดโชคชัย, 2562)

“การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนศักยภาพของคนรุ่นอนาคตในการตอบสนองความต้องการของตนเอง”

การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดแบบ หลายมิติ (Multidimensional concept) ที่ต้องพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่าง สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งเปรียบได้กับ “สามเหลี่ยมแห่งความยั่งยืน” (Fuchs, 2017) โดยแต่ละมิติส่งผลซึ่งกันและกัน เช่น การเติบโตทางเศรษฐกิจที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และระบบการเมืองที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

องค์การสหประชาชาติได้กำหนด เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ขึ้นในปี พ.ศ. 2558 เพื่อเป็นกรอบพัฒนาระดับโลกระหว่างปี 2559–2573 รวม 17 เป้าหมายหลัก ได้แก่ การขจัดความยากจน การขจัดความหิวโหย การมีสุขภาพดี การศึกษาเท่าเทียม การส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศ การมีน้ำสะอาดและสุขาภิบาล พลังงานสะอาด งานที่มีคุณค่า อุตสาหกรรมและนวัตกรรม การลดความเหลื่อมล้ำ เมืองปลอดภัย การบริโภคอย่างยั่งยืน การรับมือการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ การอนุรักษ์ทะเลและระบบนิเวศบนบก สังคมสันติสุข และความร่วมมือเพื่อการพัฒนา (ปรียานุช ธรรมปิยา และผาณิต เกิดโชคชัย, 2562)

ในบริบทของไทย อภิชัย พันธเสน ได้ให้ข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า แนวคิด “ความยั่งยืน” ไม่ใช่คำหลักในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แต่สิ่งที่ควรเน้นคือ “ความสมดุล” ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมไตรลักษณ์ — อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ที่ชี้ว่าสรรพสิ่งเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จึงไม่ควรยึดติดกับ “ความยั่งยืน” แบบตะวันตก แต่ควรมุ่งสร้าง “ความพอดี” และ “ประโยชน์สุข” อันเป็นหัวใจของเศรษฐกิจพอเพียงมากกว่า (อภิชัย พันธเสน, ม.ป.ป.)

ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนในมุมมองบูรณาการควรถูกวิเคราะห์ทั้งในด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม โดยใช้แนวทางวิภาษวิธีเพื่อให้เห็นทั้งด้านที่ยั่งยืนและไม่ยั่งยืนของระบบสังคม และเชื่อมโยงกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นความสมดุลและความพอดีเป็นสำคัญ

แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคม

1. ความหมายและลักษณะสำคัญของวิสาหกิจเพื่อสังคม

สมศักดิ์ สามัคคีธรรม (2563) อธิบายว่า วิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise: SE) คือองค์การที่ใช้เครื่องมือเชิงธุรกิจเพื่อบรรลุเป้าหมายทางสังคม กล่าวคือ เป็นกิจการที่ดำเนินการผลิตหรือให้บริการที่ก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมไปพร้อมกัน ซึ่งลักษณะสำคัญของ SE มี 5 ประการ ดังนี้:

1) ใช้กลไกทางธุรกิจเพื่อเป้าหมายสังคม เพื่อมุ่งสร้างมูลค่าทางธุรกิจควบคู่กับมูลค่าทางสังคม

2) รูปแบบการจัดตั้งที่หลากหลาย ซึ่งอาจจัดตั้งโดยภาคเอกชน ภาคประชาสังคม หรือสหกรณ์ แต่ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ

3) สามารถแสวงหากำไรได้ แต่การปันผลให้ผู้ถือหุ้นไม่ใช่เป้าหมายหลัก โดยมักจำกัดไม่เกินร้อยละ 30 ของกำไรทั้งหมด

4) มุ่งประโยชน์ต่อสังคม โดยเฉพาะกลุ่มคนชายขอบ ผู้ด้อยโอกาส และผู้ยากจน รวมถึงประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

5) พึ่งพาตนเองทางการเงิน สามารถดำเนินงานได้ด้วยรายได้จากกิจกรรมหลัก โดยเงินบริจาคหรือเงินสนับสนุนจากภายนอกไม่ควรเกิน 50% ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด

แนวคิดนี้สอดคล้องกับ พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 ที่ให้ความหมายว่า SE หมายถึง นิติบุคคลที่ประกอบกิจการเพื่อสังคมเป็นเป้าหมายหลัก โดยอาจแบ่งปันกำไรให้ผู้ถือหุ้นได้ไม่เกินร้อยละ 30 ของผลกำไรทั้งหมด (พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562)

2. การจำแนกประเภทของวิสาหกิจเพื่อสังคม

1) การจำแนกตามฐานทฤษฎีและรูปแบบองค์การ สามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้: (S. Teasdale, 2012; อ้างใน สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2563)

(1) การหารายได้เอง (Resource Dependence Theory) SE ที่เกิดจากองค์กรอาสาสมัครซึ่งต้องหารายได้ด้วยตนเอง

(2) การบริการสาธารณะ (Voluntary Failure Theory) SE ที่รัฐสนับสนุนเพื่อให้บริการแทนรัฐในบางด้าน

(3) ธุรกิจเพื่อสังคม (State Failure Theory) SE ที่ใช้กลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อบรรลุเป้าหมายทางสังคม/สิ่งแวดล้อม

(4) วิสาหกิจชุมชน (Market Failure Theory) ดำเนินการโดยชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำจากกลไกตลาด

(5) สหกรณ์ (Social Economy Theory) ดำเนินการโดยสมาชิกเพื่อประโยชน์ร่วมและควบคุมแบบประชาธิปไตย

2) การจำแนกตามลักษณะพื้นฐานของการดำเนินงาน สามารถแบ่งได้ 9 ตัวแบบ ดังนี้ (Kim Alter, 2007; อ้างใน สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2563)

(1) ตัวแบบการส่งเสริมผู้ประกอบการ (Entrepreneur Support Model) เช่น สถาบันการเงินชุมชนที่ให้กู้ดอกเบี้ยต่ำ

(2) ตัวแบบการเป็นคนกลางเชื่อมกับตลาด (Market Intermediary Model) เช่น องค์กรช่วยชาวบ้านรวบรวมและแปรรูปผลผลิตเพื่อขายในราคาที่สูงขึ้น

(3) ตัวแบบการจ้างงาน (Employment Model) ว่าจ้างกลุ่มเป้าหมาย เช่น คนพิการ ให้ทำงานและมีรายได้

(4) ตัวแบบการขายบริการแก่กลุ่มเป้าหมายโดยตรง (Fee-for-Service Model) เช่น ศูนย์เลี้ยงเด็ก บ้านพักผู้สูงอายุ หรือโรงเรียนคนตาบอด

(5) ตัวแบบตลาดสำหรับรายได้ต่ำ (Low-Income Client as Market Model) เช่น ธนาคารคนจน (Grameen Bank) ให้บริการทางการเงินแก่ผู้ยากจน

(6) ตัวแบบสหกรณ์ (Cooperative Model) เช่น สหกรณ์การตลาดและสหกรณ์อุปทานทางการเกษตร

(7) ตัวแบบการเชื่อมโยงตลาด (Market Linkage Model) เช่น PhytoTrade Africa ที่เชื่อมโยงชาวบ้านผู้ผลิตกับผู้ซื้อในต่างประเทศ

(8) ตัวแบบสนับสนุนโครงการทางสังคม (Service Subsidization Model) เช่น องค์กร ANCA ในบราซิลที่นำรายได้จากการขายสื่อไปสนับสนุนโครงการสอนอ่าน

(9) ตัวแบบสนับสนุนองค์การทางสังคม (Organizational Support Model) เช่น บริษัทเบทาโกรที่จัดตั้งสำนักกิจกรรมเพื่อสังคม (CSR Unit) เพื่อพัฒนาชุมชน

3. การเชื่อมโยงวิสาหกิจเพื่อสังคมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

งานวิจัยนี้มองว่า วิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (SEP) โดยมุ่งสร้างประโยชน์สุขแก่ประชาชนในท้องถิ่น (อภิชัย พันธเสน, ม.ป.ป.)

ฐานคิดดังกล่าวตั้งอยู่บนแนวทางการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อบรรเทาทุกข์และสร้างความสุขร่วมกัน ซึ่งถือเป็นพฤติกรรมที่มีเหตุผล (rational behavior) ของมนุษย์ที่เห็นคุณค่าในการให้และการแบ่งปัน ความสุขของมนุษย์ไม่ได้เกิดจากการสะสมสิ่งของเพื่อตนเองเท่านั้น แต่เกิดจากการสร้างประโยชน์สุขให้ผู้อื่น ซึ่งสะท้อนเจตนารมณ์เดียวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งสู่ความสมดุล ความพอประมาณ และความยั่งยืน

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแนวสหวิทยาการ ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งจะต้องคำนึงถึงเป้าหมายสูงสุดของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งก็คือ ประโยชน์สุขแก่ประชาชนท้องถิ่น ดังนั้น ในงานวิจัยนี้จึงต้องคำนึงถึงการนำวิสาหกิจเพื่อสังคมมาใช้เป็นกลไกในการก็ให้เกิดประโยชน์สุข อันเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวง่ายขึ้นเพราะช่วยลดข้อจำกัดจากทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ รวมทั้งส่วนที่ได้รับการจัดสรรจากส่วนกลาง

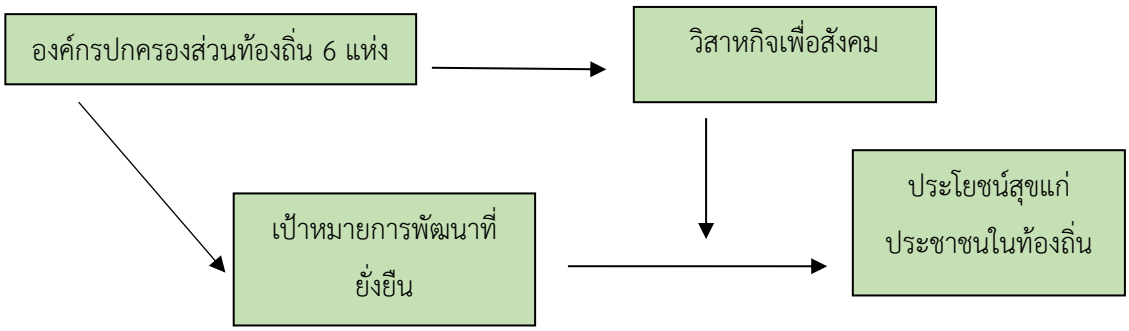

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรของการศึกษาครั้งนี้ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่ง ที่มีการบริหารงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออก ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี เทศบาลเมืองตราด องค์การบริหารส่วนตำบลพลูตาหลวง องค์การบริหารส่วนตำบลวังหว้า องค์การบริหารส่วนตำบลหนองตีนนก และองค์การบริหารส่วนตำบลสาลิกา

การรวบรวมข้อมูล เครื่องมือและการวิเคราะห์ข้อมูล

ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัยจะใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพแนวสหวิทยาการข้ามพ้นสาขา (Transdisciplinarity) เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาความรู้เพื่อนำไปใช้ในเชิงปฏิบัติ (Practical knowledge) (Hardorn teal., 2008: pp 19 - 37) บนฐานการวิจัยเชิงคุณภาพแนวสหวิทยาการข้ามพ้นสาขา องค์ความรู้ที่ได้คาดว่าจะมีลักษณะที่สำคัญดังนี้ (Julie Thompson Klein, 2010: pp. 15 - 20)

1. ความรู้แบบข้ามศาสตร์ (Transcending) เป็นความรู้ที่ข้ามพ้นขอบเขตแคบ ๆ ของโลกทัศน์แบบเฉพาะสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งโดยผ่านการสังเคราะห์แบบครอบคลุมความรู้

2. ความรู้แบบข้ามสถาบันทางวิชาการ (Transgressing) เป็นความรู้ที่ข้ามจากตำราทางวิชาการ (Text) ไปสู่สถานการณ์หรือบริบทของชีวิตจริงทางสังคม (Context) ดังนั้น จึงเป็นการสลายขอบเขตในเรื่องชนชั้น เพศวิถี เชื้อชาติ ชาติพันธุ์หรืออัตลักษณ์อื่นๆ

3. ความรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนโฉมหน้าใหม่ (Transforming) เป็นความรู้ที่นำไปสู่การแก้ปัญหา (Problem Solving) ดังนั้น ปัญหาในชีวิตจริงจึงเป็นกรอบพื้นฐานในการตั้งโจทย์วิจัย นอกจากนี้ ความรู้ที่เน้นการแก้ปัญหาจะมุ่งเน้นความร่วมมือระหว่างนักวิจัยกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในของภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคสังคม

เทคนิคและเครื่องมือวิจัย

การวิจัยใช้ การผสมผสานระหว่างเทคนิคการวิจัยเชิงกรณีศึกษา (Case Study) และ การถอดบทเรียน (Lesson Learned Methodology) เพื่อให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกและสังเคราะห์องค์ความรู้ที่นำไปใช้ได้จริง

1. การวิจัยเชิงกรณีศึกษา

เลือกกรณีศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออกจำนวน 6 แห่ง โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์ “องค์กรแห่งความยั่งยืน” “องค์กรแห่งความสุข” และ “องค์กรแห่งประโยชน์สุข” (Patton, 1990) ได้แก่ อบจ.ชลบุรี เทศบาลเมืองตราด อบต.พลูตาหลวง จ.ชลบุรี อบต.หนองตีนนก จ.ฉะเชิงเทรา อบต.วังหว้า จ.ระยอง และ อบต.สาริกา จ.นครนายก

2. การถอดบทเรียน

การถอดบทเรียนเพื่อศึกษาวิสาหกิจเพื่อสังคมต้นแบบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก ดังนี้ (ศุภวัลย์ พลายน้อย, 2547; ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์, 2563)

- สรุปบทเรียน จากประสบการณ์การดำเนินงานจริง
- วิพากษ์บทเรียน เพื่อหาข้อจำกัดและปัจจัยความสำเร็จ
- นำเสนอแนวทางต้นแบบ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง (Workable Model)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลแบ่งเป็นสองลักษณะ ได้แก่

3.1 ข้อมูลเชิงปริมาณ

ใช้เครื่องมือวัดระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่พัฒนาโดย ศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน และทีมวิจัยจากทั่วประเทศ โดยมีการตรวจสอบความเที่ยงตรงและความเชื่อถือได้เรียบร้อย โดยใช้เทคนิค การศึกษาเอกสาร เช่น แผนพัฒนาองค์กร เอกสารประชุม ข้อมูลราชการ ฯลฯ การสัมภาษณ์กลุ่มย่อย (Group Interview) กับผู้บริหารท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) เพื่อศึกษากิจกรรมจริงในพื้นที่

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยพิจารณาคะแนนรวมจากตัวชี้วัด 9 ด้าน เพื่อจัดระดับองค์กรเป็น 3 ระดับ ได้แก่ เข้าข่าย คือ องค์กรแห่งความยั่งยืน เข้าใจ คือ องค์กรแห่งความสุข และเข้าถึง คือ องค์กรแห่งประโยชน์สุข ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงเงื่อนไขคะแนนของระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง

คะแนน	ระดับ
* เงื่อนไข คะแนนรวมข้อ 1 2 และ 3 ต้องไม่ต่ำกว่า 70 คะแนน	เข้าข่าย (องค์กรแห่งความยั่งยืน) (ผลผลิต)
เงื่อนไข คะแนนข้อ 5 ต้องไม่ต่ำกว่า 40 คะแนน	เข้าใจ (องค์กรแห่งความสุข) แต่ต้องผ่านการเป็นองค์กรแห่งความยั่งยืนมาก่อน (ผลลัพธ์)
เงื่อนไข คะแนนข้อ 9 ต้องไม่ต่ำกว่า 25 คะแนนและจะต้องมีคะแนนรวมไม่ต่ำกว่า 270 คะแนนขึ้นไป	เข้าถึง (องค์กรแห่งประโยชน์สุข) แต่ต้องผ่านการเป็นองค์กรแห่งความสุขมาก่อน (ผลในที่สุด)

3.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพ

มุ่งอธิบายและขยายผลจากข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้การพรรณนาเชิงประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral History) จากผู้นำชุมชนหรือผู้สูงอายุ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในองค์กร การตรวจสอบข้อมูล (Data Validation) ซึ่งใช้หลักสามเส้า (Triangulation) เพื่อความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยตรวจสอบจากผู้ให้ข้อมูลหลายกลุ่ม แหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน (เอกสาร สัมภาษณ์ สังเกตการณ์) (ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์, 2559)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ โดยใช้กระบวนการแบ่งช่วงเวลา (Periodization) การวิเคราะห์เชิงกระบวนการ (Process Analysis) การวิเคราะห์เชิงสาเหตุ (Causal Analysis) และการคืนข้อมูลสู่ชุมชนเพื่อสร้างการยอมรับ (Community Validation) (ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์, 2559)

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ผลการประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่ง มีผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1. องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี มีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับ **เข้าใจ** โดยได้คะแนนรวม 145 คะแนน จาก 165 คะแนน แบ่งเป็น

องค์กรแห่งความยั่งยืน 75 คะแนน
องค์กรแห่งความสุข 45 คะแนน
องค์กรแห่งประโยชน์สุข 25 คะแนน

มีความโดดเด่นในด้านการบริหารจัดการโดยยึดหลักธรรมาภิบาล ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน พัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ควบคู่กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และมุ่งสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชนผ่านโครงการพัฒนาพื้นที่สีเขียว การจัดการขยะชุมชน และการส่งเสริมกิจกรรมชุมชนยั่งยืน

2. เทศบาลเมืองตราด มีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับ **เข้าใจ** โดยได้คะแนนรวม 132.5 คะแนน จาก 165 คะแนน แบ่งเป็น

องค์กรแห่งความยั่งยืน 70 คะแนน
องค์กรแห่งความสุข 42.5 คะแนน
องค์กรแห่งประโยชน์สุข 20 คะแนน

มีจุดเด่นด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะโครงการ “ชุมชนรักษ์คลองบางพระ” ที่เน้นการจัดการน้ำและขยะในชุมชนแบบมีส่วนร่วม การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างรายได้เสริมแก่ประชาชน

3. องค์การบริหารส่วนตำบลพลูตาหลวง มีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับ **เข้าใจ** โดยได้คะแนนรวม 150 คะแนน จาก 165 คะแนน แบ่งเป็น

องค์กรแห่งความยั่งยืน 78 คะแนน
องค์กรแห่งความสุข 47 คะแนน
องค์กรแห่งประโยชน์สุข 25 คะแนน

มีความโดดเด่นในการพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการและเน้นการสร้างความสุขของคนในองค์กร ผ่าน “โครงการพลูตาหลวงเทคแคร์” ที่ดูแลผู้สูงอายุและผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง โดยมีความร่วมมือจากภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน

4. องค์การบริหารส่วนตำบลวังหว้า มีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับ **เข้าใจ** โดยได้คะแนนรวม 147 คะแนน จาก 165 คะแนน แบ่งเป็น

องค์กรแห่งความยั่งยืน 76 คะแนน
องค์กรแห่งความสุข 46 คะแนน
องค์กรแห่งประโยชน์สุข 25 คะแนน

มีจุดเด่นด้านการส่งเสริมอาชีพเกษตรยั่งยืนและเกษตรอินทรีย์ การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชน การจัดการน้ำเพื่อการเกษตร และการส่งเสริมการรวมกลุ่มของประชาชนในรูปแบบสหกรณ์ชุมชน เพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความสุขในชุมชน

5. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองตีนนก มีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับ **เข้าใจ** โดยได้คะแนนรวม 143 คะแนน จาก 165 คะแนน แบ่งเป็น

องค์กรแห่งความยั่งยืน 73 คะแนน
องค์กรแห่งความสุข 45 คะแนน
องค์กรแห่งประโยชน์สุข 25 คะแนน

มีความโดดเด่นด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมและการบริหารขยะอย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากจากการเกษตรปลอดสารพิษ และการสร้างเครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็ง โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน

6. องค์การบริหารส่วนตำบลสาริกา มีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับ **เข้าใจ** โดยได้คะแนนรวม 146 คะแนน จาก 165 คะแนน แบ่งเป็น

องค์กรแห่งความยั่งยืน 75 คะแนน
องค์กรแห่งความสุข 46 คะแนน
องค์กรแห่งประโยชน์สุข 25 คะแนน

มีจุดเด่นในการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการบริหารจัดการท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การพัฒนาเกษตรยั่งยืน และการสร้างเครือข่ายภาคประชาชน เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้มั่นคงและยั่งยืน

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ต้นแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่ง ที่มีการบริหารงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออก มีผลการศึกษาดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 นวัตกรรมและวิสาหกิจเพื่อสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

อปท.	นวัตกรรมและวิสาหกิจเพื่อสังคม	ลักษณะสำคัญ
1. องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี	บริษัท ประชารัฐรักสามัคคี ชลบุรี (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด	วิสาหกิจเพื่อสังคมที่มุ่งรับรองผลิตภัณฑ์ชุมชนของจังหวัด ตลาดนัดเทคโนโลยีของภาคตะวันออก รวมถึงการจัดแสดงสินค้าผลิตภัณฑ์จากชุมชนจังหวัดชลบุรี
2. เทศบาลเมืองตราด อำเภอเมือง จังหวัดตราด	บริษัท ประชารัฐรักสามัคคีตราด (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด	วิสาหกิจเพื่อสังคมที่มุ่งส่งเสริมการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น โครงการอาหารปลอดภัย และการท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. องค์การบริหารส่วนตำบลพลูตาหลวง อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี	ศูนย์พลูตาหลวงเดย์แคร์	นวัตกรรมสังคมมุ่งดูแลผู้ป่วย ผู้สูงอายุ และแก้ปัญหาความพิการหลังป่วย

4. องค์การบริหารส่วนตำบลวังหว้า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง	กลุ่มท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านวังหว้า	วิสาหกิจชุมชนมุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่น
5. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองตีนนก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา	การพัฒนารูปแบบการเพาะเลี้ยงและสายพันธุ์ปลานิลจิตลดา	นวัตกรรมสังคมมุ่งพัฒนาและผลิตลูกพันธุ์ปลานิล รวมถึงให้บริการในการจัดจำหน่ายสายพันธุ์
6. องค์การบริหารส่วนตำบลสาริกา อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก	การเปลี่ยนขยะที่เหลือใช้ เพื่อความสะอาดและการสานต่อลมหายใจแก่เพื่อนผู้ยากไร้ในตำบลสาริกา	นวัตกรรมสังคมที่มุ่งหวังให้รายได้ทั้งหมดนั้นนำไปช่วยเหลือผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาสทางสังคมโดยที่คณะกรรมการดำเนินงานไม่ได้รับค่าตอบแทน รวมถึงไม่มีการหักค่าใช้จ่ายอื่นใด

จากตารางที่ 2 พบว่า มีต้นแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม 2 แห่ง ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี คือ บริษัท ประชารัฐรักสามัคคี ชลบุรี (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด ที่มีวัตถุประสงค์มุ่งรับรองผลิตภัณฑ์ชุมชนของจังหวัด ตลาดนัดเทคโนโลยีของภาคตะวันออก รวมถึงการจัดแสดงสินค้าผลิตภัณฑ์จากชุมชนจังหวัดชลบุรี ส่วนอีกพื้นที่หนึ่งในเขตเทศบาลเมืองตราดคือ บริษัท ประชารัฐรักสามัคคีตราด (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด ที่มุ่งส่งเสริมการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น โครงการอาหารปลอดภัย และการท่องเที่ยวโดยชุมชน ส่วนในพื้นที่อีก 4 แห่ง ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคตะวันออกพบว่า ยังอยู่ในระดับของนวัตกรรมสังคมคือ ศูนย์พลูตาหลวงเดย์แคร์ อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลพลูตาหลวง อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี กลุ่มท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านวังหว้าอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลวังหว้า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง การพัฒนารูปแบบการเพาะเลี้ยงและสายพันธุ์ปลานิลจิตลดาอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตีนนก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา การเปลี่ยนขยะที่เหลือใช้ เพื่อความสะอาดและการสานต่อลมหายใจแก่เพื่อนผู้ยากไร้ในตำบลสาริกา อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสาริกา อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก

อภิปรายผล

จากผลการศึกษา พบว่า การประเมินระดับเศรษฐกิจพอเพียงและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออกนั้นมีผลประเมินสอดคล้องต้องกัน กล่าวคือ องค์การบริหารส่วนตำบลสาริกาได้รับการประเมินอยู่ในระดับการเข้าถึงทั้งการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ในขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอีก 5 แห่ง คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี เทศบาลเมืองตราด องค์การบริหารส่วนตำบลพลูตาหวง องค์การบริหารส่วนตำบลวังหว้า และองค์การบริหารส่วนตำบล

หนองตีนนก ได้รับการประเมินอยู่ในระดับความเข้าใจทั้งการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า ในการขับเคลื่อนงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเราสามารถบูรณาการการพัฒนาตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเข้ากับการทำงานตามแนวของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้

นอกจากนี้ กรณีผลการศึกษาต้นแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมคือ บริษัท ประชารัฐรักสามัคคี ชลบุรี (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด และบริษัท ประชารัฐรักสามัคคีตราด (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด สะท้อนให้เห็นถึงทฤษฎีความล้มเหลวของอาสาสมัคร (voluntary failure) ซึ่งวิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นบริการสาธารณะสำคัญที่รัฐให้การสนับสนุนโดยที่รัฐไม่ได้เป็นผู้จัดให้เองเพื่อให้วิสาหกิจเพื่อสังคมขยายบริการออกไปอย่างพอเพียง อย่างไรก็ดี ตัวแบบการขับเคลื่อนวิสาหกิจเพื่อสังคมทั้ง 2 แห่ง มีความแตกต่างกันคือ

บริษัท ประชารัฐรักสามัคคี ชลบุรี (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด ซึ่งเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีแนวคิดในการส่งเสริมด้านสังคมและวัฒนธรรมโดยเฉพาะเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมถึงการสร้างเครือข่ายทั้งในระดับจังหวัด เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอและชุมชนท้องถิ่น โดยมีการดำเนินกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปสัมผัสชุมชนให้ได้มากที่สุด โดยเฉพาะการเดินเที่ยวชมภายในหมู่บ้านนั้นมีความสอดคล้องกับตัวแบบการเป็นคนกลางที่เชื่อมกับตลาด (Market intermediary model) ตัวอย่างเช่น ปกติเกษตรกรที่ปลูกกาแฟบนที่ราบสูง มักจำหน่ายผลผลิตของตนได้ราคาต่ำ เนื่องจากพ่อค้าคนกลางกดราคารับซื้อ ในกรณีนี้ผู้นำชุมชนหรือนักพัฒนาชุมชนอาจมีการจัดตั้งองค์การ SE เพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือชาวบ้าน โดยผ่านการรวมกลุ่มเกษตรกร มีการรวบรวมผลิตภัณฑ์ และนำไปแปรรูปก่อนนำไปขายเพื่อให้ได้ราคาที่สูงขึ้น เป็นต้น

ส่วนบริษัท ประชารัฐรักสามัคคีตราด (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีการบูรณาการในการส่งเสริมสนับสนุนสร้างรายได้ในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเชิงพื้นที่ ด้วยการสร้างเครือข่ายการผลิตอาหารปลอดภัย และทำงานคู่ขนานกับ คณะกรรมการ คสป.ตราด เป็นการให้ความสำคัญกับการสนับสนุนการทำเกษตรแบบอินทรีย์ หรือเกษตรที่มีความปลอดภัย ตอบโจทย์คนรักสุขภาพที่เป็นกระแสสังคมในปัจจุบัน ทั้งนี้ มีวิธีการดำเนินงานโดยการรับซื้อผัก ผลไม้ในรูปแบบอินทรีย์จากชาวบ้านในพื้นที่ และนำมาขายให้กับเครือข่ายในลักษณะการทำบันทึกข้อตกลงการจับคู่ธุรกิจ เพื่อเป็นหลักประกันให้กับเกษตรกรที่เข้าร่วมว่าจะมีรายได้แน่นอน และต่อเนื่อง เพราะที่ผ่านมารูปแบบการทำเกษตรแบบอินทรีย์มักมีปัญหาด้านช่องทางการตลาดที่แคบ จนทำให้เกษตรกรหลายรายหันกลับมาใช้วิธีทำเกษตรแบบเคมีในเวลาต่อมา วิสาหกิจเพื่อสังคมเช่นนี้มีการขับเคลื่อนที่สอดคล้องกับตัวแบบ “ตัวแบบการเชื่อมโยงกับตลาด” (Market linkage model) กรณีนี้องค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคมทำหน้าที่เป็นนายหน้า (Broker) ในการประสานผู้ผลิตให้ได้พบกับผู้ซื้อ ตัวอย่างเช่น กรณีของตัวแบบที่เจ็ด ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในประเทศแถบแอฟริกาทางภาคใต้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวชนบทที่มีสถานะยากจน ผลผลิตจำนวนมากถูกนำไปใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตเครื่องดื่ม เครื่องสำอาง ผลิตภัณฑ์บำรุงสุขภาพ ชาสมุนไพร แยม อาหารเสริม และผลิตภัณฑ์ยา ซึ่งพืชที่นำมาเป็นวัตถุดิบเหล่านี้ส่วนใหญ่ปลูกในเขตป่าที่ห่างไกล ทำให้ชาวบ้านขาดข้อมูลทางการตลาด และมักถูกกดราคาในการขายผลผลิต

ต่อมามีการจัดตั้งองค์การ SE ที่ไม่แสวงหากำไร ชื่อ PhytoTrade Africa ทำหน้าที่เป็นนายหน้าเชื่อมโยงชาวบ้านผู้ผลิตกับผู้ซื้อที่เป็นบริษัทขนาดใหญ่ในยุโรป รวมทั้งส่งเสริมให้ชาวบ้านได้เข้าถึงข้อมูล งานวิจัยเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ การควบคุมคุณภาพผลิตภัณฑ์ และการทำสัญญาขายสินค้าเพื่อการส่งออก

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวัดระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ ระดับไม่เข้าข่าย ระดับเข้าข่าย (องค์กรแห่งความยั่งยืน) ระดับเข้าใจ (องค์กรแห่งความสุข) และระดับเข้าถึง (องค์กรแห่งประโยชน์สุข) พบว่ากรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 6 แห่งในภาคตะวันออก อยู่ในระดับเข้าถึง 1 แห่ง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลสาริกา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ในระดับเข้าใจ 5 แห่ง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี เทศบาลเมืองตราด องค์การบริหารส่วนตำบลพลูตาหลวง องค์การบริหารส่วนตำบลวังหว้า และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตีนนก

สำหรับต้นแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริหารงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกของเขตพื้นที่ใหม่ของโครงการ ตลอดจนส่งเสริมให้มีการดำเนินกิจกรรมในลักษณะนี้ในพื้นที่ภาคตะวันออกเพิ่มมากขึ้น จากกรณีศึกษาในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคตะวันออกทั้ง 6 แห่ง พบว่า มีต้นแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม 2 แห่ง ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี คือ บริษัท ประชารัฐรักสามัคคี ชลบุรี (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด ที่มีวัตถุประสงค์มุ่งรับรองผลิตภัณฑ์ชุมชนของจังหวัด ตลาดนัดเทคโนโลยีของภาคตะวันออก รวมถึงการจัดแสดงสินค้าผลิตภัณฑ์จากชุมชนจังหวัดชลบุรี ส่วนอีกพื้นที่หนึ่งในเขตเทศบาลเมืองตราดคือ บริษัท ประชารัฐรักสามัคคีตราด (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด ที่มุ่งส่งเสริมการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น โครงการอาหารปลอดภัย และการท่องเที่ยวโดยชุมชน ส่วนในพื้นที่อีก 4 แห่ง ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคตะวันออกพบว่า ยังอยู่ในระดับของนวัตกรรมสังคมคือ ศูนย์พลูตาหลวงเดย์แคร์ อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลพลูตาหลวง อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี เป็นนวัตกรรมสังคมมุ่งดูแลผู้ป่วย ผู้สูงอายุ และแก้ปัญหาความพิการหลังป่วย กลุ่มท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านวังหว้าอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลวังหว้า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง เป็นวิสาหกิจชุมชนมุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่นการพัฒนารูปแบบการเพาะเลี้ยงและสายพันธุ์ปลานิลจิตลดาอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตีนนก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นนวัตกรรมสังคมมุ่งพัฒนาและผลิตลูกพันธุ์ปลานิล รวมถึงให้บริการในการจัดจำหน่วยสายพันธุ์ การเปลี่ยนขยะที่เหลือใช้ เพื่อความสะอาดและการสานต่อลมหายใจแก่เพื่อนผู้ยากไร้ในตำบลสาริกา อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสาริกา อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก เป็นนวัตกรรมสังคมที่มุ่งหวังให้รายได้ทั้งหมดนั้นนำไปช่วยเหลือผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาสทางสังคมโดยที่คณะกรรมการดำเนินงานไม่ได้รับค่าตอบแทน รวมถึงไม่มีการหักค่าใช้จ่ายอื่นใด

ข้อเสนอแนะ

1. การประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่ง จากการศึกษาถอดบทเรียนระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์การบริหารส่วนตำบลสาริกาพบว่ามีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงที่เข้าถึงหรือเป็นองค์กรแห่งประโยชน์สุข ซึ่งสามารถบรรลุกรอบตัวชี้วัดระดับสูงสุดตามกรอบตัวชี้วัด 3 ระดับ โดยมีผลคะแนนรวม 277 คะแนน ส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอีก 5 แห่งมีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับการเข้าใจหรือองค์กรแห่งความสุขในอนาคตควรมีการส่งเสริมให้ยกระดับถึงขั้นการเป็นองค์กรแห่งประโยชน์สุขหรืออยู่ในระดับเข้าถึงควรขับเคลื่อนกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงในในด้านที่มีศักยภาพในการพัฒนาโดยมีแนวทางพัฒนากิจกรรมใน 2 แนวทางใหญ่ๆ คือ

1.1 การพัฒนาการบริหารงานภายในที่มีการใช้งบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายด้านเงินเดือนและค่าจ้างบุคลากรประจำให้มีเงินเหลือเพียงพอที่จะไปใช้ในการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนในพื้นที่กล่าวคือ มีการประหยัดค่าใช้จ่ายดังกล่าวให้ไม่เกินร้อยละ 35

1.2 การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ขับเคลื่อนกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงจนมีคะแนนรวมของการเป็นองค์กรแห่งความยั่งยืน องค์กรแห่งความสุข และองค์กรแห่งประโยชน์สุขไม่ต่ำกว่า 270 คะแนน

2. การถอดบทเรียนต้นแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคตะวันออกในเขตพื้นที่ใหม่ของโครงการ ควรมีการพัฒนาต้นแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมใน **2** แนวทางคือ

2.1 ในกรณีขององค์กรที่มีการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมแล้วคือ บริษัท ประชารัฐรักสามัคคี ชลบุรี (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด และบริษัท ประชารัฐรักสามัคคีตราด (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด นั้นองค์การบริหารส่วนจังหวัดของแต่ละแห่งควรร่วมกับผู้ว่าราชการจังหวัดในการขับเคลื่อนบริษัทประชารัฐสามัคคีเนื่องจากบริษัทประชารัฐสามัคคีที่ผ่านมาเป็นองค์กรที่ทำงานโดยตรงกับผู้ว่าราชการจังหวัดและยังไม่มีการเชื่อมร้อยกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดโดยตรง

2.2 ในกรณีขององค์กรที่มีรูปแบบของนวัตกรรมสังคม เช่น ศูนย์พลูตาหลวงเดย์แคร์ขององค์การบริหารส่วนตำบลพลูตาหลวงควรส่งเสริมให้สามารถยกระดับและจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมในอนาคตเนื่องจากนวัตกรรมสังคมมีพื้นฐานในการทำงานที่มุ่งทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมเป็นหลักโดยไม่ได้หวังกำไรหรือการตอบแทน

บรรณานุกรม

คณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชาสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ. (2559). *หลักการทรงงานและศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน.* สำนักงาน กปร.

ปรียานุช ธรรมปิยา, และผาณิต เกิดโชคชัย. (2562). *เศรษฐกิจพอเพียงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย.* สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562. (22 พฤษภาคม 2562). *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่ม 136 ตอนที่ 33 ก หน้า 32-56.

สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2563). *แนวคิดและรูปแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมในบริบทไทย.* สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

อภิชัย พันธเสน. (2549). *เศรษฐกิจพอเพียง: แนวคิดทางเลือกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.* สถาบันพระปกเกล้า.

อภิชัย พันธเสน. (2560). *เศรษฐกิจพอเพียงกับระบบทุนแห่งความยั่งยืน.* สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

อภิชัย พันธเสน. (2563). *ศาสตร์แห่งการพัฒนา: หลักการทรงงาน 27 ข้อ.* มูลนิธิชัยพัฒนา.

อภิชัย พันธเสน. (ม.ป.ป.). *แนวคิดความสมดุลในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.* สถาบันพระปกเกล้า.

อภิชัย พันธเสน. (ม.ป.ป.). *เศรษฐกิจพอเพียงกับแนวคิดการพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน.* สถาบันพระปกเกล้า.

Fuchs, D. (2017). *Sustainability and the dialectics of political economy*. Polity Press.

Kim, A. (2007). *Social enterprise typology.* Virtue Ventures.

Teasdale, S. (2012). What's in a name? Making sense of social enterprise discourses. *Public Policy and Administration, 27*(2), 99–119. https://doi.org/10.1177/09520767114014

การพัฒนาความรู้ประวัติศาสตร์พื้นที่สำหรับการส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยวผสมผสานบนฐานจิตสำนึกความเป็นชาติ

กฤติกา คุณูปการ [1*]
ธนธร วชิรขจร [2]

รับบทความ: 27 ธันวาคม 2568 แก้ไขบทความ: 26 มกราคม 2569 ตอบรับบทความ: 28 มกราคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) รวบรวมองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่สำหรับการส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยวแบบผสมผสานบนฐานจิตสำนึกความเป็นชาติ และ 2) พัฒนาสื่อการนำเสนอองค์ความรู้ดังกล่าว โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 35 คน ได้จากการคัดเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ประวัติศาสตร์กองบิน 5 ผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อ นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการในพื้นที่อ่าวมะนาว เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า องค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่สามารถสังเคราะห์เป็น 1 ประเด็นหลัก คือ ความรักถิ่น และ 3 ประเด็นย่อย ได้แก่ ความกล้าหาญ ความเสียสละ และความหวัง ซึ่งได้ถูกนำไปพัฒนาเป็นชุดองค์ความรู้ “รักถิ่น กองบิน 5” ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงความหมาย นอกจากนี้ยังเกิดนวัตกรรมสื่อ ภาพเรื่องราวทางการท่องเที่ยว (Tourism Story Visualization) ซึ่งเป็นสื่อเชิงปฏิสัมพันธ์ที่นำเสนอผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล พร้อมทั้งได้พัฒนาเครื่องมือเชิงกระบวนการ 2 รายการระหว่างการวิจัย ได้แก่ เส้นทางการสร้างสรรค์เรื่องราวทางการท่องเที่ยว (Tourism Story Creation Journey) และแคนวาสการสร้างนวัตกรรมสื่อเพื่อการท่องเที่ยว (Tourism Media Innovation Canvas) เพื่อใช้เป็นกรอบในการออกแบบสื่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงประสบการณ์การท่องเที่ยวผสมผสานบนฐานจิตสำนึกความเป็นชาติ และสามารถประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่นได้

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวในเขตทหาร การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว

[1-2] คณะการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมบริการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
[*] อีเมล: krittika_kun@utcc.ac.th

Development of Area-based Historical Knowledge to Promote Hybrid Tourism Experiences based on Patriotic Consciousness

Krittika Kunupakan [1*]
Thanathorn Vajirakachorn [2]

Abstract

This research aimed to: 1) gather historical knowledge to promote hybrid tourism experiences grounded in patriotic consciousness, and 2) develop media for presenting such knowledge. A qualitative research approach was employed. A total of 35 key informants were selected through purposive sampling, including personnel involved in the historical area of Wing 5, media experts, tourists, and local business operators in the Ao Manao area. Data was collected through documentary research, in-depth interviews, and focus group discussions, and analyzed using content analysis.

The findings revealed that the area-based historical knowledge could be synthesized into one main theme, namely local attachment, with three sub-themes: courage, sacrifice, and hope. These themes were further developed into a historical knowledge set entitled “Local Attachment: Wing 5”, presented in the form of an electronic book to enhance meaningful tourism experiences. In addition, the study resulted in the development of an innovative interactive media format, Tourism Story Visualization, delivered through digital platforms. Furthermore, two process-based tools were generated during the research, namely Tourism Story Creation Journey and Tourism Media Innovation Canvas, which serve as conceptual frameworks for designing heritage tourism media that connect hybrid tourism experiences with patriotic consciousness and can be applied to other tourism destinations.

Keywords: Historical Tourism, Military Tourism, Tourism Interpretation

[1-2] School of Tourism and Services, University of the Thai Chamber of Commerce
[*] Email: krittika_kun@utcc.ac.th

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ และได้รับการกำหนดเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) แนวโน้มการพัฒนาการท่องเที่ยวในปัจจุบันมุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะในพื้นที่เมืองรอง เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และกระจายรายได้สู่ชุมชนอย่างทั่วถึง (UNWTO, 2023) จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยเฉพาะพื้นที่กองบิน 5 ถือเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เนื่องจากมีความเชื่อมโยงกับเหตุการณ์สำคัญในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และมีแหล่งท่องเที่ยวหลากหลายทั้งทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และกิจกรรมผจญภัย อย่างไรก็ตาม แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ยังขาดการนำเสนอที่โดดเด่น ส่งผลให้การท่องเที่ยวยังคงกระจุกตัวในพื้นที่ยอดนิยม เช่น หัวหิน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2567)

แม้ว่าจะมีงานวิจัยจำนวนมากที่กล่าวถึงการพัฒนาสื่อที่ใช้ในการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวเชิงมรดกและวัฒนธรรม แต่ส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นในพิพิธภัณฑ์ แหล่งโบราณคดี หรือชุมชนท่องเที่ยวทั่วไป (Liu et.al., 2025) ขณะที่ เขตพื้นที่ปิด เช่น พื้นที่ทางทหาร ยังไม่ได้รับการศึกษาอย่างเป็นระบบ ทั้งที่พื้นที่ดังกล่าวมีศักยภาพสูงด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และสามารถใช้เป็นฐานในการสร้างสำนึกความเป็นชาติได้ อีกทั้งงานวิจัยที่มีอยู่มักแยกการศึกษาออกเป็นด้านอุปสงค์ (นักท่องเที่ยว) หรือด้านอุปทาน (ผู้ดูแลพื้นที่) เพียงด้านเดียว โดยขาดการบูรณาการข้อมูลทั้งสองส่วนเพื่อพัฒนานวัตกรรมสื่อที่ตอบโจทย์ทั้งผู้ใช้และผู้จัดการพื้นที่ (Zhang & Lu, 2024) นอกจากนี้ แม้จะมีการนำเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น สื่อมัลติมีเดียและแอปพลิเคชัน มาใช้เพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แต่ในประเทศไทย โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ทหาร ยังขาดการศึกษาและพัฒนาสื่อเชิงโต้ตอบที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของกลุ่มเยาวชน ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญในการสืบสานความทรงจำทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ (Stewart & Stewart, 2023) งานวิจัยที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และการอนุรักษ์ แต่ยังไม่เน้นการเชื่อมโยงการใช้สื่อดิจิทัลกับการสร้างจิตสำนึกความเป็นชาติ (patriotic consciousness) อย่างชัดเจน ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว ด้วยการพัฒนานวัตกรรมสื่อดิจิทัลเพื่อการสื่อความหมายในพื้นที่กองบิน 5 โดยใช้แนวคิดการมีส่วนร่วม (participatory approach) และการออกแบบสื่อเชิงโต้ตอบ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งสองฝ่าย และเสริมสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจในชาติ

นอกจากนี้แนวทางดังกล่าวยังสอดคล้องกับโมเดลเศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy) ที่เน้นการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจผ่านการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ควบคู่กับการอนุรักษ์วัฒนธรรมและส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชน (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์, 2566) การศึกษานี้จึงไม่เพียงมุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในเมืองรองเท่านั้น หากยังเป็นต้นแบบของการพัฒนาสื่อสร้างสรรค์ในพื้นที่เฉพาะ เพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวคุณภาพและยั่งยืนในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อรวบรวมความรู้ประวัติศาสตร์พื้นที่สำหรับการส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยวผสมผสานบนฐานจิตสำนึกความเป็นชาติ

2. เพื่อพัฒนาสื่อการนำเสนอความรู้ประวัติศาสตร์พื้นที่สำหรับการส่งเสริมประสบการณ์การ ท่องเที่ยวผสมผสานบนฐานจิตสำนึกความเป็นชาติ

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์หมายถึงการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตในท้องถิ่น เพื่อชื่นชมและเรียนรู้ความเป็นมาของพื้นที่ โดยมุ่งเน้นการสร้างความเข้าใจควบคู่กับจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (กรมการท่องเที่ยว, 2557; ธนกร สุวุฒิกุล, 2552) ซึ่งในบริบทเฉพาะของการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ทหาร การเดินทางเพื่อเยี่ยมชมพื้นที่หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางทหาร เช่น การศึกษาประวัติศาสตร์การรบและการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ทางทหาร ถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่สะท้อนมิติด้านการเมือง ความมั่นคง และอัตลักษณ์ของชาติอย่างชัดเจน (Dermetzopoulos et al., 2009; Chen et al., 2024) โดยในหลายประเทศพื้นที่ทางทหารได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างคุณค่าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ขณะที่ประเทศไทยเองได้เริ่มมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในเขตทหารอย่างเป็นรูปธรรมภายใต้แผนแม่บทตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 เป็นต้นมา

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวเชิงสัญลักษณ์ เช่น เขตทหาร จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ เพื่อถ่ายทอดคุณค่า ความหมาย และเรื่องราวของพื้นที่ไปสู่ผู้มาเยือนอย่างเหมาะสม การสื่อความหมายจึงไม่ใช่เพียงการให้ข้อมูล แต่เป็นกระบวนการสร้างความเข้าใจร่วมกันผ่านการออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งช่วยเพิ่มพูนความรู้สึกผูกพันและความตระหนักรู้ต่อมรดกทางวัฒนธรรม (McArthur & Hall, 1996; Tilden, 2007) โดยเฉพาะการใช้การเล่าเรื่องเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อความหมาย สามารถกระตุ้นอารมณ์ เปิดพื้นที่จินตนาการ และสร้างความทรงจำที่มีความหมายให้แก่ผู้เยี่ยมชม ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่มีคุณภาพ (Baker, 2022; Campos et al., 2025) ซึ่งเป็นหัวใจของประสบการณ์การเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์บนฐานจิตสำนึกความเป็นชาติ อย่างไรก็ตาม การปลูกฝังจิตสำนึกดังกล่าวจำเป็นต้องตั้งอยู่บนกรอบแนวคิดชาตินิยมที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย โดยเฉพาะแนวคิดชาตินิยมเชิงอนุรักษ์ (Conservative nationalism) ซึ่งให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรม ภาษา ศาสนา และสถาบันหลักของชาติ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะรากฐานทางจิตใจและสัญลักษณ์ร่วมของสังคมไทย อันเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความภาคภูมิใจ ความ

ผูกพัน และความหมายเชิงอัตลักษณ์ในประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (ยุทธนาสินธุ์ ศรีนุรัตน์เดชา, 2564)

ในยุคดิจิทัล แนวคิดเรื่องสื่อใหม่ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการออกแบบกระบวนการสื่อความหมาย เนื่องจากสื่อดิจิทัลเอื้อให้เกิดการสื่อสารสองทาง สามารถผสานภาพ เสียง และข้อความเข้าด้วยกันในรูปแบบมัลติมีเดีย และเปิดโอกาสให้ผู้รับสารมีปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาได้โดยตรง (Burnett & Marshall, 2003) งานวิจัยหลายฉบับชี้ว่าการออกแบบสื่อดิจิทัลแบบโต้ตอบช่วยยกระดับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวในแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม เพิ่มการมีส่วนร่วม และเสริมสร้างความผูกพันเชิงอารมณ์กับสถานที่ ส่งผลต่อการรับรู้คุณค่าและภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวในระยะยาว (Stewart & Stewart, 2023; STQRY, 2025) ดังนั้น การจัดการการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และพื้นที่ทางทหารจึงควรมุ่งเน้นการบูรณาการเทคโนโลยีที่เหมาะสม การมีส่วนร่วมของชุมชน และการออกแบบกิจกรรมที่สร้างประสบการณ์เชิงอารมณ์และการเรียนรู้เชิงลึก เพื่อส่งเสริมความเข้าใจ ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Nowacki, 2021; Liu et al., 2025)

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัย (Research Framework) สำหรับบทความวิจัยเรื่อง "การพัฒนาความรู้ประวัติศาสตร์พื้นที่สำหรับการส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยวผสมผสานบนฐานจิตสำนึกความเป็นชาติ" สามารถสรุปประเด็นสำคัญที่เชื่อมโยงกันได้ดังนี้

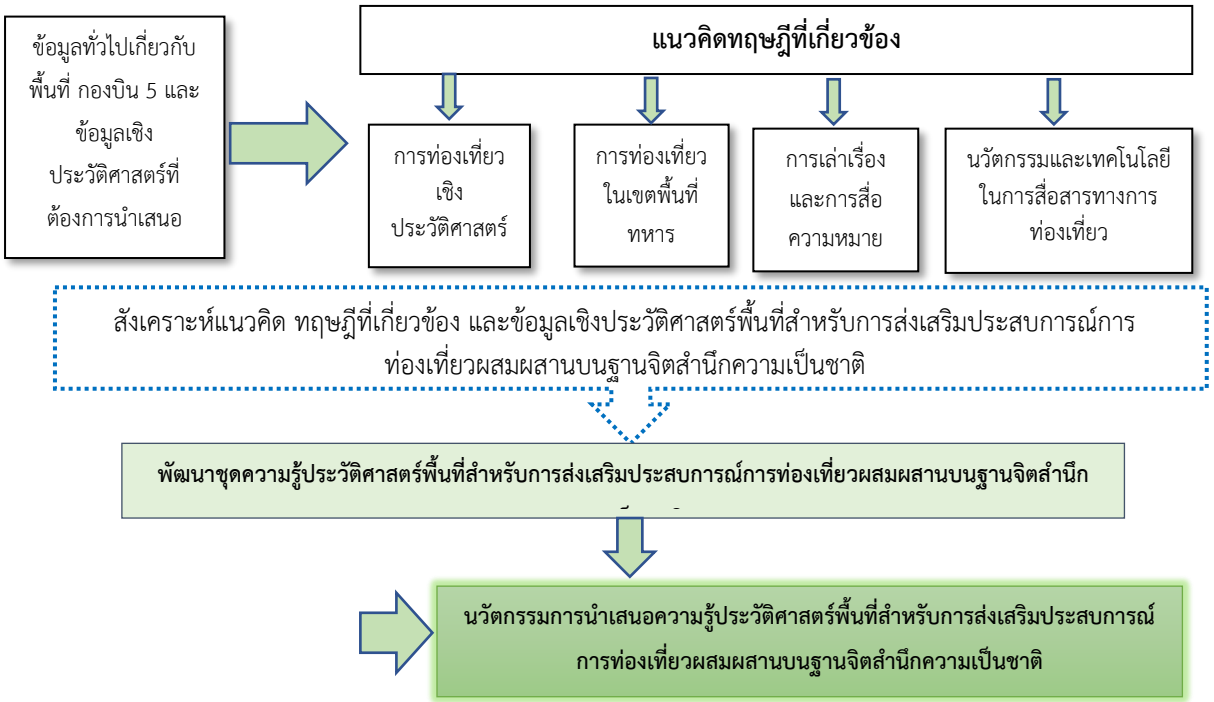

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ทั้งเอกสารปฐมภูมิ (Primary documentary) และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary documentary) ที่เกี่ยวข้อง) ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้ได้มีการใช้เอกสารหนังสือประวัติกองบิน 5 ที่จัดทำขึ้นโดย แผนกกิจการพลเรือน กองบังคับการ กองบิน 5 เมื่อปี พ.ศ. 2558 เป็นเอกสารหลัก ประกอบกับบันทึกของเจ้าหน้าที่แผนกกิจการพลเรือน ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้บรรยายพิพิธภัณฑ์ ที่ได้บันทึกมาจากผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ รวมถึงข้อมูลต่าง ๆ ที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ในพื้นที่กองบิน 5 อ่าวมะนาว จ. ประจวบคีรีขันธ์ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1

มีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมวิเคราะห์ และพิจารณาหาประเด็นสำคัญ รวบรวมความรู้ที่เกี่ยวกับเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในพื้นที่อ่าวมะนาว และประเด็นความต้องการในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และเรื่องราวต่างๆ ในพื้นที่วิจัยจากนักท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยวผสมผสานบนฐานจิตสำนึกความเป็นชาติ โดยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ทั้งเอกสารปฐมภูมิ (Primary documentary) และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary documentary) ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์พื้นที่กองบิน 5 โดยใช้หนังสือประวัติกองบิน 5 ที่จัดทำโดยแผนกกิจการพลเรือน กองบังคับการ กองบิน 5 เมื่อปี พ.ศ. 2558 เป็นเอกสารหลัก ประกอบกับบันทึกของเจ้าหน้าที่แผนกกิจการพลเรือนและข้อมูลที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับการสังเคราะห์ประเด็นสำคัญและพัฒนาข้อคำถามเบื้องต้นสำหรับการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับเจ้าหน้าที่แผนกกิจการพลเรือน และแผนกประชาสัมพันธ์กิจการพลเรือน กองบิน 5 และเจ้าหน้าที่ในศูนย์บริการนักท่องเที่ยวอ่าวมะนาว กองบิน 5 จำนวน 5 คน เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

3. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวบริเวณอ่าวมะนาว กองบิน 5 จำนวน 5 คน ในประเด็นความตระหนักรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์พื้นที่บริเวณอ่าวมะนาว ประเด็นความต้องการเกี่ยวกับความรู้ประวัติศาสตร์พื้นที่ และพฤติกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น

4. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) กับเสนาธิการกองบิน 5 หัวหน้าแผนกกิจการพลเรือน แผนกประชาสัมพันธ์กิจการพลเรือน หัวหน้าฝ่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 6 คน

แนวคำถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลพัฒนาขึ้นจากการศึกษาทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามที่นำเสนอไว้ในบทที่ 2 โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) ซึ่งเป็นการสนทนาเชิงลึกระหว่างคณะผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูล คณะผู้วิจัยได้จัดเตรียมชุดคำถามเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ พร้อมเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลอธิบายเหตุผลและให้รายละเอียดเพิ่มเติมตามประสบการณ์และมุมมองของตน

วิธีการดังกล่าวช่วยให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในประเด็นเฉพาะที่ต้องการศึกษา และมีความยืดหยุ่นสูง เนื่องจากสามารถปรับถ้อยคำและลำดับคำถามให้เหมาะสมกับบริบทและความเข้าใจของผู้ให้ข้อมูลแต่ละราย อีกทั้งการสื่อสารโดยตรงยังช่วยเสริมสร้างความเข้าใจร่วมกันและเพิ่มความชัดเจนของข้อมูลที่ได้รับ

ประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์ครอบคลุมถึงความสำคัญและความต้องการของเจ้าของพื้นที่ในการรวบรวมองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ แหล่งข้อมูลที่มีอยู่ในพื้นที่ ตลอดจนเกร็ดความรู้ทางประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ ขณะเดียวกันการประชุมกลุ่มมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทางผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ทั้งหมด ตั้งแต่บุคคลากรฝ่ายบริหาร และฝ่ายปฏิบัติการได้รับรู้และบูรณางานร่วมกันในการให้ข้อมูลกับทางคณะผู้วิจัย อีกทั้งร่วมหารือแนวทางในการจัดเก็บและอนุรักษ์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยอย่างเป็นระบบ

ขั้นตอนที่ 2

การดำเนินการในขั้นตอนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมวิเคราะห์และพิจารณาประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสื่อสำหรับการนำเสนอองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์พื้นที่ เพื่อส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยวผสมผสานบนฐานจิตสำนึกความเป็นชาติ โดยคำนึงถึงทั้งความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยี่ยมชมพื้นที่ และมุมมองของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งเล็งเห็นถึงประโยชน์ของการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์แก่เยาวชนและผู้ที่สนใจเรื่องราวด้านประวัติศาสตร์ อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นชาติ นอกจากนี้ ยังมุ่งรวบรวมข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ภายในกองบิน 5 อ่าวมะนาว จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ รวมทั้งการระบุข้อจำกัดและอุปสรรคในการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ปิด เพื่อใช้เป็นแนวทางในการตอบสนองความต้องการของทั้งฝั่งอุปสงค์ (Demand) และฝั่งอุปทาน (Supply)

โดยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

1. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อทำการตรวจสอบความถูกต้องของชุดองค์ความรู้ประวัติศาสตร์พื้นที่ โดยจัดประชุมร่วมกับเจ้าหน้าที่แผนกกิจการพลเรือน แผนกประชาสัมพันธ์กิจการพลเรือน กองบิน 5 และเจ้าหน้าที่ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวอ่าวมะนาว กองบิน 5 จำนวน 11 คน ซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกันกับผู้ให้ข้อมูลในรอบแรก วัตถุประสงค์ของการประชุมครั้งนี้เพื่อร่วมกันพิจารณาและยืนยันความถูกต้อง ความครบถ้วน และความเหมาะสมของชุดข้อมูลประวัติศาสตร์พื้นที่ที่คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์ขึ้น

2. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) กับผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมและการสื่อสารการตลาดการท่องเที่ยวจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาควิชาการ จำนวน 9 คน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการนำเสนอ วิเคราะห์ข้อดี ข้อจำกัด และร่วมกันสรุปแนวทางการเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์และส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกความเป็นชาติ

3. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อทดสอบสื่อการนำเสนอชุดองค์ความรู้ประวัติศาสตร์พื้นที่สำหรับการส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยวผสมผสานบนฐานจิตสำนึกความเป็นชาติ โดยเปิดรับ

ข้อคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัย ผู้ประกอบการบริเวณอ่าวมะนาว และนักท่องเที่ยวในพื้นที่อ่าวมะนาว ทั้งนี้ยังครอบคลุมถึงการให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับวิธีการใช้สื่อ และแนวทางการจัดเก็บข้อมูลเพื่อเป็นประโยชน์ต่อเจ้าของพื้นที่ในการนำไปใช้จริง

ทางคณะผู้วิจัยได้มีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ตามเทคนิคการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Trustworthiness) ของลินคอร์นและกูบาร์ (Guba & Lincoin, 1994) คณะผู้วิจัยได้ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation) จากแหล่งบุคคล 3 กลุ่ม ได้แก่ นักท่องเที่ยว ทหารฝ่ายบริหาร และทหารฝ่ายปฏิบัติการบริการนักท่องเที่ยว เพื่อยืนยันความสอดคล้องและถูกต้องของข้อมูลระหว่างแหล่ง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพดำเนินการภายหลังจากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย โดยใช้แนวทางการวิเคราะห์ทั้งในระดับข้อความที่ปรากฏอย่างชัดเจน (manifest content) และการตีความเชิงนัยหรือความหมายแฝง (latent content) ผ่านกระบวนการจัดกลุ่มข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย 2 ประเด็น ได้แก่ 1) ความรู้ประวัติศาสตร์พื้นที่สำหรับการส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยวผสมผสานบนฐานจิตสำนึกความเป็นชาติ และ2) การพัฒนาสื่อการนำเสนอความรู้ประวัติศาสตร์พื้นที่เพื่อส่งเสริมประสบการณ์ดังกล่าว โดยคณะผู้วิจัยเริ่มจากการถอดความข้อมูลจากการสัมภาษณ์และอ่านทบทวนหลายครั้งเพื่อทำความเข้าใจภาพรวม จากนั้นจึงทำการตีความและคัดเลือกข้อความหรือประโยคที่มีความหมายเหมือนหรือใกล้เคียงกันมาจัดกลุ่ม พร้อมกำหนดรหัสข้อมูลให้กับทุกหน่วยความหมาย ก่อนสังเคราะห์เป็นคำสำคัญและจัดหมวดหมู่เป็นประเด็นหลัก (themes) และประเด็นย่อย (sub-themes) ภายใต้กรอบการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และการวิเคราะห์คำหลัก (domain analysis) ในขั้นตอนต่อมา คณะผู้วิจัยดำเนินการเขียนอธิบายปรากฏการณ์อย่างเป็นระบบ โดยคัดเลือกเฉพาะข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องและมีนัยสำคัญ พร้อมนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบการพรรณนาเชิงคุณภาพโดยไม่ใช้ทฤษฎีควบคุมการตีความ และยกตัวอย่างถ้อยคำของผู้ให้ข้อมูลประกอบเพื่อสะท้อนความหมายและความชัดเจนของประเด็นที่ค้นพบ หลังจากนั้นทำการตรวจสอบความตรงของข้อมูล โดยนำข้อสรุปให้คณะผู้ให้ข้อมูลร่วมตรวจสอบว่าเป็นความจริงตามที่บรรยายและอธิบายมาหรือไม่ เพื่อให้ได้ข้อสรุปสุดท้ายที่สมบูรณ์และเป็นข้อค้นพบจากการให้ข้อมูลจริงของผู้ให้ข้อมูล (Colaizzi, 1978)

ผลการวิจัย

จากการดำเนินโครงการวิจัย เรื่อง การพัฒนาสื่อการนำเสนอความรู้ประวัติศาสตร์พื้นที่สำหรับการส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ทหาร สามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

ความรู้ประวัติศาสตร์พื้นที่สำหรับการส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยวผสมผสานบนฐานจิตสำนึกความเป็นชาติ ทางคณะผู้วิจัยได้ผลการวิจัยออกมาเป็น 3 ประเด็นดังนี้

1) ข้อมูลเบื้องต้นประวัติศาสตร์พื้นที่และจุดสำคัญทางประวัติศาสตร์ภายในกองบิน 5

กองบิน 5 ตั้งอยู่ ณ เชิงเขาล้อมหมวก พื้นที่มีลักษณะเป็นแหลมยื่นออกไปในทะเลของอ่าวประจวบและอ่าวมะนาว โดยอยู่ห่างจากตัวเมืองประจวบคีรีขันธ์ประมาณ 3 กม.

กองบิน 5 มีพื้นที่ประมาณ 3,739 ไร่ 2 งาน 52 ตรว. โดยมีอาณาเขตดังนี้ ทิศเหนือ จรดอ่าวประจวบ (เกาะหลัก, เกาะไหหลำ, เกาะร่ม, เกาะแรด) ทิศตะวันออก จรดเขาล้อมหมวก ทิศใต้ จรดอ่าวมะนาวและทิศตะวันตก จรดทางรถไฟ โดยมีจุดสำคัญทางประวัติศาสตร์ภายในกองบิน 5 ดังนี้ 1) แท่นหินแกะสลัก อนุสรณ์สถานอุทยานประวัติศาสตร์ กองบิน 5 2) หลุมฝังศพของวีรชนในสมัยสงคราม 3) หินก้อนสุดท้าย ที่มั่นสุดท้าย 4) เจ้าพ่อเขาล้อมหมวก 5) ถ้ำหลบภัย 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 และ6) จุดลงนามสัญญาสงบศึก อนุสรณ์สถานอุทยานประวัติศาสตร์ กองบิน 5

ประวัติกองบิน 5

กองบิน 5 หรือกองบินน้อยที่ 5 ในอดีต คือ กองบินใหญ่ที่ 1 ได้ถูกก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ.2465 โดยผู้บุกเบิก 2 ท่านคือ ร.อ.หลวงอมรศักดาวุธและร.อ.กาพย์ ทัตตานนท์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2552 ได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นกองบิน 5 จนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติประวัติอันกล้าหาญของเหล่าวีรชนในเหตุการณ์สงครามมหาเอเชียบูรพา เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2484 โดยจะมีการจัดงานมหกรรมสดุดีวีรชน 8 ธ.ค. 84 เป็นประจำในวันที่ 8 ธันวาคม ของทุกปี

ภาพที่ 2 พิธีวางพวงมาลา “สดุดีวีรชน 8 ธันวาคม 2484”
ที่มา: มติชนออนไลน์

2) ข้อมูลประวัติศาสตร์พื้นที่และเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องที่ผ่านการสอบทานแล้ว เหตุการณ์การยกพลขึ้นบกของกองทัพญี่ปุ่นในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ณ กองบินน้อยที่ 5 เป็นหนึ่งในเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญในบริบทของสงครามโลกครั้งที่ 2 และสะท้อนบทบาทของประเทศไทยภายใต้นโยบายวางตัวเป็นกลางท่ามกลางความขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจโลก โดยข้อมูลจากเอกสารประวัติศาสตร์และคำบอกเล่าของผู้เกี่ยวข้องชี้ให้เห็นว่า แม้รัฐบาลไทยจะมีมติยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านแดน แต่ทหาร

อากาศไทยที่ประจำการ ณ กองบินน้อยที่ 5 ได้ตัดสินใจต่อสู้เพื่อปกป้องอธิปไตยของชาติอย่างกล้าหาญ แม้จะมีกำลังและอาวุธด้อยกว่าอย่างมาก การสู้รบดำเนินไปอย่างดุเดือดจนต้องยุติตามคำสั่งจากรัฐบาลในวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2484 โดยภายหลังการสู้รบพบว่าฝ่ายไทยมีผู้เสียชีวิตรวม 42 คน ขณะที่ฝ่ายญี่ปุ่นมีผู้เสียชีวิตมากกว่า 200 คน เหตุการณ์ดังกล่าวสะท้อนคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ด้านความเสียสละ ความกล้าหาญและจิตสำนึกในการปกป้องชาติ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นฐานองค์ความรู้สำคัญในการพัฒนาเนื้อหาทางประวัติศาสตร์เพื่อการเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่กองบิน 5 อ่าวมะนาวได้อย่างมีนัยสำคัญ

3) เรื่องราวของบุคคลสำคัญที่มีบทบาทโดดเด่นในเหตุการณ์การสู้รบเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ณ กองบินน้อยที่ 5 ล้วนสะท้อนมิติของความกล้าหาญ ความเสียสละและจิตสำนึกในการปกป้องอธิปไตยของชาติในบริบทที่แตกต่างกัน ทั้งในฐานะผู้นำทหาร ผู้ปฏิบัติการแนวหน้าและประชาชนทั่วไป โดยเรืออากาศตรี แม้น ประสงค์ดี เป็นนักบินเพียงคนเดียวที่สามารถนำเครื่องบินขึ้นปฏิบัติภารกิจได้ในช่วงการสู้รบ แม้ภารกิจจะไม่ประสบผลสำเร็จแต่สะท้อนถึงความมุ่งมั่นในการต่อต้านข้าศึก ขณะที่นาวาอากาศตรี หม่อมหลวงประวาศ ชุมสาย ในฐานะผู้บังคับการกองบินน้อยที่ 5 มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างขวัญ และกำลังใจของกำลังพล ตลอดจนตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์เพื่อไม่ให้ทรัพยากรทางทหารถูกยึดครอง นอกจากนี้ ลูกเสือเอกบุญยิ่ง ศิริเสถียร ซึ่งเป็นเยาวชนในพื้นที่ ได้เสียชีวิตขณะปฏิบัติหน้าที่ลำเลียงกระสุนให้ทหาร สะท้อนบทบาทของพลเรือนในการมีส่วนร่วมปกป้องชาติ ขณะที่เรืออากาศตรี สมศรี สุจริตธรรม มีบทบาททั้งในฐานะผู้เฝ้าระวังภัยและผู้บันทึกเหตุการณ์ ซึ่งข้อมูลจากบันทึกของท่านเป็นแหล่งประวัติศาสตร์สำคัญที่ช่วยคงไว้ซึ่งความทรงจำของพื้นที่ ส่วนในมิติของความหวัง นายขจัด ขลิบนุกูล บุรุษไปรษณีย์ ได้ปฏิบัติภารกิจเสี่ยงชีวิตเพื่อนำสารคำสั่งยุติการรบมายังกองบินน้อยที่ 5 ส่งผลให้การสู้รบยุติลง เหตุการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์พื้นที่มิได้จำกัดอยู่เพียงฝ่ายทหาร แต่ครอบคลุมถึงเยาวชนและประชาชนทั่วไป ซึ่งองค์ความรู้ด้านบุคคลเหล่านี้สามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการพัฒนาเนื้อหาทางประวัติศาสตร์เพื่อการเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่กองบิน 5 อ่าวมะนาวได้อย่างมีนัยสำคัญ

จากการรวบรวมข้อมูลข้างต้น คณะผู้วิจัยได้พบประเด็นหลักและประเด็นรอง ดังแสดงในภาพที่ 2 โดยประเด็นหลักได้แก่ ความรักถิ่น ส่วนประเด็นรอง ได้แก่ 1) ความกล้าหาญ มีเรื่องราวที่นำเสนอ 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องยุวชนทหาร และเรื่องยืนหยัดต่อสู้ เมื่อศัตรูมารุกราน 2) ความเสียสละ มีเรื่องราวที่นำเสนอ 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องกระสุนนัดสุดท้าย ขอเก็บไว้เพื่อตนเอง และเรื่องเผาทำลายจุดสำคัญในกองบิน และ 3) ความหวัง มีเรื่องราวที่นำเสนอ 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องไชโย-ไชโย หน่วยเหนือส่งกองกำลังมาช่วยแล้ว (เรื่องหลอก) เรื่องนักบินผู้เป็นความหวังและเรื่องบุรุษไปรษณีย์ ว่ายน้ำข้ามอ่าว ส่งสารยุติศึก

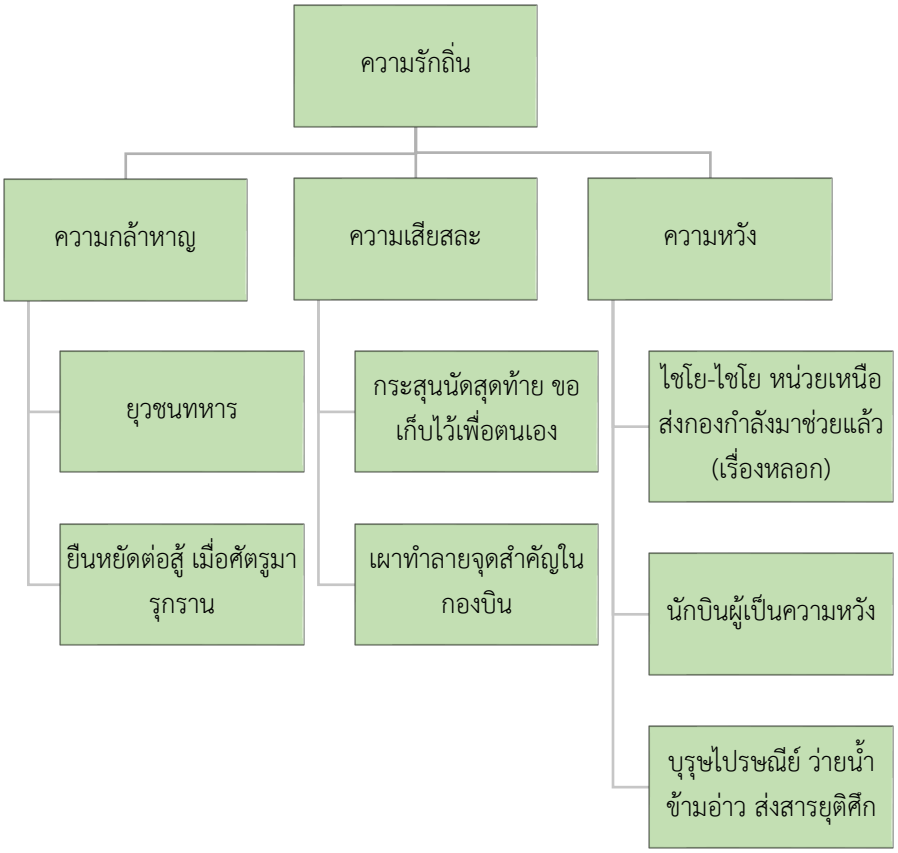

ภาพที่ 3 ประเด็นหลักและประเด็นรองที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล

ในส่วนของการสำรวจความต้องการของนักท่องเที่ยว (Demand side) คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวบริเวณอ่าวมะนาว เพื่อศึกษาระดับการรับรู้และความสนใจด้านประวัติศาสตร์พื้นที่ ผลการศึกษาพบว่ามีนักท่องเที่ยวเพียง 1 คนที่ทราบว่าบริเวณอ่าวมะนาวและภายในกองบิน 5 มีเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 มาก่อน แต่ยังไม่เคยเข้าไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวภายในกองบิน 5 ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่สะท้อนว่า หากมีการประชาสัมพันธ์อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง จะช่วยให้นักท่องเที่ยวรับรู้ถึงการมีอยู่ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่และเมื่อได้เข้าไปเยี่ยมชมแล้ว ย่อมมีแนวโน้มก่อให้เกิดการเรียนรู้และการตระหนักรู้ด้านจิตสำนึกความเป็นชาติในระดับที่สูงขึ้น

ขณะเดียวกัน เพื่อบูรณาการมุมมองจากฝั่งเจ้าของพื้นที่ (Supply side) คณะผู้วิจัยได้จัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) กับผู้แทนจากกองบิน 5 จำนวน 6 คน ผลการประชุมสะท้อนข้อเสนอสำคัญ 2 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นแรก คือ ความกังวลเกี่ยวกับการสูญหายของข้อมูลประวัติศาสตร์ เนื่องจากการจัดเก็บยังขาดระบบและกระจัดกระจายทั้งในรูปแบบเอกสาร หนังสือ วีดิทัศน์ และเรื่องเล่าจากผู้เกี่ยวข้องโดยตรง จึงมีความต้องการระบบรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบเพื่อให้สามารถสืบค้นและถ่ายทอดได้อย่างต่อเนื่อง ประเด็นที่สอง คือ ความเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อความเป็นชาติ ทำให้หน่วยงานต้องการสื่อที่

สามารถเข้าถึงง่าย ทันสมัยและเหมาะกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น สื่อในรูปแบบ QR Code หรือแพลตฟอร์มดิจิทัล เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และสร้างความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์กองบิน 5 ให้กับทั้งผู้สนใจทั่วไปและกลุ่มเยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการพัฒนาสื่อการนำเสนอความรู้ประวัติศาสตร์พื้นที่สำหรับการส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยวผสมผสานบนฐานจิตสำนึกความเป็นชาติ

จากการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อทำการตรวจสอบความถูกต้องข้อมูล ทางคณะผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจนพบประเด็นหลักเพื่อพัฒนาเป็นสื่อการนำเสนอความรู้ประวัติศาสตร์พื้นที่สำหรับการส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยวผสมผสานบนฐานจิตสำนึกความเป็นชาติ โดยยึดประเด็นในเรื่องของความรักถิ่นมาเป็นประเด็นหลักและแบ่งเป็นประเด็นย่อยจำนวน 3 ประเด็น อันได้แก่ ความกล้าหาญ ความเสียสละและความหวัง โดยทางคณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือ Tourism Story Creation Journey หรือเส้นทางการสร้างสรรค์เรื่องราวทางการท่องเที่ยว ที่ทางคณะผู้วิจัยได้คิดค้นขึ้นจากการดำเนินการวิจัยเพื่อหาเรื่องราวในการนำมาจัดทำเป็นสื่อเพื่อส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยว ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน (ภาพที่ 3) ดังนี้

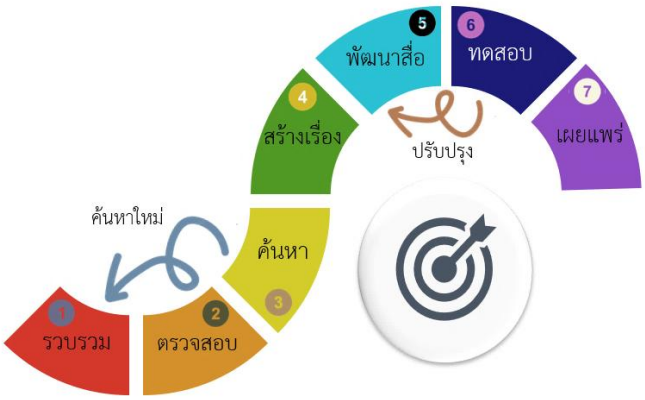

ภาพที่ 4 เครื่องมือ Tourism Story Creation Journey หรือเส้นทางการสร้างสรรค์เรื่องราวทางการท่องเที่ยว

1) การรวบรวมข้อมูลของพื้นที่จากคนในพื้นที่ ปราชญ์ มัคคุเทศก์ 2) การตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา ก่อนนำเสนอ 3) การค้นหาเรื่องราวที่เป็นอัตลักษณ์พื้นที่ หากประเด็นที่เลือกมา ยังไม่เป็น อัตลักษณ์ของพื้นที่ ให้กลับไปศึกษาจากข้อที่ 1 รวบรวมข้อมูลของพื้นที่จากคนในพื้นที่ ปราชญ์ มัคคุเทศก์และเลือกเรื่องราวที่เป็นอัตลักษณ์พื้นที่ที่น่าสนใจ มาอีกครั้ง 4) การสร้างเรื่องราวที่น่าสนใจเพื่อมานำเสนอ 5) การพัฒนาสื่อที่เหมาะสมให้ตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย (Target Audience) พื้นที่ต้องการโดยสิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือ กลุ่มเป้าหมายเราคือใคร กลุ่มเป้าหมายของเรา อยู่ที่ไหนและกลุ่มเป้าหมายต้องการอะไร เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการคัดเลือกสื่อ 6) การทดสอบสื่อกับกลุ่มเป้าหมายและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หลังจากได้มีการทดสอบสื่อแล้ว นำข้อเสนอที่ได้รับมาปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพของสื่อให้เท่าตามที่กำหนดไว้

ก่อนที่จะออกมาเผยแพร่ 7) การเผยแพร่สื่อผ่านช่องทางที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย โดยวิธีการหรือช่องการการนำเสนอสื่อจึงเป็นสิ่งที่สำคัญในการส่งมอบ (Deliver) สื่อไปยังกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุป จากขั้นตอนข้างต้น เมื่อคณะผู้วิจัยได้พบประเด็นหลัก และประเด็นรอง จึงนำเนื้อหาเรื่องราวต่างๆ ที่จะนำไปเผยแพร่ไปนำเสนอให้แก่ทางกองบิน 5 เพื่อพิจารณาและตรวจสอบในขั้นตอนสุดท้าย โดยประเด็นหลักได้แก่ ความรักถิ่น ส่วนประเด็นรอง ได้แก่ 1) ความกล้าหาญ 2) ความเสียสละ และ 3) ความหวัง จากนั้นคณะผู้วิจัยได้นำเอาประเด็นหลักทั้ง 3 ประเด็นที่ได้มาทำการประชุมกลุ่มย่อยผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมและการสื่อสารการตลาดการท่องเที่ยวในหลายๆ ภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูล และประเด็นจากหลากหลายมุมมอง ในการที่จะนำมาบูรณาการร่วมกันในงานวิจัย ผลการศึกษาพบว่าทางผู้เข้าร่วมวิจัยเสนอว่าข้อมูลประวัตศาสตร์ที่จะนำไปใช้ในการผลิตสื่อต่างๆ เพื่อการประชาสัมพันธ์นั้นควรจะต้องเป็นข้อมูลที่ถูกต้องและได้มีการตรวจทานจากเจ้าของพื้นที่ให้ถูกต้องแม่นยำก่อน ซึ่งทางคณะผู้วิจัยได้ผ่านขั้นตอนนั้นมาแล้วโดยข้อมูลที่ทางคณะผู้วิจัยได้นำมาได้มีการสอบทานกับเจ้าของพื้นที่และคนในพื้นที่เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

ประเด็นเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วมวิจัยได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการนำสื่อไปใช้ในที่นี้คือกลุ่มเยาวชน และกลุ่มครอบครัว ผู้เข้าร่วมวิจัยมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่าจะต้องมีหลากหลายช่องทางไม่ควรมีช่องทางเดียว ควรมีทั้งออฟไลน์และออนไลน์ เพื่อที่จะตอบโจทย์กลุ่มเป้าหมายทั้ง 2 กลุ่มได้ ผู้เชี่ยวชาญมุ่งเน้นไปที่สื่อออนไลน์ที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายเข้าได้ทุกที่ทุกเวลา ซึ่งทางผู้เข้าร่วมการวิจัยนั้นเห็นตรงกันว่าควรเป็นสื่อผ่านช่องทางมือถือ (Mobile Media) ได้ และเป็นข้อมูลที่สามารถดาวน์โหลดเก็บไว้อ่านในช่วงที่สะดวก อีกทั้งผู้เข้าร่วมวิจัยยังแนะนำให้มีการทำประชาสัมพันธ์ ตามเส้นทางของผู้บริโภค (Customer Journey) โดยจะต้องทำให้พื้นที่ท่องเที่ยวนี้เป็นที่รู้จัก ส่วนในกลุ่มเยาวชนซึ่งคือกลุ่มเป้าหมายของทางกองบิน มีพฤติกรรมที่ค้นหาข้อมูลมาจากช่องทางออนไลน์เป็นส่วนใหญ่ โดยเริ่มจากหาข้อมูลจาก Google และการรีวิว

> “ถ้าเยาวชนเห็น เรียกให้ครอบครัว พามาทัศนศึกษาให้เห็นว่ากองบิน 5 มีที่เที่ยวแบบนี้” (ผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อฯ คนที่ 3, สัมภาษณ์เมื่อ วันที่ 9 มีนาคม 2564)

> “สื่ออาจจะต้องผสมผสาน ในการนำเสนอ ไม่ใช่แค่ mass media อย่างเดียว ควรใช้หลายๆช่องทาง” (ผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อฯ คนที่ 3, สัมภาษณ์เมื่อ วันที่ 9 มีนาคม 2564)

ประเด็นเกี่ยวกับประเภทของสื่อและช่องทางการนำเสนอข้อมูลประวัติศาสตร์พื้นที่สำหรับการส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยวผสมผสานบนฐานจิตสำนึกความเป็นชาติ ทางผู้เข้าร่วมได้มีการตกผลึกร่วมกันว่าควรเป็นสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวที่ใช้วิธีการสื่อสารที่มีคลิปวีดีโอให้เห็นภาพใหญ่ก่อน โดยมีการสร้างการเข้าถึง สอดแทรกเรื่องราวประวัติศาสตร์ไปเรื่อย ๆ ทำให้ไม่น่าเบื่อ โดยให้นักท่องเที่ยวนั้นมีความรู้สึกมีส่วนร่วม (Engagement) กับช่องทางการนำเสนอของทางคณะผู้วิจัยผ่านทางสื่อที่มีปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยว (interactive) ให้มีลักษณะเหมือนการต่อจิกซอร์ ไม่ใช่เป็นการยัดเยียดข้อมูลที่มากจนเกินไป

(Information Overloaded) ซึ่งอาจจะทำให้น่าเบื่อและไม่น่าสนใจอีกทั้งควรมีการใส่ภาพที่สวยงามในการดึงดูด การใช้ภาพเคลื่อนไหว (Animation) ในการเล่าเรื่องแทนการใส่ตัวหนังสือที่มากเกินไป ยิ่งไปกว่านั้นการวางโครงเนื้อหาที่น่าสนใจก็เป็นสิ่งสำคัญไม่แพ้กัน การใช้แฮทแทค การใช้คำสำคัญเพื่อให้สามารถค้นหาได้ง่าย ความแม่นยำของปักหมุดใน google map ซึ่งเป็นช่องทางในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) และการเชื่อมโยงกับสิ่งอำนวยความสะดวกหรือแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ โดยการใช้คนในพื้นที่เองเป็น Local Influencer ก็เป็นสิ่งที่ทางผู้เข้าร่วมวิจัยให้ความสำคัญ

> “คนในองค์กร ช่วยในการสื่อสาร เป็น micro influencer คนในพื้นที่แชร์เรื่องนี้ในมุมมองของเค้าคนจะเข้าถึงได้มากขึ้น” (ผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อฯ คนที่ 3, สัมภาษณ์เมื่อ วันที่ 9 มีนาคม 2564)
>
> “ลบกรอบความคิดเก่าๆ การเล่าประวัติศาสตร์ในเครื่องมือใหม่ๆ” (ผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อฯ คนที่ 3, สัมภาษณ์เมื่อ วันที่ 9 มีนาคม 2564)

หลังจากที่ทางคณะผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์พื้นที่จากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) กับผู้ให้ข้อมูลหลักและได้มีการสอบทานข้อมูลให้ พร้อมกันนั้นทางคณะฯ ได้ทำการสอบถามกลุ่มเป้าหมาย (Target Audience) กับทางพื้นที่กองบิน 5 ซึ่งทางพื้นที่นั้นต้องการมุ่งเน้นเป็นกลุ่มเยาวชนและกลุ่มครอบครัว หลังจากที่ทางคณะผู้วิจัยได้ประเด็นหลักและกลุ่มเป้าหมาย เรียบร้อยแล้ว ทางคณะผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมไม่ว่าจะเป็นการสัมภาษณ์ความต้องการของนักท่องเที่ยว และการหาข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับสื่อในการทำการตลาดต่างๆ จากนั้นนำมาทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์โดยใช้ข้อมูลที่กล่าวข้างต้น ผ่านเครื่องมือ แคนวาส การสร้างนวัตกรรมสื่อเพื่อการท่องเที่ยว (Tourism Media Innovation Canvas) ซึ่งทางคณะผู้วิจัยได้ค้นพบระหว่างการศึกษาวิจัย

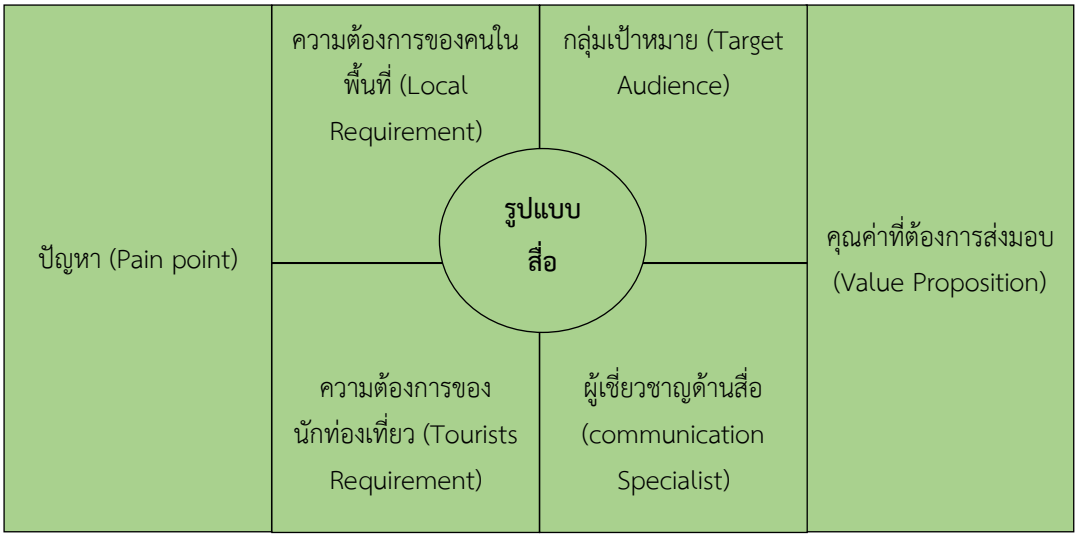

ภาพที่ 5 เครื่องมือแคนวาสการสร้างนวัตกรรมสื่อเพื่อการท่องเที่ยว (Tourism Media Innovation Canvas)

จนได้นวัตกรรมสื่อ การสร้างภาพเรื่องราวทางการท่องเที่ยว (Tourism Story Visualization) (ภาพที่ 5) เป็นนวัตกรรมสื่อที่สามารถแก้ปัญหา (Pain Point) ทั้งของพื้นที่และของนักท่องเที่ยว สามารถก่อให้เกิดการสร้างประสบการณ์ที่ผู้รับสื่อมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับสื่อ หรือมีส่วนร่วม (Engagement) ในระหว่างการรับชมสื่อ เช่น การเลือกชมเนื้อหาตามลำดับที่ต้องการได้เอง และการเลื่อนดูรูปภาพด้วยตนเอง ทำให้เกิดความน่าสนใจเหมือนการค่อย ๆ ร้อยเรียงเรื่องราว โดยเน้นภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว ทั้งที่เป็นภาพจริงและภาพวาด รวมถึงเสียงประกอบ อีกทั้งยังมีการใส่คลิปวีดีโอสั้นๆ เพื่อเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์อย่างกระชับให้เห็นภาพโดยรวมก่อน นอกจากนี้ยังมีการเชื่อมโยงลิ้งค์เพื่อให้สามารถดาวน์โหลด หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-Book) ชุดความรู้ประวัติศาสตร์ “รักถิ่น กองบิน 5” (ภาพที่ 6) เพื่ออ่านในช่วงเวลาที่สะดวกได้อีกด้วยและที่สำคัญยังไม่มีการใช้สื่อชนิดนี้ในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ซึ่งสามารถเปิดได้จากเครื่องคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์มือถือ (Smartphone) ได้อีกด้วย

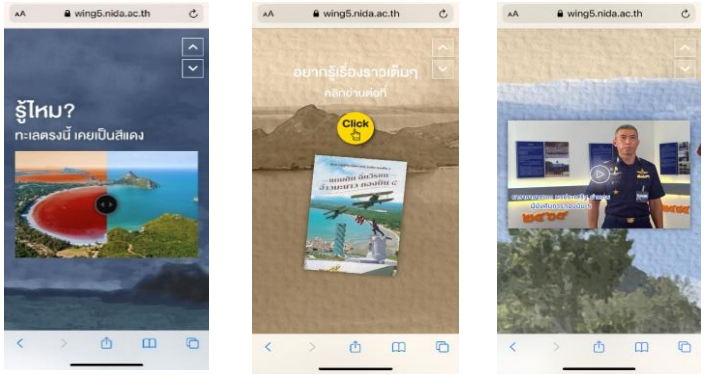

ภาพที่ 6 สื่อการสร้างภาพเรื่องราวทางการท่องเที่ยว (Tourism Story Visualization)

ภาพที่ 7 หน้าปก หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book)

อภิปรายผล

1. ผลจากการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การจัดหมวดหมู่องค์ความรู้ประวัติศาสตร์พื้นที่กองบิน 5 ภายใต้ประเด็นหลัก ความรักถิ่น และประเด็นย่อย ความกล้าหาญ ความเสียสละ และความหวัง สามารถตอบวัตถุประสงค์ในการเสริมสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวแบบผสมผสานบนฐานจิตสำนึกความเป็นชาติได้อย่างชัดเจน เนื่องจากเนื้อหาในแต่ละประเด็นสะท้อนคุณค่าทางอารมณ์ และอัตลักษณ์ร่วมของสังคม ซึ่งเอื้อต่อการสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงความหมาย (meaningful tourism experience) ที่ไม่ได้มุ่งเพียงการรับรู้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ แต่ยังส่งเสริมการเชื่อมโยงทางจิตใจระหว่างนักท่องเที่ยวกับพื้นที่ ส่งผลให้เกิดการรับรู้ถึงความสำคัญของมรดกทางประวัติศาสตร์ในฐานะส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ชาติ

2. ผลการวิจัยด้านการพัฒนาสื่อการนำเสนอความรู้ประวัติศาสตร์พื้นที่ พบว่า นวัตกรรมสื่อ การสร้างภาพเรื่องราวทางการท่องเที่ยว (Tourism Story Visualization) เป็นผลลัพธ์สำคัญที่สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในมิติของการออกแบบประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงปฏิสัมพันธ์ (interactive) และการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว ที่เชื่อมโยงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์เข้ากับคุณค่าทางอัตลักษณ์และจิตสำนึกความเป็นชาติผ่านสื่อดิจิทัลที่สามารถเข้าถึงได้ทุกเวลา และทุกสถานที่ ตอบสนองความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมาย และตรงกับพฤติกรรมการใช้สื่อออนไลน์ของนักท่องเที่ยวในยุคปัจจุบันได้มากยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากงานวิจัย ได้แก่ เครื่องมือ เส้นทางการสร้างสรรค์เรื่องราวทางการท่องเที่ยว (Tourism Story Creation Journey) และแคนวาสการสร้างนวัตกรรมสื่อเพื่อการท่องเที่ยว (Tourism Media Innovation Canvas) ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงกระบวนการในการแปลงองค์ความรู้ประวัติศาสตร์จากข้อมูลดิบให้กลายเป็น เรื่องเล่าทางการท่องเที่ยว ที่มีโครงสร้าง ชัดเจน และเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย กล่าวคือ เครื่องมือ เส้นทางการสร้างสรรค์เรื่องราวทางการท่องเที่ยว (Tourism Story Creation Journey) ช่วยกำหนดลำดับขั้นของการคัดเลือก ตรวจสอบ และออกแบบเนื้อหาเชิงอัตลักษณ์ ทำให้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์สามารถถ่ายทอดคุณค่าเชิงอารมณ์ เช่น ความกล้าหาญ ความเสียสละ และความหวัง ได้อย่างเป็นระบบ ขณะที่แคนวาสการสร้างนวัตกรรมสื่อเพื่อการท่องเที่ยว (Tourism Media Innovation Canvas) ทำหน้าที่เชื่อมโยงมุมมองความต้องการของผู้ดูแลพื้นที่ นักท่องเที่ยว และผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อเข้าด้วยกัน ส่งผลให้การออกแบบสื่อสามารถตอบโจทย์ทั้งเชิงเนื้อหา เชิงประสบการณ์ และเชิงการจัดการ

เมื่อประยุกต์ใช้เครื่องมือทั้งสองร่วมกัน จึงทำให้นวัตกรรมสื่อ การสร้างภาพเรื่องราวทางการท่องเที่ยว (Tourism Story Visualization) ไม่ได้เป็นเพียงสื่อดิจิทัลเพื่อการรับรู้ข้อมูล แต่ทำหน้าที่เป็นสื่อเชิงประสบการณ์ (experiential media) ที่กระตุ้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวผ่านกระบวนการเลือกชม ตีความ และเชื่อมโยงตนเองกับเรื่องราวในพื้นที่ ส่งผลให้ประวัติศาสตร์ไม่ได้ถูกจดจำในฐานะเหตุการณ์ในอดีตเท่านั้น แต่ได้ถูกแปลงเป็นประสบการณ์ร่วมที่เสริมสร้างความหมายเชิงชาติและความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Jia et al. (2025) และ Liu et al. (2025) ที่ชี้ว่าเทคโนโลยีดิจิทัลเชิง

ปฏิสัมพันธ์สามารถยกระดับประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงมรดกจากระดับ “การรับรู้ข้อมูล” ไปสู่ระดับ “การมีส่วนร่วมเชิงอารมณ์และอัตลักษณ์” อย่างเป็นรูปธรรม

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

จากการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลประวัติศาสตร์ในพื้นที่กองบิน 5 โดยเฉพาะเหตุการณ์สำคัญในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ผู้วิจัยได้สำรวจความต้องการจากทั้งฝั่งนักท่องเที่ยวและฝั่งผู้ดูแลพื้นที่ พบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังไม่ทราบถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่นี้ แต่มีความสนใจและพร้อมจะเรียนรู้หากมีการประชาสัมพันธ์ที่ดี เจ้าของพื้นที่ก็มีความกังวลเรื่องการสูญหายของข้อมูลประวัติศาสตร์ที่กระจัดกระจาย และต้องการสื่อรูปแบบใหม่ที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย ทันสมัย เพื่อดึงดูดความสนใจของกลุ่มเป้าหมายหลักอย่างเยาวชนและครอบครัว ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์ชุดความรู้ทางประวัติศาสตร์ออกมาภายใต้แกนหลักคือ "ความรักถิ่น" ซึ่งประกอบด้วยเรื่องราว 3 ประเด็นย่อย ได้แก่ ความกล้าหาญ (เช่น เรื่องราวของยุวชนทหารและการยืนหยัดต่อสู้) ความเสียสละ (เช่น การเก็บกระสุนนัดสุดท้ายไว้เพื่อตนเองและการเผาทำลายจุดสำคัญ) และความหวัง (เช่น เรื่องของนักบินและวีรกรรมของบุรุษไปรษณีย์ที่ว่ายน้ำข้ามอ่าวเพื่อส่งสารยุติศึก) เพื่อแปลงชุดความรู้ทางประวัติศาสตร์นี้ไปสู่สื่อที่ตอบโจทย์การใช้งานจริง ผู้วิจัยได้ค้นพบและพัฒนาเครื่องมือเชิงกระบวนการขึ้นมา 2 รายการ ได้แก่ "เส้นทางการสร้างสรรค์เรื่องราวทางการท่องเที่ยว" (Tourism Story Creation Journey) ซึ่งเป็นกรอบการทำงาน 7 ขั้นตอนตั้งแต่การรวบรวมและตรวจสอบข้อมูล ค้นหาอัตลักษณ์ สร้างเรื่องราว ไปจนถึงการทดสอบและเผยแพร่สื่อ และ "แคนวาสการสร้างนวัตกรรมสื่อเพื่อการท่องเที่ยว" (Tourism Media Innovation Canvas) ที่ทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงปัญหาและความต้องการของนักท่องเที่ยว เจ้าของพื้นที่ และผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อเข้าด้วยกัน เครื่องมือทั้งสองนี้ช่วยเป็นกรอบแนวคิดให้การออกแบบสื่อดำเนินไปอย่างเป็นระบบและสามารถส่งมอบคุณค่าที่ตรงใจกลุ่มเป้าหมายได้มากที่สุด ผลลัพธ์สุดท้ายที่ได้จากการบูรณาการข้อมูลและผ่านกระบวนการออกแบบดังกล่าว คือการเกิดนวัตกรรมสื่อดิจิทัล 2 รูปแบบ ได้แก่ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) ชุด "รักถิ่น กองบิน 5" และนวัตกรรมสื่อ "การสร้างภาพเรื่องราวทางการท่องเที่ยว" (Tourism Story Visualization) โดยสื่อประเภทหลังนี้ถูกออกแบบมาให้เป็นสื่อดิจิทัลเชิงปฏิสัมพันธ์ (Interactive) เพื่อแก้ปัญหาการยัดเยียดข้อมูลที่มากเกินไป (Information Overload) โดยการผสมผสานภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว (Animation) และวิดีโอสั้นเข้าด้วยกันอย่างลงตัว เปิดโอกาสให้ผู้ใช้งานมีส่วนร่วมในการคลิกและเลื่อนรับชมเรื่องราวด้วยตนเองผ่านโทรศัพท์มือถือและคอมพิวเตอร์

การพัฒนานวัตกรรมสื่อเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยแก้ปัญหาการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ของพื้นที่เท่านั้น แต่ยังเปลี่ยนการเรียนรู้ข้อมูลในอดีตแบบเดิมๆ ให้กลายเป็นการสร้างประสบการณ์ร่วมเชิงอารมณ์ ซึ่งช่วย

ยกระดับประสบการณ์การท่องเที่ยวและส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นชาติให้กับผู้มาเยือนได้อย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ด้านนโยบาย หน่วยงานระดับกองทัพและระดับจังหวัด ควรใช้ชุดสื่อดิจิทัลและเครื่องมือการสร้างภาพเรื่องราวทางการท่องเที่ยว (Tourism Story Visualization) ที่ได้จากงานวิจัยนี้ เป็นต้นแบบในการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวในเขตทหารทั่วประเทศ เพื่อเปลี่ยนพื้นที่ปิดให้กลายเป็นพื้นที่เสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นชาติ

2. ด้านการจัดการพื้นที่ กองบิน 5 ควรมอบหมายหน่วยงานเฉพาะเพื่อดูแลแพลตฟอร์มออนไลน์ (Facebook/YouTube/Website) ที่คณะผู้วิจัยส่งมอบให้ เพื่อใช้เป็นช่องทางหลักในการสื่อสารประวัติศาสตร์ความรักถิ่นและความเสียสละ อย่างต่อเนื่อง

3. ด้านการตลาด ภาคเอกชนสามารถนำชุดความรู้ที่สังเคราะห์แล้วไปบูรณาการเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ วีรกรรม 8 ธันวาฯ เชื่อมโยงเมืองรองในภูมิภาค เพื่อกระจายนักท่องเที่ยวและเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวคุณภาพ

ข้อเสนอแนะในกาทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อวัดประสิทธิผลของนวัตกรรมสื่อที่พัฒนาขึ้นกับกลุ่มตัวอย่างในวงกว้าง เพื่อประเมินระดับ “จิตสำนึกความเป็นชาติ" และ "ความพึงพอใจ" อย่างเป็นรูปธรรมด้วยสถิติเชิงอ้างอิง

2. ควรศึกษาการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ "สงครามมหาเอเชียบูรพา" ในระดับภูมิภาค เช่น ชุมพร ระนอง สงขลา เพื่อสร้างเนื้อหาที่ต่อเนื่องและส่งเสริมการท่องเที่ยวข้ามจังหวัดอย่างเป็นระบบ

3. ควรนำเครื่องมือ Tourism Story Creation Journey และ Tourism Media Innovation Canvas ไปทดสอบกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น (เช่น แหล่งท่องเที่ยวชุมชนหรือวัฒนธรรม) เพื่อปรับปรุงเครื่องมือให้มีความยืดหยุ่นและเป็นมาตรฐานสำหรับการพัฒนาสื่อการท่องเที่ยวในวงกว้าง

บรรณานุกรม

กรมการท่องเที่ยว. (2557). *คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์.* กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2567). *รายงานการท่องเที่ยวเมืองรอง ปี 2566*. กองกลยุทธ์การท่องเที่ยวเมืองรอง.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *แผนยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580)*. สำนักงาน.

สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์. (2566). *แนวทางการประยุกต์ใช้โมเดล BCG ในการพัฒนาการท่องเที่ยว*. สำนักงาน.

ธนกร สุวุฒิกุล. (2552). *ความพร้อมและศักยภาพขององค์การบริหารส่วนจังหวัดระนองในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์* [ปริญญารัฐศาสนศาสตรมหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ยุทธนาสินธุ์ ศรีนุรัตน์เดชา (2564). *แนวทางไปสู่การเป็นชาตินิยม.* สถาบันพระปกเกล้า.

Baker, C. (2022). From story-based to story-interactive experiences: Layers of narrative application in theme parks and attractions. In *Global perspectives on strategic storytelling in destination marketing* (pp. 74-93). IGI Global Scientific Publishing.

Burnett, R., & Marshall, P. D. (2003). *Web theory: An introduction*. Psychology Press.

Campos, A. C., Guerreiro, M. M., & Beevor, M. C. (2025). Storytelling in heritage tourism: an exploration of co-creative experiences from a tourist perspective. *Museum Management and Curatorship*, *40*(2), 225-250

Chen, K., Ye, Y. & Yu, C. (2024), Military tourism cultural heritage site experiences cape effects on authenticity, memorability, and revisit intention: learning from Taiwanese military dependents' villages. *Tourism Review*, *79*(3), 739–756

Dermetzopoulos, A., Bonarou, C. & Christou, E. (2009), Military Service, Destination Image and Repeat Visitation on a Greek Border Island. Published in *TOURISMOS: An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, *4*(3), 127-147

Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. *Handbook of qualitative research, 2*(163-194), 105

Jia, S., Chi, O. H., Martinez, S. D., & Lu, L. (2025). When "old" meets "new": Unlocking the future of innovative technology implementation in heritage tourism. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, *49*(3), 640-661

Liu, S., Zhang, H., & Wang, Y. (2025). Digital engagement and visitor satisfaction at world heritage sites: A study on interaction, authenticity, and recommendations in coastal China. *Heritage Science*, *15*(3), 110

McArthur, S. & Hall C.M. (1996). *Interpretation: Principles and practice. In C.M. Hall and S. McArthur Heritage Management in Australia and New Zealand (2nd edn).* Melbourne: Oxford University Press.

Nowacki, M. (2021). Heritage interpretation and sustainable development: A systematic literature review. *Sustainability*, *13*(8), 4383

Stewart, R., & Stewart, C. (2023). Digital Approaches for the Presentation of Tourist Sites with Historical Significance. *Digital Presentation and Preservation of Cultural and Scientific Heritage*, *13*, 325-332.

STQRY. (2025). *Digital storytelling in tourism: Engaging modern travelers*. https://stqry.com/blog/digital-storytelling-in-tourism-engaging/

Tilden, F. (2007). *Interpreting our heritage* (4th ed.). University of North Carolina Press.

Zhang, M., & Lu, D. (2024). A study on shaping tourists' conservational intentions towards cultural heritage in the digital era: Exploring the effects of authenticity, cultural experience, and place attachment. *International Journal of Heritage Studies*, *30*(6), 612-630

การศึกษาความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาสำหรับประชาชนทั่วไปด้วยระบบสมองกลฝังตัว

รวิวรรณ สื่อสุวรรณ [1*] ณัฐวรรธน์ สถิราวิวัฒน์ [2]
หฤษนันท์ จันทร์ทอง [3] ปัณรสี เอี่ยมสะอาด [4]

รับบทความ: 16 สิงหาคม 2568 แก้ไขบทความ: 20 กันยายน 2568 ตอบรับบทความ: 23 กันยายน 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาสำหรับประชาชนทั่วไปด้วยระบบสมองกลฝังตัว เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดย กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยอาจารย์และนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพลศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคตะวันตก กำหนดกลุ่มตัวอย่างด้วยตารางสำเร็จรูปของ Taro Yamane ได้จำนวน 305 คน รวบรวมข้อมูลด้วยการเก็บแบบสอบถามโดยศึกษาความแตกต่างระหว่างสภาพที่เป็นจริง สภาพที่ควรจะเป็น และการจัดลำดับความสำคัญความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาสำหรับประชาชนทั่วไปด้วยระบบสมองกลฝังตัว 3 ด้าน ประกอบด้วยด้านความรู้และทักษะที่จำเป็น ด้านคุณลักษณะของเครื่องมือ และด้านความต้องการการฝึกอบรมเพิ่มเติม โดยเป็นแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ (Rating scale) วิเคราะด้วยสถิติบรรยายได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างสภาพที่เป็นจริง สภาพที่ควรจะเป็น และการจัดลำดับความสำคัญความต้องการจำเป็นในการพัฒนาเครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาสำหรับประชาชนทั่วไปด้วยระบบสมองกลฝังตัวทั้ง 3 ด้าน สภาพที่เป็นจริงต่ำกว่าสภาพที่ควรจะเป็น โดยผลการจัดลำดับสภาพที่ควรจะเป็นทั้ง 3 ด้าน พบว่า ด้านคุณลักษณะของเครื่องมือมีความต้องการจำเป็นสูงสุด มีค่า $PNI_{modified}$ 0.28 รองลงมาคือ ด้านความต้องการการฝึกอบรมเพิ่มเติม มีค่า $PNI_{modified}$ 0.21 และด้านความรู้และทักษะที่จำเป็นมีค่า $PNI_{modified}$ 0.19

*

คำสำคัญ: ความต้องการ, เครื่องมือทดสอบสมรรถภาพทางกาย, ระบบสมองกลฝังตัว

[1-4] อาจารย์สาขาวิชาพลศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

[*] อีเมล: rawiwankhanthong@gmail.com

Assessing the Needs for Developing an Embedded System-Based Testing Tool for Lower Limb Strength and Endurance Among the General Population

Rawiwan Suesuwan [1*]
Nattawat Sathirawiwat [2]
Haruesanunt Janthong [3]
Panrasee Leamsaard [4]

Abstract

This research aimed to investigate the needs for developing a device to assess lower limb strength and endurance for the general population using an embedded system. A quantitative research design was employed, and the sample consisted of lecturers and undergraduate students enrolled in the Bachelor of Education (Physical Education Program) at Rajabhat Universities in the Western Region of Thailand. The sample size of 305 participants was determined using Taro Yamane's formula. Data were collected through questionnaires designed to examine the differences between the actual and expected conditions, as well as the prioritization of needs in developing the device. The study focused on three aspects: (1) essential knowledge and skills, (2) characteristics of the device, and (3) training requirements. A five-point rating scale was employed, and data were analyzed using descriptive statistics, including percentage, mean, and standard deviation.

The findings revealed that, in all three aspects, the current conditions were lower than the expected conditions. The prioritization of needs analysis indicated that the characteristics of the device were ranked as the most necessary, with a PNI_modified 0.28, followed by training requirements PNI$_{modified}$ 0.21 and knowledge and essential skills PNI$_{modified}$ 0.19).

Keywords: Needs, Physical Fitness Testing Device, Embedded Systems

[1-4] Lecturer, Physical Education, Education Faculty, Nakhon Pathom Rajabhat University
[*] Email: rawiwankhanthong@gmail.com

บทนำ

สมรรถภาพทางกาย (Physical Fitness) ถือเป็นรากฐานสำคัญของการมีสุขภาพที่ดีในระยะยาว โดยเป็นตัวชี้วัดความสามารถของร่างกายในการปฏิบัติกิจกรรมประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่เกิดความเหนื่อยล้าเกินควร และสามารถรับมือกับความเครียดทางกายหรือกิจกรรมที่ต้องใช้แรงได้อย่างเหมาะสม (Caspersen, Powell, & Christenson, 1985) บุคคลที่มีสมรรถภาพทางกายที่ดี จะสามารถปฏิบัติงาน ออกกำลังกาย เล่นกีฬา และแก้ไขสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิผล โดยสมรรถภาพทางกายแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ สมรรถภาพทางกายที่สัมพันธ์กับสุขภาพ (Health-related Physical Fitness) และสมรรถภาพทางกายที่สัมพันธ์กับทักษะ (Skill-related Physical Fitness) (สุพิตร, 2541) โดยวิธีการที่สำคัญในการทราบถึงระดับสมรรถภาพทางกายคือการทดสอบสมรรถภาพทางกาย ซึ่งช่วยให้สามารถประเมินจุดแข็งและจุดที่ต้องพัฒนา นำไปสู่การวางแผนปรับปรุงเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพร่างกาย การทดสอบนี้ยังช่วยติดตามแนวโน้มสุขภาพทั้งในระดับบุคคลและกลุ่ม และใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการออกแบบโปรแกรมออกกำลังกายที่เหมาะสม (American College of Sports Medicine [ACSM], 2021) หนึ่งในตัวชี้วัดที่สำคัญของสมรรถภาพทางกายคือ ความแข็งแรงและความทนทานของกล้ามเนื้อขา (Lower Limb Strength and Endurance) ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักในการเคลื่อนไหวอย่างมีประสิทธิภาพ การลดลงของสมรรถภาพกล้ามเนื้อขามีความสัมพันธ์กับการสูญเสียความเป็นอิสระและคุณภาพชีวิตที่ลดลง อีกทั้งยังเป็นองค์ประกอบที่สำคัญด้านร่างกายในการเคลื่อนไหวอย่างมีประสิทธิภาพ คือ ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อขา การลุกขึ้นยืนมีการทำงานอย่างประสานสัมพันธ์ของกล้ามเนื้อและข้อต่อร่วมกันหลายส่วน โดยความแข็งแรงและความทนทานของกล้ามเนื้อขาเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสามารถในการเคลื่อนไหวและการดำรงชีวิตประจำวันของบุคคล การลดลงของสมรรถภาพกล้ามเนื้อขาอาจนำไปสู่ความเสี่ยงที่เพิ่มขึ้นในการหกล้มและคุณภาพชีวิตที่ลดลง (Vald Health. (n.d. ,2025) จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เล็งเห็นความสำคัญของสมรรถภาพทางกายและการประเมินสมรรถภาพทางกายของประชาชน

สาขาวิชาพลศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม เปนสาขาวิชาที่มุงพัฒนาผูเรียนใหมีความรู ความสามารถทางดานพลศึกษามีความเขาใจธรรมชาติตนเอง ผูอื่นและสังคม เปนผูใฝรู สามารถคิด อยางมีเหตุผล สามารถใชภาษาในการติดตอสื่อสารความหมายไดดี มีคุณธรรม ตระหนักในคุณคาของศิลปะและวัฒนธรรมทั้งของไทยและของประชาคมนานาชาติ สามารถนำความรูไปดำเนินชีวิตและดำรงตนอยูในสังคมได เป็นอยางดี เพื่อสนับสนุนใหมหาวิทยาลัยราชภัฏ เปนสถาบันอุดมศึกษาชั้นนำและพัฒนาทองถิ่น สถานการณภายนอกหรือการพัฒนาที่จำเปนตองนำมาพิจารณาในการวางแผนหลักสูตรจึงสอดคลองกับพันธกิจของมหาวิทยาลัยและภาระหน้าที่ของมหาวิทยาลัย (คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, 2562) และ กรมพลศึกษา (2557) กล่าวว่า การทดสอบสมรรถภาพทางกาย เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการเรียนการสอนวิชาพลศึกษา ซึ่งเป็นดัชนีบ่งชี้ให้ครูผู้สอนวิชาพลศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องภายในสถานศึกษาได้ทราบถึงพัฒนาการทางด้านร่างกายของผู้เรียนว่ามีภาวะทางด้านร่างกายเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใดดังตัวอย่างของ

สาขาวิชาพลศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม มีการบริการวิชาการโดยจัดนักศึกษาเพื่อดำเนินการทดสอบสมรรถภาพทางกายตามหน่วยงานที่ขอความอนุเคราะห์นักศึกษาและมีการกำหนดสมรรถนะและชั่วโมงฝึกประสบการณ์ตลอดหลักสูตรตามประกาศสาขาวิชาพลศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ข้อ 1.4 สมรรถนะการเป็นผู้ทดสอบสมรรถภาพทางกาย ไม่น้อยกว่า 20 ชั่วโมง (สาขาวิชาพลศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, 2566) เพื่อพัฒนาคุณภาพนักศึกษาก่อนออกฝึกปฏิบัติการวิชาชีพครู

ในปัจจุบันประเทศไทยได้มีการสร้างเครื่องมือสำหรับทดสอบและเกณฑ์มาตรฐานสมรรถภาพทางกายขึ้นสำหรับวัดและแปลผลระดับสมรรถภาพทางกายให้เหมาะสมกับช่วงวัยต่าง ๆ จัดทำโดยสำนักวิทยาศาสตร์การกีฬา กรมพลศึกษา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา โดยการประเมินความแข็งแรงและความทนทานของกล้ามเนื้อขาซึ่งใช้วิธีการยืน–นั่งบนเก้าอี้ภายใน 60 วินาที (60-Second Chair Stand Test) ผู้ทดสอบจะนับจำนวนครั้งที่ผู้เข้ารับการทดสอบสามารถทำได้ อย่างไรก็ตามกระบวนการนับด้วยมือมีข้อจำกัดด้านความแม่นยำโดยเฉพาะเมื่อมีผู้เข้ารับการทดสอบจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดความล่าช้าและเสี่ยงต่อความคลาดเคลื่อนของข้อมูล (Ebel, 1972; Morrow, Jackson, Disch & Mood, 2011) ดังตัวอย่างของสาขาวิชาพลศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมในทางปฏิบัติกลับพบข้อจำกัดในด้านความแม่นยำในการนับจำนวนครั้ง โดยเฉพาะเมื่อดำเนินการในกลุ่มคนจำนวนมากหรือไม่มีผู้เชี่ยวชาญควบคุม ส่งผลให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการประเมิน ดังนั้น หากนำนวัตกรรมทางเทคโนโลยี เช่น เซนเซอร์ตรวจจับความเคลื่อนไหว (motion sensor) มาใช้ร่วมกับระบบวิเคราะห์ข้อมูลทันที (real-time analysis) จะช่วยเพิ่มความถูกต้อง แม่นยำ และประสิทธิภาพของการทดสอบ อุปกรณ์ตรวจจับสัญญาณหรือเซนเซอร์ตรวจจับความเคลื่อนไหว (motion sensor) คือชุดอุปกรณ์ที่ทำหน้าที่ตรวจจับการเปลี่ยนแปลงของคุณสมบัติและนำข้อมูลที่ได้จากการตรวจจับ เข้าสู่กระบวนการแจกแจง และวิเคราะห์พฤติกรรมของการเปลี่ยนแปลงประมวลผลเป็นองค์ความรู้ให้มนุษย์สามารถนำองค์ความรู้ไปใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ซึ่งลดขั้นตอนของกระบวนการทำงาน อีกทั้งมีการนำระบบ Sensor มาใช้บนโทรศัพท์มือถือ (สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2562) โดยการประเมินสมรรถภาพทางกาย รายการการยืน-นั่งบนเก้าอี้ หากมีเครื่องมือในการช่วยนับและการตรวจสอบเพื่อค่าที่แม่นยำและน่าเชื่อถือและไม่จำเป็นต้องใช้คนในการนับ จะทำให้การประเมินสมรรถภาพทางกายที่สัมพันธ์กับสุขภาพในรายการการยืน-นั่งบนเก้าอี้ จะสามารถทดสอบได้ครั้งละจำนวนมาก และใช้ผู้ทดสอบน้อยลง อีกทั้งมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น โดยใครก็สามารถประเมินได้โดยไม่มีผลต่อการให้นับจำนวนครั้ง

ด้วยเหตุนี้การศึกษาความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาสำหรับประชาชนทั่วไปด้วยระบบสมองกลฝังตัวที่ผู้วิจัยสนใจที่ศึกษาประกอบการทดสอบสมรรถภาพทางกายที่สัมพันธ์กับสุขภาพ รายการยืน-นั่งบนเก้าอี้ จึงมีความสำคัญ โดยการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างประโยชน์และอำนวยความสะดวก โดยหวังว่าจะเป็นประโยชน์สำหรับครูพลศึกษานักศึกษาสาขาวิชาพลศึกษาหน่วยงานทดสอบสมรรถภาพทางกายและสถานศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาสำหรับประชาชนทั่วไปด้วยระบบสมองกลฝังตัว

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสมรรถภาพทางกาย

สมรรถภาพทางกาย (Physical Fitness) หมายถึง ความสามารถของร่างกายในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่เกิดความเหนื่อยล้าเกินควร และสามารถเผชิญกับความเครียดทางกายหรือกิจกรรมที่ต้องใช้แรงได้อย่างเหมาะสม (Caspersen, Powell & Christenson, 1985) แบ่งสมรรถภาพทางกายออกเป็น 2 ประเภทหลัก คือ

1. สมรรถภาพทางกายที่สัมพันธ์กับสุขภาพ (Health-related Physical Fitness) ประกอบด้วยความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความทนทานของระบบหัวใจและหลอดเลือด ความยืดหยุ่น องค์ประกอบของร่างกายและความทนทานของกล้ามเนื้อ (American College of Sports Medicine [ACSM], 2021)

2. สมรรถภาพทางกายที่สัมพันธ์กับทักษะ (Skill-related Physical Fitness) ประกอบด้วย ความคล่องตัว ความเร็ว การทำงานประสานสัมพันธ์ การทรงตัว เวลาปฏิกิริยาตอบสนองและพลัง

การทดสอบสมรรถภาพทางกายมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการประเมินภาวะสุขภาพ ความสามารถทางกาย และการป้องกันปัญหาสุขภาพในระยะยาว เนื่องจากสมรรถภาพทางกายสะท้อนถึงความสามารถของร่างกายในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นตัวบ่งชี้ถึงความพร้อมของบุคคลในการเผชิญกับกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในชีวิตประจำวันและการออกกำลังกาย (Caspersen, Powell & Christenson, 1985) และในบริบทของการศึกษา Morrow, Jackson, Disch, Mood (2011) ระบุว่าการทดสอบสมรรถภาพทางกายในสถานศึกษา ช่วยให้ครูพลศึกษาสามารถติดตามพัฒนาการทางกายของนักเรียน วางแผนการเรียนการสอนและกำหนดกิจกรรมทางกายที่เหมาะสมกับระดับความสามารถของผู้เรียน

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับนวัตกรรมทางพลศึกษา

นวัตกรรมทางพลศึกษา (Innovation in Physical Education) หมายถึง การนำองค์ความรู้ เทคโนโลยี หรือวิธีการใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการจัดการเรียนการสอน การฝึกซ้อมกีฬา และการประเมินสมรรถภาพทางกาย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพของกระบวนการเรียนรู้ (Barcelona & Ross, 2004) ในยุคดิจิทัล การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี เช่น ระบบสมองกลฝังตัว (Embedded Systems) และเซนเซอร์ตรวจจับการเคลื่อนไหว (Motion Sensors) ได้รับความสนใจอย่างมาก เนื่องจากสามารถเก็บข้อมูลการเคลื่อนไหวแบบเรียลไทม์ วิเคราะห์ประสิทธิภาพการออกกำลังกาย และให้ผลการประเมินที่แม่นยำ ลดข้อผิดพลาดจากมนุษย์ และเพิ่มความสะดวกในการทดสอบ (Dalawi, Isa, Chen, Azhar & Aimran, 2023) นอกจากนี้ เทคโนโลยียังสามารถเชื่อมต่อกับอุปกรณ์พกพา เช่น สมาร์ทโฟน เพื่อขยายการใช้งานไปสู่

ภาคสนาม (สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2562) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และการประเมินเพื่อพัฒนา (Assessment for Learning) ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและได้รับข้อมูลย้อนกลับทันทีเพื่อพัฒนาศักยภาพของตน

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการศึกษาความต้องการจำเป็น

สุวิมล ว่องวาณิช (2562) กล่าวว่า การประเมินความต้องการจำเป็นเป็นกระบวนการประเมินเพื่อกำหนดความแตกแต่งของสภาพที่เกิดขึ้นกับสภาพที่ควรจะเป็น โดยระบุสิ่งที่ต้องการให้เกิดว่ามีลักษณะเป็นเช่นใด และประเมินสิ่งที่เกิดขึ้นจริงว่ามีลักษณะเช่นใด จากนั้นนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ และประเมินสิ่งที่เกิดขึ้นจริงว่าสมควรเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง การประเมินความต้องการจำเป็นทำให้ได้ข้อมูลที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกระบวนการจัดการศึกษา หรือการเปลี่ยนแปลงผลที่เกิดขึ้นปลายทาง การเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการประเมินความต้องการจำเป็นจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์ และเป็นการเปลี่ยนแปลงทางบวก จากความหมายสามารถสรุปได้ว่า บทบาทของการประเมินความต้องการจำเป็น คือกระบวนการที่ช่วยในการจัดลำดับความสำคัญในความแตกต่างหรือช่องว่างระหว่างสิ่งที่เป็นอยู่ หรือสภาพที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและสภาพที่ต้องการ โดยข้อมูลที่ได้จากบุคคลสามารถนำมาสู่การจัดลำดับความสำคัญเพื่อใช้ในการตัดสินใจ วางแผนการกำหนดแนวทางการพัฒนาได้อย่างเหมาะสม และข้อมูลดังกล่าวนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางบวกหรือเชิงสร้างสรรค์

การศึกษาวรรณกรรมและการวิจัยที่เกี่ยวข้องสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาความต้องการจำเป็นของของการพัฒนาเครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาสำหรับประชาชนทั่วไปด้วยระบบสมองกลฝังตัว โดยการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาช่วย ไม่เพียงแต่เป็นการแก้ไขข้อจำกัดของวิธีการเดิม แต่ยังเป็นการยกระดับคุณภาพของการประเมินสมรรถภาพทางกาย ทั้งในด้านความถูกต้อง ความรวดเร็ว ความสะดวก และความน่าเชื่อถือ เพื่อสนับสนุนการบริการวิชาการในสาขาวิชาพลศึกษา และเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วไปได้

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามหลักจริยธรรมและจรรยาบรรณการวิจัยโดยข้อเสนอการวิจัยได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมและจรรยาบรรณการวิจัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี หมายเลขรับรอง 2568/120(17) โดยได้รับการรับรองเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2568

การวิจัยเชิงปริมาณ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาสำหรับประชาชนทั่วไปด้วยระบบสมองกลฝังตัว โดยมีรายละเอียดของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ จำแนกตามระยะของการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ศึกษาความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาสำหรับประชาชนทั่วไปด้วยระบบสมองกลฝังตัวการรวบรวมข้อมูล เครื่องมือและการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ประชากรและตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษาความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาสำหรับประชาชนทั่วไปด้วยระบบสมองกลฝังตัว ดังนี้

1) ประชากรกลุ่มอาจารย์ ได้แก่ อาจารย์ประจำสาขาวิชาพลศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคตะวันตก (พจนก.) จำนวน 4 แห่ง จำนวนทั้งสิ้น 25 คน กำหนดกลุ่มตัวอย่างด้วยตารางสำเร็จรูปของ Taro Yamane คิดเป็นอาจารย์ จำนวนทั้งสิ้น 23 คน

2) ประชากรกลุ่มนักศึกษา ได้แก่ นักศึกษาที่ในระดับปริญญาตรี หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพลศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคตะวันตก (พจนก.) ปีการศึกษา 2568 จำนวน 4 แห่ง คิดเป็น 957 คน กำหนดกลุ่มตัวอย่างด้วยตารางสำเร็จรูปของ Taro Yamane คิดเป็นนักศึกษา จำนวนทั้งสิ้น 282 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) แบบสอบถาม เรื่อง การศึกษาความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครื่องมือทดสอบฯ โดยแบบสอบถาม ประกอบด้วย 3 ด้าน ดังนี้ 1. ด้านความรู้และทักษะที่จำเป็น 2. ด้านคุณลักษณะของเครื่องมือ และ 3. ด้านความต้องการการฝึกอบรมเพิ่มเติม ซึ่งเป็นแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ (Rating scale)

2) การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) โดยวิเคราะห์จากดัชนีความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์กับข้อคำถาม (IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ผลการวิเคราะห์ พบว่ารายการคำถามมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.60 – 1.00 ถือว่ามีความตรงเชิงเนื้อหา สามารถนำไปใช้ได้ โดย ศิริชัย กาญจนวาสี (2548) ได้กล่าวว่าค่า IOC ควรมีค่าตั้งแต่ .5 ขึ้นไปจึงจะถือว่าผ่านเกณฑ์

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ประสานกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการส่งแบบสอบถาม

2) ดำเนินการชี้แจงและส่งแบบสอบถามเรื่อง การศึกษาความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครื่องมือฯ เป็นแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ (Rating scale)

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้สถิติบรรยายได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตราฐาน และ วิเคราะห์ดัชนีการจัดเรียงลำดับความต้องการจำเป็นโดยใช้วิธีการ PNI (Priority Needs Index)

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ข้อมูลจากคำถามปลายเปิดของปัญหาและความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครื่องมือฯ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์สถานภาพทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างของการศึกษาความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครื่องมือฯ ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดจำนวน 305 คน ประกอบด้วย อาจารย์และนักศึกษา สาขาวิชาพลศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ กลุ่มตะวันตก โดยมีรายละเอียด ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สถานภาพทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างของการศึกษาความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาสำหรับประชาชนทั่วไป ด้วยระบบสมองกลฝังตัว (n=305)

สถานภาพผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
อาจารย์ประจำสาขาวิชาพลศึกษา	23	7.54
นักศึกษาสาขาวิชาพลศึกษา	285	92.46
เพศ		
หญิง	104	34.09
ชาย	201	65.91
อายุ		
18-20 ปี	248	80.33
21-30 ปี	37	12.13
31-40 ปี	7	2.30
41-50 ปี	14	4.59
51 ปีขึ้นไป	2	0.66

จากตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นอาจารย์ ร้อยละ 7.54 และนักศึกษา ร้อยละ 92.46 เป็นเพศหญิงร้อยละ 33.77 เพศชาย ร้อยละ 66.23 มีอายุ 18-20 ปี ร้อยละ 80.33 รองลงมาเป็น 21-30 ปี ร้อยละ 12.13 และ อายุ 41-50 ปีร้อยละ 4.59

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างสภาพที่เป็นจริง สภาพที่ควรจะเป็น และการจัดลำดับความสำคัญความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครื่องมือฯ

(n=305)

รายการ	สภาพที่ควรจะเป็น (I)		สภาพที่เป็นจริง (D)		PNI Modified	ลำดับ
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
ด้านความรู้และทักษะที่จำเป็น	4.36	0.65	3.68	0.88	0.19	3
ด้านคุณลักษณะของเครื่องมือ	4.36	0.64	3.42	1.03	0.28	1
ด้านความต้องการการฝึกอบรมเพิ่มเติม	4.53	0.65	3.74	0.86	0.21	2

จากตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ค่าเฉลี่ยของความสำคัญตามความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครื่องมือฯ ทั้ง 3 ด้าน สภาพที่เป็นจริงต่ำกว่าด้านสภาพที่ควรจะเป็น และเมื่อวิเคราะห์ผลการจัดลำดับสภาพที่ควรจะเป็นทั้ง 3 ด้านพบว่า ด้านคุณลักษณะของเครื่องมือมีความต้องการจำเป็นสูงสุด มีค่า PNI_modified 0.28 รองลงมา คือ ด้านความต้องการฝึกอบรมเพิ่มเติม มีค่า $PNI_{\_modified}$ 0.21 และความรู้และทักษะที่จำเป็นมีค่า $PNI_{\_modified}$ 0.19 ตามลำดับ

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างสภาพที่เป็นจริง สภาพที่ควรจะเป็น และการจัดลำดับความสำคัญตามด้านคุณลักษณะของเครื่องมือ

(n=305)

รายการ	สภาพที่ควรจะเป็น (I)		สภาพที่เป็นจริง (D)		PNI Modified	ลำดับ
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
ด้านคุณลักษณะของเครื่องมือ	**4.36**	**0.64**	**3.42**	**1.03**	**0.28**	**1**
เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขา ควรใช้งานง่ายและไม่ซับซ้อน	4.41	0.67	3.62	1.04	0.22	5
เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขา สามารถแสดงผลและวิเคราะห์การทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาได้ทันที	4.41	0.64	3.69	0.96	0.19	6

รายการ	สภาพที่ควรจะเป็น (I)		สภาพที่เป็นจริง (D)		PNI Modified	ลำดับ
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขา ควรมีระบบแสดงผลเป็นกราฟหรือรายงานที่เข้าใจง่าย	4.41	0.64	3.70	0.97	0.19	6
เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขา ควรมีการบันทึกผลย้อนหลังเพื่อเปรียบเทียบพัฒนาการ	4.38	0.63	3.59	0.97	0.22	5
เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขา ควรมีระบบแจ้งเตือนหรือคำแนะนำหลังการประเมิน	4.05	0.69	3.42	0.88	0.19	6
เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขา ควรมีความปลอดภัยในการใช้งานสำหรับทุกเพศทุกวัย	4.37	0.74	3.15	1.25	0.39	2
เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขารูปลักษณ์ของอุปกรณ์ควรมีความทันสมัยและเหมาะสม	4.45	0.52	2.90	0.97	0.54	1
เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขา ควรมีคู่มือหรือคำแนะนำที่ชัดเจนสำหรับการใช้งาน	4.37	0.56	3.33	0.89	0.31	4
เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาควรสามารถเชื่อมต่อกับอุปกรณ์อื่น เช่น โทรศัพท์มือถือ	4.47	0.57	3.29	0.94	0.36	3
เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขา ควรมีระบบแสดงผลเป็นกราฟหรือรายงานที่เข้าใจง่าย	4.41	0.64	3.70	0.97	0.19	6
เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขา ควรมีการบันทึกผลย้อนหลังเพื่อเปรียบเทียบพัฒนาการ	4.38	0.63	3.59	0.97	0.22	5
เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขา ควรมีระบบแจ้งเตือนหรือคำแนะนำหลังการประเมิน	4.05	0.69	3.42	0.88	0.19	6

รายการ	สภาพที่ควรจะเป็น (I)		สภาพที่เป็นจริง (D)		PNI Modified	ลำดับ
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขา ควรมีความปลอดภัยในการใช้งานสำหรับทุกเพศทุกวัย	4.37	0.74	3.15	1.25	0.39	2

จากตารางที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ค่าเฉลี่ยของความสำคัญตามด้านคุณลักษณะของเครื่องมือที่เป็นจริงต่ำกว่าด้านสภาพที่ควรจะเป็น และเมื่อวิเคราะห์ผลการจัดลำดับสภาพที่ควรจะเป็นพบว่า เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขารูปลักษณ์ของอุปกรณ์ควรมีความทันสมัยและเหมาะสม มีค่า $PNI_{\_modified}$ 0.54 รองลงมา คือ เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขา ควรมีความปลอดภัยในการใช้งานสำหรับทุกเพศทุกวัย มีค่า $PNI_{\_modified}$ 0.39 และเครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขา ควรสามารถเชื่อมต่อกับอุปกรณ์อื่น เช่น โทรศัพท์มือถือ มีค่า $PNI_{\_modified}$ 0.36 ตามลำดับ

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างสภาพที่เป็นจริง สภาพที่ควรจะเป็น และการจัดลำดับความสำคัญตามด้านความต้องการการฝึกอบรมเพิ่มเติม

(n=308)

รายการ	สภาพที่ควรจะเป็น (I)		สภาพที่เป็นจริง (D)		PNI Modified	ลำดับ
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
ความต้องการการฝึกอบรมเพิ่มเติม	**4.53**	**0.65**	**3.74**	**0.86**	**0.21**	**2**
การเรียนรู้เทคนิคใหม่ ๆ ในการประเมินสมรรถภาพทางกาย	4.53	0.64	3.74	0.88	0.21	2
การฝึกปฏิบัติการใช้เครื่องมือวัดสมรรถภาพทางกาย	4.53	0.64	3.79	0.82	0.20	3
การเรียนรู้วิธีการวิเคราะห์ผลการทดสอบอย่างลึกซึ้ง	4.50	0.65	3.69	0.90	0.22	1
การทราบแนวทางการปรับปรุงสมรรถภาพทางกายตามผลการทดสอบ	4.45	0.65	3.73	0.81	0.22	1

จากตารางที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ค่าเฉลี่ยของความสำคัญตามด้านความต้องการการฝึกอบรมเพิ่มเติมที่เป็นจริงต่ำกว่าด้านสภาพที่ควรจะเป็น และเมื่อวิเคราะห์ผลการจัดลำดับสภาพที่ควรจะเป็นพบว่าการเรียนรู้วิธีการวิเคราะห์ผลการทดสอบอย่างลึกซึ้ง และการทราบแนวทางการปรับปรุงสมรรถภาพทางกายตามผลการทดสอบมีค่า $PNI_{modified}$ 0.22 รองลงมาคือ การเรียนรู้เทคนิคใหม่ ๆ ในการประเมินสมรรถภาพทางกาย มีค่า $PNI_{modified}$ 0.21 และการฝึกปฏิบัติการใช้เครื่องมือวัดสมรรถภาพทางกายมีค่า $PNI_{modified}$ 0.20 ตามลำดับ

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างสภาพที่เป็นจริง สภาพที่ควรจะเป็น และการจัดลำดับความสำคัญตามด้านความรู้และทักษะที่จำเป็น

รายการ	สภาพที่ควรจะเป็น (I)		สภาพที่เป็นจริง (D)		PNI Modified	ลำดับ
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
ความรู้และทักษะที่จำเป็น	**4.36**	**0.65**	**3.68**	**0.88**	**0.19**	**3**
มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาสำหรับประชาชนทั่วไป	4.45	0.62	3.44	1.10	0.30	1
สามารถอธิบายขั้นตอนการใช้เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาได้	4.44	0.58	3.53	1.01	0.26	2
สามารถอธิบายสาธิตการใช้เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาได้	4.48	0.55	3.73	0.90	0.20	4
สามารถอธิบายผลการประเมินจากการทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาได้	4.52	0.54	3.65	0.85	0.24	3
สามารถให้คำแนะนำเบื้องต้นเกี่ยวกับการปรับปรุงจากผลการทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาได้	4.13	0.74	3.64	0.71	0.13	6
มีความมั่นใจในการดำเนินการการทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขา	4.13	0.73	3.99	0.64	0.04	7
สามารถจัดการกับสถานการณ์ที่ไม่คาดคิดระหว่างการทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาได้	4.37	0.69	3.78	0.75	0.16	5

จากตารางที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ค่าเฉลี่ยของความสำคัญตามด้านความรู้และทักษะที่จำเป็นที่เป็นจริงต่ำกว่าด้านสภาพที่ควรจะเป็น และเมื่อวิเคราะห์ผลการจัดลำดับสภาพที่ควรจะเป็นพบว่า มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาสำหรับประชาชนทั่วไป มีค่า $PNI_{modified}$ 0.30 รองลงมาคือ สามารถอธิบายขั้นตอนการใช้เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาได้ มีค่า $PNI_{modified}$ 0.26 และสามารถอธิบายผลการประเมินจากการทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาได้ มีค่า $PNI_{modified}$ 0.24 ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาสภาพที่เป็นจริงต่ำกว่าด้านสภาพที่ควรจะเป็น และเมื่อวิเคราะห์ผลการจัดลำดับสภาพที่ควรจะเป็นด้านคุณลักษณะของเครื่องมือมีความต้องการจำเป็นสูงสุด มีค่า PNI_modified 0.28 มีความต้องการจำเป็น อันดับ 1 สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของคุณลักษณะของเครื่องมือในการทดสอบสมรรถภาพทางกายในรายการทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาให้มีคุณลักษณะที่ตอบสนองต่อผู้ใช้งานอย่างแท้จริง ทั้งนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของ Morrow, Jackson, Disch และ Mood (2011) ที่ระบุว่า คุณภาพของเครื่องมือทดสอบทางพลศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความแม่นยำ ความน่าเชื่อถือ และความปลอดภัยของการทดสอบโดยรายละเอียดของด้านคุณลักษณะของเครื่องมือมีประเด็นดังนี้ (1) เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขารูปลักษณ์ของอุปกรณ์ที่มีความทันสมัยและเหมาะสม PNI_modified 0.54 เป็นประเด็นที่มีค่าสูงสุดในด้านนี้ แสดงให้เห็นว่าผู้ทดสอบให้ความสำคัญต่อ ความเหมาะสมกับสรีระ และความสะดวกในการใช้งาน สอดคล้องกับ Dalawi, Isa, Chen, Azhar และ Aimran (2023) ที่ ชี้ว่าเครื่องมือทางการกีฬาที่ออกแบบอย่างเหมาะสมจะช่วยเพิ่มแรงจูงใจในการใช้งานและลดอุปสรรคในการทดสอบ (2) เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขา ควรมีความปลอดภัยในการใช้งานสำหรับทุกเพศทุกวัย PNI_modified 0.39 สะท้อนถึงความสำคัญของการออกแบบที่ป้องกันการบาดเจ็บหรืออุบัติเหตุขณะใช้งาน สอดคล้องกับหลักการของ American College of Sports Medicine (2021) ที่เน้นว่าการทดสอบสมรรถภาพต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้เข้ารับการทดสอบเป็นอันดับแรก (3) เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขา ควรสามารถเชื่อมต่อกับอุปกรณ์อื่น เช่น โทรศัพท์มือถือ PNI_modified 0.36 สะท้อนถึงความต้องการบูรณาการเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มความสะดวกในการบันทึกและประมวลผลข้อมูลแบบเรียลไทม์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มการใช้ Embedded Systems และ IoT ในงานทดสอบทางพลศึกษา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความแม่นยำของข้อมูล (Passos et al., 2021) งานวิจัยหลายชิ้นยืนยันว่า การใช้เซ็นเซอร์และระบบสมองกลฝังตัวร่วมกับเทคโนโลยี IoT ช่วยให้การทดสอบสมรรถภาพทางกายมีความเป็นอัตโนมัติและสามารถติดตามผลได้อย่างต่อเนื่อง (Barcelona & Ross, 2004) และ(4) เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาควรมีคู่มือหรือคำแนะนำที่ชัดเจนสำหรับการใช้งาน PNI_modified 0.31 สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญต่อการเข้าถึงข้อมูลการใช้งานที่ถูกต้อง เพื่อให้

สามารถใช้เครื่องมือได้อย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัย สอดคล้องกับงานของ Ebel (1972) ที่ระบุว่าคู่มือและการฝึกอบรมผู้ทดสอบเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือของการวัด

สรุปข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาสำหรับประชาชนทั่วไปด้วยระบบสมองกลฝังตัว ผู้วิจัยได้ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามจากอาจารย์ ร้อยละ 7.47 และนักศึกษา ร้อยละ92.53 โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า สภาพที่เป็นจริงต่ำกว่าด้านสภาพที่ควรจะเป็น และเมื่อวิเคราะห์ผลการจัดลำดับสภาพที่ควรจะเป็นด้านคุณลักษณะของเครื่องมือมีความต้องการจำเป็นสูงสุด มีค่า PNI_modified 0.28 รองลงมาคือ ด้านความต้องการการฝึกอบรมเพิ่มเติม มีค่า PNI_modified 0.21 และด้านด้านความรู้และทักษะที่จำเป็นมีค่า PNI_modified 0.19 ตามลำดับ โดยรายละเอียดของด้านคุณลักษณะของเครื่องมือมีความต้องการจำเป็นสูงสุดมีประเด็นดังนี้ (1) เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขารูปลักษณ์ของอุปกรณ์ควรมีความทันสมัยและเหมาะสม PNI_modified 0.54 (2) เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาควรมีความปลอดภัยในการใช้งานสำหรับทุกเพศทุกวัย PNI_modified 0.31 (3) เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาควรสามารถเชื่อมต่อกับอุปกรณ์อื่น เช่น โทรศัพท์มือถือ PNI_modified 0.36 และ (4) เครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาควรมีคู่มือหรือคำแนะนำที่ชัดเจนสำหรับการใช้งาน PNI_modified 0.31

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยพบว่า ความแตกต่างระหว่างสภาพที่เป็นจริง สภาพที่ควรจะเป็นและการจัดลำดับความสำคัญความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาสำหรับประชาชนทั่วไปด้วยระบบสมองกลฝังตัวสภาพที่เป็นจริงต่ำกว่าด้านสภาพที่ควรจะเป็น สามารถนำไปใช้วางแผนการพัฒนาเครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาสำหรับประชาชนทั่วไปด้วยระบบสมองกลฝังตัวได้ตรงตามสภาพของผู้ใช้งาน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาในการวิจัยในครั้งนี้ศึกษาเฉพาะความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครื่องมือทดสอบความแข็งแรงและอดทนของกล้ามเนื้อขาฯ ดังนั้นการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาที่ครอบคลุมองค์ประกอบของสมรรถภาพทางกายที่สัมพันธ์กับสุขภาพในทุกด้านและครบคลุมทุกช่วงอายุ

บรรณานุกรม

กรมพลศึกษา. (2557). *คู่มือการทดสอบสมรรถภาพทางกายภาคสนามสำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา และประชาชนทั่วไป.* สำนักวิทยาศาสตร์การกีฬา.

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. (2562). *หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพลศึกษา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2567)*. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. https://pgm.npru.ac.th

สาขาวิชาพลศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. (2566). *ประกาศสาขาวิชาพลศึกษา*. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. https://pgm.npru.ac.th

ศิริชัย กาญจนวาสี. (2544). *ทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม.* จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุพิตร สมาหิโต. (2541). *แบบทดสอบสมรรถภาพทางกาย.* พรานนกการพิมพ์.

สุวิมล ว่องวานิช. (2562). *การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น* (พิมพ์ครั้งที่ 4). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2562). *ความหมายของเซนเซอร์.* สำนักงาน

American College of Sports Medicine. (2021). *ACSM's guidelines for exercise testing and prescription.* Wolters Kluwer.

Barcelona, R. J., & Ross, C. M. (2004). Technology in physical education: Using data to enhance student performance. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance, 75*(8), 22–27. https://doi.org/10.1080/07303084.2004.10607283

Caspersen, C. J., Powell, K. E., & Christenson, G. M. (1985). Physical activity, exercise, and physical fitness: Definitions and distinctions for health-related research. *Public Health Reports, 100*(2), 126–131. https://doi.org/10.2307/20056429

Dalawi, I., Isa, M. R., Chen, C. K., Azhar, A. Z., & Aimran, A. N. (2023). *Design and development of smart fitness equipment for strength and endurance assessment*. Springer.

Ebel, R. L. (1972). *Essentials of educational measurement*. Prentice Hall.

Morrow, J. R., Jackson, A. W., Disch, J. G., & Mood, D. P. (2011). *Measurement and evaluation in human performance.* Human Kinetics.

Passos, J., Sérgio, I. L., Clemente, F. M., Moreira, P. M., González, M. R., Bezerra, P. & Ribeiro, A. (2021). Wearable devices and Internet of things in sports and fitness: A systematic review. *Sensors, 21*(16), 5418. https://doi.org/10.3390/s21165418

Vald Health. (2025). *Chair stand test protocol.* Vald Performance.

วารสารปราชญ์ประชาคม
ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2569
Journal of Scholar Community
Vol.4 No.2 March-April 2026

แนวทางการบริหารแบบกระจายอำนาจที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี

ภัทราวดี ผิวดำ [1*]
ผุสดี กลิ่นเกษร [2]

รับบทความ: 15 มกราคม 2569 แก้ไขบทความ: 9 กุมภาพันธ์ 2569 ตอบรับบทความ: 23 กุมภาพันธ์ 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันการบริหารแบบกระจายอำนาจของโรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี 2) ศึกษาแนวทางการบริหารแบบกระจายอำนาจที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method) การศึกษาเชิงปริมาณกลุ่มตัวอย่างคือผู้บริหารและครูโรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี จำนวน 202 คน จาก 3 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบมาตรวัด 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อสำคัญคือผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 6 คน เป็นการเลือกแบบเจาะจง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาวิจัย พบว่า 1) การศึกษาสภาพปัจจุบันของการบริหารแบบกระจายอำนาจที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ในรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุดคือ ด้านการวัดและประเมินผล และด้านการจัดการเรียนการสอน โดยมีด้านการพัฒนาหลักสูตร และด้านการจัดสื่อการสอนอยู่ในระดับมาก 2) แนวทางการบริหารแบบกระจายอำนาจส่งเสริมการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรีที่เหมาะสมประกอบด้วย 1) การมอบอำนาจในการตัดสินใจเชิงวิชาการ 2) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากรทางการศึกษาทั้งผู้บริหาร และครู 3) โครงสร้างการบริหารที่โปร่งใสและยืดหยุ่น 4) การสนับสนุนและพัฒนาศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง 5) การจัดสรรทรัพยากรอย่างทั่วถึง 6) การประเมินผลและการติดตามอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: การบริหารแบบกระจายอำนาจ การบริหารงานวิชาการ สังฆมณฑลจันทบุรี

[1] โรงเรียนดาราสมุทร อรัญประเทศ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน
[*] อีเมล: jangandaof.346@gmail.com
[2] ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีปทุม

Decentralized Administration Approaches Enhancing Academic Affairs In Schools Under the Jurisdiction Of The Chanthaburi Diocese

Phattarawadee Piwdum [1*]
Phussadee Klinkesorn [2]

Abstract

This research article aimed to 1) examine the current state of decentralized management in schools under the Chanthaburi Diocese, and 2) propose decentralized management guidelines that promote academic administration in these schools.This research employed a mixed-method research design. The quantitative sample consisted of 202 administrators and teachers from three schools under the Chanthaburi Diocese. Data were collected using a five-point Likert scale questionnaire and analyzed using descriptive statistics, including mean and standard deviation. The qualitative data were obtained from six school administrators selected through purposive sampling and analyzed using content analysis. 1) The findings revealed that the overall level of decentralized management supporting academic administration was high. The highest-rated dimensions were measurement and evaluation, and teaching and learning management. Curriculum development and instructional media management were also rated at a high level. 2) The appropriate decentralized management guidelines for promoting academic administration in schools under the Chanthaburi Diocese comprised: 1) delegation of authority in academic decision-making, 2) promotion of participation among educational personnel, including administrators and teachers, 3) transparent and flexible administrative structures, 4) continuous support and capacity development of personnel, 5) equitable resource allocation, and 6) continuous evaluation and monitoring.

Keywords: Decentralized Administration, Academic Administration, The Diocese of Chanthaburi

[1] Darasamutr Aranyapathet School, Office of the Private Education Commission
[*] Email: jangandanf.346@gmail.com
[2] Master of Education (Educational Administration), Sripratum University

บทนำ

ในยุคปัจจุบัน การจัดการศึกษาในโรงเรียนจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และแนวทางการบริหารที่เน้นการมีส่วนร่วม การกระจายอำนาจทางการบริหารสู่สถานศึกษาเป็นหนึ่งในนโยบายสำคัญของกระทรวงศึกษาธิการที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการในโรงเรียน หนึ่งในแนวนโยบายสำคัญของกระทรวงศึกษาธิการที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว คือ นโยบายการกระจายอำนาจทางการศึกษา ซึ่งได้ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2562 มาตรา 39 วรรคสอง ว่า “ให้มีการกระจายอำนาจและการจัดการศึกษาในด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารบุคคล และการบริหารทั่วไป ไปยังสถานศึกษาในอำนาจหน้าที่ของตน” (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติมถึงฉบับที่ 4 พ.ศ.2562, 2562)

นโยบายการกระจายอำนาจมีเป้าหมายเพื่อให้สถานศึกษาสามารถบริหารจัดการได้อย่างมีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น โดยเฉพาะในด้านการบริหารงานวิชาการที่ถือเป็นหัวใจของการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและองค์กรทางการศึกษาในระยะยาว (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560) ซึ่งการกระจายอำนาจในการบริหารโรงเรียนคือ การที่ผู้บริหารระดับสูง (เช่น ผู้อำนวยการ) มอบอำนาจการตัดสินใจและรับผิดชอบให้กับบุคลากรในระดับล่างลงมา (เช่น ครู หรือหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้) มากขึ้น การให้อำนาจครูและบุคลากรทางการศึกษาในการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจทางวิชาการ เช่น การพัฒนาหลักสูตร การออกแบบการเรียนการสอน การประเมินผล และการพัฒนาวิชาชีพ จะช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบร่วมกันต่อคุณภาพการศึกษา Bush, T. (2018) ได้ศึกษางานวิจัยและพบว่าการบริหารการศึกษาที่เน้นการกระจายอำนาจเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาองค์กร

ทั้งนี้การบริหารงานวิชาการ เป็นกระบวนการบริหารจัดการกิจกรรมทางการศึกษา ทั้งหมดที่มุ่งสู่การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างรอบด้าน ครอบคลุมการวางแผน พัฒนา และควบคุมการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาหลักสูตร การวัดและประเมินผล ตลอดจนการนิเทศภายในและการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้การจัดการศึกษามี ประสิทธิภาพ (Efficiency) และ เกิดประสิทธิผล (Effectiveness) สูงสุดต่อผู้เรียน ต่างให้ความหมายไปในทิศทางเดียวกันว่า การบริหารงานวิชาการเป็นกิจกรรมหลักที่โรงเรียนต้องดำเนินการอย่างมีคุณภาพ โดยเน้นการพัฒนาเนื้อหาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองผู้เรียน และการใช้ผลการประเมินเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

แม้ว่าการกระจายอำนาจจะเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนการบริหารงานวิชาการ แต่โรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรียังคงประสบปัญหาในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การตัดสินใจจากบน-ลงล่าง ไม่รับผิดชอบผลลัพธ์ ขาดระบบการสนับสนุนอย่างเป็นระบบ เช่น ขาดการส่งเสริมจากฝ่ายบริหารบางระดับ ความไม่พร้อมของบุคลากรบางส่วน ครูบางกลุ่มยังไม่เข้าใจบทบาทของตนในระบบการบริหารแบบกระจายอำนาจ หรือขาดทักษะในการจัดการตนเองและการพัฒนานวัตกรรมการสอน และผลจากบริบทภายนอก เช่น การเปลี่ยนแปลง

นโยบายทางการศึกษาที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง ส่งผลให้การวางแผนในระดับสถานศึกษาทำได้ไม่ต่อเนื่อง (โรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี, 2567)

โรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี ในฐานะโรงเรียนเอกชนในเครือคาทอลิก เห็นความสำคัญของการบริหารแบบกระจายอำนาจที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการ เน้นการยกระดับคุณภาพการศึกษาผ่านหลักสูตรฐานสมรรถนะ การพัฒนาอัตลักษณ์ผู้เรียนและบุคลากร การใช้เทคโนโลยี และการบริหารแบบมีส่วนร่วมภายใต้ความเป็นคาทอลิกในทุกระดับ ซึ่งถือเป็นลักษณะสำคัญของการบริหารแบบกระจายอำนาจที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการ(แผนกลยุทธ์โรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี, 2567-2571)

นอกจากนี้ การศึกษาวิจัยเรื่องการบริหารแบบกระจายอำนาจที่ส่งเสริมงานวิชาการของโรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรียังมีความสำคัญเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ กล่าวคือ ผลการศึกษาจะสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาแนวนโยบายการบริหารโรงเรียนเอกชนอื่น ๆ ที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพครูในระยะยาว สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาทุนมนุษย์ และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579 ที่เน้นเรื่อง “การผลิตและพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพ”

จากเหตุผลทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาเรื่อง “การบริหารแบบกระจายอำนาจที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี ” เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สามารถนำไปใช้ในการกำหนดแนวทางการบริหารแบบกระจายอำนาจที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรีให้มีคุณภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันการบริหารแบบกระจายอำนาจของโรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารแบบกระจายอำนาจที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การบริหารแบบกระจายอำนาจคือการให้อำนาจแก่หน่วยงานหรือสถานศึกษาท้องถิ่นในการบริหารจัดการ โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมความคล่องตัว ความเป็นอิสระ และความเหมาะสมในการดำเนินงานด้านการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพจริงของแต่ละพื้นที่ (วิศรุต สำลีอ่อน และพิชชา ใจสมคม, 2567) นอกจากการมอบอำนาจต้องส่งเสริมให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ ถือเป็นกระบวนการสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดงานวิชาการที่มีคุณภาพ (พรรณีย์ สุรีย์แสง และนันทิยา น้อยจันทร์, 2565) สรุปได้ว่า การบริหารแบบกระจายอำนาจ (Decentralized Administration) เน้นการถ่ายโอน (transfer) อำนาจหน้าที่ มอบอำนาจ ความรับผิดชอบ และการตัดสินใจจากส่วนกลางไปสู่ส่วนต่าง ๆ

ขององค์การ โดยให้ทุกส่วนขององค์การได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ จุดมุ่งหมายที่สำคัญของการกระจายอำนาจบริหารการศึกษา คือพัฒนาสถานศึกษา

การบริหารงานวิชาการเป็นกระบวนการสำคัญเพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้ โดยมีองค์ประกอบที่ครอบคลุมทุกมิติของการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามเป้าหมายของสถานศึกษาและหลักสูตร โดยมีกิจกรรมหลักใน 9 ด้าน ได้แก่ 1) การวางแผนงานวิชาการ 2) การบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษา 3) การบริหารจัดการเรียนรู้ 4) การนิเทศภายในโรงเรียน 5) การวัดผล

และประเมินผลการเรียน 6) การพัฒนาสื่อนวัตกรรม เทคโนโลยี และแหล่งเรียนรู้ 7) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา 8) การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการ 9) การประกันคุณภาพการศึกษากับงานวิชาการ (ขวัญใจ แสงเจริญ, 2559) การดำเนินกิจกรรมทุกด้านในสถานศึกษา

ต้องมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับมาตรฐานและความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการจัดการศึกษา โดยมีกิจกรรมหลักประกอบด้วย การวางแผนและพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา การแนะแนว การประกันคุณภาพภายใน การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยี และแหล่งเรียนรู้ (ภาณุวัฒน์ กาศแก้ว, 2559) ดังนั้นการบริหารงานวิชาการ (Academic Administration) เป็นกระบวนการบริหารจัดการกิจกรรมทางการศึกษาที่ครอบคลุมการเรียนรู้ของผู้เรียน ประกอบด้วย การพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การจัดสื่อการสอน และการวัดและประเมินผล โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ สมรรถนะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษา

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่อง แนวทางการบริหารแบบกระจายอำนาจที่ส่งเสริมงานวิชาการของโรงเรียนในเครือสังฆมณฑล มีกรอบแนวคิดได้ดังนี้

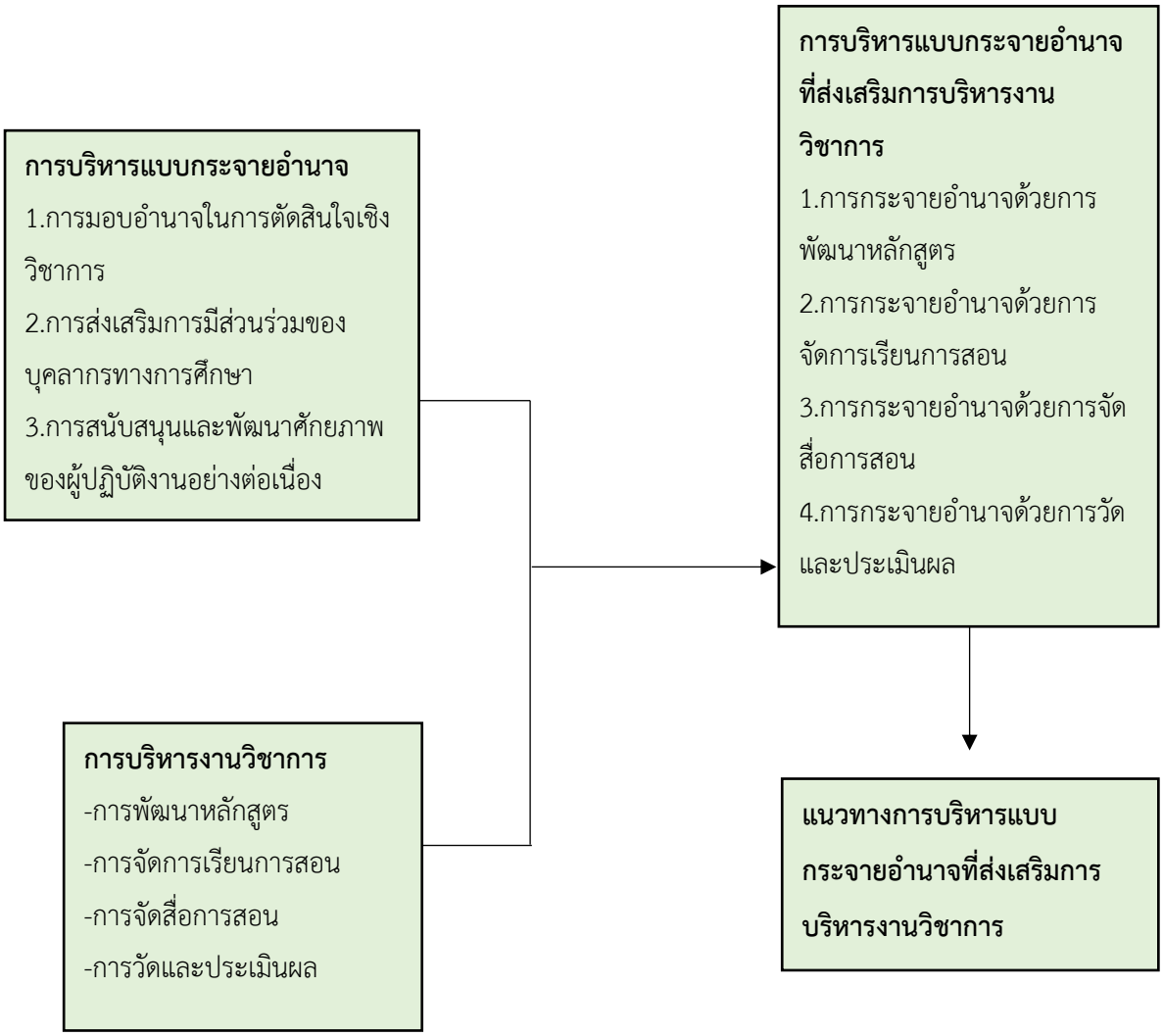

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู โรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี ปีการศึกษา 2568 จำนวน 16 โรงเรียน จำนวนผู้บริหารสถานศึกษาและครู ทั้งหมดรวม 1,307 คน (สำนักงานเลขาธิการสังฆมณฑลจันทบุรี, 2568) กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารและครูโรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี ปีการศึกษา 2568 ทั้งหมด 3 โรงเรียน จำนวน 202 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยการเลือกแบบเจาะจง (สำนักงานเลขาธิการสังฆมณฑลจันทบุรี, 2568)

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม ซึ่งผ่านการตรวจสอบและประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา และด้านวิจัย จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องและครอบคลุมเนื้อหา แล้วนำไปหาค่าความเที่ยงตรงโดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง หรือ IOC มีค่าไม่ต่ำกว่า 0.50 – 1.00 (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) นำไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะคล้ายตัวอย่าง จำนวน 30 คน และนำข้อมูลที่ได้มาคำนวณหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficcient) ของครอนบาค (Cronbach, 1990) ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.96 ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ข้อมูลพื้นฐาน (checklist) ระยะที่ 2 ส่งเครื่องมือรวบรวมข้อมูลไปยังสถานศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 202 ฉบับ พร้อมทั้งขอความอนุเคราะห์ให้สถานศึกษาส่งเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลให้กับกลุ่มตัวอย่างเพื่อตอบแบบสอบถามและรวบรวมเอาไว้ โดยผู้วิจัยกำหนดวันในการรับเครื่องมือเก็บรวมรวมข้อมูลและดำเนินการเก็บเครื่องมือรวบรวมข้อมูลกลับคืน และระยะที่ 3 ผู้วิจัยได้รับแบบสอบถามคืนและมีความสมบูรณ์ครบ 202 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Desscriptive Statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ

2.1 ศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) โดยการทบทวนวรรณกรรม ค้นคว้าข้อมูลเอกสารทางวิชาการ หนังสือ ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ในการสัมภาษณ์เชิงลึก เครื่องมือคือแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี ทั้ง 3 โรงเรียน จำนวน 6 คน โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 6 คน

2.3 การสังเคราะห์และนำเสนอ สังเคราะห์โดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) และนำเสนอเชิงพรรณนาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันการบริหารแบบกระจายอำนาจของโรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี

ตารางที่ 1 ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันของการบริหารแบบกระจายอำนาจที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการ

(N=202)

การศึกษาสภาพปัจจุบันของการบริหารแบบกระจายอำนาจที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการ	$\bar{x}$	SD	ระดับ	อันดับ
1. ด้านการพัฒนาหลักสูตร	4.39	0.66	มาก	4
2. ด้านการจัดการเรียนการสอน	4.51	0.61	มากที่สุด	2
3. ด้านการจัดสื่อการสอน	4.47	0.67	มาก	3
4. ด้านการวัดและประเมินผล	4.55	0.59	มากที่สุด	1
รวม	**4.48**	**0.04**	**มาก**	

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับและอันดับการศึกษาสภาพปัจจุบันของการบริหารแบบกระจายอำนาจที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการ มีค่าเฉลี่ย โดยรวมมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$=4.48, SD=0.04) ในรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุดคือ ด้านการวัดและประเมินผล และด้านการจัดการเรียนการสอน ($\bar{x}$=4.55, SD=0.59, $\bar{x}$=4.51, SD=0.61) โดยมีด้านการพัฒนาหลักสูตร และด้านการจัดสื่อการสอนอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$=4.39, SD=0.66, $\bar{x}$=4.47, SD=0.67) ตามลำดับ

วัตถุประสงค์ที่ 2 การศึกษาแนวทางการบริหารแบบกระจายอำนาจที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยมุ่งเน้นศึกษาระดับการรับรู้และการดำเนินงานด้านการกระจายอำนาจในมิติต่าง ๆ ของสถานศึกษา ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปได้ดังนี้

1) ควรเปิดโอกาสให้ครู ผู้ปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตร ส่งเสริมการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (PLC) เพื่อพัฒนาศักยภาพทางวิชาการ สร้างทีมงานที่เข้มแข็ง และรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่ายอย่างเปิดกว้าง เพื่อให้การพัฒนาหลักสูตรมีคุณภาพ 2) การส่งเสริมให้ครูมีความรู้ความเข้าใจ และทักษะด้านการคิดวิเคราะห์ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การวิจัยและนวัตกรรมการสอน รวมถึงการพัฒนาอย่างต่อเนื่องให้มีภาวะผู้นำ กล้าคิด กล้าทำ และมีจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของงาน ตลอดจนเปิดโอกาสให้ครูได้แสดงศักยภาพและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ เพื่อขับเคลื่อนงานวิชาการให้เกิดผลลัพธ์ที่มีคุณภาพ 3) รูปแบบการบริหารแบบกระจายอำนาจที่เหมาะสมกับโรงเรียน ควรประกอบด้วยกลไกสำคัญ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษา และชุมชน 2) การมอบอำนาจและกำหนดขอบเขตบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน3) โครงสร้างการบริหารที่โปร่งใส ตรวจสอบได้และมีความยืดหยุ่น 4) การพัฒนาบุคลากรให้มีความพร้อมด้านความรู้ ความสามารถ และภาวะผู้นำ 5) การจัดสรรทรัพยากรอย่างทั่วถึง 6) การประเมินผลและติดตามอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การบริหารสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนและผู้เรียนอย่างแท้จริง 4) ทุกคนเห็นด้วยว่าการมีส่วนร่วมของครูและบุคลากรเป็นปัจจัย

สำคัญต่อความสำเร็จของการบริหารแบบกระจายอำนาจ เนื่องจากครูและบุคลากรเป็นผู้ปฏิบัติงานโดยตรง เข้าใจบริบทของโรงเรียนและผู้เรียนอย่างแท้จริง การมีส่วนร่วมจึงช่วยให้การวางแผน การตัดสินใจ และการดำเนินงานมีความคล่องตัว โปร่งใส และเกิดความรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษา

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาแนวทางการบริหารแบบกระจายอำนาจที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี ผู้วิจัยได้นำมาอภิปรายผลดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการศึกษาพบว่า การบริหารแบบกระจายอำนาจที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี มีการนำหลักการกระจายอำนาจมาใช้ในการบริหารงานวิชาการอย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับแนวคิดของวิศรุต สาลีอ่อน และพิชชา ใจสมคม (2567) ที่เน้นการให้อำนาจแก่สถานศึกษาในการบริหารจัดการด้านวิชาการเพื่อส่งเสริมความคล่องตัวและความเหมาะสมตามบริบทของแต่ละพื้นที่ และสอดคล้องกับงานวิจัยของกมลพร กันทา และคณะ (2567) ที่พบว่า การกระจายอำนาจช่วยให้ครูมีอิสระในการดำเนินงาน รับผิดชอบต่อภาระงาน และร่วมกำหนดเป้าหมายทางวิชาการของโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการบริหารแบบกระจายอำนาจที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี อภิปรายผลได้ดังนี้

1. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากรทางการศึกษาสรุปผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษา และชุมชน เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ปรากฏในทุกด้านของการบริหารงานวิชาการผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ กมลพร กันทา และคณะ (2567) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมของครูในการกำหนดนโยบาย การวางแผนกลยุทธ์ และการตัดสินใจร่วมกับผู้บริหาร ส่งผลให้เกิดความผูกพันต่อองค์กร และเสริมสร้างวัฒนธรรมแห่งความร่วมมือ ความไว้วางใจ และการเรียนรู้ร่วมกัน และสอดคล้องกับแนวคิดของ สายฟ้า หาสีสุข และรพีพรรณ ปรีชา (2566) ที่เน้นการมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีบทบาทในการบริหารงาน

2. การมอบอำนาจในการตัดสินใจเชิงวิชาการสรุปผลการวิจัยพบว่า การมอบอำนาจให้สถานศึกษามีอิสระในการตัดสินใจและกำหนดบทบาทความรับผิดชอบอย่างชัดเจนเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารแบบกระจายอำนาจ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ วิศรุต สาลีอ่อน และพิชชา ใจสมคม (2567) ที่กล่าวว่าการบริหารแบบกระจายอำนาจในบริบทของการศึกษา หมายถึงการให้อำนาจแก่หน่วยงานหรือสถานศึกษาท้องถิ่นในการบริหารจัดการด้านวิชาการ งบประมาณ และบุคลากร และสอดคล้องกับหลักการสำคัญของการบริหารแบบกระจายอำนาจของ สุทธินันท์ สุวรรณวิจิตร และบุญเรือง เตชะวิวัฒน์กุล (2564) ที่ระบุถึง การแบ่งอำนาจ (Deconcentration) การมอบอำนาจ (Delegation) และการถ่ายโอนอำนาจ (Devolution)

3. โครงสร้างการบริหารที่โปร่งใส และยืดหยุ่นสรุปผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างการบริหารที่มีความยืดหยุ่นและสามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งสำคัญ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรีที่มีการปรับเปลี่ยนแนวทางบริหารจัดการศึกษาผ่านยุทธศาสตร์ "ก้าวใหม่ รสจ." ซึ่งเน้นการลดลำดับชั้นการสั่งการแบบดั้งเดิม และแทนที่ด้วยระบบธรรมาภิบาลแบบใหม่ โดยให้แต่ละโรงเรียนมีอิสระในการตัดสินใจมากขึ้น พร้อมรับผิดชอบต่อผลลัพธ์อย่างชัดเจน ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ อัมพรพันธ์ บุญแก้ว (2566) ที่พบว่า การใช้ภาวะผู้นำที่เปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วม ส่งผลให้ครูเกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน มีความรับผิดชอบ และพร้อมพัฒนาตนเองในด้านวิชาการ

4. การสนับสนุนและพัฒนาศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องสรุปผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาบุคลากรให้มีความพร้อมด้านความรู้ ความสามารถ และภาวะผู้นำเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ปรากฏในทุกด้านของการบริหารงานวิชาการ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ฐิติพัฒน์ หิรัญนิธิธารง และจันตรี คุปตะวาทิน (2561) ที่พบว่า ด้านการฝึกอบรมและพัฒนา และด้านการบริหารผลการปฏิบัติงานมีความสำคัญต่อการกระจายอำนาจ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ โพทอง พงสงคาม และคณะ (2562) ที่พบว่า ครูต้องการพัฒนาเรื่องการจัดการเรียนการสอน การวิจัยในชั้นเรียน และการบูรณาการนวัตกรรมมากที่สุด สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการส่งเสริมศักยภาพครูในด้านวิชาการอย่างจริงจัง นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ เดชา ใจแปง และคณะ (2568) ที่พบว่า ภาวะผู้นำแบบกระจายอำนาจส่งผลต่อประสิทธิภาพของการบริหารบุคคลในระดับสูง โดยเฉพาะด้านวัฒนธรรมการทำงานเป็นทีม การตระหนักรู้ต่อตนเองและผู้อื่น และวิสัยทัศน์ร่วม

5. การจัดสรรทรัพยากรอย่างทั่วถึงสรุปผลการวิจัยพบว่า การจัดสรรทรัพยากรอย่างเพียงพอและทั่วถึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สนับสนุนการดำเนินงานด้านวิชาการอย่างมีประสิทธิภาพ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับสภาพปัญหาของการบริหารแบบกระจายอำนาจที่ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2566) ระบุว่า งบประมาณและทรัพยากรที่ถ่ายโอนไปยังพื้นที่ยังไม่เพียงพอ ทำให้พื้นที่ไม่สามารถบริหารจัดการได้เต็มประสิทธิภาพ

6. การประเมินผลและติดตามอย่างต่อเนื่องสรุปผลการวิจัยพบว่า การประเมินผลและติดตามอย่างต่อเนื่องเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้การบริหารสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนและผู้เรียนอย่างแท้จริง ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Hanson (1998) ที่พบว่า การกระจายอำนาจทำให้เกิดการปรับปรุงคุณภาพการศึกษาเมื่อมีการสนับสนุนที่เหมาะสม ซึ่งหมายรวมถึงการมีระบบติดตามและประเมินผลที่ดี

แนวทางการบริหารแบบกระจายอำนาจที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรีที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ มีความสอดคล้องกับทฤษฎีการบริหารแบบกระจายอำนาจและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะแนวคิดของ Rondinelli (1981) และ Litvack et al., (1998) ที่เน้นการถ่ายโอนอำนาจ ทรัพยากร และความรับผิดชอบจากส่วนกลางไปยังระดับท้องถิ่น การนำแนวทางเหล่านี้ไปปฏิบัติจะช่วยให้โรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรีสามารถบรรลุเป้าหมายของ

ยุทธศาสตร์ "ก้าวใหม่ รสจ." ที่มุ่งเน้นการเติบโตอย่างยั่งยืนผ่านการใช้นวัตกรรม ความเป็นเลิศด้านการปฏิบัติการ และการสร้างแบรนด์และความน่าเชื่อถือของโรงเรียน โดยมีการกระจายอำนาจเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเกี่ยวกับการบริหารแบบกระจายอำนาจที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี พบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการวัดและประเมินผล มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมากที่สุด โดยโรงเรียนให้ความสำคัญกับการออกแบบเครื่องมือวัดผลตามบริบทของโรงเรียนมากที่สุด ด้านการจัดการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยรองลงมา อยู่ในระดับมากที่สุด โดยครูมีการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนได้ดีที่สุด ด้านการจัดสื่อการสอน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยผู้บริหารเปิดโอกาสให้ครูเลือกใช้สื่อและวิธีการสอนอย่างหลากหลายได้ดี และด้านการพัฒนาหลักสูตร มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด แต่ยังคงอยู่ในระดับมาก โดยโรงเรียนมีการจัดประชุมร่วมกันระหว่างผู้บริหารและครูเพื่อพัฒนาหลักสูตร นอกจากนี้การศึกษายังได้นำเสนอแนวทางการบริหารแบบกระจายอำนาจที่ส่งเสริมการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี ประกอบด้วย 6 ประเด็น ได้แก่ การมอบอำนาจในการตัดสินใจเชิงวิชาการ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากรทางการศึกษาทั้งผู้บริหาร โครงสร้างการบริหารที่โปร่งใสและยืดหยุ่น การสนับสนุนและพัฒนาศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง การจัดสรรทรัพยากรอย่างทั่วถึง และการประเมินผลและติดตามอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน จากผลการวิจัยพบว่าการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน และผู้เชี่ยวชาญช่วยให้การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการศึกษาตอบสนองความต้องการได้ตรงจุด โรงเรียนจึงควรจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรและงานวิชาการที่มีตัวแทนจากทุกกลุ่ม

2. การเปลี่ยนบทบาทผู้บริหารเป็นผู้เอื้ออำนวยและสนับสนุน จากผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารที่เปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วม สนับสนุนทรัพยากรที่จำเป็น และสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการทำงาน ดังนั้นผู้บริหารจำเป็นต้องเปลี่ยนบทบาทของตนเองจาก “ผู้สั่งการ” เป็น “ผู้เอื้ออำนวย”

3. การพัฒนาศักยภาพบุคลากรอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง จากผลการวิจัยพบว่าบุคลากรบางส่วนยังขาดความพร้อมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติในการรับบทบาทใหม่ภายใต้การกระจายอำนาจ

4. การกำหนดกรอบนโยบายและบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน เป็นอุปสรรคที่สำคัญ ดังนั้นโรงเรียนจำเป็นต้องจัดทำคู่มือการกระจายอำนาจที่ครอบคลุมและเข้าใจง่าย คู่มือดังกล่าวควรครอบคลุมทุกด้านของงานวิชาการ ตั้งแต่การพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การจัดสื่อการสอน ไปจนถึงการวัดและประเมินผล

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการกระจายอำนาจของโรงเรียนในสังกัดต่าง ๆ เพราะโรงเรียนในประเทศไทยอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานที่แตกต่างกัน

2. ศึกษาผลกระทบของการกระจายอำนาจต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ดังนั้นการวิจัยควรตรวจสอบว่าการกระจายอำนาจส่งผลต่อผลลัพธ์การเรียนรู้ของนักเรียนอย่างไรในทุกด้าน

3. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการกระจายอำนาจ ซึ่งการกระจายอำนาจมีหลายปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดความสำเร็จ เช่น ความพร้อมของผู้บริหารโรงเรียนในการรับอำนาจและความรับผิดชอบ

4. การพัฒนารูปแบบการพัฒนาบุคลากรเพื่อรองรับการกระจายอำนาจ การกระจายอำนาจต้องการบุคลากรที่มีความรู้ ทักษะ และทัศนคติใหม่ โดยเฉพาะผู้บริหารโรงเรียนต้องมีสมรรถนะในการบริหารจัดการที่หลากหลายมากขึ้น เช่น การวางแผนเชิงกลยุทธ์

บรรณานุกรม

กมลพร กันทา, สมกูล ถาวรกิจ, และจิรัฏฐ์ สินธุอารีย์. (2567). แนวทางการพัฒนาการบริหารแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดประสิทธิผลต่อการบริหารงานภายในสถานศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1. *วารสารภาวนาสารปริทัศน์, 4*(3), 1-14.

ขวัญใจ แสงเจริญ. (2559). *การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนวัดหนองแขม (สหราษฎร์บูรณะ) สำนักงานเขตหนองแขม สังกัดกรุงเทพมหานคร* (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิตม มหาวิทยาลัยศิลปากร). DSpace at Silpakorn University. http://ithesis-ir.su.ac.th/dspace/handle/123456789/1033

ฐิติพัฒน์ หิรัญนิธิธำรง และจันตรี คุปตะวาทิน. (2561). การบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผลต่อการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร. *วารสารศึกษาศาสตร์ มสธ, 11*(2), 183-197.

เดชา ใจแปง, ธงชาติ วงษ์สวรรค์ และวีรพันธุ์ ศิริฤทธิ์. 2568. ภาวะผู้นำแบบกระจายอำนาจที่ส่งผลต่อการบริหารงานบุคคลของสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดเชียงราย. *วารสารการบริหารและสังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 8*(1), 121-132.

พรรณีย์ สุรีย์แสง และนันทิยา น้อยจันทร์. (2565). หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมกับการบริหารบุคคลในโรงเรียน. *การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 4, 4*(1), 1154-1161. http://www.journalgrad.ssru.ac.th/index.php/miniconference/article/view/4113

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติมถึงฉบับที่ 4 พ.ศ.2562. (1 พฤษภาคม 2562). *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่ม 136 ตอนที่ 57ก หน้า 49-53.

โพทอง พงสงคราม, เสาวนี สิริสุขศิลป์ และเพ็ญณี แนรอท. (2562). สภาพปัญหาปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของภาวะผู้นำครูในวิทยาลัยครูแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 13*(1), 126-141.

โรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี. (2567) *แผนกลยุทธ์โรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี ปีการศึกษา 2567-2571.* โรงเรียนในเครือสังฆมณฑลจันทบุรี.

วิศรุต สำลีอ่อน และพิชชา ใจสมคม. (2567) มาตรการและรูปแบบของการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา เพื่อส่งเสริมความเป็นอิสระของสถานศึกษาโดยใช้จังหวัดเป็นฐาน. *วารสารวิชาการนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 12*(1), 131-146.

สุทธินันท์ สุวรรณวิจิตร และบุญเรือง เตชะวิวัฒน์กุล. (2564). การกระจายอำนาจการปกครอง. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 8*(5), 123-134.

สายฟ้า หาสีสุข และรพีพรรณ ปรีชา. (2566). SBM พื้นฐานความสำเร็จของการศึกษายุคใหม่. *วารสารการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 3*(1), 77-86.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 4. (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.

Bush, T. (2018). *Theories of educational leadership and management* (5th ed.). SAGE.

Hanson, M. (1998). *Decentralization and school improvement: Can we fulfill the promise?* OECD Publishing.

Litvack, J., Ahmad, J., & Bird, R. (1998). *Rethinking decentralization in developing countries.* The World Bank.

Rondinelli, D. A. (1981). Government decentralization in comparative perspective: Theory and practice in developing countries. *International Review of Administrative Sciences, 47*(2), 133-145.

คุณภาพการให้บริการกับการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาล: กรณีศึกษาโรงเรียนแกลง“วิทยสถาวร”

อังคณี ล้อมจันทร์ [1*]

รับบทความ: 24 มกราคม 2569 แก้ไขบทความ: 24 มีนาคม 2569 ตอบรับบทความ: 26 มีนาคม 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ประเมินระดับความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการปฏิบัติงานของกลุ่มบริหารงบประมาณ โรงเรียนแกลง “วิทยสถาวร” และ 2) วิเคราะห์ปัญหาและเสนอแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาล เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ปีการศึกษา 2568 ประกอบด้วย ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา จำนวน 96 คน และนักเรียน/ผู้ปกครอง จำนวน 1,048 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จากนั้นนำผลที่ได้มาอภิปรายผลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจต่อการปฏิบัติงานของกลุ่มบริหารงบประมาณโดยกลุ่มนักเรียนและผู้ปกครองในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ครูและบุคลากรมีความพึงพอใจความพึงพอใจต่อการปฏิบัติงานของกลุ่มบริหารงบประมาณเฉลี่ย โดยความพึงพอใจสูงสุด 3 อันดับแรก คือ งานสินทรัพย์ และงานตรวจสอบภายในและงานมูลนิธิโรงเรียน ตามลำดับ ผลการวิเคราะห์รายด้านพบจุดแข็งในด้านระบบการจัดเก็บข้อมูลสารสนเทศและฐานข้อมูล ซึ่งสะท้อนความพร้อมด้านเทคโนโลยี อย่างไรก็ตาม พบข้อบ่งชี้ปัญหาในด้านความรวดเร็วในการเบิกจ่าย และพฤติกรรมการบริการ/ความสุภาพซึ่งได้คะแนนน้อยที่สุด การวิเคราะห์เชิงลึกชี้ให้เห็นสาเหตุจากกับดักความเร็วและกฎระเบียบ และภาวะภาระงานทับถม ข้อเสนอแนะแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลปรากฏเป็น โมเดล 4P ประกอบด้วย 1) การปรับกระบวนการให้กระชับ โดยใช้แนวคิดการบริหารแบบลีนลดขั้นตอนที่ซ้ำซ้อน 2) การพัฒนาทักษะการบริการของบุคลากร 3) การบริหารจัดการทรัพย์สินเชิงรุก และ 4) การสร้างการมีส่วนร่วมและการสะท้อนผล ผ่านระบบติดตามสถานะออนไลน์ (เพื่อยกระดับความโปร่งใสและประสิทธิภาพขององค์กร

คำสำคัญ: การบริหารงบประมาณสถานศึกษา ธรรมาภิบาล กับดักกฎระเบียบ การบริหารแบบลีน การเพิ่มประสิทธิภาพ

[1] รองผู้อำนวยการกลุ่มบริหารงบประมาณ โรงเรียนแกลง“วิทยสถาวร” อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

[*] อีเมล: 85761@g.klaeng.ac.th

Service Quality Assessment and Guidelines for Enhancing Budget Management Efficiency Based On Good Governance Principles: A Case Study of Klaeng "Wittayasathaworn" School

Aungkanee Lomchan [1*]

Abstract

The objectives of this research were 1) to assess stakeholder satisfaction regarding the performance of the Budget Management Department at Klaeng"Wittayasathaworn" School, and 2) to analyze problems and propose guidelines for enhancing budget management efficiency based on good governance principles. This study employs a quantitative research methodology. The target for the 2025 academic year consisted of 96 teachers and educational personnel, and 1,048 students and parents. Data were analyzed using mean and standard deviation (SD). The findings were subsequently discussed using descriptive analysis.

The research findings revealed that the overall satisfaction with the performance of the budget management department among students and parents was at a high level. Regarding satisfaction with the performance of the budget management division among teachers and personnel, the average satisfaction with financial operations, the top three highest satisfaction levels were asset management, internal audit and school foundation, respectively. which reflects technological readiness. However, critical weaknesses were identified in “Speed of Disbursement” and “Service Behavior/Politeness” , which received the lowest scores. Deep analysis attributed these issues to the “Regulation-Speed Paradox” and “Workload Burnout”. The study proposes guidelines in the form of 'The 4P Model': 1) Process Optimization through Lean Management, 2) People Development in service skills, 3) Physical Maintenance for asset management, and 4) Participation & Feedback via an E-Tracking system to enhance organizational transparency and efficiency.

Keywords: Educational Budget Management, Good Governance, Regulatory Trap, Lean management, Performance Enhancement

[1] Vice Director, Budget Management Department, Klaeng“Wittayasathaworn” School , Klaeng, Rayong
[*] Email: 85761@g.klaeng.ac.th

บทนำ

ในบริบทของการจัดการศึกษาไทยยุคใหม่ การบริหารทรัพยากรและการงบประมาณถือเป็นปัจจัยนำเข้า (Input) ที่มีความสำคัญยิ่งต่อการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนผ่าน ของการปฏิรูปการศึกษาที่มุ่งเน้นการกระจายอำนาจสู่สถานศึกษา (School-Based Management: SBM) ซึ่งเป็นทฤษฎีการบริหารที่เชื่อมั่นว่าการให้อำนาจการตัดสินใจแก่ผู้ปฏิบัติงานหน้างานและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จะนำไปสู่การตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง (อุทัย บุญประเสริฐ, 2545; ทรงศิลป์ อินกกผึ้ง และคณะ, 2559) อย่างไรก็ตาม การกระจายอำนาจดังกล่าวจำเป็นต้องดำเนินควบคู่ไปกับการยกระดับธรรมาภิบาล โดยเฉพาะในด้านความโปร่งใส และความรับผิดชอบ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับสาธารณชน (คเณศ นามนัย พิฏา สมบูรณ์ และเริงวิชญ์ นิลโคตร, 2567)

ความท้าทายสำคัญของการบริหารสถานศึกษาในปัจจุบัน มิใช่เพียงการจัดหาทรัพยากรให้เพียงพอ แต่คือการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดความคุ้ม ตามหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2542; สถาบันพระปกเกล้า, 2546) ยิ่งไปกว่านั้น ในมิติของการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (ITA) กระบวนการงบประมาณถือเป็นดัชนีชี้วัดที่สำคัญที่สุดที่สะท้อนถึงประสิทธิภาพและความสุจริตขององค์กร (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, 2567) ด้วยเหตุนี้ กลุ่มบริหารงบประมาณในสถานศึกษาจึงเปรียบเสมือน “ท่อน้ำเลี้ยง” สำคัญที่หล่อเลี้ยงพันธกิจต่าง ๆ ของโรงเรียน หากระบบการไหลเวียนนี้เกิดการติดขัด ย่อมส่งผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพการจัดการเรียนการสอนและประสิทธิผลขององค์กรโดยรวม

สำหรับปีการศึกษา 2568 นับเป็นห้วงเวลาที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ เนื่องจากสถานศึกษาต้องเผชิญกับแรงกดดันจากปัจจัยภายนอกสองประการที่ดูเหมือนจะสวนทางกัน ประการแรกคือ นโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ที่ประกาศมาตรการ “ลดภาระการประเมินและลดภาระงานครูที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน” เพื่อคืนครูสู่ห้องเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2568; หนังสือพิมพ์เดลินิวส์, 2568) ในขณะที่ประการที่สอง คือความเข้มงวดของระเบียบกฎหมาย ตามพระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 และระเบียบกระทรวงการคลังฯ พ.ศ. 2560 ซึ่งกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานด้านพัสดุและการเงินที่มีขั้นตอนซับซ้อนและรัดกุม (พระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ, 2560; ระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ, 2560) สภาวะการณ์ดังกล่าวส่งผลให้บุคลากรผู้ปฏิบัติงานด้านงบประมาณต้องรักษาสมดุลระหว่าง “ความรวดเร็วคล่องตัว” เพื่อลดภาระงานเอกสาร กับ “ความถูกต้องตามระเบียบ” เพื่อป้องกันข้อผิดพลาดทางกฎหมาย ความตึงเครียดนี้มักนำไปสู่ช่องว่างความเข้าใจระหว่างผู้ให้บริการ (เจ้าหน้าที่งบประมาณ/พัสดุ) และผู้รับบริการ (ครูผู้ทำโครงการ) กรณีศึกษาของ โรงเรียนแกลง“วิทยสถาวร” ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 (กลุ่มบริหารงบประมาณ โรงเรียนแกลง“วิทยสถาวร”, 2568) พบว่าผลการประเมินความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของกลุ่มบริหารงบประมาณ ซึ่งครอบคลุมโครงสร้างกลุ่มงาน 12 งาน

ยังมีบางประเด็นที่สะท้อนถึงปัญหาเชิงระบบ โดยเฉพาะในประเด็นที่ได้รับคะแนนประเมินต่ำที่สุด 3 อันดับแรก ซึ่งเป็นสัญญาณเตือนภัย ที่บ่งชี้ว่าวงจรคุณภาพหรือกระบวนการสื่อสารภายในองค์กรอาจกำลังประสบปัญหา

จากสภาพปัญหาข้างต้น การปล่อยให้ผลความพึงพอใจอยู่ในระดับต่ำโดยไม่มีการวิเคราะห์หาสาเหตุที่แท้จริง อาจนำไปสู่ความขัดแย้งภายในองค์กรและการขาดประสิทธิภาพในการเบิกจ่ายงบประมาณ ซึ่งขัดต่อหลักการบริหารงานคุณภาพ PDCA (Plan-Do-Check-Act) ที่เน้นการนำผลการตรวจสอบไปสู่การปรับปรุงแก้ไข (Deming, 1986; มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2566) นอกจากนี้ ในงานที่มีความซับซ้อนของกฎระเบียบจิตวิทยาการบริการ ซึ่งครอบคลุมถึงความพร้อมในการตอบสนอง และการสร้างความมั่นใจ แก่ผู้รับบริการ (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2553; ชมพู เนินหาด, เพ็ญนภา พิสัยพันธุ์, และดาราวรรณ รองเมือง, 2563) ถือเป็นกุญแจสำคัญในการลดความขัดแย้ง

ดังนั้น บทความวิจัยฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากผลการประเมินความพึงพอใจของผู้รับบริการทั้งภายใน (ครูและบุคลากรทางการศึกษา) และภายนอก (นักเรียนและผู้ปกครอง) ของโรงเรียนแกลง“วิทยสถาวร” เพื่อนำไปสู่การวินิจฉัยปัญหาเชิงระบบ โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์สาเหตุของประเด็นปัญหาที่วิกฤตที่สุด และนำเสนอแนวทางแก้ไขที่สอดคล้องกับหลักทฤษฎีการบริหารและข้อกำหนดทางกฎหมาย เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะที่เป็นรูปธรรมและนำไปปฏิบัติได้จริงในการยกระดับประสิทธิภาพการบริหารงบประมาณให้สอดรับกับบริบทความท้าทายในปีการศึกษา 2569 ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการที่มีต่อการปฏิบัติงานของกลุ่มบริหารงบประมาณโรงเรียนแกลง“วิทยสถาวร”

2. เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาและเสนอแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาล

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Management: SBM)

แนวคิดการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานถือเป็นการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ที่สำคัญในการบริหารการศึกษา โดยหลักการของ Caldwell และ Spinks (1998) ได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการถ่ายโอนอำนาจในการตัดสินใจจากระดับส่วนกลางมายังสถานศึกษา ซึ่งไม่ใช่เพียงการกระจายอำนาจเพื่อลดภาระของส่วนกลางเท่านั้น แต่เป็นการสร้างความเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบให้กับสถานศึกษาในการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดสรรทรัพยากรภายใต้หลักการนี้จึงไม่สามารถใช้แบบแผนเดียวกันกับทุกโรงเรียนได้ แต่ต้องคำนึงถึงความต้องการเฉพาะของผู้เรียนและบริบทของชุมชนท้องถิ่นที่แตกต่างกันไป

เมื่อนำมาปรับใช้ในบริบทของประเทศไทย อุทัย บุญประเสริฐ (2545) ได้วิเคราะห์รูปแบบการบริหาร SBM โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้านหลักที่ครอบคลุมทุกมิติของการบริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย ด้านวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ด้านงบประมาณที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนภารกิจ ด้านบุคลากรที่เป็นกำลังสำคัญในการดำเนินงาน และด้านการบริหารทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการจัดการองค์กร ในบรรดา 4 ด้านนี้ ด้านงบประมาณถือเป็นองค์ประกอบที่มีความละเอียดอ่อนและต้องการความสมดุลระหว่างความอิสระในการตัดสินใจกับความรับผิดชอบต่อการใช้จ่ายเงินภาษีของประชาชน สถานศึกษาจึงต้องมีอิสระในการวางแผนและจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับพันธกิจและเป้าหมายของตนเอง แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องดำเนินการภายใต้ระบบการตรวจสอบที่มีความเข้มแข็งและโปร่งใสเพื่อสร้างความมั่นใจต่อสาธารณะ

หลักธรรมาภิบาลกับการบริหารงบประมาณภาครัฐ

การปฏิบัติงานของกลุ่มบริหารงบประมาณในสถานศึกษาของรัฐไม่สามารถแยกตัวออกจากกรอบกฎหมายและหลักธรรมาภิบาลที่กำหนดไว้ พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 ได้วางรากฐานสำคัญโดยกำหนดให้หน่วยงานรัฐทุกแห่ง รวมถึงสถานศึกษา ต้องปฏิบัติงานโดยมุ่งเน้นประโยชน์สุขของประชาชนเป็นหลัก ซึ่งในกรณีของสถานศึกษาหมายถึงนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน นอกจากนี้ยังต้องสร้างผลสัมฤทธิ์ที่เป็นรูปธรรมต่อภารกิจหลักของสถานศึกษา และต้องมีความคุ้มค่าในการใช้จ่ายงบประมาณ (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2546)

ในบริบทปัจจุบัน กรอบการทำงานยังครอบคลุมไปถึง พระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 ซึ่งได้ยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้วยการเน้นหลักการสำคัญ 4 ประการ คือ ความคุ้มค่าในการใช้จ่ายเงินภาษีของประชาชน ความโปร่งใสที่ตรวจสอบได้ ประสิทธิภาพในกระบวนการทำงาน และความสามารถในการตรวจสอบย้อนหลัง (พระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ, 2560) กฎหมายทั้งสองฉบับนี้จึงไม่ใช่เพียงข้อบังคับทางกฎหมาย แต่ถือเป็นตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อการกำหนดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ความซับซ้อนของขั้นตอน ระยะเวลาที่ใช้ในแต่ละกระบวนการ และส่งผลกระทบต่อความรวดเร็วในการให้บริการแก่ผู้รับบริการภายในสถานศึกษา ดังนั้น การสร้างสมดุลระหว่างการปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัดกับการรักษาความคล่องตัวในการให้บริการจึงเป็นความท้าทายสำคัญของผู้บริหารงบประมาณ

นอกเหนือจากกรอบกฎหมายที่กล่าวมาแล้ว หลักธรรมาภิบาลในบริบทของการบริหารการศึกษาไทยยังได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีรากฐานมาจาก รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่มีเจตนารมณ์สำคัญในการปฏิรูปการเมือง โดยมีเป้าหมายหลัก 3 ประการ ได้แก่ 1) ขยายสิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมของประชาชน 2) ตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐให้เกิดความโปร่งใส และ 3) ทำให้ระบบการเมืองมีเสถียรภาพและประสิทธิภาพ (คเณศ นามนัย, พิฏา สมบูรณ์ และเริงวิชญ์ นิลโคตร, 2567) เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว รัฐบาลจึงออกระเบียบและพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์การบริหารกิจการบ้านเมืองที่

ดี หรือหลักธรรมาภิบาล ประกอบด้วย 10 หลักการสำคัญ ได้แก่ หลักตอบสนอง หลักประสิทธิผล หลักประสิทธิภาพ หลักความเสมอภาค หลักมุ่งฉันทามติ หลักการตรวจสอบได้ หลักเปิดเผยโปร่งใส หลักการกระจายอำนาจ หลักการมีส่วนร่วม และหลักนิติธรรมในบริบทปัจจุบัน การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส (Integrity and Transparency Assessment: ITA) ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนหลักธรรมาภิบาล โดยมุ่งเน้นการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ส่งเสริมความโปร่งใส และตอบสนองความต้องการของประชาชน ช่วยให้หน่วยงานภาครัฐเห็นภาพรวม จุดแข็ง จุดอ่อน และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงาน (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, 2565 อ้างถึงใน คเณศ นามนัย, พิฏา สมบูรณ์ และเริงวิชญ์ นิลโคตร, 2567)

แนวคิดทฤษฎีความพึงพอใจและคุณภาพการบริการ

ในการประเมินผลการปฏิบัติงานของกลุ่มบริหารงบประมาณ แนวคิดคุณภาพการบริการของ Parasuraman, Zeithaml และ Berry (1988) หรือที่เรียกว่าโมเดล SERVQUAL ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบในการวัดประเมิน โมเดลนี้ประกอบด้วย 5 มิติที่ครอบคลุมทุกแง่มุมของคุณภาพการบริการ มิติแรกคือความเป็นรูปธรรมของการบริการ ซึ่งหมายถึงสิ่งที่มองเห็นได้ เช่น อุปกรณ์ เอกสาร และสภาพแวดล้อมในการให้บริการ มิติที่สองคือความน่าเชื่อถือ ซึ่งสะท้อนถึงความสามารถในการให้บริการได้ตามที่สัญญาไว้อย่างถูกต้องและสม่ำเสมอ มิติที่สามคือการตอบสนองความต้องการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความรวดเร็วและความเต็มใจในการช่วยเหลือผู้รับบริการ มิติที่สี่คือการให้ความมั่นใจ ซึ่งประกอบด้วยความรู้ความสามารถและความสุภาพของผู้ให้บริการที่สร้างความไว้วางใจ และมิติสุดท้ายคือการรู้จักและเข้าใจผู้รับบริการ ซึ่งแสดงถึงความเอาใจใส่และการให้ความสำคัญกับผู้รับบริการแต่ละราย

นอกจากแนวคิดด้านคุณภาพการบริการแล้ว Wolman (1973) ได้ให้คำนิยามความพึงพอใจในการปฏิบัติงานไว้อย่างชัดเจนว่า เป็นความรู้สึกหรือทัศนคติในทางบวกที่บุคคลมีต่องานที่ตนกำลังทำ ซึ่งความรู้สึกดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่บุคคลได้รับการตอบสนองความต้องการในสองมิติ คือ มิติทางวัตถุ เช่น เงินเดือน สวัสดิการ และสภาพแวดล้อมในการทำงาน และมิติทางจิตใจ เช่น การได้รับการยอมรับ ความภาคภูมิใจในงาน และความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงาน เมื่อนำแนวคิดทั้งสองมาบูรณาการกัน การประเมินความพึงพอใจจึงไม่ใช่เพียงการสำรวจความรู้สึกของผู้รับบริการเท่านั้น แต่กลายเป็นดัชนีชี้วัดความสำเร็จที่สำคัญซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการภายในองค์กรในภาพรวม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาบริบทการบริหารงบประมาณในสถานศึกษาไทยภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลและเกณฑ์การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส (ITA) พบประเด็นปัญหาที่สอดคล้องกัน โดย สุภิวัฒน์ บัวศรีแก้ว และสาโรจน์ เผ่าวงศากุล (2568) ได้นำเสนอผลการศึกษาใน วารสารปราชญ์ประชาคม ว่า ปัญหาสำคัญของการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลคือระบบการทำงานเดิมยังขาดความคล่องตัว ส่งผลให้การ

ดำเนินงานไม่เสร็จทันเวลาและขาดคุณภาพ จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงระบบการทำงานให้สอดคล้องกับระเบียบและเป้าหมายของสถานศึกษา ซึ่งสอดรับกับแนวคิดของ นันทณัฏฐ์ คชกฤษ และสายชล จินโจ (2566) ที่ระบุไว้ในวารสารเดียวกันว่า การบริหารจัดการทรัพยากรในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาประยุกต์ใช้แบบผสมผสาน เพื่อลดภาระงานซ้ำซ้อนและเพิ่มประสิทธิภาพในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เช่นเดียวกับงานวิจัยของ เขมจิรา อยู่เจริญ และกัญญ์รัชการย์ เลิศอมรศักดิ์ (2566) ที่พบว่า ปัจจัยสำคัญที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงบประมาณและลดข้อผิดพลาดได้ คือ การนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาประยุกต์ใช้ในกระบวนการเบิกจ่ายควบคู่ไปกับการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรให้เท่าทันต่อระบบดิจิทัล

กรอบแนวคิดการวิจัย

การบริหารงบประมาณสถานศึกษาในปัจจุบันตั้งอยู่บนความท้าทายระหว่างการปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลและกฎระเบียบ ที่มีความเข้มงวดตาม พ.ร.บ.การจัดซื้อจัดจ้างฯ พ.ศ. 2560 กับความคาดหวังด้านคุณภาพการบริการที่ต้องการความรวดเร็วและคล่องตัวตามแนวคิด SBM และ SERVQUAL ซึ่งงานวิจัยในอดีตชี้ให้เห็นว่าปัญหาหลักยังคงเป็นความล่าช้าและภาระงานเอกสารที่ส่งผลกระทบต่อการเรียนการสอน

อย่างไรก็ตาม ยังขาดองค์ความรู้หรือรูปแบบการบริหารจัดการที่สามารถผสานความขัดแย้ง ระหว่างความถูกต้องตามระเบียบกับความรวดเร็วในการให้บริการได้อย่างเป็นรูปธรรมในบริบทปัจจุบัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดกรอบแนวคิดเพื่อมุ่งเน้นการศึกษาในประเด็นดังกล่าว นำไปสู่วัตถุประสงค์การวิจัย 2 ประการ คือ 1) เพื่อประเมินระดับความพึงพอใจ ซึ่งเป็นการสะท้อนสภาพปัญหาจากมุมมองผู้รับบริการจริง และ 2) เพื่อวิเคราะห์และเสนอแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพที่จะช่วยลดช่องว่างระหว่างกฎระเบียบกับการปฏิบัติงานจริงให้เกิดความสมดุลและคุ้มค่าสูงสุด

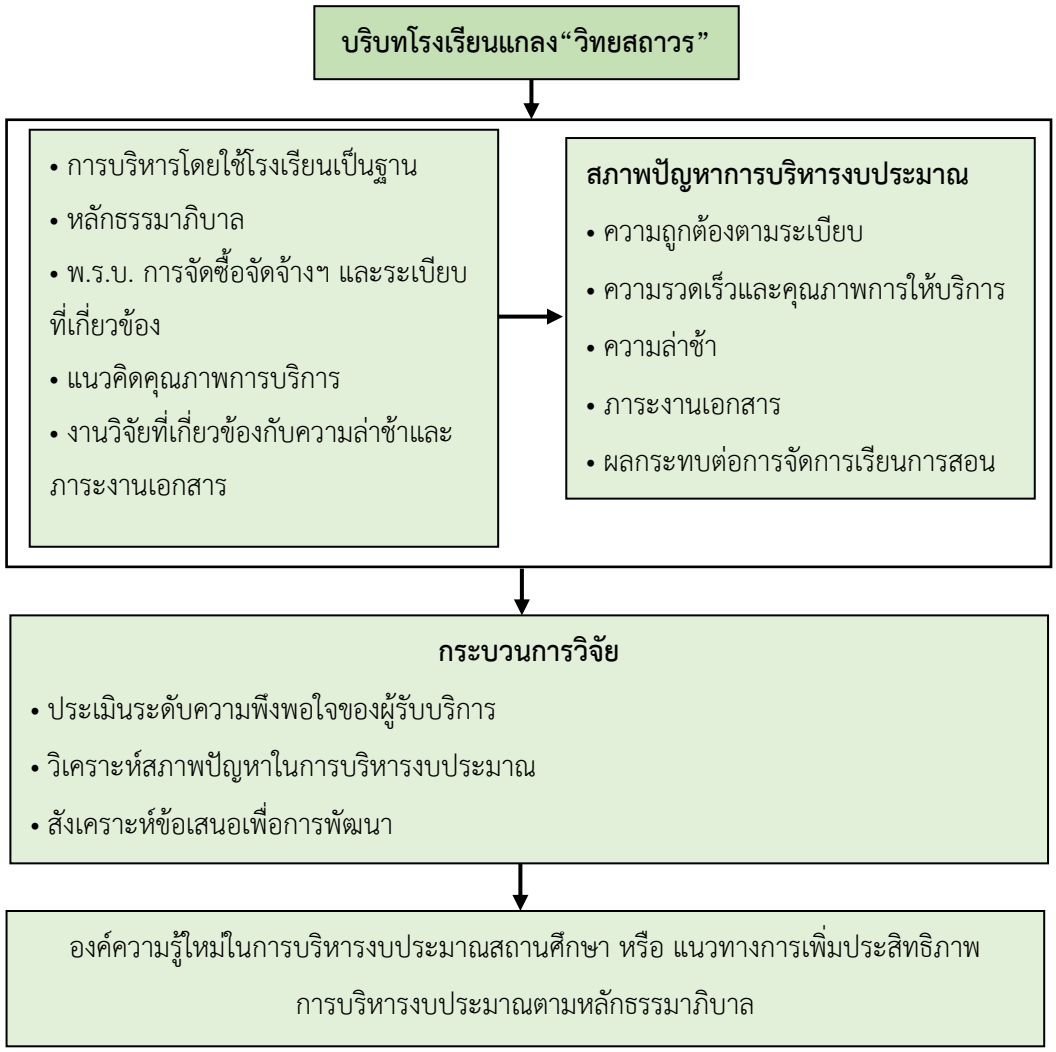

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการประเมินคุณภาพการให้บริการและแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาล: กรณีศึกษาโรงเรียนแกลง"วิทยสถาวร" เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ บุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียและเป็นผู้รับบริการจากกลุ่มบริหารงบประมาณ โรงเรียนแกลง"วิทยสถาวร" ประกอบด้วย 2 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) กลุ่มบุคลากรภายในประกอบด้วย ข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษา จำนวน 96 คน และ 2) กลุ่มผู้รับบริการภายนอกประกอบด้วย นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 1,048 คน รวมประชากรทั้งสิ้น 1,144 คน

2. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ใช้การเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก คือ เป็นผู้ที่มีสถานภาพเป็นครู บุคลากร นักเรียน หรือผู้ปกครอง ในปี

การศึกษา 2568 ที่มีประสบการณ์ในการติดต่อราชการ การขออนุมัติ หรือการรับบริการจากกลุ่มบริหารงบประมาณ และมีความยินดีในการให้ข้อมูลเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานขององค์กร ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้ประชากรทั้งหมดเป็นกลุ่มเป้าหมายรวมจำนวนทั้งสิ้น 1,144 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถามความพึงพอใจ (Satisfaction Survey) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม เอกสารทางวิชาการ หนังสือ ตำรา บทความ รายงาน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนการพัฒนาแบบสอบถาม มีดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดและสร้างข้อคำถาม

2. นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยพิจารณาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Item-Objective Congruence: IOC) และคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป คะแนนรวมทั้งฉบับเท่ากับ 0.93

3. นำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมายจำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.97

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) โดยการทบทวนวรรณกรรม ค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ หนังสือ ตำรา บทความ รายงาน สภาพบริบท และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้วไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้แบบสอบออนไลน์ผ่านการประชาสัมพันธ์ของครูที่ปรึกษาประจำชั้นเรียน

5. สถิติที่ใช้ในการวิจัย สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่

1. สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ประกอบด้วย ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่ออธิบายระดับความพึงพอใจของกลุ่มเป้าหมาย

2. การสังเคราะห์ข้อมูล (Data Synthesis) ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยนำประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดและสูงสุดมาจัดหมวดหมู่ประเด็นปัญหาและจุดแข็ง แล้วนำมาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับหลักทฤษฎีการบริหารและระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัยจนตกผลึกเป็นแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงบประมาณ (โมเดล 4P) ทั้งนี้ได้ทำการตรวจสอบความสมเหตุสมผลของข้อสรุปด้วยเทคนิคสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) เพื่อยืนยันความสอดคล้องระหว่างข้อมูลเชิงประจักษ์กับกรอบแนวคิด และนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบความเรียงบรรยาย (ชาย โพธิสิตา, 2564)

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาเรื่องการประเมินความพึงพอใจและแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของกลุ่มบริหารงบประมาณ โรงเรียนแกลง“วิทยสถาวร” มีดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อประเมินระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการที่มีต่อการปฏิบัติงานของกลุ่มบริหารงบประมาณ โรงเรียนแกลง“วิทยสถาวร”

ตารางที่ 1 ผลการประเมินความพึงพอใจในการดำเนินงานของกลุ่มบริหารงบประมาณโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (นักเรียนและผู้ปกครอง) จำแนกรายข้อ

ข้อ	รายการประเมิน กลุ่มบริหารงบประมาณ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ	อันดับ
1	ความสะดวกในการรับบริการและติดต่อประสานงานกับกลุ่มบริหารงบประมาณ	4.44	0.64	พึงพอใจมาก	6
2	ระยะเวลาในการรอคอยรับบริการหรือได้รับการตอบกลับเมื่อติดต่อประสานงาน	4.41	0.63	พึงพอใจมาก	7
3	ข้อมูลและคำตอบที่ได้รับจากเจ้าหน้าที่มีความถูกต้อง ชัดเจน และตรงกับความต้องการ	4.49	0.62	พึงพอใจมาก	1
4	เจ้าหน้าที่ที่ให้บริการมีความรู้ความเข้าใจและสามารถตอบข้อซักถามได้อย่างชัดเจน	4.48	0.62	พึงพอใจมาก	2
5	มีช่องทางในการติดตามผลการรับบริการหรือติดต่อประสานงานที่สะดวกและหลากหลาย (เช่น โทรศัพท์ Line อีเมล)	4.48	0.62	พึงพอใจมาก	3
6	เจ้าหน้าที่ให้บริการด้วยความสุภาพ เป็นมิตร และเต็มใจให้ความช่วยเหลือ	4.47	0.64	พึงพอใจมาก	4
7	ท่านมีความพึงพอใจต่อการให้บริการและการประสานงานของกลุ่มบริหารงบประมาณโดยรวม	4.46	0.61	พึงพอใจมาก	5
	รวม	**4.46**	**0.62**	**พึงพอใจมาก**	

จากตารางที่ 1 พบว่า นักเรียนและผู้ปกครองมีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานของกลุ่มบริหารงบประมาณ โดยภาพรวมอยู่ในระดับพึงพอใจมาก ($\bar{x}$ = 4.46, S.D. = 0.62) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ข้อ 3 ข้อมูลและคำตอบที่ได้รับจากเจ้าหน้าที่มีความถูกต้อง ชัดเจน และตรงกับความต้องการ ($\bar{x}$ = 4.49, S.D. = 0.62) รองลงมา คือ ข้อ 4 เจ้าหน้าที่ให้บริการมีความรู้ความเข้าใจและสามารถตอบข้อซักถามได้อย่างชัดเจน และข้อ 5 มีช่องทางในการติดตามผลการรับบริการหรือติดต่อประสานงานที่สะดวกและหลากหลาย มีค่าเฉลี่ยเท่ากันที่ 4.48 (S.D. = 0.62 เท่ากันทั้งสองข้อ) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อ 2

ระยะเวลาในการรอคอยรับบริการหรือได้รับการตอบกลับเมื่อติดต่อประสานงาน ($\bar{X}$ = 4.41, S.D. = 0.63) (โรงเรียนแกลง "วิทยสถาวร", 2568)

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาและเสนอแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาล

ตารางที่ 2 ผลการประเมินความพึงพอใจในการดำเนินงานในภาพรวมของกลุ่มบริหารงบประมาณโดยครูและบุคลากร จำแนกตามงาน

อันดับ	งาน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
1	งานสินทรัพย์	4.37	0.69	พึงพอใจมาก
2	งานตรวจสอบภายใน	4.36	0.68	พึงพอใจมาก
3	งานมูลนิธิโรงเรียน	4.36	0.71	พึงพอใจมาก
4	งานพัสดุ	4.34	0.72	พึงพอใจมาก
5	งานกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา	4.33	0.67	พึงพอใจมาก
6	งานสารสนเทศกลุ่มบริหารงบประมาณ	4.33	0.73	พึงพอใจมาก
7	งานการเงิน	4.32	0.71	พึงพอใจมาก
8	งานแผนงานกลุ่มบริหารงบประมาณ	4.32	0.73	พึงพอใจมาก
9	งานระดมทรัพยากร	4.31	0.69	พึงพอใจมาก
10	งานแผนงานโรงเรียน	4.31	0.72	พึงพอใจมาก
11	งานสารสนเทศโรงเรียน	4.30	0.71	พึงพอใจมาก
12	งานบัญชี	4.30	0.72	พึงพอใจมาก
-	**ค่าเฉลี่ยรวมทุกงาน**	**4.33**	**0.71**	**พึงพอใจมาก**

จากตารางที่ 2 พบว่า ครูและบุคลากรมีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานของกลุ่มบริหารงบประมาณโดยภาพรวมอยู่ในระดับพึงพอใจมาก ($\bar{X}$ = 4.33, S.D. = 0.71) เมื่อพิจารณาเป็นรายงาน พบว่าทุกด้านอยู่ในระดับพึงพอใจมากเช่นกัน โดยงานที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ งานสินทรัพย์ ($\bar{X}$ = 4.37, S.D. = 0.69) รองลงมา คือ งานตรวจสอบภายใน และงานมูลนิธิโรงเรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากันที่ ($\bar{X}$ = 4.36, S.D. = 0.68 และ 0.71 ตามลำดับ) และงานที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ งานบัญชี และงานสารสนเทศโรงเรียน ($\bar{X}$ 4.30, S.D. = 0.72 และ 0.71 ตามลำดับ) (โรงเรียนแกลง "วิทยสถาวร", 2568)

อภิปรายผล

จากการศึกษา สามารถอภิปรายผลการศึกษาได้ ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อประเมินระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการที่มีต่อการปฏิบัติงานของกลุ่มบริหารงบประมาณ โรงเรียนแกลง“วิทยสถาวร”

ผลการศึกษาพบว่า ความพึงพอใจของผู้รับบริการที่มีต่อการปฏิบัติงานของกลุ่มบริหารงบประมาณ โรงเรียนแกลง“วิทยสถาวร” โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านระบบสารสนเทศและความโปร่งใส อาจเป็นเพราะโรงเรียนมีการนำแนวคิดการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (SBM) มาปรับใช้ ซึ่งเน้นการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วม ทำให้การบริหารจัดการทรัพยากรมีความคล่องตัวและตรวจสอบได้ ส่งผลให้ผู้รับบริการเกิดความเชื่อมั่นในระบบการทำงาน นอกจากนี้ การมีระบบฐานข้อมูลที่สืบค้นได้ง่ายยังช่วยสนับสนุนให้การปฏิบัติงานมีความถูกต้องแม่นยำ ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารสถานศึกษาที่มุ่งเน้นการกระจายอำนาจการตัดสินใจเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและบริบทของท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้การจัดสรรทรัพยากรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (อุทัย บุญประเสริฐ, 2545; ทรงศิลป์ อินกกผึ้ง และคณะ, 2559) อย่างไรก็ตาม ความท้าทายยังคงอยู่ที่ขั้นตอนการปฏิบัติงานด้านการเงินและพัสดุที่มีความล่าช้า ซึ่งเป็นผลมาจากความซับซ้อนของระเบียบกฎหมาย พ.ร.บ. การจัดซื้อจัดจ้างฯ พ.ศ. 2560 ที่เน้นความรัดกุมจนเกิดภาวะกับดักของกฎระเบียบ (Regulation-Speed Paradox) สอดคล้องกับงานวิจัยที่พบว่าปัญหาสำคัญของการบริหารงบประมาณคือความล่าช้าและระเบียบพัสดุที่ซับซ้อน ซึ่งส่งผลกระทบต่อเวลาในการจัดการเรียนการสอนของครู (ธีระ รุญเจริญ, 2550)

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาและเสนอแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาล

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาหลักที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการบริหารงานคือความล่าช้าในขั้นตอนการปฏิบัติงานและพฤติกรรมการบริการของบุคลากร ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์แนวทางการแก้ไขปัญหาเชิงระบบปรากฏเป็น “โมเดล 4P (The 4P Model of Budgetary Excellence)W ซึ่งเป็นนวัตกรรมกระบวนการที่สอดคล้องกับหลักการบริหารสมัยใหม่และสามารถอภิปรายผลในแต่ละมิติได้ดังนี้

1. ด้านการปรับปรุงกระบวนการ (Process Optimization) ผลการวิจัยเสนอให้ลดขั้นตอนที่ซ้ำซ้อนผ่านแนวคิด การบริหารแบบลีน (Lean Management) ซึ่งสอดคล้องกับสภาพปัญหาเรื่องความล่าช้าในการเบิกจ่าย แนวทางนี้จะช่วยแก้ปัญหากับดักกฎระเบียบ (Regulation-Speed Paradox) โดยเปลี่ยนจากการเน้นการจับผิดเอกสารมาเป็นการตรวจสอบเชิงระบบที่กระชับและรวดเร็ว สอดคล้องกับแนวคิดของ Deming (1986) เรื่องวงจรคุณภาพ (PDCA) ที่มุ่งเน้นการตัดทอนกระบวนการที่ไม่ก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่ม (Non-Value Added) ออกไป เพื่อให้การไหลเวียนของงบประมาณมีความคล่องตัวสูงสุด

2. ด้านการพัฒนาคน (People Development) ผลการวิจัยชี้ให้เห็นความจำเป็นในการเร่งพัฒนาทักษะ จิตบริการ (Service Mind) และความฉลาดทางอารมณ์ให้แก่บุคลากร เพื่อยกระดับความพึงพอใจด้าน

พฤติกรรมการบริการที่ยังมีคะแนนไม่สูงนัก แนวทางนี้สอดคล้องกับทฤษฎีคุณภาพการบริการ (SERVQUAL) ของ Parasuraman, Zeithaml และ Berry (1988) ในมิติของการให้ความเชื่อมั่น (Assurance) และความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) ซึ่งยืนยันว่าผู้ให้บริการที่มีความสุภาพและเต็มใจช่วยเหลือคือหัวใจสำคัญของการลดความขัดแย้งและสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้รับบริการ

3. ด้านการบริหารสินทรัพย์ (Physical Maintenance) การเสนอแนวทางการดูแลรักษาเชิงรุกสอดคล้องกับผลการประเมินที่พบจุดอ่อนด้านการจัดเก็บวัสดุครุภัณฑ์ โดยการเปลี่ยนวิธีคิดจากการซ่อมเมื่อพังเป็นการดูแลรักษาเพื่อยืดอายุ จะช่วยเพิ่มความคุ้มค่าในการใช้งบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลด้านประสิทธิภาพ

4. ด้านการมีส่วนร่วมและการสะท้อนผล (Participation & Feedback) การนำเสนอระบบติดตามสถานะออนไลน์ (E-Tracking) เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความโปร่งใสและตรวจสอบได้ ซึ่งสอดรับกับบริบทการบริหารงานยุคดิจิทัลอย่างลงตัวโดยสรุป แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพด้วย โมเดล 4P นี้ เป็นการบูรณาการระหว่างคนและเทคโนโลยี เข้าด้วยกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยล่าสุดของ เขมจิรา อยู่เจริญ และกัญญ์รัชการย์ เลิศอมรศักดิ์ (2566) ที่ค้นพบว่าปัจจัยความสำเร็จของการบริหารงบประมาณสถานศึกษายุคใหม่ คือ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อลดความผิดพลาดและภาระงาน ควบคู่ไปกับการพัฒนาสมรรถนะของบุคลากรให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดดุลยภาพระหว่างความถูกต้องตามระเบียบกับความรวดเร็วในการให้บริการอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

จากการถอดบทเรียนผลการวิจัยที่ชี้ให้เห็นถึงภาวะกับดักกฎระเบียบ (Regulation-Speed Paradox) หรือความขัดแย้งระหว่างความถูกต้องตามระเบียบพัสดุฯ พ.ศ. 2560 กับความคาดหวังด้านความรวดเร็วในการให้บริการ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่จนตกผลึกเป็นนวัตกรรมกระบวนการที่เรียกว่า “โมเดล 4P”

ความโดดเด่นของโมเดล 4P ที่แตกต่างจากองค์ความรู้เดิม คือการเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการบริหารแบบแยกส่วน ที่มักแก้ปัญหาเฉพาะหน้า มาเป็นการบูรณาการเชิงระบบ โดยโมเดลนี้ได้เติมเต็มจุดบอดสำคัญที่มักถูกละเลย คือ มิติด้านกายภาพ (Physical) หรือการบริหารวงจรชีวิตสินทรัพย์ และการแปลงหลักธรรมาภิบาลที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมด้วยเทคโนโลยี (Participation via E-Tracking) ซึ่งเมื่อนำมาผสานกับกระบวนการที่กระชับและบุคลากรที่มีคุณภาพ จะก่อให้เกิดดุลยภาพใหม่ในการบริหารจัดการงบประมาณสถานศึกษา ประกอบด้วย 4 มิติสำคัญ ดังนี้

1. การปรับปรุงกระบวนการให้กระชับ (Process Optimization) ในเชิงทฤษฎีการบริหารภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) ประสิทธิภาพขององค์กรขึ้นอยู่กับความคล่องตัวของกระบวนการปฏิบัติงาน จากผลการศึกษาพบว่า “ขั้นตอนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่” โดยเฉพาะในส่วนการเบิกจ่ายเงิน ($\bar{x}$ = 4.18) เป็นอุปสรรคสำคัญที่ก่อให้เกิดภาวะคอขวด ส่งผลกระทบโดยตรงต่อระยะเวลาการรอคอยของ

ผู้รับบริการ ($\bar{X}$ = 4.42) ดังนั้น การยกระดับในมิตินี้จึงต้องมุ่งเน้นการทำ Business Process Redesign (BPR) เพื่อลดทอนขั้นตอนที่ซ้ำซ้อน และการใช้วินิจฉัยสั่งการที่เกินความจำเป็น โดยเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบบการทำงานแบบกึ่งอัตโนมัติที่เน้นความรวดเร็วแต่ยังคงความถูกต้องตามระเบียบพัสดุและการเงิน

2. การพัฒนาทักษะการบริการของบุคลากร (People Development) ทรัพยากรมนุษย์ถือเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนงบประมาณ จากข้อมูลพบช่องว่างทางทักษะในด้านทัศนคติการบริการและมนุษย์สัมพันธ์ของเจ้าหน้าที่กลุ่มงานการเงิน บัญชี และแผนงาน ($\bar{X}$ = 4.21 - 4.26) ซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในการปฏิสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การบริหารจัดการในมิตินี้จึงต้องประยุกต์ใช้ทฤษฎี Emotional Intelligence (EQ) และทักษะการสื่อสารเชิงบวก (Positive Communication) เพื่อปรับเปลี่ยนบทบาทของเจ้าหน้าที่จากการเป็นเพียงผู้กำกับกฎระเบียบให้กลายเป็นผู้อำนวยความสะดวกที่สามารถบริหารจัดการความคาดหวังภายใต้สภาวะกดดันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การบริหารจัดการทรัพย์สินเชิงรุก (Physical Maintenance) การบริหารงบประมาณที่มีประสิทธิภาพไม่ได้สิ้นสุดเพียงแค่การเบิกจ่าย แต่ครอบคลุมไปถึงการบริหารวงจรชีวิตสินทรัพย์ ข้อมูลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าองค์กรมีจุดแข็งในด้านระบบเอกสาร แต่กลับมีจุดอ่อนในด้านการดูแลรักษาเชิงกายภาพ โดยเฉพาะการจัดเก็บวัสดุอุปกรณ์ ($\bar{X}$ = 4.24) และการบำรุงรักษาเชิงป้องกัน ($\bar{X}$ = 4.30) แนวทางการยกระดับจึงต้องเปลี่ยนจากแนวคิดการซ่อมแซมเมื่อชำรุดไปสู่การสร้างระบบจัดเก็บเชิงระบบและการบำรุงรักษาเชิงรุก เพื่อรักษาคุณค่าของสินทรัพย์ให้พร้อมใช้งานและลดความสิ้นเปลืองของงบประมาณในระยะยาว

4. การสร้างการมีส่วนร่วมและการสะท้อนผล (Participation & Feedback) หลักธรรมาภิบาล (Good Governance) ในด้านความโปร่งใสและภาระรับผิดชอบถือเป็นหัวใจของการบริหารงบประมาณ ปัจจุบันพบว่าการรายงานผลการใช้จ่าย โดยเฉพาะเงินบริจาคและการตรวจสอบภายใน ($\bar{X}$ = 4.25) รวมถึงการเปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงาน ($\bar{X}$ = 4.22) ยังอยู่ในระดับที่ควรพัฒนา การยกระดับในมิตินี้จึงต้องอาศัยการสื่อสารเชิงรุก ผ่านระบบรายงานผลแบบทันท่วงที และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้การจัดสรรงบประมาณสะท้อนความต้องการที่แท้จริงจากล่างขึ้นบน อันจะนำไปสู่ความเชื่อมั่นและการสนับสนุนจากบุคลากรทุกระดับ

โมเดลทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาล 4P นี้มิใช่เพียงเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาเฉพาะจุด แต่เป็นโครงสร้างเชิงระบบที่ร้อยเรียงระหว่าง กระบวนการ (Process) ที่คล่องตัว บุคลากร (People) ที่มีสมรรถนะสูง ทรัพยากรกายภาพ (Physical) ที่พร้อมใช้งาน และ การมีส่วนร่วม (Participation) ที่โปร่งใสเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างระบบนิเวศการบริหารงบประมาณที่ทรงประสิทธิภาพและยั่งยืน

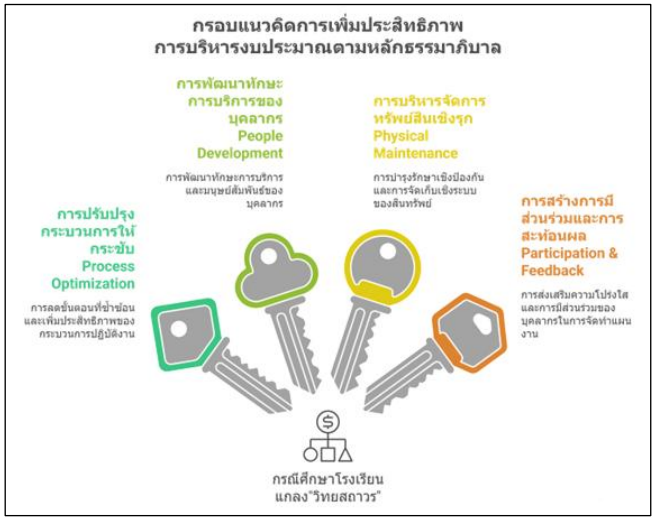

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่กรอบแนวคิดการเพิ่มประสิทธิภาพฯ
ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้วิจัย

สรุปและข้อเสนอแนะ

การบริหารงบประมาณของโรงเรียนแกลง“วิทยสถาวร” มีจุดแข็งที่โดดเด่นในด้านความโปร่งใสและระบบฐานข้อมูล แต่ยังประสบปัญหาคอขวดด้านความรวดเร็วในการเบิกจ่ายและพฤติกรรมการบริการดังนั้นเพื่อยกระดับประสิทธิภาพให้ก้าวข้ามข้อจำกัดของระเบียบราชการ ผลการวิจัยจึงเสนอแนวทางแก้ไขเชิงระบบในรูปแบบ “โมเดล 4P (The 4P Model)” ประกอบด้วย 1) Process Optimization การปรับกระบวนการให้กระชับด้วยแนวคิด Lean 2) People Development การพัฒนาทักษะและจิตบริการของบุคลากร 3) Physical Maintenance การบริหารจัดการทรัพย์สินเชิงรุก และ 4) Participation & Feedback การสร้างความโปร่งใสผ่านระบบ E-Tracking ซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างเทคโนโลยีกับหลักการบริหารสมัยใหม่ เพื่อเปลี่ยนผ่านบทบาทจากผู้คุมกฎระเบียบสู่ผู้สนับสนุนการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาครั้งนี้

1. ควรเร่งพัฒนาระบบติดตามสถานะเอกสารการเบิกจ่ายออนไลน์ (E-Tracking Dashboard) และวงจรการบริหารการขอใช้งบประมาณตามแผนปฏิบัติการประจำปี เพื่อส่งเสริม Process Optimization (การปรับปรุงกระบวนการให้กระชับ) และ Participation & Feedback (การสร้างการมีส่วนร่วมและการสะท้อนผล) โดยมุ่งเน้นให้ผู้รับบริการสามารถตรวจสอบสถานะข้อมูลต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง เพื่อลดภาระงานตอบคำถามของเจ้าหน้าที่ และเพิ่มความโปร่งใสในกระบวนการบริหารงบประมาณ

2. ควรจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานฉบับย่อ (Quick Guide) หรือ Checklist สำหรับการตรวจสอบเอกสาร เพื่อยกระดับ People Development (การพัฒนาทักษะการบริการของบุคลากร) และสนับสนุน

Physical Maintenance (การบริหารจัดการทรัพย์สินเชิงรุก) ในด้านการจัดเก็บข้อมูลพัสดุ โดยมุ่งหมายเพื่อลดอัตราความผิดพลาดและการส่งคืนเอกสาร ซึ่งเป็นสาเหตุหลักของความล่าช้าในขั้นตอนการปฏิบัติงาน

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรขยายการศึกษาไปสู่การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ปฏิบัติงานและผู้รับบริการ เพื่อให้เข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการบริการในมิติของ People Development และ Participation & Feedback อย่างถ่องแท้

2. ควรทำการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการบริหารงบประมาณกับสถานศึกษาต้นแบบอื่น ๆ (Benchmarking) เพื่อค้นหานวัตกรรมหรือแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practices) ในการประยุกต์ใช้ โมเดล 4P สำหรับการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานและยกระดับมาตรฐานการบริหารงบประมาณให้ดียิ่งขึ้นไป

บรรณานุกรม

เขมจิรา อยู่เจริญ และกัญญ์รัชการย์ เลิศอมรศักดิ์. (2566). การใช้เทคโนโลยีเพื่อการบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษา. *การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 5, 5*(1), 750-756. http://journalgrad.ssru.ac.th/index.php/miniconference/article/view/4270

คเณศ นามนัย, พิฏา สมบูรณ์ และเริงวิชญ์ นิลโคตร. (2567). การส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพตามหลักธรรมาภิบาลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 11*(11), 85-95.

ชมพู เนินหาด, เพ็ญนภา พิสัยพันธุ์ และดาราวรรณ รองเมือง. (2563). จิตบริการสู่งานเป็นเลิศ: บทบาทบุคลากรสายสนับสนุน. *วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระจอมเกล้า จังหวัดเพชรบุรี, 3*(2), 33-45.

ชาย โพธิสิตา. (2564). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 9)*. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง.

นันทณัฏฐ์ คชกฤษ และสายชล จินโจ. (2566). การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์แบบผสมผสานโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลกับกระบวนการชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับโรงเรียนบ้านรวมไทยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต 2. *วารสารปราชญ์ประชาคม*, *1*(2), 14-29.

พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546. (9 ตุลาคม 2546). *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่ม 120 ตอน 100 ก หน้า 1-19.

พระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560. (24 กุมภาพันธ์ 2560). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 134 ตอน 24 ก หน้า 13-53.

มหาวิทยาลัยมหิดล. (2553). *คู่มือ-เทคนิคการให้บริการด้วยใจ*. มหาวิทยาลัยมหิดล.

มหาวิทยาลัยรามคำแหง. (2566). *การพัฒนาระบบบริหารงานคุณภาพการศึกษาร่วมกับแนวคิดวงจร PDCA*. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560. (23 สิงหาคม 2560). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 134 ตอน 210 ง พิเศษ หน้า 1-29.

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542. (10 สิงหาคม 2542). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 116 ตอน 63 ง หน้า 1-8.

โรงเรียนแกลง "วิทยสถาวร". (2568). *รายงานผลการประเมินความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน กลุ่มบริหารงบประมาณ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568*. โรงเรียนแกลง"วิทยสถาวร". https://sites.google.com/g.klaeng.ac.th/budgeting-planning/หน้าแรก

ทรงศิลป์ อินกกผึ้ง, บังอร แถวโนนงิ้ว และกาญจน์ เรืองมนตรี. (2559). แนวทางการพัฒนาการบริหารงานโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของโรงเรียนในสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*, *10*(3), 149-160.

สถาบันพระปกเกล้า. (2546). *ธรรมาภิบาล หลักการเพื่อการบริหารรัฐกิจแนวใหม่. สถาบันพระปกเกล้า*.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2568). *คู่มือการปฏิบัติงานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2568*. สำนักงาน.

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ. (2567). *คู่มือการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (ITA) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568*. สำนักงาน.

สุภิวัฒน์ บัวศรีแก้ว และสาโรจน์ เผ่าวงศากุล. (2568). แนวทางการบริหารตามหลักการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 3. *วารสารปราชญ์ประชาคม*, 3(4), 79-92.

หนังสือพิมพ์เดลินิวส์. (22 กรกฎาคม 2568). สพฐ.ลุยปรับงานเอกสาร ลดภาระครูจาก 114 เหลือ 62 รายการ. *เดลินิวส์*.

อุทัย บุญประเสริฐ. (2545). *การบริหารจัดการสถานศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Caldwell, B. J., & Spinks, J. M. (1998). *Beyond the self-managing school*. Falmer Press.

Deming, W. E. (1986). *Out of the crisis*. Massachusetts Institute of Technology.

Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing*, 64(1), 12-40.

Wolman, B. B. (1973). *Dictionary of behavioral science*. Van Nostrand Reinhold.

วารสารปราชญ์ประชาคม
ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2569
Journal of Scholar Community
Vol.4 No.2 March-April 2026

บทบาททางการเมืองที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการบริหารงานสาธารณสุขจังหวัดเลย

ทศพลญกรณ์ แจ้งคำ [1]
อาทิตย์ แสงเฉวก [2]
วีรนุช พรมจักร์ [3*]

รับบทความ: 10 สิงหาคม 2568 แก้ไขบทความ: 24 สิงหาคม 2568 ตอบรับบทความ: 8 กันยายน 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) การถ่ายโอนอำนาจการบริหารงานสาธารณสุขจังหวัดเลย (2) บทบาททางการเมืองที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการบริหารงานสาธารณสุขจังหวัดเลย และ (3) ผลกระทบจากบทบาททางการเมืองต่อการจัดการสาธารณสุขจังหวัดเลย การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลัก ได้แก่ ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนจังหวัด นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด หัวหน้าสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในพื้นที่

ผลการวิจัยพบว่า การถ่ายโอนภารกิจสาธารณสุขสู่ระดับองค์การบริหารส่วนจังหวัดเลยสอดคล้องกับนโยบายการกระจายอำนาจของรัฐ แต่ยังประสบปัญหาด้านงบประมาณที่ไม่เพียงพอ บุคลากรขาดแคลน และการประสานงานที่ไม่มีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน บทบาททางการเมืองมีทั้งด้านบวกและด้านลบ ด้านบวกสะท้อนถึงการผลักดันนโยบายที่ตอบสนองความต้องการประชาชนอย่างรวดเร็ว ส่วนด้านลบคือการแทรกแซงในกระบวนการบริหาร เช่น การจัดสรรงบประมาณที่ไม่เป็นธรรม และการโยกย้ายแต่งตั้งบุคลากรที่ขาดความโปร่งใส ซึ่งส่งผลกระทบต่อธรรมาภิบาลและความน่าเชื่อถือในการบริหารงานสาธารณสุขเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการสาธารณสุขและลดผลกระทบเชิงลบจากการเมืองท้องถิ่น งานวิจัยเสนอให้มีการจัดตั้งกลไกตรวจสอบอิสระที่เข้มแข็ง การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ และการยกระดับธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาการบริหารจัดการสาธารณสุขจังหวัดเลยให้มีประสิทธิภาพและความยั่งยืน

คำสำคัญ: บทบาททางการเมือง การเปลี่ยนแปลง การบริหารงานสาธารณสุข การกระจายอำนาจ

[1] นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง
[2-3] อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง
[*] อีเมล: weranuch13032525@gmail.com

Political Roles Influencing Changes in Public Health Administration in Loei Province

Todsaponyakorn Jankkham [1]
Arthit Seangchawek [2]
Weernuch Promjak [3*]

Abstract

This study aimed to examine (1) the decentralization of public health administration in Loei Province, (2) the political roles influencing changes in public health administration in the province, and (3) the impacts of political roles on public health management. A qualitative research approach was employed, combining document analysis and in-depth interviews with key stakeholders, including executives of the Provincial Administrative Organization, the Provincial Public Health Doctor, district public health officers, directors of sub-district health-promoting hospitals, and local public health officials.

The findings revealed that the transfer of public health functions to the Loei Provincial Administrative Organization has been implemented in line with national decentralization policies. However, the process continues to face challenges, including insufficient budget allocation, shortages of personnel, and ineffective inter-agency coordination. Political roles in the area were found to exert both positive and negative influences. On the positive side, political actors contributed to advancing policies that addressed public needs promptly. On the negative side, political interferences such as inequitable budget distribution and unfair personnel transfers—created problems of transparency and good governance in public health administration. The empowerment of local authorities and organizational integration as key strategies for enhancing efficiency in public health management while mitigating the negative impacts of local politics. The study recommends the establishment of strong independent monitoring mechanisms, the promotion of citizen participation in decision-making, and the reinforcement of good governance within local administrative organizations to ensure effective and sustainable public health management in Loei Province.

Keywords: Political Roles, Change, Public Health Administration, Decentralization

[1] Student, Master of Political Science program, MahamakutBuddhist University, Sri Lan Chang Campus
[2-3] Lecturer, Master of PoliticalScience program, Mahamakut Buddhist University, Sri Lan Chang Campus
[*] Email: weranuch13032525@gmail.com

บทนำ

การบริหารงานสาธารณสุขในประเทศไทยเป็นภารกิจที่สำคัญของรัฐในการจัดบริการสุขภาพให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ภายใต้กระแสการกระจายอำนาจและการปฏิรูประบบราชการไทย รัฐบาลได้ดำเนินการถ่ายโอนภารกิจด้านสาธารณสุขจากส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่น เพื่อให้การจัดการมีความยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นโยบายการถ่ายโอนภารกิจโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ไปยังองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ซึ่งถือเป็นการปฏิรูปโครงสร้างการบริหารราชการที่สำคัญในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา (สำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, 2564)

แม้ว่านโยบายดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดบริการสาธารณสุข แต่ในทางปฏิบัติยังคงเผชิญกับข้อท้าทายหลายด้าน โดยเฉพาะ “บทบาททางการเมือง” ของผู้มีอำนาจทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ซึ่งส่งผลต่อการตัดสินใจเชิงนโยบาย การบริหารจัดการ และการจัดสรรทรัพยากร (ภาคภูมิ แสงทอง, 2565) ปัญหาที่พบในหลายพื้นที่สะท้อนให้เห็นว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอาจมีทัศนคติ แนวทาง และแรงจูงใจทางการเมืองที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อการดำเนินงานด้านสุขภาพในชุมชน (ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2561)

จังหวัดเลยเป็นกรณีศึกษาที่สำคัญ เนื่องจากมีภูมิศาสตร์ที่หลากหลาย ประชากรส่วนใหญ่กระจายอยู่ในเขตชนบท และมีปัญหาสุขภาพที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่น (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเลย, 2566) ในปีงบประมาณ 2566–2567 องค์การบริหารส่วนจังหวัดเลยได้ดำเนินการรับถ่ายโอน รพ.สต. จำนวน 31 แห่ง เข้าสู่การบริหารจัดการของ อบจ. อย่างเป็นทางการ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดเลย, 2567) แม้จะเป็นการเพิ่มศักยภาพด้านบริการสุขภาพ แต่ยังคงพบข้อจำกัด เช่น การจัดสรรงบประมาณที่ไม่เพียงพอ การบริหารบุคลากรที่ยังไม่ชัดเจน และปัญหาการประสานงานกับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด (สุนันทา กาญจนพงศ์, 2567) รวมทั้งข้อท้าทายด้านการกำกับดูแลและความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน (วารินทร์ นุ่มนวล, วรพจน์ พรหมสัตยพรต และสุรศักดิ์ เทียบฤทธิ์, 2568)

จากสถานการณ์ดังกล่าว งานวิจัยเรื่อง “บทบาททางการเมืองที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการบริหารงานสาธารณสุขจังหวัดเลย” จึงมุ่งตอบคำถามสำคัญว่า การถ่ายโอนอำนาจการบริหารงานสาธารณสุขในจังหวัดเลยมีลักษณะและผลการดำเนินงานอย่างไร บทบาททางการเมืองส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในมิติใดบ้าง และผลกระทบที่เกิดขึ้นมีลักษณะเช่นไร ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย คือ การสร้างองค์ความรู้เชิงวิชาการเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับการบริหารงานสาธารณสุขในระดับพื้นที่ อันจะนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อพัฒนากลไกการถ่ายโอนภารกิจด้านสาธารณสุขให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง ตลอดจนเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ระบบสุขภาพในจังหวัดเลยอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการถ่ายโอนอำนาจการบริหารงานของสาธารณสุขจังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษาบทบาททางการเมืองที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการบริหารงานสาธารณสุขจังหวัดเลย
3. เพื่อศึกษาผลกระทบบทบาททางการเมืองที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการบริหารงานสาธารณสุขจังหวัดเลย

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเรื่องบทบาททางการเมือง

บทบาททางการเมืองหมายถึงพฤติกรรม หน้าที่ หรือการกระทำของบุคคลหรือกลุ่มที่มีอำนาจหรืออิทธิพลต่อการตัดสินใจและการกำหนดนโยบายสาธารณะ ทั้งในตำแหน่งทางการเมืองและบทบาทที่ไม่เป็นทางการ ครอบคลุมมิติการกำหนดนโยบาย การจัดสรรทรัพยากร การควบคุมกำกับ และการเป็นตัวแทนประชาชน ปัจจัยสำคัญที่กำหนดบทบาท ได้แก่ ทุนทางการเมือง ระบบการมีส่วนร่วม และกลไกตรวจสอบ (Heywood, 2013; Almond & Verba, 1963; Weber, 1946; Dahl, 1961; Putnam, 1993; Crook & Manor, 1998)

แนวคิดเรื่องการกระจายอำนาจและการถ่ายโอนภารกิจ

การกระจายอำนาจเป็นการโอนอำนาจหน้าที่ ทรัพยากร และความรับผิดชอบจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารและการมีส่วนร่วมของประชาชน มีทั้งการมอบหมาย (deconcentration) โอนอำนาจ (delegation) และถ่ายโอน (devolution) ซึ่งรูปแบบสุดท้ายถือเป็นการกระจายอำนาจอย่างแท้จริง การถ่ายโอนภารกิจสาธารณสุข เช่น รพ.สต. สู่ อบจ. มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ท้องถิ่นจัดบริการได้สอดคล้องกับความต้องการพื้นที่ แต่ต้องอาศัยความพร้อมด้านบุคลากร งบประมาณ และกลไกบริหารที่มีธรรมาภิบาล (Rondinelli, 1981; Manor, 1999; Cheema & Rondinelli, 2007; พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจฯ, 2542)

3. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานสาธารณสุขระดับจังหวัด การบริหารสาธารณสุขระดับจังหวัดเป็นกลไกเชื่อมโยงนโยบายส่วนกลางสู่การปฏิบัติในพื้นที่ โดยสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดร่วมกับ อปท. วางแผนและจัดบริการให้ประชาชนเข้าถึงได้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ หลักสำคัญคือการบูรณาการเครือข่ายภาครัฐ เอกชน และประชาชน การมีส่วนร่วมของชุมชน และการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อตอบสนองต่อปัญหาสุขภาพอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน (Green & Collins, 2003; WHO, 2008; Brinkerhoff, 2004)

4. ภาพรวมการถ่ายโอน รพ.สต. สู่ อบจ. (พ.ศ. 2565–2568) เริ่มจากปี 2565 ถ่ายโอน รพ.สต. 84 แห่ง (0.85%) ปี 2566 เพิ่มอีก 3,263 แห่ง (33.03%) ปี 2567 เพิ่มอีก 934 แห่ง (9.46%) รวมถ่ายโอนแล้ว 4,459 แห่ง (45.15%) จากทั้งหมด 9,877 แห่ง โดยมีเป้าหมายปี 2568 เพิ่มอีก 256 แห่ง (2.59%) เพื่อขยายความครอบคลุมการถ่ายโอนบริการสาธารณสุขสู่ท้องถิ่น (สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2567)

กรอบแนวคิดการวิจัย

การบริหารงานสาธารณสุขในจังหวัดเลย เป็นภารกิจสำคัญที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องภายใต้บริบทของการกระจายอำนาจที่รัฐบาลได้ดำเนินการมาอย่างเป็นรูปธรรมตลอดระยะเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมา อย่างไรก็ตาม พบว่าบทบาททางการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ กลับเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อทิศทางการบริหารงานสาธารณสุข โดยเฉพาะในประเด็นของการจัดสรรงบประมาณ การบริหารทรัพยากรและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ซึ่งล้วนมีผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพของการให้บริการด้านสาธารณสุขในจังหวัดเลย กรอบแนวคิดที่จะนำเสนอต่อไปนี้ จึงถูกจัดทำขึ้นเพื่ออธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างบทบาททางการเมืองและการเปลี่ยนแปลงการบริหารงานสาธารณสุขในพื้นที่จังหวัดเลย ซึ่งจะเป็นฐานสำคัญในการวิเคราะห์ข้อมูล และช่วยให้สามารถตอบคำถามวิจัยได้อย่างชัดเจนต่อไป

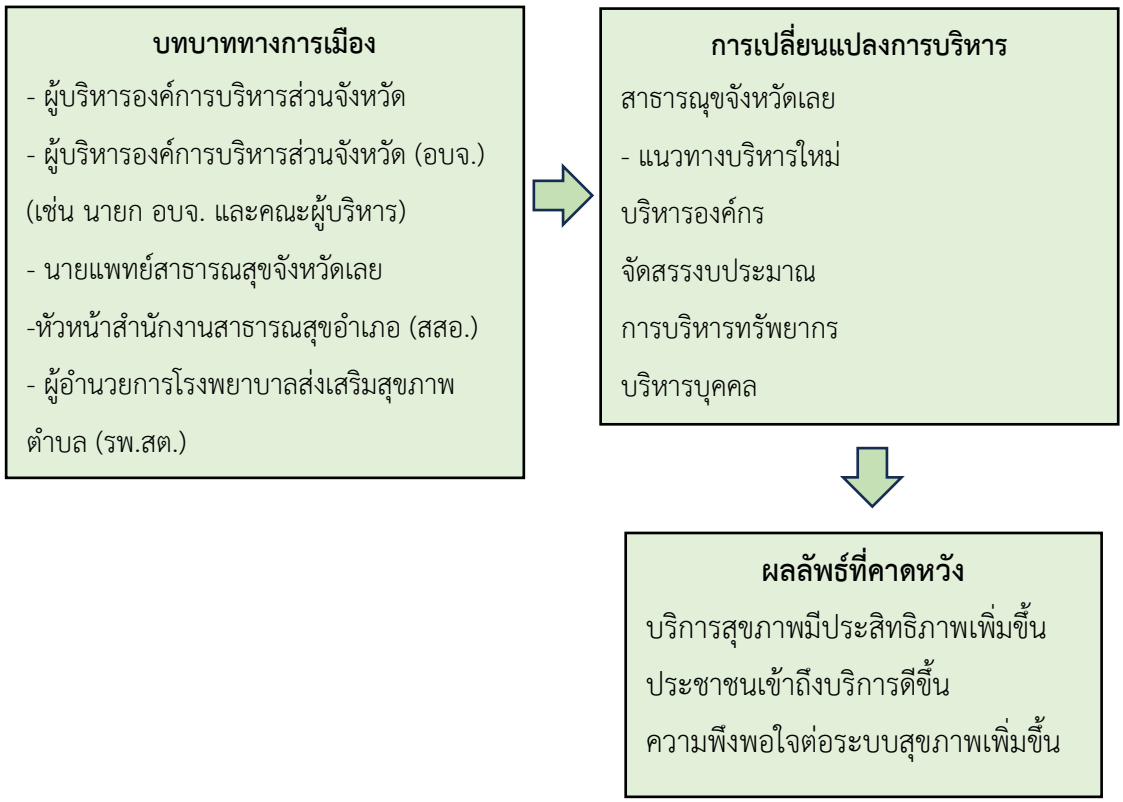

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) เพื่อศึกษาบทบาททางการเมืองที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในการบริหารงานสาธารณสุขจังหวัดเลย โดยมีรายละเอียดการดำเนินงานดังนี้

การสร้างเครื่องมือวิจัย

ผู้วิจัยได้พัฒนาเครื่องมือวิจัยในรูปแบบ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Guide) โดยอ้างอิงจากการทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบทฤษฎีหลัก เช่น แนวคิดของ Almond & Verba, Cohen & Uphoff, และทฤษฎีการกระจายอำนาจ (Decentralization Theory) ประเด็นคำถามถูกออกแบบให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ ได้แก่ (1) การถ่ายโอนอำนาจการบริหารงานสาธารณสุข (2) บทบาททางการเมืองที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง และ (3) ผลกระทบต่อคุณภาพการจัดการสาธารณสุข

การตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่สร้างขึ้นได้ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐศาสตร์ นโยบายสาธารณะ และการบริหารสาธารณสุข ผู้วิจัยนำคำแนะนำที่ได้มาปรับปรุงถ้อยคำ ลำดับคำถาม และความชัดเจนของประเด็น เพื่อให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย

การตรวจสอบสามเส้าข้อมูล (Data Triangulation)

เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ใน 3 มิติ ได้แก่

1. แหล่งข้อมูล (Source triangulation) ข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์หลายกลุ่ม ได้แก่ ผู้บริหาร อบจ., ข้าราชการสาธารณสุข, ผู้อำนวยการ รพ.สต., เจ้าหน้าที่ และนักวิชาการ

2. วิธีการ (Method triangulation) ใช้ทั้งการศึกษาจากเอกสารราชการ รายงานประชุม และการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมทั้งการบันทึกภาคสนาม

3. ผู้วิจัย (Investigator triangulation) การตรวจสอบการวิเคราะห์ร่วมกับที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อป้องกันอคติและเสริมความแม่นยำในการตีความข้อมูล

ผลการวิจัย

1. การถ่ายโอนอำนาจการบริหารงานสาธารณสุขจังหวัดเลย

ผลการศึกษาจากเอกสารราชการและการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า กระบวนการถ่ายโอนภารกิจ รพ.สต. ไปสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัดเลย มีทิศทางที่ชัดเจนตาม พ.ร.บ.กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจฯ พ.ศ. 2542 และนโยบายของกระทรวงสาธารณสุข โดยช่วงปีงบประมาณ 2565–2568 ได้มีการถ่ายโอน รพ.สต. จำนวน 31 แห่ง เข้ามาอยู่ในการกำกับดูแลของ อบจ.เลย

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานในทางปฏิบัติยังเผชิญปัญหาเชิงโครงสร้าง ได้แก่ งบประมาณไม่เพียงพอ บุคลากรบางส่วนไม่ได้ถ่ายโอนตามภารกิจ และขาดความเชื่อมโยงด้านข้อมูลระหว่างหน่วยงานส่วนกลางกับ

ท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้สอดคล้องกับข้อค้นพบของ Crook และ Manor (1998) ที่อธิบายว่าการกระจายอำนาจในประเทศกำลังพัฒนามักเผชิญ unfunded mandate คือมีภารกิจแต่ขาดทรัพยากรสนับสนุน

2. บทบาททางการเมืองที่ส่งผลต่อการบริหารงานสาธารณสุข

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหาร อบจ., เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และนักวิชาการ พบว่า “การเมืองท้องถิ่น” มีอิทธิพลอย่างมากต่อการจัดการงานสาธารณสุขในจังหวัดเลย โดยมีทั้งมิติด้านบวกและด้านลบ

ด้านบวก คือ นักการเมืองท้องถิ่น เช่น นายก อบจ. และสมาชิกสภา อบจ. มีบทบาทสำคัญในการผลักดันนโยบายและจัดสรรงบประมาณเพื่อตอบสนองความต้องการเร่งด่วนของประชาชน

ด้านลบ คือการเมืองท้องถิ่นบางส่วนใช้บทบาทเพื่อสร้างฐานคะแนนนิยม เช่น การจัดสรรงบประมาณไม่สอดคล้องกับความต้องการจริง หรือการโยกย้ายแต่งตั้งบุคลากรโดยขาดความเป็นธรรม ทำให้เกิดความไม่มั่นคงและขาดแรงจูงใจในการทำงาน

สิ่งเหล่านี้สะท้อนแนวคิดของ Almond และ Verba (1963) เรื่อง วัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) ที่ทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมืองของท้องถิ่นสามารถกำหนดทิศทางการบริหารจัดการได้ ขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับข้อสังเกตของ Dahl (1961) ที่ว่าอำนาจทางการเมืองในพื้นที่ท้องถิ่นมีผลโดยตรงต่อการจัดสรรทรัพยากรสาธารณะ

3. ผลกระทบจากบทบาททางการเมือง

บทบาททางการเมืองที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการถ่ายโอนและการบริหารงานสาธารณสุข ส่งผลกระทบ 3 ประการหลัก ได้แก่

1. ด้านงบประมาณ เกิดความไม่สมดุลในการจัดสรรทรัพยากร บางพื้นที่ได้รับงบประมาณเกินความจำเป็น ขณะที่บางพื้นที่ขาดแคลน ส่งผลให้ประชาชนเข้าถึงบริการไม่เท่าเทียม

2. ด้านบุคลากร การเมืองแทรกแซงการแต่งตั้งและโยกย้าย ทำให้บุคลากรสาธารณสุขเกิดความรู้สึกไม่มั่นคง ขาดแรงจูงใจ และลดประสิทธิภาพการทำงาน ซึ่งตรงกับข้อสังเกตของ Weber (1946) ที่ชี้ว่าระบบราชการควรอิงหลักเหตุผล-กฎหมาย มิใช่อำนาจทางการเมือง

3. ด้านธรรมาภิบาล การใช้อำนาจทางการเมืองในเชิงแทรกแซงทำให้การจัดการทรัพยากรขาดความโปร่งใส สร้างความไม่เชื่อมั่นให้กับประชาชนในพื้นที่ สอดคล้องกับแนวคิด Good Governance ที่เน้นความโปร่งใสและการตรวจสอบได้ (Putnam, 1993)

อภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่าการถ่ายโอนภารกิจสาธารณสุขจังหวัดเลยสอดคล้องกับหลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) ของ Rondinelli (1981) และดำเนินการตาม พ.ร.บ. กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจฯ พ.ศ. 2542 และแนวทางกระทรวงสาธารณสุข โดยมีการถ่ายโอน รพ.สต. จำนวน 31 แห่งไป

ยัง อบจ.เลย เพื่อให้บริการสาธารณสุขใกล้ชิดประชาชนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดด้านงบประมาณ บุคลากร และระบบข้อมูลสุขภาพที่ไม่เชื่อมโยงกัน ซึ่งสอดคล้องกับ Cheema & Rondinelli (2007) ที่ชี้ว่าการกระจายอำนาจที่มีประสิทธิภาพต้องมีโครงสร้างอำนาจ งบประมาณ และกลไกตรวจสอบที่เพียงพอ บทบาททางการเมืองในจังหวัดเลยมีอิทธิพลต่อการจัดสรรงบประมาณ ทรัพยากร และบุคลากร รวมถึงความโปร่งใสในการบริหาร ซึ่งในบางกรณีเกิดการแทรกแซงเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง ส่งผลให้การมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวคิดประชาธิปไตยฐานรากของ Manor (1999) ยังไม่เกิดขึ้นอย่างเต็มที่ และขาดกลไก Social Accountability (Malena et al., 2004) ที่เข้มแข็งผลกระทบที่พบ ได้แก่ ด้านบริการสาธารณสุข เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการ สอดคล้องกับแนวคิด Patron-Client Politics ของ Scott (1972) ด้านการจัดสรรทรัพยากร มีการจัดสรรงบประมาณตามแรงจูงใจทางการเมืองมากกว่าความจำเป็นจริง สอดคล้องกับ Political Economy ของ Grindle (1980) ด้านบุคลากร: การแต่งตั้งและโยกย้ายถูกแทรกแซง ส่งผลต่อขวัญกำลังใจและประสิทธิภาพ (ศรวณีย์ อวนศรี และคณะ, 2567) ด้านธรรมาภิบาล: ขาดความโปร่งใสและการตรวจสอบ สอดคล้องกับแนวคิด Transparency and Accountability ของ Kaufmann et al. (2011) โดยสรุป จังหวัดเลยยังมีช่องว่างระหว่างหลักการและการปฏิบัติจริง การถ่ายโอนภารกิจยังเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง ทรัพยากร และการเมืองท้องถิ่น จึงควรเสริมงบประมาณและบุคลากรจากส่วนกลาง จัดตั้งกลไกตรวจสอบอิสระ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อลดการแทรกแซงทางการเมืองและทำให้การบริหารสาธารณสุขมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยนี้เน้นย้ำว่าการกระจายอำนาจการบริหารงานสาธารณสุขที่มีประสิทธิภาพในจังหวัดเลย จำเป็นต้องมีความสมดุลระหว่างการสนับสนุนจากส่วนกลาง การจัดสรรงบประมาณที่เหมาะสม การบริหารทรัพยากรอย่างมีธรรมาภิบาล และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อลดการแทรกแซงทางการเมืองที่อาจส่งผลเชิงลบต่อการให้บริการสุขภาพ และช่วยให้ระบบสาธารณสุขในพื้นที่จังหวัดเลยมีความเข้มแข็งและตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างยั่งยืน

จากองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยนี้ ขอเสนอโมเดลที่สามารถนำไปใช้อธิบายการบริหารงานสาธารณสุขระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะจังหวัดเลยได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้ชื่อโมเดลว่า “LEOI Model”

LEOI Model (Local Empowerment and Organizational Integration Model)

LEOI Model สื่อความหมายถึงการให้อำนาจท้องถิ่น (Local Empowerment) และการบูรณาการองค์กร (Organizational Integration) เพื่อการจัดการงานสาธารณสุขที่มีประสิทธิภาพ และลดผลกระทบเชิงลบจากการเมืองท้องถิ่น โดยมีองค์ประกอบดังนี้

L (Local governance) เน้นธรรมาภิบาลระดับท้องถิ่น โปร่งใส ตรวจสอบได้

E (Empowerment) การเสริมสร้างศักยภาพของท้องถิ่น ทั้งด้านงบประมาณ บุคลากร และการตัดสินใจที่อิสระจากอิทธิพลทางการเมือง

O (Organizational Integration) บูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.), สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด (สสจ.), สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ (สสอ.), โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) และเชื่อมโยงอย่างมีประสิทธิภาพ

I (Innovation & Information) การใช้นวัตกรรมและระบบข้อมูลที่ทันสมัยในการบริหารจัดการทรัพยากรและการบริการด้านสุขภาพในระดับพื้นที่ เพื่อลดช่องว่างและเพิ่มความต่อเนื่องในการบริการสุขภาพ ดังภาพที่ 2

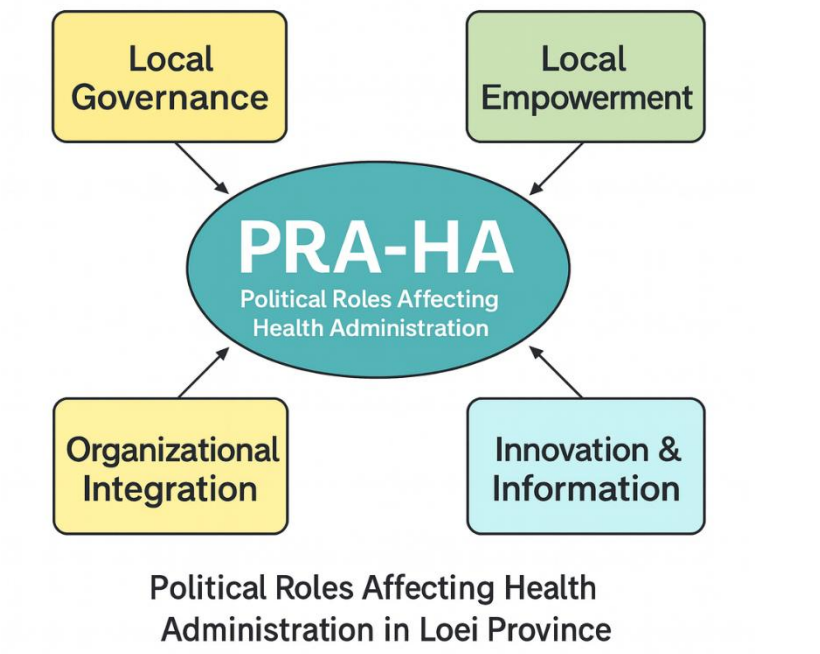

ภาพที่ 2 โมเดล Political Roles Affecting Health Administration in Loei Province

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า การถ่ายโอนอำนาจด้านการบริหารงานสาธารณสุขจังหวัดเลยไปสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีทิศทางที่ชัดเจนตามนโยบายการกระจายอำนาจ แต่ยังเผชิญข้อจำกัดด้านงบประมาณ บุคลากร และการประสานงานระหว่างหน่วยงาน การเมืองท้องถิ่นมีบทบาททั้งด้านบวก เช่น การผลักดันนโยบายให้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และด้านลบ เช่น การแทรกแซงการจัดสรรงบประมาณ การแต่งตั้งโยกย้ายบุคลากร และการบริหารจัดการที่ขาดความโปร่งใส ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพและธรรมาภิบาลในระบบสาธารณสุข

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1. จัดตั้ง กลไกตรวจสอบอิสระ เพื่อกำกับดูแลการใช้งบประมาณและการโยกย้ายบุคลากรให้โปร่งใส

2. พัฒนาระบบ ฐานข้อมูลสุขภาพกลาง เชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานส่วนกลางและท้องถิ่น

3. สนับสนุน การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการกำหนดนโยบายและการประเมินผลด้านสาธารณสุข

4. จัดทำ หลักสูตรฝึกอบรมบุคลากรท้องถิ่น เพื่อเพิ่มศักยภาพในการบริหารงานสาธารณสุขหลังถ่ายโอน

ข้อเสนอสำหรับการศึกษาต่อไป

1. ศึกษาเปรียบเทียบการถ่ายโอนภารกิจสาธารณสุขในจังหวัดอื่น ๆ เพื่อหาความแตกต่างด้านการเมืองและการบริหาร

2. วิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับ วัฒนธรรมทางการเมืองท้องถิ่น ที่ส่งผลต่อธรรมาภิบาลด้านสาธารณสุข

3. ศึกษาผลกระทบต่อ คุณภาพชีวิตและความพึงพอใจของประชาชน หลังการถ่ายโอนภารกิจ

4. วิจัยเชิงประเมินผล (Evaluation Research) เพื่อตรวจสอบประสิทธิผลของ LEOI Model ในการจัดการงานสาธารณสุข

บรรณานุกรม

พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542. (11 พฤศจิกายน 2542). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 116 ตอนพิเศษ 115ก หน้า 1-21.

ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. (2561). *การปกครองท้องถิ่นไทย: พัฒนาการและการปฏิรูป*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาคภูมิ แสงทอง. (2565). *การจัดการภาครัฐและการบริหารสาธารณสุขท้องถิ่น*. สำนักพิมพ์แห่งหนึ่ง.

วารินทร์ นุ่มนวล, วรพจน์ พรหมสัตยพรต และสุรศักดิ์ เทียบฤทธิ์. (2568). การเมืองท้องถิ่นกับการบริหารจัดการสาธารณสุข: กรณีศึกษาการถ่ายโอนภารกิจ รพ.สต. *วารสารสังคมศาสตร์และการพัฒนา*, 17(1), 101–120.

ศรวณีย์ อวนศรี, และคณะ. (2567). การถ่ายโอนภารกิจโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: ผลกระทบและข้อเสนอแนะ. *วารสารการบริหารสาธารณสุข*, 20(2), 77–94.

สุนันทา กาญจนพงศ์. (2567). ผลกระทบของการถ่ายโอนภารกิจสาธารณสุขต่อการบริหารงานท้องถิ่น. *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์*, 14(1), 45–62.

สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2567). *ข้อมูลการถ่ายโอนภารกิจและบุคลากร รพ.สต. สู่ อบจ. ปีงบประมาณ 2565–2567*. สำนักงาน.

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเลย. (2566). *รายงานประจำปี 2566 สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเลย*. สำนักงาน.

สำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. (2564). *รายงานผลการดำเนินงานการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564*. สำนักงาน.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดเลย. (2567). *รายงานประจำปี 2567 องค์การบริหารส่วนจังหวัดเลย*. องค์การบริหารส่วนจังหวัดเลย.

Almond, G. A., & Verba, S. (1963). *The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations*. Princeton University Press.

Brinkerhoff, D. W. (2004). Accountability and health systems: Toward conceptual clarity and policy relevance. *Health Policy and Planning, 19*(6), 371–379. https://doi.org/10.1093/heapol/czh052

Crook, R. C., & Manor, J. (1998). *Democracy and decentralisation in South Asia and West Africa: Participation, accountability and performance*. Cambridge University Press.

Cheema, G. S., & Rondinelli, D. A. (2007). *Decentralizing governance: Emerging concepts and practices*. Brookings Institution Press.

Dahl, R. A. (1961). *Who governs? Democracy and power in an american city*. Yale University Press.

Grindle, M. S. (1980). *Politics and policy implementation in the Third World*. Princeton University Press.

Green, A., & Collins, C. (2003). Health systems in developing countries: Public sector managers and the management of contradiction. *International Journal of Health Planning and Management, 18*(S1), S67–S78. https://doi.org/10.1002/hpm.720

Heywood, A. (2013). *Politics* (4thed.). Palgrave Macmillan.

Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2011). The worldwide governance indicators: Methodology and analytical issues. *Hague Journal on the Rule of Law, 3*(2), 220–246. https://doi.org/10.1017/S1876404511200046

Malena, C., Forster, R., & Singh, J. (2004). *Social accountability: An introduction to the concept and emerging practice*. World Bank.

Manor, J. (1999). *The political economy of democratic decentralization*. World Bank.

Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.

Rondinelli, D. A. (1981). Government decentralization in comparative perspective: Theory and practice in developing countries. *International Review of Administrative Sciences, 47*(2), 133–145. https://doi.org/10.1177/002085238104700205

World Health Organization. (2008). *People-centred health care: A policy framework*. WHO Press.

Weber, M. (1946). *From Max Weber: Essays in sociology*. Oxford University Press.

องค์

ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวที่มีผลต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ณ แหลมพรหมเทพ จังหวัดภูเก็ต: การวิเคราะห์จำแนกกลุ่ม

พัชรินทร์ ชูชัย [1 *]
ณัฏกฤษฎ์ เอกวรรณัง [2]

รับบทความ: 19 ธันวาคม 2568 แก้ไขบทความ: 19 มกราคม 2568 ตอบรับบทความ: 28 มกราคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง "องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวที่มีผลต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนแหลมพรหมเทพ อำเภอเมืองภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต: การวิเคราะห์ด้วยการจำแนกกลุ่ม" มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว "แหลมพรหมเทพ" ตามแนวคิด 6As และ 2) วิเคราะห์จำแนกกลุ่มองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวที่มีผลต่อความพึงพอใจและไม่พึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาเยือนแหลมพรหมเทพ บทความวิจัยเชิงสำรวจนี้ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปจำนวน 400 คน ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจโดยรวมต่อการมาเยือนแหลมพรหมเทพในระดับมาก ความคิดเห็นต่อองค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยว 6 As โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่ได้รับความพึงพอใจสูงสุดคือ สิ่งดึงดูดใจ และด้านที่ได้รับความพึงพอใจต่ำสุดคือ ความสามารถในการเข้าถึง ส่วนผลการวิเคราะห์จำแนกกลุ่ม ฟังก์ชันจำแนกกลุ่มมีความมีนัยสำคัญทางสถิติและมีความแม่นยำในการจำแนกกลุ่มโดยรวมในระดับมาก องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวที่มีอิทธิพลสูงสุดในการจำแนกกลุ่มความพึงพอใจและไม่พึงพอใจคือกิจกรรม รองลงมาคือสิ่งดึงดูดใจ และ ที่พักตามลำดับ ดังนั้นแหลมพรหมเทพควรให้ความสำคัญกับกิจกรรมและสิ่งดึงดูดใจ เพื่อใช้เป็นจุดแข็งในการสร้างความภักดีของนักท่องเที่ยวและรักษามาตรฐานของชื่อเสียงในฐานะแหล่งท่องเที่ยวระดับโลก และทิวทัศน์ที่สวยงาม การปรับปรุงห้องน้ำสาธารณะให้มีความสะอาดอย่างต่อเนื่องเพื่อเพิ่มความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว

คำสำคัญ: องค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยว 6As ความพึงพอใจ แหลมพรหมเทพ การวิเคราะห์จำแนกกลุ่ม

[1] นักศึกษาปริญญาโท คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
[*] อีเมล: 67130707@dpu.ac.th
[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

Tourist Destination Components Affecting Satisfaction at Phromthep Cape, Phuket: A Discriminant Analysis

Patcharin chuchai [1*]
Nuttakrit Eakwannang [2]

Abstract

This research article, "Tourist Destination Components Affecting Thai Tourist Satisfaction at Promthep Cape, Phuket, Thailand: A Discriminant Analysis," aimed to 1) study tourists' opinions regarding tourist destination components based on the 6As concept and 2) analyze and classify the components affecting the satisfaction and dissatisfaction of Thai tourists visiting Promthep Cape. This survey research involved a sample of 400 Thai tourists aged 18 years and older.

The results showed that most tourists reported overall satisfaction with their visit, accounting for 93.80%. The overall opinion toward the 6As tourist destination components was at a high level. The component receiving the highest satisfaction was Attractions, while the component receiving the lowest satisfaction was Accessibility. The discriminant analysis results indicated that the discriminant function was statistically significant, with a high overall classification accuracy of 84.80%. The components with the highest influence in classifying satisfaction and dissatisfaction were Activities, followed by Attractions and Accommodation , respectively.

Therefore, Promthep Cape should emphasize Activities and Attractions as key strengths to build tourist loyalty and maintain its world-class reputation. Furthermore, improving ancillary services, particularly the continuous improvement of public restroom cleanliness, is recommended to further enhance tourist satisfaction.

Keywords: 6As Components, Thai Tourist Satisfaction, Promthep Cape, Discriminant Analysis

[1] Student, Master of Arts program in Tourism Management, Faculty of Tourism and Hospitality, Dhurakij Pundit University
[*] Email: 67130707@dpu.ac.th
[2] Lecturer, Master of Arts program in Tourism Management, Faculty of Tourism and Hospitality, Dhurakij Pundit University

บทนำ

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยมาอย่างยาวนาน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2553) โดยจังหวัดภูเก็ตในฐานะ “ไข่มุกแห่งอันดามัน” ยังคงเป็นจุดหมายปลายทางหลักที่สร้างรายได้มหาศาลให้กับประเทศ ซึ่งข้อมูลล่าสุดสะท้อนให้เห็นถึงการฟื้นตัวอย่างต่อเนื่องและแข็งแกร่งของภาคการท่องเที่ยวหลังวิกฤตการณ์โควิด-19 อย่างไรก็ตาม การเติบโตอย่างรวดเร็วนี้ได้นำมาซึ่งปัญหาความท้าทายด้านความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่แหลมพรหมเทพ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์และจุดชมพระอาทิตย์ตกที่มีชื่อเสียงระดับโลก (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย , 2564) โดยประสบปัญหาความแออัดของนักท่องเที่ยวในช่วงเวลาเย็นอย่างหนัก (สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดภูเก็ต, 2561) ส่งผลกระทบต่อประสบการณ์และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวโดยตรง นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านการจราจรติดขัด ขยะมูลฝอยที่กระทบต่อทัศนียภาพและความสะอาด (กรมควบคุมมลพิษ, 2563) รวมถึงความกังวลด้านความปลอดภัยและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่เพียงพอ (MGR Online, 2556; การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2565) ซึ่งล้วนเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Oliver, 1980)

แม้แหลมพรหมเทพจะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากและมีข้อมูลปัญหาเชิงพื้นที่ปรากฏชัดเจน แต่ในเชิงวิชาการยังขาดการศึกษาที่ระบุถึงปัจจัยตัดสิน (Critical Factors) ที่สามารถแยกแยะกลุ่มนักท่องเที่ยวที่พึงพอใจและไม่พึงพอใจออกจากกันได้อย่างแม่นยำ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา “องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวที่มีผลต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนแหลมพรหมเทพ อำเภอเมืองภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต: การวิเคราะห์ด้วยการจำแนกกลุ่ม” โดยประยุกต์ใช้แนวคิด 6As (Buhalis, 2000) ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดมาตรฐานสากลที่ได้รับความนิยมในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวอย่างครอบคลุม เพื่อศึกษาปัจจัยด้านต่างๆ ได้แก่ 1. ความสามารถในการเข้าถึง 2. สิ่งดึงดูดใจ 3. สิ่งอำนวยความสะดวก 4. การให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว 5. ที่พัก และ 6. กิจกรรม เพื่อเปรียบเทียบและจำแนกปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจและไม่พึงพอใจ ซึ่งผลการวิจัยจะเป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนากลยุทธ์การจัดการแหลมพรหมเทพให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป (Pizam Reichel et al., 1978)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว “แหลมพรหมเทพ” ตามแนวคิด 6As

2. เพื่อวิเคราะห์จำแนกกลุ่มองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวที่มีผลต่อความพึงพอใจและไม่พึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนแหลมพรหมเทพ อำเภอเมืองภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวมีรากฐานมาจากแรงจูงใจและความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ โดย McIntosh and Gupta (1980) อธิบายว่าการท่องเที่ยวเกิดจากแรงกระตุ้น 4 ประเภทหลัก ได้แก่ แรงกระตุ้นทางชีวภาพเพื่อการพักผ่อน แรงกระตุ้นทางวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ แรงกระตุ้นด้านความสัมพันธ์ และแรงกระตุ้นด้านสถานภาพทางสังคม ซึ่งนิศา ชัชกุล (2557) ได้ขยายความว่ากิจกรรมเหล่านี้ต้องประกอบด้วยปัจจัยพื้นฐาน 3 ประการ คือ การเดินทาง การพักค้างแรม และการบริโภคอาหารนอกถิ่นที่อยู่อาศัยตามปกติ

เมื่อพิจารณาในบริบทของ แหลมพรหมเทพ แนวคิดดังกล่าวสะท้อนรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและสุนทรียภาพ (Nature-based and Aesthetic Tourism) ซึ่งจัดเป็น การท่องเที่ยวเชิงนิ่ง (Passive Tourism) ที่นักท่องเที่ยวมีเป้าหมายหลักในการพักผ่อนหย่อนใจและซึมซับบรรยากาศ มากกว่าการเข้าร่วมกิจกรรมที่ต้องใช้พละกำลังสูง ความเข้าใจในรูปแบบการท่องเที่ยวนี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการกำหนดตัวแปรองค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยว (6As) เนื่องจากในแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาตินี้ ปัจจัยด้าน "สิ่งดึงดูดใจ" และ "กิจกรรม" จะมีลักษณะเฉพาะที่เน้นคุณค่าทางอารมณ์และประสบการณ์ทางสายตาเป็นสำคัญ

แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยว

พฤติกรรมนักท่องเที่ยวคือการแสดงออกของบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการเลือกซื้อและใช้บริการทางการท่องเที่ยว โดยพิศมัย จัตุรัตน์ กับชวลีย์ ณ ถลาง (2565) ได้ระบุองค์ประกอบสำคัญ 7 ประการ เช่น เป้าหมาย ความพร้อม และการตอบสนอง ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สอดคล้องกับการวิจัยที่มุ่งเน้นการจำแนกกลุ่มความพึงพอใจ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้มิติของ กระบวนการรับรู้-ประเมิน-ตอบสนอง (Perception-Evaluation-Response Process) ดังนี้

1. การรับรู้ (Perception) นักท่องเที่ยวสัมผัสและรับรู้ถึงองค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยว 6As (ตัวแปรพยากรณ์) เมื่อมาเยือนแหลมพรหมเทพ

2. การประเมิน (Evaluation) เป็นกระบวนการทางค่านิยมที่นักท่องเที่ยวนำประสบการณ์จริงไปเปรียบเทียบกับความคาดหวังที่มีอยู่เดิม

3. การตอบสนอง (Response) ผลลัพธ์จากการประเมินที่ปรากฏออกมาในรูปของระดับความพึงพอใจหรือความไม่พึงพอใจ (ตัวแปรเกณฑ์) กระบวนการเชิงพฤติกรรมนี้เองที่เป็นรากฐานให้ผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์จำแนกกลุ่ม เพื่อค้นหาปัจจัยตัดสิน (Critical Factors) ที่ทำให้นักท่องเที่ยวแต่ละรายมีการตอบสนองที่แตกต่างกันได้อย่างเป็นระบบ

แนวคิดเรื่ององค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

Buhalis (2000) ได้อธิบายองค์ประกอบสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวไว้ 6 ประการ ดังนี้ (1) สิ่งดึงดูดใจ (Attractions) องค์ประกอบนี้ถือเป็นหัวใจหลักที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยว (2) การเข้าถึง (Accessibility) การเข้าถึงหมายถึงความสะดวกในการเดินทางไปถึงแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็น

เส้นทางคมนาคม ระบบขนส่ง หรือการเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยว (3) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) สิ่งอำนวยความสะดวกเป็นโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ที่พัก ร้านอาหาร รวมถึงสาธารณูปโภค (4) โปรแกรมการท่องเที่ยวสำเร็จรูป (Available Packages) โดยหมายถึงการจัดทำแพ็กเกจหรือโปรแกรมท่องเที่ยวสำเร็จรูปเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว (5) กิจกรรม (Activities) กิจกรรมต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการสร้างประสบการณ์ที่น่าจดจำและตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของนักท่องเที่ยว (6) บริการเสริม (Ancillary Services) บริการเสริมคือบริการที่อยู่นอกเหนือจากบริการท่องเที่ยวพื้นฐาน แต่มีความจำเป็นและช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว เช่น บริการทางการเงิน การไปรษณีย์ โรงพยาบาล หรือร้านอินเทอร์เน็ต ซึ่งบริการเหล่านี้จะช่วยสร้างความมั่นใจและทำให้การท่องเที่ยวเป็นไปอย่างราบรื่นและปลอดภัย

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ

ความพึงพอใจ (Satisfaction) หมายถึง สภาวะทางอารมณ์หรือความรู้สึกที่เป็นบวกของบุคคลหลังจากได้รับการตอบสนองความต้องการ โดย Kotler (2003) (อ้างถึงใน พลธนธรณ์ ประดิษฐเวทย์, 2563) อธิบายผ่าน ทฤษฎีการยืนยันความคาดหวัง (Expectancy Disconfirmation Model) ว่าความพึงพอใจจะเกิดขึ้นเมื่อ "ประสบการณ์จริง" สูงกว่าหรือเท่ากับ "ความคาดหวัง" กลไกการเกิดความพึงพอใจในการท่องเที่ยวจึงประกอบด้วยคุณลักษณะ 3 ระดับ ได้แก่ (1) ความไม่พอใจ (Dissatisfaction) เกิดขึ้นเมื่อสิ่งที่ได้รับต่ำกว่ามาตรฐานที่ตั้งไว้ (2) ความพึงพอใจ (Satisfaction) เกิดขึ้นเมื่อบริการตอบสนองความต้องการได้ตรงจุด ทั้งในแง่คุณภาพและเวลา (3) ความประทับใจ (Delight) เกิดขึ้นเมื่อประสบการณ์ที่ได้รับยอดเยี่ยมเกินความคาดหวัง นิยามและกลไกเหล่านี้ถูกนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการวัดระดับผลลัพธ์ของการเดินทาง เพื่อแยกแยะกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ให้ชัดเจนว่า ปัจจัย 6As ตัวใดที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการเปลี่ยน "ความไม่พอใจ" ให้กลายเป็น "ความพึงพอใจ" ได้อย่างมีนัยสำคัญ

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาหลักแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวที่มีผลต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนแหลมพรหมเทพ อำเภอเมืองภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต : การวิเคราะห์ด้วยการจำแนกกลุ่ม โดยมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อวิเคราะห์จำแนกกลุ่มองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว “แหลมพรหมเทพ” ที่มีผลต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวโดยใช้หลักองค์ประกอบการท่องเที่ยว 6 As ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะถูกใช้เพื่อทดสอบสมมติฐานที่ว่า ปัจจัยข้างต้นมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งหมดนี้ถูกรวบรวมเป็นแนวทางเพื่อกำหนดขอบเขตของการวิจัยที่เน้นกลุ่มเป้าหมาย คือ นักท่องเที่ยวชาวไทย 18 ปีขึ้นไป และดำเนินการเก็บข้อมูลเฉพาะในพื้นที่แหลมพรหมเทพเท่านั้น

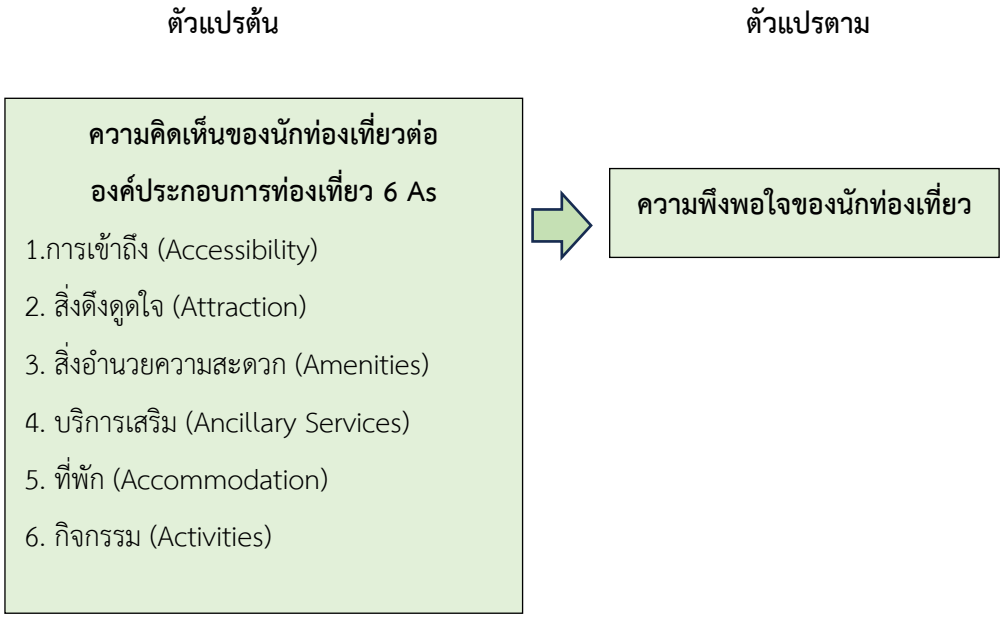

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรในการวิจัยคือ ผู้มาเยือนแหลมพรหมเทพทั้งชาวไทยที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป ซึ่งไม่ทราบจำนวนที่แน่ชัด ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ Cochran (1953) โดยกำหนดระดับความเชื่อมั่นที่ 95% และสัดส่วนความคลาดเคลื่อนที่ยอมให้เกิดขึ้นได้ 0.05 ได้ขนาดตัวอย่างที่ 385 คน และทำการเก็บข้อมูลจริงที่จำนวน 400 คน วิธีการเลือกตัวอย่างคือ การสุ่มแบบตามสะดวก (Convenience Sampling)

เครื่องมือหลักที่ใช้คือ แบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปและความพึงพอใจโดยรวม ความคิดเห็นต่อองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว 6 ด้าน (6 As) โดยใช้มาตรวัดแบบลิเคิร์ท 5 ระดับ และข้อเสนอแนะ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือประกอบด้วยความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ซึ่งได้ค่า IOC ระหว่าง 0.50 ถึง 1.00 และความน่าเชื่อถือ (Reliability) โดยใช้ค่า Cronbach's Alpha จากการทดลองใช้ 30 ตัวอย่าง ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นรวมที่ 0.95

การรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากเอกสารงานวิจัย และข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) จากการสำรวจด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง 400 คนที่แหลมพรหมเทพ

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลถูกวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปและความคิดเห็นต่อองค์ประกอบ 6 As และสถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) คือ การวิเคราะห์จำแนกกลุ่ม (Discriminant Analysis) เพื่อวิเคราะห์และจำแนกองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว 6 As ที่มีผลต่อความพึงพอใจและไม่พึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งท่องเที่ยว "แหลมพรหมเทพ"

ผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยวและความพึงพอใจโดยรวม

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 71.3 (285 คน) อยู่ในช่วงอายุ 23-30 ปี (ร้อยละ 37.3) และมีสถานภาพสมรสมากที่สุด (ร้อยละ 49.5) ด้านการศึกษาสูงสุดคือ ปริญญาตรี (ร้อยละ 70.3) และประกอบอาชีพเป็นรัฐวิสาหกิจมากที่สุด (ร้อยละ 20.8) รองลงมาคือพนักงานเอกชน/ลูกจ้าง (ร้อยละ 20.0) โดยส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนในช่วง 15,001-30,000 บาท (ร้อยละ 47.8) และมีภูมิลำเนามาจากภาคใต้มากที่สุด (ร้อยละ 45.0) สำหรับความพึงพอใจโดยรวมต่อการมาเยือนแหลมพรหมเทพในครั้งนี้ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีระดับความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับ พึงพอใจ คิดเป็นร้อยละ 93.8 (375 คน) ในขณะที่มีผู้ไม่พึงพอใจร้อยละ 6.2 (25 คน)

ความคิดเห็นเกี่ยวกับองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว 6 As

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อแหลมพรหมเทพ จังหวัดภูเก็ต

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว 6 As ทั้ง 6 ด้าน	ระดับความพึงพอใจ			
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	อันดับ
ด้านความสามารถในการเข้าถึง	4.31	.53	มาก	6
ด้านสิ่งดึงดูดใจ	4.36	.40	มาก	1
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	4.35	.39	มาก	2
ด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว	4.33	.396	มาก	4
ด้านที่พัก	4.33	.372	มาก	5
ด้านกิจกรรม	4.34	.39	มาก	3
รวม	**4.34**	**.35**	**มาก**	

จากตารางที่ 1 พบว่าระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อองค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยวแหลมพรหมเทพ 6As โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=4.34, S.D.=0.35) เมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายด้านสามารถเรียงลำดับตามความพึงพอใจจากมากไปน้อยได้ดังนี้ด้านที่มีความพึงพอใจสูงสุดคือ ด้านสิ่งดึงดูดใจ ($\bar{X}$=4.36, S.D.=0.40) รองลงมาคือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ($\bar{X}$=4.35, S.D.=0.39) และด้านกิจกรรม ($\bar{X}$=4.34, S.D.=0.39) ตามลำดับส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านความสามารถในการเข้าถึง ($\bar{X}$=4.31, S.D.=0.53) แสดงให้เห็นว่านักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นอยู่ในระดับที่สูงในทุกด้าน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอนุมาน การวิเคราะห์จำแนกกลุ่ม

การวิเคราะห์จำแนกกลุ่ม (Discriminant Analysis) ถูกนำมาใช้เพื่อวิเคราะห์และจำแนกกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ "พึงพอใจ" และ "ไม่พึงพอใจ" ต่อการมาเยือนแหลมพรหมเทพ โดยใช้ความคิดเห็นของ

นักท่องเที่ยวต่อองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว 6 ด้าน (6 As) เป็นตัวแปรทำนาย ผลการวิเคราะห์สามารถสรุปได้ดังนี้ ตาราง Tests of Equality of Group Means

ตารางที่ 2 การตรวจสอบเบื้องต้นในการวิเคราะห์จำแนกกลุ่ม

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว	Wilks' Lambda	F	df1	df2	Sig.
ความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility)	1.00	8.30	1	398	.00*
สิ่งดึงดูดใจ (Attraction)	.99	3.60	1	398	.00*
สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities)	.99	18.78	1	398	.00*
การให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary Service)	.99	10.82	1	398	.00*
ที่พัก (Accommodation)	.99	10.82	1	398	.00*
กิจกรรม (Activities)	.96	13.81	1	398	.00*

**มีนัยสถิติสำคัญที่ 0.05

ตารางที่ 2 พบว่า ทุกองค์ประกอบทั้ง 6 ด้านมีค่า Sig. ต่ำกว่า 0.05 ทั้งหมด หมายความว่า ค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นในทุกองค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยว 6 ด้านของนักท่องเที่ยวกลุ่ม "พึงพอใจ" และ "ไม่พึงพอใจ" มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ความสำคัญในการจำแนกกลุ่มเบื้องต้น เนื่องจากทุกตัวแปรแสดงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ จึงถือว่า ทุกองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว สามารถนำมาเป็นปัจจัยในการจำแนกกลุ่มความพึงพอใจและไม่พึงพอใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตารางสรุปผลการวิเคราะห์ฟังก์ชันจำแนกกลุ่ม

ตารางที่ 3 สรุปผลการวิเคราะห์ฟังก์ชันจำแนกกลุ่ม (Canonical Discriminant Functions)

Function	Eigenvalue	% of Variance	Canonical Correlation	Wilks' Lambda	Chi-square	df	Sig.
1	0.15	100.0	0.36	0.86	55.82	6	.000

จากตารางที่ 3 ผลการทดสอบความมีนัยสำคัญทางสถิติของฟังก์ชันจำแนกกลุ่มพบว่าฟังก์ชันที่สร้างขึ้นมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .00 ซึ่งต่ำกว่าระดับนัยสำคัญ .01 (Sig. = .00) หมายความว่าฟังก์ชันจำแนกกลุ่มนี้สามารถนำมาใช้ในการจำแนกกลุ่มนักท่องเที่ยวที่พึงพอใจและไม่พึงพอใจออกจากกันได้อย่างมีนัยสำคัญ ค่า Eigenvalue เท่ากับ .15 แสดงถึงสัดส่วนของความแปรปรวนที่ถูกอธิบายโดยฟังก์ชันจำแนกกลุ่มค่า Canonical Correlation เท่ากับ .36 แสดงถึงความสัมพันธ์ระดับอ่อนถึงปานกลางระหว่างตัวแปรทำนาย (องค์ประกอบ 6 As) กับฟังก์ชันจำแนกกลุ่มที่สร้างขึ้น ค่า Wilks' Lambda เท่ากับ .86 และมีค่า X^2 (Chi-square) ที่ 55.82 ที่องศาอิสระ (df) เท่ากับ 6 ยืนยันว่าฟังก์ชันจำแนกกลุ่มนี้มีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางแสดงค่าสัมประสิทธิ์ในโครงสร้าง (Structure Matrix)

ตารางที่ 4 ค่าสัมประสิทธิ์ในโครงสร้าง (Structure Matrix) ของฟังก์ชันจำแนกกลุ่ม

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว (ตัวแปรทำนาย)	สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Structure Matrix)	ลำดับความสำคัญ
ด้านกิจกรรม (Activities)	.47	อันดับ 1
ด้านสิ่งดึงดูดใจ (Attraction)	.24	อันดับ 2
ด้านที่พัก (Accommodation)	.05	อันดับ 3
ด้านความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility)	-.03	อันดับ 4
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities)	-.06	อันดับ 5
ด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary Service)	-.10	อันดับ 6

ตารางที่ 4 ค่าสัมประสิทธิ์ในโครงสร้าง (Structure Matrix) ของฟังก์ชันจำแนกกลุ่ม ผลการวิเคราะห์แสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรทำนายแต่ละด้านกับฟังก์ชันจำแนกกลุ่มโดยเรียงตามลำดับอิทธิพลสูงสุดไปต่ำสุด ได้แก่ ด้านกิจกรรม (.47) มีอิทธิพลในการจำแนกสูงสุด รองลงมาคือด้านสิ่งดึงดูดใจ (.24) และด้านที่พัก (0.058) เป็นอันดับสาม ซึ่งกลุ่มปัจจัยเหล่านี้มีค่าสัมประสิทธิ์เป็นบวก บ่งชี้ว่าเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ในขณะที่ด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว (-.10) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (-.06) และด้านความสามารถในการเข้าถึง (-.03) มีค่าสัมประสิทธิ์เป็นลบ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นกลุ่มปัจจัยที่มีผลต่อความไม่พึงพอใจของนักท่องเที่ยว ดังนั้นผลการวิเคราะห์นี้จึงตอบสนองวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 ได้อย่างครบถ้วน โดยสามารถแยกแยะกลุ่มปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจ 3 ลำดับแรก และกลุ่มปัจจัยที่มีผลต่อความไม่พึงพอใจ 3 ลำดับหลังได้อย่างชัดเจน

ตารางสรุปผลการจำแนกกลุ่ม (Classification Results)

ตารางที่ 5 สรุปผลการจำแนกกลุ่มนักท่องเที่ยว

กลุ่มนักท่องเที่ยวที่แท้จริง (Observed)	จำนวน	พึงพอใจ (ทำนาย)	ไม่พึงพอใจ (ทำนาย)	ความแม่นยำในการจำแนกกลุ่ม (%)
พึงพอใจ	375	326	49	86.9
ไม่พึงพอใจ	25	12	13	52.0
รวม	400			84.8

ตารางที่ 5 แสดงความสามารถในการจำแนกกลุ่มตัวอย่างของฟังก์ชันที่สร้างขึ้นความแม่นยำโดยรวมในการจำแนกกลุ่มถูกต้องเท่ากับร้อยละ 84.8 ซึ่งหมายความว่า โมเดลสามารถจำแนกนักท่องเที่ยวทั้ง 400 คน ได้อย่างถูกต้อง ร้อยละ 84.8 เมื่อพิจารณารายกลุ่มพบว่า ความแม่นยำในการจำแนกกลุ่ม "พึงพอใจ" ได้อย่างถูกต้องเท่ากับร้อยละ 86.9 (จำแนกถูก 326 คน จาก 375 คน) และความแม่นยำในการจำแนกกลุ่ม "ไม่พึงพอใจ" ได้อย่างถูกต้องเท่ากับ ร้อยละ 52.0 (จำแนกถูก 13 คน จาก 25 คน) ผลการวิเคราะห์สรุปได้ว่า โมเดล

การจำแนกกลุ่มมีความแม่นยำในระดับที่สูงในการทำนายความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวโดยรวมและในกลุ่มที่พึงพอใจอย่างชัดเจน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยในครั้งนี้สะท้อนให้เห็นถึงภาพรวมความพึงพอใจในระดับที่สูงมากของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อการมาเยือนแหลมพรหมเทพ ซึ่งยืนยันว่าองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวตามแนวคิด 6As มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการจำแนกกลุ่มนักท่องเที่ยวที่พึงพอใจและไม่พึงพอใจได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยสามารถอภิปรายผลตามประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. ความคิดเห็นต่อองค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยว (6 As)

จากการศึกษาพบว่านักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นต่อองค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยว 6 As โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Oliver (2003) ที่ระบุว่าความพึงพอใจเกิดจากการเปรียบเทียบระหว่างความคาดหวังกับประสบการณ์จริงที่ได้รับ แสดงให้เห็นว่าแหลมพรหมเทพสามารถตอบสนองความคาดหวังของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้เป็นอย่างดีในทุกมิติ เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) ได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงสุด (4.36) ซึ่งยืนยันถึงความสำเร็จของแหลมพรหมเทพในฐานะแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่โดดเด่น โดยมีชื่อเสียงและทิวทัศน์โดยรวมเป็นแกนหลัก ผลลัพธ์นี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Collier and Harraway (1997) ที่ว่าสิ่งดึงดูดใจเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการสร้างความแตกต่างให้กับแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะทิวทัศน์ที่สวยงาม (ค่าเฉลี่ย 4.39) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพรเพ็ญ อ้นประวัติ และ วีระ วีระโสภณ (2566) ที่ระบุว่าความสวยงามของสถานที่คือแรงจูงใจหลักของนักท่องเที่ยวไทยในการมาเยือนจังหวัดภูเก็ต สำหรับ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) และ ด้านกิจกรรม (Activities) มีความสำคัญรองลงมาตามลำดับ โดยในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกนั้น การจัดการที่จอดรถในช่วงเวลาหนาแน่นได้รับความพึงพอใจสูง สะท้อนถึงการบริหารจัดการที่ช่วยบรรเทาความแออัดอันเป็นปัญหาที่เคยปรากฏในอดีต สอดรับกับแนวคิดของ ชลิตา เฉลิมรักชาติ (2561) ที่เน้นย้ำว่าสถานบริการที่เป็นพื้นฐานจะช่วยลดอุปสรรคระหว่างการเดินทาง ขณะที่ในด้านกิจกรรมพบว่ากิจกรรมที่ได้รับความพึงพอใจสูงสุดคือ "การนั่งพักผ่อนเพื่อซึมซับบรรยากาศ" สื่อถึงพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่แสวงหาคุณค่าทางสุนทรียภาพ (Aesthetic Value) และสอดคล้องกับแนวคิดของ Mathieson and Wall (1982) เรื่องการพักผ่อนหย่อนใจ (Recreation) และรูปแบบการท่องเที่ยวแบบ Passive Tourism ที่เน้นการผ่อนคลายมากกว่ากิจกรรมเชิงรุก

ในมิติของ ด้านการให้บริการ (Ancillary Service) และ ด้านที่พัก (Accommodation) แม้จะอยู่ในลำดับรองลงมาแต่ยังคงอยู่ในระดับที่สูง โดยเฉพาะความสมเหตุสมผลของราคาสินค้าและความเป็นมิตรของเจ้าหน้าที่ ซึ่งเป็นองค์ประกอบเชิงบุคคลที่ช่วยเสริมคุณภาพบริการตามแนวคิดของ Buhalis (2000) ส่วนด้านที่พักนั้น นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยง (Linkage) หรือความสะดวกในการเดินทางจากที่พักมายังจุดชมวิวเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ด้านความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) แม้จะมีค่าเฉลี่ยในระดับ

มาก แต่กลับอยู่ในลำดับสุดท้ายเมื่อเทียบกับด้านอื่น ๆ ซึ่งสะท้อนว่าแม้เส้นทางคมนาคมหลักจะดีตามมาตรฐาน 3 As ของ Collier and Harraway (1997) แต่ปัจจัยเสริม เช่น ป้ายบอกทางหรือระบบขนส่งสาธารณะ อาจยังเป็นจุดที่นักท่องเที่ยวรู้สึกว่ายังสามารถพัฒนาให้ดีขึ้นกว่าปัจจุบันได้

2. ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยวต่อความพึงพอใจและไม่พึงพอใจ

ผลการวิเคราะห์จำแนกกลุ่ม (Discriminant Analysis) พิสูจน์ให้เห็นถึงประสิทธิภาพของแบบจำลองที่มีความแม่นยำสูงถึงร้อยละ 84.8 โดยสามารถจำแนกปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกของนักท่องเที่ยวออกเป็น 2 กลุ่มอย่างชัดเจน ดังนี้

กลุ่มปัจจัยที่ขับเคลื่อนความพึงพอใจ (Positive Coefficients)

อันดับที่ 1 ด้านกิจกรรม (Activities) มีค่าสัมประสิทธิ์สูงสุด (0.47) บ่งบอกว่าการสร้างประสบการณ์ที่น่าจดจำผ่านกิจกรรมเป็นตัวแปรสำคัญที่สุดในการตัดสินความพึงพอใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Torabi et al. (2022) ที่พบว่า Memorable Experience มีอิทธิพลต่อความตั้งใจในการกลับมาเยือนซ้ำ

อันดับที่ 2 และ 3 คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจ (0.24) และด้านที่พัก (0.05) ตอกย้ำว่าชื่อเสียงของสถานที่และความสะดวกสบายในการเชื่อมต่อกับที่พักเป็นปัจจัยบวกที่ส่งเสริมภาพลักษณ์โดยรวมของแหลมพรหมเทพ

กลุ่มปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขพื้นฐาน (Negative Coefficients)

ปัจจัยในกลุ่มนี้มีค่าสัมประสิทธิ์เป็นลบ ซึ่งตามทฤษฎี 2 ปัจจัยของ Herzberg (1959) ถือเป็น ปัจจัยค้ำจุน (Hygiene Factors) กล่าวคือ หากปัจจัยเหล่านี้บกพร่องจะนำไปสู่ความไม่พึงพอใจทันที ได้แก่ ด้านการให้บริการ (-.10) เป็นจุดวิกฤตที่สุดในการจำแนกกลุ่มไม่พึงพอใจ หากเจ้าหน้าที่บริการไม่ดีหรือราคาไม่เป็นธรรม จะส่งผลกระทบต่อความรู้สึกรุนแรงกว่าปัจจัยอื่น (-.06) และด้านความสามารถในการเข้าถึง (-.03) เช่น ความสะอาดของห้องน้ำ หรือความยากลำบากในการเดินทาง หากไม่เป็นไปตามมาตรฐานที่นักท่องเที่ยวคาดหวัง (Prerequisite) จะกลายเป็นอุปสรรคสำคัญที่บั่นทอนประสบการณ์การท่องเที่ยวทันที

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นถึงพลวัตของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อแหลมพรหมเทพ จังหวัดภูเก็ต ผ่านมุมมองเชิงสถิติขั้นสูงอย่างการวิเคราะห์จำแนกกลุ่ม ซึ่งเผยให้เห็น องค์ความรู้ใหม่ ว่า แม้แหลมพรหมเทพจะมีชื่อเสียงในฐานะสิ่งดึงดูดใจระดับโลก แต่ปัจจัยที่ทำหน้าที่เป็น "ตัวตัดสิน" (Decisive Factors) ระหว่างความพึงพอใจและความไม่พึงพอใจนั้น กลับไม่ใช่เพียงแค่ความสวยงามของสถานที่เพียงอย่างเดียว

1. การสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่จากผลการวิจัย จากการวิเคราะห์พบว่า ด้านกิจกรรม (Activities) คือองค์ประกอบที่ทรงอิทธิพลที่สุดในการจำแนกกลุ่มนักท่องเที่ยว โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์สูงถึง 0.47 สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่านักท่องเที่ยวในปัจจุบันไม่ได้แสวงหาเพียงการมาเยือนสถานที่ที่สวยงาม (Passive

Tourism) เท่านั้น แต่ความพึงพอใจระดับวิกฤตเกิดจากการได้ "ใช้เวลา" และ "มีส่วนร่วม" กับบรรยากาศ เช่น การนั่งพักผ่อนเพื่อซึมซับสุนทรียภาพ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สร้างประสบการณ์ที่น่าจดจำ (Memorable Experience) องค์ความรู้นี้ช่วยทลายความเชื่อเดิมที่ว่าสิ่งดึงดูดใจ (Attractions) คือปัจจัยเดียวที่สำคัญที่สุด โดยผลวิจัยยืนยันว่า กิจกรรมเชิงสุนทรียภาพ คือฟันเฟืองสำคัญที่เปลี่ยนกลุ่มผู้เข้าชมทั่วไปให้กลายเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความพึงพอใจสูง

ในทางกลับกัน งานวิจัยนี้ยังระบุถึง "ปัจจัยเชิงลบที่ซ่อนอยู่" ผ่านสัมประสิทธิ์ที่เป็นลบในด้านการให้บริการบริการเสริม และความสามารถในการเข้าถึง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของ "ปัจจัยค้ำจุน" (Hygiene Factors) ตามทฤษฎีแรงจูงใจ หมายความว่าปัจจัยเหล่านี้ เช่น ความสะอาดของห้องน้ำสาธารณะ และความสะดวกในการจราจร หากถูกละเลยหรือไม่ถึงมาตรฐานที่คาดหวัง จะกลายเป็นอุปสรรคสำคัญที่ฉุดรั้งระดับความพึงพอใจโดยรวมอย่างรุนแรง แม้ว่าทิวทัศน์ของแหลมพรหมเทพจะยอดเยี่ยมเพียงใดก็ตาม

2. ยุทธศาสตร์และการนำไปใช้ประโยชน์ ความสำเร็จของแหลมพรหมเทพในการรักษาฐานนักท่องเที่ยวชาวไทย (ร้อยละ 93.8 พึงพอใจ) จึงขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการที่ต้องทำควบคู่กันสองขนาน คือ การรักษามาตรฐานความงามเชิงกายภาพ ควบคู่ไปกับการ ยกระดับกิจกรรมเชิงประสบการณ์ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สำคัญคือ การปรับเปลี่ยนแนวคิดจากการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงรับ ไปสู่การจัดการเชิงรุกที่เน้นการสร้าง "พื้นที่สื่อความหมาย" (Interpretation Space) เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมกับประวัติศาสตร์หรือธรรมชาติในมิติที่ลึกซึ้งขึ้น พร้อมทั้งการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างพื้นฐาน โดยเฉพาะการยกระดับสุขอนามัยและการจัดการจราจรในช่วงเวลาหนาแน่น ซึ่งจะเป็นการปิดช่องโหว่ของความไม่พึงพอใจได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิเคราะห์จำแนกกลุ่มที่มีความแม่นยำโดยรวมร้อยละ 84.8 ซึ่งสามารถทำนายกลุ่มนักท่องเที่ยวที่พึงพอใจได้ถูกต้องร้อยละ 86.9 และกลุ่มไม่พึงพอใจร้อยละ 52.0 พบว่าปัจจัยด้านกิจกรรมและบริการเสริมเป็นตัวแปรสำคัญในการตัดสินความรู้สึกของผู้มาเยือน ผู้วิจัยจึงมีแนวทางการดำเนินงานดังนี้

1. ด้านการส่งเสริมกิจกรรมเชิงประสบการณ์ (Activities) เนื่องจากกิจกรรมเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุดในการจำแนกความพึงพอใจและไม่พึงพอใจ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ในโครงสร้าง (Structure Coefficient) เท่ากับ 0.48 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเพิ่มกิจกรรมเชิงประสบการณ์ที่มากกว่าการชมทัศนียภาพเพียงอย่างเดียว เช่น การจัดพื้นที่สื่อความหมายธรรมชาติ (Nature Interpretation) หรือจุดพักผ่อนที่เอื้อต่อการซึมซับบรรยากาศอย่างสงบ เพื่อปรับเปลี่ยนจากการท่องเที่ยวเชิงรับ (Passive) ไปสู่เชิงรุก (Active) และสร้างความประทับใจที่โดดเด่นให้แก่ผู้มาเยือน

2. ด้านการปรับปรุงกายภาพและโครงสร้างพื้นฐาน (Physical and Accessibility) ควรเร่งปรับปรุงจุดอ่อนด้านความสามารถในการเข้าถึงซึ่งได้รับคะแนนเฉลี่ยต่ำที่สุดที่ 4.31 โดยเฉพาะการบริหารจัดการจราจรในช่วงเวลาหนาแน่นเพื่อลดความแออัด รวมถึงการยกระดับสุขอนามัยของห้องน้ำสาธารณะอย่าง

ต่อเนื่อง ซึ่งจัดเป็นบริการเสริม (Ancillary Services) ที่เป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญ หากขาดการดูแลที่ดีย่อมส่งผลต่อความไม่พึงพอใจของนักท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญ

3. ด้านการรักษามาตรฐานการให้บริการ (Service Standards) ควรคงจุดแข็งในด้านมาตรฐานการให้บริการที่มีความเป็นมิตรของเจ้าหน้าที่ และการตั้งราคาสินค้าหรือบริการที่สมเหตุสมผลซึ่งได้รับความพึงพอใจในระดับสูง เพื่อรักษามาตรฐานชื่อเสียงในฐานะแหล่งท่องเที่ยวระดับโลกและสร้างความประทับใจในระยะยาวให้แก่ผู้มาเยือน โดยมุ่งเน้นการรักษาคุณภาพการให้บริการที่สม่ำเสมอตามหลักการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งถัดไป

1. การวิจัยครั้งต่อไปควรขยายขอบเขตกลุ่มตัวอย่างไปยังนักท่องเที่ยวต่างชาติ เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างด้านความพึงพอใจและความคาดหวัง รวมถึงการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ในภูเก็ตหรือพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อให้ผลการวิจัยมีความครอบคลุมมากขึ้น

2. ควรมีการศึกษาปัจจัยอื่น ๆ เพิ่มเติมที่อาจส่งผลต่อความพึงพอใจและไม่พึงพอใจของนักท่องเที่ยว เช่น ปัจจัยด้านจิตวิทยา (ทัศนคติ แรงจูงใจ) หรือการศึกษาคุณค่าที่นักท่องเที่ยวรับรู้ (Perceived Value) ซึ่งเป็นตัวเชื่อมสำคัญระหว่างการรับรู้ประสบการณ์กับความพึงพอใจ

3. การวิจัยครั้งต่อไปอาจพิจารณาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก หรือการสนทนากลุ่มในกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ "ไม่พึงพอใจ" โดยเฉพาะ เพื่อทำความเข้าใจถึงเหตุผลเบื้องหลังและความต้องการที่แท้จริงที่ทำให้เกิดความไม่พอใจ

บรรณานุกรม

กรมควบคุมมลพิษ. (2563). *รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย*. กรม.

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2553). *แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555–2559*. กระทรวง.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2562). *สถิตินักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้าประเทศไทย*. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2564). *สถิตินักท่องเที่ยวภายในประเทศ ปี 2564*. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2565). *คู่มือการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับแหล่งท่องเที่ยว*. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

ชลิตา เฉลิมรักชาติ. (2561). *ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อวัดร่องขุ่น จังหวัดเชียงราย* (การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ). DSpace at Bangkok University. http://dspace.bu.ac.th/jspui/handle/123456789/3063

นิศา ชัชกุล. (2557). *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พลธนธรณ์ ประดิษฐเวทย์. (2563). *ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจและการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำของนักท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนท่องเที่ยว ธ.ก.ส. ในเขตพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย* (สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล). CMMU Digital Archive. https://archive.cm.mahidol ac.th/handle /123456789/3662

พรเพ็ญ อ้นประวัติ และวีระ วีระโสภณ. (2566). การศึกษาพฤติกรรมความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการท่องเที่ยวเกาะภูเก็ต หลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19). *การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 5 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 5*(1), 548-555. http://www.journalgrad.ssru.ac.th/index.php/miniconference/article/view/4244

พิศมัย จัตุรัตน์, และชวลีย์ ณถลาง. (2565). พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนของกรุงเทพมหานคร. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี, 16*(2), 50-64.

สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดภูเก็ต. (2561). *รายงานสถิตินักท่องเที่ยวจังหวัดภูเก็ต*. สำนักงาน.

Buhalis, D. (2000). Marketing the competitive destination in the future. *Tourism Management*, *21*(1), 97–116. http://dx.doi.org/10.1016/S0261-5177(99)00095-3

Cochran, W. G. (1953). *Sampling techniques*. John Wiley & Sons.

Collier, A., & Harraway, J. (1997). *Principles of tourism*. Longman Paul.

Mathieson, A., & Wall, G. (1982). *Tourism: Economic, physical and social impacts*. Longman.

McIntosh, R. W., & Gupta, S. (1980). *Tourism: Principles, practices, philosophies*. Grid.

Oliver, R. L. (1980). A cognitive model of the antecedents and consequences of satisfaction decisions. *Journal of Marketing Research*,17(4),460–469.

Pizam, A., Neumann,Y., & Reichel, A. (1978). Tourist satisfaction: The Case of Israel. *Annals of Tourism Research*,5(3),314–325.

Torabi, Z.-A., Shalbafian, A. A., Allam, Z., Ghaderi, Z., Murgante, B., & Khavarian-Garmsir, A. R. (2022). Enhancing memorable experiences, tourist satisfaction, and revisit intention through smart tourism technologies. *Sustainability*, *14*(5), Article 2721. https://doi.org/10.3390/su14052721

วารสารปราชญ์ประชาคม
ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2569
Journal of Scholar Community
Vol.4 No.2 March-April 2026

การพัฒนากิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขน เพื่อส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา

พิชญ์พิสิฐ ฤกษ์สิทธิชัย [1*]
วิไลภรณ์ วิชญาวัฒน์ [2]

รับบทความ: 22 มกราคม 2569 แก้ไขบทความ: 16 กุมภาพันธ์ 2569 ตอบรับบทความ: 23 กุมภาพันธ์ 2569

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนากิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขนที่ส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา 2) เปรียบเทียบภูมิพลังวัฒนธรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาหลังเข้าร่วมกิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขน เทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 70 และ 3) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาที่มีต่อกิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขน กลุ่มเป้าหมายคือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนบ้านเหมืองแดง อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 13 คน ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยประกอบด้วย 1) กิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขนเพื่อส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรม 2) แบบประเมินภูมิพลังวัฒนธรรม และ 3) แบบสอบถามความพึงพอใจ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าร้อยละผลการวิจัยพบว่า 1) กิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขนที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด 2) นักเรียนมีภูมิพลังวัฒนธรรมหลังเข้าร่วมกิจกรรมอยู่ในระดับดี สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ร้อยละ 70 และ 3) นักเรียนมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีความพึงพอใจสูงสุดคือด้านการสอนของครู รองลงมาคือด้านรูปแบบกิจกรรมและด้านเนื้อหากิจกรรม ตามลำดับ

คำสำคัญ: กิจกรรมชุมนุม นาฏศิลป์โขน ภูมิพลังวัฒนธรรม

[1-2] สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา
[*] อีเมล: phitphisitroeksitthichai@gmail.com

Development of Khon Dance Club Activities to Promote Cultural Soft Power for Primary School Students

Phitphisit Roeksitthichai [1*]
Wilaiphorn Witchayawat [2]

Abstract

This research aimed to 1) develop Khon performing arts club activities designed to enhance cultural soft power among primary school students, 2) compare students' cultural soft power after participation in the activities with a predetermined criterion of 70 percent, and 3) examine students' satisfaction with the developed club activities. The target group consisted of 13 purposively selected students in Grades 4–6 from Ban Mueang Daeng School, Mae Sai District, Chiang Rai Province, under the Chiang Rai Primary Educational Service Area Office 3, during the second semester of the 2025 academic year. The research instruments included 1) the developed Khon performing arts club activities aimed at promoting cultural soft power, 2) a cultural soft power assessment form, and 3) a student satisfaction questionnaire. Data were analyzed using mean, standard deviation, and percentage. The findings indicated that 1) the developed Khon performing arts club activities were rated at the highest level of appropriateness, 2) students' cultural soft power after participation was at a good level points, significantly higher than the established 70 percent criterion, and 3) overall student satisfaction with the activities was at a high level, with teacher instruction receiving the highest satisfaction rating, followed by activity format and activity content, respectively.

Keywords: Club Activity, Khon Dance, Cultural Soft Power

[1-2] Curriculum and Instruction, School of Education, University of Phayao
[*] Email: phitphisitroeksitthichai@gmail.com

บทนำ

สังคมโลกกำลังเผชิญบริบทที่เรียกว่า BANI World (Brittle Anxious Nonlinear Incomprehensible) ส่งผลให้เยาวชนต้องเผชิญความเปลี่ยนแปลงที่ฉับพลันและซับซ้อนมากขึ้น (จิราเจต วิเศษดอนหวาย, 2567) ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็กและเยาวชนทั้งในด้านอารมณ์ สังคม และการเรียนรู้ โดยเฉพาะในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ผ่านมา โดยงานวิจัยของ Pudpong et al., (2022) จากสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข รายงานว่านักเรียนประถมศึกษาร้อยละ 41.1 มีปัญหาด้านจิตและสังคมในช่วงเวลาดังกล่าว สะท้อนว่ามีความจำเป็นเร่งด่วนสำหรับระบบการศึกษาในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่ควรเสริมสร้างความเข้มแข็งภายใน ทั้งด้านอัตลักษณ์ และคุณค่าทางวัฒนธรรมควบคู่ไปกับทักษะวิชาการ

รัฐบาลไทยมีนโยบายขับเคลื่อนภูมิพลังวัฒนธรรมสะท้อนบทบาทของศิลปวัฒนธรรมไทยในฐานะพลังสร้างความเชื่อมโยงทางสังคมและยกระดับภาพลักษณ์ประเทศบนเวทีโลก แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎี Soft Power ของ Joseph S. Nye ที่อธิบายการใช้อิทธิพลทางวัฒนธรรมและค่านิยมเป็นกลไกเชิงจูงใจในเวทีระหว่างประเทศ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เสนอใช้คำว่า ภูมิพลังวัฒนธรรม เพื่อสะท้อนพลังที่แฝงอยู่ในตัวบุคคลและสังคมที่เกิดจากการรับรู้ เข้าใจ และภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรมจึงต้องเชื่อมโยงทั้งการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมายสำหรับเยาวชน (คณะกรรมาธิการการศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ศิลปะ และวัฒนธรรม วุฒิสภา, 2567)

องค์การยูเนสโก (UNESCO) ขึ้นทะเบียนนาฏศิลป์โขนเป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ (Intangible Cultural Heritage of Humanity) เมื่อปี พ.ศ. 2561 นับเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าสูง เนื่องจากเป็นศิลปะการแสดงที่บูรณาการหลากหลายองค์ประกอบ ทั้งวรรณกรรม ดนตรี ทัศนศิลป์ และคุณธรรมจริยธรรม จึงมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นสื่อการเรียนรู้แบบองค์รวมสำหรับเยาวชน (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2562) อย่างไรก็ตาม การนำนาฏศิลป์โขนมาใช้ในการศึกษาขั้นพื้นฐานยังมีข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่ การขาดแคลนครูผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ทรัพยากรและอุปกรณ์ที่จำกัด และเวลาในการจัดการเรียนการสอนที่ไม่เพียงพอ (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564)

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยเฉพาะกิจกรรมชุมนุม ได้รับการกำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองตามความถนัดและความสนใจ เสริมสร้างประสบการณ์และทักษะชีวิต รวมทั้งปลูกฝังจิตสำนึกต่อสังคมและสาธารณประโยชน์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) การจัดกิจกรรมชุมนุมในลักษณะการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง (Experiential Learning) จึงเป็นโอกาสสำคัญในการบูรณาการการเรียนรู้นาฏศิลป์โขนเข้ากับการส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรมของผู้เรียนได้อย่างเป็นระบบ

บริบทของโรงเรียนบ้านเหมืองแดง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3 ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ชายแดนไทย - เมียนมา มีนักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์และใช้ภาษาอื่นเป็นภาษาแรกกว่าร้อยละ 30

การพัฒนาทักษะภาษาไทยและการปลูกฝังอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทยเป็นภารกิจสำคัญ จากรายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา (SAR) ปีการศึกษา 2566 ระบุว่าการจัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมยังดำเนินการเป็นรายโอกาส ขาดความต่อเนื่องและรูปแบบที่เป็นระบบ มีข้อจำกัดทั้งด้านงบประมาณ เวลาในกิจกรรมชุมนุมที่มีประมาณ 40 ชั่วโมงต่อปีการศึกษา และภาระงานครู แม้งานวิจัยเกี่ยวกับนาฏศิลป์ไทยในสถานศึกษาจะมีอยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่มุ่งพัฒนาทักษะการแสดง แต่ขาดการบูรณาการแนวคิดภูมิพลังวัฒนธรรมและขาดรูปแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทโรงเรียนพื้นที่ชายแดน การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งพัฒนากิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขนเพื่อส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา โดยคาดว่าจะได้กิจกรรมที่สอดคล้องกับข้อจำกัดเชิงบริบทของโรงเรียนในเขตพื้นที่ชายแดน และเป็นองค์ความรู้สนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาภูมิพลังวัฒนธรรมในระดับพื้นฐานของระบบการศึกษาไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนากิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขน ที่ส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา
2. เพื่อเปรียบเทียบภูมิพลังวัฒนธรรม ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา หลังการเข้าร่วมกิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขน เทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 70
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาที่มีต่อการพัฒนากิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขน ที่ส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรม

ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและกิจกรรมชุมนุม

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน โดยมี กิจกรรมชุมนุม เป็นพื้นที่สำคัญที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามความสนใจและความถนัด เพื่อพัฒนาสมรรถนะตามศักยภาพผ่านประสบการณ์จริง (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2553, อ้างถึงใน พิชชาพร บุราณ, 2566) กิจกรรมดังกล่าวนอกจากจะช่วยให้ผู้เรียนค้นพบความถนัดของตนเองแล้ว ยังเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกการทำประโยชน์ต่อสังคม (พิชชาพร บุราณ, 2566) โดยหลักการจัดการกิจกรรมชุมนุมที่มีประสิทธิภาพต้องเกิดจากความสมัครใจ การทำงานเป็นทีม และความสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน ซึ่งพิชชาพร บุราณ (2566) ได้สังเคราะห์องค์ประกอบหลักไว้ 7 ประการ ได้แก่ ชื่อกิจกรรม วัตถุประสงค์ เวลา สื่อ เนื้อหา วิธีดำเนินกิจกรรม และการประเมินผล เพื่อใช้เป็นกรอบในการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนอย่างเป็นระบบ

นาฏศิลป์โขนจากมรดกทางวัฒนธรรมสู่บริบทการศึกษา

การนำนาฏศิลป์โขนมาเป็นเนื้อหาในกิจกรรมชุมนุมจำเป็นต้องทำความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ซึ่งญาฐณา ภควัตธนโกศล และสุภาวี ศิรินคราภรณ์ (2566) อธิบายว่านาฏศิลป์โขนสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่าง

ศิลปะกับบริบทสังคมและการเมืองไทยมาอย่างยาวนาน แม้จะเคยผ่านช่วงของการลดสถานภาพลงตามการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม แต่ปัจจุบันได้รับการฟื้นฟูและอนุรักษ์อย่างเป็นระบบผ่านพระบรมราชูปถัมภ์และบทบาทของกรมศิลปากร อีกทั้งยังได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติในปี พ.ศ. 2561 (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2562) สำหรับบริบทระดับชั้นประถมศึกษา อินทิรา พงษ์นาค (2566) ได้ชี้ให้เห็นว่าการฝึกโขนสามารถบูรณาการความรู้ทั้งด้านประวัติศาสตร์ วิถีไทย และทักษะการรำผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและสื่อดิจิทัล โดยหัวใจสำคัญของการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กระดับชั้นประถมศึกษาคือการมุ่งสร้างทัศนคติที่ดี เน้นความสนุกสนานและความเข้าใจง่ายมากกว่าความสมบูรณ์แบบทางเทคนิค ควบคู่ไปกับการสอดแทรกคุณธรรมจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์

ภูมิพลังวัฒนธรรมและการขับเคลื่อนผ่านการศึกษา

นาฏศิลป์โขนในปัจจุบันมิได้จำกัดอยู่เพียงการอนุรักษ์ แต่ยังเป็นทรัพยากรสำคัญในนโยบาย ภูมิพลังวัฒนธรรม ซึ่ง รุยาภรณ์ สุคนธทรัพย์ (2561) ระบุว่าเป็นทรัพยากรที่ต่างชาติให้ความชื่นชม ทว่ายังต้องพัฒนาจากการเป็นเพียงความบันเทิงสู่การเป็นวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อความคิดและมูลค่าทางเศรษฐกิจตามแนวทางอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564; ไพรัช สุขเกษม, 2567; วรกมล วงษ์สถาปนาเลิศ และคณะ, 2567)

การพัฒนาสมรรถนะทางวัฒนธรรมในระดับชั้นประถมศึกษา

การขับเคลื่อนภูมิพลังวัฒนธรรมผ่านสถานศึกษาจึงต้องเน้นการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความรู้ ทักษะและการสื่อสารผ่านการลงมือปฏิบัติ (วรพล ศรีเทพ, 2568) แนวทางนี้สอดคล้องกับทฤษฎีความสามารถทางวัฒนธรรม (Cultural Competence) ของ Burchum (2002), James et al. (2006) และDeardorff (2006) ที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาคุณลักษณะภายในและสมรรถนะที่จับต้องได้จริงของผู้เรียนในสังคมพหุวัฒนธรรม

กรอบแนวคิดในงานวิจัย

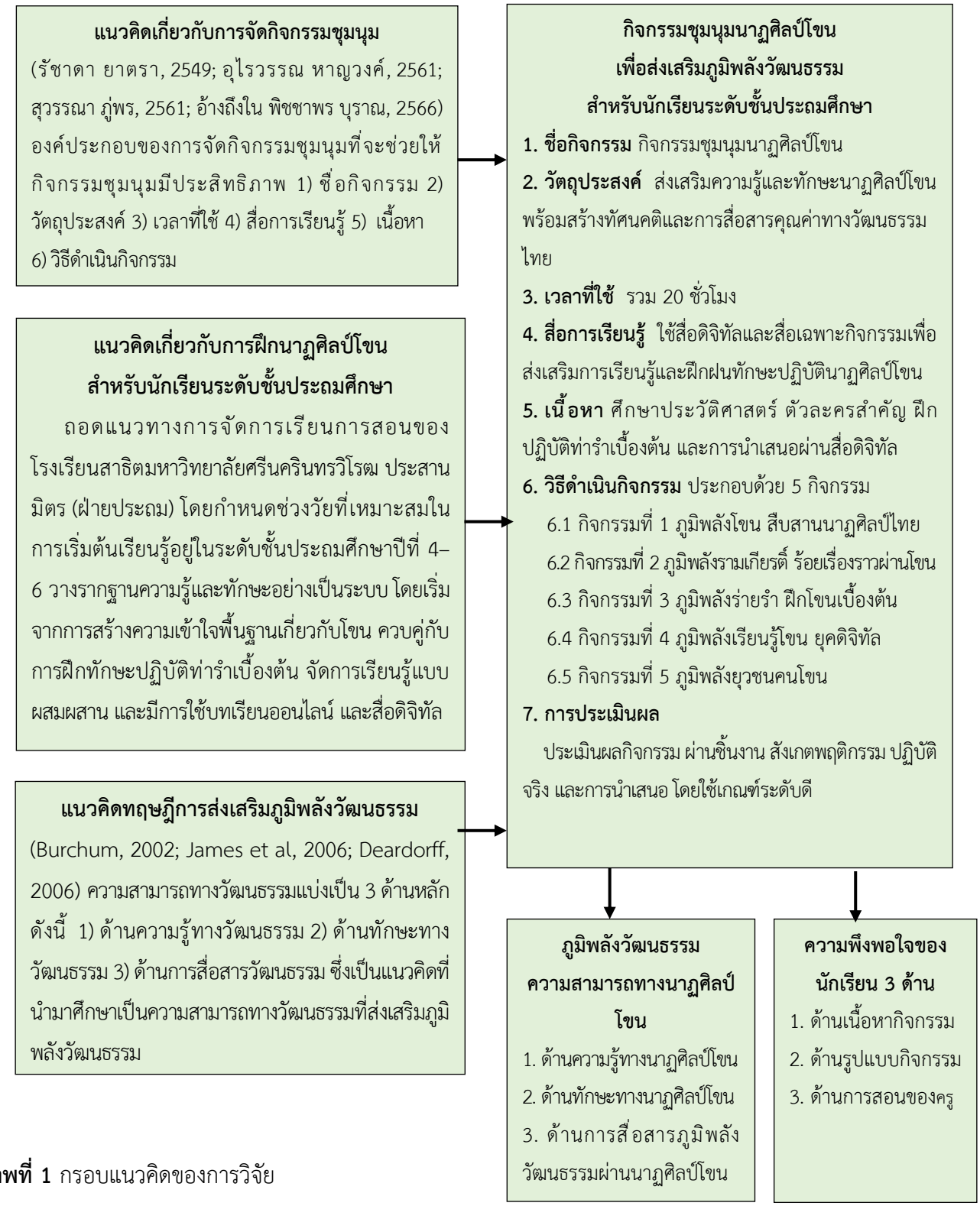

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. กิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขน เพื่อส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา

2. แบบประเมินภูมิพลังวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา โดยประเมินผ่านแบบประเมินภูมิพลังวัฒนธรรมรวม 3 ด้าน ด้านความรู้ทางนาฏศิลป์โขน, ด้านทักษะทางนาฏศิลป์โขน และด้านการสื่อสารภูมิพลังวัฒนธรรมผ่านนาฏศิลป์โขน

3. แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อกิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขน เพื่อส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรม มีลักษณะเป็นแบบประมาณค่า 3 ระดับ (ใช้ระดับการวัดแบบ Likert Scale 3 ระดับ) ประกอบด้วย มาก ปานกลาง น้อย ตามลำดับ

การสร้างเครื่องมือและการหาคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยพัฒนากิจกรรมโดยศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากิจกรรมชุมนุม นาฏศิลป์โขน และภูมิพลังวัฒนธรรม ซึ่งองค์ประกอบของกิจกรรมชุมนุมมี 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ชื่อกิจกรรม 2) วัตถุประสงค์ 3) เวลาที่ใช้ 4) สื่อการเรียนรู้ 5) เนื้อหา 6) วิธีดำเนินกิจกรรม และ 7) การประเมินผล จากนั้นผู้วิจัยกำหนดกิจกรรม 5 กิจกรรม รวม 20 ชั่วโมง (10 ชั่วโมงกิจกรรมชุมนุม + 10 ชั่วโมงเรียนเสริม) ผู้วิจัยจัดทำคู่มือการใช้กิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขนตามองค์ประกอบ แล้วนำเสนอผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทยจำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสม

การประเมินคุณภาพ คู่มือกิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขนที่พัฒนาขึ้นได้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน ด้านการสอนนาฏศิลป์ และด้านการวัดและประเมินผล โดยใช้แบบประเมินความเหมาะสมที่ครอบคลุม 7 องค์ประกอบ รวม 23 รายการ ได้แก่ 1) ชื่อกิจกรรม 2 รายการ 2) วัตถุประสงค์ 3 รายการ 3) เวลาที่ใช้ 2 รายการ 4) สื่อการเรียนรู้ 3 รายการ 5) เนื้อหา 4 รายการ 6) วิธีดำเนินกิจกรรม 5 รายการ และ 7) การประเมินผล 3 รายการ โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย (μ) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) กำหนดเกณฑ์คุณภาพที่ $\mu \geq 3.51$ และ $\sigma \leq 1.00$ ผลการประเมินพบว่ากิจกรรมมีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.83$, $\sigma = 0.38$)

แบบประเมินภูมิพลังวัฒนธรรม

ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดภูมิพลังวัฒนธรรม การประเมินตามสภาพจริง และแนวทางการวัดและประเมินผลภูมิพลังวัฒนธรรม มากำหนดประเด็นการประเมิน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความรู้ทางนาฏศิลป์โขน 2) ด้านทักษะทางนาฏศิลป์โขน และ 3) ด้านการสื่อสารภูมิพลังวัฒนธรรมผ่านนาฏศิลป์โขน สร้างแบบประเมินแบบรูบริค 3 ระดับคุณภาพ คะแนนเต็ม 33 คะแนน กำหนดเกณฑ์ผ่านที่ร้อยละ 70

การตรวจสอบคุณภาพ นำเสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสม ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ จากนั้นเสนอผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity)

วิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยกำหนดเกณฑ์ยอมรับได้ที่ 0.67–1.00 แบบประเมินภูมิพลังวัฒนธรรมประกอบด้วย 3 ด้าน 11 รายการ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่าง 0.67–1.00 แสดงว่าแบบประเมินมีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาในระดับสูง

แบบสอบถามความพึงพอใจ

ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ กำหนดหัวข้อในการวัดทั้งหมด 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านเนื้อหากิจกรรม 2) ด้านรูปแบบกิจกรรม และ 3) ด้านการสอนของครู สร้างแบบสอบถาม จำนวน 15 ข้อ ใช้มาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับตามวิธีของลิเคิร์ท กำหนดเกณฑ์ความพึงพอใจที่ค่าเฉลี่ย $\mu \geq 2.34$ การตรวจสอบคุณภาพ เสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสม ปรับปรุงแก้ไข จากนั้นเสนอผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยกำหนดเกณฑ์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ที่ยอมรับได้ที่ 0.67–1.00 ก่อนนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง การตรวจสอบพบว่าค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67–1.00 โดยมีรายการที่มีค่า IOC = 1.00 จำนวน 13 รายการ และค่า IOC = 0.67 จำนวน 2 รายการ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. วิเคราะห์ความเหมาะสมของกิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขนเพื่อส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา จากแบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับของผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านโดยวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แปลผลตามเกณฑ์ของบุญชม ศรีสะอาด และกำหนดว่ามีความเหมาะสม เมื่อค่าเฉลี่ย $\mu \geq 3.51$ และ $\sigma \leq 1.00$.

2. วิเคราะห์ภูมิพลังวัฒนธรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา โดยใช้ค่าร้อยละแล้วเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 70

3. วิเคราะห์แบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียน ที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขนเพื่อส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรม โดยวิเคราะห์ข้อมูลค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย โดยสรุปจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับผลการประเมินความพึงพอใจ เพื่อสร้างข้อสรุปและอภิปรายผลโดยการพรรณนา

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาการพัฒนากิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขน เพื่อส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา ผู้วิจัยได้พัฒนากิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขนโดยนำแนวคิดภูมิพลังวัฒนธรรมและทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ รวมถึงบริบทของโรงเรียนบ้านเหมืองแดง ทั้งหมดรวม 5 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมที่ 1 ภูมิพลังโขนสืบสานนาฏศิลป์ไทย ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมาของนาฏศิลป์โขน กิจกรรมที่ 2 ภูมิพลังรามเกียรติ์ร้อยเรื่องราวผ่านโขน ที่เน้นการเรียนรู้เนื้อเรื่องรามเกียรติ์ ตัวละคร และคุณค่าที่สื่อผ่านการแสดงโขน กิจกรรมที่ 3 ภูมิพลังร่ายรำฝึกโขนเบื้องต้น ที่พัฒนาทักษะปฏิบัติท่ารำพื้นฐาน

กิจกรรมที่ 4 ภูมิพลังเรียนรู้โขน ยุคดิจิทัล ที่ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลในการเรียนรู้และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับโขน และ กิจกรรมที่ 5 ภูมิพลังยุวชนคนโขน ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้สะท้อนการเรียนรู้ และตระหนักถึงบทบาทในการเป็นทูตวัฒนธรรมรุ่นเยาว์ โดยมีระยะเวลาดำเนินการรวม 20 ชั่วโมง โดยผู้วิจัยจัดทำเป็นคู่มือกิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขน ได้รับการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงผลการประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขน เพื่อส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา จากความเห็นของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน

รายการประเมิน	μ	σ	ระดับความเหมาะสม
1. ชื่อกิจกรรม	5.00	0.00	มากที่สุด
2. วัตถุประสงค์	4.78	0.44	มากที่สุด
3. เวลาที่ใช้	4.50	0.55	มาก
4. สื่อการเรียนรู้	4.56	0.53	มากที่สุด
5. เนื้อหา	5.00	0.00	มากที่สุด
6. วิธีดำเนินกิจกรรม	4.87	0.35	มากที่สุด
7. การประเมินผล	5.00	0.00	มากที่สุด
ผลรวมการประเมินความเหมาะสม	**4.83**	**0.38**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 1 พบว่าผลการประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขนเพื่อส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน พบว่า โดยภาพรวมกิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขน มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด (μ= 4.83, σ = 0.38) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่า 3 ด้านมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด (μ= 5.00, σ = 0.00) ได้แก่ ชื่อกิจกรรม เนื้อหา และการประเมินผล ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่น ได้แก่ เวลาที่ใช้ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (μ = 4.50, σ = 0.55)

2. ผลการเปรียบเทียบภูมิพลังวัฒนธรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา หลังการเข้าร่วมกิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขน ครบทั้ง 5 กิจกรรม นำมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 70 มีผลคะแนนภูมิพลังวัฒนธรรมจากแบบประเมินภูมิพลังวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

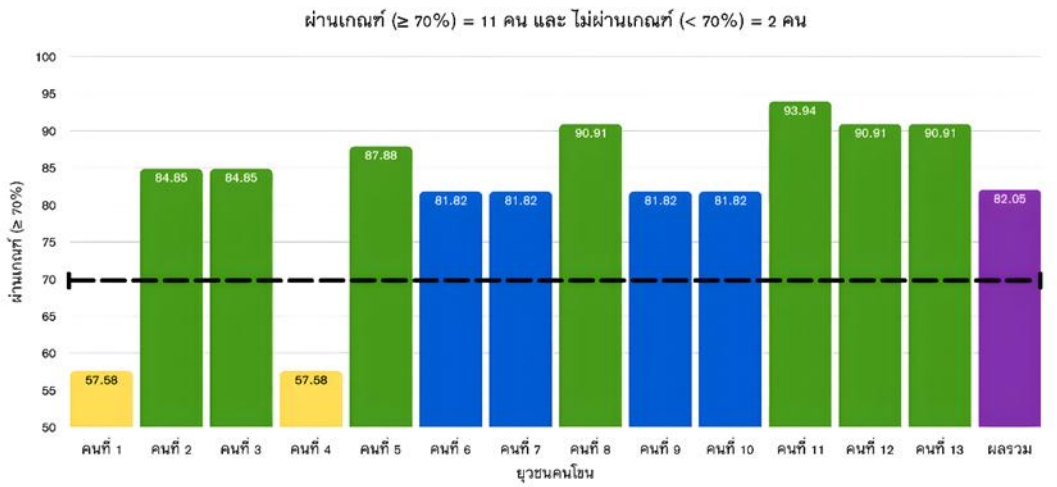

ภาพที่ 2 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้เรียนที่ผ่านและไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินภูมิพลังวัฒนธรรมเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 70

จากภาพที่ 2 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้เรียนที่ผ่านและไม่ผ่านเกณฑ์ การประเมินภูมิพลังวัฒนธรรมเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 70 พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ผ่านเกณฑ์การประเมิน โดยมีผู้ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 70 ขึ้นไป จำนวน 11 คน ขณะที่มีผู้ไม่ผ่านเกณฑ์ จำนวน 2 คน ทั้งนี้ ค่าเฉลี่ยผลการประเมินภูมิพลังวัฒนธรรมโดยรวมอยู่ที่ร้อยละ 82.05 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 ที่กำหนด และอยู่ในระดับดี

3. ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาที่มีต่อการพัฒนากิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขน ที่ส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรม จากแบบสอบถามความพึงพอใจ มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 2 รายละเอียดความพึงพอใจของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาที่มีต่อการพัฒนากิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขน ที่ส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรม (รายข้อ)

รายการประเมิน	N = 13		ระดับความพึงพอใจ
	μ	σ	
ด้านเนื้อหากิจกรรม			
1. ฉันรู้สึกว่าเนื้อหาที่เรียนในกิจกรรมนี้ ช่วยให้ฉันเข้าใจเรื่องนาฏศิลป์โขนได้ง่ายและสนุกขึ้น	2.08	0.49	ปานกลาง
2. เมื่อฉันได้เรียนเนื้อหานาฏศิลป์โขนแล้วฉันรู้สึกภูมิใจในการแสดงโขน และเข้าใจแล้วว่าทำไมโขนจึงสำคัญกับประเทศไทย	2.62	0.51	มาก
3. ฉันรู้สึกว่าเนื้อหาในแต่ละครั้งมีความหลากหลายและไม่น่าเบื่อเลย	2.31	0.63	ปานกลาง
4. ฉันเห็นว่าเนื้อหามีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมไทย และการแสดงโขน	2.46	0.66	มาก
5. ฉันสามารถนำเรื่องราวสนุกๆ ของโขนไปเล่าให้เพื่อนๆ หรือครอบครัวฟังได้	2.38	0.51	มาก
รวมเฉลี่ย	**2.37**	**0.56**	**มาก**
ด้านรูปแบบกิจกรรม			
6. ฉันรู้สึกว่ากิจกรรมที่ทำสนุกและหลากหลาย จนทำให้ฉันรักและอยากเรียนโขนต่อไป	2.31	0.63	ปานกลาง
7. ฉันชอบที่กิจกรรมมีทั้งการเล่าเรื่องโขนสนุกๆ และได้ลองฝึกรำท่าโขนจริงๆ	2.38	0.51	มาก
8. ฉันชอบวิดีโอ คลิป หรือสื่อ ที่ครูนำมาใช้สอน เพราะมันทันสมัยและช่วยให้เข้าใจง่ายขึ้น	2.23	0.83	ปานกลาง
9. ฉันรู้สึกกล้าและดีใจที่ได้แสดงความสามารถ หรือนำเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับโขนให้เพื่อนๆ และครูดู	2.38	0.65	มาก
10. ฉันเข้าใจเสมอว่าในแต่ละครั้ง เรากำลังจะทำกิจกรรมอะไรกัน และทำตามขั้นตอนได้ไม่ยาก	2.54	0.52	มาก
รวมเฉลี่ย	**2.37**	**0.63**	**มาก**
ด้านการสอนของครู			
11. ฉันเชื่อมั่นว่าคุณครูเก่งและมีความรู้เรื่องโขนเป็นอย่างดี	2.85	0.38	มาก
12. เวลาคุณครูอธิบายหรือทำท่าให้ดู ฉันสามารถเข้าใจและทำตามได้ง่าย	2.85	0.38	มาก
13. ฉันรู้สึกดีที่คุณครูคอยให้กำลังใจ และเข้ามาช่วยเหลือฉันเวลาที่ฝึกท่าหรือทำกิจกรรมไม่ค่อยได้	2.38	0.65	มาก

รายการประเมิน	N = 13		ระดับความพึงพอใจ
	μ	σ	
14. ฉันรู้สึกสนุกและมีความสุขที่ได้เรียนกับคุณครู บรรยากาศในห้องเรียนเป็นกันเอง ทำให้ฉันกล้าพูดกล้าถาม	2.54	0.66	มาก
15. คำพูดของคุณครูทำให้ฉันรู้สึกภูมิใจในศิลปะการแสดงโขน และอยากจะเล่าเรื่องดีๆ ของวัฒนธรรมไทยให้คนอื่นฟัง	2.46	0.78	มาก
รวมเฉลี่ย	**2.62**	**0.57**	**มาก**
เฉลี่ยรวมทั้ง 3 ด้าน	**2.45**	**0.58**	**มาก**

จากตารางที่ 2 พบว่า ความพึงพอใจโดยรวมของนักเรียนจำนวน 13 คน มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 2.45 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.58 อยู่ในระดับมาก โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการสอนของครูมีค่าเฉลี่ยสูงสุด (μ = 2.62, σ = 0.57) รองลงมา ได้แก่ ด้านเนื้อหากิจกรรม (μ = 2.37, σ = 0.56) และด้านรูปแบบกิจกรรม (μ = 2.37, σ = 0.63) ตามลำดับ โดยทุกด้านมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

อภิปรายผลการวิจัย

1. กิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขนเพื่อส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาที่พัฒนาขึ้นนี้ ได้รับการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน พบว่ามีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าโครงสร้างกิจกรรมมีความชัดเจนเป็นระบบ ทำให้เห็นถึงความสมบูรณ์และศักยภาพที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทสถานศึกษา องค์ประกอบของกิจกรรมชุมนุมทั้ง 7 องค์ประกอบ ซึ่งผู้วิจัยได้สังเคราะห์และออกแบบอย่างเป็นระบบ มีการจัดลำดับเนื้อหาจากขั้นพื้นฐานไปสู่การฝึกปฏิบัติและการประยุกต์ใช้ ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างเป็นขั้นเป็นตอนและมีความต่อเนื่อง โดยเฉพาะด้านชื่อกิจกรรม เนื้อหา และการประเมินผล ที่ได้ค่าเฉลี่ยสูงสุด (μ = 5.00, σ = 0.00) แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องของวัตถุประสงค์ เนื้อหา และเกณฑ์ประเมินกับพัฒนาการของผู้เรียนระดับชั้นประถมศึกษา อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบด้านเวลาที่ใช้มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่น (μ = 4.50, σ = 0.55) แม้อยู่ในระดับมาก อาจเนื่องมาจากระยะเวลา 20 ชั่วโมง อาจไม่เพียงพอต่อการพัฒนาทักษะปฏิบัติที่ต้องอาศัยการฝึกซ้ำและความต่อเนื่อง แต่ก็เพียงพอสำหรับการสร้างความรู้พื้นฐานและประสบการณ์เบื้องต้น โดยเฉพาะในบริบทผู้เรียนที่มีความแตกต่างด้านภาษาและพื้นฐานทางวัฒนธรรม แสดงให้เห็นว่า การพัฒนากิจกรรมนาฏศิลป์โขนสำหรับระดับชั้นประถมศึกษาในสังคมร่วมสมัยควรปรับบทบาทของครูผู้สอน ต้องมีวิธีการนำเสนอที่สร้างแรงจูงใจให้สอดคล้องกับลักษณะผู้เรียนที่มีความแตกต่างด้านภาษาและพื้นฐานทางวัฒนธรรม และควรเพิ่มระยะเวลาในการเรียนรู้และฝึกฝนให้มากขึ้น 2 . คะแนนภูมิพลังวัฒนธรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา หลังเข้าร่วมกิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขนเท่ากับร้อยละ 82.05 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ร้อยละ 70 แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมที่พัฒนาขึ้นสามารถส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรมของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิผล ทั้งนี้เป็นผลจากการออกแบบการเรียนรู้และการประเมินผลที่

ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ทางนาฏศิลป์โขน ด้านทักษะทางนาฏศิลป์โขน และด้านการสื่อสารภูมิพลังวัฒนธรรมผ่านนาฏศิลป์โขน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง ส่งผลให้นักเรียนเกิดความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในมรดกทางวัฒนธรรมไทย สามารถอธิบายได้ตามแนวคิดภูมิพลังวัฒนธรรมของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ที่มองว่าภูมิพลังวัฒนธรรมเป็นอำนาจในการดึงดูดและโน้มน้าวให้ผู้อื่นเกิดความยินดีและเต็มใจปฏิบัติตามโดยไม่ต้องใช้การบีบบังคับ สอดคล้องกับแนวคิดการประเมินภูมิพลังวัฒนธรรมของวรพล ศรีเทพ (2568) ที่เน้นการประเมินอย่างรอบด้านเพื่อสะท้อนพัฒนาการของผู้เรียน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ไพรัช สุขเกษม (2567) พบว่าการจัดกิจกรรมชุมนุมโดยใช้ภูมิพลังวัฒนธรรมเป็นกรอบหลักและเชื่อมโยงกับความสนใจของผู้เรียน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ เห็นคุณค่าและสามารถนำวัฒนธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารและเผยแพร่ได้อย่างมีความหมาย

3. ความพึงพอใจของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาที่มีต่อกิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขนโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านการสอนของครูมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือด้านเนื้อหาและด้านรูปแบบกิจกรรม อาจเนื่องมาจากการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสมกับบริบทและความต้องการของผู้เรียน โดยเฉพาะบทบาทของครูที่สามารถถ่ายทอดความรู้ด้านนาฏศิลป์โขนได้อย่างชัดเจน เข้าใจง่าย และสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เป็นกันเอง ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจและความมั่นใจในการเรียนรู้ สอดคล้องกับแนวคิดของธนกร สุวรรณอำภา และคณะ (2564) ที่กล่าวว่า ครูมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการถ่ายทอดวิชานาฏศิลป์ เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์มีความใกล้ชิดและลึกซึ้ง ในด้านเนื้อหาและรูปแบบกิจกรรม แม้นักเรียนมีความพึงพอใจในระดับมาก แต่ประเด็นความเข้าใจเนื้อหานาฏศิลป์โขนอย่างสนุกและเข้าใจง่ายมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่ารายการอื่น ซึ่งอาจเป็นผลจากความซับซ้อนของเนื้อหาและศัพท์เฉพาะทางนาฏศิลป์โขน สอดคล้องกับโรงเรียนบ้านเหมืองแดง (2566) ได้รายงานผลการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา SAR ระบุว่านักเรียนยังต้องได้รับการพัฒนาทักษะด้านภาษาและการสื่อสารเพิ่มเติม

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การจัดกิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขนที่บูรณาการแนวคิดความสามารถทางวัฒนธรรม 3 ด้านได้แก่ ด้านความรู้ ทักษะ และการสื่อสาร สามารถส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิผล โดยผลการประเมินพบว่าคะแนนเฉลี่ยรวมร้อยละ 82.05 สูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 ที่กำหนด และอยู่ในระดับดี แสดงให้เห็นว่ากรอบการประเมินดังกล่าวสามารถสะท้อนพัฒนาการของผู้เรียนผ่านการปฏิบัตินาฏศิลป์โขนได้อย่างเหมาะสม องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับคือ การนำแนวคิดความสามารถทางวัฒนธรรมมาปรับใช้เป็นเกณฑ์ประเมินที่เหมาะสำหรับการจัดการเรียนรู้นาฏศิลป์โขนในระดับชั้นประถมศึกษา ทำให้การประเมินสอดคล้องกับการเรียนรู้ตามสภาพจริง และเชื่อมโยงการสืบสานศิลปวัฒนธรรมกับการพัฒนาผู้เรียนในบริบทโรงเรียนชายขอบได้อย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรเพิ่มระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมให้มีความต่อเนื่องและเพียงพอต่อการพัฒนาทักษะปฏิบัติที่ต้องอาศัยการฝึกซ้ำอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ โดยเฉพาะผู้เรียนที่มีความแตกต่างด้านภาษาและพื้นฐานทางวัฒนธรรม

2. จากข้อค้นพบจากงานวิจัยที่พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อกิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขนในด้านครูสอน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ดังนั้นการนำผลการวิจัยไปใช้ ครูผู้สอนควรมีความรู้และทักษะพื้นฐานด้านนาฏศิลป์โขน จึงจะสามารถทำให้การเรียนรู้ประสบผลสำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์

3. สถานศึกษาที่มีบริบทบริเวณชายขอบ สามารถนำรูปแบบและกระบวนการจัดกิจกรรมชุมนุมนาฏศิลป์โขนที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมชุมนุมหรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เพื่อส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรม ของนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรขยายกลุ่มตัวอย่างให้หลากหลายมากขึ้น ทั้งในด้านระดับชั้น และสภาพพื้นที่ เพื่อเพิ่มความเที่ยงตรงเชิงภายนอกและทำให้ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ในบริบทที่แตกต่างกันได้มากยิ่งขึ้น

2. ควรศึกษาและพัฒนาการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลร่วมกับนาฏศิลป์โขน เพื่อเปรียบเทียบความเหมาะสมและประสิทธิผลในการส่งเสริมภูมิพลังวัฒนธรรมในมิติต่าง ๆ ของผู้เรียนระดับชั้นประถมศึกษา

3. ควรเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากทักษะปฏิบัติหรือไม่ในครั้งต่อไป เพราะครั้งนี้มองแค่ความพึงพอใจ

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2562). *โขน: มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติรายการแรกของประเทศไทย.* http://book.culture.go.th/KhonTHICH/mobile/index.html#p=1

กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กระทรวง.

คณะกรรมาธิการการศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ศิลปะและวัฒนธรรม วุฒิสภา. (2567). แนวทางการขับเคลื่อนภูมิพลังวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. ใน *รายงานการพิจารณาศึกษา: แนวทางการขับเคลื่อนภูมิพลังวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.

จิราเจต วิเศษดอนหวาย. (26 สิงหาคม 2567). *ลาก่อน VUCA มาแล้ว BANI: ชวน ผอ. ปรับตัวและโรงเรียนให้ทันการเปลี่ยนแปลง*. EDUCA. https://www.educathai.com/knowledge/articles/652

ญาฐณา ภควัตธนโกศล และสุภาวี ศิรินคราภรณ์. (2566). สารัตถะของศิลปะการแสดงโขน. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 8*(3), 75-88. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/mcjou/article/ view/270510/181338

ธนกร สุวรรณอำภา, ฤดีชนก คชเสนี, จินตนา อนุวัฒน์, นฤมล ณ นคร, พิมพิกา มหามาตย์, และพิชญา บวรอิทธิกร. (2564). การฝึกหัดโขนพระเบื้องต้น. *วารสารวิพิธพัฒนศิลป์บัณฑิตศึกษา, 1*(3), 64-79. https://doi.org/10.14456/wipit.2021.17

พิชชาพร บุราณ. (2566). *การพัฒนากิจกรรมชุมนุมเสริมสร้างพฤติกรรมการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร). NU Intellectual Repository. http://nuir.lib.nu.ac.th/dspace/handle/123456789/6023

ไพรัช สุขเกษม. (2567). *การพัฒนาหลักสูตรกิจกรรมชุมนุมตามแนวคิด ภูมิพลังวัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างทักษะการพูดภาษาอังกฤษสำหรับการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร). NU Intellectual Repository. https://nuir.lib.nu.ac.th/dspace/bitstream/123456789/6495/3/PairatSukkasem.pdf

รุยาภรณ์ สุคนธทรัพย์. (2561). การบริหารจัดการทรัพยากร ภูมิพลังวัฒนธรรมของไทย. *รัฏฐาภิรักษ์, 60*(3), 46-55. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/ratthapirak/article /view/189521/132712

โรงเรียนบ้านเหมืองแดง. (2566). *รายงานผลการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาประจำปีการศึกษา 2566*. โรงเรียนบ้านเหมืองแดง.

วรกมล วงษ์สถาปนาเลิศ, สุดสวาท จันทร์ดำ, และสุดารัตน์ เทพพิมล. (2567). อำนาจละมุนกับจุดขายทางวัฒนธรรมไทย. *วารสารศิลปะการจัดการ, 8*(1), 382-400. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jam/article/view/268763/179463

วรพล ศรีเทพ. (2568). ภูมิพลังวัฒนธรรม นวัตกรรมการเรียนรู้สร้างสรรค์ในยุคการศึกษา 5.0 ผ่านกระบวนการ SHOW Process สำหรับพัฒนาการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้านทักษะและ สมรรถนะ. *วารสารสังคมวิจัยและพัฒนา, 7*(1), 138-154. https://he02.tci-thaijo.org/index.php/JMARD/issue/view/18693/6145

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2564). *มรดกวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์: ภูมิพลังวัฒนธรรม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.* สำนักงาน.

อินทิรา พงษ์นาค. (2566). *การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โขนที่ส่งเสริมทักษะการบูรณาการเชิงสร้างสรรค์ สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ). SWU IR. https://hdl.handle.net/20.500.14740/53387

Burchum, J. L. R. (2002). Cultural competence: An evolutionary perspective. *Nursing Forum*, *37*(4), 5-15. DOI:10.1111/j.1744-6198.2002.tb01287.x

Deardorff, D. K. (2006). Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization. *Journal of Studies in International Education, 10*(3), 241-266. https://doi.org/10.1177/1028315306287002

James, J. P., Tomasz, L., & Salvador, A. (2006). Cross-cultural competence in international business: Toward a definition and model. *Journal of International Business Studies, 37*, 525-543. https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8400205

Pudpong, N., Julchoo, S., Sinam, P., Uansri, S., Kunpeuk, W. & Suphanchaimat, R. (2022). Psychosocial Problems Among Primary School Children in Thailand During the COVID-19 Pandemic, 2022. *Pediatric Health, Medicine and Therapeutics, 2023*(14), 159–168. https://doi.org/10.2147/PHMT.S396706

วารสารปราชญ์ประชาคม
ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2569
Journal of Scholar Community
Vol.4 No.2 March-April 2026

การพัฒนากิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้ผู้สูงอายุผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์

นิภาภรณ์ คำเจริญ[1*]

รับบทความ: 12 พฤศจิกายน 2568 แก้ไขบทความ: 23 ธันวาคม 2568 ตอบรับบทความ: 29 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้ 2) ประเมินประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ และ 3) นำเสนอแนวทางการนำเสนอสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้ผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์ กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยนี้เป็นกลุ่มผู้สูงอายุได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 34 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การสนทนากลุ่ม การอบรมเชิงปฏิบัติการ แบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งมีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาเท่ากับ 0.67-1.00 และมีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.98 และแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้สูงอายุที่มีต่อการอบรมเพื่อนำเสนอแนวทางการนำเสนอสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้ผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์ ซึ่งมีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาเท่ากับ 0.67-1.00 และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.87 การสนทนากลุ่มจะใช้การวิเคราะห์เนื้อหา สำหรับการประเมินใช้สถิติวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้สูงอายุมีความต้องการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้ และสามารถผลิตใช้งานเองในครัวเรือนได้ 2) การประเมินประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ ในด้านความรู้ความเข้าใจ และการนำไปใช้ในประโยชน์อยู่ในระดับมาก และมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด และ 3) ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้สูงอายุที่มีต่อการอบรมเพื่อนำเสนอแนวทางการนำเสนอสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้ผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์ อยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: กิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้ ผู้สูงอายุ เครือข่ายสังคมออนไลน์

[1] มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

[*] อีเมล: nipaporn.k@dru.ac.th

The Development of an Activity for Enhancing The Elderly Income Through Social Networks

Nipaporn Khamcharoen[1*]

Abstract

The purpose of this article 1) to study the needs of the elderly in organizing activities to enhance income, 2) to evaluate the effectiveness of organizing activities for enhancing income for the elderly group, and 3) to propose guidelines for presenting products through online social networks. The sample group for this research consisted of 34 elderly selected by purposive sampling. The research instruments included focus group discussions, workshops, a questionnaire on the effectiveness of income-generating activities for the elderly (content validity 0.67-1.00, reliability 0.98), and a questionnaire on the elderly's satisfaction with the training on presenting products through online social networks (content validity 0.67-1.00, reliability 0.87). Focus group discussions were analyzed using content analysis. Data evaluation was performed using mean and standard deviation.

The research results were found as follows; 1) The elderly need to organize activities to increase their income and can produce for their own use in the household, 2) the opinion of the elderly about the effectiveness of organizing activities to enhance income for the elderly group in terms of knowledge, understanding and overall application was at a high level. The result of the evaluation of the elderly satisfaction with the organized activities found that overall was at the highest level, and 3) the results of the satisfaction assessment of the elderly regarding the training on presenting product presentation guidelines through online social networks were at a high level.

Keywords: Activities To Increase Income, The Elderly, Social Network

[1] Dhonburi Rajabhat University
[*] Email: nipaporn.k@dru.ac.th

บทนำ

ในปัจจุบันประเทศไทยเข้าสู่ยุคที่มีประชากรที่เป็นผู้สูงอายุจำนวนมากขึ้นเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านการแพทย์และการสาธารณสุขที่มีการพัฒนามากขึ้น โดยเฉพาะการปรับปรุงสภาพแวดล้อมโภชนาการและนวัตกรรมทางการแพทย์ที่ทำให้มาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น ลดอัตราการตายและมีค่าเฉลี่ยอายุที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งดูได้จากสถิติปัจจุบันพบว่า ในปี 2565 ประเทศไทยมีประชากรตามหลักฐานการทะเบียนราษฎรของกระทรวงมหาดไทย 66 ล้านคน ในจำนวนนี้มีประชากรสูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป 13 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 19 ของประชากรทั้งหมด จังหวัดที่มีอัตราผู้สูงอายุสูงสุด 3 อันดับแรก คือ ลำปาง แพร่ และลำพูน ซึ่งมีอัตราผู้สูงอายุเกินกว่าร้อยละ 26 ของประชากรทั้งหมด ทั้ง 3 จังหวัดนี้ล้วนอยู่ในภาคเหนือ จังหวัดที่มีอัตราผู้สูงอายุต่ำสุด 3 อันดับท้ายสุด คือ นราธิวาส ปัตตานี และยะลา ซึ่งมีอัตราผู้สูงอายุต่ำกว่าร้อยละ 13 ของประชากรทั้งหมด ทั้ง 3 จังหวัดนี้อยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และในขณะที่ประชากรไทยโดยรวมมีอัตราเพิ่มติดลบ (ประชากรลดลง) แต่ประชากรสูงอายุกลับกำลังเพิ่มขึ้นด้วยอัตราที่เร็วมาก ในอีก 20 ปีข้างหน้า ประชากรไทยจะลดลงจาก 66 ล้านคน เหลือเพียง 60 ล้านคน แต่ประชากรสูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) จะเพิ่มจาก 13 ล้านคน เป็น 19 ล้านคน (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2566) จากการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุนั้นได้ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในระยะยาวทั้งประเด็นงบประมาณเศรษฐกิจสังคมและคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยรวม

จากการวิเคราะห์โครงสร้างประชากร โดยจำแนกตามกลุ่มอายุ/กลุ่มประชากร ปี พ.ศ. 2558 พบว่าจังหวัดสมุทรปราการมีประชากรส่วนใหญ่อยู่ในวัยแรงงาน (อายุ 15-59 ปี) คิดเป็นร้อยละ 68 รองลงมาคือวัยสูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) วัยเรียน (อายุ 5- 14 ปี) และวัยเด็ก (อายุต่ำกว่า 5 ปี) คิดเป็นร้อยละ 13 , 12 และ 5 ตามลำดับหากวิเคราะห์สถิติโครงสร้างประชากร จำแนกตามกลุ่มอายุ/กลุ่มประชากร ในช่วง ปี พ.ศ. 2555 – 2558 พบว่า ประชากรวัยแรงงาน มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในทุกๆ ปี แต่มีสัดส่วนลดลงเล็กน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรในภาพรวม ในขณะที่ประชากรวัยเรียน มีจำนวนลดลงเล็กน้อยในทุกๆ ปี และมีสัดส่วนลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับประชากรในภาพรวม ส่วนประชากรวัยเด็กมีสัดส่วนลดลง เมื่อเปรียบเทียบกับประชากรในภาพรวมสำหรับประชากรในกลุ่มประชากรวัยสูงอายุ พบว่า จังหวัดสมุทรปราการ มีจำนวนประชากรวัยสูงอายุเพิ่มขึ้นทุกๆ ปี และมีสัดส่วนของประชากรกลุ่มวัยสูงอายุสูงขึ้นจากปี พ.ศ. 2555–2557 และมีจำนวนลดลงในปี พ.ศ. 2558 อย่างไรก็ตาม สัดส่วนของจำนวนประชากรวัยสูงอายุของจังหวัดสมุทรปราการ ในปี พ.ศ. 2555 – 2558 นั้นมีสัดส่วนประชากรเกินกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งจังหวัด ซึ่งแสดงให้เห็นว่า จังหวัดสมุทรปราการนั้นเป็นสังคมที่ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging society) จากข้อมูลข้างต้นเนื่องจากจังหวัดสมุทรปราการเป็นจังหวัดที่เป็นแหล่งอุตสาหกรรม คนในพื้นที่ส่วนใหญ่ที่ไม่มีทุนเพียงพอที่จะทำกิจการเป็นของตนเอง จึงทำงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งถ้าโรงงานมีปัญหาบางแห่งปิดกิจการหรือเมื่อมีอายุมากขึ้นก็ไม่สามารถทำงานในโรงงานได้ต้องถูกออกจากงาน ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะรายได้และผลประโยชน์ที่เคยได้อยู่เป็นประจำ ทำให้รู้สึกว่าตนเองหมด

ความสำคัญ ไม่ได้รับการยอมรับ รู้สึกขาดที่พึ่ง และความรู้สึกที่เหมือนตนเองถูกทอดทิ้งทำให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จำเป็นต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขจากการสอบถามผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรปราการ พบว่ามีจำนวนไม่น้อยต้องการประกอบอาชีพเพื่อให้มีรายได้เสริมหรือรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตทำให้รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและมีบทบาทในสังคม มีรายได้ที่แสดงถึงความมั่นคงของสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ไม่ต้องพึ่งพาลูกหลาน รวมทั้งได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ใช้เวลาให้เกิดประโยชน์มากขึ้น จากการที่จังหวัดผู้สูงอายุที่มีสุขภาพแข็งแรงยังมีความพร้อมที่จะทำงานมีอยู่จำนวนมากซึ่งทางจังหวัดมีหน่วยงานหลายหน่วยงานและมีโครงการต่างๆ เพื่อมารองรับกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นโดยการจัดโครงการ/กิจกรรม หลายกิจกรรม แต่มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตโดยเฉพาะการสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุมีน้อยไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้สูงอายุที่มีจำนวนมากขึ้นในจังหวัดสมุทรปราการ

การใช้งานอินเทอร์เน็ตในปัจจุบันนั้นไม่ได้จำกัดเฉพาะกลุ่มของเด็กวัยรุ่นหรือผู้ใหญ่อีกต่อไปในกลุ่มผู้สูงอายุก็เป็นอีกกลุ่มเป้าหมายหนึ่งที่สำคัญในการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ ผลจากการสำรวจพบว่า ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปประมาณ 13.1 ล้านคนใช้อินเทอร์เน็ต 6.9 ล้านคน (ร้อยละ 52.4) ใช้โทรศัพท์มือถือ 10.8 ล้านคน (ร้อยละ 82.5) และมีโทรศัพท์มือถือ 9.4 ล้านคน (ร้อยละ 72.2) เมื่อพิจารณาตามเขตการปกครองพบว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลมีสัดส่วนการใช้อินเทอร์เน็ตใช้โทรศัพท์มือถือ และมีโทรศัพท์มือถือสูงกว่านอกเขตเทศบาลค่อนข้างมาก เมื่อเปรียบเทียบการมีการใช้ไอซีทีของผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปตามเพศ พบว่าผู้สูงอายุเพศชายใช้อินเทอร์เน็ต ใช้โทรศัพท์มือถือ และมีโทรศัพท์มือถือ ร้อยละ 56.7 ร้อยละ 85.0 และร้อยละ 74.7 ตามลำดับ ส่วนเพศหญิงใช้อินเทอร์เน็ต ใช้โทรศัพท์มือถือ และมีโทรศัพท์มือถือร้อยละ 49.3 ร้อยละ 80.7 และร้อยละ 70.4 ตามลำดับ ซึ่งจากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่าผู้สูงอายุเพศชายมีการมีการใช้ไอซีทีสูงกว่าเพศหญิง เมื่อพิจารณาการมีการใช้ไอซีทีของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มอายุ พบว่า กลุ่มอายุ 60 - 64 ปีมีการใช้อินเทอร์เน็ต ใช้โทรศัพท์มือถือ และมีโทรศัพท์มือถือสูงที่สุดร้อยละ 72.0 ร้อยละ 93.7 และร้อยละ 87.1 ตามลำดับ ส่วนกลุ่มอายุ 80 ปีขึ้นไปมีการใช้อินเทอร์เน็ต ใช้โทรศัพท์มือถือ และมีโทรศัพท์มือถือต่ำที่สุดร้อยละ 17.5 ร้อยละ 46.4 และร้อยละ 30.9 ตามลำดับ (กองสถิติเศรษฐกิจ, 2565) เครือข่ายสังคมออนไลน์ในประเทศไทยในปัจจุบันมีความหลากหลายของกลุ่มผู้ใช้งาน โดยมีการขยายตัวของจำนวนผู้ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ที่เป็นกลุ่มประชากรสูงอายุจำนวนมากขึ้น

จนในปัจจุบันกำลังกลายเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่มากขึ้น ทุกขณะ ผู้สูงอายุจำนวนมากก้าวเข้าสู่การเป็นสมาชิกของสังคมดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในจุดนี้ทำให้สังคมดังกล่าวมีความหลากหลายทั้งในด้านคุณลักษณะทางเพศและอายุ ที่ประกอบด้วยประชากรทั้งเพศหญิงและชาย ประชากรตั้งแต่วัยเด็ก วัยรุ่น วัยทำงาน กระทั่งวัยสูงอายุ ต่างเข้ามาใช้พื้นที่บนเครือข่ายสังคมออนไลน์ เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ตามความต้องการใช้งานที่หลากหลาย (อารี จำปากลาย และคณะ, 2558) จากข้อมูลดังกล่าวจะพบว่าปัจจุบันเครือข่ายสังคมออนไลน์ได้รับความนิยมในกลุ่มผู้สูงอายุค่อนข้างมาก ตลอดจนเครือข่ายสังคมออนไลน์มี

หลากหลายช่องทาง จึงทำให้ผู้สูงอายุสามารถใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ที่ตนเองถนัดเป็นช่องทางสำหรับการหารายได้เพิ่มเติมหลังจากได้เข้าร่วมกิจกรรม

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะพัฒนากิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุในเขตอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ โดยจัดกิจกรรมในการพัฒนาสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ตามความต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถหารายได้เพิ่ม ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และยังช่วยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง นอกจากนั้นยังเป็นการสร้างงาน ทำให้ผู้สูงอายุมีรายได้ในการดำรงชีวิต มีความสุข และรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า ไม่ต้องเป็นภาระของครอบครัวและของสังคม ทำให้สังคมน่าอยู่มากขึ้น โดยหลังจากที่มีการพัฒนาสินค้าหรือผลิตภัณฑ์เพื่อเสริมสร้างรายได้ขึ้นมาแล้ว ผู้สูงอายุสามารถทำการประชาสัมพันธ์สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการจัดกิจกรรมการเสริมสร้างรายได้ผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์ให้กับบุคคลทั่วไปสามารถเข้ามาดูสินค้าหรือผลิตภัณฑ์และสั่งซื้อได้โดยตรง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้
2. เพื่อประเมินประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการนำเสนอสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้ผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

อัญชลี จุมพฎจามีกร (2567) ได้กล่าวว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป โดยในวัยนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ทั้งทางร่างกาย ทางสมอง ทางอารมณ์และทางสังคม จึงเป็นวัยที่คนส่วนมากกลัว ดังนั้น การได้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ดังกล่าวก็จะช่วยให้ผู้สูงอายุได้ปรับตัวได้ดียิ่งขึ้นรวมทั้งบุตรหลานหรือผู้ใกล้ชิดมีส่วนสำคัญมากในการช่วยให้ท่านปรับตัวได้อย่างมีความสุข นอกจากนั้น กรมกิจการผู้สูงอายุ (2564) ได้ให้ความหมายของผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป มีสิทธิได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนในด้านต่างๆ ได้แก่

1) ด้านการแพทย์และสาธารณสุข

2) ด้านการศึกษา การศาสนา และข้อมูลข่าวสาร

3) ด้านการประกอบอาชีพ ฝึกอาชีพที่เหมาะสม

4) ด้านการพัฒนาตนเอง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่าย / ชุมชน

5) ด้านการอำนวยความสะดวก และความปลอดภัยในอาคาร สถานที่ ยานพาหนะ บริการ สาธารณะอื่นๆ

6) ด้านการลดหย่อนค่าโดยสาร และการอำนวยความสะดวกในการเดินทางการรถไฟแห่งประเทศไทย

7) ด้านการยกเว้นค่าเข้าชมสถานที่ของรัฐ

8) ด้านการช่วยเหลือผู้สูงอายุ ซึ่งได้รับอันตรายจากการถูกทารุณกรรม หรือถูกแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย หรือถูกทอดทิ้ง

9) ด้านการให้คำแนะนำปรึกษา และให้ความช่วยเหลือ

10) ด้านการช่วยเหลือด้านที่พักอาศัย อาหาร และเครื่องนุ่งห่มให้ตามความจำเป็น

11) ด้านการช่วยเหลือเงินเบี้ยยังชีพ

12) การสงเคราะห์ในการจัดการศพตามประเพณี

13) การจัดบริการสถานที่ท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมกีฬา และนันทนาการตามที่ คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติประกาศกำหนด

14) การจัดบริการเพื่ออำนวยความสะดวกด้านพิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ และการจัดกิจกรรมด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม ตามที่คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติประกาศกำหนด

15) ด้านการลดหย่อนภาษีเงินได้ และการลดหย่อนภาษีให้แก่ผู้บริจาคทรัพย์สิน เงินให้แก่กองทุนผู้สูงอายุ

16) ด้านกองทุนผู้สูงอายุ

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุหรือผู้ชรา หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปทั้งเพศชายและหญิง เป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงและมีความเสื่อมทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ซึ่งจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับพันธุกรรม และสิ่งแวดล้อม และเป็นบุคคลที่ได้รับการคุ้มครองสิทธิต่างๆ และได้รับการช่วยเหลือจากทางภาครัฐ

แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่ายสังคมออนไลน์

เอมิกา เหมมินทร์ (2556) ได้อธิบายว่า เครือข่ายสังคมออนไลน์ หมายถึง รูปแบบของเว็บไซต์ในการสร้างเครือข่ายสังคมผ่านทางอินเทอร์เน็ต โดยผู้ใช้เป็นผู้สื่อสารเรื่องราว รูปภาพ และวิดีโอ เชื่อมโยงกับความสนใจและกิจกรรมของผู้อื่น แบ่งปันให้ผู้อื่นที่อยู่ในเครือข่ายได้รับรู้ในบริการ เครือข่ายสังคมออนไลน์มักจะประกอบไปด้วยการพูดคุย ส่งข้อความ ส่งอีเมล์ วิดีโอ เพลง อัพโหลดรูป บล็อก บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่เป็นที่นิยม ได้แก่ Facebook Line Twitter Instagram Google+ Youtube เป็นต้น นอกจากนั้นน้ำทิพย์ วิภาวิน (2558) ยังได้กล่าวว่า เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Networking Services : SNS) เป็นแพลตฟอร์มที่ให้บริการออนไลน์ที่เน้นการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เป็นความสนใจร่วมกันเกี่ยวกับกิจกรรม เหตุการณ์ เรื่องราว ภาพ เพื่อสร้างเครือข่ายสังคม (Social Networks) หรือความสัมพันธ์ในสังคม (Social Relations) ระหว่างกลุ่มบุคคล แหล่งบริการ เครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นบริการสารสนเทศบนเว็บที่อนุญาตให้แต่ละคนสร้างโปรไฟล์ของตนเอง สร้างรายชื่อของสมาชิกในกลุ่มเพื่อสร้างชุมชนออนไลน์ที่เชื่อมโยงกันแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันภายในระบบ ตัวอย่างบริการ เครือข่ายสังคมออนไลน์ผ่านอินเทอร์เน็ต เช่น email, Google, Facebook, Web Blog, Twitter, LinkedIn, Instragram และอื่นๆ ดังนั้น สังคมปัจจุบันจึง

มีเครือข่ายสังคมที่เชื่อมโยงข้อมูลกันในสังคมเครือข่าย โดยมีบริการเครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือทางเทคโนโลยี

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยโดยมีรายละเอียดดังนี้

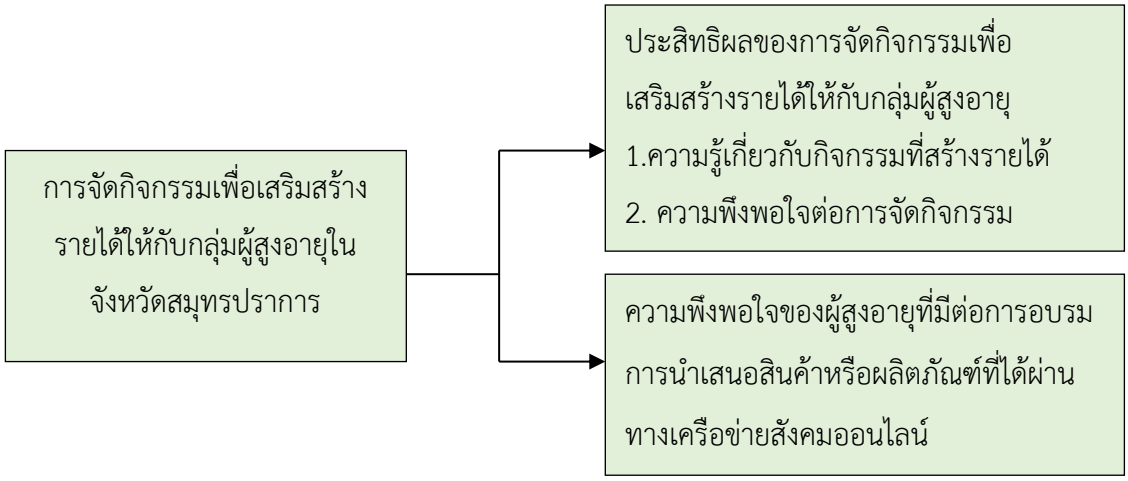

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรของการศึกษาครั้งนี้ คือ ผู้สูงอายุในอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ประกอบด้วย 10 ตำบล ได้แก่ ตำบลตลาด บางพึ่ง บางจาก บางครุ บางยอ บางกะเจ้า บางน้ำผึ้ง บางกระสอบ บางกอบัว และทรงคนอง กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยนี้เป็นกลุ่มผู้สูงอายุได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง โดยมีคุณสมบัติพื้นฐานเป็นผู้มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 34 คน มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง เสียสละเวลา และเต็มใจในการเข้าร่วมการวิจัยเต็มเวลา โดยผู้วิจัยคำนึงถึงการปกป้องสิทธิอาสาสมัครตามแนวทางจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ แม้ว่าไม่ได้ขอจริยธรรมอย่างเป็นทางการ เนื่องจากกลุ่มดังกล่าวเป็นกลุ่มเปราะบาง

การรวบรวมข้อมูล เครื่องมือและการวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ในการพัฒนากิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรปราการผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์

เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย ได้แก่

1. แบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ ในด้านความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมที่สร้างรายได้ จำนวน 9 ข้อ และความพึงพอใจของผู้สูงอายุที่มีต่อกิจกรรม ซึ่ง

ประกอบไปด้วย 2 ด้าน คือ ด้านวิทยากร จำนวน 10 ข้อ และด้านสถานที่/ระยะเวลา/อาหาร จำนวน 5 ข้อ โดยเป็นแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

2. แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้สูงอายุที่มีต่อการอบรมเพื่อนำเสนอแนวทางการนำเสนอสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้ผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์ ซึ่งประกอบไปด้วย 4 ด้าน คือ ด้านวิทยากร จำนวน 9 ข้อ และด้านสถานที่/ระยะเวลา/อาหาร จำนวน 4 ข้อ ด้านความรู้ความเข้าใจ จำนวน 2 ข้อ และด้านการนำความรู้ไปใช้ จำนวน 2 ข้อ โดยเป็นแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

3. การสนทนากลุ่มเพื่อศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้ ซึ่งมีหัวข้อในการสนทนาเกี่ยวกับกิจกรรมที่ต้องการจัด

4. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นสำหรับการวิจัยไปทำการทดสอบหาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ดังนี้

1. การหาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านทั้งนี้ผู้วิจัยเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC เท่ากับหรือมากกว่า 0.5 มาใช้เป็นข้อคำถามจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่านซึ่งได้ตรวจสอบแบบสอบถามแล้วเห็นว่าแบบสอบถามทุกข้อที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาครอบคลุมในแต่ละด้านและครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยมีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.67 ถึง 1.00

2. การหาค่าความเชื่อมั่นผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดสอบ (try-out) กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มประชากรที่จะศึกษาและหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟ่าของครอนบัค (Cronbach‘s alpha coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ ในด้านความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมที่สร้างรายได้ และความพึงพอใจของผู้สูงอายุที่มีต่อกิจกรรม เท่ากับ 0.98 และแบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้สูงอายุที่มีต่อการอบรมการนำเสนอสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้ผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์มีความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.87

การวิเคราะห์ข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้

ในขั้นตอนของการสำรวจความต้องการของผู้สูงอายุในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุ โดยการจัดสนทนากลุ่มของชุมชน ผู้สูงอายุ และผู้ที่เกี่ยวข้อง พบว่า ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นต่อกิจกรรมที่ต้องการจัดให้กับกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเสริมสร้างรายได้ดังนี้

1. กิจกรรมที่จัดควรใช้ระยะเวลาในการอบรมไม่นาน

2. กิจกรรมที่จัดไม่ควรเป็นกิจกรรมที่มีขั้นตอนในการทำหลายขั้นตอน เนื่องจากจะทำให้ผู้สูงอายุจำขั้นตอนไม่ได้ และควรมีคู่มือหรือขั้นตอนในการทำเป็นเอกสารแจกให้กับผู้สูงอายุด้วย

3. กิจกรรมที่จัดไม่ควรเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้สายตามาก เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีสายตาไม่ดี บางคนมีสายตาสั้น บางคนมีสายตายาว ถ้าเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้สายตาอาจก่อให้เกิดความลำบากแก่ผู้สูงอายุ

4. กิจกรรมที่จัดไม่ควรใช้เงินลงทุนสูงมาก เนื่องจาก ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่มีรายได้ จึงควรเลือกจัดกิจกรรมที่ใช้เงินลงทุนไม่สูงมากนัก

5. กิจกรรมที่จัดไม่ควรใช้อุปกรณ์หรือเครื่องมือที่มีราคาแพง ควรเป็นกิจกรรมที่ใช้อุปกรณ์หรือเครื่องมือที่สามารถหาได้ในครัวเรือน หรือเป็นเครื่องมือที่มีราคาไม่แพงมากนัก และสามารถหาซื้ออุปกรณ์หรือเครื่องมือได้ตามท้องตลาด

6. กิจกรรมที่จัดควรเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์อุปโภคบริโภคที่สามารถใช้ได้ในชีวิตประจำวัน เพราะเมื่อมีการผลิตขึ้นมาแล้วสามารถขายได้ เนื่องจากผลิตภัณฑ์อุปโภคบริโภคส่วนใหญ่จะเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเป็นของกินของใช้ประจำวันที่ครัวเรือนต่างๆ มีความต้องการใช้งาน

7. ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการอบรมไม่จำเป็นต้องนำไปขายเพื่อเสริมสร้างรายได้เพียงอย่างเดียว ผู้สูงอายุสามารถนำเอาความรู้ที่ได้จากการอบรมไปผลิตเพื่อใช้เองในครอบครัวได้ เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย ตลอดจนยังช่วยเรื่องสุขภาพของผู้สูงอายุและบุคคลในครอบครัวอีกด้วย

จากการจัดสนทนากลุ่มดังกล่าว ได้สรุปถึงกิจกรรมที่กลุ่มของชุมชน และผู้สูงอายุต้องการจัดเพื่อเสริมสร้างรายได้ ตลอดจนยังสามารถผลิตใช้งานเองในครัวเรือน ได้แก่

1. กิจกรรมประเภทสบู่ ได้แก่ สบู่นมแพะวุ้นเยื่อไผ่ สบู่กาแฟวุ้นเยื่อไผ่ สบู่ขมิ้นชันวุ้นเยื่อไผ่
2. กิจกรรมการทำน้ำสมุนไพรได้แก่ น้ำลำใย น้ำเก๊กฮวย และน้ำใบเตย

2. ผลการประเมินประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ

การศึกษาประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุนั้น ผู้วิจัยได้จัดทำแบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ที่ได้รับเกี่ยวกับกิจกรรมที่เสริมสร้างรายได้ และความพึงพอใจของผู้สูงอายุที่มีต่อกิจกรรมที่จัด ได้ผลสรุปดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการประเมินประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้ให้กับกล่มผู้สูงอายุ

ประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้ให้กับกล่มผู้สูงอายุ	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	อันดับ
1. ความรู้ที่ได้รับหลังการจัดกิจกรรม	4.68	0.47	มากที่สุด	2
2. เนื้อหาความรู้ที่ได้รับตรงกับความต้องการและความสนใจของท่าน	4.50	0.51	มาก	4
3. ความยากง่ายของเนื้อหาที่อบรม	4.18	0.67	มาก	9
4. สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการทำงานได้	4.24	0.55	มาก	8
5. ได้รับประโยชน์ของการจัดกิจกรรม	4.32	0.68	มาก	6
6. สามารถนำความรู้ไปเผยแพร่ให้กับบุคคลอื่นได้	4.35	0.60	มาก	5
7. สามารถนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพได้	4.26	0.57	มาก	7
8. สามารถใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ได้	4.71	0.46	มากที่สุด	1
9. ช่วยเสริมสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุ	4.53	0.56	มากที่สุด	3
รวม	**4.42**	**0.59**	**มาก**	

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นในด้านความรู้ความเข้าใจและการนำไปใช้ในประโยชน์ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$=4.42, S.D.= 0.59)

เมื่อวิเคราะห์เป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ สามารถใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ($\bar{x}$=4.71, S.D.= 0.46) รองลงมา ได้แก่ ความรู้ที่ได้รับหลังการจัดกิจกรรม ($\bar{x}$=4.68, S.D.= 0.47) ช่วยเสริมสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุ ($\bar{x}$=4.53, S.D.= 0.56) เนื้อหาความรู้ที่ได้รับตรงกับความต้องการและความสนใจของท่าน ($\bar{x}$=4.50, S.D.= 0.51) สามารถนำความรู้ไปเผยแพร่ให้กับบุคคลอื่นได้ ($\bar{x}$=4.35, S.D.= 0.60) ได้รับประโยชน์ของการจัดกิจกรรม ($\bar{x}$=4.32, S.D.= 0.68) สามารถนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ ($\bar{x}$=4.26, S.D.= 0.57) สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการทำงานได้ ($\bar{x}$=4.24, S.D.= 0.55) และความยากง่ายของเนื้อหาที่อบรม ($\bar{x}$=4.18, S.D.= 0.67) ตามลำดับ

ตารางที่ 2 แสดงความพึงพอใจของผู้สูงอายุที่มีต่อกิจกรรมที่จัด

ความพึงพอใจ	$\bar{x}$	SD.	แปลผล	อันดับ
ด้านวิทยากร				
1. ความรู้ความสามารถของวิทยากรในเนื้อหาที่อบรม	4.71	0.46	มากที่สุด	3
2. วิทยากรมีการเตรียมตัวดี และมีบุคลิกภาพเหมาะสม	4.74	0.45	มากที่สุด	2
3. การถ่ายทอดความรู้ของวิทยากรมีความชัดเจน	4.68	0.47	มากที่สุด	4
4. มีเทคนิคการนำเสนอที่น่าสนใจ และใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย	4.62	0.49	มากที่สุด	7

ความพึงพอใจ	$\bar{X}$	SD.	แปลผล	อันดับ
5. การเชื่อมโยงเนื้อหาในการอบรม	4.50	0.51	มาก	9
6. ความครบถ้วนของเนื้อหาในการอบรม	4.59	0.50	มากที่สุด	8
7. มีการสรุปเนื้อหาในประเด็นที่สำคัญ ทำให้เข้าใจง่ายขึ้น	4.65	0.54	มากที่สุด	6
8. เปิดโอกาสให้ผู้อบรมแสดงความคิดเห็นและซักถาม	4.44	0.66	มาก	10
9. การตอบข้อซักถามของวิทยากร	4.68	0.47	มากที่สุด	4
10. ความพึงพอใจที่มีต่อวิทยากรในภาพรวม	4.79	0.41	มากที่สุด	1
เฉลี่ย	**4.64**	**0.53**	**มากที่สุด**	
ด้านสถานที่ / ระยะเวลา / อาหาร				
1. สถานที่มีความสะอาด เรียบร้อย	4.24	0.43	มาก	5
2. สถานที่ในการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสม	4.35	0.77	มาก	4
3. ความพร้อมของอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรม	4.38	0.49	มาก	3
4. ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสม	4.41	0.50	มาก	2
5. ความเหมาะสมของอาหารและเครื่องดื่ม	4.56	0.50	มากที่สุด	1
เฉลี่ย	**4.39**	**0.56**	**มาก**	
รวมเฉลี่ย	**4.55**	**0.55**	**มากที่สุด**	

จากตารางที่ 2 ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้สูงอายุที่มีต่อกิจกรรมที่จัด โดยภาพรวมพบว่า มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$=4.55, S.D.= 0.55) เมื่อวิเคราะห์เป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ได้แก่ ด้านวิทยากร ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$=4.64, S.D.= 0.53) รองลงมา ได้แก่ ด้านสถานที่ / ระยะเวลา / อาหาร ($\bar{X}$=4.39, S.D.= 0.56) ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจด้านวิทยากร พบว่า ความพึงพอใจที่มีต่อวิทยากรในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจสูงที่สุด ($\bar{X}$=4.79, S.D.= 0.41) รองลงมา ได้แก่ วิทยากรมีการเตรียมตัวดี และมีบุคลิกภาพเหมาะสม ($\bar{X}$=4.74, S.D.= 0.45) ความรู้ความสามารถของวิทยากรในเนื้อหาที่อบรม ($\bar{X}$=4.71, S.D.= 0.46) การถ่ายทอดความรู้ของวิทยากรมีความชัดเจนและการตอบข้อซักถามของวิทยากร ($\bar{X}$=4.68, S.D.= 0.47) มีการสรุปเนื้อหาในประเด็นที่สำคัญ ทำให้เข้าใจง่ายขึ้น ($\bar{X}$=4.18, S.D.= 0.67) มีเทคนิคการนำเสนอที่น่าสนใจและใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ($\bar{X}$=4.62, S.D.= 0.49) ความครบถ้วนของเนื้อหาในการอบรม ($\bar{X}$=4.59, S.D.= 0.50) การเชื่อมโยงเนื้อหาในการอบรม ($\bar{X}$=4.50, S.D.= 0.51) และเปิดโอกาสให้ผู้อบรมแสดงความคิดเห็นและซักถาม ($\bar{X}$=4.44, S.D.= 0.66) ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจด้านสถานที่ / ระยะเวลา / อาหารพบว่าความเหมาะสมของอาหารและเครื่องดื่ม มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจสูงที่สุด ($\bar{X}$=4.56, S.D.= 0.50) รองลงมา ได้แก่ ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสม ($\bar{X}$=4.41, S.D.= 0.50) ความพร้อมของอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรม ($\bar{X}$=4.38, S.D.=

0.49) สถานที่ในการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสม ($\bar{X}$=4.35, S.D.= 0.77) และสถานที่มีความสะอาด เรียบร้อย ($\bar{X}$=4.24, S.D.= 0.43) ตามลำดับ

3. ผลการประเมินการอบรมเพื่อนำเสนอแนวทางการนำเสนอสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้ผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์

สำหรับผลการอบรมเพื่อนำเสนอแนวทางการนำเสนอสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้ผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจความพึงพอใจของผู้สูงอายุที่มีต่อการอบรมพบว่า ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจต่อการอบรมเพื่อนำเสนอแนวทางการนำเสนอสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้ผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์ ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงความพึงพอใจของผู้สูงอายุที่มีต่อการอบรมเพื่อนำเสนอแนวทางการนำเสนอสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์

ความพึงพอใจ	$\bar{X}$	SD.	แปลผล	อันดับ
ด้านวิทยากร				
1. การถ่ายทอดความรู้ของวิทยากร	4.53	0.51	มากที่สุด	3
2. การอธิบายเนื้อหาของวิทยากรมีความชัดเจน	4.62	0.49	มากที่สุด	1
3. การตอบข้อซักถามในการฝึกอบรม	4.56	0.50	มากที่สุด	5
4. การยกตัวอย่างประกอบการบรรยาย	4.47	0.51	มาก	8
5. ความครบถ้วนของเนื้อหาในการอบรม	4.50	0.51	มาก	6
6. มีการสรุปเนื้อหาในประเด็นที่สำคัญ ทำให้เข้าใจง่ายขึ้น	4.44	0.56	มาก	9
7. เปิดโอกาสให้ผู้อบรมแสดงความคิดเห็นและซักถาม	4.50	0.71	มาก	6
8. การตอบข้อซักถามของวิทยากร	4.53	0.56	มากที่สุด	3
9. ความพึงพอใจที่มีต่อวิทยากรในภาพรวม	4.62	0.49	มากที่สุด	1
เฉลี่ย	**4.53**	**0.54**	**มากที่สุด**	
ด้านสถานที่ / ระยะเวลา / อาหาร				
1. สถานที่มีความสะอาด เรียบร้อย	4.18	0.53	มาก	4
2. สถานที่ในการจัดอบรมมีความเหมาะสม	4.29	0.68	มาก	3
3. ระยะเวลาในการอบรมมีความเหมาะสม	4.47	0.51	มาก	2
4. ความเหมาะสมของอาหารและเครื่องดื่ม	4.59	0.50	มากที่สุด	1
เฉลี่ย	**4.38**	**0.57**	**มาก**	
ด้านความรู้ความเข้าใจ				
1. ความรู้ที่ได้หลังการอบรม	4.09	0.57	มาก	2
2. ประโยชน์ที่ท่านได้รับจากการอบรม	4.15	0.61	มาก	1

ความพึงพอใจ	$\bar{X}$	SD.	แปลผล	อันดับ
เฉลี่ย	**4.12**	**0.59**	**มาก**	
ด้านการนำความรู้ไปใช้				
1. สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้	4.06	0.49	มาก	1
2. สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการประกอบอาชีพได้	4.03	0.30	มาก	2
เฉลี่ย	**4.04**	**0.40**	**มาก**	
รวมเฉลี่ย	**4.39**	**0.57**	**มาก**	

จากตารางที่ 3 ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้สูงอายุที่มีต่อการอบรมเพื่อนำเสนอแนวทางการนำเสนอสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้ผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์ โดยภาพรวมพบว่า มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=4.39, S.D.= 0.57) เมื่อวิเคราะห์เป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ได้แก่ ด้านวิทยากร ($\bar{X}$=4.53, S.D.= 0.54) รองลงมาได้แก่ ด้านสถานที่ / ระยะเวลา / อาหาร ($\bar{X}$=4.38, S.D.= 0.57) ด้านความรู้ความเข้าใจ ($\bar{X}$=4.12, S.D.= 0.59) และด้านการนำความรู้ไปใช้ ($\bar{X}$=4.04, S.D.= 0.40) ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจด้านวิทยากร พบว่า ความพึงพอใจในการอธิบายเนื้อหาของวิทยากรมีความชัดเจน และความพึงพอใจที่มีต่อวิทยากรในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจสูงที่สุด ($\bar{X}$=4.62, S.D.= 0.49) รองลงมา ได้แก่ การตอบข้อซักถามในการฝึกอบรม ($\bar{X}$=4.56, S.D.= 0.50) การถ่ายทอดความรู้ของวิทยากร และการตอบข้อซักถามของวิทยากรค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$=4.53, S.D.= 0.56) ความครบถ้วนของเนื้อหาในการอบรมและเปิดโอกาสให้ผู้อบรมแสดงความคิดเห็นและซักถาม ($\bar{X}$=4.50, S.D.= 0.71 และ S.D.=0.51) การยกตัวอย่างประกอบการบรรยาย ($\bar{X}$=4.47, S.D.= 0.51) และมีการสรุปเนื้อหาในประเด็นที่สำคัญ ทำให้เข้าใจง่ายขึ้น ($\bar{X}$=4.44, S.D.= 0.56) ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจด้านสถานที่ / ระยะเวลา / อาหาร พบว่าความเหมาะสมของอาหารและเครื่องดื่ม มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจสูงที่สุด ($\bar{X}$=4.59, S.D.= 0.50) รองลงมา ได้แก่ ระยะเวลาในการอบรมมีความเหมาะสม ($\bar{X}$=4.47, S.D.= 0.51) สถานที่ในการจัดอบรมมีความเหมาะสม ($\bar{X}$=4.29, S.D.= 0.68) และสถานที่มีความสะอาด เรียบร้อย ($\bar{X}$=4.18, S.D.= 0.53) ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจด้านความรู้ความเข้าใจพบว่าประโยชน์ที่ท่านได้รับจากการอบรม มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจสูงที่สุด ($\bar{X}$=4.15, S.D.= 0.61) รองลงมา ได้แก่ ความรู้ที่ได้หลังการอบรม ($\bar{X}$=4.09, S.D.= 0.57) ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจด้านการนำความรู้ไปใช้ ในระดับมาก ($\bar{X}$=4.04, S.D.= 0.40) พบว่าสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจสูงที่สุด ($\bar{X}$=4.06, S.D.= 0.49) รองลงมา ได้แก่ สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ ($\bar{X}$=4.03, S.D.= 0.30) ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากข้อค้นพบของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำประเด็นสำคัญมาอภิปรายผลตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

ผลการวิเคราะห์ด้านความรู้ความเข้าใจและการนำไปใช้ประโยชน์พบว่า ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นในด้านความรู้ความเข้าใจและการนำไปใช้ในประโยชน์ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$=4.42) เมื่อวิเคราะห์เป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ สามารถใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ($\bar{x}$=4.71) แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีความต้องการที่จะใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และเกิดรายได้เพื่อจุนเจือครอบครัว เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่เกษียณอายุแล้ว ไม่มีงานประจำทำ จึงมีความต้องการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และกิจกรรมเหล่านี้ยังเป็นการออกกำลังกายเพื่อให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพแข็งแรง ตลอดจนยังเป็นการเสริมสร้างรายได้ให้กับครอบครัว เพื่อไม่ให้เป็นภาระแก่ลูกหลาน และช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้อีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพายุ นาวาคูระ (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาอาชีพสำหรับผู้สูงอายุของบ้านหนองบ่อ ตำบลหนองบ่อ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุยังมีความสนใจที่จะเข้าร่วมฝึกอบรมอาชีพที่มีมาตรฐานเพื่อให้เกิดความรู้และทักษะในอาชีพที่จะทำให้มีรายได้เพิ่มสูงขึ้นเพียงพอที่เลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ และต้องการมีเงินออมเพื่อใช้จ่ายในเวลาที่ไม่สามารถทำงานได้ และยังสอดคล้องกับนนทยา อิทธิชินบัญชร (2559) ได้ศึกษาวิจัยแนวทางการสร้างอาชีพเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาศักยภาพและคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างอาชีพเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ

ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้ศักยภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ จากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงอุปมาน (Inductive Method) พบศักยภาพ 6 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) กลุ่มช่างและการจักสาน 2) กลุ่มศิลปวัฒนธรรม 3) กลุ่มดูแลสุขภาพ 4) กลุ่มทอผ้าและปักผ้า 5) กลุ่มการทำเกษตรและเลี้ยงสัตว์ 6) กลุ่มประกอบการค้าขายและบริการ ซึ่งผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ มองเห็นคุณค่าตนเองอยู่ในระดับสูงมาก ในด้านภาคภูมิใจในตนเอง มองตนเองในแง่ดี มีความเคารพนับถือตนเองปัจจุบันยังมีอะไรที่น่าทำอีกมากมายในชีวิต และตนเองมีคุณค่าเท่าเทียมกับผู้อื่น นอกจากนั้นงานวิจัยของสุภาวดี เทียนธาดา และคณะ (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการสร้างรายได้ให้ตนเองของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ชายแดนจังหวัดพะเยา โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการส่งเสริมรายได้ให้ตนเองของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ชายแดนจังหวัดพะเยา มีดังนี้ 1) ผู้นำชุมชนที่มีจิตอาสา 2) การมีส่วนร่วมของเครือข่ายกับชุมชน 3) การสร้างคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ 4) การมีทรัพยากรในท้องถิ่น 5) การได้รับการสนับสนุนจากทางภาครัฐและเอกชน 6) การปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 7) การคิดค้นผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ 8) การจัดจำหน่ายและการส่งเสริมการตลาด 9) ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประสบการณ์ของผู้สูงอายุ และ 10) การได้รับการฝึกอบรมจากทางหน่วยงานทางภาครัฐและเอกชน

ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับการอบรมเพื่อนำเสนอแนวทางการนำเสนอสินค้าให้ผู้สูงอายุสามารถนำเสนอสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการอบรมผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์นั้น พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะใช้แอพลิเคชันไลน์ (Line) ในการติดต่อสื่อสาร พูดคุยกันระหว่างบุคคลในครอบครัว และญาติๆ เพราะสามารถใช้งานได้ง่ายและสะดวกกว่า จะมีส่วนน้อยที่ใช้เฟซบุ๊ก (Facebook) ในการติดต่อสื่อสาร เนื่องจากการใช้งานจะยุ่งยากมากกว่า และผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้งานเฟซบุ๊กเป็นประจำ สำหรับความพึงพอใจด้านวิทยากรในการอบรมให้ความรู้ในการนำเสนอสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการอบรมผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์นั้น พบว่า ความพึงพอใจในการอธิบายเนื้อหาของวิทยากรมีความชัดเจน และความพึงพอใจที่มีต่อวิทยากรในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจมากที่สุด ($\bar{X}$=4.62) ซึ่งสอดคล้องกับ อดิศักดิ์ จำปาทอง, คนึงนิจ ติกะมาตย์, เกสร มณีวรรณ และนิฤมล หิรัญวิจิตรภรณ์ (2562) ได้ศึกษา เรื่อง แนวทางในการใช้สื่อเพื่อส่งเสริมกิจกรรมของผู้สูงอายุจังหวัดลำปาง พบว่า ผู้สูงอายุนิยมการใช้กลุ่มไลน์เพื่อสื่อสารระหว่างบุคคลและภายในกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อประชาสัมพันธ์แก่สมาชิกภายในกลุ่มและบุคคลภายนอก และใช้สื่อเว็บไซต์เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมไปยังบุคคลภายนอกด้วย และยังสอดคล้องกับอดิศักดิ์ จำปาทอง และศชากานท์ แก้วแพร่ (2564) ได้ศึกษา เรื่อง แนวทางการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง พบว่า ในด้านแนวทางการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อส่งเสริมด้านสุขภาพนั้นได้มีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุใช้แอพลิเคชันไลน์ (Line) เฟซบุ๊ก (Facebook) และยูทูป (YouTube) เพื่อติดต่อสื่อสาร เชื่อมความสัมพันธ์ ฟังเพลง ร้องเพลง ชมคลิปบันเทิง สืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับปฏิบัติธรรมะ สุขภาพ ทำให้รู้สึกสบายใจ ผ่อนคลายส่วนด้านการส่งเสริมสุขภาพกายและโรคประจำตัวนั้น ให้มีการใช้แอพลิเคชันไลน์ (Line) เฟซบุ๊ก (Facebook) และยูทูป (YouTube) เพื่อเปิดรับข้อมูลข่าวสารต่างๆ ด้านการดูแลสุขภาพ ความรู้ด้านการใช้ชีวิต การบริโภคอาหาร การใช้ยา การพักผ่อน วิธีการออกกำลังกาย ซึ่งจะช่วยส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพใหม่ๆ เทคนิคการดูแลสุขภาพ การแชร์ประสบการณ์จากผู้เชี่ยวชาญสุขภาพ และประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมกับสุขภาพของคน

ส่วนความพึงพอใจด้านความรู้ความเข้าใจพบว่า ประโยชน์ที่ท่านได้รับจากการอบรม ($\bar{X}$=4.15) และความรู้ที่ได้หลังการอบรม ($\bar{X}$=4.09) และด้านการนำความรู้ไปใช้ พบว่าสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ($\bar{X}$=4.06) และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ ($\bar{X}$=4.03)

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการสรุปด้านความรู้ความเข้าใจและการนำไปใช้ประโยชน์ พบว่า ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นในด้านความรู้ความเข้าใจและการนำไปใช้ในประโยชน์ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.42 ด้านความพึงพอใจของผู้สูงอายุที่มีต่อกิจกรรมที่จัดโดยภาพรวม พบว่า มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.55

ผลการอบรมการนำเสนอแนวทางเพื่อนำเสนอสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้ผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ ความพึงพอใจของผู้สูงอายุที่มีต่อการอบรมการนำเสนอแนวทางเพื่อนำเสนอสินค้าหรือ

ผลิตภัณฑ์ที่ได้ผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์ โดยภาพรวมพบว่า มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$=4.39) เมื่อวิเคราะห์เป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ได้แก่ ด้านวิทยากร ($\bar{X}$=4.53) รองลงมา ได้แก่ ด้านสถานที่ / ระยะเวลา / อาหาร ($\bar{X}$=4.38) ด้านความรู้ความเข้าใจ ($\bar{X}$=4.12) และด้านการนำความรู้ไปใช้ ($\bar{X}$=4.04) ตามลำดับ

ขอเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใชประโยชน์

การใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์บางประเภทสำหรับผู้สูงอายุบางกลุ่มอาจจะไม่เหมาะสม เนื่องจากอายุที่มาก ระดับการศึกษาที่ไม่เท่ากัน และการที่ผู้สูงอายุไม่มีความรู้ทางด้านคอมพิวเตอร์และภาษาอังกฤษมากนัก จึงควรปรับเปลี่ยนการอบรมวิธีการเผยแพร่หรือนำเสนอสินค้าให้กับผู้ดูแลผู้สูงอายุ หรือบุตรหลานของผู้สูงอายุแทนที่จะอบรมให้กับผู้สูงอายุโดยตรง

ขอเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งตอไป

ควรมีการวิจัยเพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุในด้านคุณภาพชีวิต การมีงานทำ ความช่วยเหลือผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านความปลอดภัยและความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน

ควรมีการวิจัยด้านการพัฒนาอาชีพของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างรายได้ ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า ไม่เป็นภาระแก่ลูกหลาน

บรรณานุกรม

กองสถิติเศรษฐกิจ. (2565). *สรุปผลที่สำคัญการมีการใช้ไอซีทีของผู้สูงอายุพ.ศ. 2565*. สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

นนทยา อิทธิชินบัญชร. (2559). แนวทางการสร้างอาชีพเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, *8*(1), 111-121.

น้ำทิพย์ วิภาวิน. (2558). เครือข่ายสังคมในสังคมเครือข่าย. *วารสารวิจัยสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ*, *8*(2), 119-127.

พายุ นาวาคูระ. (2564). แนวทางการพัฒนาอาชีพสำหรับผู้สูงอายุของบ้านหนองบ่อ ตำบลหนองบ่อ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารมนุษยสังคมสาร (มมส)*, *19*(3), 21 42.

สุภาวดี เทียนธาดา, สุชาติ ลี้ตระกูล, ณรงค์ศักดิ์ ศรีสม และปวีณา ลี้ตระกูล. (2564). การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการสร้างรายได้ให้ตนเองของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ชายแดนจังหวัดพะเยา โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 13*(2), 211-221.

อดิศักดิ์ จำปาทอง, คนึงนิจ ติกะมาตย์, เกสร มณีวรรณ และนิฤมล หิรัญวิจิตรภรณ์. (2562). แนวทางในการสื่อเพื่อส่งเสริมกิจกรรมของผู้สูงอายุจังหวัดลำปาง. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, *11*(3), 254-265.

อดิศักดิ์ จำปาทอง และศชากานท์ แก้วแพร่. (2564). แนวทางการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง. *วารสารนิเทศศาสตร์ธุรกิจบัณฑิตย์*, *15*(2), 235-267.

อารี จำปากลาย และคณะ. (2558). *ความหลากหลายทางประชากรและสังคมในประเทศไทย ณ ปี 2558*. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

อัญชลี จุมพจามีกร. (2567). *อยู่อย่างไรให้เป็นสุขในวัยสูงอายุ*. https://www. rama.mahidol.ac.th

เอมิกา เหมมินทร์. (2556). *พฤติกรรมการใช้และความคิดเห็นเกี่ยวกับผลที่ได้จากการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Media) ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

วารสารปราชญ์ประชาคม
ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2569
Journal of Scholar Community
Vol.4 No.2 March-April 2026

พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ที่มีต่อการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เรียนระดับปริญญาตรีทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

รัจน์ชีวาต์ แซ่ตั้น[1*]

รับบทความ: 9 มีนาคม 2569 แก้ไขบทความ: 14 เมษายน 2569 ตอบรับบทความ: 24 เมษายน 2569

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับของพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ การบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคม 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์กับการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคม และ 3) ตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยัน และสร้างสมการพยากรณ์การบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เรียนระดับปริญญาตรีสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจากพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ กลุ่มตัวอย่างคือผู้เรียนทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จำนวน 387 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถามออนไลน์ที่มีค่าความเชื่อมั่นรวมเท่ากับ 0.93 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา สหสัมพันธ์ของสเปียร์ การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน และถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า 1) กลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ การบริหารเวลา และความสัมพันธ์ทางสังคมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านความพึงพอใจในการเล่นมีค่าเฉลี่ยสูงสุดในมิติพฤติกรรมการเล่นเกม 2) พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ทุกมิติมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ 3) ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันและสร้างสมการพยากรณ์พบว่า 3.1) โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างดีเยี่ยม 2) พฤติกรรมการเล่นตามแผนเป็นตัวพยากรณ์หลักที่ดีที่สุด โดยชุดตัวแปรพยากรณ์สามารถร่วมกันพยากรณ์การบริหารเวลาได้ร้อยละ 37.4

คำสำคัญ: พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ การบริหารเวลา ความสัมพันธ์ทางสังคม ผู้เรียนทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

[1] ภาควิชาวิทยาศาสตร์ประยุกต์และสังคม วิทยาลัยเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

[*] อีเมล: raajshivar.s@cit.kmutnb.ac.th

The Online Gaming Behavior on Time Management and Social Relationships among Science and Technology Undergraduate Students

Raajshivar Saetan [1*]

Abstract

This research aimed to: 1) study the levels of online gaming behavior, time management, and social relationships; 2) examine the relationships between online gaming behavior, time management, and social relationships; and 3) assess the fit of a confirmatory factor analysis model and construct predictive equations for time management and social relationships of undergraduate students in science and technology fields based on their online gaming behavior. The sample consisted of 387 science and technology students selected through multi-stage sampling. The research instrument was an online questionnaire with an overall reliability coefficient of 0.93. Data were analyzed using descriptive statistics, Spearman's rho correlation, confirmatory factor analysis, and multiple regression analysis.

The findings revealed that: 1) overall, the sample had high levels of online gaming behavior, time management, and social relationships, with the highest mean in the satisfaction dimension of gaming behavior; 2) all dimensions of online gaming behavior were positively and significantly correlated with time management and social relationships at the .01 level; and 3) the results from confirmatory factor analysis and predictive equation construction indicated that: 3.1) the model demonstrated an excellent fit with empirical data 2) planned gaming behavior was the best predictor, with the set of predictor variables collectively explaining 37.4%

Keywords: Online Gaming Behavior, Time Management, Social Relationships, Science And Technology Learners

[1] Department of Social & Applied Science, College of Industrial Technology, KMUTNB

[*] Email: raajshivar.s@cit.kmutnb.ac.th

บทนำ

เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวัน ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงแค่เครื่องมือแต่เป็นแนวคิดที่ได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต พฤติกรรม และความสัมพันธ์ของมนุษย์อย่างลึกซึ้ง โดยพื้นฐานแล้ว เทคโนโลยีดิจิทัลคือการใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ ซอฟต์แวร์ และเครือข่ายในการสร้าง จัดเก็บ ประมวลผล และส่งต่อข้อมูล (Alwagait, Shahzad, & Alim, 2015) ซึ่งส่งผลกระทบในหลายมิติ เช่น การเชื่อมโยงและการสื่อสาร (Connectivity and Communication) การเข้าถึงข้อมูลและโลกแห่งการเรียนรู้ (Access to Information and Learning) การบริหารจัดการชีวิตประจำวัน (Daily Life Management) และการบริโภคสื่อและความบันเทิง (Media and Entertainment Consumption) (อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว, 2564) ซึ่งได้ย้ายเข้าสู่แพลตฟอร์มดิจิทัลเกือบทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการดูภาพยนตร์ การฟังเพลง หรือการเล่นเกมออนไลน์ (Rabia, Nawaz, Mubarak, & Ali, 2019) กิจกรรมเหล่านี้เข้ามาแทรกซึมในช่วงเวลาว่างของผู้คน และกลายเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความบันเทิงและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบใหม่ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมและการใช้ชีวิตในโลกความเป็นจริง โดยเฉพาะมิติของความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดการปรับเปลี่ยนจากปฏิสัมพันธ์แบบเผชิญหน้าไปสู่เครือข่ายสังคมเสมือน (Virtual Social Network) ซึ่งมีลักษณะของการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Social Exchange) ที่ไร้ข้อจำกัดด้านกายภาพและเวลา การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่เพียงแต่สร้างโอกาสในการสร้างความสัมพันธ์ใหม่ในกลุ่มทุติยภูมิ (Secondary Groups) แต่ยังส่งผลต่อคุณภาพและความแน่นแฟ้นของความสัมพันธ์ในกลุ่มปฐมภูมิ (Primary Groups) เช่น ครอบครัวและเพื่อนในโลกความเป็นจริง (Homans, 1961; Cooley, 1909; Erikson, 1968) แนวคิดเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นปัจจัยสำคัญที่ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและพฤติกรรมของบุคคล การทำความเข้าใจในมิติเหล่านี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อผู้เรียนยุคใหม่ โดยเฉพาะการเล่นเกมออนไลน์ (สุรศักดิ์ สาระจิตร์, 2568)

เกมออนไลน์ได้กลายเป็นกิจกรรมยามว่างที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในกลุ่มเยาวชนและนักศึกษาทั่วโลก เป็นกิจกรรมความบันเทิงที่อาศัยเทคโนโลยีดิจิทัลและเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ทำให้ผู้เล่นจากทั่วโลกสามารถมีปฏิสัมพันธ์และแข่งขันกันได้แบบเรียลไทม์ (real-time) ผ่านแพลตฟอร์มต่าง ๆ ที่มีความหลากหลายและซับซ้อนขึ้นอย่างต่อเนื่อง (Fahrizal, Wati, Sutarjo, & Martin, 2023) โดยแนวคิดของเกมออนไลน์สามารถแบ่งออกเป็น 3 มิติหลัก คือ 1) มิติของเทคโนโลยีและแพลตฟอร์ม เกมออนไลน์ในปัจจุบันมีการพัฒนาจากเกมคอมพิวเตอร์แบบผู้เล่นหลายคน (Massively Multiplayer Online Role-Playing Games: MMORPGs) ไปสู่เกมบนมือถือและเกมบนแพลตฟอร์มคลาวด์ ซึ่งสามารถเข้าถึงได้ง่ายและทุกที่ทุกเวลา (พงษ์ปกรณ์ อยู่ดี, 2563) ปัจจัยด้านเทคโนโลยีนี้มีส่วนสำคัญที่ทำให้พฤติกรรมการเล่นเกมของผู้คนเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่ต้องใช้คอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะกลับกลายเป็นผู้เล่นสามารถใช้เวลาว่างเพียงเล็กน้อยในการเล่นเกมบนสมาร์ตโฟน ซึ่งทำให้เกมออนไลน์กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Mahmud, Jobayer, Salma, Mahmud, & Tamanna, 2023) 2) มิติของพฤติกรรมการเล่น พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์มีความหลากหลายและแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล (นฤมล ปิ่นโต, 2565) โดยสามารถแบ่ง

ประเภทผู้เล่นได้ตามระดับความจริงจัง ผู้เล่นทั่วไป (Casual gamers) เล่นเพื่อ ความบันเทิงและพักผ่อนในยามว่าง ไม่ได้ใช้เวลาอย่างต่อเนื่องหรือมุ่งมั่นที่จะพัฒนาฝีมือมากนัก ผู้เล่นจริงจัง (Hardcore gamers) ใช้เวลาจำนวนมากในการเล่นอย่างสม่ำเสมอ มีความมุ่งมั่นที่จะทำคะแนนให้ดีขึ้นหรือเอาชนะผู้อื่น และอาจมีการวางแผนกลยุทธ์ร่วมกับทีม และนักกีฬาอีสปอร์ต (E-sports athletes) เป็นการเล่นในระดับ มืออาชีพที่ต้องอาศัยการฝึกฝนอย่างเข้มข้น มีวินัย และทุ่มเทเพื่อการแข่งขัน (นนทวัช แซ่ลิ้ม และคณะ, 2568) ซึ่งในกลุ่มนี้ การเล่นเกมถือเป็นอาชีพหนึ่ง ซึ่งการเข้าถึงเกมออนไลน์ที่ง่ายดายและการออกแบบที่กระตุ้นให้ผู้เล่นใช้เวลาอยู่กับเกมเป็นเวลานาน อาจนำไปสู่พฤติกรรมที่เข้าข่ายการติดเกม (Problematic gaming) ส่งผลกระทบต่อหน้าที่ความรับผิดชอบและการดำเนินชีวิตในด้านอื่น ๆ และ 3) มิติของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เกมออนไลน์เป็นมากกว่าแค่การแข่งขัน แต่เป็นพื้นที่ทางสังคมที่ผู้เล่นสามารถสร้างความสัมพันธ์ใหม่ๆ กับเพื่อนร่วมทีมหรือผู้เล่นอื่นในโลกเสมือนได้ การมีปฏิสัมพันธ์ในเกมสามารถช่วยเติมเต็มความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม และช่วยพัฒนาทักษะการทำงานร่วมกันเป็นทีม (teamwork) สอดคล้องกับแนวโน้มธุรกิจเกมออนไลน์ในประเทศไทยที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยข้อมูลจากศูนย์วิจัยกสิกรไทย (2568) คาดการณ์ว่าในปี 2568 ตลาดเกมจะมีมูลค่าสูงถึง 36,500 ล้านบาท โดยมีปัจจัยหนุนสำคัญจากจำนวนผู้เล่นที่เพิ่มขึ้นและการใช้จ่ายภายในแอป (In-App Purchase) ที่เติบโตอย่างรวดเร็ว สะท้อนให้เห็นว่าเกมออนไลน์ได้กลายเป็นกลไกสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการบริโภคและการจัดสรรเวลาของประชากรในวงกว้าง

ผู้เรียนในสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (STEM: Science, Technology, Engineering, and Mathematics) ถือเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนนวัตกรรมและพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ การศึกษาในสาขาเหล่านี้ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงแค่ความรู้เชิงทฤษฎีเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมการพัฒนาทักษะที่สำคัญสำหรับการทำงานในศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดเชิงวิเคราะห์ การแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อน และที่สำคัญคือการทำงานร่วมกันเป็นทีม (Le, Nguyen, & Nguyen, 2023) อย่างไรก็ตาม การเรียนการสอนในสาขา STEM มักมาพร้อมกับความท้าทายด้านภาระงานที่หนักหน่วง ซึ่งต้องการการบริหารเวลาที่มีประสิทธิภาพและความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงาน ผู้เรียนกลุ่มนี้มีความคุ้นเคยและเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัลได้ง่าย ทำให้เกมออนไลน์กลายเป็นกิจกรรมความบันเทิงและพื้นที่ทางสังคมที่ได้รับความนิยมอย่างสูง (Gabrito, Ibañez, & Velza, 2023) ท่ามกลางการแข่งขันที่สูงขึ้นในอุตสาหกรรมเกมและการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) เข้ามามีส่วนช่วยในการพัฒนาเกมให้น่าสนใจและซับซ้อนยิ่งขึ้น (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2568) ยิ่งส่งผลให้ผู้เรียนในสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีซึ่งมีความเชี่ยวชาญด้านเครื่องมือดิจิทัล มีแนวโน้มที่จะเข้าสู่โลกของเกมออนไลน์ได้ลึกซึ้งกว่ากลุ่มอื่น นำไปสู่ความท้าทายในการรักษาสมดุลระหว่างการเป็นผู้บริโภคเทคโนโลยีและการเป็นผู้สร้างสรรค์นวัตกรรม แม้ว่าการเล่นเกมจะช่วยพัฒนาทักษะบางอย่างได้ เช่น การคิดเชิงกลยุทธ์ แต่ในขณะเดียวกันก็มีความเสี่ยงที่จะส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวัน การใช้เวลาจำนวนมากไปกับการเล่นเกมออนไลน์อาจทำให้การบริหารเวลาของผู้เรียนไม่มีประสิทธิภาพ จนละเลยการเรียนและการพักผ่อนที่เพียงพอ นอกจากนี้ การให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ในโลกออนไลน์มากเกินไปก็อาจทำให้ความสัมพันธ์ในโลกความ

เป็นจริงกับเพื่อนร่วมชั้น หรือครอบครัวเริ่มเหินห่าง ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทักษะทางสังคมที่จำเป็นสำหรับการทำงานในสาขาวิชาชีพ (Toe Oo Wai Yan, Paing Phyo Thu, & Raajshivar Saetan, 2568)

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา การวิจัยนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ที่มีต่อการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เรียนระดับปริญญาตรีในสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ถูกต้องและครอบคลุม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจพฤติกรรมของผู้เรียนในยุคดิจิทัล และเป็นข้อมูลพื้นฐานในการหาแนวทางที่เหมาะสมเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถบริหารจัดการชีวิตประจำวันได้อย่างสมดุล รวมถึงการสร้างและรักษาความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีไปพร้อม ๆ กับการเล่นเกมออนไลน์อย่างสร้างสรรค์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับของพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ การบริหารเวลา และความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เรียนระดับปริญญาตรีในสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์กับการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เรียนระดับปริญญาตรีในสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

3. เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยัน และสร้างสมการพยากรณ์การบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เรียนระดับปริญญาตรีสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จากพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ที่มีต่อการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เรียนระดับปริญญาตรีสายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีกรอบแนวคิดทฤษฎีสำคัญ 4 ด้าน ดังนี้

1. ลักษณะประชากรผู้เรียนสายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21

ผู้เรียนกลุ่มนี้เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานความรู้มีลักษณะเป็น "พลเมืองดิจิทัล" ที่เน้นทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) (ออมวจี และสุวิมล, 2564) โดยมีการใช้ ทฤษฎีประชากรศาสตร์วัยรุ่น (Adolescent Demography) (Furstenberg, 2010) และทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคม (Socialization Theory) มาอธิบายความแตกต่างทางพฤติกรรมตามปัจจัยพื้นฐาน ได้แก่ เพศ อายุ ภูมิลำเนา สถานภาพการอยู่อาศัย (Elder et al., 2012) รวมถึงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (GPA) ซึ่งสะท้อนความสามารถในการปรับตัวและการจัดการชีวิต (Macan, 1994)

2. พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์

พฤติกรรมการเล่นเกมครอบคลุมมิติของระยะเวลา ความถี่ ประเภทเกม และแรงจูงใจ (ชนาธิป, 2564) ซึ่งผู้เรียนสายวิทยาศาสตร์มักนิยมเกมแนว Simulation หรือเกมที่มีการแข่งขันสูง โดยมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย 2.1) ทฤษฎีการใช้และความพึงพอใจ (Uses and Gratifications) ผู้เล่นเลือกเกม

เพื่อตอบสนองความต้องการเฉพาะ เช่น ความบันเทิง การเข้าสังคม หรือการหลีกหนีความจริง (Katz et al., 1974; Sherry et al., 2006) 2.2) ทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน (Theory of Planned Behavior) ชี้ว่าพฤติกรรมการเล่นเกิดจาก เจตคติ มองว่าเกมมีประโยชน์ หรือเสียเวลา บรรทัดฐานสังคม และการรับรู้การควบคุมตนเอง (Ajzen, 1991) 2.3) ทฤษฎีภาวะลื่นไหล (Flow Theory) สภาวะที่ผู้เล่นมีสมาธิจดจ่อสูงจนลืมเวลา เกิดจากความสมดุลระหว่างทักษะและความท้าทาย (Csikszentmihalyi, 1990) และ 2.4) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) Bandura (1977) อธิบายว่าพฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการสังเกตและเลียนแบบตัวแบบ (Modeling) ในสภาพแวดล้อมทางสังคม ในบริบทของเกมออนไลน์ ผู้เรียนอาจรับเอาพฤติกรรมการเล่น วิธีการสื่อสาร หรือทัศนคติที่มีต่อเกมมาจากบุคคลที่มีอิทธิพล (Influencers) หรือกลุ่มเพื่อนที่ให้การยอมรับ (Social Reinforcement) หากการเลียนแบบนั้นนำไปสู่ผลตอบแทนเชิงบวก เช่น การได้รับการยอมรับในทีมหรือความสำเร็จในเกม

3. การบริหารเวลา

การบริหารเวลาคือกระบวนการจัดการตนเองเพื่อให้เกิดผลิตภาพสูงสุด (Macan, 1994) ประกอบด้วยการตั้งเป้าหมาย การใช้เครื่องมือจัดการ และการจัดระเบียบตนเอง นอกจากนี้ยังมีเทคนิคสนับสนุน เช่น หลักการ Pareto (80/20) และ Eisenhower Matrix (Covell, T., 2025) รวมถึง เทคนิค Pomodoro (Cirillo, 2024) ที่เน้นการสลับช่วงรวมสมาธิกับการพักสั้นๆ เพื่อลดความเหนื่อยล้า ทั้งนี้ การรับรู้ว่าตนเองควบคุมเวลาได้ (Perceived control over time) จะช่วยลดความเครียดและเพิ่มความพึงพอใจในชีวิต (Macan, 1994)

4. ความสัมพันธ์ทางสังคม

ความสัมพันธ์ทางสังคมอธิบายได้ผ่าน ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Social Exchange Theory) ซึ่งบุคคลจะประเมิน "ต้นทุน" (เวลา/ความพยายาม) และ "ผลตอบแทน" (การยอมรับ/ความสนุก) ในการมีปฏิสัมพันธ์ (Homans, 1961) นอกจากนี้ ทฤษฎีพัฒนาการทางจิตสังคม (Psychosocial Development) ชี้ว่าวัยรุ่นใช้พื้นที่ออนไลน์เพื่อแสวงหาเอกลักษณ์ของตนเองและความใกล้ชิดสนิทสนม (Erikson, 1968) โดยเกมออนไลน์อาจสร้างกลุ่มทุติยภูมิ (Secondary Groups) ที่เข้มแข็งแต่อาจส่งผลกระทบต่อกลุ่มปฐมภูมิ (Primary Groups) เช่น ครอบครัว หากมีการจัดลำดับความสำคัญที่ไม่เหมาะสม (Cooley, 1909)

จากการทบทวนวรรณกรรมและทฤษฎีข้างต้น สรุปได้ว่าพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ของผู้เรียนสายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไม่ใช่เพียงกิจกรรมสันทนาการที่เกิดขึ้นอย่างลอยตัว แต่เป็นพฤติกรรมเชิงระบบที่ถูกหล่อหลอมจากพื้นฐานประชากรศาสตร์และการขัดเกลาทางสังคมที่เน้นการคิดเชิงต รรกะ โดยมีทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนและภาวะลื่นไหลเป็นกลไกอธิบายสภาวะทางจิตวิทยาขณะเล่น ในขณะที่ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจร่วมกับการเรียนรู้ทางสังคมทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจในการเข้าสู่โลกเสมือน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะส่งผลกระทบโดยตรงต่อการจัดสรรทรัพยากรเวลาตามแนวคิดการบริหารจัดการตนเอง และส่งผลต่อพลวัตความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งในกลุ่มปฐมภูมิและทุติยภูมิผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนทางสังคม

ดังนั้น การบูรณาการทฤษฎีเหล่านี้จึงเป็นฐานสำคัญในการสร้างสมมติฐานเพื่อทดสอบว่า ผู้เรียนในยุคดิจิทัลจะสามารถรักษาสมดุลระหว่างภาระงานทางวิชาการและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมภายใต้เงื่อนไขของพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ที่มีประสิทธิภาพได้เพียงใด

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีสามารถนำเสนอเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยได้ ดังภาพที่ 1

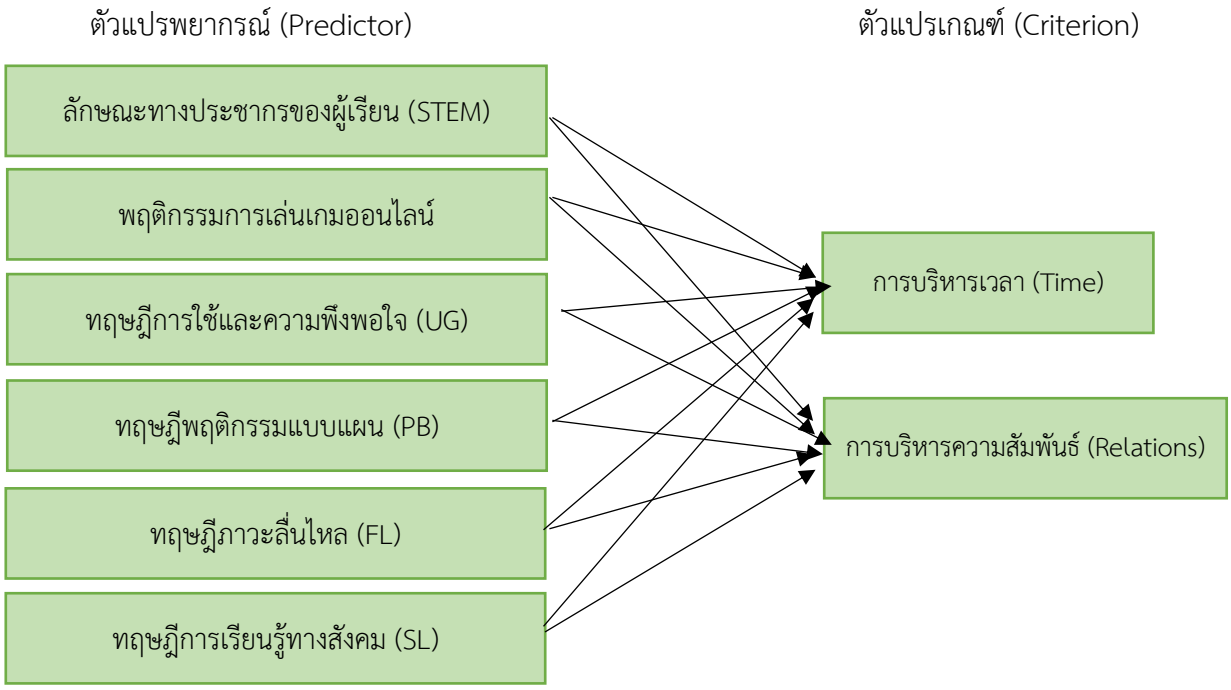

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรีที่กำลังศึกษาในสายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (STEM) ประกอบด้วยคณะเทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมดิจิทัล คณะวิศวกรรมศาสตร์ วิทยาลัยเทคโนโลยีอุตสาหกรรม คณะวิทยาศาสตร์ประยุกต์ และคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม ในปีการศึกษา 2568 รวมทั้งสิ้น 16,838 คน (กองบริการการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, 2567) จากนั้นผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Cochran (1977) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 5% (e=0.05) ซึ่งคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมได้ 391 คน แต่จากการเก็บข้อมูลจริงพบว่ามีแบบสอบถามที่สมบูรณ์จำนวน 387 ชุด (คิดเป็นร้อยละ 98.98) ซึ่งเมื่อพิจารณาตาม

หลักของ Hair et al. (2019) จำนวนกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวมีขนาดใหญ่เพียงพอสำหรับการวิเคราะห์สถิติระดับสูงและการใช้สมการพยากรณ์ได้อย่างมีความเชื่อมั่น

จากนั้นสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling) เพื่อให้ได้ตัวแทนประชากรที่ครอบคลุมทุกสาขาวิชา เริ่มจากการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Sampling) เลือกผู้เรียนทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจากคณะเป้าหมายจำนวน 5 คณะที่มีหลักสูตรสอดคล้องกับแนวทาง STEM+I+E จากนั้นใช้การสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Sampling) จัดกลุ่มตัวอย่างตามหลักสูตรการเรียนรู้ออกเป็น 4 ชั้นภูมิ (Strata) และกำหนดสัดส่วนกลุ่มตัวอย่าง (Proportional Allocation) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การกำหนดสัดส่วนประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น

กลุ่มผู้เรียน (Strata)	**ประชากร** (N)	**กลุ่มตัวอย่าง** (n)	**สัดส่วน (ร้อยละ)**
วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และเทคโนโลยี	1,642	38	9.75
เทคโนโลยีวิศวกรรมศาสตร์	10,753	247	63.86
เทคโนโลยีอุตสาหกรรม	3,115	71	18.50
ครุศาสตร์อุตสาหกรรม	1,328	31	7.86
รวม (คน)	16,838	387	100.00

เมื่อกำหนดสัดส่วนกลุ่มตัวอย่างจากการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิแล้ว จากนั้นใช้วิธีการสุ่มตามสะดวก (Convenience Sampling) รวบรวมข้อมูลผ่านแบบสอบถามออนไลน์ตามสัดส่วนที่กำหนดในแต่ละกลุ่มจนครบจำนวน

การรวบรวมข้อมูล เครื่องมือและการวิเคราะห์ข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามออนไลน์ (Online Questionnaire) แบ่งออกเป็น 4 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ลักษณะประชากร ได้แก่ เพศ อายุ ภูมิลำเนา กลุ่มสาขาวิชาที่ศึกษา เกรดเฉลี่ยสะสม (GPA) และสถานภาพการอยู่อาศัย ตอนที่ 2 พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ แบ่งออกเป็นข้อคำถาม 2 ส่วนย่อย คือ 2.1) มาตรวัดพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ทั่วไป ได้แก่ ระยะเวลาและความถี่ช่วงเวลา ประเภทของเกม อุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่น กลุ่มเพื่อนที่เล่น และ 2.2) มาตรวัดพฤติกรรมการเล่นตามทฤษฎี 4 ประการ ประกอบด้วย การใช้และความพึงพอใจ พฤติกรรมตามแผน ภาวะลื่นไหล การเรียนรู้ทางสังคม ตอนที่ 3 การบริหารเวลา ตอนที่ 4 ความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งข้อคำถามตอนที่ 2.2 - ตอนที่ 4 ใช้ลักษณะข้อคำถามแบบมาตรประมาณค่า (Likert Scale) 5 ระดับ และตอนที่ 5 ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ ทั้งนี้แบบสอบถามได้สร้างโดยประยุกต์จากแนวคิดและทฤษฎีตามที่แสดงไว้ในส่วนของการทบทวนวรรณกรรม

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามเพื่อให้มีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity) ดังนี้

1) ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ผู้วิจัยนำแบบสอบถามเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน เพื่อประเมินดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ระหว่างข้อคำถามกับนิยามเชิงปฏิบัติการ โดยผลการวิเคราะห์พบว่า ค่าความเที่ยงตรง ประกอบด้วย ด้านพฤติกรรมการเล่นเกมตาม ฐานทัศน์ทางทฤษฎี ด้านการบริหารเวลา และด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งค่า IOC ของทุกด้านระหว่าง 0.700 - 0.733 แสดงว่าข้อคำถามมีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา และครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย

2) ความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างเพื่อให้มั่นใจว่าเครื่องมือที่สังเคราะห์ขึ้นมีความแม่นยำตามฐานทัศน์ทางทฤษฎี โดยเริ่มจากการทดสอบความเหมาะสมของข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบด้วยดัชนี Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) และการทดสอบของ Bartlett (Bartlett's Test of Sphericity) จากนั้นจึงดำเนินการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดที่สร้างขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยพิจารณาจากดัชนีความกลมกลืน (Goodness of Fit Indices) ได้แก่ ค่า χ^2 /df, RMSEA, CFI และ TLI พร้อมทั้งพิจารณาค่าความแปรปรวนร่วม (Communalities) รายข้อ และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) ซึ่งผลการวิเคราะห์สรุปได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าความแปรปรวนและความเชื่อมั่นของเครื่องมือวิจัย (n= 387)

ตัวแปรพฤติกรรม	จำนวนข้อ	ช่วงค่า Extraction (h^2)	Cronbach's Alpha (α)
การเล่นเกมออนไลน์	20	.398 - .766	.893
- พึงพอใจ (UG)	6	.398 - .766	.852
- ตามแผน (PB)	5	.479 - .646	.810
- ภาวะลื่นไหล (FL)	4	.536 - .649	.795
- เรียนรู้สังคม (SL)	5	.537 - .666	.842
การบริหารเวลา (Time)	20	.318 - .734	.885
ความสัมพันธ์ทางสังคม (Re)	20	.396 - .774	.912
รวม	60	.318 - .774	.935
ค่า Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) = 0.893		Bartlett's Test: χ^2= 14187.23/df = 1770, p < .001	

จากตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์มีความเหมาะสมระดับดีเยี่ยม (KMO = 0.893, Bartlett's Test p < .001) โดยค่าการสกัดองค์ประกอบ (Extraction) อยู่ระหว่าง .318 ถึง .774 ซึ่งแม้บางตัวบ่งชี้จะต่ำกว่า 0.40 แต่ผู้วิจัยพิจารณาคงไว้เนื่องจากมีความสำคัญเชิงทฤษฎีตามแนวคิดของ Hair et al. (2019) ที่ระบุว่าค่าตั้งแต่ 0.30 ขึ้นไปยอมรับได้ในกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ ทั้งนี้เครื่องมือมีความเชื่อมั่นภาพรวมสูง (α = .935) และมีความสอดคล้องภายในดีเยี่ยม พร้อมสำหรับการวิเคราะห์ในขั้นต่อไป

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เรียนทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ยินดีเข้าร่วมโครงการจำนวน 387 คน ด้วยแบบสอบถามออนไลน์ โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก ได้แก่ 1) เกณฑ์ด้านการศึกษา เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรีในหลักสูตรทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ (วท.บ.), วิศวกรรมศาสตร์ (วศ.บ.), เทคโนโลยีอุตสาหกรรม/อุตสาหกรรมศาสตร์ (อ.ส.บ.) หรือครุศาสตร์อุตสาหกรรม (คอบ.) 2) เกณฑ์ด้านอายุและประสบการณ์ มีอายุระหว่าง 18–25 ปี และมีประสบการณ์ในการเล่นเกมออนไลน์ 3) เกณฑ์ด้านการสื่อสารและเทคโนโลยี มีทักษะในการสื่อสารภาษาไทยอยู่ในเกณฑ์ดี สามารถเข้าถึงและใช้งานสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Smart Phone หรือ Tablet) ในการตอบแบบสอบถามออนไลน์ผ่านระบบ Google Forms ได้ และ 4) เกณฑ์ด้านจริยธรรม เป็นผู้ที่เข้าร่วมการวิจัยด้วยความสมัครใจและให้ความยินยอมในแบบตอบตกลงเข้าร่วมโครงการวิจัย (Informed Consent) โดยคำนึงวิธีการเก็บข้อมูลอย่างเคร่งครัดตามหลักความเคารพในบุคคล (Respect to Persons) หลักการให้ประโยชน์ (Beneficence) และความยุติธรรม (Justice) รวมทั้งความเสี่ยงและผลประโยชน์การรักษาความลับส่วนบุคคล ซึ่งได้รับการพิจารณารับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมในมนุษย์เครือข่ายมหาวิทยาลัยนเรศวร โดยเป็นการพิจารณาแบบคณะกรรมการเต็มชุด (Full Board) ตามเลขที่รับรอง COA No. 006/2025 (NRE No. P4-0004/2568)

4. สถิตและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมทางสถิติสำเร็จรูป โดยเริ่มจาก 1) การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยผ่านการหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (IOC) ความสอดคล้องภายใน (Cronbach's Alpha) และความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) โดยพิจารณาค่า KMO, Bartlett's Test, และ Communalities เพื่อยืนยันความเหมาะสมของข้อมูล 2) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปและระดับของตัวแปร และ 3) สถิติเชิงอนุมาน ใช้การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ของ Spearman's rho การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis)

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาระดับของพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ การบริหารเวลา และความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เรียนระดับปริญญาตรีในสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

1.1 ลักษณะประชากรของผู้เรียนทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

เบื้องต้นเพื่อให้ผลการศึกษาสะท้อนบริบทของกลุ่มเป้าหมายชัดเจนจึงเริ่มนำเสนอผลการวิเคราะห์ลักษณะประชากรของผู้เรียนทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ร้อยละลักษณะประชากรของผู้เรียนระดับปริญญาตรีทางด้านสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ลักษณะประชากร (*n*=387)	ร้อยละ	ลักษณะประชากร (*n*=387)	ร้อยละ
1) เพศ		4) ผลการเรียนเฉลี่ยสะสม (GPA)	
- ชาย	71.80	- ต่ำกว่า 2.00	4.90
- หญิง	25.60	- 2.00 – 2.99	63.80
- เพศทางเลือก	2.60	- 3.00 – 3.99	31.30
2) อายุ		5) การพักอาศัย	
- 18 – 20 ปี	27.90	- หอพักมหาวิทยาลัย	6.70
- 21 – 23 ปี	57.40	- ห้อง/บ้านเช่าภายนอก	72.60
- มากกว่า 23 ปี	14.70	- บ้านส่วนตัว	20.70
3) คณะ/สาขาวิชา		6) ภูมิลำเนาเดิม	
- วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี	9.75	- กรุงเทพฯ และปริมณฑล	38.00
IT	63.86	- ต่างจังหวัด	62.00
- วิศวกรรมศาสตร์	18.50		
- เทคโนโลยีอุตสาหกรรม	7.86		
- ครุศาสตร์อุตสาหกรรม			
รวม (ร้อยละ)			100.00

จากตารางที่ 3 พบว่าผู้เรียนระดับปริญญาตรีทางด้านวทยาศาสตร์และเทคโนโลยีส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 71.80) มีช่วงอายุระหว่าง 21 – 23 ปี (ร้อยละ 57.40) โดยส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาสังกัดคณะวิศวกรรมศาสตร์ (ร้อยละ 63.86) เมื่อพิจารณาด้านวิชาการพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีผลการเรียนเฉลี่ยสะสม (GPA) อยู่ในช่วง 2.00 – 2.99 (ร้อยละ 63.80) สำหรับข้อมูลด้านการพักอาศัยและภูมิลำเนาพบว่าส่วนใหญ่พักอาศัยอยู่ห้องพักหรือบ้านเช่าภายนอกมหาวิทยาลัย (ร้อยละ 72.60) และมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในส่วนภูมิภาคหรือต่างจังหวัด (ร้อยละ 62.00)

1.2 ระดับของพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์

1) พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ทั่วไป

ตารางที่ 4 ร้อยละพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ของผู้เรียน

พฤติกรรมการเล่นเกม (*n*=387)	ร้อยละ	พฤติกรรมการเล่นเกม (*n*=387)	ร้อยละ
1) ความถี่ในการเล่น		3) ประเภทเกมที่นิยมเล่น	
- 1 – 3 วัน/สัปดาห์	41.90	- MOBA	35.10
- ทุกวัน	33.10	- MMOFPS	23.50
- 4 – 6 วัน/สัปดาห์	24.90	- Casual Games	21.40

พฤติกรรมการเล่นเกม (*n*=387)	ร้อยละ	พฤติกรรมการเล่นเกม (*n*=387)	ร้อยละ
		- MMORPG/MMORTS	20.00
2) ช่วงเวลาที่เล่น		4) อุปกรณ์ที่ใช้เล่นเกม	
- กลางคืน (19.00-24.00 น.)	81.10	- Smart Phone	49.00
- อื่น ๆ (เช้า/บ่าย/เย็น)	18.90	- คอมพิวเตอร์/แลปทอป	33.40
		- แท็บเล็ต/เครื่องเล่นเกม	17.60
		5) ค่าเฉลี่ยใช้จ่ายในการเล่นเกมออนไลน์ 341.97 บาท/เดือน (S.D.= 895.41)	
รวม (ร้อยละ)		100.00	

จากตารางที่ 4 พบว่าในด้านความถี่ของการเล่นเกม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เล่นเกมในช่วง 1 – 3 วันต่อสัปดาห์ (ร้อยละ 41.90) โดยมีช่วงเวลาที่นิยมเล่นมากที่สุดคือช่วงกลางคืนระหว่างเวลา 19.00 – 24.00 น. (ร้อยละ 81.10) สำหรับประเภทของเกมออนไลน์ที่ได้รับความนิยมสูงสุดคือ เกมประเภท MOBA (ร้อยละ 35.10) ซึ่งอุปกรณ์หลักที่ใช้ในการเล่นเกมคือสมาร์ทโฟน (ร้อยละ 49.00) นอกจากนี้ในด้านพฤติกรรมการปฏิสัมพันธ์ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่นิยมเล่นเกมกับกลุ่มเพื่อน (ร้อยละ 51.00) ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาด้านภาระค่าใช้จ่าย พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยในการเล่นเกมออนไลน์อยู่ที่ 341.97 บาทต่อเดือน

2) ระดับพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ตามรูปแบบทฤษฎี

ตารางที่ 5 ระดับค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานพฤติกรรมเล่นเกมออนไลน์ตามรูปแบบทฤษฎี

พฤติกรรมเล่นเกมออนไลน์ตามทฤษฎี (*n*=387)	$\bar{x}$	*S.D.*	แปลค่า
ความพึงพอใจ (UG)	3.82	.801	มาก
ตามแผน (PB)	3.51	.774	มาก
ภาวะลื่นไหล (FL)	3.60	.954	มาก
เรียนรู้สังคม (SL)	3.49	1.007	มาก
รวม	3.61	.884	มาก

จากตารางที่ 5 พบว่าระดับพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ของผู้เรียนระดับปริญญาตรีทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยค่าเฉลี่ยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.61, S.D. = .844) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าอยู่ในระดับมาก ทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ความพึงพอใจ (UG) ($\bar{x}$= 3.82, S.D.= .801) รองลงมาคือ ภาวะลื่นไหล (FL) ($\bar{x}$ = 3.60, S.D.= .954) และตามแผน (PB) ($\bar{x}$ = 3.51, S.D. = .774) ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ เรียนรู้สังคม (SL) ($\bar{x}$ = 3.49, S.D. = 1.007)

1.3 การบริหารเวลา และความสัมพันธ์ทางสังคม

ตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับองค์ประกอบการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคม

ตัวแปรหลักและมิติพฤติกรรม (*n*=387)	$\bar{x}$	*S.D.*	แปลค่า
1. การบริหารเวลา (Time Management)	3.74	.695	มาก
- การจัดลำดับความสำคัญ	4.09	1.04	มาก
- การควบคุมตนเองและการแยกแยะ	3.99	1.05	มาก
- ความยืดหยุ่นและการแก้ปัญหา	3.78	1.13	มาก
- วินัยและการรักษาเวลา	3.49	1.23	มาก
- อุปสรรคและความเสี่ยง	3.27	1.28	ปานกลาง
2. ความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relations)	3.98	.744	มาก
- การยอมรับและการให้เกียรติ	4.17	.952	มาก
- การสื่อสารและมิตรภาพ	4.09	1.034	มาก
- ความผูกพันกับครอบครัวและคนสำคัญ	4.02	.992	มาก
- การทำงานร่วมกับผู้อื่น	3.89	1.025	มาก
- การเห็นคุณค่าในตนเองทางสังคม	3.75	1.114	มาก

จากตารางที่ 6 พบว่า ระดับการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เรียนระดับปริญญาตรีทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งสองด้าน โดยด้านความสัมพันธ์ทางสังคมมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าด้านการบริหารเวลา ($\bar{x}$ = 3.98, S.D.= .695 และ $\bar{x}$ = 3.74, S.D.= .744) เพื่อให้การนำเสนอผลการวิจัยมีความกระชับและสะท้อนมิติทางพฤติกรรมได้อย่างชัดเจน ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA) เพื่อรวบรวมและลดทอนข้อคำถามจากเดิมด้านละ 20 ข้อ ให้เหลือองค์ประกอบหลักเพียงด้านละ 5 มิติ ซึ่งผลการวิเคราะห์พบว่าใน ด้านการบริหารเวลาองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือการจัดลำดับความสำคัญ ($\bar{x}$ = 4.09, S.D. = 1.041) ในขณะที่ด้านการจัดการอุปสรรคและความเสี่ยงอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 3.270, S.D. = 1.279) สำหรับด้านความสัมพันธ์ทางสังคม พบว่าองค์ประกอบการยอมรับและให้เกียรติผู้อื่นมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{x}$ = 4.17, S.D. = 0.952)

2. ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์กับการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เรียนระดับปริญญาตรีในสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ตารางที่ 7 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ การบริหารเวลา และความสัมพันธ์ทางสังคม

พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์	การบริหารเวลา (Time)	ความสัมพันธ์ทางสังคม (Relations)
ทฤษฎีการใช้และพึงพอใจ (UG)	.453**	.451**
ทฤษฎีพฤติกรรมแบบแผน (PB)	.476**	.482**
ทฤษฎีภาวะลื่นไหล (FL)	.360**	.226**
ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (SL)	.464**	.253**
รวม	.776**	

**$P.value < .01$

จากตารางที่ 7 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ Spearman's rho เนื่องจากข้อมูลบางส่วนมีการกระจายตัวไม่เป็นโค้งปกติ พบว่า พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ทุกมิติมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาในด้านการบริหารเวลา พบว่า พฤติกรรมการเล่นตามแผนที่วางไว้ (PB) มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงสุด (ρ = .476) รองลงมาคือด้านการเรียนรู้และสร้างสังคม (SL) (ρ = .464) และด้านความพึงพอใจในการเล่น (UG) (ρ = .453) ตามลำดับ ในขณะที่ด้านภาวะลื่นไหลขณะเล่น (FL) แม้จะมีความสัมพันธ์ทางบวกแต่มีค่าสัมประสิทธิ์ต่ำที่สุด (ρ = .360) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม พบว่าพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์สูงสุดคือด้านการเล่นตามแผนที่วางไว้ (PB) (ρ = .482) รองลงมาคือด้านความพึงพอใจในการเล่น (UG) (ρ = .451) ส่วนด้านการเรียนรู้และสร้างสังคม (SL) และด้านภาวะลื่นไหล (FL) มีความสัมพันธ์ในระดับต่ำถึงปานกลาง (ρ = .253, ρ = .226) ผลการวิจัยข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การที่ผู้เรียนมีวินัยและแผนการเล่นที่ชัดเจน (PB) เป็นปัจจัยสำคัญที่สัมพันธ์กับการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่า การบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมมีความสัมพันธ์กันเองในระดับสูงมาก (ρ = .776) ซึ่งสะท้อนว่าทักษะทั้งสองมิติมีการส่งเสริมซึ่งกันและกัน

3. ผลการสร้างสมการพยากรณ์การบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เรียนระดับปริญญาตรีในสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจากพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์

ก่อนที่จะทำการวิเคราะห์สมการพยากรณ์การบริหารเวลาและความสัมพันธ์ของผู้เรียนระดับปริญญาตรี สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ผู้วิจัยได้ตรวจสอบคุณสมบัติของข้อมูลเพื่อพิจารณาความเหมาะสมในการเลือกใช้สถิติพยากรณ์โดยพิจารณาจากความเบ้ (Skewness) ของตัวแปรทั้งหมดดังปรากฏในตารางที่ 8

ตารางที่ 8 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและค่าความเบ้ของตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปร (*n*= 387)	$\bar{x}$	*S.D.*	Skewness	Std. Error
การใช้และความพึงพอใจการเล่นเกม (UG)	3.82	.801	-.696	.126
การเล่นเกมตามพฤติกรรมแบบแผน (PB)	3.51	.774	-.289	
ภาวะลื่นไหลขณะเล่นเกม (FL)	3.60	.955	-.222	
การเล่นเกมตามการเรียนรู้ทางสังคม (SL)	3.49	1.007	-.389	
การบริหารเวลา (Time)	3.74	.696	-.157	
ความสัมพันธ์ทางสังคม (Relations)	3.98	.745	-.339	

จากตารางที่ 8 ตรวจสอบการแจกแจงข้อมูล พบว่าตัวแปรทั้งหมดมีค่าความเบ้ (Skewness) ระหว่าง -0.696 ถึง -0.157 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ ± 1.0 (Hair et al., 2019) สะท้อนการแจกแจงแบบปกติ เมื่อพิจารณาค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน (Std. Error) ที่มีค่าเพียง .126 ประกอบกับขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เพียงพอตามทฤษฎีขีดจำกัดเข้าสู่ส่วนกลาง ข้อมูลชุดนี้จึงมีคุณสมบัติเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์สถิติพารามิเตอร์ด้วยการถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ดังปรากฏในตารางที่ 9 และตารางที่ 10

ตารางที่ 9 การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารเวลา

ตัวแปรพยากรณ์ (*n*= 387)	*B*	*S.E.*	*β*	*T*	*p*
ค่าคงที่	1.634	.159		10.261	.000
ภูมิลำเนาเดิม (D_region)	-.128	.059	-.089	-2.162	.031*
การเล่นตามพฤติกรรมแบบแผน (PB)	.297	.048	.331	6.238	.000**
การใช้และความพึงพอใจ (UG)	.210	.046	.242	4.524	.000**
การเรียนรู้ทางสังคม (SL)	.097	.034	.140	2.836	.005**
R= .612, R^2 = **.374**, R^2_{Adj}= .367		F = 55.337, *p < .05, **p < .001			

จากตารางที่ 9 วิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) พบว่า มีตัวแปรสำคัญ 4 ตัวแปรที่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ภูมิลำเนาเดิม (D_region) การเล่นเกมออนไลน์ตามพฤติกรรมแบบแผน (PB) การใช้และความพึงพอใจจากการเล่นเกม (UG) และการเล่นเกมเพื่อการเรียนรู้ทางสังคม (SL) สามารถร่วมกันพยากรณ์ความแปรปรวนของการบริหารเวลาได้ร้อยละ 37.4 (R^2 = .374, F= 55.337, p<.05) เมื่อพิจารณาอิทธิพลรายด้าน พบว่า การเล่นตามแบบแผน (PB) มีอิทธิพลเชิงบวกต่อการบริหารเวลาสูงที่สุด (β= .331, p<.001) สะท้อนให้เห็นว่าผู้ที่มีการวางแผนและกำหนดขอบเขตในการเล่นเกมจะมีทักษะการบริหารเวลาที่ดีกว่า รองลงมาคือ การใช้และความพึงพอใจ (UG) (β= .242, p<.001) และการเรียนรู้ทางสังคม (β= .140, p<.001) ขณะที่ ภูมิลำเนาเดิม (D_region) เป็น

ปัจจัยด้านประชากรเพียงตัวเดียวที่คงอยู่ในสมการและมีอิทธิพลเชิงลบต่อการบริหารเวลา (β= -.089, p<.05) สามารถเขียนเป็นสมการทำนายได้ดังนี้

$$Z'_{Time} = 0.331(Z_{PB}) + 0.242(Z_{UG}) + 0.140(Z_{SL} - 0.089(Z_{D\_region})$$

ตารางที่ 10 การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณปัจจัยที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคม

ตัวแปรพยากรณ์ (n= 387)	B	S.E.	β	T	P
ค่าคงที่	2.066	.176		11.761	.000
ภูมิลำเนาเดิม (D_region)	-.250	.066	-.164	-3.813	.000**
การเล่นตามพฤติกรรมแบบแผน (PB)	.314	.051	.327	6.143	.000**
การใช้และความพึงพอใจ (UG)	.254	.049	.273	5.147	.000**
R= .566, R^2 = .320, R^2_{Adj}= .315		F = 58.247, $^{**}p$ < .001			

จากตารางที่ 10 วิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) พบว่า การพยากรณ์ความสัมพันธ์ทางสังคมมีตัวแปรที่สามารถร่วมกันพยากรณ์ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 3 ตัวแปร ได้แก่ การเล่นตามแบบแผน (PB) การใช้และความพึงพอใจ (UG) และภูมิลำเนาเดิม (D_region) ซึ่งสามารถอธิบายความแปรปรวนของความสัมพันธ์ทางสังคมได้ร้อยละ 32.0 (R^2 = .320, R^2 = .320, F= 58.247, p< .001) โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลเชิงบวกสูงที่สุดคือ การเล่นตามแบบแผน (PB) (β= .327, p< .001) รองลงมาคือ การใช้และความพึงพอใจ (UG) (β= .273, p< .001) ขณะที่ ภูมิลำเนาเดิม (D_region) มีอิทธิพลเชิงลบต่อความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญ (β= -.164, p< .001) สามารถเขียนเป็นสมการทำนายได้ดังนี้

$$Z'_{Relations} = 0.327(Z_{PB}) + 0.273(Z_{UG}) - 0.164(Z_{D\_region})$$

จากการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณสรุปได้ว่า พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ โดยเฉพาะด้านการเล่นตามแบบแผน และความพึงพอใจในการเล่นเป็นปัจจัยพยากรณ์สำคัญที่ส่งผลเชิงบวกต่อทั้งการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมของนักศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .001 ข้อค้นพบที่สำคัญคือ วินัยในการเล่นหรือการวางแผน มีอำนาจในการพยากรณ์สูงที่สุดในทุกมิติ สะท้อนให้เห็นว่าลักษณะการเล่นเกมที่มีการควบคุมตนเองส่งผลดีต่อสุขภาวะในการใช้ชีวิตมากกว่าปัจจัยพื้นฐานทางประชากรศาสตร์ เช่น เพศ อายุ หรือเกรดเฉลี่ย ซึ่งไม่มีอิทธิพลต่อตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญ ยกเว้นปัจจัยด้าน ภูมิลำเนา (D_region) ที่ส่งผลกระทบเชิงลบเล็กน้อยต่อการปรับตัวทั้งสองด้าน สามารถสร้างเป็นแบบจำลองดังภาพที่ 2

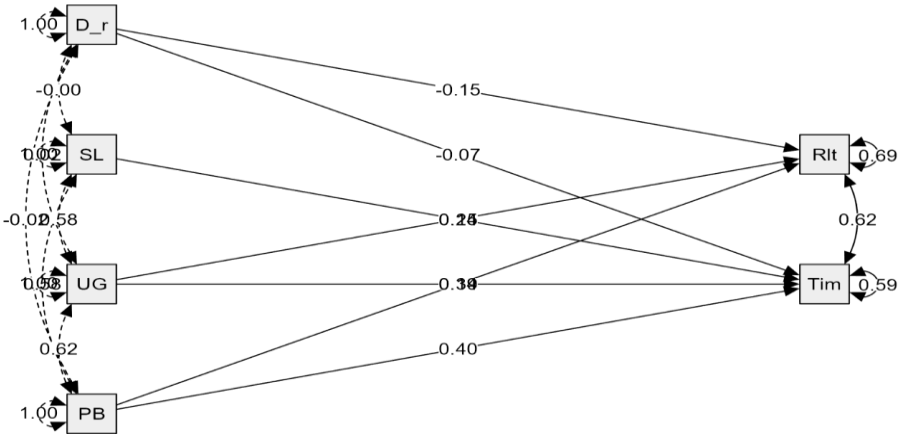

ดัชนีความสอดคล้องของโมเดล: χ^2=1.355, *df*= 2, *CFI* = 1.000, *TLI* = 1.006, *RMSEA* = 0.000 (JASP, 2024)

ภาพที่ 2 แบบจำลองความสัมพันธ์โครงสร้างปัจจัยพยากรณ์การบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคม

จากภาพที่ 2 แบบจำลองความสัมพันธ์โครงสร้างเพื่อยืนยันอิทธิพลของปัจจัยพยากรณ์ พบว่าแบบจำลองมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับดีเยี่ยม โดยมีดัชนีตรวจสอบความสอดคล้องผ่านเกณฑ์การพิจารณาตามข้อเสนอแนะของ Hu and Bentler (1999) และ Kline (2015) ซึ่งระบุว่าแบบจำลองที่สอดคล้องต้องมีค่าดัชนี CFI และ TLI มากกว่า 0.90 แบบจำลองนี้ค่า *CFI* = 1.000 และ *TLI* = 1.006 และค่า RMSEA ควรต่ำกว่า 0.05 ซึ่งแบบจำลองนี้ค่า *RMSEA* = 0.000 ผลการพยากรณ์พบว่า พฤติกรรมการวางแผนการเล่น (PB) และ ความพึงพอใจในการเล่น (UG) เป็นปัจจัยพยากรณ์หลักที่มีอิทธิพลทางบวกต่อทั้งการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในขณะที่การเรียนรู้ทางสังคม (SL) ส่งผลเฉพาะต่อการบริหารเวลาเท่านั้น นอกจากนี้ยังพบว่าการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมมีความสัมพันธ์กันเองในทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าทักษะทั้งสองส่วนนี้มีการส่งเสริมซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบสามารถสรุปผลการทดสอบสมมติฐานได้ดังตารางที่ 11

ตารางที่ 11 สรุปผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย	ค่าสถิติอ้างอิง	ผลการทดสอบสมมติฐาน
H_1: พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์มีความสัมพันธ์กับการบริหารเวลา	ρ_{PB}=.47, ρ_{UG}=.45, r_{SL}=.46	☑ สนับสนุน
H_2: พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์มีความสัมพันธ์กับความสัมพันธ์ทางสังคม	ρ_{PB}=.48, ρ_{UG}=.45, r_{SL}=.25	☑ สนับสนุน
H_3: พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์สามารถพยากรณ์การบริหารเวลา	R^2 = 0.374, F = 55.34, p < .001	☑ สนับสนุน
H_4: พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์สามารถพยากรณ์ความสัมพันธ์ทางสังคม	R^2 = 0.320, F = 58.24, p < .001	☑ สนับสนุน

จากตารางที่ 11 สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน 1) ด้านการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร พบว่าพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ด้านพฤติกรรมการวางแผนการเล่น และความพึงพอใจในการเล่นมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงสนับสนุนสมมติฐานที่ 1 และ 2 และ 2) สมมติฐานที่ 3 และ 4 ทดสอบการพยากรณ์ ผลการวิเคราะห์ด้วยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ถดถอย พบว่า ชุดตัวแปรพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์สามารถพยากรณ์การบริหารเวลาได้ร้อยละ 37.4 และสามารถพยากรณ์ความสัมพันธ์ทางสังคมได้ร้อยละ 32.0 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 จึงเป็นการสนับสนุนสมมติฐานที่ 3 และ 4 ดังนั้นพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พฤติกรรมการวางแผนการเล่นเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่มีอิทธิพลต่อทั้งการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เรียนระดับปริญญาตรีในสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่องพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ที่มีต่อการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เรียนระดับปริญญาตรีสายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีประเด็นอภิปรายผลดังนี้

ประเด็นด้านผู้เรียนทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ การบริหารเวลา และความสัมพันธ์ทางสังคม จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. การอภิปรายผู้เรียนระดับปริญญาตรีสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จากการวิจัยพบว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ศึกษาอยู่ในคณะวิศวกรรมศาสตร์ และมีผลการเรียนเฉลี่ย (GPA) อยู่ในระดับปานกลาง ข้อมูลเหล่านี้สะท้อนนัยสำคัญที่น่าสนใจคือ คุณลักษณะของพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizens) ในศตวรรษที่ 21 ที่ให้ความสำคัญกับทักษะการคิดวิเคราะห์และการเรียนรู้เชิงรุก (ออมวจี พิบูลย์ และสุวิมล, 2564; ภาคภูมิ เพ็งสุวรรณ, 2567; นฤมล ปิ่นโต, 2565) และทฤษฎีประชากรศาสตร์วัยรุ่น (Furstenberg, 2010) โดยใช้เกมออนไลน์เป็นพื้นที่ทางสังคมหลักในการแสดงออกถึงความสามารถตามเป้าหมายร่วมกัน (Williams, 2006) แม้ผู้เรียนจะประเมินการบริหารจัดการเวลาในระดับมาก แต่ผลการเรียนส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง (GPA 2.00–2.99) ซึ่ง Macan (1994) ชี้ให้เห็นว่าเป็นการบริหารเวลาเพื่อปรับตัวรักษาสมดุลชีวิต (Life-Balance) และลดความเครียดจากการเรียนที่หนักหน่วงมากกว่ามุ่งเน้นความเป็นเลิศทางวิชาการเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ การที่อุปสรรคและความเสี่ยงในการบริหารเวลาอยู่ในระดับปานกลางเพียงด้านเดียวท่ามกลางมิติอื่นที่อยู่ในระดับมากทั้งหมด เมื่อพิจารณาตามทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคม (Elder et al., 2012) สะท้อนว่าผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในอำนาจการควบคุมตนเองที่สูง (Self-Efficacy) หรือคุ้นชินกับความเสี่ยงในโลกดิจิทัลจนประเมินว่าอุปสรรคเหล่านั้นไม่ใช่อุปสรรคที่รุนแรงต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน

2. การอภิปรายพฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ พฤติกรรมการเล่นเกมของกลุ่มตัวอย่างที่เน้นเล่นช่วงกลางคืนผ่านสมาร์ทโฟนและนิยมเกมประเภท MOBA ร่วมกับกลุ่มเพื่อน สะท้อนการใช้เกมเป็นเครื่องมือ

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้พบว่า พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ที่มีต่อการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เรียนระดับปริญญาตรีทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีความเชื่อมโยงอย่างมีนัยสำคัญกับการบริหารจัดการชีวิต โดยมีพฤติกรรมการวางแผนการเล่น (Planned Behavior) เป็นปัจจัยพยากรณ์หลักที่ส่งเสริมทั้งการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งขัดแย้งกับมุมมองดั้งเดิมที่มักระบุว่าการเล่นเกมเป็นปัจจัยลบต่อการดำเนินชีวิต องค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญคือ ผู้เรียนทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแม้จะมีภาวะลื่นไหล (Flow) และจดจ่อมากขณะเล่น แต่สภาวะดังกล่าวกลับไม่มีอำนาจในการพยากรณ์การบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมในระยะยาว สะท้อนให้เห็นว่าความดื่มด่ำในโลกเสมือนเป็นเพียงปรากฏการณ์ชั่วขณะที่ไม่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นทักษะการจัดการชีวิตจริงได้อย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของปัจจัยพื้นฐาน โดยพบว่า ภูมิลำเนาเดิม มีอิทธิพลเชิงลบต่อการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคม คือ ความแตกต่างของต้นทุนทางสังคมและทรัพยากรในการจัดการชีวิตระหว่างนักศึกษาจากส่วนภูมิภาคและเขตเมือง ดังนั้น พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ในบริบทของผู้เรียนทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จึงเป็นพฤติกรรมที่มีระบบการควบคุมตนเองและสะท้อนถึงกลยุทธ์การปรับตัวเพื่อรักษาสมดุลชีวิตภายใต้เงื่อนไขลักษณะประชากรที่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ผลการวิจัยชี้ว่าทักษะการวางแผน (Planned Behavior) จากการเล่นเกมออนไลน์ คือปัจจัยที่มีผลเชิงบวกต่อชีวิตจริง ดังนั้น อาจารย์ที่ปรึกษา หรือหน่วยงานพัฒนาผู้เรียนควรส่งเสริมการตระหนักรู้ถึงทักษะการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมจากเกมมาปรับใช้กับการเรียนรู้ในสถาบันการศึกษา

2. ผลการวิจัยชี้ว่าความสัมพันธ์ทางสังคมจากการเล่นเกมช่วยลดความเครียดได้ ดังนั้น สถาบันการศึกษาควรมีพื้นที่ผ่อนคลาย (Creative Space) เพื่อกิจกรรมนันทนาการดิจิทัลเป็นจุดเชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน โดยเฉพาะกลุ่มนักศึกษาต่างจังหวัดที่อาจมีข้อจำกัดด้านเครือข่ายสังคมในระยะแรก

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการสัมภาษณ์เพื่อหาคำตอบว่ากระบวนการทางความคิดแบบใดที่ทำให้ผู้เรียนสามารถแยกแยะระหว่างความเพลิดเพลินชั่วคราว (Fl0w) กับการวางแผนระยะยาว (Planned) เพื่อนำมาสร้างเป็นแนวทางพัฒนาทักษะการบริหารจัดการตนเองที่มีประสิทธิภาพ

2. ควรมีการเปรียบเทียบพฤติกรรมการเล่นเกมระหว่างปัจจัยอื่น ๆ เช่น สาขากลุ่มเรียนที่แตกต่างกัน ภูมิลำเนาเพื่อตรวจสอบว่าปัจจัยดังกล่าวส่งผลต่อการบริหารเวลาและความสัมพันธ์ทางสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญหรือไม่อย่างไร เพื่อออกแบบระบบสวัสดิการ หรือดูแลผู้เรียนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ

บรรณานุกรม

กองบริการการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ. (2567). *สถิตินักศึกษา*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

นนทวัช แซ่ลิ้ม รัก ชุณหกาญจน์ ปองกมล สุรัตน์ และธนรัตน์ ทรงสมบูรณ์. (2568). เส้นทางการเป็นนักกีฬาอีสปอร์ตและการจัดการชีวิตตนเองในช่วงวัยรุ่นของนักกีฬาอีสปอร์ต. *วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์, 47*(2), 50-71.

นฤมล ปิ่นโต. (2565). พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ของวัยรุ่น. *วารสารศาสตร์, 15*(1), 157-197.

ภาคภูมิ เพ็งสุวรรณ. (2567). การจัดการเรียนรู้ Integrative STEM Education ด้วย Technological and Engineering Design Based Learning. *นิตยสาร สสวท, 52*(248), 44-48.

พงษ์ปกรณ์ อยู่ดี. (2563). *การเล่นและการติดเกมออนไลน์ของ Gen C* (การค้นคว้าอิสระวารสารศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์). TU Digital. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:188639

ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2568). แนวโน้มธุรกิจเกมออนไลน์. *Industry analysis and outlook. 46*, 1-6.

ออมวจี พิบูลย์ และสุวิมล พิบูลย์. (2564). สมรรถนะความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ. *ว.มทรส. (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 6*(2), 291-306.

อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว. (2564). *สื่อศาสตร์*. สำนักพิมพ์นาคร.

Alwagait, E., Shahzad, B. and Alim, S. (2015) Impact of Social Media Usage on Students Academic Performance in Saudi Arabia. *Computers in Human Behavior*, 51, 1092-1097. https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.09.028

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *50*(2), 179-211. https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice-Hall.

Cirillo, F. (2024). *The Pomodoro Technique*. https://www.cirillocompany.de/

Cochran, W. G. (1977). *Sampling Techniques* (3rd ed.). John Wiley & Sons.

Cooley, C. H. (1909). *Social organization: A study of the larger mind*. Charles Scribner's Sons.

Covell, T. (2025). *Time Management: Theory and Practice*. The Alternative Board. https://www.thealternativeboard.co.uk/insights/time-management-theory-and-practice-2024

Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The psychology of optimal experience*. Harper & Row.

Elder, G. H., Shanahan, M. J., & Jennings, J. A. (2012). *Life course theory*. Handbook of Social Psychology.

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. Norton & Company.

Fahrizal, Y., Wati, A. R., Sutarjo, P., & Martin, N. M. (2023). The online gaming behaviour of university students undergoing self-quarantine. *Journal Keperawatan Soedirman*, *18*(1), 1-7. http://jos.unsoed.ac.id/index.php/jks/index

Furstenberg, F. F. (2010). On a new schedule: Transitions to adulthood and family change. *The Future of Children*, *20*(1), 67-87.

Gabrito, R. C., Ibañez, R. Y., & Velza, J. F. P. (2023). Impact of online gaming on the academic performance of DEBESMSCAT-Cawayan campus students. *Scientific Journal of Informatics*, *10*(4), 423-432. http://journal.unnes.ac.id/nju/index.php/sji

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2019). *Multivariate data analysis* (8th ed.). Cengage Learning.

Homans, G. C. (1961). *Social behavior: Its elementary forms.* Brace.

Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, *6*(1), 1-55.

JASP Team. (2024). *JASP [Computer software]*. https://jasp-stats.org/

Katz, E., Blumler, J. G., & Gurevitch, M. (1974). *Uses and gratifications research*. Public Opinion Quarterly.

Kline, R. B. (2015). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. Guilford publications.

Macan, T. H. (1994). Time management: Test of a process model. *Journal of Applied Psychology, 79*(3), 381–391. https://doi.org/10.1037/0021-9010.79.3.381

Mahmud, S., Jobayer, M. A. A., Salma, N., Mahmud, A., & Tamanna, T. (2023). Online gaming and its effect on academic performance of Bangladeshi university students: A cross-sectional study. *Health Science Reports*, *6*(12), e1774. https://doi.org/10.1002/hsr2.1774

Rabia, M., Nawaz, H., Mubarak, N., & Ali, S. Z. (2019). Impact of media on academic performance of college students: A case study of Pakistani government colleges. *Open Journal of Social Sciences*, *7*(3), 225-235. https://doi.org/10.4236/jss.2019.73019

Sherry, J. L., Greenberg, B. S., Lucas, K., & Lachlan, K. A. (2006). Video game uses and gratifications as predictor of use and game preference. *International Journal of Sports Marketing and Sponsorship* 8:213-224. DOI:10.4324/9780203873700-18

Toe Oo Wai Yan, Paing Phyo Thu, & Raajshivar Saetan. (2024). Personality and Social Relations in the Views of International Exchange Students. *Journal of Scholar Community*, 3(5), 291-301.

Williams, D. (2006). Why game studies now? Gamers don't surf. *Communication Monographs*, *73*(1), 1-14.

วารสารปราชญ์ประชาคม
ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2569
Journal of Scholar Community
Vol.4 No.2 March-April 2026

แนวทาง

การส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

เจนณรงค์ แก้วจินดา[1*] วรนัย จินนี่[2] พุทธิพงษ์ พานสร้อย[3]
นิภาวรรณ เจริญลักษณ์[4] ชัชวาล แอร่มหล้า[5] นริศรา กรุดนาค[6]

รับบทความ: 14 มีนาคม 2569 แก้ไขบทความ: 8 เมษายน 2569 ตอบรับบทความ: 26 เมษายน 256

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานการณ์และความต้องการพัฒนาการส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุมชนอย่างยั่นยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี และ 2) นำเสนอแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุมชนอย่างยั่นยืน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี เป็นการวิจัยแบบแบบผสานวิธีวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 367 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน และมีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.89 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 คน เป็นการเลือกแบบเจาะจง วิเคราะห์เชิงเนื้อหาและตรวจสอบด้วยเทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า

ผลการศึกษาพบว่า 1) สถานการณ์และความต้องการพัฒนาการส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เยาวชนมีศักยภาพในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสาร การเรียนรู้และการสร้างเครือข่ายทางสังคม อย่างไรก็ตาม ยังต้องการการสนับสนุนจากชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ และ 2) แนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัลควรมุ่งพัฒนาทักษะดิจิทัลควบคู่กับการสร้างโอกาสให้เยาวชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมโดยบูรณาการความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา และภาคีเครือข่าย เพื่อเปิดพื้นที่การเรียนรู้และเสริมสร้างบทบาทการเป็นผู้นำของเยาวชนอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเยาวชน ภาวะผู้นำดิจิทัล การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วมของเยาวชน

[1-6] คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
[*] อีเมล: ncharoenlak@gmail.com

Guidelines for Promoting Youth Leadership in The Digital Age to Promote Sustainable Community Development in Suan Phueng District, Ratchaburi Province

Chennarong keowchinda [1]* Woranai Jinni [2] Putthipong Pansoi [3]
Nipawan Charoenlak [4] Chachawan Aramlar [5] Narisara Krudnak [6]

Abstract

This research article aimed to: (1) examine the situation and developmental needs for promoting youth leadership in the digital era to support sustainable community development in Suan Phueng District, Ratchaburi Province; and (2) propose guidelines for promoting youth leadership in the digital era to enhance sustainable community development in Suan Phueng District, Ratchaburi Province. This study employed a Mixed Methods Research design. The quantitative phase involved a sample of 367 participants. Data were collected using a questionnaire whose content validity was verified by five experts, and the overall reliability coefficient was 0.89. The data were analyzed using descriptive statistics, including mean and standard deviation. The qualitative phase involved in-depth interviews with 12 key informants selected through purposive sampling. The qualitative data were analyzed using content analysis and verified through triangulation techniques.

The results revealed that: (1) the situation and developmental needs for promoting youth leadership in the digital era were at a high level overall. Youth demonstrated the potential to utilize digital technologies for communication, learning, and building social networks. However, they still require support from communities and relevant agencies to enhance systematic participation in community development. (2) The guidelines for promoting youth leadership in the digital era should emphasize the development of digital skills alongside creating opportunities for youth participation in community activities. This should be implemented through integrated collaboration among local administrative organizations, educational institutions, and community networks in order to create learning spaces and continuously strengthen youth leadership roles.

Keywords: Youth Leadership, Digital Leadership, Sustainable Community Development, Youth Participation

1-6 Faculty of Humanities and Social Sciences, Muban Chombueng Rajabhat University, Thailand
* E-mail: ncharoenlak@gmail.com

บทนำ

ภาวะผู้นำดิจิทัลเป็นแนวคิดสำคัญในสังคมยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลได้ส่งผลต่อรูปแบบการเรียนรู้ การสื่อสาร และการดำเนินชีวิตของเยาวชนอย่างกว้างขวาง เยาวชนในปัจจุบันเติบโตท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่มีเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน จึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้มีทักษะในการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ ควบคู่กับการมีภาวะผู้นำที่สามารถคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ (ชัชปพงศ์ ไทยเพชร์กุล และคณะ, 2565) ภาวะผู้นำดิจิทัลจึงไม่ใช่เพียงความสามารถในการใช้เครื่องมือหรือแพลตฟอร์มออนไลน์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงความสามารถในการสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น การแก้ปัญหา และการใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม สำหรับเยาวชน ภาวะผู้นำดิจิทัลมีความสำคัญต่อการเตรียมความพร้อมในการดำรงชีวิตในสังคมที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูลและนวัตกรรม เยาวชนที่มีทักษะดังกล่าวสามารถใช้เทคโนโลยีในการแสวงหาความรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับผู้อื่นได้อย่างกว้างขวาง (สำนักงานพัฒนาชุมชน, 2566) นอกจากนี้ยังสามารถนำความรู้และทักษะดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น การใช้สื่อดิจิทัลในการเผยแพร่ข้อมูลของชุมชน การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวหรือผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

การพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของเยาวชนจึงควรดำเนินการผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้เยาวชนได้ฝึกคิด วิเคราะห์ และลงมือปฏิบัติจริง โดยสถานศึกษาและชุมชนสามารถร่วมกันจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนาชุมชน เช่น การสร้างสื่อดิจิทัลเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของท้องถิ่น

การพัฒนาแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน หรือการเปิดพื้นที่ให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางพัฒนาชุมชนของตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เยาวชนสามารถใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกและมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคต

บริบทของอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทั้งด้านภูมิประเทศและวัฒนธรรม โดยมีภูเขา ป่าไม้ และพื้นที่เกษตรกรรมเป็นทรัพยากรสำคัญของชุมชน อีกทั้งยังคงรักษาวิถีชีวิตและประเพณีท้องถิ่นที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน อย่างไรก็ตาม ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา อำเภอสวนผึ้งมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วจากการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวและการเกษตร ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม แม้ว่าการพัฒนาดังกล่าวจะสร้างโอกาสในการเติบโตทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน แต่ก็ทำให้เกิดความท้าทายสำคัญ เช่น การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเข้มข้น ความเสี่ยงต่อการ

เสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม และความไม่สมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจกับการรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน (กลุ่มงานพัฒนายุทธศาสตร์สาธารณสุข, 2565) ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เยาวชนในพื้นที่จึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในฐานะพลังขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนในอนาคต เนื่องจากเยาวชนเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพในการเรียนรู้เทคโนโลยีดิจิทัล สามารถเข้าถึงข้อมูลและองค์ความรู้จากหลากหลายแหล่ง และนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนได้อย่างสร้างสรรค์ เช่น การใช้สื่อดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงยั่งยืน

การพัฒนาช่องทางออนไลน์สำหรับสินค้าเกษตรของชุมชน และการใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2559) ดังนั้น การส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชนจึงมีความสำคัญต่อการสร้างทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การมีส่วนร่วมของชุมชน และการตระหนักถึงบทบาทของตนในการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งจะนำไปสู่การขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนในอำเภอสวนผึ้งต่อไปในอนาคต

จากความสำคัญและที่มาของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการพัฒนาภาวะผู้นำของเยาวชนในอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งเน้นบทบาทของเยาวชนในการใช้ความรู้ เทคโนโลยีดิจิทัล และการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน การศึกษาครั้งนี้มุ่งหวังว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำเยาวชน ตลอดจนเป็นแนวทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น และนำไปสู่การพัฒนาสังคมอย่างสมดุลในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และความต้องการพัฒนาการส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุมชนอย่างยั่นยืน บริบทอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี
2. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุมชนอย่างยั่นยืนอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดภาวะผู้นำของเยาวชน

การส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชนเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของคนรุ่นใหม่ให้สามารถมีบทบาทในการขับเคลื่อนสังคมและชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เยาวชนถือเป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาประเทศในอนาคต ดังนั้น การพัฒนาให้เยาวชนมีความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะของความเป็นผู้นำจึงมีความจำเป็น ภาวะผู้นำของเยาวชนไม่ได้หมายถึงเพียงความสามารถในการเป็นผู้นำกลุ่มเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล การสื่อสารและการทำงานร่วมกับผู้อื่น ตลอดจนความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ (Komives, et al.,2005) การส่งเสริมภาวะผู้นำควรเปิดโอกาสให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง กระบวนการดังกล่าวช่วยพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม การแก้ไขปัญหา และการตัดสินใจร่วมกัน นอกจากนี้ การมีพื้นที่ให้เยาวชนแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ เช่น โครงการพัฒนาชุมชนหรือกิจกรรมอาสาสมัคร ยังช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ทางสังคมและการมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตย (กิตติพงษ์ วงศ์กระพันธุ์, 2562) ขณะเดียวกัน การพัฒนาภาวะ

ผู้นำควรมุ่งปลูกฝังค่านิยมที่ดี เช่น ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ และจิตสาธารณะ ซึ่งจะช่วยให้เยาวชนสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนอย่างสร้างสรรค์ (ชัชปพงศ์ ไทยเพชร์กุล และคณะ, 2565) เมื่อเยาวชนได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณธรรม ย่อมสามารถเติบโตเป็นผู้นำที่มีศักยภาพและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

การพัฒนาชุมชนยุคดิจิทัล

การพัฒนาชุมชนยุคดิจิทัลเป็นแนวทางการพัฒนาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการพัฒนาชุมชนจึงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากร การสื่อสารข้อมูล และการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับประชาชนในพื้นที่ ชุมชนสามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงข้อมูล ความรู้ และนวัตกรรมจากแหล่งต่าง ๆ ซึ่งช่วยให้การวางแผนและการตัดสินใจในการพัฒนาชุมชนมีความรอบด้านและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่มากยิ่งขึ้น การพัฒนาชุมชนในยุคดิจิทัลยังช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา โดยเทคโนโลยีสามารถเป็นช่องทางในการสื่อสาร แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสมาชิกในชุมชน รวมถึงหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมพลังให้ชุมชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ (Gurstein, 2007; United Nations ESCWA, 2009) นอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐของไทยยังให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจฐานราก การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในระดับพื้นที่ (สำนักงานพัฒนาชุมชน, 2566) ขณะเดียวกัน เทคโนโลยีดิจิทัลยังช่วยสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เช่น การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ และการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของชุมชน (ปณิตา มุ่งก่อกลาง, 2568) อย่างไรก็ตาม การพัฒนาชุมชนยุคดิจิทัลต้องควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีทักษะดิจิทัลและสามารถใช้เทคโนโลยีได้อย่างรู้เท่าทัน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล

การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัลเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากการบูรณาการระหว่างหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนในปัจจุบัน แนวคิดดังกล่าวมุ่งเน้นการเสริมสร้างศักยภาพของคนในชุมชนให้สามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ควบคู่กับการรักษาสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมในระยะยาว

แนวคิดของ Michael Gurstein (2007) ได้เสนอแนวคิด Community Informatics ว่าเทคโนโลยีสารสนเทศสามารถเป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมพลัง (empowerment) ให้กับชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูล ความรู้ และมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาได้อย่างเท่าเทียม ซึ่งส่งผลให้

ชุมชนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน นอกจากนี้ United Nations ESCWA (2009) ยังได้อธิบายว่า การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการพัฒนาชุมชน จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสาร การบริหารจัดการทรัพยากร และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในบริบทของประเทศไทย สำนักงานพัฒนาชุมชน (2566) ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนในยุคดิจิทัล โดยมุ่งส่งเสริมให้ประชาชนสามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน การตลาดออนไลน์ และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งช่วยยกระดับเศรษฐกิจฐานรากและความเข้มแข็งของชุมชน ขณะเดียวกัน ปณิตา มุ่งก่อกลาง (2568) ได้เสนอว่า การพัฒนาชุมชนในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะดิจิทัลของประชาชน เพื่อให้สามารถใช้เทคโนโลยีได้อย่างรู้เท่าทันและเกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งในด้านการประกอบอาชีพ การสื่อสาร และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน จากแนวคิดดังกล่าวสามารถสังเคราะห์ได้ว่า การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัลประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ (1) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม (2) การส่งเสริมการเข้าถึงข้อมูลและองค์ความรู้ (3) การพัฒนาทักษะดิจิทัลของคนในชุมชน (4) การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน และ (5) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ โดยองค์ประกอบเหล่านี้ต้องดำเนินไปควบคู่กับการคำนึงถึงความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติและการรักษาอัตลักษณ์ของชุมชน

ดังนั้น การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัลจึงไม่ใช่เพียงการนำเทคโนโลยีมาใช้ แต่เป็นกระบวนการพัฒนาที่เน้น “คนเป็นศูนย์กลาง” (people-centered development) โดยใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างศักยภาพของคนในชุมชน เพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีส่วนร่วมในการพัฒนา และนำไปสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว

กรอบแนวคิดการวิจัย

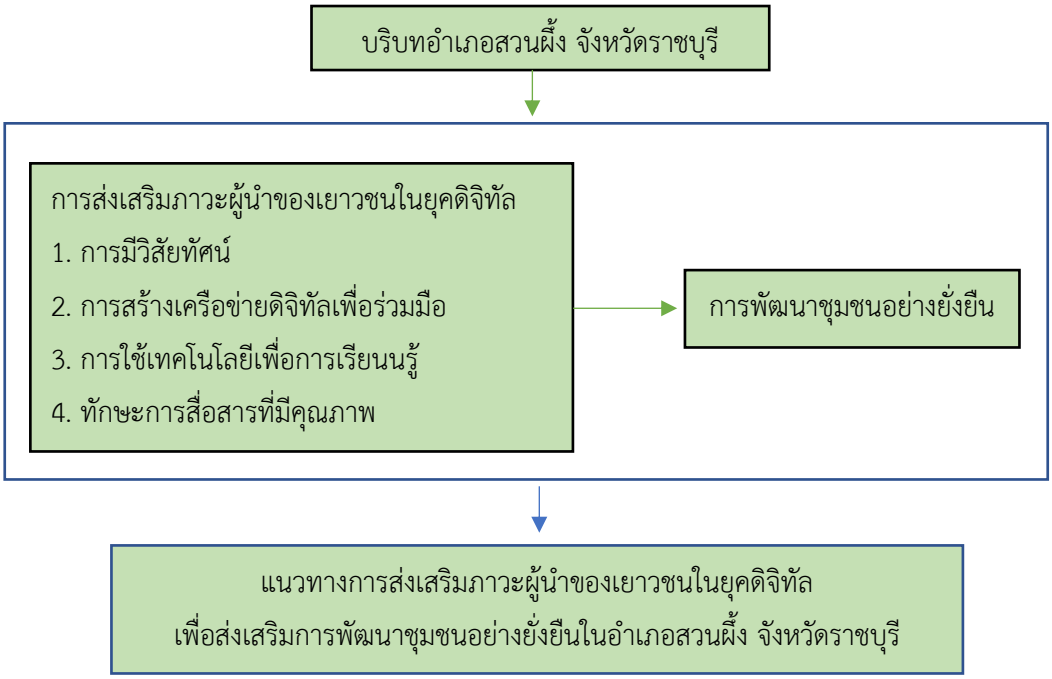

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. วิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงปริมาณในครั้งนี้มุ่งศึกษาระดับภาวะผู้นำดิจิทัลของเยาวชนและบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนในยุคดิจิทัล โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างเป็นเยาวชนในอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) จำนวน 367 คน เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างมีความเป็นตัวแทนของประชากรในพื้นที่อย่างเหมาะสม เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถามที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่สังเคราะห์จากแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำดิจิทัล การมีส่วนร่วมของเยาวชน และการพัฒนาชุมชนในยุคดิจิทัล แบบสอบถามแบ่งออกเป็นส่วนต่าง ๆ ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และข้อคำถามเกี่ยวกับระดับภาวะผู้นำดิจิทัลและบทบาทของเยาวชนต่อการพัฒนาชุมชน

ก่อนนำแบบสอบถามไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยและสาขาที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 คน พิจารณาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) เพื่อประเมินความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้องของเนื้อหา (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ซึ่งพบว่าทุกรายการมีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป แสดงให้เห็นว่าข้อคำถามมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับตัวแปรที่ต้องการศึกษา นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) ซึ่งมีค่าเท่ากับ 0.89 แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือมีความเชื่อมั่นใน

ระดับสูงและสามารถนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลได้อย่างเหมาะสม การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่ออธิบายลักษณะของข้อมูลและระดับของตัวแปรที่ศึกษา ทั้งนี้การใช้สถิติเชิงพรรณนาเป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับการอธิบายแนวโน้มและระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับภาวะผู้นำดิจิทัลและบทบาทของเยาวชนในการพัฒนาชุมชน ซึ่งช่วยให้สามารถนำเสนอภาพรวมของสถานการณ์และความต้องการพัฒนาได้อย่างชัดเจนและเป็นระบบ (Creswell & Creswell, 2018; Field, 2018)

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งศึกษาบริบทและแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของเยาวชนในการพัฒนาชุมชน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เช่น ผู้นำชุมชน ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเยาวชนในพื้นที่ จำนวน 12 คน เป็นการเลือกแบบเจาะจง ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์ประเด็นสำคัญและอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทของชุมชน พร้อมทั้งตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยเทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) และนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา (Creswell & Poth, 2018)

3. แนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำดิจิทัลสามารถพัฒนาได้จากการบูรณาการความร่วมมือของหน่วยงานในชุมชน

การรวบรวมข้อมูล เครื่องมือและการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยบูรณาการการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งในเชิงสถิติและเชิงบริบทของพื้นที่

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ 1 สถานการณ์และความต้องการพัฒนาการส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุมชนอย่างยั่นยืน บริบทอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

1.1 การวิเคราะห์ความต้องการพัฒนาภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ภาพรวมและรายด้าน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ความต้องการพัฒนาภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ประเด็น	n= 367			
	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	ลำดับ
การมีวิสัยทัศน์	4.45	0.69	มาก	3
การสร้างเครือข่ายดิจิทัลเพื่อร่วมมือ	4.48	0.68	มาก	1
การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้	4.47	0.66	มาก	2

ประเด็น	n= 367			
	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	ลำดับ
ทักษะการสื่อสารที่มีคุณภาพ	4.43	0.66	มาก	4
รวม	4.45	0.67	มาก	

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}$= 4.45, S.D. = 0.67) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ 1. การสร้างเครือข่ายดิจิทัลเพื่อร่วมมือ ($\bar{x}$ = 4.48, S.D. = 0.68) 2. การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ ($\bar{x}$ = 4.47, S.D. = 0.66) 3. การมีวิสัยทัศน์ ($\bar{x}$ = 4.45, S.D. = 0.69) และ 4. ทักษะการสื่อสารที่มีคุณภาพ ($\bar{x}$= 4.43, S.D. = 0.66) ตามลำดับ

1.2 ความต้องการเพื่อพัฒนา จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเยาวชนในพื้นที่อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี พบว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคดิจิทัลส่งผลให้บทบาทของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น เยาวชนในพื้นที่มีศักยภาพในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้และการสื่อสาร แต่ยังขาดโอกาสและกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นระบบในการเสริมสร้างภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่าการเปิดพื้นที่ให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมทักษะดิจิทัลและทักษะชีวิต จะช่วยให้เยาวชนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองและมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน มีประเด็นสำคัญ ดังนี้

1) ศักยภาพด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของเยาวชน พบว่า เยาวชนในพื้นที่อำเภอสวนผึ้งมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสาร การเรียนรู้ และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร อย่างไรก็ตาม การใช้เทคโนโลยียังเน้นในด้านการสื่อสารทั่วไปมากกว่าการนำไปใช้เพื่อพัฒนาชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

2) ความต้องการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำของเยาวชน พบว่า เยาวชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเห็นว่าควรมีการส่งเสริมทักษะภาวะผู้นำ เช่น การคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจ การทำงานเป็นทีม และความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อให้เยาวชนสามารถมีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) บทบาทของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนเยาวชน พบว่า สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาเยาวชน โดยการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ การจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เยาวชนได้แสดงศักยภาพ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

4) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน พบว่า การนำทักษะดิจิทัลของเยาวชนมาประยุกต์ใช้ เช่น การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว การเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น และการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนผ่านสื่อออนไลน์ สามารถช่วยยกระดับเศรษฐกิจและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

จากการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลได้สะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเยาวชนต่อการพัฒนาชุมชนในยุคดิจิทัล ดังการสัมภาษณ์เชิงลึก

“เด็กสมัยนี้เก่งนะครับ แต่ก็มีหลายคนที่ยังขาดโอกาส จริงๆ ก็เรียนรู้กันเองได้ แต่บางคนก็จำกัด ทุนน้อย เยาวชนในพื้นที่สามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลได้ดี แต่ยังขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง” (ตัวแทนเยาวชนคนที่ 1, 2568)

“มีกิจกรรมส่งเสริม หรือมีอบรม ท้องถิ่นควรทำแบบนี้ครับ ต้องอบรมให้ความรู้ ให้มีงานด้วยก็ดี หากมีการสนับสนุนและเปิดพื้นที่ให้เยาวชนได้แสดงศักยภาพ โดยเฉพาะการใช้ทักษะดิจิทัลเพื่อพัฒนาชุมชน ก็จะช่วยให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและพัฒนาได้อย่างยั่งยืน” (ผู้เกี่ยวข้องชุมชนคนที่ 1, 2568)

วัตถุประสงค์ 2 แนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุมชนอย่างยั่นยืนอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

จากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ สามารถสรุปแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัล ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง จำนวน 5 ประเด็น ดังนี้

1. การจัดอบรมพัฒนาทักษะดิจิทัลสำหรับเยาวชน จัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างสร้างสรรค์ เช่น การผลิตสื่อออนไลน์ การใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ และการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์

2. การส่งเสริมกิจกรรมพัฒนาเยาวชนในระดับชุมชน สนับสนุนให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมของชุมชน เช่น โครงการอาสาสมัคร การพัฒนาพื้นที่สาธารณะ หรือกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อสร้างประสบการณ์ในการทำงานร่วมกันและพัฒนาภาวะผู้นำ

3. การสนับสนุนให้เยาวชนใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อประชาสัมพันธ์ชุมชน ส่งเสริมให้เยาวชนมีบทบาทในการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว ผลิตภัณฑ์ชุมชน และกิจกรรมของท้องถิ่นผ่านช่องทางออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก เพจชุมชน หรือสื่อดิจิทัลอื่นๆ

4. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในพื้นที่ ประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา ผู้นำชุมชน และภาคีเครือข่าย เพื่อร่วมกันวางแผนและสนับสนุนกิจกรรมพัฒนาเยาวชนอย่างต่อเนื่อง

5. การจัดตั้งเวทีหรือพื้นที่การเรียนรู้สำหรับเยาวชน ส่งเสริมให้มีเวทีหรือพื้นที่สำหรับเยาวชนในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น นำเสนอแนวคิด และร่วมวางแผนกิจกรรมพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและพัฒนาภาวะผู้นำของเยาวชนในระดับชุมชนอย่างยั่งยืน

กล่าวได้ว่า จากการศึกษาแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัลเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะดิจิทัลควบคู่กับการเปิดโอกาสให้เยาวชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับสถานศึกษาและเครือข่ายชุมชนสนับสนุนการอบรม การสร้างสื่อดิจิทัล และการจัดเวทีให้เยาวชนแสดงศักยภาพเพื่อพัฒนาชุมชน

อภิปรายผล

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการศึกษาสถานการณ์และความต้องการในการส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัล ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณพบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.45, S.D. = 0.67) โดยเฉพาะด้านการสร้างเครือข่ายดิจิทัลเพื่อความร่วมมือ ($\overline{X}$= 4.48) และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ ($\overline{X}$= 4.47) อาจเป็นเพราะว่าเยาวชนในพื้นที่มีความคุ้นเคยกับเทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์ในชีวิตประจำวัน เนื่องจากบริบทของสังคมดิจิทัลทำให้การสื่อสารและการเรียนรู้ผ่านสื่อออนไลน์เป็นเรื่องใกล้ตัว อย่างไรก็ตาม แม้จะมีศักยภาพด้านดิจิทัลค่อนข้างสูง แต่ยังขาดโอกาสและกระบวนการสนับสนุนอย่างเป็นระบบในการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมกับชุมชน จึงทำให้ศักยภาพของเยาวชนยังไม่ถูกนำมาใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ผลการศึกษาสอดคล้องกับ กิตติพงษ์ วงศ์กระพันธุ์ (2562) ที่พบว่าการเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนและองค์กรท้องถิ่น จะช่วยส่งเสริมการพัฒนาภาวะผู้นำ การเรียนรู้ทางสังคม และความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และยังสอดคล้องกับ Gurstein (2007) ซึ่งเสนอแนวคิด *community informatics* ว่าการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารสามารถเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนและเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองผ่านเครือข่ายดิจิทัล สามารถอภิปรายได้ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำของเยาวชนในบริบทสังคมดิจิทัลจำเป็นต้องอาศัยทั้งศักยภาพด้านเทคโนโลยีและกระบวนการสนับสนุนจากชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หากมีการส่งเสริมให้เยาวชนใช้ทักษะดิจิทัลเพื่อการสื่อสาร การสร้างเครือข่าย และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง จะช่วยให้เยาวชนสามารถพัฒนาบทบาทความเป็นผู้นำและมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการพัฒนาแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัลเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะดิจิทัลควบคู่กับการสร้างโอกาสให้เยาวชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม อาจเป็นเพราะว่าเยาวชนในพื้นที่มีศักยภาพในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและการสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์อยู่แล้ว แต่ยังขาดกระบวนการสนับสนุนและพื้นที่การเรียนรู้ที่ช่วยต่อยอดศักยภาพดังกล่าว เนื่องจากการดำเนินกิจกรรมพัฒนาเยาวชนในระดับชุมชนยังไม่ต่อเนื่องและยังขาดการบูรณาการความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา และภาคีเครือข่ายในพื้นที่อย่างเป็นระบบ จึงทำให้การพัฒนาภาวะผู้นำของเยาวชนยังไม่สามารถขยายผลสู่การพัฒนาชุมชนได้อย่างเต็มศักยภาพ ผลการศึกษาสอดคล้องกับ ปณิตา มุ่งก่อกลาง (2568) ที่เสนอว่า การพัฒนาชุมชน

ในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องส่งเสริมให้ประชาชนและเยาวชนมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลควบคู่กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เพื่อให้สามารถนำศักยภาพด้านดิจิทัลไปใช้ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากและการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังสอดคล้องกับ Komives et al., (2005) ซึ่งอธิบายว่า การพัฒนาภาวะผู้นำของเยาวชนเกิดขึ้นผ่านกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม และการทำงานร่วมกับผู้อื่นในชุมชน สามารถอภิปรายได้ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัลไม่ควรมุ่งเน้นเพียงการพัฒนาทักษะทางเทคโนโลยีเท่านั้น แต่ควรสร้างกระบวนการเรียนรู้และพื้นที่การมีส่วนร่วมที่เชื่อมโยงระหว่างเยาวชนกับชุมชน หากหน่วยงานท้องถิ่น สถานศึกษา และภาคีเครือข่ายสามารถร่วมกันจัดกิจกรรมหรือเวทีที่เปิดโอกาสให้เยาวชนได้ใช้ทักษะดิจิทัลในการสื่อสาร การสร้างเครือข่าย และการพัฒนากิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง จะช่วยเสริมสร้างภาวะผู้นำของเยาวชนและนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัลเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในบริบทอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ได้ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำของเยาวชนในสังคมดิจิทัลไม่สามารถพิจารณาเพียงมิติของทักษะเทคโนโลยีเท่านั้น แต่จำเป็นต้องบูรณาการระหว่างศักยภาพด้านดิจิทัลของเยาวชน กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และระบบสนับสนุนจากหน่วยงานในพื้นที่เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ องค์ความรู้ที่ค้นพบสะท้อนว่า เยาวชนในพื้นที่มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล โดยเฉพาะการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และการเรียนรู้ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคมสำคัญที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนในยุคดิจิทัล อย่างไรก็ตาม แม้เยาวชนจะมีศักยภาพด้านเทคโนโลยีค่อนข้างสูง แต่การนำศักยภาพดังกล่าวมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนยังต้องอาศัยกระบวนการส่งเสริมอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการเปิดพื้นที่การเรียนรู้และการมีส่วนร่วมให้เยาวชนได้แสดงบทบาทในกิจกรรมของชุมชน เช่น การจัดกิจกรรมอาสาสมัคร การพัฒนาพื้นที่สาธารณะ หรือการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อประชาสัมพันธ์ทรัพยากรและวัฒนธรรมของชุมชน นอกจากนี้ การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา ผู้นำชุมชน และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ยังเป็นกลไกสำคัญในการสร้างระบบสนับสนุนที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน ทั้งในด้านการจัดกิจกรรมพัฒนา การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ และการส่งเสริมให้เยาวชนมีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยครั้งนี้สามารถอธิบายได้ว่า “ภาวะผู้นำเยาวชนในยุคดิจิทัลเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน” เกิดจากการบูรณาการของ 3 มิติสำคัญ ได้แก่ (1) การพัฒนาทักษะดิจิทัลของเยาวชนเพื่อเสริมสร้างศักยภาพด้านการสื่อสารและการเรียนรู้ (2) การสร้างพื้นที่และกระบวนการมีส่วนร่วมของเยาวชนในกิจกรรมของชุมชน และ (3) การสนับสนุนเชิงโครงสร้างจากหน่วยงานและเครือข่ายในท้องถิ่น เมื่อทั้งสามมิตินี้เชื่อมโยงและทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง จะช่วยให้เยาวชนสามารถ

ใช้ศักยภาพด้านดิจิทัลในการสื่อสาร การสร้างเครือข่าย และการขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาชุมชน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืนในระยะยาว

สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดขององค์ประกอบดังกล่าวได้ดังแผนภาพที่ 1

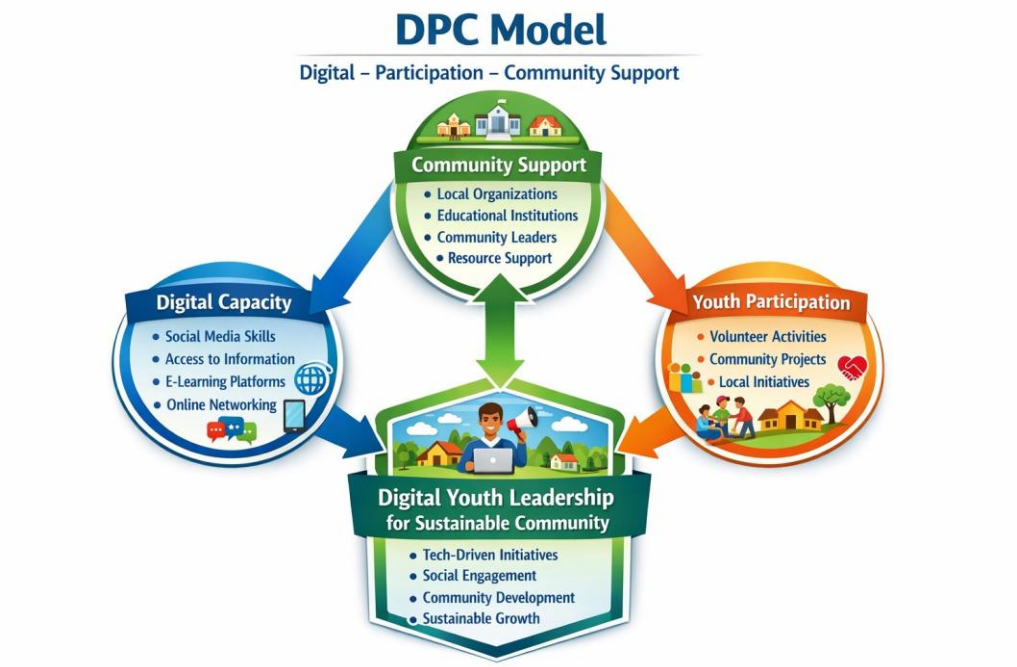

ภาพที่ 2 แสดงองค์ความรู้ใหม่จากการศึกษา

สรุปและข้อเสนอแนะ

การส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัลเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี สามารถสรุปในภาพรวมได้ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำของเยาวชนในบริบทสังคมดิจิทัลเป็นกระบวนการเชิงระบบที่เกี่ยวข้องกับการบูรณาการศักยภาพของเยาวชน กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม และกลไกสนับสนุนจากหน่วยงานในพื้นที่ โดยเยาวชนในชุมชนมีความคุ้นเคยกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งสะท้อนถึงทุนทางสังคมและทุนทางปัญญาที่สำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้ การสื่อสาร และการสร้างเครือข่ายทางสังคมในรูปแบบใหม่ ศักยภาพดังกล่าวสามารถต่อยอดสู่การเสริมสร้างบทบาทความเป็นผู้นำของเยาวชนและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาภาวะผู้นำของเยาวชนให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมมิได้ขึ้นอยู่กับความสามารถด้านเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการสนับสนุนที่เอื้อต่อการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ โดยเฉพาะการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ทางสังคมที่เปิดโอกาสให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน การทำงานร่วมกับบุคคลและองค์กรในพื้นที่ และการมีบทบาทในกิจกรรมสาธารณะ กระบวนการดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการพัฒนาทักษะการคิด

เชิงวิพากษ์ การสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญของภาวะผู้นำในสังคมร่วมสมัย นอกจากนี้ การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา ผู้นำชุมชน และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ถือเป็นกลไกสำคัญในการสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ (learning ecosystem) ที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน ทั้งในด้านการจัดกิจกรรมพัฒนา การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ และการเปิดโอกาสให้เยาวชนมีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า การส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัลเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนควรดำเนินการผ่านการบูรณาการระหว่างการพัฒนาทักษะดิจิทัลของเยาวชน การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมทางสังคม และการสนับสนุนเชิงโครงสร้างจากหน่วยงานในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนอย่างเป็นระบบ และนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้

1. หน่วยงานท้องถิ่นควรส่งเสริมกิจกรรมพัฒนาเยาวชนที่บูรณาการทักษะดิจิทัลกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน เพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำและความรับผิดชอบต่อสังคม

2. สถานศึกษาควรพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้เยาวชนใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสื่อสาร สร้างเครือข่าย และดำเนินกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน

3. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรสร้างพื้นที่การเรียนรู้และเวทีสาธารณะให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการเสนอแนวคิดและขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

4. ควรส่งเสริมความร่วมมือระหว่างท้องถิ่น สถานศึกษา และภาคีเครือข่าย เพื่อสนับสนุนการพัฒนาภาวะผู้นำของเยาวชนในบริบทสังคมดิจิทัลอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัล เพื่ออธิบายกลไกความสัมพันธ์ระหว่างทักษะดิจิทัล การมีส่วนร่วม และการพัฒนาชุมชน

2. ควรขยายพื้นที่การศึกษาไปยังชุมชนหรือจังหวัดอื่น เพื่อเปรียบเทียบบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชน

3. ควรพัฒนารูปแบบหรือโมเดลการส่งเสริมภาวะผู้นำของเยาวชนในยุคดิจิทัล และทดลองใช้จริงในชุมชนเพื่อประเมินประสิทธิผลเชิงประจักษ์

บรรณานุกรม

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. (2559). *ทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูง ครอบคลุมพื้นที่ 20 จังหวัดของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2559*. กองกิจการนิคมสร้างตนเองและพัฒนาชาวเขา กลุ่มกิจการชาวเขา.

กลุ่มงานพัฒนายุทธศาสตร์สาธารณสุข. (2565). *แผนยุทธศาสตร์สาธารณสุขจังหวัดราชบุรี ปีงบประมาณ พ.ศ. 2566-2570*. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดราชบุรี.

กิตติพงษ์ วงศ์กระพันธุ์. (2562). การมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนในสภาเด็กและเยาวชน: กรณีศึกษาสภาเด็กและเยาวชนเขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 45*(2), 120–138.

ชัชปพงศ์ ไทยเพชร์กุล, โกศล มีคุณ, ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, และวิภาภรณ์ ภู่วัฒนกุล. (2565). รูปแบบการบริหารการพัฒนาการพึ่งตนเองและการปรับตัวของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน สังกัดกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 17*(2), 153–169.

ปณิตา มุ่งก่อกลาง. (2568). สำนักงานพัฒนาชุมชนกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากในยุคดิจิทัล. *ราชสีมาปริทัศน์, 1*(2), 43–53.

สำนักงานพัฒนาชุมชน. (2566). *การพัฒนาชุมชนไทยในยุคดิจิทัล.* สำนักงาน.

Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approach* (5th ed.). SAGE Publications.

Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4th ed.). SAGE Publications.

Field, A. (2018). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics* (5th ed.). SAGE Publications.

Gurstein, M. (2007). What is community informatics (and why does it matter)? *The Journal of Community Informatics*, *3*(1). https://doi.org/10.15353/joci.v3i1.237

Komives, S. R., Owen, J. E., Longerbeam, S. D., Mainella, F. C., & Osteen, L. (2005). Developing a leadership identity: A grounded theory. *Journal of College Student Development*, 46(6), 593–611. https://doi.org/10.1353/csd.2005.0061

United Nations ESCWA. (2009). *Impact of ICT on community development in ESCWA member countrie*s. United Nations Economic and Social Commission for Western Asia.

การศึกษาผลกระทบของอัตราส่วนทางการเงินที่มีต่อมูลค่าของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กลุ่ม SET100

วิภาวดี คูณวงศ์ [1*]
ภคมน เจริญสุข [2]
พิชญดา มหาสุด [3]

รับบทความ: 4 กุมภาพันธ์ 2569 แก้ไขบทความ: 27 กุมภาพันธ์ 2569 ตอบรับบทความ: 18 มีนาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของอัตราส่วนทางการเงินกับการสร้างมูลค่าของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยกลุ่ม SET100 เก็บรวบรวมข้อมูลข้อมูลทุติยภูมิ จากรายงานทางการเงินประจำปี (แบบ 56-1) กลุ่มดัชนี SET 100 จำนวน 100 บริษัท ตั้งแต่ปี 2563-2567 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและใช้สถิติเชิงพรรณา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรและการวิเคราะห์ถดถอย

ผลการวิจัยพบว่า 1. อัตราส่วนทุนหมุนเวียน (CR) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับมูลค่ากิจการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แต่อยู่ในระดับน้อยมาก 2. อัตราการหมุนเวียนของสินทรัพย์รวม (TAT) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับมูลค่ากิจการ 3. อัตราส่วนหนี้สินต่อส่วนผู้ถือหุ้น (DER) มีความสัมพันธ์เชิงลบกับมูลค่ากิจการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และจากการวิเคราะห์ถดถอยพบว่า DER มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเท่ากับ -272.278 และ 4.อัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ (ROA) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับมูลค่ากิจการในระดับปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และจากการวิเคราะห์ถดถอยพบว่า ROA มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเท่ากับ 72.956 ผลกระทบของอัตราส่วนทางการเงินกับการสร้างมูลค่าของกิจการ วัดโดยใช้สมการคำนวณตามทฤษฎีของ Tobin'Q ตามแนวทางของ Chug and Pruitt (1994) มีผลกระทบในทิศทางบวกกับมูลค่ากิจการ ที่ระดับอย่างมีนัยสำคัญ 0.05 และ 0.01

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัย 1. ศึกษาเปรียบเทียบผลกระทบของอัตราส่วนทางการเงินแยกตามอุตสาหกรรม และ 2. ศึกษาตัวแปรอื่นๆ เช่น ปัจจัยกำกับดูแลกิจการ, การเปิดเผยข้อมูล, และความรับผิดชอบ

คำสำคัญ: อัตราส่วนทางการเงิน มูลค่ากิจการ ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย SET100

[1-3] คณะบริหารธุรกิจ สาขาการบัญชี มหาวิทยาลัยกรุงเทพสุวรรณภูมิ
[*] อีเมล: wipawadee.k@bsu.ac.th

The Effect of Financial Ratios on Firm Value: Listed Companies in SET100 Index

Wipawadee Koonwong [1*]
Pakmon Charoensuk [2]
Pichayada Mahasud [3]

Abstract

This research article aims to examine the impact of financial ratios on firm value among companies listed in the SET100 Index of the Stock Exchange of Thailand. The study employs secondary data collected from annual financial reports (Form 56-1) of 100 listed companies covering the period 2020–2024 (B.E. 2563–2567). A quantitative research approach was adopted, utilizing descriptive statistics (mean and standard deviation), Pearson correlation analysis, and multiple linear regression analysis to test the relationships among variables.

Firm value was measured using Tobin's Q, calculated based on the methodology proposed by Chung and Pruitt (1994). The empirical results indicate that the Current Ratio (CR) has a positive but very weak correlation with firm value; however, it shows no statistically significant effect in the regression model. Total Asset Turnover (TAT) demonstrates a positive but statistically insignificant relationship with firm value . In contrast, the Debt-to-Equity Ratio (DER) exhibits a significant negative relationship with firm value, with a regression coefficient of -272.278, indicating that higher financial leverage significantly reduces firm value. Meanwhile, Return on Assets (ROA) shows a moderate positive correlation with firm value ($r = 0.461$, $p < 0.01$) and a significant positive regression coefficient of 72.956, suggesting that profitability plays a crucial role in enhancing firm value.

Overall, the findings confirm that certain financial ratios, particularly leverage and profitability, significantly influence firm value at the 0.05 and 0.01 significance levels.

Recommendations for Future Research, it is recommended to conduct comparative analyses across different industries to capture sector-specific characteristics. Additionally, incorporating non-financial variables such as corporate governance, disclosure quality, and corporate social responsibility (CSR) may enhance the explanatory power of the model, as these factors are closely associated with investor confidence, agency cost reduction, and long-term value creation.

Keywords: Financial Ratios, Firm Value, Stock Exchange of Thailand SET 100

[1-3] Faculty of Business Administration, Accounting Department, Bangkok Suvarnabhumi University
[*] Email: wipawadee.k@bsu.ac.th

บทนำ

เนื่องจากมูลค่าของกิจการสะท้อนถึงศักยภาพในการสร้างผลตอบแทน ความสามารถในการแข่งขัน และความเชื่อมั่นของนักลงทุนในตลาดทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ซึ่งมีโครงสร้างอุตสาหกรรมที่หลากหลายและได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางเศรษฐกิจทั้งภายในและภายนอกประเทศ (ขวัญนภา เศิกศิริ และคณะ, 2561) การใช้อัตราส่วนทางการเงินเป็นเครื่องมือวิเคราะห์จึงมีบทบาทสำคัญในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของมูลค่ากิจการ (ฐิตาภรณ์ สินจรูญศักดิ์, 2563) มักเชื่อมโยงกับทฤษฎีการเงินสมัยใหม่ซึ่งมองว่ามูลค่ากิจการสะท้อนถึงมูลค่าปัจจุบันของกระแสเงินสดในอนาคตที่กิจการสามารถสร้างได้ โดยอัตราส่วนทางการเงินถูกใช้เป็นตัวแทนสะท้อนผลการดำเนินงาน ฐานะการเงิน ประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากร และระดับความเสี่ยงของกิจการ (อตินันท์ เจติยา และคณะ, 265) งานวิจัยจำนวนมากจึงมุ่งศึกษาว่าอัตราส่วนทางการเงินด้านต่าง ๆ เช่น อัตราส่วนสภาพคล่อง อัตราส่วนความสามารถในการทำกำไร อัตราส่วนโครงสร้างเงินทุน และอัตราส่วนประสิทธิภาพการดำเนินงาน มีความสัมพันธ์หรือมีอิทธิพลต่อมูลค่ากิจการหรือไม่ และในทิศทางใด

การศึกษางานวิจัยของสุรยุทธ ทองคำ และสุธาสินี ศิริโภคาภิรมย์ (2567) ซึ่งศึกษาอัตราส่วนทางการเงินที่ส่งผลต่อมูลค่ากิจการของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กลุ่มอุตสาหกรรมบริการหมวดการท่องเที่ยวและสันทนาการ พบว่าอัตราส่วนทางการเงินด้านความสามารถในการทำกำไร เช่น อัตราผลตอบแทนต่อสินทรัพย์และอัตราผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้น มีอิทธิพลเชิงบวกต่อมูลค่ากิจการอย่างมีนัยสำคัญ ในทำนองเดียวกัน ฐิตาภรณ์ สินจรูญศักดิ์ (2563) ได้ศึกษาผลกระทบของอัตราส่วนทางการเงินที่มีต่อการวัดมูลค่าราคาตลาดของหุ้นของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าอัตราส่วนทางการเงินด้านความสามารถในการทำกำไรและประสิทธิภาพการดำเนินงานมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับราคาตลาดของหุ้น งานวิจัยของ เบญจวรรณ ศุภภัทรพร และคณะ(2568) ซึ่งศึกษาบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยในภาพรวม พบว่าอัตราส่วนทางการเงินหลายตัวมีอิทธิพลต่อการวัดมูลค่าหุ้น โดยเฉพาะอัตราส่วนความสามารถในการทำกำไรและอัตราส่วนมูลค่าตลาด เช่น อัตราส่วนราคาต่อกำไรและอัตราส่วนราคาต่อมูลค่าทางบัญชี ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าตลาดทุนตอบสนองต่อข้อมูลทางการเงินที่สะท้อนผลการดำเนินงานในปัจจุบันและศักยภาพในอนาคตของกิจการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของทฤษฎีตลาดมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ งานวิจัยของขวัญนภา เศิกศิริ และคณะ (2562) ซึ่งศึกษากลุ่มอุตสาหกรรมบริการ พบว่าอัตราส่วนทางการเงินด้านความสามารถในการทำกำไรและประสิทธิภาพการดำเนินงานมีอิทธิพลต่อราคาตลาดหลักทรัพย์อย่างมีนัยสำคัญ จะเห็นได้ว่านักวิจัยให้ความสนใจกับตัวชี้วัดมูลค่าเพิ่ม เช่น มูลค่าเพิ่มเชิงเศรษฐกิจและมูลค่าเพิ่มทางการตลาด อตินันท์ เจติยา และคณะ(2565) พบว่ามูลค่าเพิ่มเชิงเศรษฐกิจร่วมกับอัตราส่วนทางการเงินมีผลต่อมูลค่าเพิ่มทางการตลาดของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มดัชนี SET100 อย่างมีนัยสำคัญ เช่นเดียวกันกับงานวิจัยของพลอยพิชชาดี อาษา และคณะ (2567) ศึกษาความสัมพันธ์ของมูลค่าเพิ่มเชิงเศรษฐกิจและผลการดำเนินงานทางการเงินที่มีต่อมูลค่าตลาดส่วนเพิ่มของ

บริษัทในกลุ่มดัชนีหุ้นยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่าตัวชี้วัดด้านมูลค่าเพิ่มและอัตราส่วนความสามารถในการทำกำไรมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับมูลค่าตลาด

นอกจากนั้น สุภารัตน์ อินบุญ (2568) ได้ขยายขอบเขตการศึกษาโดยพิจารณาความสัมพันธ์ของการบริหารความเสี่ยงองค์กร ความผันผวนของรายได้ และอัตราส่วนทางการเงินที่มีต่อมูลค่าตลาดในกลุ่มธุรกิจอสังหาริมทรัพย์และการก่อสร้าง ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าอัตราส่วนทางการเงินยังคงมีบทบาทสำคัญต่อมูลค่าตลาด งานวิจัยเฉพาะกลุ่มอุตสาหกรรม เช่น กลุ่มเทคโนโลยี ของวรรณพฤกษ์ จิตรลดา วิวัฒน์เจริญวงศ์ และสุรีย์ โบษกรนัฏ (2565) พบว่าอัตราส่วนทางการเงินด้านความสามารถในการทำกำไรและอัตราส่วนมูลค่าตลาดมีผลต่ออัตราส่วนมูลค่าตลาดของบริษัทในกลุ่มเทคโนโลยีอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อพิจารณางานวิจัยของจรินทร นามขาน และคณะ (2568) ซึ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอัตราส่วนทางการเงินและความสามารถในการทำกำไร พบว่าอัตราส่วนทางการเงินหลายตัวสามารถอธิบายความสามารถในการทำกำไรของบริษัทจดทะเบียนได้อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งโดยนัยแล้วความสามารถในการทำกำไรดังกล่าวย่อมส่งผลต่อการประเมินมูลค่ากิจการในตลาดทุน

เหตุผลกล่าวได้แก่ อัตราส่วนทางการเงินด้านสภาพคล่อง อัตราผลตอบแทนจากการลงทุน และประสิทธิภาพการดำเนินงาน ล้วนสะท้อนศักยภาพในการสร้างผลตอบแทนในอนาคต ซึ่งเป็นพื้นฐานของการประเมินมูลค่ากิจการ ในการวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาผลกระทบของอัตราส่วนทางการเงินที่มีต่อมูลค่าของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยกลุ่ม SET100 สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางสำหรับผู้บริหาร นักลงทุน และผู้มีส่วนได้เสียในการใช้ข้อมูลอัตราส่วนทางการเงินเพื่อประกอบการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ผู้บริหารสามารถใช้ผลการวิจัยเพื่อปรับกลยุทธ์ทางการเงินและการดำเนินงานให้สอดคล้องกับการสร้างมูลค่าในระยะยาว ขณะที่นักลงทุนสามารถใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์และประเมินมูลค่าหลักทรัพย์อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาผลกระทบของอัตราส่วนทางการเงินกับการสร้างมูลค่าของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยกลุ่ม SET100

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่าอัตราส่วนด้านความสามารถในการทำกำไร เช่น อัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ (ROA) และอัตราผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (ROE) มีอิทธิพลเชิงบวกต่อมูลค่ากิจการอย่างมีนัยสำคัญ (สุรยุทธ ทองคำ และสุธาสินี ศิริโภคาภิรมย์, 2567; ฐิตาภรณ์ สินจรูญศักดิ์, 2563) ขณะที่อัตราส่วนด้านประสิทธิภาพการดำเนินงานก็มีความสัมพันธ์กับราคาตลาดของหุ้นเช่นกัน

นอกจากนี้ การทบทวนวรรณกรรมยังพบว่า อัตราส่วนทางการเงินด้านโครงสร้างเงินทุนและตัวชี้วัดมูลค่าเพิ่ม เช่น มูลค่าเพิ่มเชิงเศรษฐกิจ มีบทบาทสำคัญต่อการประเมินมูลค่าหุ้นและมูลค่าตลาดของกิจการ

(เบญจวรรณ ศุภภัทรพร และคณะ, 2568; อตินันท์ เจติยา และคณะ, 2565; พลอยพิชชาดี อาษา และคณะ, 2567) อีกทั้งยังมีหลักฐานว่าอัตราส่วนทางการเงินสามารถอธิบายความสามารถในการทำกำไรและส่งผลต่อการตัดสินใจของนักลงทุนได้อย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตามผลการศึกษาบางส่วนพบว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจแตกต่างกันไปตามลักษณะอุตสาหกรรม รวมถึงปัจจัยอื่น เช่น ความเสี่ยงขององค์กรและความผันผวนของรายได้ ซึ่งมีผลร่วมต่อมูลค่ากิจการ (สุภารัตน์ อินบุญ, 2568; วรรณพฤกษ์ จิตรลดา วิวัฒน์เจริญวงศ์ และสุรีย์ โบษกรนัฏ, 2565)

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบความคิดในการวิจัยโดยการวิจัยศึกษาผลกระทบของอัตราส่วนทางการเงินกับการสร้างมูลค่าของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยกลุ่ม SET100 ได้ดังนี้

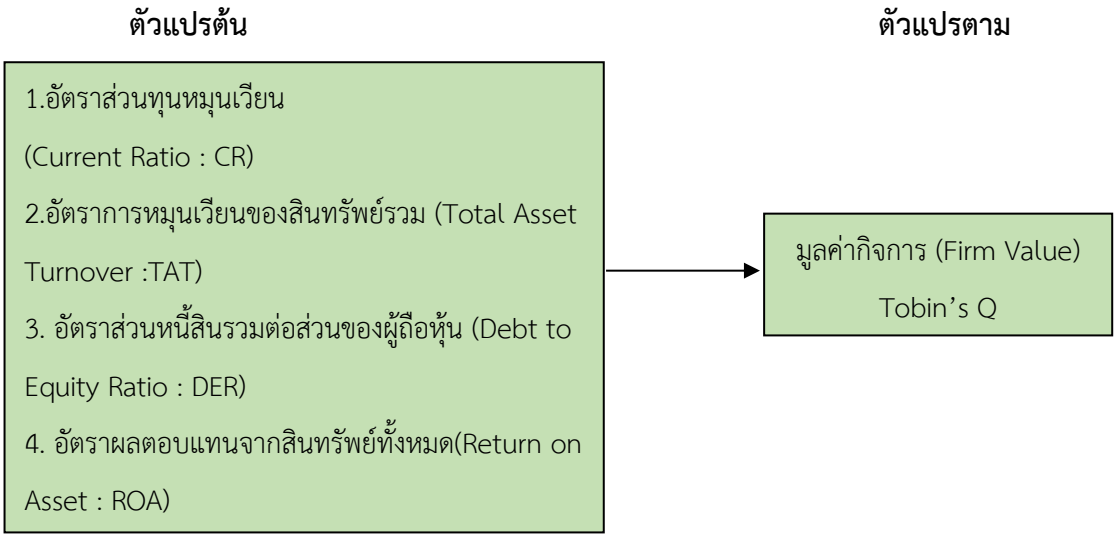

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของอัตราส่วนทางการเงินกับราคาหลักทรัพย์ที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ข้อมูลที่นำมาศึกษาเป็นรายงานทางการเงินและแบบแสดงรายการข้อมูลประจำปี (แบบ 56-1) งบการเงิน หมายเหตุประกอบงบการเงิน รายงานประจำปี เพื่อวิเคราะห์ราคาหลักทรัพย์ ในช่วงปี 2563-2567 ระยะเวลาทั้งหมด 5 ปี รวม 100 บริษัท ซึ่งเป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยในกลุ่ม SET 100 ยกเว้นบริษัทที่ประกอบธุรกิจการเงิน คือ บริษัทในกลุ่มธนาคาร

บริษัทในกลุ่มเงินทุนหลักทรัพย์ บริษัทในกลุ่มประกันภัยและประกันชีวิต เนื่องจากลักษณะการดำเนินงานและข้อปฏิบัติทางบัญชีแตกต่างจากบริษัทในกลุ่มอื่นๆ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้วิจัยในครั้งนี้ คือ บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ในกลุ่มดัชนี SET 100 จำนวน 100 บริษัท ตั้งแต่ปี 2563-2567 โดยได้ยกเว้นบริษัทที่ประกอบธุรกิจการเงิน ได้แก่ บริษัทในกลุ่มธนาคาร บริษัทในกลุ่มเงินทุนหลักทรัพย์ บริษัทในกลุ่มประกันภัยและประกันชีวิต เนื่องจากลักษณะการดำเนินงานและข้อปฏิบัติทางบัญชีแตกต่างจากบริษัทในกลุ่มอื่น จึงไม่ได้นำข้อมูลมาใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มีวิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้าและมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ทั้งในส่วนของตัวแปรอิสระ (Independent Variable) และตัวแปรตาม (Dependent Variable) โดยใช้ข้อมูลงบการเงินในรายงานข้อมูลประจำปี (แบบ 56-1) ของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยกลุ่ม SET 100 ของบริษัทกลุ่มตัวอย่าง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้โปรแกรมทางสถิติในการประมวลผลข้อมูล หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน(Pearson Correlation) การวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เนื่องจากตัวแปรที่นำมาศึกษา ได้แก่ ตัวแปรต้น ประกอบด้วย 1. อัตราส่วนทุนหมุนเวียน (CR) 2. อัตราหมุนเวียนของสินทรัพย์รวม (TAT) 3. อัตราส่วนหนี้สินรวมต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (DER) 4. อัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ทั้งหมด (ROA) ตัวแปรตาม คือ มูลค่ากิจการ Tobin'Q ซึ่งมีระดับการวัดแบบ Ratio Scale ที่สามารถประเมินอิทธิพลของแต่ละอัตราส่วนได้ สามารถระบุทิศทางและขนาดความสัมพันธ์ รวมถึงทดสอบนัยสำคัญของแต่ละปัจจัยได้อย่างชัดเจน และข้อสรุปเชิงประจักษ์

การเก็บรวมรวบข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ประกอบด้วยรายงาน ประจำปี งบการเงิน หมายเหตุประกอบงบการเงิน ของบริษัทในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ในช่วงปี 2563-2567 ระยะเวลา 5 ปี โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากฐานข้อมูล SET-SMART ของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย โดยมีขั้นตอนในการวิจัยดังนี้

การศึกษาข้อมูลเอกสาร (Document Research) โดยศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร บทความหรืองานวิจัยในอดีต ทั้งที่เป็นทฤษฎี แนวคิด และบทวิเคราะห์ทางการเงินต่างๆ โครงสร้างหลักทรัพย์ในตลาดหลักทรัพย์ของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย การลงทุนในหลักทรัพย์ และมูลค่าเชิงเศรษฐกิจ

การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้เป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ประกอบด้วยรายงานประจำปี งบการเงิน หมายเหตุประกอบงบการเงิน บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์

แห่งประเทศไทย ในช่วงปี 2563-2567 จำนวนทั้งสิ้น 100 บริษัท ระยะเวลา 5 ปี โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากฐานข้อมูลจาก SET-SMART ของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษา ความสัมพันธ์ของอัตราส่วนทางการเงินกับราคาหลักทรัพย์ที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กลุ่ม SET 100 ซึ่งแหล่งข้อมูลได้รวบรวมมาจากแบบแสดงรายการข้อมูลประจำปี (แบบ 56-1) ของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กลุ่ม SET 100 ที่มีผลการดำเนินงานมาตลอดระยะเวลา 5 ปี โดยยกเว้นกลุ่มอุตสาหกรรมธุรกิจการเงิน เนื่องจากธุรกิจการเงินไม่มีสินค้าคงเหลือ มีจำนวน 100 บริษัท ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลระยะเวลาทั้งหมด 5 ปี ตั้งแต่ปี 2563-2567 รวมข้อมูลทั้งหมด 375 กลุ่มตัวอย่าง ได้แบ่งข้อมูลเพื่อใช้ในการศึกษาได้ดังนี้ ตัวแปรอิสระ ประกอบด้วย 1. อัตราส่วนทุนหมุนเวียน (CR)

2. อัตราหมุนเวียนของสินทรัพย์รวม (TAT) 3. อัตราส่วนหนี้สินรวมต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (DER) 4. อัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ทั้งหมด (ROA) ตัวแปรตาม คือ มูลค่ากิจการ Tobin’Q ของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยกลุ่ม SET 100 จำนวน 100 บริษัท ระยะเวลาศึกษาติดต่อกัน 5 ปี พบว่าจำนวนตัวแปรอิสระและตัวแปรตามรวมทั้งหมด 5 ตัวแปร ตัวแปรอิสระ4 ตัว ตัวแปรตาม 1 ตัวแปร สามารถอธิบายโดยสรุป ดังนี้

ผลการวิจัย

ตารางที่ 1 ค่าสถิติเชิงพรรณนาของตัวแปรที่จะศึกษา

Variable	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
CR	1.74	6.44	0.18	1.09
TAT	0.779	5.56	0.04	0.88
DER	1.53	7.13	0.17	1.15
ROA	8.77	64.17	-17.05	7.36
Tobin’Q	1,450.15	6,701.53	107.54	1,333.99

ตัวแปรตาม (Dependence Variable)

ตัวแปรตามในการวิจัยนี้ คือ มูลค่าของกิจการ Frim Value วัดโดยใช้สมการการคำนวณตามทฤษฎีของ Tobin’Q ของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยในกลุ่มดัชนี SET 100 มีค่าเฉลี่ย (Mean) เท่ากับ 1,450.15 มีค่าเฉลี่ยสูงสุด(Maximum) เท่ากับ 6,701.53 มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด(Minimum) เท่ากับ

107.54 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน(Standard Deviation) เท่ากับ 1,333.99 ข้อมูลแสดงให้เห็นว่ามีความแตกต่างกันมาก

ตัวแปรอิสระ (Independence Variable)

ตัวแปรอิสระ ประกอบด้วย 1. อัตราส่วนทุนหมุนเวียน (CR) 2. อัตราหมุนเวียนของสินทรัพย์รวม (TAT) 3. อัตราส่วนหนี้สินรวมต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (DER) 4. อัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ทั้งหมด (ROA) ของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย พบว่า

1. อัตราส่วนทุนหมุนเวียน (CR) มีค่าเฉลี่ย (Mean) เท่ากับ 1.74 มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (Maximum) เท่ากับ 6.44 ค่าเฉลี่ยต่ำสุด (Minimum) เท่ากับ 0.18 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เท่ากับ 1.09 มีความแตกต่างกันน้อยหรือมีการกระจายน้อย

2. อัตราหมุนเวียนของสินทรัพย์รวม (TAT) มีค่าเฉลี่ย (Mean) เท่ากับ 0.779 มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (Maximum) เท่ากับ 5.56 ค่าเฉลี่ยต่ำสุด (Minimum) เท่ากับ 0.04 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เท่ากับ 0.88 มีความแตกต่างกันน้อยหรือมีการกระจายน้อย

3. อัตราส่วนหนี้สินรวมต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (DER) มีค่าเฉลี่ย (Mean) เท่ากับ 1.53 มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (Maximum) เท่ากับ 7.13 ค่าเฉลี่ยต่ำสุด (Minimum) เท่ากับ 0.17 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เท่ากับ 1.15 มีความแตกต่างกันน้อยหรือมีการกระจายน้อย

4. อัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ทั้งหมด (ROA) มีค่าเฉลี่ย (Mean) เท่ากับ 8.77 มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (Maximum) เท่ากับ 64.17 ค่าเฉลี่ยต่ำสุด (Minimum) เท่ากับ -17.05 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เท่ากับ 7.36 มีความแตกต่างกันน้อยหรือมีการกระจายน้อย

การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียรสัน (Pearson Correlation Coefficient)

การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เป็นการศึกษาข้อมูลจากตัวแปรที่ศึกษาว่ามีความสัมพันธ์กันหรือไม่เท่านั้นที่หาได้จากสิ่งเดียวกันเป็นคู่ แต่จะไม่สามารถใช้พยากรณ์ตัวแปรหนึ่งในกรณีที่ทราบค่าของอีกตัวแปรหนึ่งได้ เหตุผลในการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ตัวแปร ว่าตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งถ้าหากค่าเป็น 1 หรือ-1 จะหมายความว่า ตัวแปรคู่นั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างมากที่สุด ซึ่งความสัมพันธ์ร่วมระหว่างตัวแปรไม่ควรเกินกว่า 0.8 ถ้าเกิน 0.8 อาจทำให้เกิดปัญหาเชิงเส้นตรง แต่ถ้าค่าเป็น 0 จะหมายความว่าตัวแปรคู่นั้นไม่มีความสัมพันธ์กันเลย (Hinkle D. E. 1998, p.118)

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียรสัน Pearson Correlations)

ตัวแปรอิสระ	ค่าสหสัมพันธ์ (r)	Sig.	ทิศทาง	นัยสำคัญทางสถิติ
CR	0.109*	0.035	เดียวกัน	มีนัยสำคัญ

ตัวแปรอิสระ	ค่าสหสัมพันธ์ (r)	Sig.	ทิศทาง	นัยสำคัญทางสถิติ
TAT	0.100	0.052	เดียวกัน	ไม่มีนัยสำคัญ
DER	-0.318**	0.000	ตรงกันข้าม	มีนัยสำคัญ
ROA	0.461**	0.000	เดียวกัน	มีนัยสำคัญ

จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสถิติระหว่างตัวแปรอิสระทางการเงินกับตัวแปรตาม คือ มูลค่ากิจการ Firm Value วัดโดยใช้สมการคำนวณตามทฤษฎีของ Tobin'Q โดยใช้วิธี Pearson Correlation พบว่า ตัวแปรส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กัน ดังนี้

1. อัตราส่วนทุนหมุนเวียน (CR) มีค่าสหสัมพันธ์เท่ากับ (r=0.109) และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แสดงความสัมพันธ์น้อยมากกับมูลค่ากิจการ ซึ่งเป็นทิศทางเดียวกัน

2. อัตราหมุนเวียนของสินทรัพย์รวม (TAT) มีค่าสหสัมพันธ์เท่ากับ (r=0.100) และไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แสดงความสัมพันธ์น้อยมากกับมูลค่ากิจการ ซึ่งเป็นทิศทางเดียวกัน

3. อัตราส่วนหนี้สินรวมต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (DER) มีค่าสหสัมพันธ์เท่ากับ (r= - 0.318) และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แสดงความสัมพันธ์น้อยกับมูลค่ากิจการ ซึ่งเป็นทิศทางตรงกันข้าม

4. อัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ทั้งหมด (ROA) มีค่าสหสัมพันธ์เท่ากับ (r= - 0.461) และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แสดงความสัมพันธ์กันปานกลางกับมูลค่ากิจการ ซึ่งเป็นทิศทางเดียวกัน

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุคูณ

ตัวแปร	Unstandardized Coefficients		Standardized coefficients				Collinearity Statistics
	β	Std.Err.	Beta	t	Sig.	Tolerance	VIF
Constant	1,273.9000	201.021		6.337	0.000		
CR	-54.530	60.934	-0.045	-0.895	0.371	0.808	1.237
TAT	59.431	68.850	0.039	0.863	0.389	0.959	1.042
DER	-272.278	58.360	-0.235	-4.665	**0.000**	0.791	1.264
ROA	72.956	8.462	0.404	8.622	**0.000**	0.913	1.096

จากผลการวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นพหุคูณของตัวแปร จากการทดสอบความสัมพันธ์ พบว่า ปัจจัยอิสระ อัตราส่วนหนี้สินรวมต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (DER) อัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ทั้งหมด (ROA) มีความสัมพันธ์แบบพหุคูณต่อมูลค่ากิจการ มีนัยสำคัญทางสถิติทดสอบ P-Value = 0.000

อภิปรายผล

การศึกษาผลกระทบของอัตราส่วนทางการเงินที่มีต่อมูลค่าของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยกลุ่ม SET100 ที่ศึกษาตัวแปรอิสระ ได้แก่ 1) อัตราส่วนทุนหมุนเวียน (CR) 2) อัตราหมุนเวียนของสินทรัพย์รวม (TAT) 3) อัตราส่วนหนี้สินรวมต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (DER) และ 4) อัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ทั้งหมด (ROA) กับมูลค่ากิจการที่วัดด้วย Tobin's Q ของบริษัทในกลุ่ม SET100 ระหว่างปี 2563-2567 สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. อัตราส่วนทุนหมุนเวียน (CR) ผลการวิจัยพบว่า มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับมูลค่ากิจการ (r = 0.109) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แต่อยู่ในระดับน้อยมาก อย่างไรก็ตาม จากการวิเคราะห์ถดถอยพบว่า CR ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (p-value = 0.371)ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าสภาพคล่องระยะสั้นมีผลกระทบต่อมูลค่ากิจการในระดับจำกัด ซึ่งอาจเป็นเพราะบริษัทในกลุ่ม SET100 ส่วนใหญ่เป็นบริษัทขนาดใหญ่ที่มีสภาพคล่องเพียงพอและมีการเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ดี นักลงทุนจึงให้ความสำคัญกับความสามารถในการทำกำไรมากกว่าสภาพคล่อง นอกจากนี้ CR ที่สูงเกินไปอาจสะท้อนการใช้ทรัพยากรที่ไม่มีประสิทธิภาพ การวิจัยนี้แตกต่างจากงานวิจัยบางชิ้นที่เน้นเฉพาะกลุ่มอุตสาหกรรม งานวิจัยของขวัญนภา เศิกศิริ สมใจ บุญหมื่นไว และธนภณ วิมูลอาจ (2562) ที่ศึกษากลุ่มอุตสาหกรรมบริการ ซึ่งอาจมีลักษณะการดำเนินงานที่แตกต่างจากบริษัทในกลุ่ม SET100 ที่มีความหลากหลายของอุตสาหกรรม

2. อัตราการหมุนเวียนของสินทรัพย์รวม (TAT) ผลการวิจัยพบว่ามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับมูลค่ากิจการ (r = 0.100) แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (Sig. = 0.052) และจากการวิเคราะห์ถดถอยก็ไม่พบนัยสำคัญทางสถิติเช่นกัน (p-value = 0.389) การวิจัยนี้แตกต่างจากงานวิจัยของฐิตาภรณ์ สินจรูญศักดิ์ (2563) ที่พบว่าประสิทธิภาพการดำเนินงานมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับราคาตลาดของหุ้น ความแตกต่างนี้อาจเกิดจากหลายสาเหตุ ความหลากหลายของอุตสาหกรรมในกลุ่ม SET100 ทำให้อัตราการหมุนเวียนของสินทรัพย์รวมแตกต่างกันมากระหว่างอุตสาหกรรม ธุรกิจค้าปลีกมี TAT สูง ในขณะที่ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์หรือพลังงานมี TAT ต่ำ การรวมทุกอุตสาหกรรมเข้าด้วยกันจึงอาจทำให้ผลกระทบของ TAT ไม่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยของขวัญนภา เศิกศิริ สมใจ บุญหมื่นไว และธนภณ วิมูลอาจ (2562) พบว่าประสิทธิภาพการดำเนินงานมีอิทธิพลต่อราคาตลาดหลักทรัพย์ในกลุ่มอุตสาหกรรมบริการ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผลกระทบของ TAT อาจแตกต่างกันไปตามลักษณะของอุตสาหกรรม

3. อัตราส่วนหนี้สินต่อส่วนผู้ถือหุ้น (DER) ผลการวิจัยพบว่ามีความสัมพันธ์เชิงลบกับมูลค่ากิจการ (r = -0.318) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และจากการวิเคราะห์ถดถอยพบว่า DER มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเท่ากับ -272.278 (p-value = 0.000) แสดงว่า DER มีอิทธิพลเชิงลบต่อมูลค่ากิจการอย่างมีนัยสำคัญ ผลดังกล่าวสะท้อนว่าการใช้หนี้สินในระดับสูงเพิ่มความเสี่ยงทางการเงิน ภาระดอกเบี้ย และต้นทุนความเดือดร้อนทางการเงิน ทำให้นักลงทุนประเมินความเสี่ยงสูงขึ้นและกดดันมูลค่าบริษัท แสดงให้เห็นว่าการใช้หนี้สินในอัตราส่วนที่สูงส่งผลลบต่อมูลค่ากิจการ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างเงินทุนที่ว่าการใช้หนี้สินมาก

เกินไปจะเพิ่มความเสี่ยงทางการเงินและต้นทุนความเดือดร้อนทางการเงิน (Financial Distress Cost) ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของสุภารัตน์ อินบุญ (2568) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ของการบริหารความเสี่ยงองค์กร ความผันผวนของรายได้ และอัตราส่วนทางการเงินที่มีต่อมูลค่าตลาดในกลุ่มธุรกิจอสังหาริมทรัพย์และการก่อสร้าง พบว่าอัตราส่วนทางการเงินยังคงมีบทบาทสำคัญต่อมูลค่าตลาด โดยเฉพาะในกลุ่มธุรกิจที่มักมีการใช้เลเวอเรจสูง การบริหารโครงสร้างเงินทุนให้เหมาะสมจึงมีความสำคัญต่อการสร้างมูลค่ากิจการ

4. อัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ (ROA) ผลการวิจัยพบว่ามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับมูลค่ากิจการในระดับปานกลาง (r = 0.461) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และจากการวิเคราะห์ถดถอยพบว่า ROA มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเท่ากับ 72.956 (p-value = 0.000) แสดงว่า ROA มีอิทธิพลเชิงบวกต่อมูลค่ากิจการอย่างมีนัยสำคัญ ผลกระทบเชิงบวกดังกล่าวอธิบายได้ว่า ROA เป็นตัวชี้วัดประสิทธิภาพในการใช้สินทรัพย์เพื่อสร้างกำไร ยิ่งกิจการสามารถบริหารสินทรัพย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็ยิ่งสะท้อนศักยภาพในการสร้างกระแสเงินสดและผลตอบแทนในอนาคต ส่งผลให้นักลงทุนประเมินมูลค่ากิจการสูงขึ้น ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของสุรยุทธ ทองคำ และสุธาสินี ศิริโภคาภิรมย์ (2567) ที่ศึกษาบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มอุตสาหกรรมบริการ หมวดการท่องเที่ยวและสันทนาการ พบว่าอัตราผลตอบแทนต่อสินทรัพย์มีอิทธิพลเชิงบวกต่อมูลค่ากิจการอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่ว่าจะเป็นการศึกษาเฉพาะกลุ่มอุตสาหกรรมหรือกลุ่ม SET100 ที่มีความหลากหลายของอุตสาหกรรม ความสามารถในการทำกำไรจากสินทรัพย์ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่นักลงทุนให้ความสำคัญนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของฐิตาภรณ์ สินจรูญศักดิ์ (2563) ที่ศึกษาผลกระทบของอัตราส่วนทางการเงินที่มีต่อการวัดมูลค่าราคาตลาดของหุ้น พบว่าอัตราส่วนทางการเงินด้านความสามารถในการทำกำไรมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับราคาตลาดของหุ้น ซึ่งยืนยันว่าตลาดทุนไทยตอบสนองต่อข้อมูลความสามารถในการทำกำไรของกิจการอย่างชัดเจน ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ เบญจวรรณ ศุภภัทรพรและคณะ (2568) ที่ศึกษาบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยในภาพรวม พบว่าอัตราส่วนความสามารถในการทำกำไรมีอิทธิพลต่อการวัดมูลค่าหุ้น โดยเฉพาะอัตราส่วนความสามารถในการทำกำไร ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าตลาดทุนตอบสนองต่อข้อมูลทางการเงินที่สะท้อนผลการดำเนินงานในปัจจุบันและศักยภาพในอนาคตของกิจการ สอดคล้องกับแนวคิดของทฤษฎีตลาดมีประสิทธิภาพ

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ศึกษาผลกระทบของอัตราส่วนทางการเงินที่มีต่อมูลค่ากิจการของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กลุ่ม SET100 โดยใช้ตัวแปรอิสระ ได้แก่ อัตราส่วนทุนหมุนเวียน (CR) อัตราการหมุนเวียนของสินทรัพย์รวม (TAT) อัตราส่วนหนี้สินต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (DER) และอัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ (ROA) และวัดมูลค่ากิจการด้วย Tobin’s Q

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (Correlation) พบว่า CR มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับมูลค่ากิจการในระดับน้อยมากและมีนัยสำคัญทางสถิติ ขณะที่ TAT มีความสัมพันธ์เชิงบวกแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วน DER มีความสัมพันธ์เชิงลบอย่างมีนัยสำคัญ และ ROA มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญ

ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Regression) พบว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อมูลค่ากิจการอย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่ DER และ ROA โดย DER มีอิทธิพลเชิงลบต่อมูลค่ากิจการ แสดงให้เห็นว่าการใช้หนี้สินในระดับสูงเพิ่มความเสี่ยงและส่งผลให้มูลค่ากิจการลดลง ในขณะที่ ROA มีอิทธิพลเชิงบวกต่อมูลค่ากิจการสะท้อนว่าความสามารถในการทำกำไรเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเพิ่มมูลค่ากิจการอย่างมีนัยสำคัญ ส่วน CR และ TAT แม้จะมีความสัมพันธ์ในทิศทางบวก แต่ไม่พบอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญในแบบจำลอง

ดังนั้น อัตราส่วนทางการเงินที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างมูลค่ากิจการ ได้แก่ อัตราส่วนโครงสร้างเงินทุน (DER) และอัตราส่วนความสามารถในการทำกำไร (ROA) ขณะที่อัตราส่วนด้านสภาพคล่องและประสิทธิภาพการดำเนินงานมีผลกระทบจำกัด ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่าตลาดทุนให้ความสำคัญกับความสามารถในการทำกำไรและระดับความเสี่ยงทางการเงินของกิจการเป็นหลัก

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัย

1. ศึกษาเปรียบเทียบผลกระทบของอัตราส่วนทางการเงินแยกตามอุตสาหกรรม เพื่อให้เห็นมุมมองที่หลากหลายและชัดเจนยิ่งขึ้น

2. ศึกษาตัวแปรอื่นๆ เช่น ปัจจัยกำกับดูแลกิจการ (Corporate Governance), การเปิดเผยข้อมูล (Disclosure), และความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) เนื่องจากปัจจัยดังกล่าวมีบทบาทสำคัญต่อความเชื่อมั่นของนักลงทุน การลดปัญหาตัวแทน (Agency Problem) และการสร้างมูลค่าในระยะยาว การบูรณาการตัวแปรเชิงคุณภาพร่วมกับอัตราส่วนทางการเงินจะช่วยให้แบบจำลองมีความครอบคลุมและสามารถอธิบายมูลค่ากิจการได้อย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

ขวัญนภา เศิกศิริ, สมใจ บุญหมื่นไว และธนภณ วิมูลอาจ. (2562). อิทธิพลของอัตราส่วนทางการเงินต่อราคาตลาดหลักทรัพย์ของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มอุตสาหกรรมบริการ. *วารสารชุมชนวิจัยและพัฒนาสังคม, 12*(2), 71–84.

จรินทร นามขาน, จันทร์เพ็ญ กสิกิจนำชัย และพอณศิฎกาญจน์ แสงวันทอง. (2568). ศึกษาความสัมพันธ์อัตราส่วนทางการเงินและความสามารถในการทำกำไรของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. *เสฏฐวิทย์ปริทัศน์, 5*(2), 1142–1152.

ฐิตาภรณ์ สินจรูญศักดิ์. (2563). ผลกระทบของอัตราส่วนทางการเงินที่มีต่อการวัดมูลค่าราคาตลาดของหุ้นของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น, 17*(1), 446–465.

เบญจวรรณ ศุภภัทรพร, ขวัญชนก ห่านนิมิตกุลชัย, ธิบดี สกุวิชญธาดา, กฤษฎิ์ศดิศ ธรเสนา, ปิยะเรศ ทัฬหกิ, ภัคจิรา พันธุรศรี, วณิชชา วานิช, สุจิตตรา แก้วพรม และอริสรา บุตรอินทร์.(2568). อิทธิพลของอัตราส่วนทางการเงินต่อการวัดมูลค่าหุ้นของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. *วารศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 12*(1), 54-66.

พลอยพิชชาดี อาษา และพรรณเพ็ญ สิทธิพัฒนา. (2567). ความสัมพันธ์ของมูลค่าเพิ่มเชิงเศรษฐกิจและผลการดำเนินงานทางการเงินที่มีต่อมูลค่าตลาดส่วนเพิ่มของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กลุ่มดัชนีหุ้นยั่งยืน. *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 10*(1), 113–126.

วรรณพฤกษ์ จิตรลดา วิวัฒน์เจริญวงศ์ และสุรีย์ โบษกรนัฏ. (2565). ผลของอัตราส่วนทางการเงินที่มีอัตราส่วนมูลค่าตลาดของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย: กลุ่มเทคโนโลยี. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 17 มหาวิทยาลัยศรีปทุม*. (น. 1352- 1361). มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

สุรยุทธ ทองคำ และสุธาสินี ศิริโภคาภิรมย์. (2567). อัตราส่วนทางการเงินที่ส่งผลต่อมูลค่ากิจการของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กลุ่มอุตสาหกรรมบริการ หมวดการท่องเที่ยวและสันทนาการ. *วารสารวิจัยรำไพพรรณี, 18*(1), 117–125.

อตินันท์ เจติยา, นิยตา กาวีวงศ์ และปิติมา ดิศกุลเนติวิทย์. (2565). ผลกระทบของมูลค่าเพิ่มเชิงเศรษฐกิจและอัตราส่วนทางการเงินที่มีผลต่อมูลค่าเพิ่มทางการตลาดของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มดัชนี SET100. *วารสารนวัตกรรมการบริหารและการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์, 10*(1), 24–34.

วารสารปราชญ์ประชาคม
ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2569
Journal of Scholar Community
Vol.4 No.2 March-April 2026

การพยากรณ์ปริมาณและมูลค่าการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน

สุทธิพงศ์ ด้วงเงิน [1*]

รับบทความ: 16 ธันวาคม 2568 แก้ไขบทความ: 3 มีนาคม 2569 ตอบรับบทความ: 11 เมษายน 2569

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับตัวแบบการพยากรณ์ปริมาณการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวโน้มของปริมาณการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน เพื่อเปรียบเทียบตัวแบบการพยากรณ์ปริมาณการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชนและเพื่อนำตัวแบบ การพยากรณ์ที่เหมาะสมไปพยากรณ์ปริมาณการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน ผู้จัดทำงานวิจัยได้รวบรวมข้อมูลปริมาณการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน ย้อนหลัง 3 ปี และนำข้อมูลปริมาณการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน รวมกันเพื่อใช้ในการพยากรณ์ล่วงหน้า 12 เดือน โดยผู้ทำการวิจัยได้นำข้อมูลมาใช้เทคนิคการพยากรณ์ทั้ง 3 รูปแบบ เพื่อเลือกการพยากรณ์ที่เหมาะสมที่สุดในการศึกษาผลที่ได้จากการวิจัย ประกอบด้วย 1. วิธีค่าเฉลี่ยเคลื่อนที่ (Moving Average) , 2. วิธีปรับเรียบเอ็กซ์โพเนนเชียลแบบดับเบิ้ล (Double Exponential smoothing method) , 3. วิธีวิเคราะห์ (Winters' Method) โดยการตรวจสอบความเหมาะสมหรือความถูกต้องของตัวแบบพยากรณ์ด้วยวิธีค่าเปอร์เซ็นต์ความคลาดเคลื่อนสมบูรณ์เฉลี่ย (Mean Absolute Deviation ; MAD) ค่าเบี่ยงเบนสมบูรณ์เฉลี่ย (Mean Absolute Percent Error ; MAPE) และค่าเฉลี่ยความเบี่ยงเบนของตาราง (Mean Deviation ; MSD) โดยดูค่าเฉลี่ยที่ต่ำที่สุด โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า วิธีการพยากรณ์ที่มีความเหมาะสมที่สุดในการพยากรณ์ปริมาณการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน ได้แก่ วิธีปรับเรียบเอ็กซ์โพเนนเชียลแบบดับเบิ้ล (Double Exponential smoothing method) สำหรับปริมาณการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน ผลการคำนวณค่าพยากรณ์ ได้ค่า α = 1.21247 , γ = 0.00257 โดยให้ค่า MAPE มีค่าเท่ากับ 136 , MAD มีค่าเท่ากับ 13,781 , MSD มีค่าเท่ากับ 463,802,900 ในการพยากรณ์ปริมาณส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชนล่วงหน้า 12 เดือน

คำสำคัญ: การพยากรณ์ ปริมาณการส่งออก การปรับเรียบแบบเลขชี้กำลังคู่

[1] คณะบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีโลจิสติกส์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพสุวรรณภูมิ

[*] อีเมล: plamliverpool06@gmail.com

Forecasts of the volume and value of durian exports by private companies

Suthipong Duangngern [1*]

Abstract

This research focuses on a forecasting model for the export volume and value of durians by Southern King Corp. Ltd. The objectives are to study the export trend of durians by Southern King Corp. Ltd., to compare different forecasting models for the company's durian export volume, and to apply the most suitable forecasting model to predict future export volumes. The researcher collected the company's durian export volume data from the past three years and aggregated the data for use in forecasting exports for the next 12 months. Three forecasting techniques were employed to determine the most appropriate method for the study : 1. Moving Average Method , 2. Double Exponential Smoothing Method , 3. Winters' Method The accuracy and suitability of the forecasting models were evaluated using Mean Absolute Deviation (MAD), Mean Absolute Percentage Error (MAPE), and Mean Square Deviation (MSD), with the lowest average values indicating the best-performing model. A statistical software package was used to conduct the data analysis.

The research findings revealed that the most suitable forecasting method for predicting the export volume of durians by Southern King Corp. Ltd. is the Double Exponential Smoothing Method. For the company's durian export volume, the forecast calculation results produced the following parameter values: $\alpha = 0.764181$ and $\gamma = 0.087880$. The model yielded a MAPE of 3.67826, MAD of 1.31892, and MSD of 3.45953 in forecasting the durian export volume of Southern King Corp. Ltd. for the next 12 months.

Keywords: Forecasting , Export volume , Double Exponential Smoothing

[1] Master of Business Administration, Logistics Technology Program, Bangkok Suvarnabhumi University
[*] Email: plamliverpool06@gmail.com

บทนำ

ทุเรียน เป็นไม้ผลยืนต้นขนาดใหญ่ เจริญเติบโตและให้ผลผลิตได้ดีในเขตที่มีสภาพอากาศ ร้อนชื้น มีกลิ่นและรสชาติเฉพาะได้รับการขนานนามว่าเป็น “ผลไม้ราชา” (king of fruits) และ เป็นผลไม้ส่งออกที่สำคัญของไทยมียอดการส่งออกสูงเป็นอันดับสองรองจากลำไย โดยจาก ข้อมูลของศูนย์สารสนเทศการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร พบว่า ตั้งแต่ปี 2553 - 2557 เนื้อเพาะปลูกที่ให้ผลลดลงจากจำนวน 611,206 ไร่ ในปี 2553 เป็นจำนวน 570,425 ไร่ ในปี 2557 หรือลดลงร้อยละ 1.83 ต่อปี เนื่องจากในภาคกลาง และภาคใต้เกษตรกรโค่นต้น ทุเรียนที่มีอายุมากเพื่อปลูกใหม่ และบางส่วนเปลี่ยนไปปลูกยางพาราและ ปาล์มน้ำมันทดแทน ขณะที่ผลผลิตกลับเพิ่มขึ้นจาก ผลผลิตรวมจำนวน 568,067 ตัน หรือให้ผลผลิต 929 กิโลกรัมต่อไร่ ในปี 2553 เป็นผลผลิตรวมจำนวน 631,631 ตัน หรือให้ผลผลิต 1,107 กิโลกรัมต่อไร่ ในปี 2557 เพิ่มขึ้น ร้อยละ 3.29 และร้อยละ 5.20 ต่อปี ตามลำดับ ซึ่งปีนี้ (2558) คาดการณ์ว่าพื้นที่ เพาะปลูกที่ให้ผลผลิตจะอยู่ที่จำนวน 576,453 ไร่ ให้ผลผลิตรวม 656,777 ตัน หรือคิดเป็น ผลผลิต 1,139 กิโลกรัมต่อไร่ ทุเรียนจัดได้ว่าเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีการส่งออกสูงสุดรวมถึงมีมูลค่าสูงสุดทำรายได้ ให้กับประเทศไทยเป็นอย่างมาก แสดงให้เห็นว่าในปี พ.ศ 2563 ประเทศไทยมีส่งออกทุเรียนผลสด ไปยังลูกค้าต่างประเทศจำนวนทั้งสิ้น 620,000 ตัน เป็นมูลค่า 65,000 ล้านบาท จากเดิมประเทศไทย สามารถผลิตทุเรียนออกสู่ตลาดได้ประมาณ 4 เดือนต่อปี เริ่มจากเดือนพฤษภาคม ถึงมิถุนายน ซึ่งเป็นผลผลิตที่ผลิตได้ในภาคตะวันออก โดยผลผลิตจากภาคใต้ ระหว่างเดือนกรกฎาคม - สิงหาคม ปัจจุบันประเทศไทยมีการผลิตทุเรียนออกสู่ตลาดได้ประมาณ 9 เดือนต่อปี เริ่มจาก เดือนกุมภาพันธ์ ถึง ตุลาคม (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563) ทุเรียน เป็นผลไม้ที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจการเกษตรของประเทศไทย เนื่องจากสภาพ ภูมิอากาศและภูมิประเทศมีความเหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของต้นทุเรียนได้ดี ส่งผลให้ประเทศไทย เป็นผู้ผลิตและผู้ส่งออกทุเรียนที่สำคัญที่สุดในตลาดโลก สามารถสร้างรายได้เป็นมูลค่ามากกว่าแสน ล้านบาทหรือคิดเป็นผลผลิตรวมกว่าหนึ่งล้านตันในปี พ.ศ. 2562 โดยพื้นที่ส่วนใหญ่ในการปลูกทุเรียนอยู่ในเขตภาคตะวันออกและภาคใต้บางพื้นที่ของประเทศ ได้แก่ ระยอง จันทบุรี ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช เป็นต้น ในปัจจุบันมีการขยายพื้นที่ปลูกทุเรียนทั่วทุกภูมิภาคกว่าหนึ่งล้านไร่ เนื่องจาก ทุเรียนเป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้กับเกษตรกรได้เป็นอย่างดี ภาครัฐและเอกชนมีนโยบาย ส่งเสริมและสนับสนุนการปลูกทุเรียนมากขึ้น อีกทั้งความนิยมในการบริโภคทุเรียนก็เพิ่มขึ้นจากตลาด ภายในประเทศและต่างประเทศ ส่งผลให้ราคาทุเรียนในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมามีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ตามไปด้วย กล่าวคือ ราคาทุเรียนในช่วงปี พ.ศ. 2553 – 2562 มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 14.56 ต่อปี ในขณะที่ภาพรวมของดัชนีราคาสินค้าเกษตรในช่วงปี พ.ศ. 2553 – 2562 มีแนวโน้มลดลงอย่าง ต่อเนื่องเฉลี่ยร้อยละ 1.715 ต่อปี (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563) ดังนั้น เกษตรกรจึง นิยมปลูกทุเรียนกนมากขึ้นโดยทดแทนการปลูกพืชชนิดอื่นซึ่งให้ผลตอบแทนน้อยกว่าการปลูกทุเรียน อีกทั้งราคาทุเรียนในปัจจุบันยังอยู่ในเกณฑ์ดีและคาดว่าจะมีแนวโน้มปรับตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก อุปสงค์ภายในประเทศและต่างประเทศที่มากขึ้น ทำให้มีความมั่นคงและยังยืนด้านรายได้ให้กับ เกษตรกรผู้ปลูก

ทุเรียนของประเทศไทย สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นประเทศที่นำเข้าทุเรียนสดจากประเทศไทยมากที่สุดเป็นอันดับหนึ่งของโลกนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา ในปีเดียวกัน สาธารณรัฐประชาชนจีนนำเข้า ทุเรียนจากประเทศไทยในปริมาณ 85,499.88 ตัน คิดเป็นมูลค่า 52,501,051 ดอลลาร์สหรัฐฯ 1 แม้ว่า ข้อมูลจากขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ปี พ.ศ. 2553 จะรายงานว่า สาธารณรัฐประชาชนจีนมีสัดส่วนการผลิตผลไม้มากเป็นอันดับที่ 3 ของโลก รองจากอินเดียและ ฟิลิปปินส์ 2 โดยมีการเพาะปลูกผลไม้แทบทุกภาคของประเทศคิดเป็นอันดับ 3 ของการเพาะปลูก ทั้งหมด แต่เนื่องจากสภาพอากาศที่ไม่ร้อนตลอดทั้งปี ส่งผลให้รสชาติและคุณภาพของผลไม้ที่ เพาะปลูกได้ในประเทศยังไม่ดีเท่าที่ควร ในขณะที่ประเทศไทยมีปริมาณน้ำฝนและอุณหภูมิที่ เหมาะสมกับการเพาะปลูกพืชและผลไม้เมืองร้อนตลอดทั้งปี 3 โดยเฉพาะทุเรียนซึ่งเป็นที่ต้องการของ ผู้บริโภคชาวจีน เนื่องจากมีแคลอรี่สูงสามารถสร้างความอบอุ่นแก่ร่างกายได้ในฤดูหนาวและมีรสชาติ หวานมัน 4 และปี พ.ศ. 2547 นี้เอง กระทรวงควบคุมคุณภาพตรวจสอบและกักกันโรคแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน (AQSIQ) ได้มีการจัดทำบันทึกความเข้าใจร่วมกันกับกระทรวงเกษตรและ สหกรณ์แห่งของไทย อันเป็นการกำหนดข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางด้านสุขอนามัยและ สุขอนามัยพืช (SPS Agreement) นอกจากนี้ยังมีการกำหนดกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการนำเข้าทุเรียน เพื่อสร้างความปลอดภัยให้แก่ผู้บริโภคจากสารพิษตกค้างที่เกิดจากการบริโภคทุเรียนเพิ่มมากขึ้น

การปลูกทุเรียนในจังหวัดภาคตะวันออกที่มีผลผลิตทุเรียนออกสู่ตลาดมาก เป็นลำดับต้น ๆ ได้แก่ จังหวัดจันทบุรี ระยอง ตราด และชลบุรี จากข้อมูลการส่งออกผลผลิตทุเรียน ผลสดในช่วงเดือนเมษายน ถึงพฤษภาคม 2564 มีจำนวนมากถึง 370,000 ตัน คิดเป็นมูลค่า 44,000 ล้านบาท (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563) และประเทศที่นำเข้าทุเรียนผลสดสูงที่สุด ได้แก่ สาธารณรัฐประชาชนจีน ดังนั้น เกษตรกรและผู้ประกอบการมีการผลิตทุเรียนให้เป็น ที่ต้องการของลูกค้าประเทศจีนเป็นหลัก (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563) ประเทศไทยเป็นผู้ผลิตทุเรียนเพื่อการส่งออกที่สำคัญในตลาดโลก โดยประเทศผู้นำเข้าทุเรียนไทยที่สำคัญที่สุด คือ จีน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 71.58 ของปริมาณการส่งออกทุเรียนทั้งหมดของประเทศไทย และศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์ โดย ความร่วมมือจากกรมศุลกากร ในปี พ.ศ. 2563 พบว่า ประเทศไทยส่งออกทุเรียนไปยังตลาดโลกเป็น มูลค่า 65,631 ล้านบาท หรือคิดเป็นปริมาณส่งออกรวม 620,893 ตัน ในขณะที่ การส่งออกทุเรียนของ 2 ประเทศไทยส่วนใหญ่ มีตลาดหลักอยู่ที่จีน โดยเป็นมูลค่าเท่ากับ 47,798 ล้านบาท หรือคิดเป็นปริมาณ ส่งออก 444,411 ตัน สำหรับประเทศคู่แข่งในตลาดทุเรียน ได้แก่ อินโดนีเซีย เวียดนาม มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และออสเตรเลีย (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563ก, สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์, 2564) ส่วนประเทศไทยซึ่งเป็นผู้ส่งออกทุเรียนมากที่สุดของโลก โดยในปี พ.ศ. 2540 ประเทศ ไทยส่งออกทุเรียนไปทั่วโลกปริมาณ 72,987.15 ตัน คิดเป็นมูลค่าการส่งออกทุเรียนรวม 1,399.63 ล้านบาท 5 ส่วนแบ่งการตลาดของไทยคิดเป็นร้อยละ 94.4 ของมูลค่าการส่งออกทุเรียน ทั่วโลก 6 และ ประเทศไทยก็ส่งออกทุเรียนไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนมากเป็นอันดับ 1 โดยในปี พ.ศ. 2547 ประเทศไทยส่งออกทุเรียนไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนปริมาณ 27,053.90

ตัน คิดเป็นมูลค่า 560.31 ล้านบาท โดยเฉพาะปี พ.ศ. 2555 ประเทศไทยส่งออกทุเรียนสดไปยัง สาธารณรัฐประชาชนจีนปริมาณมากถึง 204,586 ตัน คิดเป็นมูลค่า 3.94 พันล้านบาท 7 ด้วย ประเทศไทยเองก็ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าวเช่นเดียวกัน จึงได้มีการกำหนด มาตรการสุขอนามัยและ สุขอนามัยพืช (SPS) และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการส่งออกทุเรียนเพื่อให้ผู้บริโภคหรือผู้นำเข้าใน ประเทศปลายทางอย่างสาธารณรัฐประชาชนจีนมั่นใจว่า ทุเรียนที่ส่งออกไป มีคุณภาพและปลอดภัย ต่อผู้บริโภคอย่างแท้จริง จังหวัดชุมพรเป็นแหล่งผลิตทุเรียนที่สำคัญ ของประเทศ มีเนื้อที่ปลูกเป็นอันดับที่ 2 ของ ประเทศรองจากจังหวัดจันทบุรีจังหวัดชุมพรถือเป็นแหล่งผลิตทุเรียนที่สำคัญของภาคใต้ ในปี 2561จังหวัดชุมพรมีพื้นที่เพาะปลูกทุเรียน 174,036 ไร่ เพิ่มขึ้นจากปี 2560 จำนวน 9,937 ไร่ พื้นที่ ให้ผลผลิต 132,592 ไร่ เพิ่มขึ้นจากปี 2560 จำนวน 18,020 ไร่ผลผลิต 145,586 ตัน เพิ่มขึ้นจากปี 3 2560 จำนวน 45,221 ตัน (สำนักงานเศรษฐกิจที่ 8. 2561) จำนวนโรงคัด บรรจุ (ลัง)ผลไม้ไปจีนทั้ง ประเทศมี 825 รายแบ่งเป็นล้ง ภาคตะวันออก 403 ราย รายและล้งภาคใต้ 239 ราย สำหรับล้งทุเรียนที่ ได้รับการรับรองมาตรฐาน GMP มีทั้งหมด 676 ราย แบ่งเป็น ล้งภาคตะวันออก 384 รายและลัง ภาคใต้ 292 ราย โดยจังหวัดชุมพรมีล้งที่ขึ้นทะเบียนและได้รับรองมาตรฐานอย่างถูกต้อง จำ นวน 158 ล้ง (สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 7 .2562) ซึ่งจังหวัดชุมพรมักประสบปัญหาเรื่องการ ตัดทุเรียนอ่อน เนื่องจากมีการออกดอกหลายรุ่นในตัน เดียวกัน เกษตรกรขาดความชำนาญในการตัดและราคาทุเรียนต้น ฤดูกาลมักจะแพง เกษตรกรจึงรีบตัด ทั้งที่ยังสุกไม่ได้ที่ เพื่อให้ขายได้ราคา นอกจากนี้ยังมีทุเรียนอ่อนจากต่างจังหวัด ปะปนมาในพื้นที่จังหวัดชุมพรด้วย เนื่องจากมีโรงคัด บรรจุผลไม้ แผงร้านค้า พ่อค้าต่างถิ่น ได้รวบรวมทุเรียนจากจังหวัดต่าง ๆ ในภาคใต้มาคัดแยก คุณภาพ เพื่อส่งออกต่างประเทศ หรือส่งไปจังหวัดต่าง ๆ เพื่อบริโภคภายในประเทศ

ดังนั้น ผู้ทำการศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพยากรณ์ปริมาณและมูลค่าการส่งออกทุเรียนของบริษัท เซาเทิร์น คิง คอร์ป จำกัด โดยการส่งออกนั้นจะเน้นการส่งออกทุเรียนของไทยไปยังตลาดจีนและภาพรวม (ตลาดโลก) โดยผลการศึกษาที่ได้นี้จะเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนผู้ประกอบการที่รวบรวมผลผลิต และส่งออกทุเรียนของไทย ภาครัฐและเอกชนเพื่อใช้ในการวางแผนการผลิตทุเรียน การวางแผนธุรกิจ เพื่อการส่งออกทุเรียน หรือใช้เป็นข้อมูลประกอบการวางแผนนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาการผลิตทุเรียนตลอดห่วงโซ่อุปทานของประเทศไทย ทั้งนี้ เพื่อตอบสนองความต้องการของการบริโภคทุเรียนจากตลาดภายในประเทศและต่างประเทศซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมากต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวโน้มการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน
2. เพื่อศึกษาตัวแบบการพยากรณ์ปริมาณและมูลค่าการส่งออกทุเรียนของบริษัท

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากการทดสอบค่าสหสัมพันธ์ (Autocorrelation) ผลปรากฏว่าค่า Durbin- Watson (D.W) มีค่าเท่ากับ 1.9376 เมื่อเทียบกับตาราง Durbin-Watson test ซึ่งค่าวิกฤตของ D.W. statistic คือ dL = 1.177 และ dU = 1.732 ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ค่าที่คำนวณได้ตกอยู่ ในช่วงยอมรับสมมติฐานหลักแสดงว่า ไม่เกิดปัญหา Autocorrelation โดยผลิตภัณฑ์มวลรวม ของประเทศจีน มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับปริมาณการส่งออกทุเรียนสดของไทยไปจีน โดยเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ 0.9769 หมายความว่า เมื่อผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศจีนเพิ่มขึ้นร้อยละ 1 จะส่งผลให้ ปริมาณการส่งออกทุเรียนสดของไทยไปจีน เพิ่มขึ้น ร้อยละ 0.9769 ราคาส่งออกทุเรียน มีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับปริมาณการส่งออกทุเรียน สดของไทยไปจีน โดยเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ 2.1282 หมายความว่า เมื่อราคาส่งออกเพิ่มขึ้น ร้อยละ 1 จะส่งผลให้ ปริมาณการส่งออกทุเรียนสดของไทยไปจีน ลดลง ร้อยละ 2.1282 ราคาส่งออกทุเรียนของมาเลเซียและราคาส่งออกมังคุดมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับปริมาณการส่งออกทุเรียนสดของไทยไปจีน เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ 0.32 และ 1.22 หมายความว่า เมื่อราคาส่งออกทุเรียนของมาเลเซียหรือราคาส่งออกมังคุด เพิ่มขึ้นร้อยละ 1 จะส่งผลให้ ปริมาณการส่งออกทุเรียนสดของไทยไปจีน เพิ่มขึ้น ร้อยละ 0.32 และ 1.22 ตามลำดับ

กุสุมา สวนตะโก (2559) สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นประเทศคู่ค้าสำคัญซึ่งประเทศไทยส่งออกทุเรียนสดไปมาก เป็นอันดับหนึ่ง ขณะที่สาธารณรัฐประชาชนจีนก็นำเข้าทุเรียนสดจากประเทศไทยมากเป็นอันดับหนึ่ง นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา และในปี พ.ศ. 2547 นี้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ของประเทศไทยและกระทรวงควบคุมคุณภาพตรวจสอบกักกันโรคแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน (AQSIQ) ได้จัดทำบันทึกความเข้าใจร่วมกัน (MOU) อันเป็นการกำหนดมาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (SPS) แม้ว่าตามหลักการขององค์การการค้าโลก (WTO) นั้นประเทศสมาชิกสามารถกำหนดมาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (SPS) มาใช้บังคับได้ตามวัตถุประสงค์ของการปกป้อง ชีวิตมนุษย์ สัตว์ และพืช แต่มาตรการดังกล่าวอาจถูกนำมาใช้เป็นมาตรการกีดกันทางการค้า (NTM) วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์ในการเปรียบเทียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการส่งออกทุเรียนของประเทศไทยและกฎหมายที่เกี่ยวข้องของกับการนำเข้าของสาธารณรัฐประชาชนจีนภายใต้การเปลี่ยนแปลงเป็นมาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (SPS) เพื่อให้ทราบผลกระทบด้านการเปลี่ยนแปลงกฎหมายและผลกระทบด้านต้นทุนและผลตอบแทนในการส่งออกทุเรียนจากประเทศไทยไปสาธารณรัฐประชาชนจีนที่มีต่อเกษตรกรและผู้ส่งออกซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนได้เสียโดยตรงจากกฎหมายดังกล่าวด้วยการวิเคราะห์กฎหมายที่เกี่ยวข้องข้างต้นตามหลักกฎหมายเปรียบเทียบ (Comparative Law) วิเคราะห์ผลกระทบโดยใช้แนวคิดต้นทุนที่คาดว่าจะได้รับเทียบกับรายได้ที่คาดว่าจะได้รับ (Added Cost-Added Returns) และการวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ (Cost and Benefit Analysis) ประกอบ

กับผลจากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องในกองพัฒนาระบบและรับรอง (2) มาตรฐานสินค้าพืช กรมวิชาการเกษตร, สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.), กลุ่มตัวอย่างเกษตรกร, ผู้ส่งออกทุเรียนไปสาธารณรัฐประชาชนจีนในจังหวัดจันทบุรี ทั้งนี้ จากการศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการส่งออกทุเรียนของประเทศไทยก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงเป็นมาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (SPS) ในปี พ.ศ. 2547 ประเด็นแมลงศัตรูพืชและสารพิษตกค้างพบว่าประเทศไทยมีการปรับแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทุเรียนส่งออกให้มีคุณภาพเป็นบรรทัดฐานเดียวกัน เพื่อให้สอดคล้องกับกฎหมายนำเข้าของสาธารณรัฐประชาชนจีนภายใต้มาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (SPS) โดยที่ กฎหมายของประเทศไทยเป็นกฎหมายบังคับใช้เฉพาะ “ทุเรียน” ขณะที่กฎหมายของ สาธารณรัฐประชาชนจีนที่บังคับใช้ทั่วไปกับสินค้าเกษตร (อาหาร) ถึงแม้ว่าหลังจากการปรับแก้ไข กฎหมายของประเทศไทยดังกล่าว ปริมาณและมูลค่าการส่งออกทุเรียนของไทยจะเพิ่มสูงขึ้น แต่กลับ เป็นการเอื้อประโยชน์ให้แก่นักธุรกิจจีนโดยเฉพาะผู้ส่งออกจีนที่ร่วมทุนกับคนไทยส่งออกทุเรียนไป ขายที่จีนเอง และผู้นำเข้าจีนที่สั่งซื้อทุเรียนจากไทยซึ่งมีสัดส่วนรวมกันถึงร้อยละ 90 ของผู้ส่งออก ทุเรียนไปสาธารณรัฐประชาชนจีนในจังหวัดจันทบุรีทั้งหมด มีอำนาจผูกขาดกระบวนการผลิตและส่งออกทุเรียนไทย ทำให้ผู้ส่งออกได้รับผลตอบแทนสุทธิเพิ่มขึ้นเฉลี่ยกิโลกรัมละ 33.61 บาท ขณะที่สัดส่วนผลตอบแทนสุทธิที่เกษตรกรได้รับน้อยลงแสดงเห็นได้อย่างชัดเจนว่าตลาดส่งออกทุเรียนของประเทศไทยรวมถึงกระบวนการผลิตและส่งออกทุเรียนของประเทศไทยอยู่ภายใต้การควบคุมของนักธุรกิจจีนเรียบร้อยแล้ว ดังนั้น ภาครัฐและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรมีการประเมินผลกระทบในระยะยาว จากการปรับปรุงกฎหมายแต่ละฉบับในอนาคตให้ครอบคลุมทุกด้าน โดยเฉพาะการกำหนดมาตรการ ควบคุมตลาดส่งออกทุเรียนของประเทศไทยในอนาคต ไม่ให้ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของนักธุรกิจจีน ดังเช่นทุกวันนี้ คำสำคัญ: มาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (SPS), ผลกระทบการส่งออก, ทุเรียนสด, กฎหมาย เปรียบเทียบ , การวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน

ไพศาล เรืองฤทธิ์ (2563) การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสถานการณ์การผลิตการตลาดและการส่งออกทุเรียนของประเทศไทย และ (2) พยากรณ์การผลิตและการส่งออกทุเรียนของประเทศไทยด้วยวิธีการทางอนุกรมเวลาโดยกาหนดตลาด ส่งออกทุเรียนของประเทศไทยได้แก่ ตลาดจีนและตลาดโลก การวิเคราะห์ข้อมูลใช้อนุกรมเวลารายเดือน เริ่มตั้งแต่ เดือนมกราคม พ.ศ. 2550 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2564 และพยากรณ์ ด้วยแบบจำลอง Seasonal Autoregressive Integrated Moving Average หรือ SARIMA(p,d,q)(P,D,Q)s โดยขั้นตอนการวิเคราะห์ประกอบด้วย (1) การกำหนดรูปแบบจำลอง (2) การประมาณค่าพารามิเตอร์ (3) การตรวจสอบความเหมาะสมของตัวแบบที่เลือกและ (4) การพยากรณ์ตามลำดับ ผลการศึกษาพบว่า (1) การผลิตและการส่งออกทุเรียนมีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง สืบเนื่องจากอุปสงค์ทุเรียนจากตลาดในประเทศและตลาดต่างประเทศขยายตัวขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งออกทุเรียนไปยังตลาดจีนมีสัดส่วนถึงร้อยละ 72.828 ของมูลค่าการส่งออกทุเรียนรวม โดยในปี พ.ศ. 2563 พบว่า ประเทศไทยส่งออกทุเรียนไปยังตลาดจีนเป็นมูลค่ารวม เท่ากับ 47,798 ล้านบาท คิดเป็น ปริมาณส่งออกทุเรียน เท่ากับ

444,411 ตัน หรือเป็นการขยายตัวขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเดียวกันของปีที่ผ่านมาร้อยละ 81.46 และร้อยละ18.40 ตามลำดับ และ (2) ตัวแบบพยากรณ์ที่เหมาะสมต่อการพยากรณ์ ผลผลิตทุเรียนของประเทศไทย การส่งออกทุเรียนไปยังตลาดจีน และการส่งออกทุเรียนไปยังตลาดโลก ได้แก่ SARIMA(2,1,1)(0,1,0)12SARIMA(6,1,2) (0,1,0)12 และSARIMA (3,1,1) (1,1,0)12 ตามลำดับ ทั้งนี้ ข้อค้นพบแสดงให้เห็นว่า การผลิตทุเรียนของประเทศไทยมีแนวโน้มขยายตัวขึ้นร้อยละ 9.726 ในช่วงครึ่งปีหลังของปี พ.ศ. 2564 สอดคล้องกับการพยากรณ์การส่งออกทุเรียนไปยังตลาดจีนและตลาดโลกซึ่งมีแนวโน้มขยายตัวขึ้นในช่วงครึ่งปีหลังของปี พ.ศ. 2564 ร้อยละ 26.988 และร้อยละ 0.968 ตามลำดับ

ไพศาล เรืองฤทธิ์, เฉลิมพล จตุพร, วสุ สุวรรณวิหค และอภิญญา วนเศรษฐ (2563) การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพยากรณ์ราคาทุเรียนในประเทศและราคาทุเรียนส่งออกของประเทศไทย โดยใช้ข้อมูลอนุกรมเวลารายเดือน เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2550 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2563 รวมข้อมูลทั้งสิ้น 162 เดือน และใช้การพยากรณ์เชิงปริมาณด้วยวิธี Box-Jenkins หรือตัวแบบพยากรณ์ SARIMA(p,d,q)(P,D,Q)s ผลการศึกษาเชิงประจักษ์พบว่าตัวแบบที่เหมาะสมต่อการพยากรณ์ราคาทุเรียนในประเทศและราคาทุเรียนส่งออก คือ SARIMA(2,1,2)(0,1,1)12 และ SARIMA(1,1,1)(0,1,1)12 โดยตัวแบบพยากรณ์ดังกล่าวมีประสิทธิภาพความแม่นยำร้อยละ 91.9 และร้อยละ 97.7 ตามลำดับ สำหรับผลการพยากรณ์ในช่วงครึ่งปีหลัง พ.ศ. 2563 พบว่า ราคาทุเรียนในประเทศและราคาทุเรียนส่งออกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเดียวกันของปีที่ผ่านมาร้อยละ 16.02 และร้อยละ 21.06 ตามลำดับ ในขณะที่ราคาทุเรียนในประเทศและราคาทุเรียนส่งออกปี พ.ศ. 2564 มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเดียวกันของปีที่ผ่านมาร้อยละ 14.24 และร้อยละ 11.87 ตามลำดับ

ธนาวิทย์ บัวฝ้าย, เปรมกมล ปิยะทัต และกมลวรรณ เหล่ายัง (2566) งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งออกทุเรียนสดของประเทศไทยไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนในระยะสั้นและระยะยาวและศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรเหตุและตัวแปรตามปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งออกทุเรียนสดของประเทศไทยไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน การศึกษานี้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ประเภทอนุกรมเวลา (Time Series Data) รายไตรมาสตั้งแต่ไตรมาสที่ 2 พ.ศ. 2545- ไตรมาสที่ 2 ปี พ.ศ. 2566 จำนวน 85 ไตรมาส โดยวิเคราะห์จากสมการถดถอยเชิงเส้นพหุคุณ (Multiple Linear Regression Analysis) ทำการประมาณค่าสัมประสิทธิ์ของสมการด้วยวิธี ARDL (Autoregressive Distributed Lag) และใช้ค่าสถิติ Bound Test เพื่อพิจารณาว่าตัวแปรใน แบบจำลองมีความสัมพันธ์กันเชิงดุลยภาพในระยะยาว ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ส่งผล ต่อการส่งออกทุเรียนสดของประเทศไทยไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนในระยะสั้นคือราคาทุเรียนส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนและผลิตภัณฑ์มวลรวมแท้จริงภายในสาธารณรัฐประชาชนจีนมีความสัมพันธ์กับปริมาณการส่งออกทุเรียนสดไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน ในทิศทางตรงกันข้ามส่วนอัตราแลกเปลี่ยนมีความสัมพันธ์กับปริมาณการส่งออกทุเรียนสด ไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนในทิศทางเดียวกัน สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งออกทุเรียนสดของประเทศไทยไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนในระยะยาวพบว่า

อัตราแลกเปลี่ยนเงินบาท ต่อดอลลาร์สหรัฐราคาทุเรียนส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนมีความสัมพันธ์กับ ปริมาณการส่งออกทุเรียนสดไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนในทิศทางตรงกันข้ามกัน คำสำคัญ : ปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งออก การส่งออกทุเรียนสด สาธารณรัฐประชาชนจีน

กรอบแนวคิดการวิจัย

ข้อมูลการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน รายเดือน (2565–2567) ⟶ วิธีปรับเรียบเอ็กซ์โพเนนเชียลแบบดับเบิ้ล (Double Exponential smoothing method)⟶ การประเมินความแม่นยำ (MAPE, MAD, MSD) ⟶ เลือกแบบจำลองที่เหมาะสมที่สุด (DES) ⟶ พยากรณ์ปี พ.ศ. 2568

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์อนุกรมเวลา (Time Series Analysis) เพื่อพยากรณ์ปริมาณการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน ข้อมูลที่ใช้เป็นข้อมูลจากบริษัท เอกชน ครอบคลุมระยะเวลา 36 เดือน ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2565 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2567 โดยมีการตรวจสอบความถูกต้องและจัดเตรียมข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบที่เหมาะสม จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์เบื้องต้นด้วยการสร้างกราฟอนุกรมเวลาเพื่อตรวจสอบแนวโน้มและรูปแบบของข้อมูล ผลการวิเคราะห์พบว่าข้อมูลมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่องแต่ไม่ปรากฏฤดูกาล ผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีการพยากรณ์เชิงอนุกรมเวลา 3 วิธี ได้แก่ Moving Average , Double Exponential Smoothing (DES) และ Winters' Method ทั้งแบบ Additive และ Multiplicative โดยมีการปรับค่าพารามิเตอร์ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ค่า α (alpha),γ (gamma) และ δ (delta) เพื่อให้ได้ค่าที่เหมาะสมที่สุด จากนั้นทำการประเมินความแม่นยำของแบบจำลองโดยใช้ค่าเฉลี่ยร้อยละความคลาดเคลื่อนสัมบูรณ์ (MAPE) ค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนสัมบูรณ์ (MAD) และค่าเฉลี่ยกำลังสองของความคลาดเคลื่อน (MSD) แบบจำลองที่มีความแม่นยำสูงที่สุดจะถูกนำไปใช้ในการพยากรณ์ปริมาณการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน ในปี พ.ศ. 2568

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

1. การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ใช้ในการอธิบายแนวโน้มของปริมาณการส่งออก เช่น ค่าเฉลี่ย, กราฟแนวโน้มรายเดือน

2. การวิเคราะห์เชิงอนุกรมเวลา (Time Series Analysis) ใช้เทคนิค Exponential Smoothing ได้แก่ DES และ Winters' Method

3. การวัดความแม่นยำของการพยากรณ์ (Forecast Accuracy Measurement)

- MAPE (Mean Absolute Percentage Error): ใช้เปรียบเทียบอัตราความคลาดเคลื่อนเชิงร้อยละ

- MAD (Mean Absolute Deviation): ใช้ประเมินค่าความคลาดเคลื่อนเฉลี่ย
- MSD (Mean Squared Deviation): ใช้วัดการกระจายตัวของค่าความคลาดเคลื่อน

ผลการวิจัย

การศึกษาตัวแบบการพยากรณ์ปริมาณการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน รายเดือนตั้งแต่มกราคม 2565 ถึงเดือนธันวาคม 2567 รวม 36 เดือน (รวม 3 ปี) จากนั้นนำข้อมูลมาสร้าง Time Series Plot ด้วยโปแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อวิเคราะห์ลักษณะการกระจายของข้อมูล พบว่า มีแนวโน้มที่มีลักษณะเชิงเส้นตรงบ้างและมีสลับบ้างเพราะมีช่วงฤดูกาลผลแสดงค่าความเหมาะสมของตัวแบบการพยากรณ์ปริมาณการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน ด้วยวิธีการทั้ง 3 วิธี 1. วิธีค่าเฉลี่ยเคลื่อนที่ (Moving Average) , 2. วิธีปรับเรียบเอ็กซ์โพเนนเชียลแบบดับเบิ้ล (Double Exponential smoothing method) , 3. วิธีวิเคราะห์ (Winters' Method) โดยการตรวจสอบความเหมาะสมหรือความถูกต้องของตัวแบบพยากรณ์ด้วยวิธีค่าเปอร์เซ็นต์ความคลาดเคลื่อนสมบูรณ์เฉลี่ย (Mean Absolute Deviation : MAD) ค่าเบี่ยงเบนสมบูรณ์เฉลี่ย (Mean Absolute Percent Error : MAPE) และค่าเฉลี่ยความเบี่ยงเบนของตาราง (Mean Square Deviation : MSD) โดยดูค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด พบว่า วิธีการพยากรณ์ที่มีความเหมาะสมที่สุดในการพยากรณ์ปริมาณการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน ได้แก่ วิธีปรับเรียบเอ็กซ์โพเนนเชียลแบบดับเบิ้ล (Double Exponential smoothing method) โดยมีสมการพยากรณ์ คือ α = 1.21247 + γ = 0.00257 โดยให้ค่า MAPE มีค่าเท่ากับ 136 , MAD มีค่าเท่ากับ 13,781 , MSD มีค่าเท่ากับ 463,802,900 ในการพยากรณ์ปริมาณการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน ล่วงหน้า 12 เดือน

ตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบความเหมาะสมของตัวแบบการพยากรณ์ทั้ง 4 วิธี

วิธีการพยากรณ์	MAPE	MAD	MSD
Moving Average (Length = 2)	138	15,007	456,880,838
Moving Average (Length = 3)	183	18,159	598,716,540
Double Exponential smoothing method	**136**	**28,407**	**463,802,900**
Winters' Method	515	26,219	1,065,113,197

จากตารางที่ 1 พบว่า ผลการเปรียบเทียบระหว่างปริมาณการส่งออกจริงกับค่าพยากรณ์การส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน ในปี 2568 ส่วนใหญ่จะมีแนวโน้มในการส่งออกที่มีโอกาสเพิ่มขึ้นตั้งแต่ มี.ค. - ธ.ค. โดยเฉพาะช่วงเดือนมิถุนายนถึงธันวาคมที่มีอัตราเพิ่มสูงกว่า 10-20 % ในหลายเดือน ขณะที่ช่วงต้นปีกับปลายปีมีแนวโน้มลดลงเล็กน้อย แบบจำลองสามารถจับทิศทางและความผันผวนตามฤดูกาลได้ดี และสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มการขยายตัวของการส่งออกในระยะต่อไป

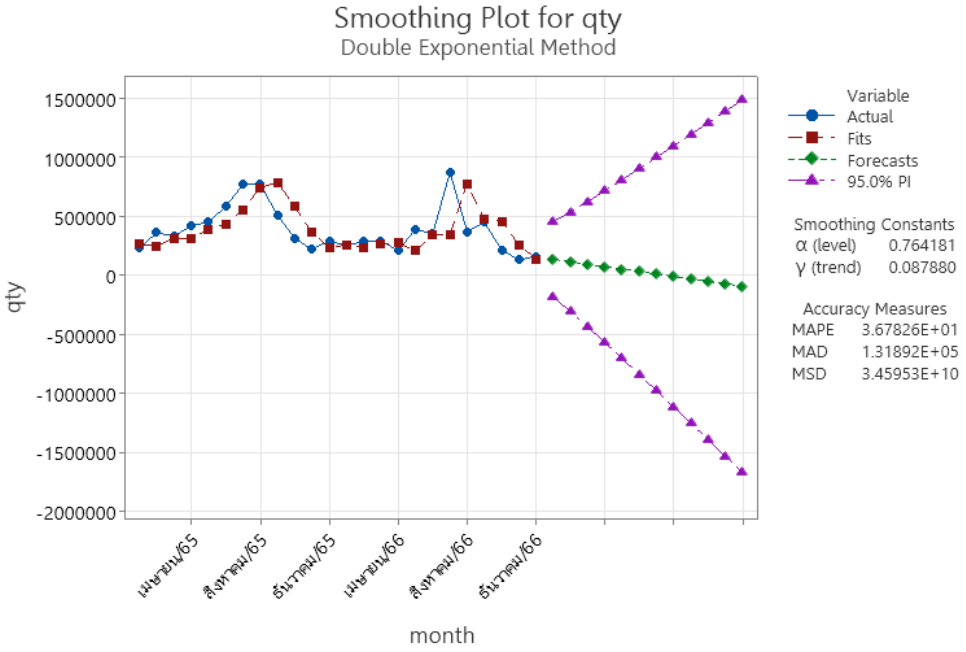

ภาพที่ 1 ผลการวิเคราะห์ค่าความเหมาะสมของตัวแบบ

วิธีปรับเรียบเอ็กซ์โพเนนเชียลแบบดับเบิ้ล (Double Exponential smoothing method) ผลการวิเคราะห์ตัวแบบการพยากรณ์ด้วยวิธีปรับเรียบเอ็กซ์โพเนนเชียลแบบดับเบิ้ล (Double Exponential smoothing method) ตัวแบบสมการณ์พยากรณ์ได้ จากค่าความเหมาะสมของตัวแบบ สามารถเขียนสรุป ได้ดังนี้

MAPE มีค่าเท่ากับ 136

MAD มีค่าเท่ากับ 13,781

MSD มีค่าเท่ากับ 46,380,290

อภิปรายผล

โดยข้อมูลจากการพยากรณ์ดังกล่าวถูกใช้เป็นข้อเสนอแนะในการจัดเตรียมปริมาณทุเรียนให้มีความเพียงพอต่อความต้องการของลูกค้าในปัจจุบันและอนาคตแสดงให้เห็นถึงผลที่ได้จากตัวแบบพยากรณ์ดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพยากรณ์ปริมาณการส่งออกทุเรียนและข้อมูลต่าง ๆ ที่ลักษณะของอนุกรมเวลาต่อไป

ข้อมูลจากการพยากรณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า วิธีปรับเรียบเอ็กซ์โพเนนเชียลแบบดับเบิ้ล (Double Exponential smoothing method) ตรงกับงานวิจัยของไพศาล เรืองฤทธิ์ (2563) กับงานวิจัยของจารุวรรณ สิงห์ม่วง และธิดาพร ศุภภากร (2563) ซึ่งใช้ วิธีปรับเรียบเอ็กซ์โพเนนเชียลแบบดับเบิ้ล (Double Exponential smoothing method) เป็นวิธีที่เหมาะสมที่สุดในการพยากรณ์

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาตัวแบบการพยากรณ์ปริมาณการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน รายเดือนตั้งแต่มกราคม 2565 ถึงเดือนธันวาคม 2567 รวม 36 เดือน (รวม 3 ปี) จากนั้นนำข้อมูลมาสร้าง Time Series Plot ด้วยโปแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อวิเคราะห์ลักษณะการกระจายของข้อมูล พบว่า มีแนวโน้มที่มีลักษณะเชิงเส้นตรงบ้างและมีสลับบ้างเพราะมีช่วงฤดูกาลผลแสดงค่าความเหมาะสมของตัวแบบการพยากรณ์ปริมาณการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน ด้วยวิธีการทั้ง 3 วิธี 1. วิธีค่าเฉลี่ยเคลื่อนที่ (Moving Average) , 2. วิธีปรับเรียบเอ็กซ์โพเนนเชียลแบบดับเบิ้ล (Double Exponential smoothing method) , 3. วิธีวิเคราะห์ (Winters' Method) โดยการตรวจสอบความเหมาะสมหรือความถูกต้องของตัวแบบพยากรณ์ด้วยวิธีค่าเปอร์เซ็นต์ความคลาดเคลื่อนสมบูรณ์เฉลี่ย (Mean Absolute Deviation : MAD) ค่าเบี่ยงเบนสมบูรณ์เฉลี่ย (Mean Absolute Percent Error : MAPE) และค่าเฉลี่ยความเบี่ยงเบนของตาราง (Mean Square Deviation : MSD) โดยดูค่าเฉลี่ย ต่ำที่สุด พบว่า วิธีการพยากรณ์ที่มีความเหมาะสมที่สุดในการพยากรณ์ปริมาณการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน ได้แก่ วิธีปรับเรียบเอ็กซ์โพเนนเชียลแบบดับเบิ้ล (Double Exponential smoothing method) โดยมีสมการพยากรณ์ คือ α = 1.21247 + γ = 0.00257 โดยให้ค่า MAPE มีค่าเท่ากับ 136 , MAD มีค่าเท่ากับ 13,781 , MSD มีค่าเท่ากับ 463,802,900 ในการพยากรณ์ปริมาณการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน ล่วงหน้า 12 เดือน

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

จากการสร้างตัวแบบการพยากรณ์ปริมาณการส่งออกทุเรียนของบริษัทเอกชน ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะบางประการที่จะนำผลการศึกษาไปปรับปรุงเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดดังนี้

1. ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาและวิจัยด้านการตลาดเพื่อส่งออก ตลอดจนเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้มากขึ้น เพื่อให้รู้ทันกับสถานการณ์ในตลาดต่างประเทศและควรเผยแพร่กฎระเบียบทางการค้าของประเทศคู่ค้าให้แก่ผู้ประกอบการ

2. นอกจากนี้ ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเสาะแสวงหาตลาดใหม่เพิ่มเติมเพื่อรองรับ ผลผลิตทุเรียนของไทยในอนาคตที่อาจมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นมากนอกเหนือจากการพึ่งพาตลาดหลักซึ่งคือ ตลาดจีนเพียงประเทศเดียว

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปอาจนำตัวแบบการพยากรณ์ที่ใช้ในครั้งนี้นำไปใช้ใหม่หรืออาจมีการเพิ่มเทคนิคการพยากรณ์ใหม่ในการวิจัยเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อผลการศึกษาที่ได้ไปปรับใช้ให้เหมาะสม

บรรณานุกรม

ไพศาล เรืองฤทธิ์. (2563). การพยากรณ์การผลิตและการส่งออกทเรียนไทย: กรณีศึกษาเชิงประจักษ์ด้วยวิธีการทางอนกรมเวลา (วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช). STOUIR at Sukhothai Thammathirat Open University. https://ir.stou.ac.th/handle/123456789/3079?locale=th

กฤษณะ จันทะนารักษ์. (2564). การผลิตและความต้องการในการส่งเสริมการผลิตทุเรียนตามมาตรฐาน การส่งออกของเกษตรกรแปลงใหญ่ทุเรียนอำเภอเมือง จังหวัดตราด (วิทยานิพนธ์ส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช). STOUIR at Sukhothai Thammathirat Open University. https://ir.stou.ac.th/handle/123456789/9517

กุสุมา สวนตะโก (2559). ผลกระทบต่อการส่งออกทุเรียนสดจากประเทศไทยไปสาธารณรัฐประชาชนจีนภายใต้มาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (SPS). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์). TU Digital. 10.14457/TU.the.2016.1661

ธนาวิทย์ บัวฝ้าย,เปรมกมล ปิยะทัตและกมลวรรณ เหล่ายัง (2566) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งออกทุเรียนสดของประเทศไทยไปยงั สาธารณรัฐประชาชนจีน.วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 18(2), 111-138.

ปรียาพร เยาว์ธานี. (2562). *การพยากรณ์ปริมาณการนำเข้าและส่งออกสินค้าในกลุ่มประเทศภูมิภาค ลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนระหว่างไทย-จีนตอนใต้ (ยูนนาน)* [วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.

จารุวรรณ สิงห์ม่วง และธิดาพร ศุภภากร. (2563). ตัวแบบพยากรณ์มูลค่าการส่งออกยางพาราของประเทศ. *วารสารวิชาการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 12*(15), 58-82.

ปัณณวิชญ์ พยุหวรรธนะ. (2559). *ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อวิปปิ้งครีม* [วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

การประยุกต์ใช้ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์ของศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน กับการดำเนินกิจกรรมทางด้านอวกาศของประเทศไทย

ชูเกียรติ น้อยฉิม[1*] ศึกษิต สุวรรณเนตร[2] ไพโรจน์ จงรวมกลาง [3] ธันยมัย ศรีกัลยาณบุตร[4]

รับบทความ: 15 มกราคม 2569 แก้ไขบทความ: 10 มีนาคม 2569 ตอบรับบทความ: 30 เมษายน 2569

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการดำเนินกิจกรรมอวกาศของประเทศไทย ผ่านกรอบแนวคิดทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์ของศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน ท่ามกลางบริบทการเปลี่ยนผ่านของโลกเข้าสู่ยุค “เศรษฐกิจอวกาศใหม่” (New Space Economy) ที่มุ่งเน้นการแข่งขันเชิงพาณิชย์และการแสวงหากำไรสูงสุด ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาความไม่ยั่งยืนและการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่คุ้มค่า บทความนี้เสนอการเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์จากระบบ “ทุนนิยม” ที่ให้ความสำคัญกับเงินทุนและการเติบโตทางวัตถุ สู่ระบบ “ปัญญานิยม” ที่ยึดถือปัญญาเป็นปัจจัยการผลิตหลัก โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ใน 3 มิติสำคัญ ได้แก่ (1) มิติด้านการผลิต ที่มุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและไม่ก่อให้เกิดขยะอวกาศ (2) มิติด้านการบริโภค ที่แยกแยะ “ความจำเป็น” (Needs) ออกจาก “ตัณหา” (Tanha) เพื่อมุ่งตอบสนองประโยชน์ใช้สอยที่แท้จริงมากกว่าการสร้างมูลค่าเทียม และ (3) มิติด้านโครงสร้างพื้นฐาน กรณีศึกษาการจัดตั้งท่าอวกาศยาน โดยประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันทางกฎหมาย ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การดำเนินกิจการอวกาศของไทยไม่ควรเป็นเพียงสัญญะแห่งความทะเยอทะยานทางวัตถุ แต่ควรเป็นเครื่องมือในการยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้าง “ศานติสุข” ให้แก่สังคม อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: พุทธเศรษฐศาสตร์ เศรษฐกิจอวกาศใหม่ กิจการอวกาศของไทย ศานติสุข กฎหมายอวกาศ

[1] รองศาสตราจารย์ประจำสำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

* อีเมล: chukeat.nio@mfu.ac.th

[2-3] นักศึกษาสำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

[4] ผู้ช่วยดำเนินงานสมาชิกวุฒิสภา

The Application of Professor Dr. Apichai Puntasen's Theory of Buddhist Economics to Thailand's Space Activities

Chukeat Noichim [1*]
Suksit Suwanneter [2]
Pairot Jongruamgalang [3]
Tanyamai Srikanlayanabut [4]

Abstract

This article aims to analyze and synthesize the direction of Thailand's space activities through the lens of Professor Dr. Apichai Puntasen's Theory of Buddhist Economics. Amidst the global transition into the "New Space Economy," characterized by intense commercial competition and profit maximization, developing nations face challenges regarding resource allocation efficiency and sustainability. This study proposes a paradigm shift from "Capitalism," which prioritizes capital and material growth, to "Wisdomism" (Panya-niyom), where wisdom serves as the primary factor of production. The analysis focuses on three key dimensions: (1) Production, emphasizing appropriate technology and the minimization of space debris; (2) Consumption, distinguishing between fundamental "Needs" and "Tanha" (Desire/Greed) to prioritize real value over artificial value; and (3) Infrastructure, specifically regarding the establishment of a spaceport, by applying the Sufficiency Economy Philosophy—moderation, reasonableness, and self-immunity through robust legal frameworks. The findings suggest that Thailand's space endeavors should not merely symbolize material ambition but must serve as instrumental tools for enhancing the quality of life and achieving "Shanti-suk" (Peaceful Happiness), the ultimate goal of true sustainable development.

Keywords: Buddhist Economics, New Space Economy, Thailand Space Activities, Shanti-Suk, Space Law

[1] Associate Professor, School of Law, Mae Fah Luang University
[*] Email: chukeat.nio@mfu.ac.th
[2-3] Student of School of law, Mae Fah Lung University
[4] Assistant attached to Member of the Senate

บทนำ

ยุคอวกาศ (Space Age) ได้ถือกำเนิดเกิดขึ้น เมื่อมนุษยชาติได้มีการส่งดาวเทียม "สปุตนิก" (Sputnik) ของโซเวียตขึ้นสู่ห้วงอวกาศ เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม ค.ศ. 1957 ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการเปิดพรมแดนใหม่ทางยุทธศาสตร์ แต่ยังถือเป็นการใช้อำนาจอ่อน (Soft Power) เพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่กลุ่มประเทศที่มิได้ฝักใฝ่ฝ่ายใด (Nonaligned nations) ท่ามกลางความขัดแย้งทางอุดมการณ์ของสงครามเย็นระหว่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต (รัสเซียในปัจจุบัน) โดยมีหมุดหมายสำคัญ คือ การสร้างรากฐานของเทคโนโลยีจรวด โดยการแข่งขันนี้สืบเนื่องมาจากนวัตกรรมขีปนาวุธ V2 ของเยอรมนีในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งหลังสงครามยุติทั้งสองมหาอำนาจต่างเร่งระดมบุคลากรทางเทคนิคชาวเยอรมันเข้าสู่โครงการของตน โดยสหรัฐฯ ดำเนินการผ่าน "ปฏิบัติการเปเปอร์คลิป" (Operation Paperclip) นำโดยแวร์เนอร์ ฟอน บราวน์ (Wernher von Braun) ในขณะที่ฝั่งโซเวียตได้รับการขับเคลื่อนโดยวิศวกรอัจฉริยะอย่าง เซอร์เกย์ โคโรเลฟ (Sergei Korolev) ทั้งนี้ ในระยะแรก สหภาพโซเวียตสามารถครองความเป็นผู้นำด้านอวกาศด้วยความสำเร็จที่ต่อเนื่อง อาทิ การส่งสุนัขไลก้า, การส่ง "ยูริ กาการิน" มนุษย์คนแรกขึ้นสู่วงโคจรในปี 1961 และการส่ง "วาเลนตินา เทเรชโควา" สตรีคนแรกขึ้นสู่อวกาศ เพื่อตอบโต้ความก้าวหน้านี้ สหรัฐฯ ได้ก่อตั้งองค์การบริหารการบินและอวกาศแห่งชาติ (National Aeronautics and Space Administration: NASA) ในปี 1958 เพื่อบูรณาการงานวิจัย แต่ความสำเร็จในทางปฏิบัติที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญเกิดขึ้นเมื่อประธานาธิบดี จอห์น เอฟ. เคนเนดี ประกาศพันธกิจพิชิตดวงจันทร์ นำไปสู่ความสำเร็จของโครงการ "อะพอลโล 11" ในปี 1969 ที่ส่งมนุษย์ลงสำรวจดวงจันทร์ได้เป็นครั้งแรก ส่งผลให้สหรัฐฯ พลิกกลับมาเป็นผู้นำ ในขณะที่โครงการของโซเวียตเริ่มประสบปัญหาภายหลังการเสียชีวิตของโคโรเลฟ (NASA, n.d.)นับเป็นการสิ้นสุดยุคทองแห่งการชิงไหวชิงพริบในอวกาศทางด้านการทหารและความมั่นคง และแปรเปลี่ยนสู่ยุคแห่งการสำรวจและการเข้าใช้ประโยชน์จากห้วงอวกาศเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสังคมโลกในปัจจุบัน (Stiglitz, 2000)

ซึ่งปัจจุบันนี้ ห้วงอวกาศมิใช่พรมแดนแห่งการเผชิญหน้าทางทหารอีกต่อไป แต่ได้กลายเป็น "เครื่องยนต์ทางเศรษฐกิจใหม่" (New Economic Engine) ของสังคมโลก เช่น ข้อมูล คือ ทรัพยากร และวงโคจร คือ โครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งกิจกรรมอวกาศได้สร้างรายได้ให้กับสังคมโลกอย่างมากมาย *(ในปี 2010 มูลค่าของอุตสหกรรมอวกาศนั้นอยู่ที่ประมาณ 276,000 ล้านดอลล่าร์ ก่อนที่จะพุ่งขึ้นไปถึง 660,000 ล้านดอลล่าร์สหรัฐในปีค.ศ. 2023 และ คาดการณ์ว่ามูลค่าจะทะยานไปแตะ 1,800,000 ล้านดอลล่าร์สหรัฐ (576,000,000 ล้านบาท) ในปี 2035 หรือพูดอีกนัยนึงได้ว่าตลาดอุตสาหกรรมอวกาศนั้นเติบโตปีละ 9% โดยเฉลี่ย ตามการคาดการณ์ของสภาเศรษฐกิจโลก (World Economic Forum) ซึ่งมีศักยภาพที่จะตีคู่ขึ้นมาเทียบเท่ากับอุตสาหกรรมเซมิคอนดัคเตอร์ได้ไม่ยากในอนาคตอันใกล้)* โดยการแข่งขันในศตวรรษที่ 21 จึงมิใช่การปักธงชาติบนดวงดาว แต่เป็นการช่วงชิงส่วนแบ่งในตลาดที่มีมูลค่ามหาศาลและการสร้างระบบนิเวศอวกาศที่ยั่งยืน (Space Sustainability) เพื่อรองรับอนาคตของมนุษยชาติ แต่อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า มีนักวิชาการส่วนหนึ่งมองว่ากิจการอวกาศเป็นการลงทุนที่สูงและ "ไม่คุ้มค่า" (Inefficient Allocation of Resources) นั้น

เพราะมีรากฐานมาจากหลักการทางเศรษฐศาสตร์และข้อจำกัดทางกฎหมายระหว่างประเทศที่สำคัญ 3 ประการ คือ (1) ปัญหาต้นทุนค่าเสียโอกาส (Opportunity Cost) และการจัดสรรงบประมาณแผ่นดิน (2) ความเสี่ยงสูงและระยะเวลาคืนทุนที่ยาวนาน (High Risk and Long Payback Period) (Weinzierl,2018) และ (3) ข้อจำกัดทางกฎหมายระหว่างประเทศเรื่องสิทธิในทรัพย์สิน (Property Rights Uncertainty) (Pop, 2009) ดังนั้น การนำงบประมาณมหาศาลไปทุ่มเทกับกิจการอวกาศถือเป็นการสร้าง "ต้นทุนค่าเสียโอกาส" อย่างมหาศาลต่อสังคม ทั้ง ๆ ที่ควรถูกนำไปใช้แก้ปัญหาเร่งด่วนบนพื้นโลก (Earth-first approach) เช่น ความยากจน การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หรือสาธารณสุข มากกว่า และ กิจการอวกาศมีลักษณะเป็น "Capital Intensive" หรือต้องใช้เงินทุนสูงมาก ในขณะที่ผลตอบแทนการลงทุน (Return on Investment: ROI) มีความไม่แน่นอนสูงมากเช่นกัน ซึ่งในทางนิติศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ การลงทุนลักษณะนี้ถือว่ามีความเสี่ยงทางเทคนิคและกฎหมายสูงเกินกว่าที่เอกชนทั่วไปจะแบกรับได้ *(ซึ่งปัจจุบัน ข้อเท็จจริงปรากฏว่าภาคเอกชนหันมาลงทุนดำเนินกิจกรรมทางอวกาศมากยิ่งขึ้น)* (Etzioni, 1964)

ซึ่งบทความนี้ ผู้เขียนที่จะทำการศึกษาการดำเนินกิจกรรมทางด้านอวกาศของประเทศไทยในฐานะประเทศกำลังพัฒนาทางด้านอวกาศ (Non Space-Faring Nation) โดยมีการนำเอาทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์ของศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน มาประยุกต์ใช้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะทำให้การดำเนินกิจการอวกาศของประเทศไทยเป็นการลงทุนที่สมเหตุสมผลและคุ้มค่าในทางเศรษฐศาสตร์และกฎหมาย

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์ของศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสนกับการดำเนินกิจกรรมทางด้านอวกาศของประเทศไทย

1. การดำเนินกิจกรรมทางด้านอวกาศของประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

กิจการอวกาศของประเทศไทยมิได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะผู้บริโภคเทคโนโลยี (Consumer) แต่มีวิวัฒนาการอย่างเป็นพลวัตสอดคล้องกับบริบทโลก ภายใต้พันธกรณีระหว่างประเทศในฐานะรัฐภาคีแห่งสนธิสัญญาหลักขององค์การสหประชาชาติจำนวน 2 ฉบับ ได้แก่ สนธิสัญญาอวกาศ ค.ศ. 1967 (Outer Space Treaty 1967) และความตกลงว่าด้วยการช่วยเหลือและส่งกลับฯ ค.ศ. 1968 (Rescue Agreement 1968) ซึ่งก่อให้เกิด "ความรับผิดชอบของรัฐ" (State Responsibility) ในการกำกับดูแลกิจกรรมอวกาศทั้งปวง (ชูเกียรติ น้อยฉิม, 2566) ทั้งนี้ พลวัตและวิวัฒนาการการดำเนินกิจกรรมทางด้านอวกาศของประเทศไทยเริ่มมาจากรัฐอำนาจนิยมสู่การเปิดเสรีเชิงพาณิชย์ และในปัจจุบันต้องเผชิญในการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจอวกาศใหม่ (New Space Economy) โดยสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 มิติหลัก ดังนี้

1) มิติด้านการสื่อสารและโครงสร้างพื้นฐาน (Telecommunication & Infrastructure) ที่เริ่มต้นจากการผูกขาดโดยรัฐผ่านกรมไปรษณีย์โทรเลขในปี พ.ศ. 2426 สู่วิวัฒนาการของการให้สัมปทานแก่ภาคเอกชนในการส่งดาวเทียม "ไทยคม" (Thaicom) ดวงแรกในปี พ.ศ. 2536 ซึ่งนับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่

เอกชนเข้ามามีบทบาทนำในการเชื่อมโยงโครงสร้างพื้นฐานอวกาศ ปัจจุบันโครงสร้างการกำกับดูแลได้ถูกถ่ายโอนสู่องค์กรอิสระอย่าง กสทช. และมีการจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะทางอย่างสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (GISTDA) และคณะกรรมการนโยบายอวกาศแห่งชาติ เพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติ

2) มิติด้านการพัฒนาเทคโนโลยีและวัตถุอวกาศ (Satellite Manufacturing) ประเทศไทยได้ยกระดับขีดความสามารถจาก "ผู้ซื้อ" (Buyer) สู่ "ผู้สร้าง" (Maker) อย่างเป็นรูปธรรม ในอดีตไทยพึ่งพาการผลิตจากต่างชาติ (เช่น ดาวเทียมไทยคม 1-8 หรือ THEOS-1) แต่ปัจจุบันสถาบันอุดมศึกษาและหน่วยงานความมั่นคงเริ่มมีศักยภาพในการสร้างดาวเทียมขนาดเล็ก (CubeSat/NanoSat) เองได้ อาทิ ดาวเทียม KNACKSAT ของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ดาวเทียม BCCSAT-1 ของภาคการศึกษาเอกชน และดาวเทียม NAPA-2 ของกองทัพอากาศ (สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ, ม.ป.ป.)

3) มิติด้านระบบนิเวศเศรษฐกิจใหม่ (New Space Ecosystem) การเกิดขึ้นของวิสาหกิจเริ่มต้น (Startups) ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (NIA) สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการผลักดันห่วงโซ่อุปทานอวกาศ (Space Supply Chain) ให้ครอบคลุมทั้งต้นน้ำ (Upstream) และปลายน้ำ (Downstream) โดยมีการพัฒนานวัตกรรมที่หลากหลายตั้งแต่วัสดุศาสตร์สำหรับยานอวกาศ ไปจนถึงแพลตฟอร์มวิเคราะห์ข้อมูลดาวเทียมเพื่อการเกษตร

2. สภาพปัญหาและความท้าทายหลักในการดำเนินกิจกรรมทางด้านอวกาศของประเทศไทย

แม้จะมีพัฒนาการที่เด่นชัด แต่ประเทศไทยยังเผชิญกับอุปสรรคที่สำคัญต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจอวกาศ เป็นต้นว่า (1) สุญญากาศทางกฎหมายภายใน (Legal Vacuum) แม้ประเทศไทยจะมีพันธกรณีระหว่างประเทศในการ "อนุญาตและกำกับดูแลอย่างต่อเนื่อง" (Authorization and Continuing Supervision) ตามข้อ 6 ของสนธิสัญญาอวกาศ ค.ศ. 1967 แต่ปัจจุบันประเทศไทยยังขาดกฎหมายอวกาศภายใน (National Space Law) ที่เป็นกฎหมายแม่บทในการให้อำนาจและกำกับดูแลกิจกรรมของเอกชนอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้เกิดความไม่ชัดเจนในเรื่องสิทธิ หน้าที่ และความรับผิด ซึ่งเป็นปัจจัยลบต่อความเชื่อมั่นของนักลงทุน (2) ข้อจำกัดด้านเทคโนโลยีระบบนำส่ง (Launch Vehicle Gap) ในขณะที่โลกตะวันตกมีบริษัทเอกชนอย่าง SpaceX เป็นแกนหลักในการขนส่งอวกาศ แต่ประเทศไทยยังคงติดกับดักทางความคิดที่มองเทคโนโลยีจรวดเป็นเรื่องของ "ความมั่นคงทางทหาร" (National Security) เพียงอย่างเดียว เห็นได้จากการพัฒนาจรวด DTI-1 ของสถาบันเทคโนโลยีป้องกันประเทศที่จำกัดวงอยู่ในภารกิจป้องกันประเทศ ในขณะที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่าง "บั้งไฟ" ไม่ได้รับการต่อยอดด้วยเทคโนโลยีขั้นสูง ภาวะนี้ทำให้ภาคเอกชนไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีต้นน้ำ (Upstream) ในส่วนของระบบขับดันได้ ซึ่งเป็นการตัดโอกาสในการพัฒนาท่าอวกาศยาน (Spaceport) เชิงพาณิชย์ และ (3) กับดักของการเป็นเพียงผู้ใช้ปลายน้ำ (Downstream Trap) แม้จะมีความตื่นตัวของผู้ประกอบการหน้าใหม่ (Startup) แต่โครงสร้างธุรกิจส่วนใหญ่ยังกระจุกตัวอยู่ที่การนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์ (Downstream) หรือการผลิตชิ้นส่วนย่อย การขาดขีดความสามารถในการ "ส่ง" (Launch)

ดาวเทียมด้วยตนเอง ทำให้ไทยต้องพึ่งพาเทคโนโลยีต่างชาติอย่างสิ้นเชิงในการเข้าสู่วงโคจร ซึ่งเป็นการสูญเสียดุลยภาพทางเศรษฐกิจและความมั่นคงในระยะยาว

ดังนั้น โดยสรุปแล้ว ทิศทางของกิจการอวกาศไทยในอนาคต จำเป็นต้องก้าวข้ามกรอบคิดแบบเดิมที่รัฐเป็นผู้ผูกขาด สู่การเป็น "ผู้อำนวยความสะดวก" (Facilitator) โดยเร่งตรากฎหมายอวกาศเพื่อปลดล็อกศักยภาพของภาคเอกชนในการพัฒนาเทคโนโลยีจรวดและท่าอวกาศยาน เพื่อเปลี่ยนประเทศไทยจากผู้ซื้อเทคโนโลยี มาเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมอวกาศแห่งภูมิภาคอาเซียนอย่างแท้จริง

3. กรอบแนวคิด: ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์ของศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน

3.1 แก่นสาระและปรัชญาของพุทธเศรษฐศาสตร์

นิยามและโลกทัศน์เบื้องหลังของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักซึ่งมีจุดกำเนิดจากอารยธรรมตะวันตก พบว่า เศรษฐศาสตร์ คือ “วิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เพื่อทำให้ปัจเจกบุคคลได้รับความพึงพอใจสูงสุด และทำให้สังคมได้บรรลุถึงสวัสดิการทางสังคมสูงสุดภายใต้ทรัพยากรที่มีจำกัด” โดยความพึงพอใจสูงสุด ถือเป็นสภาวะที่มีความหมายเฉพาะในเชิงเศรษฐศาสตร์ หมายถึงความรู้สึกพึงพอใจหลังจากการได้มาซึ่งวัตถุหรือบริการเพื่อการบริโภค และสวัสดิการทางสังคมสูงสุด (Social Welfare) หมายถึง ความพึงพอใจรวมกันของปัจเจกบุคคลในสังคม ในการได้มาซึ่งวัตถุในการบริโภค โดยวิธีคิดอย่างง่ายคือการนำความพึงพอใจของทุกคนมารวมกัน สำหรับแก่นกลางของเศรษฐศาสตร์ตะวันตกมีข้อสมมติฐานที่สำคัญซ่อนอยู่ โดยมีฐานคิดมนุษย์ทำทุกอย่างเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน (Self-interest) นำไปสู่แนวคิดการบรรลุความพึงพอใจสูงสุดของแต่ละคน และเมื่อทุกคนมีความพึงพอใจสูงสุด สังคมก็จะมีความพึงพอใจสูงสุด หรือสวัสดิการทางสังคมสูงสุดตามไปด้วย (อภิชัย พันธเสน, 2549)

พุทธเศรษฐศาสตร์จึงมีความแตกต่างจากเศรษฐศาสตร์กระแสหลักในการทำความเข้าใจมนุษย์และเป้าหมายสูงสุดของการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยนิยามและโลกทัศน์เบื้องหลังของพุทธเศรษฐศาสตร์ พบว่า พุทธเศรษฐศาสตร์ คือ “วิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลและสังคมบรรลุซึ่งศานติสุข จากการมีชีวิตอยู่ในโลกของวัตถุภายใต้เงื่อนไขของการมีทรัพยากรที่จำกัด” พุทธเศรษฐศาสตร์นั้นเข้าใจมนุษย์ตามความเป็นจริงตามหลักพุทธธรรม ซึ่งมีความลึกซึ้งกว่าข้อสมมติเรื่องผลประโยชน์ส่วนตน โดยเข้าใจว่ามนุษย์มีทั้งกิเลส (กล่าวคือ มีความไม่รู้ (อวิชชา) มีโลภ โกรธ และหลง) และศักยภาพ (กล่าวคือ มีความรัก มีความเมตตากรุณา มีความสามารถที่จะเติบโตทางจิตวิญญาณ มีปัญญาที่จะรู้เท่าทันตามความเป็นจริง) อีกทั้งไม่มีการกำหนดข้อสมมติใด ๆ ทั้งสิ้นเกี่ยวกับมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์ได้เข้าถึงความจริงโดยไม่มีมายามาบิดเบือน และเข้าใจมนุษย์ได้อย่างที่เป็นจริง คือมีทั้งจิตใจที่หยาบและละเอียดคลุกเคล้ากันไป พุทธเศรษฐศาสตร์เปลี่ยนเป้าหมายจาก “ความพึงพอใจสูงสุด” ที่เน้นความสุขจากการบริโภคหรือการได้มาซึ่งวัตถุเป็น “ศานติสุข” ที่เน้นความสุขในความหมายที่ไม่จำเป็นต้องบริโภคก็สามารถมีความสุขได้ รวมถึงความสุขจากการบริโภคที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เป็นความสุขอย่างสันติ มีความเบิกบาน สดชื่น ปรากฏอยู่ทุกขณะของชีวิต และเป็นความสุขที่มีเฉพาะในมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนายกระดับศักยภาพอย่าง

เต็มที่แล้วเท่านั้น เนื่องด้วยเมื่อปัจเจกชนบรรลุถึงซึ่งศานติสุข สังคมก็มีแนวโน้มที่จะบรรลุถึงซึ่งศานติสุขเช่นกัน แต่อย่างไรก็ดี พุทธเศรษฐศาสตร์มีข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง นั้นคือ ศานติสุขของสังคมโดยรวมจะเกิดขึ้นได้จำเป็นต้องคำนึงถึง การปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคม ที่ก่อให้เกิดปัญหาขัดแย้งกับการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ เช่น โครงสร้างทางเศรษฐกิจ, กลไกตลาด, และบทบาทของรัฐบาลนั้น การพัฒนาศักยภาพของปัจเจกบุคคลเพียงอย่างเดียว โดยไม่พิจารณาปัญหาโครงสร้าง ซึ่งอาจนำไปสู่ความล้มเหลวของระบบตลาด และการศึกษาจำเป็นต้องเห็นทั้งการพัฒนาจิตของปัจเจกบุคคลและการจัดสภาวะแวดล้อมที่ดี (สัปปายะ) ในเชิงโครงสร้างควบคู่กันไป

3.2 มิติการผลิตตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์

จากการศึกษาพบว่า พุทธเศรษฐศาสตร์มีจุดยืนตามแนวมิติการผลิต กล่าวคือ การศึกษาทุกสิ่งทุกอย่างตามสภาพความเป็นจริงที่ปรากฏด้วยความเข้าใจที่ไม่มีการบิดเบือน โดยเริ่มต้นจากความสัมพันธ์ที่ประกอบด้วยปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการผลิต (Production Process) และผลผลิตที่ได้ออกมา (Output) ซึ่งผลผลิตที่ได้ออกมานี้ ส่วนหนึ่งอาจถูกนำไปบริโภค ส่วนหนึ่งอาจถูกส่งต่อไปในกระบวนการผลิตอื่น และอีกส่วนหนึ่งอาจถูกปล่อยไว้ในสภาพแวดล้อม ในกระบวนการนี้ พุทธเศรษฐศาสตร์จะจำแนกผลลัพธ์ให้ชัดเจนว่าเป็นผลผลิต (Product) และของเสีย (Waste)

จุดยืนแบบพุทธศาสนาตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า ทำอย่างไรถึงจะทำให้มนุษย์มีความสุขอย่างแท้จริงมากที่สุด โดยเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น รวมทั้งสิ่งมีชีวิตและสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ให้น้อยที่สุด ดังนั้น การผลิตที่แท้จริงจะต้องไม่มีของเสียเกิดขึ้นในกระบวนการผลิต พุทธเศรษฐศาสตร์จึงวิพากษ์เศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่ลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ลง และให้ความสำคัญกับ “ทุน” เป็นปัจจัยการผลิตหลัก ในทางตรงกันข้าม พุทธเศรษฐศาสตร์เน้น “ทรัพยากรมนุษย์” โดยเฉพาะ “พลังสมอง” หรือ “จิตหรือสติปัญญาของมนุษย์” ซึ่งถือได้ว่าเป็นปัจจัยการผลิตหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ปัญญา” คือ วิถีการผลิตหลักของพุทธเศรษฐศาสตร์ จุดยืนแบบพุทธเศรษฐศาสตร์จะเน้นปัญญาเป็นปัจจัยการผลิตหลัก และถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในกระบวนการผลิต ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าระบบเศรษฐกิจของพุทธเศรษฐศาสตร์เป็น “ระบบปัญญานิยม” มิใช่ “ระบบทุนนิยม” โดยปัญญาจะทำหน้าที่ควบคุมความฉลาด เพื่อไม่ให้ทำงานผิดพลาด และเพื่อให้การผลิตดำเนินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

3.3 มิติการบริโภคตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์

จากการศึกษาพบว่า พุทธเศรษฐศาสตร์มีจุดยืนตามแนวมิติการบริโภค ถูกนำเสนอในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการ “ลดความทุกข์” ที่เกิดจากความจำเป็นพื้นฐาน ไม่ใช่การแสวงหา “ความพึงพอใจสูงสุด” (Utility) ตามที่เศรษฐศาสตร์กระแสหลักส่งเสริม เศรษฐศาสตร์กระแสหลักยอมรับว่าความต้องการของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุดและเสนอให้ตอบสนองความต้องการนั้น แต่พุทธเศรษฐศาสตร์วิพากษ์ว่านี่คือการยอมรับว่า “ความโลภเป็นสิ่งที่ถูกต้อง” และเสนอทางแก้ด้วยการบริโภคอย่างพอประมาณ (โภชเนมัตตัญญุตา) หรือเท่าที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ในสังคมบริโภคนิยมปัจจุบัน มีการสร้างความต้องการเทียม โดยการผูกสินค้าเข้ากับ

“อัตลักษณ์” หรือคุณค่าเชิงนามธรรม เช่น การดื่มเครื่องดื่มชูกำลังเพื่อสะท้อนความเป็น “ลูกผู้ชายตัวจริง” การบริโภคจึงกลายเป็นการบริโภค “สัญลักษณ์” จนเกิดวาทกรรมว่า “เพราะฉันบริโภค ฉันจึงมีตัวตน” (I consume, therefore I am) พุทธเศรษฐศาสตร์ปฏิเสธ “กามสุข” (ความสุขจากการเสพ) ว่าเป็นความสุขขั้นต่ำสุด ที่มีข้อบกพร่องหลายประการ เช่น ทำให้ไม่เป็นตัวของตัวเองและต้องอาศัยสิ่งภายนอก และชี้ว่าประสิทธิภาพที่แท้จริงคือ “ชีวิตที่ดี (Well Being) มาจากการบริโภคที่น้อยที่สุด” เพื่อมุ่งสู่ความสุขที่ประณีตกว่า เช่น ความสุขจากการให้ หรือประโยชน์สูงสุด คือ การพ้นทุกข์ (ปรมัตถะ)

เครื่องมือสำคัญในการบริโภคอย่างถูกต้องคือ “ปัญญา” ซึ่งช่วยให้มนุษย์เป็นอิสระจากลัทธิบริโภคนิยม โดยมีกระบวนการทางปัญญาที่สำคัญ ได้แก่

1) การเข้าใจเบญจขันธ์ ปัญญาช่วยให้รู้เท่าทันกระบวนการทำงานของจิต โดยเฉพาะ “สังขาร” (ตัวปรุงแต่ง) ที่เมื่อถูกกิเลสครอบงำจะทำให้เกิดความชอบ-ไม่ชอบ และการยึดมั่นถือมั่น (อัตตา) แต่หากจิตเป็นกลาง (อุเบกขา) การรับรู้จะเป็นไปตามจริงและไม่เกิดทุกข์

2) หลักกาลามสูตร เป็นหลักการวิเคราะห์ข้อมูลจากภายนอก โดยสอนว่าอย่าเพิ่งปลงใจเชื่อในสิ่ง 10 อย่าง แม้จะเป็นการอ้างตำรา, การใช้ตรรกะ, หรือเพราะนับถือว่าเป็นครู แต่ให้เชื่อเมื่อได้ทดลองปฏิบัติและรู้ได้ด้วยตนเองว่าสิ่งนั้นเป็นกุศล, ไม่มีโทษ, และนำไปสู่ประโยชน์สุข

3) หลักอิทัปปัจจยตา ปัญญาช่วยให้เห็นวงจรของทุกข์ว่ามีจุดเริ่มต้นจาก “อวิชชา” (ความไม่รู้) ซึ่งนำไปสู่การปรุงแต่ง (สังขาร), เกิดเป็น “ตัณหา” (ความอยาก), “อุปทาน” (ความยึดมั่นถือมั่น) และความทุกข์ในที่สุด ปัญญาจึงข้ามาตัดวงจรนี้ที่ต้นเหตุ

4) ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ การฝึกปัญญาอาศัย “ปรโตโฆสะ” คือการรับฟังเสียงสะท้อนจากภายนอกหรือกัลยาณมิตร และ “โยนิโสมนสิการ” คือการคิดวิเคราะห์เหตุผลอย่างแยบคายจากภายในตนเอง และ

5) หลักไตรสิกขา คือ หนทางปฏิบัติเพื่อการดับทุกข์อย่างสมบูรณ์ ประกอบด้วย ศีล (การกระทำชอบ), สมาธิ (การตั้งจิตมั่นชอบ) และปัญญา (ความเห็นชอบ)

3.4 มิติการกระจายผลผลิตตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์

จากการศึกษาพบว่า พุทธเศรษฐศาสตร์มีจุดยืนตามแนวมิติการกระจายผลผลิต มีสาระสำคัญกล่าวคือ การเปลี่ยนเป้าหมายจาก “สวัสดิการ” (Welfare) ในเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ซึ่งมักผูกติดกับการตอบแทนตาม “ผลิตภาพ” (productivity) หรือ “ความสามารถ” ไปสู่เป้าหมายคือ “ศานติสุข” (Peaceful Happiness) ของสังคม พุทธเศรษฐศาสตร์มองว่า ทฤษฎีการกระจายผลผลิตในปัจจุบันที่เน้นการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน (Self-interest) และการแข่งขัน ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง แนวคิดของพุทธเศรษฐศาสตร์จึงเริ่มต้นจากการพัฒนา “การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน” ให้อยู่ในระดับที่มีคุณลักษณะของ “ความพอเพียง” (Sufficiency) และนำไปสู่ “การพึ่งตนเอง” (Self-reliance) เมื่อปัจเจกบุคคลสามารถพึ่งพาตนเองได้แล้ว คือมีปัจจัยพื้นฐานเพียงพอ จึงจะสามารถพัฒนาไปสู่ขั้น “เมตตากรุณา” (Compassion) คือการ

“เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่” และแบ่งปันผลผลิตส่วนเกินให้กับผู้อื่น กระบวนการนี้จะนำไปสู่ “ศานติสุข” ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการกระจายผลผลิต

ในทางปฏิบัติ การกระจายผลผลิตลักษณะนี้จะสอดคล้องกับแนวคิด “ประชาธิปไตยพหุนิยม” (Democratic pluralism) ซึ่งเป็นการสร้างสมดุลระหว่าง 3 ภาคส่วน คือ รัฐ (State), ตลาด (Market), และประชาสังคม (Civil Society) โดยประชาสังคมต้องมีความเข้มแข็งและมีกลไกในการควบคุมรัฐและตลาดเพื่อให้เกิดการกระจายผลผลิตที่เป็นธรรม ตัวอย่างรูปธรรมของการกระจายผลผลิตตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์นั่นคือ “เกษตรทฤษฎีใหม่” ซึ่งเน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก โดยผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนก่อน จากนั้น จึงรวมกลุ่มกันในชุมชน เช่น สหกรณ์ เพื่อสร้างระบบแลกเปลี่ยนภายใน และสร้างอำนาจต่อรองกับตลาดภายนอก

3.5 การเชื่อมโยงความสัมพันธ์เพื่อความยั่งยืน

การเชื่อมโยงการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิตตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์ ชี้ให้เห็นว่าเป้าหมายของการเชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งระบบเข้าด้วยกันคือการมุ่งไปสู่ “ศานติสุขของสังคม”. โดยปกติ เศรษฐศาสตร์มักจะแยกส่วนการวิเคราะห์การผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิตออกจากกัน แต่พุทธเศรษฐศาสตร์มองว่าทั้งหมดนี้เป็นเรื่องราวเดียวกันที่ต้องพิจารณาแบบองค์รวม เมื่อพิจารณาการผลิตและการบริโภคเชื่อมโยงกัน จะเกิดความเข้าใจที่ชัดเจนว่า ความสุขที่แท้จริงของมนุษย์ไม่ได้เกิดจากการบริโภค การบริโภคเป็นเพียง “ความจำเป็น” เพื่อบำบัดความทุกข์หรือป้องกันความเสื่อมโทรมของร่างกาย (สรีรภาพ) เท่านั้น หากมนุษย์เข้าใจผิดว่าความสุขเกิดจากการบริโภค ก็จะนำไปสู่การใช้ทรัพยากรที่สิ้นเปลืองและไม่มีประสิทธิภาพ ในทางตรงกันข้าม ความสุขที่แท้จริงของมนุษย์ (ซึ่งอยู่เหนืออามิสสุขหรือกามสุข) เกิดจากการพัฒนามนุษย์ในกระบวนการของ “ไตรสิกขา” (ศีล สมาธิ ปัญญา) ซึ่งการพัฒนานี้จะนำไปสู่ “วงจรแห่งความดี” (Virtuous Cycle) เมื่อการผลิตและการบริโภคตั้งอยู่บนพื้นฐานของ “ความพอเพียง” (Sufficiency) และ “การพึ่งตนเอง” (Self-reliance) ปัญหาในมิติของ “การกระจายผลผลิต” ซึ่งมักเกิดจากการแย่งชิงทรัพยากร ก็จะถูกแก้ไขไปในตัว. เมื่อทุกคนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้เป็นพื้นฐาน ระบบเศรษฐกิจภายในชุมชนก็จะสมบูรณ์และมีเสถียรภาพ. ส่วนเกินที่เกิดขึ้นจากระบบที่ยั่งยืนนี้จึงไม่ใช่แค่ผลผลิตส่วนเกิน แต่คือ “การพัฒนาที่ยั่งยืนและเพิ่มความสุข” ให้กับสังคม

สรุปได้ว่า การเชื่อมโยงความสัมพันธ์เพื่อความยั่งยืนในแนวพุทธเศรษฐศาสตร์ คือการใช้ “ปัญญา” เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนกระบวนการไตรสิกขา เพื่อควบคุมการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิตให้เป็นไปอย่างถูกต้อง. เป้าหมายสูงสุดของมนุษย์จึงไม่ใช่การแสวงหาความสุขจากการบริโภควัตถุ แต่คือการบรรลุถึงความสุขที่แท้จริง (นิพพาน) ผ่านกระบวนการพัฒนามนุษย์นี้

วิเคราะห์เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์กับการดำเนินกิจกรรมอวกาศของประเทศไทย

ในขณะที่ประชาคมโลกกำลังก้าวเข้าสู่ยุค “เศรษฐกิจอวกาศใหม่” (New Space Economy) ซึ่งถูกขับเคลื่อนด้วยพลวัตของทุนนิยมและเทคโนโลยีขั้นสูง กิจการอวกาศมิได้จำกัดอยู่เพียงบทบาทของรัฐในการสำรวจเพื่อความมั่นคงอีกต่อไป แต่ได้ขยายปริมณฑลไปสู่ภาคธุรกิจที่มุ่งเน้นการแสวงหากำไรสูงสุด (Profit Maximization) ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ การจัดตั้งท่าอวกาศยาน การส่งดาวเทียมวงโคจรต่ำ และการท่องเที่ยวอวกาศ อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางกระแสธารแห่งการพัฒนาที่เชี่ยวกรากนี้ คำถามสำคัญทางปรัชญาและเศรษฐศาสตร์ได้ปรากฏขึ้นว่า ทิศทางใดคือความยั่งยืนที่แท้จริงของการดำเนินกิจกรรมอวกาศไทย ซึ่งบทวิเคราะห์นี้มุ่งหมายที่จะสังเคราะห์องค์ความรู้จากทฤษฎี “พุทธเศรษฐศาสตร์” ของ ศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน มาเป็นกรอบคิดฐานรากในการกำหนดทิศทางนโยบายอวกาศของไทยในอนาคต เพื่อเปลี่ยนผ่านจากระบบ “ทุนนิยม” ที่อาจนำไปสู่การเบียดเบียนทรัพยากร สู่ระบบ “ปัญญานิยม” ที่มุ่งเน้น “ศานติสุข” และความยั่งยืนอย่างแท้จริง ดังนี้

1. การเปลี่ยนผ่านวิถีการผลิต: จาก “ทุน” สู่ “ปัญญา” ในอุตสาหกรรมอวกาศ

โดยเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมักนิยาม “ทฤษฎีการผลิต” (Production Theory) ผ่านสมการ Q = f (K, L) โดยเน้นการใช้ทุน (K) และแรงงาน (L) เพื่อสร้างผลผลิตสูงสุด ในบริบทของอุตสาหกรรมอวกาศ สิ่งนี้ได้สะท้อนให้เห็นโดยผ่านการแข่งขันกันระดมทุนมหาศาลเพื่อสร้างจรวดและดาวเทียมจำนวนมาก โดยละเลยผลกระทบภายนอก (Externalities) เช่น ขยะอวกาศ (Space Debris) หรือมลภาวะจากการปล่อยจรวด ซึ่งทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์มองว่าเป็น “ของเสีย” (Waste) ที่เกิดจากกระบวนการผลิตที่ไร้ประสิทธิภาพและขาดความรับผิดชอบ ทั้งนี้ ทางศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน เสนอว่า ในพุทธเศรษฐศาสตร์ ปัจจัยการผลิตหลักมิใช่เงินทุน แต่คือ “ปัญญา” (Wisdom) เมื่อนำมาปรับใช้กับกิจการอวกาศไทย การพัฒนาอุตสาหกรรมต้นน้ำ (Upstream) เช่น การสร้างดาวเทียม หรือการจัดตั้งท่าอวกาศยาน (Spaceport) จึงไม่ควรตั้งเป้าหมายเพียงเพื่อการเติบโตทางตัวเลขเศรษฐกิจ (GDP) แต่ต้องใช้ “ปัญญา” ในการวิเคราะห์ความคุ้มค่าที่แท้จริง นอกจากนี้ การผลิตด้วยปัญญาในกิจการอวกาศ หมายถึง การเลือกใช้ “เทคโนโลยีที่เหมาะสม” (Appropriate Technology) และเทคโนโลยีอ่อน (Soft Technology) ที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อสภาพแวดล้อม เช่น การออกแบบดาวเทียม THEOS-2 ที่ต้องคำนึงถึงวัฏจักรชีวิตของผลิตภัณฑ์ (Life Cycle) ว่าเมื่อสิ้นอายุขัยแล้วจะไม่กลายเป็นขยะอวกาศที่เบียดเบียนวงโคจร ซึ่งสอดคล้องกับหลัก “การไม่เบียดเบียน” (Ahimsa) และสอดคล้องกับหลักการคำนึงถึง (due regard) ตามข้อ 9 ของสนธิสัญญาอวกาศ ค.ศ. 1967 ด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในห้วงอวกาศ หรือการวางแผนสร้างท่าอวกาศยานในประเทศไทย ที่ควรคำนึงถึงหลักการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมด้วยเช่นกัน (สุวิจักขณ์ จันดาพันธ์, 2568)

2. การบริโภคด้วยสติ: แยกแยะ “ความจำเป็น” (Needs) ออกจาก “ตัณหา” (Tanha)

โดยเศรษฐศาสตร์กระแสหลักตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า “ความต้องการ” (Wants) ของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด และการตอบสนองความต้องการเหล่านั้นนำมาซึ่งความพึงพอใจสูงสุด (Utility Maximization) ซึ่งแนวคิดนี้ได้ผลักดันให้เกิดอุตสาหกรรมอวกาศเชิงพาณิชย์ที่เน้นการสร้าง “อุปสงค์เทียม” ผ่านการตลาด เช่น บริการอินเทอร์เน็ตผ่านดาวเทียมที่กระตุ้นการบริโภคข้อมูลเกินความจำเป็น แต่ทั้งนี้ ในทางตรงกันข้าม พุทธเศรษฐศาสตร์จำแนกการบริโภคออกเป็นสองลักษณะ คือ การบริโภคเพื่อตอบสนอง “ความจำเป็น” (Needs) เพื่อการดำรงชีวิตและพัฒนาคุณภาพชีวิต กับการบริโภคเพื่อสนองความปรารถนาและความโลภ (Desire/Greed) สำหรับประเทศไทย การดำเนินกิจกรรมอวกาศในภาคส่วนปลายน้ำ (Downstream) นั้นควรเน้นการใช้ประโยชน์จากข้อมูลดาวเทียมเพื่อตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ (Basic Needs) เป็นลำดับแรก เช่น การใช้เทคโนโลยีอวกาศเพื่อการบริหารจัดการน้ำ การเตือนภัยพิบัติ การเกษตรเพื่อความมั่นคงทางอาหาร และการลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการศึกษาผ่านดาวเทียม ซึ่งการบริโภคในลักษณะนี้เรียกว่า “การบริโภคด้วยปัญญา” หรือ “การบริโภคพอดี” (Optimal Consumption) ซึ่งมุ่งเน้นประโยชน์ใช้สอยที่แท้จริง (Real Value) มากกว่าคุณค่าเทียมที่เกิดจากการปรุงแต่งภาพลักษณ์ (Artificial Value) การลงทุนในกิจการอวกาศของไทยจึงไม่ควรทำตามกระแสโลกที่เน้นความหรูหราฟุ่มเฟือย แต่ควรมุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีอวกาศเป็นเครื่องมือในการดับ “ทุกข์” (ความยากจน ความขาดแคลน) ของประชาชนในชาติ

3. ท่าอวกาศยานกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง: ความสมดุลของ ภูมิสังคม

สำหรับประเด็นการจัดตั้ง “ท่าอวกาศยาน” (Spaceport) ของประเทศไทย ซึ่งมีสถานะเป็น “ประตูเชื่อม” (Gateway) สู่ห้วงอวกาศ (ชูเกียรติ น้อยฉิม, 2567) และมีความจำเป็นในฐานะเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางด้านอวกาศนั้น หากพิจารณาผ่านมุมมองของพุทธเศรษฐศาสตร์และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะพบว่าหลักการสำคัญมิใช่อยู่ที่การมีเทคโนโลยีที่ล้ำหน้าที่สุด แต่คือ “ความพอประมาณ” (Moderation) “ความมีเหตุผล” (Reasonableness) และ “การมีภูมิคุ้มกัน” (Self-Immunity) ทั้งนี้ (ก) ความพอประมาณ เช่น ขนาดและรูปแบบของท่าอวกาศยานของประเทศไทยควรสอดคล้องกับศักยภาพทางเศรษฐกิจและภูมิศาสตร์ของประเทศ ไม่ควรลงทุนเกินตัวจนก่อให้เกิดหนี้สาธารณะที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ หรือสร้างสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ที่ทำลายระบบนิเวศท้องถิ่น (Ecosystem) ซึ่งไม่ได้แปลว่าทำเล็กๆ หรือใช้เทคโนโลยีต่ำ แต่หมายถึง "Right Sizing" หรือการลงทุนที่เหมาะสมกับ Demand จริง (Optimized Investment) เพื่อป้องกันการตีความผิดว่าพุทธเศรษฐศาสตร์ปฏิเสธความก้าวหน้า (ข) ความมีเหตุผล ซึ่งการจัดตั้งท่าอวกาศยานของประเทศไทยต้องมีเหตุผลรองรับที่ชัดเจนในเชิงอรรถประโยชน์ต่อสังคม (Social Utility) มิใช่เพียงเพื่อภาพลักษณ์ทางการเมือง รัฐต้องตอบคำถามให้ได้ว่า ท่าอวกาศยานจะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่และประเทศได้อย่างไร สอดคล้องกับหลัก “อิทธิบาท 4” ในการทำงานให้สำเร็จด้วยปัญญา และ (ค) การมีภูมิคุ้มกัน เนื่องจากกิจการอวกาศนั้นมีความเสี่ยงสูง (High Risk) ทั้งทางเทคนิคและทางกฎหมาย โดยเฉพาะประเด็นความรับผิดระหว่างประเทศ (International Liability) ตามอนุสัญญาความรับผิด ค.ศ. 1972 หาก

เกิดอุบัติเหตุ ดังนั้น ประเทศไทยจึงต้องมีระบบกฎหมายอวกาศภายใน (National Space Law) ที่เข้มแข็งและรัดกุม เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันและกำกับดูแลกิจกรรมของภาคเอกชนและรัฐ มิให้เกิดความประมาท (Appamāda) อันอาจนำมาซึ่งหายนะ และ

4. จากการครอบครองสู่การเกื้อกูล: มิติทางกฎหมายและจริยธรรม

เนื่องจากสนธิสัญญาอวกาศ ค.ศ. 1967 ได้วางหลักการสำคัญว่า ห้วงอวกาศเป็น “เขตแดนของมวลมนุษยชาติ” (Province of all mankind) และห้ามมิให้รัฐใดอ้างสิทธิการครอบครอง (Non-appropriation) ซึ่งหลักการนี้สอดคล้องอย่างลึกซึ้งกับทฤษฎีทางพุทธเศรษฐศาสตร์ที่ปฏิเสธ “ความยึดมั่นถือมั่น” ในตัวกูของกูหรือการสะสมโภคทรัพย์เพื่อสนองความโลภ (Greed) ในขณะที่กลุ่มประเทศมหาอำนาจทางด้านอวกาศทั้งหลายและภาคเอกชนบางกลุ่มพยายามตีความกฎหมายเพื่อเอื้อต่อการทำเหมืองอวกาศ (Space Mining) หรือการแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์อย่างสุดโต่ง เนื่องจากในปัจจุบัน ภูมิรัฐศาสตร์อวกาศ (Astropolitics) ของโลกมีการแข่งขันสูงมาก หากไทยยึดหลักการเน้นเรื่องการไม่เบียดเบียนและการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม (Equitable Sharing) ตามเจตนารมณ์ของความตกลงดวงจันทร์ ค.ศ. 1979 แม้ไทยจะยังไม่ได้ให้สัตยาบันก็ตาม แต่หลักการว่าด้วยทรัพยากรเป็นมรดกร่วมของมนุษยชาติ (Common Heritage of Mankind) นั้นสอดรับกับวิถีแห่งการลดละความตระหนี่และความเห็นแก่ตัวตามแนวพุทธนี้ อย่างเคร่งครัดฝ่ายเดียวในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านหรือมหาอำนาจด้านอวกาศมุ่งกอบโกยทรัพยากร อาจทำให้ไทยเสียเปรียบในการแข่งขันได้ ดังนั้น เพื่อหาวิธีการจัดการกับปัญหานี้ ประเทศไทยในฐานะรัฐภาคีแห่งสนธิสัญญาอวกาศฯ นี้ ควรส่งเสริมให้มีการปรับใช้หลักการ “ความร่วมมือระหว่างประเทศ” (International Cooperation) และ “การเกื้อกูลกัน” (Mutual Assistance) โดยใช้กลไกทางการทูตอวกาศผลักดันให้เกิดการแบ่งปันผลประโยชน์ที่สมเหตุสมผลขึ้นได้

สรุปและข้อเสนอแนะ

การดำเนินกิจกรรมอวกาศของประเทศไทยภายใต้กระบวนทัศน์ “พุทธเศรษฐศาสตร์” มิใช่การปฏิเสธความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีหรือการหันหลังให้กับโลกสมัยใหม่ หากแต่เป็นการ “ตื่นรู้” (Awakening) เพื่อก้าวไปข้างหน้าด้วยปัญญา เป็นการเปลี่ยนวิถีการผลิตจาก “ทุนนิยม” ที่มุ่งกำไรและสร้างขยะ สู่ “ปัญญานิยม” ที่มุ่งสร้างสรรค์นวัตกรรมที่เกื้อกูลต่อชีวิตและธรรมชาติ เปลี่ยนการบริโภคจาก “ตัณหา” สู่ “ความจำเป็น” ที่แท้จริง และเปลี่ยนการแข่งขันแย่งชิงทรัพยากร สู่ความร่วมมือและการแบ่งปัน

ดังนั้น การจัดตั้งท่าอวกาศยานของประเทศไทยหรือการส่งดาวเทียมดวงต่อไปของไทย จึงไม่ควรเป็นเพียงสัญญะแห่งความทะเยอทะยานทางวัตถุ แต่ควรเป็นเครื่องมือแห่งปัญญาที่ช่วยนำพาให้สังคมไทยและสังคมโลกบรรลุถึง “ศานติสุข” อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาที่ยั่งยืน และเป็นพันธกิจที่แท้จริงของมนุษยชาติในการออกเดินทางสู่ดวงดาว

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ประเทศไทยควรบรรจุหลักเกณฑ์การประเมินการดำเนินโครงการอวกาศทั้งหลายที่จะทำขึ้นในอนาคต ให้มีการเพิ่มตัวชี้วัดด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม (Social & Environmental KPI) นอกเหนือจากผลตอบแทนจากการลงทุน (ROI) ทางการเงินเท่านั้น

ข้อเสนอแนะเชิงกฎหมาย

เร่งตรา (ร่าง) พระราชบัญญัติกิจการอวกาศ พ.ศ. ... ที่มีบทบัญญัติที่รองรับพันธกรณีระหว่างประเทศตามที่ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีในสนธิสัญญาสหประชาชาติที่เกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมอวกาศ คือ สนธิสัญญาอวกาศ ค.ศ. 1967 (United Nations, 1967) และความตกลงว่าด้วยการช่วยเหลือและส่งกลับฯ ค.ศ. 1968 (Rescue Agreement 1968) และ อนุสัญญาอื่น ๆ ที่ประเทศไทยยังไม่ได้เข้าเป็นภาคี เช่น อนุสัญญาว่าด้วยความรับผิด ค.ศ. 1972 เรื่องความรับผิดต่อวัตถุอวกาศ (ขยะอวกาศ) ที่เข้มข้นกว่ามาตรฐานสากล เพื่อสร้างจุดขายเรื่อง "Clean Space Economy" เป็นต้น และ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

โดยประเทศไทยควรส่งเสริมผู้ประกอบการหน้าใหม่ (Startup) ของประเทศไทยที่ทำธุรกิจซึ่งตรงกับทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์ เช่น ด้านการกำจัดขยะอวกาศ หรือเทคโนโลยีดาวเทียมเพื่อสังคม (Social Enterprise in Space)

บรรณานุกรม

ชูเกียรติ น้อยฉิม. (2566). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการการจัดตั้งท่าอวกาศยานของประเทศไทย: มิติทางด้านกฎหมายและความเป็นไปได้.* มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.

ชูเกียรติ น้อยฉิม. (2567). ท่าอวกาศยานในฐานะ ‘ประตูเชื่อม’ โลกกับห้วงอวกาศ: ศึกษาเปรียบเทียบมาตรการทางด้านกฎหมายของสหรัฐอเมริกา สหพันธรัฐรัสเซีย ออสเตรเลีย อินโดนีเซีย และสาธารณรัฐประชาชนจีน. *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 17*(1), 45–64.

สุวิจักขณ์ จันดาพันธ์. (2568). แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอวกาศใหม่ของประเทศไทยให้สอดคล้องกับกฎหมายอวกาศระหว่างประเทศ. วารสารนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, 8(2), 278-326.

สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน). (ม.ป.ป.). *ทำไมคนไทยต้องสนใจอวกาศ? เจาะลึกอุตสาหกรรมมูลค่าล้านล้านบาท ที่กำลังเติบโตอย่างต่อเนื่อง.* https://www.gistda.or.th/news_view.php?n_id=8091&lang=TH.

อภิชัย พันธเสน และคณะ. พุทธเศรษฐศาสตร์ ฉบับนิสิต นักศึกษา และประชาชน. สำนักพิมพ์ดอกหญ้า วิชาการ, 2549.

Etzioni, A. (1964). The Moon-Doggle. *American Political Science Review, 58*(4), 980-981.

Pop, V. (2009). *Who Owns the Moon?: Extraterrestrial Aspects of Land and Mineral Resources Ownership.* Springer.

Stiglitz, J. E. (2000). *Economics of the Public Sector.* W.W. Norton & Company.

Weinzierl, M. (2018). Space, the Final Economic Frontier. *Journal of Economic Perspectives, 32*(2), 173–92. https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jep.32.2.173

NASA. (n.d.). *Wernher von Braun*. NASA. https://www.nasa.gov/people/wernher-von-braun/

United Nations. (1967). *Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies.* United Nations. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/introouterspacetreaty.html

วารสารปราชญ์ประชาคม
ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2569
Journal of Scholar Community
Vol.4 No.2 March-April 2026

หลักธรรมที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันและหลักธรรมในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

พระมหาภาณุวิชญ์ ภาณุวิชุชโญ นามบุดดี [1*]
พระครูสังฆรักษ์กันตพงศ์ กนฺตวโส ศานติศีรี [2]
อาทิตย์ ชูชัย [3]

รับบทความ: 15 มกราคม 2569 แก้ไขบทความ: 19 มีนาคม 2569 ตอบรับบทความ: 11 เมษายน 2569

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยเน้นหลักธรรมที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข การพัฒนาตนเอง และการสร้างประสิทธิภาพในการทำงานร่วมกัน การวิเคราะห์นี้ครอบคลุมหลักธรรมสำคัญ เช่น อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 และอปริหานิยธรรม 7 ซึ่งแต่ละหลักธรรมมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และการปรับพฤติกรรมของบุคคลให้เหมาะสมกับการใช้ชีวิตในสังคมและการทำงานเป็นทีม ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการนำหลักธรรมเหล่านี้มาปฏิบัติอย่างจริงจังสามารถช่วยลดความขัดแย้ง สร้างความเข้าใจอันดี พัฒนาทักษะการสื่อสาร และส่งเสริมความร่วมมือในองค์กรและสังคมได้อย่างยั่งยืน บทความนี้สรุปว่าหลักธรรมมิใช่เพียงแนวคิดทางศาสนา แต่เป็นเครื่องมือที่มีคุณค่าในการนำทางชีวิตและสร้างสังคมที่เข้มแข็ง

คำสำคัญ: หลักธรรม ชีวิตประจำวัน การทำงานร่วมกัน

[1-3] คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
[*] phanusun1144@gmail.com

The Principles of Dharma that can be applied in the daily life and Principle of Dharma in working with others

Phramaha Phanuvich Phanuvichayo [1*]
Kantaphong santikhiri [2]
Artit Choochai [3]

Abstract

This scholarly paper investigates and examines Buddhist Dharma principles that can be applied to both personal life and cooperative endeavors. It focuses on principles designed to encourage harmony, individual growth, and effective teamwork. The study delves into essential Dharma principles like the Four Bases of Power (Iddhipada 4), the Four Bases of Social Integration (Sangahavatthu 4), the Four Divine Abodes (Brahmavihara 4), and the Seven Conditions of Non-Decline (Aparihaniya-Dhamma 7). Each of these concepts is vital for cultivating virtues, ethical conduct, and behavioral changes necessary for successful social interaction and group work.The findings reveal that the dedicated practice of these principles can substantially decrease disputes, foster mutual comprehension, sharpen communication abilities, and nurture enduring cooperation within both organizations and society. This paper concludes that Dharma principles are not just religious doctrines but are also valuable instruments for navigating life and creating a strong community.

Keywords: Buddhist Concepts, Personal Well-Being, Team Collaboration

[1-3] Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahamakut Buddhist University
[*] Email: phanusun1144@gmail.com

บทนำ

ในโลกปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การดำเนินชีวิตประจำวันและการทำงานร่วมกับผู้อื่นกลายเป็นความท้าทายที่สำคัญสำหรับบุคคลและองค์กร ไม่ว่าจะเป็นความเครียดจากการทำงาน ความขัดแย้งระหว่างบุคคล หรือการขาดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ปัญหาเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและประสิทธิภาพในการทำงาน การแสวงหาแนวทางในการรับมือกับความท้าทายเหล่านี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ให้แนวทางอันลึกซึ้งและเป็นสากลที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความสุข ความสงบ และความสำเร็จในชีวิตได้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551) หลักธรรมมิได้จำกัดอยู่เพียงแค่การปฏิบัติทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นปรัชญาชีวิตที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเอง การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น และการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวันและในการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2563) การทำความเข้าใจและประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้จะช่วยให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีสติ มีปัญญา และมีความเมตตา ซึ่งจะส่งผลดีต่อทั้งตนเองและสังคมโดยรวม บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาและวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสองบริบทสำคัญ ได้แก่ การดำเนินชีวิตประจำวันและการทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยจะมุ่งเน้นหลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาตนเอง การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี การแก้ไขความขัดแย้ง และการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานเป็นทีม นอกจากนี้บทความยังจะนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการสังเคราะห์และเชื่อมโยงหลักธรรมที่หลากหลายเข้าด้วยกันเพื่อสร้างกรอบแนวคิดที่บูรณาการสำหรับการประยุกต์ใช้ในยุคปัจจุบัน

ขอบเขตของการศึกษาในบทความนี้จะครอบคลุมหลักธรรมสำคัญที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในพระพุทธศาสนา เช่น อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 และอปริหานิยธรรม 7 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เน้นการปฏิบัติและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข การวิเคราะห์จะพิจารณาถึงความหมาย ความสำคัญ และแนวทางการประยุกต์ใช้ของแต่ละหลักธรรมในสถานการณ์จริง รวมถึงการนำเสนอตัวอย่างและกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพที่ชัดเจนและสามารถนำไปปรับใช้ได้จริง โครงสร้างของบทความนี้จะเริ่มต้นด้วยบทนำที่กล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของหัวข้อ ตามด้วยการอธิบายหลักธรรมที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันและหลักธรรมในการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างละเอียด พร้อมการอ้างอิงที่ถูกต้องตามรูปแบบ APA 7th edition หลังจากนั้นจะนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิเคราะห์ และปิดท้ายด้วยบทสรุปที่รวบรวมประเด็นสำคัญและข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในอนาคต การศึกษาครั้งนี้คาดว่าจะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมสำหรับผู้ที่สนใจในการนำหลักธรรมมาใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืน (Wallace, 2011)

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

หลักธรรมที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

การดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์เต็มไปด้วยความท้าทายและโอกาส การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้จะช่วยให้บุคคลสามารถรับมือกับสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างมีสติ มีปัญญา และมีความสุข หลักธรรมเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองจากภายในสู่ภายนอก ส่งผลให้ชีวิตมีความสมดุลและเปี่ยมด้วยคุณภาพ (กนกพรรณ สีเขียว, 2560)

อิทธิบาท 4 หลักแห่งความสำเร็จ

อิทธิบาท 4 คือหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จและความเจริญก้าวหน้า ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา หลักธรรมนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในทุกด้านของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การทำงาน หรือการพัฒนาตนเอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551)

ฉันทะ คือองค์ประกอบแรกและเป็นจุดเริ่มต้นของความสำเร็จ เปรียบเสมือนเชื้อเพลิงที่จุดประกายให้เกิดการขับเคลื่อนไปข้างหน้า ไม่ใช่เพียงแค่ความชอบผิวเผิน แต่เป็นความพึงพอใจอย่างลึกซึ้ง มีความรักใคร่ผูกพัน และกระตือรือร้นในสิ่งที่กำลังจะทำหรือกำลังทำอยู่ การมีฉันทะนี้จะสร้างแรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) ที่แข็งแกร่ง ทำให้บุคคลไม่รู้สึกเบื่อหน่ายหรือท้อแท้ได้ง่าย แม้จะต้องเผชิญกับความท้าทายหรืออุปสรรคก็ตาม เมื่อบุคคลมีฉันทะในสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างแท้จริง จิตใจจะจดจ่ออยู่กับสิ่งนั้นด้วยความยินดี ไม่ใช่ด้วยความรู้สึกถูกบังคับหรือจำใจทำ ความพอใจนี้ไม่ได้เกิดจากผลตอบแทนภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากความสุขที่ได้จากการลงมือทำ การเรียนรู้ และการพัฒนาตนเองในกระบวนการนั้นๆ ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ นักเรียนที่มีฉันทะในการเรียนรู้ ไม่เพียงแต่จะทำความเข้าใจบทเรียนได้ดีขึ้นเท่านั้น แต่ยังมีความสุขกับการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม การตั้งคำถาม และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น (สุขุม นวลสกุล, 2548) พวกเขาจะมองว่าการเรียนรู้เป็นเรื่องสนุกและท้าทาย ไม่ใช่ภาระ นอกเหนือจากการศึกษา ฉันทะยังมีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทของการทำงาน ผู้ที่มีฉันทะในอาชีพของตนจะทำงานด้วยความมุ่งมั่น ทุ่มเท และมีความคิดสร้างสรรค์ พวกเขาจะมองหาโอกาสในการปรับปรุงและพัฒนาสิ่งต่างๆ อยู่เสมอ เพราะความรักในงานนั้นเป็นแรงผลักดัน ไม่ใช่เพียงแค่การทำตามคำสั่งหรือเพื่อเงินเดือนเท่านั้น เช่น วิศวกรที่มีฉันทะในการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ จะใช้เวลาศึกษาค้นคว้าเทคโนโลยีล่าสุด และไม่ย่อท้อต่อความล้มเหลวในการทดลอง เพราะความพอใจในการสร้างสรรค์คือแรงขับเคลื่อนหลัก หรือแม้แต่แม่บ้านที่มีฉันทะในการดูแลครอบครัว ก็จะมีความสุขกับการจัดบ้าน ทำอาหาร และดูแลสมาชิกในครอบครัวด้วยความเต็มใจและใส่ใจในทุกรายละเอียด การสร้างฉันทะสามารถทำได้โดยการค้นหาสิ่งที่ตนเองสนใจและถนัด หรือการปรับมุมมองต่อสิ่งที่จะทำ ให้เห็นถึงคุณค่าและประโยชน์ของสิ่งนั้น การเริ่มต้นจากความชอบเล็กๆ และค่อยๆ พัฒนาให้กลายเป็นความรักความผูกพัน จะช่วยให้ฉันทะเติบโตและเป็นพลังขับเคลื่อนที่ยั่งยืน

วิริยะ คือความพยายามอย่างไม่ย่อท้อ ไม่ว่าอุปสรรคจะใหญ่หลวงเพียงใดก็ตาม เมื่อมีฉันทะแล้ว สิ่งที่ตามมาคือการลงมือทำด้วยความเพียรพยายามอย่างสม่ำเสมอ ความเพียรนี้ไม่ใช่แค่การทำงานหนัก แต่เป็นการ

ทำงานอย่างมีสติ มีเป้าหมาย และไม่ยอมแพ้ต่อความยากลำบากหรือความล้มเหลวที่อาจเกิดขึ้นระหว่างทาง ในเส้นทางสู่ความสำเร็จ ย่อมมีอุปสรรคและความท้าทายเกิดขึ้นเสมอ วิริยะจึงเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นอย่างยิ่งในการเอาชนะสิ่งเหล่านั้น ผู้ที่มีวิริยะจะมองว่าอุปสรรคเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง พวกเขาจะไม่ท้อถอยเมื่อพบกับความผิดพลาด แต่จะใช้ความผิดพลาดนั้นเป็นบทเรียนในการปรับปรุงและก้าวต่อไป ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ การฝึกฝนทักษะใหม่ๆ ที่ต้องใช้ความอดทนและความพยายามอย่างสม่ำเสมอ เช่น การเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ การเล่นดนตรี หรือการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพที่ดี สิ่งเหล่านี้ล้วนต้องอาศัยวิริยะในการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานกว่าจะเห็นผลลัพธ์ (สุขุม นวลสกุล, 2548) ในบริบทของการทำงาน วิริยะหมายถึงการทำงานอย่างเต็มกำลังความสามารถ การแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อน การรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองอย่างไม่บกพร่อง และการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองอยู่เสมอ พนักงานที่มีวิริยะจะมีความมุ่งมั่นที่จะทำโปรเจกต์ให้สำเร็จตามเป้าหมาย แม้จะต้องทำงานล่วงเวลาหรือเผชิญกับข้อจำกัดต่างๆ ก็ตาม พวกเขาจะพยายามหาทางออกและไม่ยอมแพ้จนกว่าจะบรรลุผลสำเร็จ วิริยะยังรวมถึงการรักษาความสม่ำเสมอในการปฏิบัติ ไม่ใช่แค่การทุ่มเทในช่วงแรกแล้วหยุดไป แต่เป็นการรักษาแรงผลักดันและวินัยในการทำงานอย่างต่อเนื่อง การมีวิริยะจะช่วยให้บุคคลสามารถสร้างนิสัยที่ดี และก้าวข้ามขีดจำกัดของตนเองได้อย่างแท้จริง

จิตตะ คือการเอาใจใส่ จดจ่อ และตั้งมั่นในสิ่งที่ทำ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านหรือวอกแวกไปกับสิ่งเร้ารอบข้าง เมื่อมีฉันทะและวิริยะแล้ว การมีจิตตะจะช่วยให้การลงมือทำนั้นมีคุณภาพและประสิทธิภาพสูงสุด การจดจ่ออยู่กับงานอย่างเต็มที่ ทำให้บุคคลสามารถใช้ศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มเปี่ยม และลดโอกาสในการเกิดข้อผิดพลาด ในโลกที่เต็มไปด้วยสิ่งรบกวนมากมายในปัจจุบัน การมีจิตตะจึงเป็นทักษะที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง การทำงานแบบ Multi-tasking หรือการทำหลายสิ่งพร้อมกัน อาจทำให้งานเสร็จเร็วขึ้นในบางกรณี แต่บ่อยครั้งก็ส่งผลให้คุณภาพของงานลดลงและเกิดความผิดพลาดได้ง่าย การมีจิตตะคือการเลือกที่จะจดจ่อกับงานทีละอย่างอย่างตั้งใจ ทำให้สามารถวิเคราะห์ปัญหาได้อย่างลึกซึ้ง คิดหาวิธีแก้ไขได้อย่างรอบคอบ และลงมือทำได้อย่างประณีต ตัวอย่างเช่น การจดจ่อกับการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์อย่างตั้งใจ นักเรียนที่มีจิตตะจะสามารถทำความเข้าใจโจทย์ วิเคราะห์ข้อมูล และคำนวณได้อย่างแม่นยำ ลดโอกาสในการเกิดข้อผิดพลาดจากการขาดสมาธิ หรือในบริบทของการทำงาน ศัลยแพทย์ที่มีจิตตะในการผ่าตัดจะสามารถจดจ่ออยู่กับขั้นตอนที่ละเอียดอ่อนได้อย่างเต็มที่ทำให้การผ่าตัดเป็นไปอย่างราบรื่นและปลอดภัย หรือนักเขียนที่มีจิตตะในการสร้างสรรค์ผลงาน จะสามารถจดจ่ออยู่กับความคิดและถ้อยคำ ทำให้งานเขียนมีคุณภาพและเข้าถึงผู้อ่านได้อย่างลึกซึ้ง การฝึกฝนจิตตะสามารถทำได้ผ่านการเจริญสติ การทำสมาธิ หรือการฝึกสมาธิสั้นๆ ก่อนเริ่มงาน เพื่อให้จิตใจสงบและพร้อมที่จะจดจ่อกับสิ่งที่อยู่ตรงหน้า การมีจิตตะจะช่วยให้บุคคลสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดความเครียด และเพิ่มความพึงพอใจในผลงานของตนเอง

วิมังสา คือการใช้ปัญญาพิจารณา ตรวจสอบ และประเมินผลสิ่งที่ทำอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดการพัฒนาและแก้ไขข้อบกพร่องอยู่เสมอ เป็นองค์ประกอบสุดท้ายที่ทำให้กระบวนการทั้งหมดสมบูรณ์และนำไปสู่การเติบโตอย่างแท้จริง ไม่ใช่แค่การทำตามขั้นตอน แต่เป็นการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ ผู้ที่มีวิมังสาจะมี

ความสามารถในการมองย้อนกลับไปที่การกระทำของตนเอง ประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น และพิจารณาหาจุดที่สามารถปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นได้ พวกเขาจะไม่ยึดติดกับวิธีการเดิมๆ หากพบว่ามีวิธีที่ดีกว่า หรือหากผลลัพธ์ที่ได้ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ การมีวิมังสาช่วยให้บุคคลสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ ทั้งจากความสำเร็จและความล้มเหลว และนำบทเรียนเหล่านั้นมาปรับใช้ในการทำงานครั้งต่อไป (สุขุม นวลสกุล, 2548) ตัวอย่างเช่น การทบทวนผลการทำงานเพื่อหาจุดที่ต้องปรับปรุง หลังจากนำเสนอโปรเจกต์เสร็จสิ้น ผู้ที่มีวิมังสาจะวิเคราะห์ว่ามีส่วนใดที่สามารถนำเสนอได้ดีขึ้น มีข้อมูลใดที่ขาดหายไป หรือมีวิธีการสื่อสารใดที่สามารถปรับปรุงได้ เพื่อให้การนำเสนอครั้งต่อไปมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น หรือในบริบทของนักวิทยาศาสตร์ การมีวิมังสาคือการตรวจสอบสมมติฐาน การวิเคราะห์ผลการทดลองอย่างละเอียด และการปรับปรุงวิธีการวิจัยเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่แม่นยำยิ่งขึ้น วิมังสายังรวมถึงการเปิดใจรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่น การยอมรับคำวิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ และการนำข้อเสนอแนะเหล่านั้นมาพิจารณาเพื่อการพัฒนาตนเอง การมีวิมังสาทำให้บุคคลเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่พร้อมที่จะพัฒนาและปรับปรุงตนเองให้ดียิ่งขึ้นอยู่เสมอ

โดยสรุปแล้ว อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่ทรงคุณค่าและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในทุกแง่มุมของชีวิต การมีฉันทะเป็นแรงขับเคลื่อน การมีวิริยะเป็นความมุ่งมั่นไม่ย่อท้อ การมีจิตตะเป็นสมาธิในการทำงาน และการมีวิมังสาเป็นปัญญาในการปรับปรุงและพัฒนา ทั้งสี่องค์ประกอบนี้ทำงานร่วมกันอย่างกลมกลืน เพื่อนำพาบุคคลไปสู่ความสำเร็จ ความสุข และความเจริญในชีวิตได้อย่างยั่งยืน

พรหมวิหาร 4 หลักแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

พรหมวิหาร 4 คือหลักธรรมที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับคนรอบข้าง และนำไปสู่ความสงบสุขในสังคม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2563)

เมตตา (ความรักใคร่ ปรารถนาดี) เมตตา คือความปรารถนาดีต่อผู้อื่นอย่างไม่มีประมาณ ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ปราศจากทุกข์ภัย ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นใคร มาจากไหน หรือมีความสัมพันธ์อย่างไรกับเรา เมตตาไม่ใช่ความรักแบบใคร่ในเชิงชู้สาว หรือความรักแบบยึดติด แต่เป็นความรักที่บริสุทธิ์ ปรารถนาดีอย่างสากล เป็นความรู้สึกที่แผ่ขยายออกไปโดยไม่มีขีดจำกัด ไม่มีการแบ่งแยก ไม่มีการเลือกที่รักมักที่ชัง การมีเมตตาทำให้จิตใจอ่อนโยน เปี่ยมด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และพร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน (Goldstein, 2011) เมตตาเป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ที่ดี เพราะเมื่อเราปรารถนาดีต่อผู้อื่นอย่างแท้จริง ผู้อื่นก็จะสัมผัสได้ถึงความจริงใจและเปิดใจรับเราเช่นกัน การแผ่เมตตาสามารถเริ่มต้นได้จากตนเองก่อน ด้วยการปรารถนาให้ตนเองมีความสุข ปราศจากทุกข์ภัย เมื่อจิตใจของเราเต็มเปี่ยมด้วยเมตตาต่อตนเองแล้ว เราก็จะสามารถแผ่ขยายเมตตานั้นออกไปสู่ผู้อื่นได้อย่างเป็นธรรมชาติ เริ่มจากบุคคลใกล้ชิด เช่น ครอบครัว เพื่อนสนิท เพื่อนร่วมงาน ไปจนถึงบุคคลทั่วไป และแม้กระทั่งศัตรู การฝึกแผ่เมตตาอย่างสม่ำเสมอจะช่วยชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ลดความโกรธ ความเกลียดชัง และความอิจฉาริษยาลงได้ ทำให้จิตใจสงบและมีความสุขมากขึ้นในทุกขณะ ในชีวิตประจำวัน การ

แสดงออกซึ่งเมตตาสามารถทำได้ในหลายรูปแบบ ตัวอย่างที่ง่ายที่สุดคือ การพูดจาไพเราะกับคนในครอบครัว การใช้คำพูดที่อ่อนโยน ให้เกียรติ และสร้างสรรค์ ไม่เพียงแต่จะสร้างบรรยากาศที่ดีในบ้าน แต่ยังช่วยเสริมสร้างความผูกพันและความเข้าใจซึ่งกันและกัน การแสดงความห่วงใยเมื่อสมาชิกในครอบครัวไม่สบาย การรับฟังปัญหาด้วยความเข้าใจ หรือการให้กำลังใจเมื่อเผชิญกับความยากลำบาก ล้วนเป็นการแสดงออกซึ่งเมตตา นอกจากนี้ การช่วยเหลือเพื่อนบ้านที่กำลังลำบาก เช่น การช่วยยกของ การดูแลสัตว์เลี้ยงให้ในยามที่เขาไม่อยู่ หรือการแบ่งปันอาหาร ก็เป็นการแสดงออกถึงเมตตาจิตที่ทำให้สังคมน่าอยู่ขึ้น ในบริบทของการทำงานร่วมกับผู้อื่น เมตตามีบทบาทสำคัญในการสร้างบรรยากาศแห่งความร่วมมือและความไว้วางใจ ผู้บริหารที่มีเมตตาจะดูแลลูกน้องด้วยความห่วงใย ไม่ใช่แค่ในฐานะพนักงาน แต่ในฐานะเพื่อนมนุษย์คนหนึ่ง พวกเขาจะให้โอกาสในการพัฒนา ให้คำแนะนำเมื่อเกิดปัญหา และเข้าใจถึงข้อจำกัดของแต่ละบุคคล การให้โอกาสเพื่อนร่วมงานในการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี การรับฟังข้อเสนอแนะด้วยใจที่เปิดกว้าง หรือการให้กำลังใจเมื่อเพื่อนร่วมงานทำผิดพลาด ล้วนเป็นการแสดงออกซึ่งเมตตาที่ช่วยสร้างทีมที่แข็งแกร่งและมีความผูกพัน การมีเมตตาต่อลูกค้าก็เช่นกัน การปรารถนาดีต่อลูกค้าอย่างแท้จริง จะนำไปสู่การให้บริการที่ดีที่สุด การแก้ปัญหาให้ลูกค้าด้วยความเต็มใจ และการสร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน การแผ่เมตตาในที่ทำงานยังช่วยลดความตึงเครียดและความขัดแย้งลงได้ เพราะเมื่อทุกคนต่างปรารถนาดีต่อกัน ปัญหาต่างๆ ก็จะได้รับการแก้ไขด้วยเหตุผลและความเข้าใจมากกว่าอารมณ์ เมตตาจึงไม่ใช่เพียงแค่ความรู้สึก แต่เป็นการปฏิบัติที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของเรา ทำให้เราเป็นคนที่มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และพร้อมที่จะสร้างสรรค์สิ่งดีๆ ให้กับผู้อื่นอยู่เสมอ การฝึกฝนเมตตาอย่างต่อเนื่องจะช่วยให้จิตใจของเราสงบ เย็น และเป็นสุข และยังส่งผลให้คนรอบข้างมีความสุขตามไปด้วย

กรุณา (ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์) กรุณา คือความรู้สึกสงสารเมื่อเห็นผู้อื่นเป็นทุกข์ และมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะช่วยเหลือให้ผู้นั้นพ้นจากความทุกข์นั้น กรุณาเป็นคุณธรรมที่ต่อเนื่องมาจากเมตตา กล่าวคือ เมื่อเรามีเมตตาปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขแล้ว หากเราเห็นผู้นั้นกำลังประสบทุกข์ จิตใจของเราก็จะเกิดความรู้สึกสงสารและอยากเข้าไปช่วยเหลือทันที กรุณาจึงเป็นเมตตาที่ลงมือปฏิบัติ เป็นความเห็นอกเห็นใจที่นำไปสู่การกระทำเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของผู้อื่น การมีกรุณาช่วยให้บุคคลไม่เพิกเฉยต่อความเดือดร้อนของผู้อื่น แต่จะกระตือรือร้นที่จะหาทางช่วยเหลือเท่าที่ตนเองจะทำได้ ความทุกข์ที่ว่านี้ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ความทุกข์ทางกาย เช่น ความเจ็บป่วย ความหิวโหย แต่ยังรวมถึงความทุกข์ทางใจ เช่น ความเศร้า ความเครียด ความกังวล หรือความทุกข์ที่เกิดจากปัญหาในชีวิต การมีกรุณาทำให้เราสามารถรับรู้และเข้าใจถึงความทุกข์ของผู้อื่น และกระตุ้นให้เราอยากเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น ในชีวิตประจำวัน การแสดงออกซึ่งกรุณาปรากฏให้เห็นได้ในหลายสถานการณ์ ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ การบริจาคสิ่งของช่วยเหลือผู้ประสบภัย ไม่ว่าจะเป็นภัยธรรมชาติ หรือภัยทางสังคม เช่น ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส การบริจาคเงิน อาหาร เสื้อผ้า หรือสิ่งของจำเป็นอื่นๆ เป็นการแสดงออกถึงกรุณาจิตที่ช่วยบรรเทาความทุกข์ร้อนของผู้อื่นได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ การให้คำแนะนำแก่ผู้ที่กำลังประสบปัญหา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาชีวิต ปัญหาการเรียน หรือปัญหาการทำงาน ก็เป็นการแสดงออกถึงกรุณาเช่นกัน การรับฟังปัญหาด้วยความตั้งใจ การให้กำลังใจ และการเสนอทางออกที่เป็นประโยชน์

ล้วนเป็นการช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ทางใจได้ ในบริบทของการทำงานร่วมกับผู้อื่น กรุณามีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างทีมที่เข้มแข็งและมีความเห็นอกเห็นใจกัน เมื่อเพื่อนร่วมงานกำลังเผชิญกับความกดดันจากงาน ปัญหาส่วนตัวที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการทำงาน หรือความผิดพลาดที่เกิดขึ้น การมีกรุณาจะทำให้เราไม่ซ้ำเติม แต่จะยื่นมือเข้าช่วย ตัวอย่างเช่น การเสนอตัวช่วยงานเพื่อนร่วมงานที่กำลังติดขัดและทำงานไม่ทัน การให้คำปรึกษาแก่เพื่อนร่วมงานที่กำลังเผชิญกับความเครียด หรือการเป็นกำลังใจให้เมื่อเพื่อนร่วมงานทำผิดพลาดและกำลังรู้สึกท้อแท้ การสร้างระบบพี่เลี้ยง (Mentorship) ในองค์กรที่ผู้มีประสบการณ์ให้คำแนะนำและช่วยเหลือผู้ที่เข้ามาใหม่ ก็เป็นการแสดงออกถึงกรุณาที่ช่วยให้บุคลากรใหม่สามารถปรับตัวและพัฒนาได้อย่างรวดเร็ว กรุณาจึงเป็นคุณธรรมที่นำไปสู่การกระทำเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น เป็นแรงผลักดันให้เราไม่นิ่งดูดายต่อความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ และเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสังคมที่เกื้อกูลและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

มุทิตา (ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี) มุทิตา คือความรู้สึกยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นประสบความสำเร็จ มีความสุข หรือได้รับสิ่งดีๆ โดยปราศจากความอิจฉาริษยา มุทิตาเป็นคุณธรรมที่ท้าทายสำหรับหลายคนในสังคมปัจจุบัน เพราะธรรมชาติของมนุษย์มักจะเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่น และอาจเกิดความรู้สึกอิจฉาเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีกว่า การมีมุทิตาจึงเป็นการฝึกฝนจิตใจให้พ้นจากกิเลสประเภทนี้ และสามารถร่วมยินดีกับความสุขของผู้อื่นได้อย่างแท้จริง การมีมุทิตาช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีในสังคมและส่งเสริมความร่วมมือ เพราะเมื่อทุกคนสามารถยินดีกับความสำเร็จของกันและกันได้ สังคมก็จะเต็มไปด้วยพลังบวกและแรงบันดาลใจ มุทิตาไม่ใช่เพียงแค่การไม่รู้สึกอิจฉา แต่เป็นการรู้สึกปีติยินดีอย่างจริงใจราวกับว่าความสำเร็จนั้นเป็นของเราเอง การฝึกฝนจิตใจให้มีมุทิตาจะช่วยให้เราหลุดพ้นจากความทุกข์ที่เกิดจากการเปรียบเทียบ และสามารถมองเห็นคุณค่าและความสามารถของผู้อื่นได้อย่างชัดเจนในชีวิตประจำวัน การแสดงออกซึ่งมุทิตาสามารถทำได้ง่ายๆ แต่มีความหมายลึกซึ้ง ตัวอย่างเช่น การชื่นชมความสำเร็จของเพื่อนร่วมงานอย่างจริงใจเมื่อเขาได้รับการเลื่อนตำแหน่ง ได้รับรางวัล หรือทำโปรเจกต์สำคัญสำเร็จ การกล่าวแสดงความยินดีกับญาติที่ได้รับข่าวดี เช่น การสอบติดมหาวิทยาลัย การได้งานใหม่ หรือการมีบุตร การแสดงความสุขร่วมกับเพื่อนเมื่อเขาประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตั้งใจไว้ ล้วนเป็นการแสดงออกซึ่งมุทิตาที่ช่วยสร้างความผูกพันและกำลังใจให้แก่กันและกัน ในบริบทของการทำงานร่วมกับผู้อื่น มุทิตามีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างทีมที่ปราศจากความอิจฉาริษยาและเต็มไปด้วยการสนับสนุนซึ่งกันและกัน เมื่อเพื่อนร่วมทีมประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นการปิดการขายได้ การคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ หรือการได้รับการยอมรับจากผู้บริหาร การแสดงความยินดีอย่างจริงใจจะช่วยเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่บุคคลนั้น และยังกระตุ้นให้ผู้อื่นมีแรงผลักดันที่จะพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้นตามไปด้วย การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมมุทิตา เช่น การจัดงานฉลองความสำเร็จเล็กๆ น้อยๆ การประกาศชมเชยพนักงานดีเด่น หรือการให้โอกาสพนักงานได้แบ่งปันความสำเร็จของตนเอง จะช่วยให้ทุกคนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จร่วมกัน และทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุขและมีประสิทธิภาพ (Maxwell, 2011) มุทิตาจึงเป็นคุณธรรมที่ช่วยขจัดความเห็นแก่ตัวและความอิจฉาริษยาออกจากจิตใจ ทำให้เราสามารถมองเห็นความสุขของผู้อื่นเป็นความสุขของเราเอง และเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสังคมที่เต็มไปด้วยการสนับสนุนและเฉลิมฉลองความสำเร็จร่วมกัน

อุเบกขา (ความวางใจเป็นกลาง) อุเบกขา คือการวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียง ไม่ลำเอียง ไม่ยินดียินร้ายจนเกินไป เมื่อเห็นว่าผู้อื่นได้รับผลกรรมจากการกระทำของตน หรือเมื่อสถานการณ์อยู่นอกเหนือการควบคุม อุเบกขาไม่ใช่ความเมินเฉยหรือการไม่สนใจ แต่เป็นการมีสติและปัญญาในการพิจารณาสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น และไม่เข้าไปยึดติดกับผลลัพธ์มากเกินไป อุเบกขาเป็นคุณธรรมที่ช่วยให้บุคคลสามารถตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล ไม่ถูกครอบงำด้วยอารมณ์ และรักษาความสงบในจิตใจได้แม้ในสถานการณ์ที่ยากลำบาก อุเบกขาเป็นคุณธรรมที่มาคู่กับปัญญา เพราะต้องอาศัยการมองเห็นสิ่งต่างๆ ตามเหตุปัจจัย ไม่ใช่ตามความรู้สึกส่วนตัว การมีอุเบกขาช่วยให้เราสามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดที่เราสามารถควบคุมได้ และสิ่งใดที่เราไม่สามารถควบคุมได้ เพื่อที่เราจะได้ไม่จมอยู่กับความกังวลหรือความผิดหวังในสิ่งที่เราเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ในชีวิตประจำวัน การแสดงออกซึ่งอุเบกขาปรากฏให้เห็นได้เมื่อเราต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของเรา ตัวอย่างเช่น การยอมรับผลการแข่งขันกีฬาโดยไม่แสดงความไม่พอใจ ไม่ว่าจะแพ้หรือชนะ การมองเห็นว่าทุกคนต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง และไม่เข้าไปแทรกแซงในสิ่งที่เกินขอบเขตของเรา หรือการวางใจเป็นกลางเมื่อเห็นผู้อื่นได้รับผลกรรมจากการกระทำของเขาเอง โดยไม่ซ้ำเติมหรือยินดีปรีดาจนเกินไป อุเบกขายังรวมถึงการปล่อยวางจากความคาดหวังที่มากเกินไป และยอมรับในความไม่สมบูรณ์แบบของชีวิต ในบริบทของการทำงานร่วมกับผู้อื่น อุเบกขามีความสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นผู้นำและการตัดสินใจในสถานการณ์ที่ซับซ้อน ผู้บริหารที่มีอุเบกขาจะสามารถรับฟังข้อเสนอแนะจากทุกฝ่ายโดยไม่ลำเอียง ไม่ว่าจะเป็นความคิดเห็นของลูกน้อง ผู้บริหารระดับสูง หรือลูกค้า พวกเขาจะพิจารณาข้อมูลทั้งหมดอย่างรอบด้าน และตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผลและประโยชน์สูงสุดขององค์กร ไม่ใช่จากความชอบส่วนตัวหรืออารมณ์ นอกจากนี้ เมื่อเกิดความขัดแย้งในทีม หรือเมื่อเพื่อนร่วมงานทำผิดพลาด การมีอุเบกขาจะช่วยให้เราสามารถประเมินสถานการณ์ได้อย่างเป็นกลาง ไม่ตัดสินผู้อื่นโดยอคติ และให้โอกาสในการแก้ไขปรับปรุงโดยปราศจากอารมณ์โกรธหรือผิดหวัง การยอมรับว่าทุกคนมีข้อผิดพลาดได้ และให้โอกาสในการเรียนรู้จากความผิดพลาดนั้น เป็นการแสดงออกถึงอุเบกขาที่ช่วยสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาในองค์กร อุเบกขาจึงเป็นคุณธรรมที่ช่วยให้จิตใจของเรามั่นคง สงบ และมีปัญญาในการเผชิญหน้ากับความจริงของชีวิต ไม่ว่าสถานการณ์ภายนอกจะเป็นอย่างไร การฝึกฝนอุเบกขาจะช่วยให้เราสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขและมีสติในทุกขณะ

โดยสรุปแล้ว พรหมวิหาร 4 ทั้งเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นหลักธรรมที่ทำงานร่วมกันอย่างเป็นองค์รวม เพื่อสร้างความสุข ความสงบ และความเจริญในชีวิต การฝึกฝนเมตตาทำให้จิตใจอ่อนโยนและปรารถนาดีต่อผู้อื่น การฝึกฝนกรุณาทำให้เราพร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ การฝึกฝนมุทิตาทำให้เราสามารถยินดีกับความสำเร็จของผู้อื่นโดยปราศจากความอิจฉาริษยา และการฝึกฝนอุเบกขาทำให้เราสามารถวางใจเป็นกลางและมีปัญญาในการเผชิญหน้ากับความเป็นจริงของชีวิต การนำหลักธรรมพรหมวิหาร 4 มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างต่อเนื่อง จะช่วยสร้างสังคมที่เปี่ยมด้วยความรัก ความเข้าใจ และความสามัคคี นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและยั่งยืน

หลักธรรมในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

การทำงานร่วมกับผู้อื่นเป็นส่วนสำคัญของชีวิตในสังคมและองค์กร การสร้างทีมที่มีประสิทธิภาพและบรรยากาศการทำงานที่ดีเป็นสิ่งจำเป็น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้ให้แนวทางที่ชัดเจนในการสร้างความสามัคคี ความเข้าใจ และความร่วมมือในหมู่คณะ

สังคหวัตถุ 4 หลักแห่งการยึดเหนี่ยวน้ำใจ

สังคหวัตถุ 4 คือหลักธรรมที่ใช้ในการสงเคราะห์ ช่วยเหลือ และยึดเหนี่ยวน้ำใจผู้อื่น ทำให้เกิดความสามัคคีและความผูกพันในหมู่คณะ ประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการทำงานร่วมกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2563)

ทาน คือหลักแห่งการให้ การแบ่งปันสิ่งของ ความรู้ หรือโอกาสให้แก่ผู้อื่น ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การให้วัตถุสิ่งของเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการให้ในรูปแบบนามธรรม เช่น การให้ความรู้ การให้คำแนะนำ การให้กำลังใจ หรือการให้เวลาและโอกาส การให้ทานเป็นการแสดงออกถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีน้ำใจ และความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและลดความเห็นแก่ตัว ในบริบทของการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทานมีความหมายที่กว้างขวางและลึกซึ้ง การให้ทานในการทำงานหมายถึง การแบ่งปันข้อมูล ในทีมงาน การเก็บข้อมูลหรือความรู้ไว้กับตัวคนเดียวอาจทำให้งานของผู้อื่นติดขัด การแบ่งปันข้อมูลที่จำเป็นอย่างทันท่วงทีและครบถ้วน ถือเป็นการให้ทานที่สำคัญอย่างยิ่ง ช่วยให้ทุกคนในทีมสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและลดความซ้ำซ้อน การให้ความช่วยเหลือเมื่อเพื่อนร่วมงานต้องการ เมื่อเพื่อนร่วมงานประสบปัญหาหรือต้องการความช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องงานที่ติดขัด หรือปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการทำงาน การยื่นมือเข้าช่วยโดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นการแสดงออกถึงน้ำใจและความเป็นทีม ตัวอย่างเช่น การอาสาช่วยเพื่อนร่วมงานที่กำลังทำงานไม่ทัน หรือการให้คำแนะนำแก่เพื่อนร่วมงานที่กำลังประสบปัญหาในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า (Covey, 2020) การให้ความช่วยเหลือนี้สร้างความรู้สึกอบอุ่นและเป็นกันเองในทีม การแบ่งปันประสบการณ์และทักษะเพื่อพัฒนาทีม: ผู้ที่มีประสบการณ์หรือทักษะเฉพาะด้าน การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์เหล่านั้นให้แก่เพื่อนร่วมงาน ถือเป็นการให้ทานที่ช่วยยกระดับศักยภาพของทีมโดยรวม การจัดอบรมภายใน การเป็นพี่เลี้ยง (Mentoring) หรือแม้แต่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในวงสนทนาเล็กๆ ล้วนเป็นการให้ทานที่สร้างคุณค่า การให้โอกาส การเปิดโอกาสให้เพื่อนร่วมงานได้แสดงศักยภาพ ได้รับผิดชอบงานที่ท้าทาย หรือได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ก็เป็นการให้ทานที่ส่งเสริมการเติบโตของบุคคลและทีม การให้โอกาสนี้ยังรวมถึงการให้อภัยเมื่อผู้อื่นทำผิดพลาดและให้โอกาสในการแก้ไขปรับปรุง การให้ทานในการทำงานสร้างบรรยากาศแห่งความไว้วางใจและความร่วมมือ เมื่อทุกคนรู้สึกว่าได้รับการสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการแบ่งปัน ทีมก็จะแข็งแกร่งและสามารถเผชิญหน้ากับความท้าทายต่างๆ ได้อย่างมั่นใจ

ปิยวาจา คือการพูดจาด้วยถ้อยคำที่สุภาพ อ่อนโยน สร้างสรรค์ และเป็นประโยชน์ ไม่ใช่เพียงแค่การพูดจาเพราะๆ เท่านั้น แต่รวมถึงการเลือกใช้คำพูดที่เหมาะสมกับสถานการณ์ กาลเทศะ และบุคคล เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสบายใจ เกิดความเข้าใจ และพร้อมที่จะร่วมมือ การใช้ปิยวาจาเป็นศิลปะในการสื่อสารที่ช่วยสร้าง

บรรยากาศเชิงบวก ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีในบริบทของการทำงาน ปิยวาจามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ สร้างบรรยากาศที่ดี คำพูดที่สุภาพ ให้เกียรติ และเป็นมิตร สร้างบรรยากาศการทำงานที่ผ่อนคลายและเป็นกันเอง ทำให้ทุกคนกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นและทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข ลดความขัดแย้ง เมื่อเกิดความเห็นต่างหรือความขัดแย้ง การใช้ปิยวาจาในการสื่อสารจะช่วยให้การสนทนาเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ ลดความตึงเครียด และเปิดโอกาสให้แต่ละฝ่ายรับฟังซึ่งกันและกัน แทนที่จะใช้อารมณ์หรือคำพูดที่รุนแรง ส่งเสริมการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การใช้คำพูดที่ชัดเจน ตรงประเด็น และเข้าใจง่าย ช่วยให้การสื่อสารข้อมูล คำสั่ง หรือข้อเสนอแนะเป็นไปอย่างราบรื่น ลดความเข้าใจผิด และเพิ่มความแม่นยำในการทำงาน การใช้คำพูดที่ให้กำลังใจและกล่าวชมเชย การกล่าวชมเชยเมื่อเพื่อนร่วมงานทำได้ดี หรือให้กำลังใจเมื่อเผชิญกับความยากลำบาก เป็นสิ่งสำคัญในการสร้างขวัญและกำลังใจ คำชมที่จริงใจช่วยให้เพื่อนร่วมงานรู้สึกมีคุณค่าและมีแรงผลักดันในการทำงานต่อไป ตัวอย่างเช่น การกล่าวว่า "งานนี้คุณทำได้ดีมากเลยครับ" หรือ "ผมเชื่อว่าคุณจะผ่านเรื่องนี้ไปได้" การให้ข้อเสนอแนะเชิงสร้างสรรค์ แม้จะเป็นการตำหนิหรือให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุง ก็ควรใช้ปิยวาจา โดยเน้นที่การกระทำไม่ใช่ที่ตัวบุคคล และเสนอแนวทางแก้ไขอย่างสุภาพ เช่น "ผมคิดว่าถ้าเราลองปรับวิธีการนี้ อาจจะช่วยให้งานดีขึ้นนะครับ" แทนที่จะใช้คำพูดที่ตำหนิหรือทำให้เสียกำลังใจ ปิยวาจาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความเข้าใจ การลดช่องว่างระหว่างบุคคล และการสร้างทีมที่เข้มแข็งผ่านการสื่อสารที่มีคุณภาพ

อัตถจริยา คือการประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและส่วนรวม ไม่ใช่แค่การทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุดเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการมีจิตอาสา การเสียสละ และการมุ่งมั่นที่จะสร้างคุณค่าให้กับทีมและองค์กร การทำอัตถจริยาเป็นการแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม และเป็นรากฐานของการสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจ ในการทำงานร่วมกับผู้อื่น อัตถจริยาหมายถึง การทำงานอย่างเต็มที่และรับผิดชอบ การทุ่มเทแรงกายแรงใจในการทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถ ไม่บกพร่องต่อหน้าที่ และส่งมอบผลงานที่มีคุณภาพ เป็นพื้นฐานของการทำประโยชน์ให้องค์กร การช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานโดยไม่หวังผลตอบแทน การยื่นมือเข้าช่วยเพื่อนร่วมงานโดยไม่รอให้ร้องขอ หรือการอาสาทำงานที่เกินหน้าที่เพื่อประโยชน์ของทีม เป็นการแสดงออกถึงความมีน้ำใจและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ตัวอย่างเช่น การเห็นว่าเพื่อนร่วมงานกำลังติดขัดและเข้าไปช่วยโดยไม่ต้องมีใครสั่ง หรือการอาสาอยู่ช่วยงานจนดึกเพื่อให้โปรเจกต์สำเร็จตามกำหนด การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่สร้างประโยชน์ให้กับองค์กร การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กร การพัฒนาสังคม หรือการปรับปรุงกระบวนการทำงานให้ดีขึ้น แม้จะเป็นงานที่อยู่นอกเหนือความรับผิดชอบหลัก ก็ถือเป็นการทำอัตถจริยา ตัวอย่างเช่น การเข้าร่วมกิจกรรม CSR ของบริษัท การเสนอแนวคิดในการปรับปรุงระบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การแก้ไขปัญหาและพัฒนาสิ่งต่างๆ การไม่เพิกเฉยต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในที่ทำงาน แต่พยายามหาทางแก้ไขหรือเสนอแนวทางปรับปรุง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กรและเพื่อนร่วมงาน อัตถจริยาจึงเป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้บุคคลเป็นส่วนหนึ่งที่มีคุณค่าของทีมและองค์กร สร้างความน่าเชื่อถือ และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

สมานัตตตา คือการวางตัวให้เหมาะสม ไม่ถือตัว ไม่เย่อหยิ่ง ไม่ว่าจะมีตำแหน่งสูงหรือต่ำกว่าผู้อื่น การปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียมกันด้วยความเคารพและให้เกียรติ ไม่แสดงความลำเอียงหรือเลือกปฏิบัติ การมีสมานัตตตา ช่วยลดช่องว่างระหว่างบุคคล สร้างความรู้สึกเท่าเทียม และส่งเสริมความสามัคคีในหมู่คณะ ในบริบทของการทำงานร่วมกับผู้อื่น สมานัตตตา มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน ปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร พนักงานระดับปฏิบัติการ หรือแม้แต่พนักงานทำความสะอาด ทุกคนควรได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพและให้เกียรติเท่าเทียมกัน การไม่แบ่งแยกชนชั้นหรือตำแหน่งหน้าที่ ช่วยสร้างบรรยากาศที่เปิดกว้างและเป็นกันเอง ไม่ถือตัว ไม่เย่อหยิ่ง ผู้ที่มีตำแหน่งสูงควรวางตัวเป็นกันเอง ไม่แสดงอำนาจหรือความเหนือกว่าอย่างไม่เหมาะสม การเข้าถึงง่ายและพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นจากทุกคน ช่วยให้เพื่อนร่วมงานกล้าที่จะเข้ามาปรึกษาหรือเสนอแนะ รักษาคำพูดและสัจจะ การเป็นคนเสมอต้นเสมอปลายในคำพูดและการกระทำ สร้างความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจ เมื่อบุคคลรักษาคำพูดและปฏิบัติตามที่ได้ตกลงไว้ ผู้อื่นก็จะให้ความเชื่อมั่นและเคารพ มีความยุติธรรม การตัดสินใจหรือการปฏิบัติในเรื่องต่างๆ ควรเป็นไปอย่างยุติธรรม ไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การมีความเป็นกลางช่วยให้ทุกคนรู้สึกได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมและลดความขัดแย้งที่เกิดจากการเลือกปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมร่วมกัน การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมหรือกิจกรรมขององค์กรโดยไม่แบ่งแยกสถานะ ช่วยเสริมสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของทีมและลดกำแพงระหว่างบุคคล สมานัตตตา จึงเป็นหลักประกันในการสร้างความสัมพันธ์ที่มั่นคงและยั่งยืนในทีมงาน ทำให้ทุกคนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งที่เท่าเทียมกัน และพร้อมที่จะร่วมมือกันเพื่อเป้าหมายเดียวกัน

โดยสรุปแล้ว สังคหวัตถุ 4 ทั้งทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา เป็นหลักธรรมที่ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างความผูกพัน ความสามัคคี และความร่วมมือในหมู่คณะ การนำหลักธรรมเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ในการทำงานร่วมกับผู้อื่น จะช่วยสร้างบรรยากาศที่ดี ลดความขัดแย้ง และเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน ส่งผลให้องค์กรและสังคมมีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน

อปริหานิยธรรม 7 ธรรมที่ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม

อปริหานิยธรรม 7 คือหลักธรรมที่นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ไม่มีความเสื่อมถอย เหมาะสำหรับการบริหารจัดการองค์กรและการสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ (พระพรหมโมลี (วีรญาณเถร), 2550)

หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ การมีการประชุมเพื่อปรึกษาหารือและแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ช่วยให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและเข้าใจทิศทางขององค์กร

พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิก พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ การทำงานร่วมกันอย่างเป็นเอกภาพ ทั้งในการเริ่มต้น การดำเนินงาน และการยุติกิจกรรม ช่วยให้งานสำเร็จลุล่วงอย่างราบรื่น

ไม่บัญญัติสิ่งที่มิได้บัญญัติไว้ ไม่ถอนสิ่งที่บัญญัติไว้ ถือปฏิบัติสิ่งที่เป็นธรรมเนียมแต่โบราณ การรักษากฎระเบียบและธรรมเนียมปฏิบัติที่ดีงามขององค์กร ช่วยสร้างความมั่นคงและเป็นระเบียบ

เคารพนับถือท่านผู้ใหญ่ ให้เกียรติแก่ท่านที่ควรแก่การเคารพ การให้ความเคารพและเชื่อฟังผู้บริหารหรือผู้มีประสบการณ์ ช่วยให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างบรรยากาศแห่งความเคารพ

ไม่ข่มเหงสตรี การให้เกียรติและไม่ละเมิดสิทธิของสตรีในที่ทำงาน เป็นการสร้างสังคมที่เท่าเทียมและยุติธรรม

เคารพสักการะเจดีย์ที่ควรเคารพ การให้ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสัญลักษณ์ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจร่วมกันของหมู่คณะ ช่วยสร้างขวัญกำลังใจและความสามัคคี

จัดให้มีการอารักขา คุ้มครอง ป้องกันอันตรายแก่พระอรหันต์ การดูแลและปกป้องผู้ทรงคุณธรรมหรือผู้ที่เป็นแบบอย่างที่ดีในองค์กร เพื่อให้ท่านสามารถทำหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ (Senge, 1990)

พรหมวิหาร 4 ในบริบทการทำงาน

พรหมวิหาร 4 สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างบรรยากาศเชิงบวกและส่งเสริมความเข้าใจระหว่างกัน (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), 2545)

เมตตา ในการทำงานคือการปรารถนาดีต่อเพื่อนร่วมงาน ลูกค้า และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคน การมีเมตตาช่วยให้เกิดความร่วมมือและลดความขัดแย้ง ตัวอย่างเช่น การให้โอกาสเพื่อนร่วมงานในการแสดงความคิดเห็น

กรุณา ในการทำงานคือการช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานที่กำลังประสบปัญหา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องงานหรือเรื่องส่วนตัว การมีกรุณาช่วยสร้างความผูกพันและเสริมสร้างทีมให้แข็งแกร่ง ตัวอย่างเช่น การเสนอตัวช่วยงานเพื่อนร่วมงานที่กำลังติดขัด

มุทิตา ในการทำงานคือการแสดงความยินดีเมื่อเพื่อนร่วมงานประสบความสำเร็จ ได้รับการเลื่อนตำแหน่ง หรือได้รับคำชมเชย การมีมุทิตาช่วยสร้างกำลังใจและส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่ดี ตัวอย่างเช่น การกล่าวแสดงความยินดีกับเพื่อนร่วมงานที่ได้รับรางวัล (Maxwell, 2011)

อุเบกขา ในการทำงานคือการวางใจเป็นกลางเมื่อต้องตัดสินใจในสถานการณ์ที่ซับซ้อน หรือเมื่อต้องรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง การมีอุเบกขาช่วยให้สามารถตัดสินใจได้อย่างยุติธรรมและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ตัวอย่างเช่น การรับฟังข้อเสนอแนะจากทุกฝ่ายโดยไม่ลำเอียง

ขันติและความอดทน การเผชิญความท้าทายในการทำงาน

ขันติ คือความอดทนการเผชิญความท้าทายในการทำงาน ต่อสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ไม่ว่าจะเป็นความยากลำบาก ความเจ็บปวด หรือความไม่พอใจ การมีขันติเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต้องเผชิญกับความแตกต่างทางความคิด ความขัดแย้ง หรือความกดดัน (พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่อจรัญ ฐิตธมฺโม), 2549)

อดทนต่อความยากลำบาก ในการทำงานย่อมมีอุปสรรคและความท้าทาย การมีขันติช่วยให้บุคคลสามารถผ่านพ้นช่วงเวลาที่ยากลำบากไปได้โดยไม่ย่อท้อ

อดทนต่อความแตกต่าง การทำงานร่วมกับผู้อื่นย่อมมีความแตกต่างทางความคิด บุคลิกภาพ หรือวิธีการทำงาน การมีขันติช่วยให้สามารถรับฟังและยอมรับความแตกต่างเหล่านี้ได้

อดทนต่ออารมณ์ ในสถานการณ์ที่ตึงเครียดหรือเมื่อเกิดความขัดแย้ง การมีขันติช่วยให้สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ ไม่แสดงความโกรธหรือความไม่พอใจออกมาโดยไม่จำเป็น (Dalai Lama XIV, 2001)

องค์ความรู้ใหม่

บทความนี้ได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่โดยการสังเคราะห์และเชื่อมโยงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่หลากหลายเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างกรอบแนวคิดที่บูรณาการสำหรับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างเป็นระบบและครบวงจร ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาที่มักจะเน้นหลักธรรมใดหลักธรรมหนึ่งโดยเฉพาะ หรือแยกบริบทการประยุกต์ใช้ออกจากกัน

การบูรณาการหลักธรรมเพื่อการพัฒนาองค์รวม บทความนี้ไม่ได้พิจารณาหลักธรรมแต่ละข้อแยกกัน แต่ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์และเกื้อหนุนกันของหลักธรรมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเชื่อมโยงระหว่าง "อิทธิบาท 4" (ความสำเร็จส่วนบุคคล) กับ "สังคหวัตถุ 4" และ "อปริหานิยธรรม 7" (ความสำเร็จในการทำงานร่วมกัน) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาตนเองเป็นรากฐานของการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและการทำงานเป็นทีมที่มีประสิทธิภาพ องค์ความรู้ใหม่นี้คือการนำเสนอ "โมเดลการพัฒนาชีวิตและงานด้วยหลักธรรม" ที่แสดงให้เห็นถึงวัฏจักรของการพัฒนาตนเอง (ด้วยไตรสิกขาและอิทธิบาท 4) ที่นำไปสู่การสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวก (ด้วยพรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4) ซึ่งท้ายที่สุดจะนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของหมู่คณะและองค์กร (ด้วยอปริหานิยธรรม 7) โมเดลนี้เน้นย้ำว่าการเติบโตส่วนบุคคลและการเติบโตของส่วนรวมเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้

มิติของการปฏิบัติที่สามารถวัดผลและประเมินได้ในบริบทสมัยใหม่ บทความนี้ได้ขยายแนวคิดจากการอธิบายหลักธรรมเชิงทฤษฎีไปสู่การนำเสนอแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยได้เสนอแนวคิดของการสร้าง "ตัวชี้วัดเชิงพฤติกรรม" เบื้องต้นที่สามารถใช้ประเมินการประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวันและการทำงานได้ ตัวอย่างเช่น การประเมินระดับ "ฉันทะ" ด้วยการสังเกตความกระตือรือร้นในการเริ่มต้นงาน หรือการประเมิน "ทาน" ด้วยการนับจำนวนครั้งของการให้ความช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน แนวคิดนี้เป็นการเติมเต็มช่องว่างในงานวิชาการเดิมที่มักจะเน้นการอธิบายหลักธรรม แต่ยังขาดการนำเสนอวิธีการประเมินผลการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับบุคคลและองค์กรที่ต้องการนำหลักธรรมไปใช้และเห็นผลลัพธ์ที่ชัดเจน

การวิเคราะห์ความสอดคล้องของหลักธรรมในยุคดิจิทัลและสังคมที่หลากหลาย บทความนี้ได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าหลักธรรมเหล่านี้ยังคงมีความสอดคล้องและจำเป็นอย่างยิ่งในการรับมือกับความท้าทายของยุคดิจิทัลและสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เช่น การใช้ "ปิยวาจา" ในการสื่อสารออนไลน์เพื่อลดความ

ขัดแย้งทางคำพูด หรือการใช้ "อุเบกขา" ในการรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างจากผู้คนหลากหลายเชื้อชาติวัฒนธรรมในองค์กรข้ามชาติ องค์ความรู้ใหม่นี้คือการเน้นย้ำว่าหลักธรรมมิได้เป็นเพียงภูมิปัญญาโบราณ แต่เป็น "เครื่องมืออมตะ" ที่สามารถปรับใช้ได้กับบริบททางสังคมและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นประเด็นที่งานวิชาการก่อนหน้าอาจยังไม่ได้ลงลึกมากนัก การวิเคราะห์นี้ช่วยยืนยันถึงความยืดหยุ่นและความเป็นสากลของหลักธรรมในการนำทางชีวิตในโลกยุคใหม่

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

บทความวิชาการนี้ได้นำเสนอการศึกษาและวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในชีวิตประจำวันและการทำงานร่วมกับผู้อื่น การศึกษาได้เน้นย้ำถึงบทบาทของหลักธรรมต่างๆ เช่น อิทธิบาท 4 ในการสร้างความสำเร็จส่วนบุคคล พรหมวิหาร 4 ในการสร้างสัมพันธภาพที่ดี สังคหวัตถุ 4 ในการยึดเหนี่ยวน้ำใจ และอปริหานิยธรรม 7 ในการสร้างความเจริญรุ่งเรืองของหมู่คณะและองค์กร ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการนำหลักธรรมเหล่านี้มาปฏิบัติอย่างจริงจังสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาตนเองให้มีสติ มีปัญญา มีความอดทน และมีความสมดุลในการดำเนินชีวิต รวมถึงการสร้างบรรยากาศการทำงานที่เต็มไปด้วยความร่วมมือ ความเข้าใจ และความสามัคคี ซึ่งจะช่วยลดความขัดแย้ง เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน และส่งเสริมคุณภาพชีวิตโดยรวมของบุคคลและองค์กร การสังเคราะห์และบูรณาการหลักธรรมที่หลากหลายเข้าด้วยกันเพื่อสร้างกรอบแนวคิดที่ครอบคลุมและเป็นระบบสำหรับการประยุกต์ใช้ในบริบทสมัยใหม่ รวมถึงการนำเสนอแนวคิดของการสร้างตัวชี้วัดเชิงพฤติกรรมเบื้องต้นเพื่อประเมินผลการปฏิบัติ และการวิเคราะห์ความสอดคล้องของหลักธรรมในยุคดิจิทัลและสังคมที่หลากหลาย ซึ่งเป็นการเติมเต็มช่องว่างในงานวิชาการที่ผ่านมาและเพิ่มมิติเชิงปฏิบัติให้กับหลักธรรม อย่างไรก็ตาม การศึกษาในครั้งนี้ยังคงมีข้อจำกัดบางประการ เนื่องจากเป็นการศึกษาเชิงเอกสารและวิเคราะห์แนวคิดเป็นหลัก ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคตจึงควรมุ่งเน้นไปที่การวิจัยเชิงประจักษ์ (Empirical Research) โดยการเก็บข้อมูลจากการปฏิบัติจริงในองค์กรหรือชุมชน เพื่อยืนยันผลลัพธ์และประสิทธิภาพของการประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ นอกจากนี้ การศึกษาเปรียบเทียบในบริบทวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน หรือการศึกษาผลกระทบของการประยุกต์ใช้หลักธรรมต่อตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจและสังคมที่เฉพาะเจาะจง ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการขยายขอบเขตความรู้และยืนยันคุณค่าของหลักธรรมในโลกยุคปัจจุบัน โดยสรุปแล้ว หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามิได้เป็นเพียงแนวคิดทางศาสนาที่ล้าสมัย แต่เป็นภูมิปัญญาอันลึกซึ้งและเป็นสากลที่ยังคงมีความสำคัญและสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อนำทางชีวิต สร้างความสุข ความสงบ และความสำเร็จได้ทั้งในระดับบุคคลและส่วนรวม การนำหลักธรรมเหล่านี้มาปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจะช่วยสร้างสังคมที่เข้มแข็ง ยั่งยืน และเปี่ยมด้วยคุณธรรมอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

กนกพรรณ สีเขียว. (2560). การประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชน. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, 17*(2), 1-15.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *ธรรมานุธรรม.* สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.

พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่อจรัญ ฐิตธมฺโม). (2549). *อานิสงส์ของการปฏิบัติธรรม.* วัดอัมพวัน.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2545). *พรหมวิหาร 4.* ธรรมทานมูลนิธิ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2563). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 36). มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ). (2555). *ไตรสิกขา.* ธรรมทานมูลนิธิ.

พระพรหมโมลี (วีรญาณเถร). (2550). *อปริหานิยธรรม.* มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุขุม นวลสกุล. (2548). *อิทธิบาท 4 กับการบริหารงาน.* มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

Covey, S. R. (2020). *The 7 habits of highly effective people: Powerful lessons in personal change*. Simon & Schuster.

Dalai Lama XIV. (2001). *Ethics for the new millennium.* Riverhead Books.

Goldstein, J. (2011). *Mindfulness: A practical guide to awakening.* Sounds True.

ปัจจัย ที่มีผลต่อวิกฤตศรัทธาของประชาชน ที่มีต่อนักการเมืองไทย

บุญธิกา คีรีวรรณ[1]* จุฑารัตน์ ทรัพพัฒนมงคล[2] เกรียงฤทธิ์ ผิวเหลือง[3] วีรนุช พรมจักร์[4]

รับบทความ: 10 สิงหาคม 2568 แก้ไขบทความ: 2 กันยายน 568 ตอบรับบทความ: 8 กันยายน 2568

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อวิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองไทย วิเคราะห์ความสำคัญของการฟื้นฟูศรัทธา และสังเคราะห์แนวทางแก้ไขปัญหา โดยใช้การศึกษาค้นคว้าเชิงเอกสาร (Documentary Research) จากหนังสือบทความวิชาการ รายงานวิจัย และแหล่งข้อมูลทั้งในและต่างประเทศ การวิเคราะห์อาศัยแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดความเชื่อมั่นทางการเมือง (Political Trust) ระบบอุปถัมภ์ (Patron-Client System) ทฤษฎีการแบ่งแยกอำนาจ (Separation of Powers) ของมองเตสกิเออ และแนวคิดธรรมาภิบาล (Good Governance) เพื่ออธิบายสาเหตุและผลกระทบของวิกฤตศรัทธาในระบบการเมืองไทย

ผลการศึกษาพบว่า วิกฤตศรัทธาที่ประชาชนมีต่อนักการเมืองไทยเกิดจากปัญหาเชิงโครงสร้างและพฤติกรรมทางการเมือง เช่น การทุจริตคอร์รัปชัน การขาดคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่ง การแทรกแซงทางการเมืองของกองทัพ ระบบราชการแบบรวมศูนย์ ระบบอุปถัมภ์ พรรคการเมืองที่ขาดความเป็นสถาบัน และการพัฒนาเศรษฐกิจที่ไม่ทั่วถึง ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ประชาชนสูญเสียความไว้วางใจต่อรัฐบาลและนักการเมือง เกิดความเบื่อหน่ายต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง และลดความเชื่อมั่นในกลไกถ่วงดุลอำนาจ ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของระบอบประชาธิปไตย บทความนี้ได้เสนอแนวทางแก้ไขด้วยการปฏิรูปเชิงโครงสร้างเพื่อสร้างระบบการเมืองที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และยึดประโยชน์สาธารณะเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักการเมือง และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพื่อฟื้นฟูศรัทธาและเสถียรภาพทางการเมืองไทยในระยะยาว

คำสำคัญ: วิกฤตศรัทธา นักการเมืองไทย การเมืองไทย ระบอบประชาธิปไตย

[1-4] หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

* อีเมล: sinetika13@gmail.com

Factors Affecting the Crisis of Public Confidence in Thai Politicians

Boontika Keereewan [1*] Jutharat Subphatthanamongkon[2]
Kraengrit Peawluang[3] Weeranuch Promjak[4]

Abstract

This academic article aims to examine the factors contributing to the crisis of public confidence in Thai politicians, analyze the significance of restoring such confidence, and synthesize practical strategies for addressing the issue. Utilizing a documentary research approach, the study draws upon books, peer-reviewed academic articles, research reports, and other relevant sources from both domestic and international contexts. The analysis employs key theoretical frameworks, including Political Trust, the Patron-Client System, Montesquieu's Theory of Separation of Powers, and the principles of Good Governance, to elucidate the underlying causes and implications of this crisis within the Thai political system. The findings reveal that the crisis of public confidence stems from deeply rooted structural and behavioral deficiencies, including pervasive corruption, the absence of ethical and moral accountability among officeholders, recurrent military interventions, centralized bureaucratic governance, entrenched patronage networks, the institutional weakness of political parties, and inequitable economic development. These factors have collectively eroded citizens' trust in the government and political representatives, fostered disillusionment toward political participation, and diminished public confidence in the mechanisms of checks and balances. Consequently, this erosion of trust undermines the stability and effectiveness of Thailand's democratic governance. The article proposes that addressing this crisis requires comprehensive structural reforms aimed at fostering a transparent, accountable, and public-oriented political system. It emphasizes the necessity of enhancing the ethical and moral standards of political actors while expanding meaningful citizen participation in decision-making processes. Restoring public confidence is presented as a critical prerequisite for revitalizing democratic governance and achieving long-term political stability in Thailand.

Keywords: Crisis Of Faith, Thai Politicians, Thai Politics, Democracy

[1-4] Master of Political Science Program, Mahamakut Buddhist University, Sri Lanchang Campus, Thailand
[*] Email: sinetika13@gmail.com

บทนำ

การเมือง ถือเป็นกลไกสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในด้านของการกำหนดทิศทางนโยบาย การจัดสรรทรัพยากร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การศึกษา สาธารณสุข และการเศรษฐกิจ ซึ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนโดยตรง โดยการเมืองนั้นจะถูกขับเคลื่อนด้วยคระบุคคลที่เรียกว่า “นักการเมือง” ซึ่งมีหน้าที่หลัก คือ การเป็นตัวแทนของประชาชน รับฟังความคิดเห็นและความต้องการของประชาชน เพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจและผลักดันนโยบายให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ดังนั้นผู้ที่เข้ามาเป็นนักการเมืองจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรับผิดชอบต่อประชาชนและประเทศชาติ พร้อมทั้งต้องมีจริยธรรมและธรรมาภิบาลในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้การบริหารงานโปร่งใสและตรวจสอบได้ (ศุทธิกานต์ มีจั่น, 2557) แต่อย่างไรก็ดีสำหรับประเทศไทยแล้วนั้นปัจจุบันถือได้ว่า ประเทศกำลังเผชิญกับปัญหาวิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อนักการเมือง ซึ่งสะท้อนให้เห็นผ่านพฤติกรรมของประชาชน เช่น ความไม่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง การงดออกเสียงเลือกตั้ง หรือการแสดงออกถึงความไม่พอใจผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2566; Transparency International, 2023) ปรากฏการณ์นี้สะท้อนภาวะวิกฤตศรัทธาทางการเมือง (Political Trust Crisis) ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของระบอบประชาธิปไตย (Almond & Verba, 1963; Easton, 1975)

โดยจากการศึกษาถึงสาเหตุของการเกิดวิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อนักการเมือง เรื่อง การศึกษาเรื่อง วิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อระบบการเมืองการปกครองไทยในปัจจุบัน พบสาเหตุหลัก 8 ประการ คือ (1) การยึดติดกับรูปแบบของประชาธิปไตย (2) ระบบอุปถัมภ์ (3) การแทรกแซงทางการเมืองของทหารไทย (4) การบริหารราชการแผ่นดินแบบรัฐรวมศูนย์ (5) การทุจริตคอร์รัปชัน (6) พรรคการเมืองไทยที่ขาดความเป็นสถาบันทางการเมืองอย่างแท้จริง (7) การพัฒนาทางเศรษฐกิจของไทย และ (8) การขาดคุณธรรมจริยธรรมของนักการเมือง (พระครูธรรมธรวรวุฒิ จิตฺตญาโณ (สุวรรณจู), 2566) ในขณะที่ผลการศึกษาของสำนักวิจัย ซูเปอร์โพล (2568) ได้ระบุไว้ว่า เหตุผลหลักที่ทำให้ประชาชนรู้สึกว่าการเมืองกำลังถึงทางตัน ได้แก่ ความขัดแย้งภายในรัฐบาล ร้อยละ 45.7 ปัญหาในวุฒิสภา ร้อยละ 43.8 ปัญหาส่วนตัวของนักการเมืองใหญ่ ร้อยละ 40.9 ปัญหาความไม่เชื่อมั่นของประชาชนต่อการตรวจสอบขององค์กรอิสระ ร้อยละ 39.7 และความรู้สึกว่ามีการเลือกปฏิบัติ ร้อยละ 38.2 ปัจจัยเหล่านี้สะท้อน “วิกฤตศรัทธา” ซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่แค่ฝ่ายนิติบัญญัติหรือบริหาร แต่ครอบคลุมถึงระบบตรวจสอบและความเป็นธรรมในสังคมการเมืองไทย ซึ่งจากปัญหาวิกฤติศรัทธาของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองนี้เอง ส่งผลทำให้สังคมไทยในปัจจุบันมีความต้องการที่จะปฏิรูปการเมืองและการปกครอง เพื่อก้าวเข้าสู่ความเป็นสังคมที่ศิวิไลซ์ เนื่องจากต้องเผชิญกับปัญหาการคอร์รัปชันในระดับสูง และประชาชนส่วนใหญ่ยังมีฐานะยากจน ในขณะที่ ณัฏฐพล บุณยพิพัฒน์ (2560: 79) อ้างถึงในเวชสุวรรณ อาจวิชัย (2566) (ไม่พบการอ้างอิงท้ายบท) ที่ให้ความเห็นว่าการที่ประชาชนยังขาดการศึกษาหรือมีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดีรวมถึงการที่พรรคการเมือง และการเลือกตั้งไม่สามารถสร้างตัวแทนที่แท้จริงของประชาชนได้ และการยึดอำนาจโดยทหารซึ่งทำลายกระบวนการประชาธิปไตย เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดวิกฤต

ศรัทธาของประชาชนต่อระบบการเมืองการปกครองไทย ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนยังไม่มีสิทธิ์ในการควบคุมดูแล หรือถอดถอนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้ทำงานเพื่อประโยชน์ของประชาชนยังขาดสิทธิ์ในการตรวจสอบการบริหารประเทศให้เป็นไปอย่างซื่อสัตย์ และเพื่อประโยชน์ส่วนรวม จึงทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่นต่อระบบการเมืองการปกครองไทย เนื่องด้วยลักษณะทางการเมืองในต่างจังหวัดยังคงปรากฏรูปแบบการสืบทอดอำนาจทางการเมืองผ่านระบบเพื่อนพ้องวัฒนธรรมการเมืองแบบอุปถัมภ์ โดยมีเครือข่ายความสัมพันธ์ทั้งในรูปแบบเครือญาติ และกลุ่มอิทธิพลทางการเมืองเป็นแรงสนับสนุนสำคัญสถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างทางการเมืองที่ยังคงยึดโยงกับกลุ่มบุคคล และเครือข่ายอำนาจมากกว่าความยึดมั่นในหลักธรรมาภิบาลและประโยชน์ส่วนรวมแม้ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา จะมีความพยายามกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และมีการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรมมากขึ้นแต่ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาของจังหวัด เนื่องจากการขาดหลักธรรมาภิบาลในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐส่งผลให้การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ขาดประสิทธิภาพ (ปรีชา อุยตระกูล และคณะ, 2561) อ้างถึงใน ไพวรรณ ปุริมาตร (2566)

จากปัญหาสภาพการณ์ทางการเมืองที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ปัจจัยที่มีผลต่อวิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองไทย มิได้เกิดขึ้นเพียงจากปัจจัยระดับประเทศเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับปัจจัยในระดับท้องถิ่น ซึ่งยังคงมีระบบอุปถัมภ์เครือข่ายอิทธิพล และการทุจริตที่ฝังรากลึกปัจจัยเหล่านี้ไม่เพียงส่งผลต่อความเชื่อมั่นที่ประชาชนมีต่อนักการเมืองแต่ยังบั่นทอนเสถียรภาพของระบอบประชาธิปไตย และความเชื่อมั่นในกระบวนการทางการเมืองโดยรวม ดังนั้น การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อวิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองไทย จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้เข้าใจปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นดังกล่าว และเพื่อใช้เป็นแนวทางกำหนดมาตรการในการฟื้นฟูศรัทธาของประชาชนอันจะนำไปสู่การพัฒนาการเมืองไทยให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

นักการเมือง: กลไกสำคัญของระบอบการเมืองไทย

การเมืองไทยในปัจจุบันเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งมีลักษณะเป็นการปกครองตามระบบรัฐสภา โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขแห่งรัฐ และนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหาร โครงสร้างการเมืองประกอบด้วยฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ โดยอำนาจบริหารอยู่ที่คณะรัฐมนตรีภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรี ซึ่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น การเลือกตั้งเป็นกระบวนการทางการเมืองที่มีความสำคัญ และเป็นกลไกในการแสดงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาชน ซึ่งจะทำให้ผู้บริหารมีความรัฐผิดชอบต่อสังคมมากยิ่งขึ้น รวมทั้งเป็นการป้องกันมิให้เกิดการกำหนดนโยบายที่ไม่เหมาะสม ส่วนในฐานะที่เป็นจุดมุ่งหมายส่วนในฐานะที่เป็นจุดมุ่งหมาย การมีส่วนร่วมของประชาชน (ปราชญา กล้าผจัญ, 2562) แต่อย่างไรก็ดีเมื่อเสร็จสิ้นการเลือกตั้งลงแล้วนั้น อำนาจของประชาชนอาจพูดได้ว่า จะถูกถ่ายโอนไปยังกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่เรียกว่า นักการเมือง ซึ่งเป็นคนที่ได้รับการเลือกตั้งให้เป็นผู้แทนประชาชนในแต่ละเขตพื้นที่ แต่ละจังหวัดในการเข้าไปผลักดันนโยบายให้สอดคล้องกับความต้องการ

ของประชาชนตามที่ได้หาเสียงไว้ ซึ่งคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาไว้ว่า ลักษณะนักการเมืองที่พึงประสงค์ ต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการปกครองและการบริหารเข้าใจลึกซึ้งถึงปรัชญาการปกครองแบบประชาธิปไตย มีวิสัยทัศน์ มองการณ์ไกล เปิดกว้างรับฟังความคิดหลายๆ ฝ่ายมีจริยธรรมและมีศีลธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งจริยธรรมและจรรยาบรรณทางการเมือง ไม่ทำลายหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย อุทิศชีวิตเพื่อประโยชน์ของสังคมและประเทศชาติ ไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง ไม่มุ่งกอบโกย ผลประโยชน์โดยใช้ตำแหน่งอำนาจที่ครองอยู่ (ลิขิต ธีรเวคิน, 2543) แต่อย่างไรก็ดีนักการเมืองไทยมีปัญหาอย่างมากเกี่ยวกับเรื่องของจริยธรรม โดยเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นการเมืองระบอบอุปถัมภ์ทั้งในระดับประเทศและในระดับท้องถิ่น มีการกระทำที่เข้าข่ายผิดทางจริยธรรม ทำผิดกฎหมายในการเลือกตั้ง เช่น กลั่นแกล้งคู่แข่งผู้รับสมัครรับเลือกตั้ง การซื้อสิทธิผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง การลอบสังหารหัวคะแนน หรือคู่แข่งผู้รับสมัครรับเลือกตั้ง และเมื่อได้รับเลือกตั้งแล้วก็เข้าไปปฏิบัติหน้าที่ทำให้เกิดปัญหา เช่น มีการขายเสียง หรือทุจริตในตำแหน่งหน้าที่ การเรียกหาประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยมิชอบ การใช้ระบอบอุปถัมภ์เกิดผลประโยชน์ต่างตอบแทน เป็นเหตุให้รัฐเสียหาย การปกครองไม่มีเสถียรภาพ โดยปัญหาเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ทำให้เกิดวิกฤติศรัทธาของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองทั้งสิ้น (สุพิทักษ์ โตเพ็ง, 2564)

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

วิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองไทย

“วิกฤตศรัทธา” ในทางการเมือง หมายถึง วิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อระบบการเมืองการปกครองไทย ซึ่งหมายถึง การที่ประชาชนได้รับผลกระทบจากทางการเมือง สะท้อนให้เห็นถึงการขาดความเชื่อมั่นต่อรัฐบาล อันเกิดจากการบริหารประเทศ การแก้ไขสถานการณ์ หรือการตัดสินใจที่ล่าช้า จนกลายเป็นวิกฤตศรัทธาที่ส่งผลกระทบต่อประเทศโดยส่วนรวม ซึ่งวิกฤติศรัทธานั้น เมื่อเกิดขึ้นแล้วถือเป็นปัญหาสำคัญอย่างมากที่จะต้องเร่งแก้ไข เพราะในระบอบประชาธิปไตย ความศรัทธาในระบบการเมืองและตัวแทนที่ได้รับเลือกตั้งถือเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้โครงสร้างทางการเมืองดำรงอยู่ได้ เมื่อประชาชนยังเชื่อว่าระบบสามารถตอบสนองต่อความต้องการและแก้ไขปัญหาของพวกเขาได้ กระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองย่อมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะผ่านการเลือกตั้ง การออกเสียงแสดงความคิดเห็น หรือการเคลื่อนไหวในรูปแบบต่าง ๆ (ศุทธิกานต์ มีจั่น, 2557)

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับวิกฤตศรัทธาทางการเมือง สรุปได้ว่า คำว่า “วิกฤต” พจนานุกรม Oxford Advanced Learner อธิบายว่าเป็นช่วงเวลาแห่งอันตราย ความยากลำบาก หรือสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจสำคัญ ส่วนพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ระบุว่าเป็นเหตุการณ์หรือช่วงเวลาที่อยู่ในขั้นอันตราย อันอาจนำไปสู่ผลลัพธ์ทั้งดีหรือร้าย เวชสุวรรณ อาจวิชัย (2566) เสริมว่าวิกฤตเป็นช่วงเวลาหรือสถานการณ์ที่เลวร้ายและอยู่ในขั้นหัวเลี้ยวหัวต่อซึ่งอาจนำไปสู่ความสูญเสียได้ ในส่วน

ของ “ศรัทธา” นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2564) อธิบายว่า แม้ในภาษาไทยมักแปลว่า “ความเชื่อ” แต่ในบริบท “วิกฤตศรัทธา” หมายถึงการตั้งข้อสงสัยต่อความชอบธรรมและความน่าเชื่อถือของสถาบันหรือองค์กรทางการเมือง รวมถึงการไม่ไว้วางใจในความสามารถ ความสุจริต หรือเจตนาที่บริสุทธิ์ของบุคคลในองค์กรนั้น ซึ่งทำให้อำนาจและความนับถือที่เคยได้รับจากประชาชนเสื่อมถอยลงหรือสูญหายไปโดยไม่ทันตระหนัก

ดังนั้น “วิกฤตศรัทธาทางการเมือง” จึงหมายถึง ภาวะที่ประชาชนขาดความเชื่อมั่นต่อระบบการเมืองและรัฐบาล อันเกิดจากการบริหารที่ล้มเหลว การตัดสินใจที่ล่าช้าหรือสถานการณ์ที่ไม่ตอบสนองต่อความคาดหวังของสังคม จนนำไปสู่การเสื่อมถอยของความไว้วางใจในระบบการเมืองโดยรวม ซึ่งการเสื่อมศรัทธาไม่ใช่แค่การไม่ชอบผู้นำหรือไม่พอใจนโยบายใดนโยบายหนึ่ง แต่คือการสูญเสียความเชื่อว่าการเมืองสามารถนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงได้จริง ผู้คนจำนวนไม่น้อยเริ่มมองว่าการเลือกตั้งเป็นเพียงพิธีกรรมที่ไม่ได้สะท้อนเจตจำนงของประชาชนอย่างแท้จริง โดยวิกฤตศรัทธาทางการเมืองที่เป็นการแสดงออกของประชาชนที่พบเห็นได้บ่อยมากที่สุด คือ ในโลกออนไลน์ ผู้คนจำนวนมากต่างแสดงความคิดเห็นผ่านถ้อยคำประชดประชัน เสียดสี หรือแสดงออกถึงความเบื่อหน่าย ไม่เชื่อถือ หรือไม่สนใจทางการเมืองอีกต่อไป หลายคนแสดงจุดยืนชัดเจนว่าพวกเขาปฏิเสธที่จะเป็นส่วนหนึ่งของระบบที่มองว่าเสื่อมทรามและไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ (วิทยากร เชียงกูล, 2565)

ดังนั้นบทความวิชาการนี้จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อวิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองไทย เพื่อนำไปสู่แนวทางในการฟื้นฟูศรัทธาของประชาชนต่อนักการเมืองอย่างจริงจัง นำไปสู่การกลับมามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมากยิ่งขึ้น อันนจะนำมาสู่ความมั่นคงทางการเมือง คือ การเป็นเป็นกลไกสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ การจัดสรรทรัพยากร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การศึกษา สาธารณสุข การเศรษฐกิจ และการพัฒนาประเทศชาติได้อย่างยั่งยืนต่อไป

ปัจจัยที่มีผลต่อวิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองไทย

ปัจจัยที่มีผลต่อวิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองไทย จากการทบทวนเอกสาร งานวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญได้ว่าเกิดจากสาเหตุหลายปัจจัยที่สำคัญ ดังนี้

1. การยึดติดกับรูปแบบของประชาธิปไตย

การยึดติดกับรูปแบบของประชาธิปไตย หมายถึง การที่ประชาชนขาดความเข้าใจถึงหลักในการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยการเมืองไทยนยังจัดเป็นประชาธิปไตยแค่เปลือก กล่าวว่า เน้นเพียงโครงสร้างหรือสถาบันทางการเมืองภายนอก (บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, 2551) ขาดความเข้าใจเชิงลึกถึงหลักการประชาธิปไตยและวิธีการแก้ไขปัญหา ความพยายามแก้ปัญหาการเมืองไทยมักมุ่งไปที่การปรับปรุงกฎหมาย รัฐธรรมนูญ และโครงสร้างสถาบันการเมืองแต่กลับไม่เน้นการสร้างความเข้าใจแก่ประชาชนถึงบทบาทและประโยชน์ของประชาธิปไตยที่แท้จริง โดยการเมืองของประเทศไทยที่ผ่านมาในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

พบว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้สภาพการเมืองไทยยังไม่มีความเจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร คือ ความอ่อนแอของภาคประชาชนที่ยังขาดความตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในทางการเมือง ปล่อยให้การเมืองเป็นเรื่องของนักการเมืองและข้าราชการที่มีอำนาจเข้ามากำหนดนโยบายและปกครองบ้านเมือง ส่งผลไปยังความไม่เสมอภาคทางการเมืองโดยเฉพาะการเข้าถึงศูนย์กลางของอำนาจภายในรัฐจะตกไปอยู่เพียงเฉพาะแค่กลุ่มคนบางกลุ่มที่มีโอกาสทางการเมือง เป็นต้น (มงคลเลิศ ด่านธานินทร์, 2551)

2. ระบบอุปถัมภ์

ระบบอุปถัมภ์นี้มีรากฐานมาจากโครงสร้างสังคมแบบศักดินาในอดีตของไทย ซึ่งมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ชัดเจนระหว่างชนชั้นปกครองและชนชั้นใต้ปกครอง แม้ว่าสังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ระบบอุปถัมภ์ก็ยังคงสืบทอดและปรับตัวเข้ากับบริบทใหม่ ๆ และปัจจุบันระบบอุปถัมภ์ยังคงมีอิทธิพลอยู่ไม่น้อยในระบบการเมืองของไทย เพียงแต่เปลี่ยนวิธีการไปตามกาลเวลาและรูปแบบของของสังคมที่แปรเปลี่ยนตามเศรษฐกิจและสังคมโดยเฉพาะการนำระบบอุปถัมภ์มาใช้เป็นกลไกในการแสวงหาอำนาจทางการเมืองภายใต้ระบอบประชาธิปไตย จนเกิดเป็นวัฒนธรรมประชาธิปไตยแบบอุปถัมภ์ ซึ่งเมื่อเกิดระบบอุปถัมภ์ขึ้นแล้วนั้น สิ่งที่ตามมา คือ ลักษณะของความสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนหรือแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน ก่อให้เกิดการแบ่งกลุ่มหรือแบ่งแยกเป็นพวกพ้องกันอย่างชัดเจน และเมื่อนักการเมืองอยู่ภายใต้ร่มเงาของคำว่า ระบบอุปถัมภ์ ก็ย่อมส่งผลให้เกิดการใช้อำนาจที่ได้มาในการเอื้อประโยชน์ให้กับคนใกล้ชิด เพื่อการตอบแทนซึ่งกันและกัน เน้นการมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองหรือพวกพ้องมากกว่าการดำเนินการใด ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ซึ่งส่งผลเสียอย่างร้ายแรงเพราะระบบอุปถัมภ์เป็นรากฐานสำคัญของปัญหาคอร์รัปชันและการใช้อำนาจในทางมิชอบ ซึ่งสร้างความเสียหายต่อประเทศชาติในวงกว้าง (อชิตพล ตากันธะ, 2563) ซึ่งระบบอุปถัมภ์นี้ ส่งผลกระทบต่อศรัทธาของประชาชนต่อนักการเมืองในด้านของการขาดความไว้วางใจว่านักการเมืองนี้จะเป็นที่พึ่งให้กับประชาชนได้แท้จริงหรือไม่ หรือมุ่งเข้ามาเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองและพวกพ้อง

3. การทุจริตคอร์รัปชัน

การทุจริตคอร์รัปชัน ถือเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อศัทธาของประชาชนที่มีต่อนักการเมือง ทั้งนี้การทุจริตคอร์รัปชัน ก็ถือเป็นผลพวงอีกประการหนึ่งที่สืบเนื่องมาจากระบบอุปถัมภ์ในการเมืองของประเทศไทย โดยคำว่า การคอร์รัปชัน (Corruption) มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Corruptus แปลว่า break to pieces completely หรือ แตกออกเป็นเสี่ยงๆ มีความหมายที่คล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกับคำว่า “การฉ้อราษฎร์บังหลวง” กล่าวคือ การฉ้อราษฎร์บังหลวง หมายถึงการเบียดบังยักยอกทรัพย์ของรัฐหรือของสาธารณะมาเป็นของตัวเอง และอาจมีความหมายรวมถึงการกินสินบนและการแสวงหาอำนาจ โดยวิธีการที่ผิดทำนองคลองธรรมด้วย ซึ่งตรงกับความหมายของการคอร์รัปชันในภาษาอังกฤษ (Kraiwichian, 1967) ในขณะที่ Gunnar Myrdal (1968) ได้ให้ความหมายของการคอร์รัปชันว่าเป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง หมายถึง การกระทำทุกอย่างที่เป็นไปโดยมิชอบ หรือเป็นการกระทำเพื่อประโยชน์

ส่วนตัว โดยใช้อำนาจและอิทธิพลที่มีอยู่ในตำแหน่งหน้าที่หรืออาศัยฐานะตำแหน่งพิเศษที่ตนมีอยู่ในกิจสาธารณะ รวมทั้งการกินสินบนด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ Edward van Roy (1970) ที่ได้ให้ความหมายของคำว่า “คอร์รัปชัน”ว่าคือ การใช้อำนาจเพื่อให้ได้มาซึ่งผลกำไร ความชอบพอหรืออภิสิทธิ์ หรือเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มหรือชนชั้น ซึ่งออกมาในรูปของการกระทำที่ละเมิดกฎหมายหรือละเมิดมาตรฐานความประพฤติทางศีลธรรมจรรยาที่สังคมยอมรับ โดยการคอร์รัปชันในส่วนที่เกี่ยวกับการรับสินบนนั้นเป็นถ้อยคำที่มีความหมายอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมถึงการใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ผิด อันเกิดจากการเห็นประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้งซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นเงินตราเสมอไป ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการคอร์รัปชันทางการเมืองในประเทศไทย พบว่า จอมขวัญ กลับบ้านเกาะ (2564) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การคอร์รัปชันทางการเมืองในประเทศไทย พ.ศ. 2540-2560 พบว่า เงื่อนไขของการคอร์รัปชันทางการเมืองในประเทศไทย เกิดจาก สังคมไทยมีลักษณะเป็นสังคมอุปถัมภ์ (Patron-Client Society) ความยากจนและการศึกษาต่ำ รวมทั้งสั่งสังคมมีความเป็นพวกฟ้องสูง (Cronyism) จึงเป็นจุดออ่อนให้ระบบการเมืองที่ไม่พึงประสงค์แทรกแซงได้ง่ายทั้งเชิงลึกในระดับท้องถิ่นและเชิงกว้างในระดับประเทศ จนกลายเป็นเงื่อนไขนำไปสู่การคอร์รัปชันทางการเมืองผ่านกลไกในรูปเครือข่ายของระบบอุปถัมภ์ ซึ่งปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันส่งผลต่อภาพลักษณ์ของประเทศในเชิงลบจากสายตาของต่างประเทศ และส่งผลเชิงลบต่อการพัฒนาประเทศในแทบทุกด้าน โดยเฉพาะการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุน เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานหรือโครงสร้างขนาดใหญ่ของรัฐ ดังนั้นปัญหาคอร์รัปชันจึงผูกพันแนบแน่นกับการก่อร่างสำนึกทางการเมืองของประชาชน รวมถึงศัทธาของประชาชนที่มีต่อการเมือง และนักการเมืองด้วย

4. พรรคการเมืองไทยที่ขาดความเป็นสถาบันทางการเมืองอย่างแท้จริง

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยยังไม่ประสบความสำเร็จทางด้านสถาบันการเมืองเท่าที่ควร คือ การมีกลุ่มอิทธิพล เข้ามาแทรกแซงทางการเมืองมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ข้าราชการ โดยเฉพาะทหาร นายทุน และนักการเมือง ซึ่งต่างมีบทบาทและมีการต่อสู้แย่งชิงอำนาจกันอย่างต่อเนื่องตลอดประวัติศาสตร์การเมืองไทย ในปัจจุบัน แม้จะมีการจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่หลายพรรค เช่น พรรคภูมิใจไทย พรรคอนาคตใหม่ พรรคชาติพัฒนา พรรคพลังประชารัฐ ฯลฯ และแม้ประเทศไทยมีกฎหมายที่เปิดให้จัดตั้งพรรคการเมืองได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย แต่พรรคการเมืองส่วนใหญ่ยังขาดความเป็นสถาบันทางการเมืองที่แท้จริง โดยมักเป็นเพียงกลุ่มผลประโยชน์ที่รวมตัวกันในรัฐสภา เพื่อสนับสนุนผู้นำทางการเมือง โดยสมาชิกทั้งจากสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภามักรวมกลุ่มในลักษณะที่เรียกว่า “มุ้งการเมือง” เพื่อใช้ต่อรองผลประโยชน์ทางการเมืองพรรคการเมืองเหล่านี้ส่วนใหญ่จึงเป็น พรรคการเมืองที่ยึดโยงกับตัวบุคคล ขาดความเข้มแข็งในฐานะสถาบันทางการเมืองอย่างแท้จริง (ไพรวัลย์ เคนพรม, 2560) นอกจากนั้นแล้วสาเหตุที่ทำให้พรรคการเมืองไทยขาดความเป็นสถาบันทางการเมืองอย่างแท้จริงอีกประการที่สำคัญ คือ ความไม่ต่อเนื่องของการมีอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการถูกยุบเลิกเมื่อมีการรัฐประหาร รวมถึงการที่พรรคการเมืองมักมีบทบาทที่ถูกครอบงำโดยอำนาจรัฐหรือผลประโยชน์ของนายทุน ทำให้ขาดความเข้มแข็ง การสร้างการยอมรับจากประชาชนทำได้

ยาก อีกทั้งยังพบว่า ในประเทศไทยนั้นหลักจากมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการบริหารทุกครั้งมีการแทรกแซง เกิดความเสื่อมเสียของทางการเมือง กติกาทุกทำลายก่อให้เกิดการแทรกแซงทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มหลังผลประโยจน์กลุ่มนายทุนรายใหญ่หรือกระทั่งคณะทหาร อันทำให้สถาบันการบริหารประเทศหลักของระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยคือพรรคการเมือง เกิดความอ่อนแอ ไม่สามารถจะพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลให้นักการเมืองหรือพรรคการเมืองขาด “ความเป็นสถาบันทางการเมือง” ขาดการยอมรับจากประชาชน พรรคการเมืองถูกมองว่าเป็นการสนับสนุนพวกมีอิทธิพลหรือเป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อหาผลประโยชน์ของกลุ่มหรือบุคคล ขาดอุดมการณ์ทางการเมือง ไม่มีระเบียบวินัย แตกแยกระส่ำระสาย (Huntington, 1963) ซึ่งทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธาของประชาชนทั้งสิ้น

5. การขาดคุณธรรมจริยธรรมของนักการเมือง

การขาดคุณธรรมจริยธรรมของนักการเมืองหมายถึง การไม่ยึดมั่นในหลักการความดีและความถูกต้องในการประพฤติปฏิบัติหน้าที่ เช่น การไม่ซื่อสัตย์สุจริต โกงกิน เอาประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม การขาดความรับผิดชอบ ไม่เคารพกฎหมาย ไม่ยึดมั่นในสถาบันหลักของประเทศ การกระทำเหล่านี้ส่งผลเสียต่อความไว้วางใจของประชาชนและทำให้การปกครองประเทศเสื่อมถอยลง โดยสาเหตุสำคัญของการขาดคุณธรรมจริยธรรมทางการเมือง มาจากผู้บริหารระดับสูง ทั้งข้าราชการและนักการเมือง รวมถึงผู้มีอำนาจทางการเมือง ที่เข้ามาด้วยการใช้เงินจำนวนมหาศาล ซึ่งเมื่อได้อำนาจแล้ว มักใช้ตำแหน่งเพื่อถอนทุนหรือแสวงหาผลประโยชน์จากงบประมาณและโครงการต่าง ๆ ในรูปแบบที่ไม่สุจริต เช่น การโกงการเลือกตั้ง ความโลภในการขอกู้เงินรัฐเพื่อทำโครงการท้องถิ่น การฉ้อราษฎร์บังหลวง การช่วยเหลือพวกพ้องให้ได้เลื่อนตำแหน่ง หรือรอดพ้นโทษ การแทรกแซงการทำงานของข้าราชการ การนำทรัพย์สินหรืองบประมาณของรัฐมาใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัว การบังคับข้าราชการให้ทำผิดแทนตน การออกกฎหมายเอื้อประโยชน์แก่ตนเองการรับสินบน และการใส่ร้ายป้ายสีนักการเมืองฝ่ายตรงข้ามนักการเมืองที่ดีควรมี 1) จริยธรรมพื้นฐาน ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อสังคมและปฏิบัติตามหน้าที่ 2) ความยุติธรรม ไม่โกงชาติบ้านเมือง และ 3) การยึดอุดมคติ มีมโนธรรม เสียสละ และควบคุมตนไม่ให้ตกไปในทางต่ำตามมาตรฐานสากล โดยสรุป การขาดคุณธรรมจริยธรรมของนักการเมืองไทยเกิดจากการไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย กฎระเบียบ และศีลธรรมที่ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมนำไปสู่ผลเสียต่อการเมืองและประเทศชาติ เพราะความหลงใหลในอำนาจ ยศศักดิ์ และเงินทอง จนก่อให้เกิดความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ทั้งส่วนตัวและส่วนรวม (พระศิลาศักดิ์สุเมโธ และคณะ, 2565: 133)

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยที่มีผลต่อวิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองไทย ประกอบด้วยสาเหตุหลัก 5 ประการ คือ 1) การยึดติดกับรูปแบบของประชาธิปไตย คือ การที่ประชาชนขาดความเข้าใจถึงหลักในการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยการเมืองไทยนยังจัดเป็นประชาธิปไตยแค่เปลือก กล่าวว่าเน้นเพียงโครงสร้างหรือสถาบันทางการเมืองภายนอก ขาดการมีส่วนร่วมในทางการเมือง ปล่อยให้การเมืองเป็นเรื่องของนักการเมืองและข้าราชการที่มีอำนาจเข้ามากำหนดนโยบายและปกครองบ้านเมือง 2) ระบบอุปถัมภ์ เมื่อนักการเมืองอยู่ภายใต้ร่มเงาของคำว่า ระบบอุปถัมภ์ ก็ย่อมส่งผลให้เกิดการใช้อำนาจที่ได้มาใน

การเอื้อประโยชน์ให้กับคนใกล้ชิด เพื่อการตอบแทนซึ่งกันและกัน เน้นการมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองหรือพวกพ้องมากกว่าการดำเนินการใด ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม 3) การทุจริตคอร์รัปชัน คือ การใช้อำนาจเพื่อให้ได้มาซึ่งผลกำไร ความชอบพอหรืออภิสิทธิ์ หรือเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มหรือชนชั้น ซึ่งออกมาในรูปของการกระทำที่ละเมิดกฎหมายหรือละเมิดมาตรฐานความประพฤติทางศีลธรรมจรรยาที่สังคมยอมรับ ซึ่งปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันส่งผลต่อภาพลักษณ์ของประเทศในเชิงลบจากสายตาของต่างประเทศ และส่งผลเชิงลบต่อการพัฒนาประเทศในแทบทุกด้าน 4) พรรคการเมืองไทยที่ขาดความเป็นสถาบันทางการเมืองอย่างแท้จริง เกิดจากการมีกลุ่มอิทธิพล เข้ามาแทรกแซงทางการเมืองมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ข้าราชการ โดยเฉพาะทหาร นายทุน และนักการเมือง และการขาดความไม่ต่อเนื่องของการมีอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการถูกยุบเลิกเมื่อมีการรัฐประหาร รวมถึงการที่พรรคการเมืองมักมีบทบาทที่ถูกครอบงำโดยอำนาจรัฐหรือผลประโยชน์ของนายทุน ทำให้ขาดความเข้มแข็ง ทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธาของประชาชนทั้งสิ้น และ 5) การขาดคุณธรรมจริยธรรมของนักการเมือง คือ การที่นักการเมืองหมายถึง การไม่ยึดมั่นในหลักการความดีและความถูกต้องในการประพฤติปฏิบัติหน้าที่ ไม่ยึดมั่นในสถาบันหลักของประเทศ เมื่อได้อำนาจแล้ว มักใช้ตำแหน่งเพื่อถอนทุนหรือแสวงหาผลประโยชน์จากงบประมาณและโครงการต่าง ๆ ในรูปแบบที่ไม่สุจริต ซึ่งสอดคล้องกับ ปัจจัย 8 ประการที่ส่งผลต่อวิกฤตศรัทธาในระบบการเมืองไทย ซึ่งสังเคราะห์โดย พระครูธรรมธรวรวุฒิ จิตฺตญาโณ (สุวรรณจู) (2566)) (ไม่สอดคล้องกับการอ้างอิงท้ายบท) ที่สรุปไว้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อวิกฤตศรัทธาในระบบการเมืองไทย ได้แก่

1. การยึดติดกับรูปแบบของประชาธิปไตยทำให้การพัฒนาระบบประชาธิปไตยหยุดชะงัก และไม่สามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับสังคมไทยได้

2. ระบบอุปถัมภ์ส่งเสริมการแต่งตั้งบุคคลจากสายสัมพันธ์มากกว่าความสามารถ ทำลายความเสมอภาคทางการเมือง

3. การแทรกแซงทางการเมืองของทหารไทยทำให้เกิดความไม่ต่อเนื่องของรัฐบาลประชาธิปไตย และลดทอนบทบาทของประชาชน

4. การบริหารราชการแผ่นดินแบบรัฐรวมศูนย์ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการพัฒนาและการจัดสรรทรัพยากรในภูมิภาคต่าง ๆ

5. การทุจริตคอร์รัปชันทำให้เกิดการสูญเสียงบประมาณแผ่นดินและลดความไว้วางใจของประชาชนต่อรัฐ

6. พรรคการเมืองไทยที่ขาดความเป็นสถาบันทางการเมืองอย่างแท้จริงนำไปสู่การเมืองที่ไม่มั่นคงและการขาดอุดมการณ์พัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

7. การพัฒนาทางเศรษฐกิจของไทยขาดความทั่วถึง ทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งรู้สึกถูกทอดทิ้งจากระบบ

8. การขาดคุณธรรมจริยธรรมของนักการเมืองทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาและไม่เห็นคุณค่าของการเลือกตั้งหรือการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ความสำคัญของการแก้ไขวิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองไทย

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาวิกฤตศรัทธามีแนวโน้มรุนแรงขึ้น ประชาชนแสดงความไม่พอใจต่อพรรคการเมืองและนักการเมืองผ่านการเคลื่อนไหวทางสังคม การเลือกตั้ง การใช้สื่อออนไลน์ ซึ่งสะท้อนถึงความสิ้นหวังต่อกลไกทางการเมืองแบบเดิม (พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, 2568) ปัญหาดังกล่าวมีรากเหง้ามาจากความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอำนาจเก่าและใหม่ การกลับคำสัญญาทางการเมือง และการเอื้อผลประโยชน์ให้กลุ่มทุนมากกว่าประชาชน นำไปสู่ภาวะเบื่อหน่ายและการไม่เข้าร่วมทางการเมือง ซึ่งเป็นอันตรายต่อประชาธิปไตย เนื่องจากทำให้กลไกตรวจสอบและถ่วงดุลอ่อนแอลง เปิดโอกาสให้การทุจริตและการใช้อำนาจโดยมิชอบเพิ่มสูงขึ้น ดังนั้นการแก้ไขวิกฤตศรัทธาจึงมีความสำคัญไม่เพียงเพื่อรักษาเสถียรภาพทางการเมือง แต่เพื่อป้องกันภาวะสิ้นหวังของประชาชนที่อาจกลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน แนวทางสำคัญ คือ ความรับผิดชอบต่อสังคม โดยการปฏิบัติหน้าที่เต็มกำลังเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน พร้อมรักษา หลักคุณธรรมจริยธรรม และยึดมั่นในคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้ หากเกิดความผิดพลาดต้องกล้า ยอมรับและขอโทษอย่างจริงใจ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและความไว้เนื้อเชื่อใจในระยะยาว โดยปัจจัยสำคัญที่ทำให้พรรคการเมืองได้รับความนิยมและเป็นที่ยอมรับของประชาชน คือ การสร้างภาพลักษณ์ที่ดีหากเปรียบภาพลักษณ์ของพรรคการเมืองเป็นภาพลักษณ์ประเภทของสินค้าและบริการนั้น พรรคการเมืองก็เปรียบเสมือนบริษัท ที่มีสมาชิกพรรคที่เปรียบเสมือนสินค้าโดยประชาชนทั่วไปสามารถเลือกสรรสินค้า (สมาชิกพรรค) ที่มีคุณภาพตรงตามความต้องการมาใช้บริการตามเจตจำนงที่ตั้งใจไว้นั่นคือ การเลือกสมาชิกพรรคการเมืองมาดำเนินการบริหารประเทศและทำการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้กับประชาชน (Wongmontha, 1998) และนักการเมืองที่จะก่อให้เกิดศรัทธาขึ้นในหัวใจของประชาชน พึงมีคุณสมบัติที่สำคัญ คือ 1) ต้องทำงานเชิงรุก หมั่นลงพื้นที่พบปะประชาชนด้วย สร้างสัมพันธ์ที่ดี 2) เผยแพร่ภาพลักษณ์พึงประสงค์ของพรรคที่แท้จริงไปยังประชาชนให้ได้รับทราบ โดยใช้สื่อสมัยใหม่ต่าง ๆ 3) ขั้นตอนการสรรหาและเลือกบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกของบพรรคต้องมีการพิจารณากลั่นกรองอย่างละเอียดถี่ถ้วน 4) พรรคการเมืองต้องกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงาน และมาตรฐานทางจริยธรรมและจรรยาบรรณ และ 5) สมาชิกพรรคการเมืองต้องพัฒนาทักษะความรู้ ความสามารถ ทัศนคติและบุคลิกภาพของตนเอง (ธนบัตร อัษฎมงคลพันธ์, 2565)

องค์ความรู้จากการศึกษา

ประเทศไทยกำลังเผชิญกับภาวะความขัดแย้งและความเปราะบางทางการเมืองที่รุนแรงกว่าที่ผ่านมา ความแตกแยกในสังคม ความไม่ไว้วางใจต่อสถาบันการเมือง ปัญหาทุจริตคอร์รัปชันที่ฝังรากลึก ล้วนเป็นปัจจัยที่บั่นทอนศรัทธาของประชาชนต่อระบบการเมือง ภาวะดังกล่าวทำให้ประชาชนจำนวนมากมองว่าการเมืองเป็นเรื่องไกลตัวขาดความหวังต่อการเปลี่ยนแปลง และเริ่มละทิ้งการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยสาเหตุหลักมี 5 ประการสำคัญ คือ 1) การยึดติดกับรูปแบบของประชาธิปไตย 2) ระบบอุปถัมภ์ 3) การทุจริตคอร์รัปชัน 4)

พรรคการเมืองไทยที่ขาดความเป็นสถาบันทางการเมืองอย่างแท้จริง และ 5) การขาดคุณธรรมจริยธรรมของนักการเมืองดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแก้ไขวิกฤตศรัทธา เพื่อให้ประชนหันมามีส่วนร่วมกับภาคการเมืองมากยิ่งขึ้น เพราะการแก้ไขวิกฤตศรัทธาไม่ได้เป็นเพียงการฟื้นฟูภาพลักษณ์ของนักการเมืองหรือระบบการเมืองเท่านั้น แต่ยังมีนัยสำคัญต่อการป้องกันความขัดแย้งทางสังคม การรักษาเสถียรภาพของระบอบประชาธิปไตย และการสร้างความเข้มแข็งให้กับโครงสร้างประเทศ เพราะเมื่อประชาชนหมดศรัทธา กลไกการตรวจสอบและถ่วงดุลก็จะอ่อนแอลง เปิดช่องให้เกิดการใช้อำนาจในทางมิชอบ ส่วนแนวทางแก้ไข พบว่าการฟื้นฟูศรัทธาของประชาชนจำเป็นต้องดำเนินการโดยการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี การเลือกสมาชิก พรรคการเมืองมาดำเนินการบริหารประเทศและทำการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้กับประชาชนที่มีคุณสมบัติเหมาะสม คือ ทำงานเชิงรุก ในการทำงานต้องมีการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงาน และมาตรฐานทางจริยธรรมและจรรยาบรรณ และต้องพัฒนาทักษะความรู้ ความสามารถ ทัศนคติ และบุคลิกภาพของตนเอง เพื่อให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสม สามารถเข้ามาทำหน้าที่ได้ด้วยความสามารถของตนเองที่ได้รับการยอมรับจากประชาชน ไม่ใช่มาด้วยระบบอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นสาเหตุของการทุจริตคอร์รัปชัน

สุดท้ายข้อสรุปที่ได้จากการศึกษา คือ วิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองไทยเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อนและเชื่อมโยงหลายมิติ ซึ่งต้องการการแก้ไขอย่างจริงจังทั้งในระดับโครงสร้างและระดับพฤติกรรมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อให้ระบบการเมืองกลับมาเป็นกลไกที่ประชาชนไว้วางใจและพึ่งพาได้อย่างแท้จริง สามารถสรุปได้ตามภาพที่ 1 ดังนี้

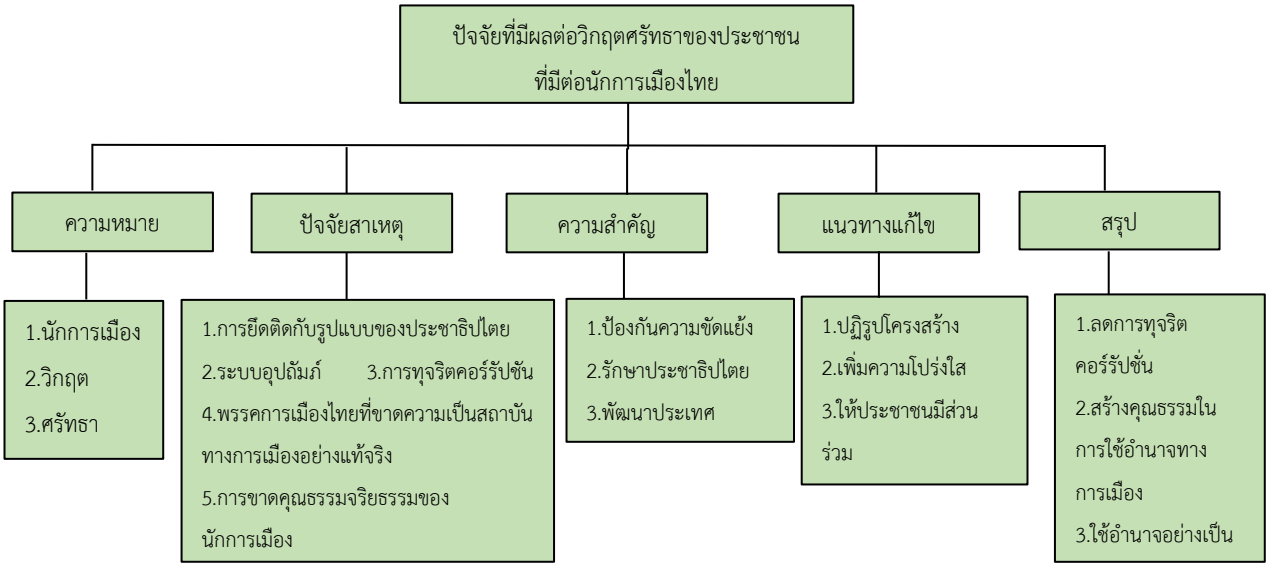

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อวิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองไทย

สรุปและข้อเสนอแนะ

ปัจจัยที่มีผลต่อวิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองไทย มิได้เป็นเพียงปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันหรือเป็นปรากฏการณ์ชั่วคราว หากแต่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ฝังรากลึกมานาน โดยมีสาเหตุทั้งในมิติทางประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมการปกครอง ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนสูญเสียความเชื่อมั่น ได้แก่ ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน การขาดคุณธรรมและจริยธรรมในหมู่นักการเมือง การใช้อำนาจรัฐในทางมิชอบเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มตน ระบบอุปถัมภ์ที่หยั่งรากลึก และความอ่อนแอของพรรคการเมืองที่ยังไม่อาจทำหน้าที่เป็นสถาบันทางการเมืองที่แท้จริงได้อย่างมั่นคง ปรากฏการณ์เหล่านี้ส่งผลให้ประชาชนเกิดความรู้สึกห่างเหิน ไม่เชื่อมั่นในระบบการเมือง และมองว่าการเมืองไม่ใช่เครื่องมือในการแก้ไขปัญหาสาธารณะ

วิกฤตศรัทธาดังกล่าวไม่เพียงเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย แต่ยังส่งผลกระทบในวงกว้างต่อเสถียรภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ และความสงบเรียบร้อยของสังคม การแก้ไขปัญหานี้จึงจำเป็นต้องดำเนินการทั้งในระดับโครงสร้าง เช่น การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม การเสริมสร้างความโปร่งใส และการปรับปรุงระบบพรรคการเมือง ให้ทำงานเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง ขณะเดียวกันต้องเร่งสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่ยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาล รวมถึงการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกระดับของกระบวนการกำหนดนโยบายและกฎหมาย เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและร่วมรับผิดชอบต่อการพัฒนาการเมืองของประเทศ

กล่าวโดยสรุป วิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองไทย เป็นปัญหาที่ต้องอาศัยการแก้ไขอย่างรอบด้าน ทั้งในเชิงโครงสร้างและการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การเมืองไทยสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการแก้ไขปัญหาสังคม และเป็นที่พึ่งของประชาชนได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้ ความสำเร็จของการแก้ไขวิกฤตศรัทธาย่อมจะส่งผลโดยตรงต่อการเสริมสร้างเสถียรภาพของระบอบประชาธิปไตย และนำพาประเทศไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

จอมขวัญ กลับบ้านเกาะ. (2564). การคอร์รัปชันทางการเมืองในประเทศไทย พ.ศ. 2540-2560. *วารสารรังสิตบัณฑิตศึกษาในกลุ่มธุรกิจและสังคมศาสตร์, 8*(1), 19-33.

ธนบัตร อัษฎมงคลพันธ์. (2565). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาพลักษณ์ของพรรคการเมืองไทยที่พึงประสงค์. *วารสารจิตวิทยาพุทธศาสตร์ประยุกต์เพื่อสังคม, 8*(2), 149–164.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (17 กุมภาพันธ์ 2566). *วิกฤตศรัทธาของพุทธศาสนา.* https://prachatai.com/journal/2021/01/91074

บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ. (2551). *กฎหมายรัฐธรรมนูญ*. โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปราชญา กล้าผจัญ. (2562). *คุณธรรมจริยธรรมผู้นำรัฐ.* สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง.

พระครูธรรมธรวรวุฒิ จิตฺตญาโณ (สุวรรณจู). (2566). วิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อระบบการเมืองการปกครองไทยในปัจจุบัน. *Interdisciplinary Academic and Research Journal*, *3*(6), 1–12.

พระศิลาศักดิ์สุเมโธ, พระมหาไทยน้อย ญาณเมธี (สลางสิงห์), วิมลพร สุวรรณแสนทวี และอุทัย ภูคดหิน. (2565). จริยธรรมนักการเมืองไทยในปัจจุบัน. *วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2*(3), 130–138.

พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. (28 มิถุนายน 2568). พรรคการเมืองไทย: บทความการปรับตัวในยุควิกฤตศรัทธาและความขัดแย้ง. *MGR Online.* https://mgronline.com/daily/detail/9680000060776

ไพรวัลย์ เคนพรม. (2560). *หลักรัฐศาสตร์.* สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไพวรรณ ปุริมาตร. (2566). วัฒนธรรมการเมือง ระบบอุปถัมภ์ กับเครือข่ายความสัมพันธ์ในการพัฒนาการเมืองท้องถิ่น. *วารสารมหานครนครธรรศน์, 10*(11), 178–189.

มงคลเลิศ ด่านธานินทร์. (2551). *หลักคิดชาตินิยมและมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาสังคมทันสมัย.* สถาบันวิถีทรรศน์.

ลิขิต ธีรเวคิน. (2543). *การกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท.* ศูนย์วิจัยคณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิทยากร เชียงกูล. (1 กุมภาพันธ์ 2565). *หลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย.* http:// www. Witayakorndub.wordpress.com/ democratic

เวชสุวรรณ อาจวิชัย. (2566). การตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร. *วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม, 12*(2), 97–108.

ศุทธิกานต์ มีจั่น. (2557). *พรรคการเมืองและการเลือกตั้ง.* วิทยาลัยการเมือง การปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2566). *รายงานการเลือกตั้ง. สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง.* https://ectreport66.ect.go.th/overview

สำนักวิจัย ซูเปอร์โพล. (11 มีนาคม 2568). วิกฤตศรัทธาจมดิ่ง ‘ซูเปอร์โพล’ เผยการเมืองเข้าสู่ทางตัน. *สำนักวิจัย ซูเปอร์โพล.* https://www.thaipost.net/politics-news/787401/

สุพิทักษ์ โตเพ็ง. (2564). บทบาทของนักการเมืองกับหลักธรรมาภิบาลในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. *วารสารการวิจัยจัดการบริหารการพัฒนา, 11*(3), 473–488.

อชิตพล ตากันธะ. (2563). ระบบอุปถัมภ์: อุปสรรคการพัฒนาพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของไทย. *วารสารสันติสุขปริทรรศน์, 1*(2), 47–60.

Almond, G. A., & Verba, S. (1963). *The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations*. Princeton University Press. https://doi.org/10.1515/9781400874569

Easton, D. (1975). A Re-Assessment of the Concept of Political Support. *British Journal of Political Science, 5*(4), 435-457.

Evan, R. (1970). On the Theory of Corruption. *Economic Development and Cultural Change, 19*(1), 86-110.

Gunnar, M. (1968). The Folklore of Corruption. *The Asian Magazine. 18*(24), 100-110.

Huntington, S. P. (1963). *Political Order in Changing Societies*. Yale University Press.

Kraiwichian, T. (1967). *Law and corruption. Memorial in the cremation ceremony Mr. Chanai Ratnodom*. Prime Minister Printing Office.

Transparency International. (2023). *Corruption Perceptions Index.* https://www.transparency.org/en/cpi/2023

Wongmontha, S. (1998). *Practical Public Relations*. A.N. Press.

นวัตกรรม

ทางการเมืองไทยยุคหลังรัฐธรรมนูญ 2560 จากการครอบงำสู่ความเปลี่ยนแปลง

พระปัญญา สีงาม[1*] พระสุรสีห์ มหาปุญโญ (เกิดสวัสดิ์)[2]
พระมหาวุฒิชัย วุฑฺฒิชโย (นิลถาวรกุล)[3]

รับบทความ: 7 กุมภาพันธ์ 2569 แก้ไขบทความ: 4 มีนาคม 2569 ตอบรับบทความ: 9 มีนาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการทางการเมืองและนวัตกรรมทางการเมืองของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2560–2568 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่การเมืองไทยเผชิญทั้งความท้าทายที่สำคัญและโอกาสทางเลือกใหม่ การวิเคราะห์แบ่งออกเป็น 4 มิติหลัก ได้แก่ (1) การเมืองภาคประชาชน ซึ่งสะท้อนผ่านการเคลื่อนไหวของเยาวชนและประชาชนทั่วไป (2) นวัตกรรมด้านพรรคการเมืองและอุดมการณ์ทางการเมือง โดยเฉพาะการเกิดขึ้นและบทบาทของพรรคการเมืองรุ่นใหม่ เช่น พรรคอนาคตใหม่และพรรคก้าวไกล (3) ความก้าวหน้าในประเด็นสิทธิและความเท่าเทียม อาทิ ความพยายามในการผลักดันกฎหมายสมรสเท่าเทียม สิทธิสตรี และเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และ (4) การสื่อสารทางการเมืองและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการหาเสียงเลือกตั้งและการเคลื่อนไหวทางสังคม

ผลการศึกษาพบว่า แม้ประเทศไทยจะยังคงเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้างทางการเมือง เช่น อำนาจของกลไกตามรัฐธรรมนูญและสถาบันที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง รวมถึงการใช้กฎหมายเพื่อควบคุมหรือจำกัดเสรีภาพในการแสดงออก แต่นวัตกรรมทางการเมืองที่เกิดขึ้นยังคงสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของภาคประชาชนและพรรคการเมืองร่วมสมัยในการผลักดันประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และความเท่าเทียมให้เข้าสู่กระแสหลักของการเมืองไทย บทความนี้จึงสะท้อนว่า การเมืองไทยในช่วงทศวรรษดังกล่าวอยู่ในสภาวะของ “การเมืองช่วงเปลี่ยนผ่าน” ที่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ โดยทิศทางในอนาคตจะขึ้นอยู่กับพลวัตระหว่างอำนาจรัฐกับพลังประชาชนในการสร้างการปฏิรูปเชิงโครงสร้างที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: นวัตกรรมทางการเมือง พลวัตทางการเมือง การเมืองไทยร่วมสมัย

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ระยอง

* อีเมล: Panya9575@gmail.com

Thai Political Innovations in the Post-2017 Constitution Era: From Domination to Transformation

Phra Panya Si ngam [1*] Phra Surasi Mahapunyo (Kredsawat)[2]

Phramaha Wutthichai Wutthichayo (Nilthavornkul)[3]

Abstract

This academic article aims to examine political development and political innovation in Thailand during the period 2017–2025 (B.E. 2560–2568), a time in which Thai politics encountered both significant challenges and new opportunities. The analysis is structured around four main dimensions: (1) popular politics, as reflected in the movements of youth and the general public; (2) innovation in political parties and ideologies, particularly the emergence and roles of new-generation political parties such as the Future Forward Party and the Move Forward Party; (3) progress on issues of rights and equality, including efforts to advance marriage equality legislation, women's rights, and freedom of expression; and (4) political communication and the use of digital technologies in electoral campaigning and social mobilization.

The findings indicate that, although Thailand continues to face structural political constraints—such as the power of constitutional mechanisms and unelected institutions, as well as the use of laws to restrict freedom of expression—the political innovations that have emerged nonetheless reflect the efforts of civil society and new political parties to bring democracy, human rights, and equality into the mainstream of Thai politics. This article therefore argues that Thai politics during this decade can be characterized as being in a state of "transitional politics" that remains incomplete with future trajectories depending on the dynamics between state power and popular forces in shaping sustainable structural reforms.

Keywords: Political Innovation Political Change Contemporary Thai Politics

[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Rayong Buddhist College

[*] Email: Panya9575@gmail.com

บทนำ

จุดเริ่มต้นของความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีรากฐานมาจากเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ที่มุ่งจัดระเบียบโครงสร้างอำนาจหน้าที่ขององค์กร และปรับสมดุลสัมพันธภาพระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหารให้สอดรับกับสถานการณ์บ้านเมือง โดยเน้นการสร้างกลไกตรวจสอบเพื่อควบคุมการใช้อำนาจของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ทว่าในทางปฏิบัติ กระบวนการจัดทำกฎหมายสูงสุดฉบับนี้ได้ส่งผลกระทบต่อหลักการพื้นฐานในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยมีการปรับเปลี่ยนถ้อยคำจากการรับรองสิทธิไปสู่การกำหนดเป็นหน้าที่ของรัฐแทน ซึ่งลดทอนบทบาทความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยของปวงชนและทำให้สิทธิที่เกี่ยวข้องต้องพึ่งพากลไกของรัฐเป็นสำคัญ สภาพการณ์นี้สะท้อนถึงพลวัตทางการเมืองที่ผันแปรตามเงื่อนไขความต้องการของสังคมและสิ่งแวดล้อม (พิเชฐ ศรีหล้า, 2562) อันนำไปสู่แนวทางใหม่ที่สัมพันธ์กับบริบทเศรษฐกิจและสังคมที่มีพื้นฐานมาจากการพัฒนาทางการเมืองในเชิงภูมิศาสตร์และภารกิจของระบบ (แทนคุณ จิตต์อิสระ, 2564)

พลวัตที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบโดยตรงต่อนโยบายสาธารณะ (ธนกฤต โพธิ์เงิน, 2567) โดยเฉพาะนวัตกรรมเชิงตรวจสอบในมาตรา 219 ที่ให้อำนาจศาลรัฐธรรมนูญและองค์กรอิสระกำหนดมาตรฐานจริยธรรมบังคับใช้แก่ผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง พร้อมด้วยมาตรา 220 และมาตรา 221 ที่วางกรอบความร่วมมือระหว่างองค์กรอิสระ ดังนั้นกลไกเหล่านี้ถูกวิจารณ์ว่าสร้างข้อจำกัดในการตอบสนองเจตจำนงของประชาชน เนื่องจากขาดจุดเชื่อมโยงกับฐานอำนาจของปวงชน ดังที่ปรากฏในการโอนย้ายสิทธิผู้บริโภคมาเป็นหน้าที่ของรัฐ ซึ่งเปลี่ยนสถานะประชาชนจากผู้ทรงสิทธิโดยตรงเป็นเพียงผู้รอรับบริการจากรัฐ การจัดการภายใต้อำนาจองค์กรอิสระที่ขาดความยึดโยงกับประชาชนจึงเป็นอุปสรรคสำคัญในการตรวจสอบอำนาจรัฐให้ตรงตามเจตจำนงที่แท้จริงของสังคม

การคุ้มครองสิทธิ รัฐธรรมนูญมาตรา 4 มาตรา 25 มาตรา 26 และ มาตรา 27 ยังคงรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความเสมอภาคภายใต้หลักนิติธรรม แต่มีการกำหนดเงื่อนไขเรื่องความมั่นคงและความสงบเรียบร้อยเป็นข้อจำกัดในการใช้สิทธิ ซึ่งเมื่อประกอบกับนวัตกรรมในหมวดฝ่ายนิติบัญญัติ โดยเฉพาะมาตรา 83 ถึง มาตรา 91 ที่กำหนดระบบเลือกตั้งแบบจัดสรรปันส่วนผสมและการคำนวณสัดส่วน ส.ส. ที่ซับซ้อน ได้ส่งผลให้เกิดความกระจัดกระจายของพรรคการเมืองและลดทอนความเข้มแข็งของฝ่ายตัวแทนประชาชน อีกทั้งนวัตกรรมในการได้มาซึ่งวุฒิสภาตามมาตรา 107 ที่ใช้ระบบเลือกกันเองในหมู่ผู้สมัคร ยิ่งสร้างสภาวะที่องค์กรนิติบัญญัติขาดความเชื่อมโยงโดยตรงกับประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

บทความวิชาการนี้จึงต้องการนำเสนอพัฒนาการและนวัตกรรมทางการเมืองไทยผ่านมิติภาคประชาชน พรรคการเมือง สิทธิความเท่าเทียม และเทคโนโลยีดิจิทัลในช่วงปี พ.ศ. 2560–2568 โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อชี้ให้เห็นสภาวะการเปลี่ยนผ่านจากโครงสร้างการครอบงำทางกฎหมายไปสู่ความเปลี่ยนแปลงที่ตอบสนองต่อเจตจำนงของสังคมสมัยใหม่

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและความหมายของนวัตกรรมการเมือง

นวัตกรรมการเมือง เป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในรูปแบบใหม่ โดยการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือเพื่อให้เกิดกระบวนการทางการเมืองในรูปแบบที่หลากหลาย (สุเนตร ธนศิลปพิชิต และคณะ, 2564) การดำเนินงานด้านนวัตกรรมนั้นผูกพันอย่างแนบแน่นกับการบริหารจัดการความเสี่ยงและการยอมรับในโอกาสที่อาจเกิดความล้มเหลว ด้วยเหตุนี้เมื่อพิจารณาภายใต้บริบทของระบบบริหารราชการแผ่นดิน กระบวนการสร้างสรรค์นวัตกรรมจึงมักถูกมองว่าเป็นเรื่องที่แปลกแยกไปจากแนวคิดและวิธีปฏิบัติงานพื้นฐานภายในภาครัฐ สภาวการณ์ดังกล่าวนับเป็นความท้าทายที่สำคัญ ซึ่งหากสามารถก้าวข้ามข้อจำกัดนี้ได้ นวัตกรรมย่อมมีพื้นที่และช่องทางที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนผลลัพธ์ให้เกิดขึ้นจริง นวัตกรรมได้ถือเป็นกระบวนการที่มีพลวัตสูงซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างโดยรวมของรัฐบาล เริ่มตั้งแต่การระบุประเด็นปัญหาและความท้าทาย การพัฒนากระบวนการใหม่เชิงสร้างสรรค์ ไปจนถึงการคัดเลือกและประยุกต์ใช้แนวทางแก้ไขปัญหาในรูปแบบใหม่ ดังนั้นคุณลักษณะพื้นฐานของนวัตกรรมจึงมีความสอดคล้องและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกระบวนการปฏิรูปในภาพรวมเป็นสำคัญ (Matei et al., 2016)

ลักษณะสำคัญของนวัตกรรมการเมืองสามารถพิจารณาได้จากองค์ประกอบหลัก 4 ประการ

โดยมีรายละเอียดที่เชื่อมโยงกันคือ นวัตกรรมการเมืองมีจุดเริ่มต้นที่สำคัญคือ ความใหม่ (Novelty) ซึ่งหมายถึงการสร้างสรรค์สิ่งที่มีความแตกต่างไปจากโครงสร้างหรือวิธีการดำเนินงานแบบเดิมที่มีอยู่ (ปวิน ชัชวาลพงศ์พันธ์, 2564) ความใหม่นี้ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงเพื่อความทันสมัย แต่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการแก้ปัญหา (Problem-solving) โดยเฉพาะการตอบโจทย์ความท้าทายหรือข้อจำกัดของระบบการเมือง เช่น การขจัดปัญหาคอร์รัปชันหรือการสร้างเสถียรภาพให้แก่รัฐบาล (McCargo, 2021) และกลไกสำคัญที่จะช่วยให้การแก้ปัญหาดังกล่าวบรรลุผลคือ การมีส่วนร่วม (Participation) ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่ให้ภาคพลเมืองเข้ามามีบทบาททั้งในทางตรงและทางอ้อมเพื่อกำหนดทิศทางทางการเมืองของประเทศ (Human Rights Watch, 2023) โดยในปัจจุบันกระบวนการเหล่านี้ถูกผลักดันให้มีประสิทธิภาพและรวดเร็วยิ่งขึ้นผ่าน การใช้เทคโนโลยี (Technology-driven) โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้สื่อสังคมออนไลน์ การวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) และแพลตฟอร์มดิจิทัลหลากหลายรูปแบบเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมทางการเมืองให้สอดรับกับบริบทของโลกยุคใหม่ (Techsauce, 2023)

สรุป นวัตกรรมการเมืองหมายถึงการปรับปรุงและพัฒนากิจกรรมทางการเมืองด้วยวิธีการ กลไก และกลไกสมัยใหม่ทั้งในระดับรัฐ พรรคการเมือง และภาคประชาชน เพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคดิจิทัล ความหมายดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า นวัตกรรมการเมืองมิใช่เพียงการสร้าง “สิ่งใหม่” ทางโครงสร้าง แต่ยังครอบคลุมการใช้เทคโนโลยีและการมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิม

นวัตกรรมทางการเมืองเชิงโครงสร้าง

หลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 การเมืองไทยได้เข้าสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างอย่างสำคัญ รัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นผลผลิตจากบริบทหลังรัฐประหาร 2557 โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อสร้าง “เสถียรภาพทางการเมือง” และป้องกันไม่ให้พรรคการเมืองใดผูกขาดอำนาจเหมือนที่ผ่านมา (Connors, 2021; McCargo, 2021)

1. บทบาทของวุฒิสภา (ส.ว.)

รัฐธรรมนูญ 2560 กำหนดให้สมาชิกวุฒิสภา 250 คน มาจากการแต่งตั้งโดย คสช. และมีอำนาจร่วมกับสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกนายกรัฐมนตรีในช่วงเปลี่ยนผ่าน 5 ปีแรก (Manorom, 2020) การออกแบบเช่นนี้ถูกอธิบายว่าเพื่อสร้างความต่อเนื่องทางการเมือง แต่ถูกวิพากษ์อย่างกว้างขวางว่าเป็นการลดทอนเจตจำนงของประชาชน และทำให้การเมืองไทยยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มอำนาจรัฐประหาร (Chambers, 2023)

2. การจัดตั้ง Strategic Transformation Office (STO)

ในปี 2561 มีการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศและยุทธศาสตร์ชาติ หรือ Strategic Transformation Office (STO) ทำหน้าที่เชื่อมโยงหน่วยงานรัฐในการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยมีอำนาจเสนอแนวทางแก้ไขกฎหมายเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ (สำนักงานปฏิรูปเชิงยุทธศาสตร์ (STO), 2562) แม้จะถูกวิจารณ์ว่าทำให้ระบบการเมืองแข็งที่อ แต่ก็ถือเป็นนวัตกรรมใหม่ของกลไกการเมืองไทย

3. Soft Power และการเมืองเชิงวัฒนธรรม

ในปี 2566 รัฐบาลได้จัดตั้ง “คณะกรรมการยุทธศาสตร์ซอฟต์เพาเวอร์แห่งชาติ” โดยมีเป้าหมายผลักดันศักยภาพด้านวัฒนธรรม อาหาร ดนตรี และศิลปะไทย เพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขันและอิทธิพลบนเวทีโลก (คณะกรรมการยุทธศาสตร์ซอฟต์พาวเวอร์แห่งชาติ, 2566) การผลักดัน Soft Power ผ่านโครงสร้างรัฐอย่างเป็นระบบ ถือเป็นการขยายมิติของ “นวัตกรรมทางการเมือง” ให้ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจและการทูตวัฒนธรรม ซึ่งกลไก Soft Power ภายใต้การกำกับของรัฐสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการปรับตัวของนวัตกรรมทางการเมืองไทยที่มุ่งเน้นการสร้างภาพลักษณ์และมูลค่าทางเศรษฐกิจผ่านทุนทางวัฒนธรรม โดยนวัตกรรมดังกล่าวกลับปรากฏลักษณะที่ย้อนแย้งในตัวเองระหว่างการพยายามเปิดกว้างทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์กับการคงไว้ซึ่งโครงสร้างอำนาจที่เข้มงวดในมิติทางการเมือง แม้รัฐจะพยายามใช้กลไกสมัยใหม่ เพื่อดึงดูดความเชื่อมั่นจากนานาอารยประเทศ หากโครงสร้างพื้นฐานทางการเมืองยังคงติดหล่มอยู่กับกลไกการใช้อำนาจที่ขาดความยืดหยุ่นและการยอมรับความแตกต่างหลากหลาย นวัตกรรมเหล่านี้อาจเป็นเพียงเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมเชิงสัญลักษณ์ มากกว่าจะเป็นการปฏิรูปโครงสร้างอำนาจเพื่อประโยชน์ของประชาชน

ซึ่งจะเห็นได้ว่า นวัตกรรมทางการเมืองเชิงโครงสร้างของไทยภายหลังรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ส่วนใหญ่เกิดขึ้นภายใต้กรอบที่มุ่ง “จำกัด” และ “ควบคุม” การเมืองในระบบมากกว่าการส่งเสริมประชาธิปไตย โดยโครงสร้างใหม่สำคัญที่ถูกออกแบบขึ้น ได้แก่

1. ระบบรัฐสภาแบบลูกผสม การจัดให้มีสมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) จำนวน 250 คนที่มาจากการแต่งตั้งของคณะรัฐประหาร เพื่อมีอำนาจร่วมเลือกนายกรัฐมนตรีกับสภาผู้แทนราษฎร

2. การเลือกตั้งแบบจัดสรรปันส่วนผสม (MMP) ที่เน้นการลดบทบาทพรรคใหญ่ และเปิดช่องให้พรรคการเมืองจำนวนมากกระจายเสียง ทำให้รัฐบาลผสมมีเสถียรภาพต่ำ

3. องค์กรอิสระและศาลรัฐธรรมนูญ ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการตรวจสอบและวางบรรทัดฐานทางกฎหมาย ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการดำรงอยู่ของกลุ่มการเมือง ดังเช่นกรณีที่ผ่านมาในการใช้อำนาจตุลาการวินิจฉัยคดีความทางการเมืองที่ส่งผลกระทบต่อการขับเคลื่อนนโยบายของพรรคการเมืองหนึ่ง

4. การใช้กฎหมายความมั่นคงและกฎหมายพิเศษ เช่น มาตรา 112 และ พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ ที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชน

ตารางที่ 1 สรุปนวัตกรรมทางการเมืองไทย (2560–2568)

มิติการเมือง	นวัตกรรมเชิงโครงสร้างของรัฐ	นวัตกรรมจากภาคประชาชน
สถาบันการเมือง	วุฒิสภาแต่งตั้ง 250 คน มีสิทธิเลือกนายกฯ	พรรคอนาคตใหม่ ⟶ พรรคก้าวไกล เสนอการเมืองเชิงอุดมการณ์
ระบบเลือกตั้ง	ระบบจัดสรรปันส่วนผสม (MMP) เพื่อลดอำนาจพรรคใหญ่	การใช้แคมเปญออนไลน์ TikTok/โซเชียล สร้างการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่
กลไกตรวจสอบ	ศาลรัฐธรรมนูญและองค์กรอิสระใช้ยุบพรรค/ตัดสิทธิทางการเมือง	การผลักดันให้ปฏิรูประบบตุลาการ-องค์กรอิสระ
กฎหมายและความมั่นคง	ใช้ ม.112 และ พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์จำกัดเสรีภาพการแสดงออก	การชุมนุมคนรุ่นใหม่ (2563–2565) เรียกร้องเสรีภาพและการแก้ไข ม. 112
สิทธิและความเท่าเทียม	รัฐชะลอการปฏิรูปสิทธิสตรีและเพศหลากหลาย	การผลักดัน “สมรสเท่าเทียม” และสิทธิความหลากหลายทางเพศจนเข้าสู่ร่างกฎหมาย
Soft Power & ภาพลักษณ์	การใช้ Thailand 4.0 และนโยบายดิจิทัลจากบนลงล่าง	การสร้างกระแส Soft Power จากประชาชน เช่น เพลง การ์ตูน ศิลปะ ใช้เป็นสื่อการเมือง

ตารางที่ 1 ช่วยให้เห็นความซับซ้อนของการเมืองไทยยุคหลังรัฐธรรมนูญ 2560 ที่มีโครงสร้างรัฐพยายามรักษาอำนาจผ่าน ส.ว. ระบบ MMP และการควบคุมทางกฎหมาย ในขณะเดียวกัน การเมืองภาคประชาชนตอบโต้ผ่านแนวคิดอุดมการณ์ พรรคการเมืองใหม่ และการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิและความเท่าเทียม โดยเฉพาะด้าน LGBTQ+ ที่เปลี่ยนจากการผลักดันในพื้นที่สาธารณะมาสู่กฎหมายในระบบอย่างประวัติศาสตร์

สรุป “นวัตกรรมเชิงโครงสร้าง” ที่เกิดขึ้นหลังปี 2560 เป็นนวัตกรรมที่ออกแบบโดยรัฐเพื่อคงการครอบงำทางการเมืองมากกว่าการเปิดพื้นที่เสรีภาพ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ได้กระตุ้นให้เกิด “นวัตกรรมจากภาคประชาชน” เช่น พรรคการเมืองใหม่ ขบวนการเคลื่อนไหวออนไลน์ และการผลักดันประเด็นสิทธิและความเท่าเทียม ซึ่งทั้งหมดนี้สะท้อนถึงการต่อสู้ระหว่าง “โครงสร้างที่พยายามรักษาอำนาจ” กับ “พลังทางสังคมที่ต้องการเปลี่ยนแปลง”

นวัตกรรมทางพรรคการเมืองและอุดมการณ์

ความพยายามในการนำแนวคิดนวัตกรรมมาปรับใช้ในมิติทางการเมือง หรือที่เรียกว่านวัตกรรมทางการเมือง ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงสร้างสรรค์ทั้งในด้านโครงสร้างและนโยบายสาธารณะ ในปัจจุบันภาครัฐมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องยกระดับนวัตกรรมเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสังคมยุคใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี แม้ว่านวัตกรรมในภาคธุรกิจจะสามารถสร้างมูลค่าและตอบโจทย์ผู้บริโภคได้อย่างเป็นรูปธรรมผ่านระบบออนไลน์และการเงินดิจิทัล แต่นวัตกรรมในภาคการเมืองกลับมีความซับซ้อนกว่า เนื่องจากเป็นเรื่องของการค้นหากระบวนการใหม่ที่จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของพลเมือง การก้าวข้ามกรอบความคิดเดิมเพื่อเปิดรับแนวคิดและเทคโนโลยีจึงเป็นหัวใจสำคัญในการเสริมสร้างประชาธิปไตยให้เข้มแข็ง (ธนกฤต โพธิ์เงิน, 2567)

นวัตกรรมทางการเมืองในมิตินี้จึงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางการเมืองไปสู่ทิศทางใหม่ หรือการยกเลิกกระบวนการแบบเดิมที่ล้าสมัยเพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งสังคมทางการเมืองที่สอดคล้องกับยุคสมัย (พระครูสุภัทกิจจานุการ และคณะ, 2567) ดังจะเห็นได้จากพลวัตของพรรคการเมืองในปัจจุบันที่มีการปรับเปลี่ยนอุดมการณ์และวิธีการทำงานอย่างเห็นได้ชัด ตัวอย่างเช่นพรรคก้าวไกลที่นำเสนอวิธีการสื่อสารและการเข้าถึงพลเมืองในรูปแบบใหม่ที่ส่งผลลัพธ์เหนือความคาดหมาย หรือพรรคเพื่อไทยที่ดำเนินโครงการ The Change Maker ซึ่งเป็นความพยายามในการปฏิรูปองค์กรตนเองภายใต้แนวคิดการเป็นสถาบันการเมืองที่ทำหน้าที่เป็นสมองของประเทศ โดยเน้นการระดมสรรพกำลังจากผู้มีประสบการณ์และคนรุ่นใหม่เพื่อสร้างนโยบายที่ตอบโจทย์มหาวิกฤติในศตวรรษที่ 21 ทั้งในมิติการเมืองที่ติดหล่มความขัดแย้งและความเหลื่อมล้ำทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางอุดมการณ์ของพรรคการเมืองยุคใหม่ยังมุ่งเน้นไปที่การตอบโจทย์ความท้าทายจากการดิสรัปต์ของเทคโนโลยี ซึ่งส่งผลให้เกิดความเสี่ยงต่อการเกิดชนชั้นไร้ประโยชน์และการตกงานขนานใหญ่ นวัตกรรมทางการเมืองจึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การเลือกตั้งหรือการรณรงค์หาเสียง แต่ยังครอบคลุมถึง

การวางยุทธศาสตร์เพื่อสร้างกำลังคนรองรับอุตสาหกรรมแห่งอนาคต ดังจะเห็นได้จากการขยับตัวของพรรคการเมืองร่วมรัฐบาลอย่างพรรคภูมิใจไทยผ่านบทบาทของกระทรวงมหาดไทยและการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ที่มุ่งเน้นการยกระดับโครงสร้างพื้นฐานและทรัพยากรมนุษย์ในกลุ่มอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ยานยนต์ไฟฟ้า และปัญญาประดิษฐ์ (สำนักข่าวไทย, 2567)

สรุปได้ว่า นวัตกรรมทางพรรคการเมืองและอุดมการณ์ภายใต้บริบทไทยปัจจุบัน คือการพยายามเชื่อมโยงระหว่างการรักษาฐานอุดมการณ์ประชาธิปไตยเข้ากับการบริหารจัดการความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี พรรคการเมืองจึงต้องทำหน้าที่เป็นมากกว่าเพียงตัวแทนในการใช้อำนาจ แต่ต้องแปรสภาพเป็นพื้นที่แห่งนวัตกรรมทางเทคโนโลยีที่เปิดโอกาสให้พลเมืองมีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของประเทศผ่านกลไกสมัยใหม่

นวัตกรรมจากพรรคการเมือง

1. พรรคการเมืองกับสื่อดิจิทัล

กระบวนการสื่อสารอุดมการณ์และนโยบายหลักอย่างต่อเนื่อง ถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนพรรคการเมือง โดยอาศัยการถ่ายทอดสารผ่านบุคลากรระดับบริหารและผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ครอบคลุมทุกพื้นที่ทั่วประเทศ ความสำเร็จของการสื่อสารในมิตินี้จำเป็นต้องบูรณาการผ่านช่องทางที่หลากหลาย ทั้งสื่อดั้งเดิม สื่อท้องถิ่น และสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อสร้างกระแสตามแนวทางอุดมการณ์และรักษาความเข้มแข็งของฐานเสียงเดิมไว้ สำหรับพรรคการเมืองขนาดใหญ่ การรักษาฐานเสียงเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอต่อการคว้าชัยชนะภายใต้กติกาการเลือกตั้งที่เปลี่ยนแปลงไป พรรคจึงจำเป็นต้องยกระดับการสื่อสารผ่านพื้นที่ดิจิทัลเพื่อรองรับเงื่อนไขการเลือกตั้ง เช่น ระบบบัตรเลือกตั้งใบเดียวหรือการลงคะแนนเสียงนอกเขต การวางกลยุทธ์สื่อสารออนไลน์ต้องถูกออกแบบให้สอดประสานกับแนวคิดการตลาดการเมืองและจุดยืนทางอุดมการณ์อย่างเป็นเนื้อเดียวกัน โดยเฉพาะการพัฒนาเนื้อหาให้มีความเฉพาะเจาะจงและสอดคล้องกับพฤติกรรมผู้ใช้ในแต่ละแพลตฟอร์ม หัวใจสำคัญของการสื่อสารยุคใหม่คือการผลิตเนื้อหาที่เข้าใจง่าย กระชับและสร้างสรรค์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการตอบรับเชิงรุกในระดับสูง นำไปสู่การส่งต่อข้อมูลจนกลายเป็นกระแสสังคมที่ทรงพลัง กระบวนการนี้ไม่เพียงแต่ช่วยสร้างความเชื่อมั่นในตัวพรรคและผู้สมัครเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างพื้นที่ในใจของกลุ่มเป้าหมายอย่างเบ็ดเสร็จ เพื่อสกัดกั้นไม่ให้พรรคคู่แข่งก้าวเข้ามาเป็นตัวเลือกทางการเมืองได้ (สุเมธ ตั้งประเสริฐ, 2565)

2. Crowdfunding และความโปร่งใสทางการเงิน

กรณีของพรรคอนาคตใหม่เป็นผู้บุกเบิกการใช้ Crowdfunding ในการระดมทุน เช่น การขายพันธบัตรพรรค และการรับบริจาคออนไลน์ ซึ่งเป็นนวัตกรรมที่ช่วยสร้างความโปร่งใส ลดการพึ่งพาผู้สนับสนุนรายใหญ่ และสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของทางการเมืองแก่ประชาชน (The Standard, 2023)

3. การใช้ Big Data และ AI

การเลือกตั้งปี 2566 แสดงให้เห็นการนำ Big Data และ AI มาใช้ในการวิเคราะห์พฤติกรรมผู้มีสิทธิเลือกตั้ง พรรคการเมืองใช้ข้อมูลเพื่อกำหนดกลยุทธ์หาเสียงและนโยบายให้ตรงกับความต้องการของประชาชน (ประชาไท, 2566) สิ่งนี้สะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงของการเมืองไทยสู่ยุค “Data-driven Politics”

สรุป นวัตกรรมการเมืองไทยในช่วง 2560–2568 แสดงให้เห็นถึงสองกระแสคู่ขนาน ด้านหนึ่งคือนวัตกรรมเชิงโครงสร้าง ที่รัฐออกแบบเพื่อจำกัดการเมือง เช่น ระบบเลือกตั้งและวุฒิสภาแต่งตั้ง อีกด้านหนึ่งคือ นวัตกรรมเชิงดิจิทัล ที่พรรคการเมืองและภาคประชาชนสร้างขึ้นเพื่อตอบโต้ข้อจำกัดดังกล่าว เช่น สื่อดิจิทัล Crowdfunding และ E-Petition ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่า การเมืองไทยหลังรัฐธรรมนูญ 2560 ไม่ได้หยุดนิ่ง แต่กลับอยู่ในภาวะนวัตกรรมการเมืองสองระบบ (dual-track political innovation) ที่จะกำหนดทิศทางการเมืองไทยในอนาคต

นวัตกรรมด้านสิทธิและความเท่าเทียม

อีกหนึ่งมิติสำคัญของการเมืองไทยในช่วงปี 2560–2568 คือการเปลี่ยนผ่านในเรื่อง สิทธิมนุษยชน ความเท่าเทียม และการยอมรับความหลากหลาย ซึ่งสะท้อนถึงแรงกดดันจากสังคมพลเมืองและความเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่

1. กฎหมายสมรสเท่าเทียม

ในปี 2566 รัฐบาลไทยประกาศเดินหน้าผลักดันร่างกฎหมายสมรสเท่าเทียม (Marriage Equality Bill) ซึ่งเปิดโอกาสให้คู่รักเพศเดียวกันสามารถสมรสได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย (บางกอกโพสต์, 2566) ความเคลื่อนไหวนี้ถือเป็นนวัตกรรมทางการเมืองและกฎหมายที่สำคัญ เพราะเป็นการขยายสิทธิพลเมืองให้กับชุมชน LGBTQ+ ซึ่งในอดีตแทบไม่เคยได้รับการรับรองจากรัฐ (Human Rights Watch, 2023)

2. การผลักดันสิทธิสตรีและความเท่าเทียมทางเพศ

ช่วงปี 2560–2568 การเมืองไทยเห็นการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนผู้หญิงในสภาผู้แทนราษฎร และการถกเถียงเกี่ยวกับสิทธิด้านแรงงาน มาตรการคุ้มครองผู้หญิงจากความรุนแรง รวมถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง (UN Women, 2021) สิ่งนี้ถือเป็นการพัฒนาที่สะท้อนการขยับตัวของสังคมไทยเข้าสู่การเมืองแบบครอบคลุม (inclusive politics) มากขึ้น

3. สิทธิในการแสดงออกและการเคลื่อนไหวทางสังคม

แม้จะยังมีข้อจำกัดจากกฎหมายความมั่นคงและมาตรา 112 ของประมวลกฎหมายอาญา แต่การชุมนุมของเยาวชนและประชาชนระหว่างปี 2563–2565 ได้แสดงให้เห็นการผลักดันสิทธิในการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพทางการเมือง (Amnesty International, 2021) ซึ่งก่อให้เกิดแรงกดดันต่อรัฐไทยในการพิจารณาปรับกฎหมายและมาตรการนานาประการ

สรุป นวัตกรรมด้านสิทธิและความเท่าเทียมในช่วงหลังรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 มีความโดดเด่นอย่างมาก โดยเฉพาะการผลักดันให้ประเด็นสิทธิมนุษยชนและความเสมอภาคทางเพศเข้าสู่กระแสหลักทางการเมือง พรรคการเมืองรุ่นใหม่อย่างอนาคตใหม่และก้าวไกลมีบทบาทสำคัญในการผลักดันนโยบายกฎหมายสมรสเท่าเทียมและการปกป้องสิทธิของกลุ่มหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ควบคู่กับการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนและเครือข่ายเยาวชนซึ่งได้สร้างแรงกดดันต่อรัฐและสังคมให้ยอมรับคุณค่าความหลากหลายมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนถึงการก้าวข้ามข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของการเมืองไทยแบบอนุรักษ์นิยม และทำให้สิทธิและความเท่าเทียมกลายเป็นวาระทางการเมืองที่ไม่อาจมองข้ามได้ในสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัย

นวัตกรรมการสื่อสารทางการเมืองและเทคโนโลยีดิจิทัล

เทคโนโลยีดิจิทัลและโซเชียลมีเดียได้เปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางการเมืองไทยอย่างลึกซึ้งในช่วงปี 2560–2568 โดยไม่เพียงแต่เป็นช่องทางสื่อสาร แต่ยังกลายเป็นเครื่องมือสร้างแรงกดดันต่อรัฐและพรรคการเมือง

นวัตกรรมการสื่อสารนับเป็นปัจจัยที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการขับเคลื่อนระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทย ท่ามกลางการพัฒนาเทคโนโลยีที่รุดหน้าอย่างรวดเร็วส่งผลให้การสื่อสารก้าวข้ามขีดจำกัดแบบเดิมไปสู่ความทันสมัยและเข้าถึงได้อย่างกว้างขวาง ในอดีตการสื่อสารทางการเมืองมักพึ่งพาการเข้าถึงประชาชนโดยตรงผ่านการหาเสียง การบอกต่อผ่านเสียงตามสาย หรือการรณรงค์ในพื้นที่เพื่อกระจายข้อมูลให้ถึงมือพลเมืองให้ได้มากที่สุด ทว่าในปัจจุบันรูปแบบดังกล่าวได้ถูกปรับเปลี่ยนไปสู่การสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตหรือการสื่อสารเชิงดิจิทัล ซึ่งเป็นกระบวนการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ รวดเร็ว และสะดวกสบายผ่านแอปพลิเคชันรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง (ไพศาล เรืองฤทธิ์ และคณะ, 2568)

การสื่อสารจึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญทางการเมืองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยทำหน้าที่ถ่ายทอดและขยายแนวความคิดรวมถึงอุดมการณ์ทางการเมืองให้เป็นที่ประจักษ์ (อาลี คาน, 2566) พรรคการเมืองในยุคนี้จึงจำเป็นต้องพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลเพื่อถ่ายทอดนโยบายให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างตรงจุดและมีประสิทธิภาพ การนำกลยุทธ์การสื่อสารการตลาดแบบผสมผสานมาประยุกต์ใช้ ทั้งแคมเปญโฆษณา การประชาสัมพันธ์ และการตลาดทางตรง ควบคู่ไปกับการสร้างภาพลักษณ์ของพรรคผ่านช่องทางที่สอดคล้องกับพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของประชาชน ไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพรรคการเมืองกับประชาชนให้แน่นแฟ้นขึ้นเท่านั้น แต่ยังเปิดโอกาสให้เกิดการแสดงความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมในเชิงโต้ตอบผ่านกลไกการสื่อสารที่โปร่งใส

ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์หรือเอไอได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของการเลือกตั้งทั่วโลกไปอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะตั้งแต่ปี 2012 เป็นต้นมา แพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ อาทิ Facebook, X และ YouTube ได้ขยายบทบาทจากการเป็นเพียงช่องทางสื่อสารไปสู่พื้นที่ทางกลยุทธ์ที่มีอิทธิพลต่อผลการเลือกตั้ง (Kumar et al., 2025) นวัตกรรมเหล่านี้บีบบังคับให้สื่อต้องให้ความสำคัญกับยอดการเข้าชมมากกว่า

เนื้อหาเชิงลึก ซึ่งเมื่อผสมผสานกับสภาวะความแตกแยกทางความคิดในสังคม สื่อสังคมออนไลน์จึงอาจกลายเป็นพื้นที่ที่สะท้อนทั้งโอกาสในการสร้างส่วนร่วมและผลกระทบทางอ้อมที่ส่งผลต่อคุณภาพของข้อมูลข่าวสารในระยะยาว

โดยสรุป นวัตกรรมการสื่อสารทางการเมืองและเทคโนโลยีดิจิทัลคือตัวกลางเชิงยุทธศาสตร์ในการเชื่อมโยงที่ช่วยลดระยะห่างระหว่างภาคการเมืองและประชาชน ทำให้การกระจายอุดมการณ์และการรับฟังเสียงของพลเมืองทำได้แบบทันท่วงที แม้ความก้าวหน้าของปัญญาประดิษฐ์และสื่อสังคมออนไลน์จะสร้างความท้าทายใหม่ในด้านความถูกต้องของเนื้อหา แต่หากพรรคการเมืองสามารถบริหารจัดการเครื่องมือเหล่านี้ได้อย่างสร้างสรรค์ ย่อมเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่กระบวนการประชาธิปไตยในโลกยุคใหม่

นวัตกรรมจากภาคประชาชน

1. Social media และการเคลื่อนไหวออนไลน์ ตั้งแต่ปี 2563 เป็นต้นมา ภาคประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน ได้ใช้ Social Media เป็นพื้นที่ทางการเมือง เช่น การใช้แฮชแท็ก #เยาวชนปลดแอก, #ม็อบ2563, #whatshappeninginthailand เพื่อสร้างแรงกดดันต่อรัฐ (Human Rights Watch, 2023) รูปแบบนี้ถือเป็นนวัตกรรมการเคลื่อนไหวใหม่ ที่สามารถสร้างวาระทางการเมืองโดยไม่ต้องพึ่งพาพรรคการเมือง

2. E-Petition และการเข้าชื่อออนไลน์ รัฐสภาไทยเปิดระบบ E-Petition ให้ประชาชนเข้าชื่อเสนอกฎหมายหรือเสนอเรื่องต่อรัฐสภาผ่านช่องทางออนไลน์ ถือเป็นการเปิดพื้นที่ใหม่ของ “e-Participation” ที่ช่วยให้ประชาชนเข้าถึงการเมืองโดยตรง (Techsauce, 2023)

3. Open Data และการตรวจสอบ องค์กรภาคประชาชนและสื่อมวลชนเริ่มใช้ข้อมูลเปิด (Open Data) ในการตรวจสอบการใช้งบประมาณและการทำงานของรัฐบาล เช่น เว็บไซต์ “ThaiBudget” และแพลตฟอร์มข้อมูลเลือกตั้ง ทำให้การเมืองไทยโปร่งใสขึ้น แม้ยังมีข้อจำกัดด้านการเข้าถึงข้อมูล

สรุป นวัตกรรมจากภาคประชาชนในช่วงปี 2560–2568 เน้นการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและเครือข่ายออนไลน์ เพื่อขยายพื้นที่การมีส่วนร่วมทางการเมือง สร้างการตรวจสอบอำนาจรัฐ และผลักดันให้การเมืองไทยโปร่งใสมากขึ้น

บทสรุปและข้อสังเกตเชิงวิพากษ์

การเมืองไทยในช่วงปี 2560–2568 แสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นของ “นวัตกรรมทางการเมือง” หลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการเมืองภาคประชาชน การเมืองเชิงอุดมการณ์ การเคลื่อนไหวด้านสิทธิและความเท่าเทียม ไปจนถึงการสื่อสารทางการเมืองผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล ทั้งหมดนี้สะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ทางการเมืองไทยที่ไม่หยุดนิ่ง

พลวัตความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังคงเผชิญกับข้อจำกัดและความท้าทายในหลายมิติ โดยเฉพาะสภาวะเผชิญหน้าระหว่างขบวนการภาคประชาชนกับกลไกอำนาจรัฐที่นำกฎหมายด้านความมั่นคงมาใช้เป็นเครื่องมือควบคุมการแสดงออกทางการเมือง นอกจากนี้ โครงสร้างตามรัฐธรรมนูญที่ยังคงรักษาสถานะอำนาจ

ของสถาบันที่ขาดความยืดโยงกับการเลือกตั้งยังเป็นปัจจัยที่สร้างความไม่แน่นอนทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนความท้าทายในการแสวงหาจุดสมดุลระหว่างการเคลื่อนไหวผ่านภาคประชาสังคมกับการขับเคลื่อนเชิงนโยบายในระบบรัฐสภาเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง

กล่าวโดยสรุป นวัตกรรมการเมืองไทยในยุคหลัง 2560 แม้จะเปิดพื้นที่ใหม่ให้กับสิทธิ เสรีภาพ และการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่ก็ยังอยู่ท่ามกลางข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและแรงต้านจากอำนาจดั้งเดิม ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการเมืองไทยกำลังอยู่ในช่วง “เปลี่ยนผ่าน” ที่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ (transitional politics) และทิศทางในอนาคตจะขึ้นอยู่กับความสามารถของภาคการเมืองและภาคประชาชนในการผลักดันให้เกิดการปฏิรูปเชิงโครงสร้างที่ยั่งยืน

องค์ความรู้จากการศึกษา

1. โครงสร้างรัฐธรรมนูญและการเมืองเชิงครอบงำ

การออกแบบรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 แสดงให้เห็นถึงกลไกการสืบทอดอำนาจของชนชั้นนำผ่านวุฒิสภาแต่งตั้งองค์กรอิสระ และระบบเลือกตั้งแบบจัดสรรปันส่วนผสม ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตยเต็มรูปแบบ

2. การเกิดขึ้นของนวัตกรรมทางพรรคการเมืองและอุดมการณ์

พรรคการเมืองรุ่นใหม่ เช่น พรรคอนาคตใหม่และพรรคก้าวไกล ได้สร้างนวัตกรรมทางการเมืองโดยเสนออุดมการณ์ก้าวหน้า เน้นการปฏิรูปโครงสร้างรัฐ และนำประเด็นสิทธิเสรีภาพเข้าสู่กระแสหลักทางการเมือง

3. นวัตกรรมด้านสิทธิและความเท่าเทียม

การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิมนุษยชนและความเสมอภาคทางเพศ โดยเฉพาะการผลักดันสมรสเท่าเทียมและการคุ้มครองสิทธิของกลุ่ม LGBTQ+ ได้ทำให้ประเด็นสิทธิและความหลากหลายกลายเป็นวาระการเมืองสำคัญที่สังคมไทยไม่อาจละเลย

4. บทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลและการสื่อสารการเมืองใหม่

การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของทั้งพรรคการเมืองและภาคประชาชน ทำให้เกิดพื้นที่การเมืองรูปแบบใหม่ที่มีการสื่อสารแบบโต้ตอบ สร้างความโปร่งใส และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเมืองมากขึ้น

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดองค์ความรู้

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปภาพรวม นวัตกรรมทางการเมืองไทยในช่วงปี พ.ศ. 2560–2568 ปรากฏพลวัตสำคัญในลักษณะนวัตกรรมการเมืองสองระบบ มิติแรกคือนวัตกรรมเชิงโครงสร้างที่ถูกออกแบบผ่านรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ซึ่งมีลักษณะมุ่งเน้นการควบคุมและจำกัดอำนาจของภาคการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง ผ่านกลไกวุฒิสภาแต่งตั้ง ระบบเลือกตั้งแบบจัดสรรปันส่วนผสม และการใช้อำนาจตุลาการวินิจฉัยชี้ขาดสถานะของพรรคการเมือง ซึ่งส่งผลให้ประชาชนถูกเปลี่ยนสถานะจากผู้ทรงสิทธิเป็นเพียงผู้รอรับบริการจากรัฐ มิติที่สองคือนวัตกรรมที่อุบัติขึ้นจากภาคประชาชนและพรรคการเมืองรุ่นใหม่เพื่อตอบโต้การครอบงำดังกล่าว โดยมีการนำอุดมการณ์ก้าวหน้ามาผสมผสานกับเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสร้างพื้นที่ทางการเมืองรูปแบบใหม่ ทั้งการระดมทุนสาธารณะ การสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ที่เน้นการปฏิสัมพันธ์ และการผลักดันประเด็นสิทธิมนุษยชนให้เข้าสู่กระแสหลัก โดยเฉพาะกฎหมายสมรสเท่าเทียมและการยอมรับความหลากหลายทางเพศ บทความนี้จึงสรุปว่าการเมืองไทยกำลังอยู่ในสภาวะเปลี่ยนผ่านที่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ ซึ่งเป็นการต่อสู้ระหว่างโครงสร้างที่พยายามรักษาอำนาจเดิมกับพลังทางสังคมที่ต้องการปฏิรูปเชิงโครงสร้างเพื่อมุ่งไปสู่ประชาธิปไตยแบบสมบูรณ์

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำเสนอบทความครั้งต่อไป

1. ควรศึกษากระบวนการผลิตและแพร่กระจายวาทกรรมปลอม หรือปฏิบัติการข้อมูลข่าวสาร (IO) ที่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองในยุคดิจิทัล เพื่อทำความเข้าใจว่าเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ถูกนำมาใช้บิดเบือนข้อเท็จจริงเพื่อลดความน่าเชื่อถือของฝ่ายตรงข้าม หรือสร้างความแตกแยกทางอุดมการณ์ในสังคมไทย

2. ควรมีการศึกษาถึงการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ทางการเมืองสู่การสร้างสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมทางการเมืองแบบร่วมสมัย

บรรณานุกรม

แทนคุณ จิตต์อิสระ. (2564). *นวัตกรรมทางการเมืองภายใต้ยุคเสรีนิยมใหม่: ศึกษาแนวคิด วาทกรรมทางการเมืองเชิงพุทธ* (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรังสิต). RSUIR. https://rsuir-library.rsu.ac.th/handle/123456789/1583

ธนกฤต โพธิ์เงิน. (2567). นวัตกรรมการเมืองยุคใหม่ของประเทศไทย: ศึกษาวิเคราะห์จากผลการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2566. *วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, *6*(1), 168-184.

บางกอกโพสต์. (19 ธันวาคม 2566). *สภาผู้แทนราษฎรไทยผ่านร่างกฎหมายสมรสเท่าเทียมในการลงมติประวัติศาสตร์. บางกอกโพสต์*. https://www.bangkokpost.com/thailand/general/2689030.

ประชาไท. (2566). *AI, Big Data และการเลือกตั้งไทย 2566.* ประชาไท.

พระครูสุภัทกิจจานุการ, พิรจักษณ์ ฉันทวิริยสกุล, สุขสรร ทองที และปรัชญา บุตรสะอาด. (2567). นวัตกรรมการสื่อสารกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน. *วารสารสิรินธรปริทรรศน์*, *25*(2), 543-554.

พิเชฐ ศรีหล้า. (2562). การก้าวของพลวัตการเมืองการปกครองของไทยในยุคหลังรัฐประหาร. *วารสารวิชาการรัตนบุศย์*, *1*(1), 101-115.

ไพศาล เรืองฤทธิ์, วิทยาธร ท่อแก้ว และกานต์ บุญศิริ. (2568). นวัตกรรมการสื่อสารเพื่อการขับเคลื่อนประชาธิปไตยที่ยั่งยืนโดยพรรคการเมืองในยุคดิจิทัล. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*, *12* (8), 270-282.

สำนักข่าวไทย. (2567, 17 มิถุนายน). *อนุทิน – ศุภมาส ร่วมแถลงแนวทางการสร้างกำลังคนรองรับกลุ่มอุตสาหกรรมแห่งอนาคต*. สำนักข่าวไทย.

สำนักงานปฏิรูปเชิงยุทธศาสตร์ (STO). (2562). *รายงานประจำปีการดำเนินงานปฏิรูปเชิงยุทธศาสตร์*. สำนักงาน

สุเนตร ธนศิลปพิชิต, เรืองฤทธิ์ คงอยู่ และคงฤทธิ์ แข็งแรง. (2564). นวัตกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในยุคไทยแลนด์ 4.0. *วารสารสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, *5*(2), 248-256.

อาลี คาน. (2566). นวัตกรรมการสื่อสารกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองวิถีใหม่. *วารสาร มจร เลย ปริทัศน์*, *4*(2), 43-53.

Chambers, P. (2023). Thailand's 2023 General Election: The Rise of Move Forward Party. *Contemporary Southeast Asia*, *45*(2), 245–269.

Connors, M. K. (2021). Thailand's authoritarian innovations: The 2017 Constitution in comparative perspective. *Asian Studies Review*, *45*(1), 1–18.

Human Rights Watch. (2023, December 20). *Thailand: Marriage Equality Bill Advances*. https://www.hrw.org/news/2023/12/20/thailand-marriage-equality-bill-advances

Kumar, I., Parekh, V., & Kumar, N. (2025). The influence of social media on elections: Expenditure, campaign strategies, outcomes, and bias. *Journal of Management and Social Research*, *2*(2), 432–450.

Manorom, K. (2020). The 2017 Thai Constitution and the Entrenchment of Military Power. *Journal of Contemporary Asia*, *50*(4), 571–590.

Matei, A., Bujac, R., & Matei, L. (2016). Innovation and public reform. *Procedia Economics and Finance*, *39*, 761–768.

McCargo, D. (2021). *Future Forward: The Rise and Fall of a Thai Political Party*. Copenhagen: NIAS Press.

Techsauce. (2023, May 17). *TikTok, Big Data, and Thailand's 2023 Election Campaigns*. https://techsauce.co/news/thailand-election-digital-campaign

The Standard. (2023). *Political Innovation and Campaign Financing in Thailand*. https://thestandard.co/about/

ภาวะ

ผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาเพื่อการบริหารองค์กรทางการศึกษาในยุคดิจิทัล

ศิขริน ชื่นสมบุญ[1*] พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ [2] พระครูศรีสิทธิการโกศล [3]

รับบทความ: 6 กุมภาพันธ์ 2569 แก้ไขบทความ: 10 มีนาคม 2569 ตอบรับบทความ: 12 มีนาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่อง ภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาเพื่อการบริหารองค์กรทางการศึกษาในยุคดิจิทัล มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาในคุณลักษณะของการบริหารจัดการสำหรับผู้บริหารสถาบันการศึกษาในยุคดิจิทัล และ เพื่อพัฒนาเชิงกระบวนการของภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาเพื่อองค์กรการศึกษายุคดิจิทัล บทความวิชาการนี้เป็นการรวบรวมข้อมูลโดยการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาเพื่อองค์กรการศึกษายุคดิจิทัล จากผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวปฏิบัติที่ผสมผสานการบริหารการศึกษาสมัยใหม่ในยุคดิจิทัลกับหลักพุทธธรรมได้อย่างลงตัว โดยมุ่งเน้นการพัฒนาผู้นำให้มีทั้งคุณธรรมและปัญญาผ่านการนำหลักธรรมสำคัญมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานองค์กรทางการศึกษา ได้แก่ หลักทศพิธราชธรรม หลักอปริหานิยธรรม 7 และหลักสังคหวัตถุ 4

จากผลการศึกษาในครั้งนี้ ได้นำไปสู่เชิงแผนภาพกระบวนการของภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาเพื่อการบริหารองค์กรทางการศึกษาในยุคดิจิทัล ประกอบด้วย 5 กระบวนการ ได้แก่ 1) กระบวนการพัฒนาตน คือ กระบวนการบ่มเพาะคุณธรรมและปัญญา 2) กระบวนการสร้างความสัมพันธ์โดยใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อสร้างความไว้วางใจและแรงสนับสนุนจากทีมงาน 3) กระบวนการสร้างวัฒนธรรมองค์กร โดยใช้หลักอปริหานิยธรรม 7 เพื่อการสร้างการสร้างวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม การเรียนรู้และความสามัคคี 4) การบริหารจัดการ โดยหลักทศพิธราชธรรมกับการตัดสินใจในการบริหารองค์กร และกระบวนการที่ 5) การประเมินผลและปรับปรุงคุณภาพ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในยุคดิจิทัลและนำไปสู่องค์กรทางการศึกษาที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำทางพระพุทธศาสนา การบริหารองค์กรทางการศึกษา ยุคดิจิทัล หลักธรรมทางพุทธศาสนา

[1-3] คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ วิทยาลัยสงฆ์ระยอง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

* อีเมล sikarin1978@gmail.com

Buddhist Leadership for Educational Organization Management in the Digital Age

Sikarin Chuensomboon [1*]
Phrakrupariyatsuwattanapon [2]
Phrakhrusrisithikankoson [3]

Abstract

This academic article, "Buddhist Leadership for Educational Organizations in the Digital Age," aims to study the characteristics of Buddhist leadership in the context of management for educational administrators in the digital era and to develop a process-based model of Buddhist leadership for digital-age educational organizations. This article is a synthesis of concepts, theories, and related research on Buddhist leadership for educational organizations in the digital age. The findings reveal that Buddhist leadership is a practice that harmoniously integrates modern educational administration in the digital age with Buddhist principles (Dhamma). It focuses on developing leaders to possess both virtue and wisdom by applying key principles to the administration of educational organizations. These principles include the Tenfold Path of the Virtuous Ruler (Dasabidha-rājadhamma), the Seven Conditions of a Nation's Welfare (Aparihāniyadhamma), and the Four Bases of Social Solidarity (Saṅgahavatthu).

The study culminates in a diagrammatic process model of Buddhist leadership for educational organizations in the digital age, which consists of five processes: 1. Self-Development: The process of cultivating virtue and wisdom. 2.Relationship Building: Utilizing the Four Bases of Social Solidarity (Saṅgahavatthu) to build trust and support from the team. 3. Organizational Culture Creation: Applying the Seven Conditions of a Nation's Welfare (Aparihāniyadhamma) to foster a culture that promotes participation, learning, and unity. 4. Management and Decision-Making: Integrating the Tenfold Path of the Virtuous Ruler (Dasabidha-rājadhamma) into organizational administration and decision-making. 5. Evaluation and Quality Improvement: A process for ensuring alignment with the dynamic conditions of the digital age, leading to a sustainable educational organization.

Keywords: Buddhist Leadership Educational Organization Management Digital Age Buddhist Dhamma Principles

[1-3] Faculty of Social Sciences, Program in Buddhist Management Rayong Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[*] Email: sikarin1978@gmail.com

บทนำ

ในโลกยุคปัจจุบันที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสาร (DIGITAL DISRUPTION) องค์กรการศึกษาต้องเผชิญกับความท้าทายที่ไม่เคยมีมาก่อน ทั้งความผันผวน ความไม่แน่นอน ความซับซ้อน และความคลุมเครือ ภาวะผู้นำในองค์กรการศึกษาจึงไม่ใช่แค่การบริหารจัดการเชิงเทคนิค แต่คือการนำพาบุคลากรให้สามารถปรับตัวและพัฒนาตนเองท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีทิศทางที่ชัดเจน การพึ่งพาภาวะผู้นำที่มุ่งเน้นเพียงผลสัมฤทธิ์เชิงปริมาณหรือการใช้อำนาจ อาจไม่สามารถสร้างความยั่งยืนในระยะยาวได้ เพราะขาดรากฐานทางคุณธรรมและความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของงานด้านการศึกษา (Sutamchai, K, 2021) ด้วยเหตุนี้ ภาวะผู้นำเชิงพุทธจึงเป็นแนวทางที่ตอบโจทย์ความท้าทายดังกล่าวได้อย่างลึกซึ้ง โดยเป็นภาวะผู้นำที่เริ่มต้นจากการพัฒนา "ภายใน" ของตัวผู้นำเอง เพื่อสร้างรากฐานทางปัญญาและคุณธรรมที่มั่นคง ก่อนจะนำไปสู่การบริหารจัดการ "ภายนอก" ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยมีหลักธรรมสำคัญเป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนองค์กรการศึกษา ได้แก่ สัปปุริสธรรม 7 หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ คือ กรอบการตัดสินใจของผู้นำ หลักธรรมนี้เป็นคุณสมบัติพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของผู้นำเชิงพุทธ ช่วยให้สามารถตัดสินใจได้อย่างรอบด้านและมีวิจารณญาณในยุคดิจิทัลที่ข้อมูลท่วมท้น เช่น ธัมมัญญุตา (รู้จักเหตุ) ช่วยให้เข้าใจสาเหตุของปัญหาการเรียนรู้ที่เปลี่ยนไป อัตถัญญุตา (รู้จักผล) ช่วยให้คาดการณ์ผลลัพธ์ของการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ และ อัตตัญญุตา (รู้จักตน) ช่วยให้ผู้นำประเมินศักยภาพของตนเองและองค์กรได้อย่างถูกต้อง ประการต่อมา ทศพิธราชธรรม หมายถึง คุณธรรมของผู้นำ คือ หลักการบริหารเพื่อธรรมาภิบาล เป็นหลักประกันในการสร้างธรรมาภิบาลและความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในองค์กรการศึกษา ในยุคที่ความโปร่งใสเป็นสิ่งสำคัญ คุณธรรมอย่าง อวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน) คือการตัดสินใจโดยไม่สร้างผลกระทบเชิงลบต่อนักเรียนและบุคลากร หรือ มัททวะ (ความอ่อนโยน) คือการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานด้วยความนอบน้อม ทำให้องค์กรเป็นพื้นที่ปลอดภัยที่เอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนา ประการสุดท้าย สังคหวัตถุ 4 หมายถึง หลักการครองใจคน คือ เครื่องมือสร้างความร่วมมือ ในองค์กรการศึกษาที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจเป็นอย่างสูง หลักธรรมนี้เป็นเครื่องมือที่ผู้นำใช้สร้างทีมเวิร์คที่แข็งแกร่งได้ โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่การสื่อสารอาจลดความเป็นส่วนตัวลง ปิยวาจา (การสื่อสารเชิงบวก) และ อัตถจริยา (การช่วยเหลือเกื้อกูล) จะช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความไว้วางใจในทีม ทำให้บุคลากรพร้อมที่จะร่วมมือกันขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุเป้าหมายทางการศึกษาและสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ผู้นำเชิงพุทธจะไม่ได้มองบุคลากรเป็นเพียงฟันเฟืองในระบบ แต่เป็นเพื่อนร่วมทางที่มีศักยภาพในการพัฒนาตนเอง การประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้จึงเป็นการสร้างภาวะผู้นำที่ยั่งยืน (Sustainable Leadership) ที่ไม่เพียงแต่นำพาองค์กรให้บรรลุเป้าหมายทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังสร้างความสุขและความผาสุกให้กับทุกคนในองค์กรการศึกษาอีกด้วย (พระครูปริยัติรัตนาลงกรณ์, 2566)

บทความวิชาการนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดภาวะผู้นำตามแนวทางพุทธศาสนา โดยเน้นการประยุกต์ใช้หลักธรรมที่สำคัญเพื่อตอบโจทย์การบริหารองค์กรการศึกษายุคใหม่ที่เผชิญกับความท้าทายของยุคดิจิทัล โดยจะนำเสนอรูปแบบการบริหารที่บูรณาการระหว่างปัญญาทางโลกและปัญญา

ทางธรรม เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในการสร้างสรรค์องค์กรแห่งการเรียนรู้ที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมและประสิทธิภาพ

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ความหมายและความสำคัญของภาวะผู้นำทางพระพุทธศาสนา

ภาวะผู้นำ (Leadership) โดยทั่วไปหมายถึง กระบวนการที่บุคคลหนึ่ง (ผู้นำ) ใช้อิทธิพลและศิลปะในการจูงใจให้สมาชิกในองค์กร (ผู้ตาม) ร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติภารกิจเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน (สัมมา, 2556) ผู้นำจึงเปรียบเสมือนเข็มทิศที่กำหนดทิศทางและเป็นเสาหลักที่สร้างความมั่นคงให้แก่องค์กร ในยุคดิจิทัลที่ทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว บทบาทของผู้นำยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้น ผู้นำยุคใหม่ต้องมีทั้งความสามารถในการบริหารจัดการ (Management Skills) และภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง สามารถปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ให้เท่าทันโลก มีวิสัยทัศน์กว้างไกล และที่สำคัญคือต้องมีจริยธรรมเป็นเครื่องกำกับ (พระครูโกศลธรรมานุสิฐ, 2562) ภาวะผู้นำ นั้นเป็นมากกว่าตำแหน่งหรืออำนาจที่ได้รับมอบหมาย แต่เป็น กระบวนการทางสังคม ที่ลึกซึ้งและทรงพลัง ในแก่นแท้แล้ว ภาวะผู้นำคือ ศิลปะในการใช้อิทธิพล เหนือผู้คน เพื่อชักนำโน้มน้าว และสร้างแรงจูงใจให้กลุ่มบุคคลมุ่งหน้าไปสู่เป้าหมายร่วมกันอย่างสมัครใจ มันคือปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้นำและผู้ตาม โดยมีอิทธิพลเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อน ผู้นำที่แท้จริงจึงไม่ใช่แค่ผู้สั่งการ แต่เป็นผู้สร้างวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน และสามารถถ่ายทอดวิสัยทัศน์นั้นให้กลายเป็นความเชื่อร่วมกันของทีมงานได้ ความสำคัญของภาวะผู้นำจึงไม่อาจมองข้ามได้เลย เพราะคือปัจจัยหลักที่กำหนดทิศทางและความอยู่รอดขององค์กรในทุกยุคสมัย

ภาวะผู้นำทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวคิดที่ลึกซึ้งและมีความสำคัญอย่างยิ่งในโลกยุคปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความซับซ้อนและความเครียด (ทัชชกร, 2561) ภาวะผู้นำรูปแบบนี้ไม่ได้จำกัดอยู่แค่การบริหารจัดการองค์กรให้บรรลุเป้าหมายทางโลกเท่านั้น แต่เป็นการบูรณาการหลักพุทธธรรม เข้ากับทักษะการนำเพื่อสร้างผู้นำที่มีทั้งความสามารถ และคุณธรรม (พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, 2564) หัวใจสำคัญของภาวะผู้นำทางพระพุทธศาสนา คือการเน้นการพัฒนาจากภายในสู่ภายนอก โดยเริ่มต้นจากการฝึกฝนตนเองให้มีสติปัญญาและความมั่นคงทางอารมณ์ตามหลัก ภาวนา 4 ก่อนที่จะไปนำผู้อื่น ผู้นำเชิงพุทธจึงเป็นผู้ที่สามารถชักจูงทีมงานให้ทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้หลักธรรมเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างมีจริยธรรม ความสำคัญของภาวะผู้นำทางพระพุทธศาสนานั้นโดดเด่นอย่างยิ่งในการสร้าง ความยั่งยืนให้กับองค์กรในยุคที่หลายองค์กรเน้นการเติบโตอย่างรวดเร็ว และช่วยสร้างสมดุลโดยการไม่มุ่งเน้นเพียงผลกำไร แต่คำนึงถึงประโยชน์สุขร่วมกันของบุคลากร สังคม และสิ่งแวดล้อม การประยุกต์ใช้หลัก สังคหวัตถุ 4 (ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตตา) ช่วยให้ผู้นำสามารถสร้าง ความไว้วางใจ และความร่วมมือที่แน่นแฟ้นในทีมงาน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการทำงานในยุคดิจิทัล นอกจากนี้ การยึดมั่นในหลัก ทศพิธราชธรรม ยัง

ช่วยเสริมสร้าง ธรรมาภิบาล และความโปร่งใสในการบริหารจัดการ ทำให้องค์กรมีความยุติธรรมและน่าเชื่อถือ (พระมหาอภิวัชร์, 2567)

ภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความยั่งยืนให้แก่องค์กรในยุคปัจจุบัน ซึ่งมักมุ่งเน้นการเติบโตอย่างรวดเร็ว ภาวะผู้นำลักษณะนี้ช่วยสร้างสมดุลให้องค์กรไม่มุ่งแสวงหาเพียงผลกำไร แต่ยังคำนึงถึงประโยชน์สุขของบุคลากร สังคม และสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ โดยอาศัยการประยุกต์ใช้หลักธรรมสำคัญ ดังนี้

1. การสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือด้วย "สังคหวัตถุ 4" หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นเครื่องมือสำหรับผู้นำในการสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือที่แน่นแฟ้นในทีมงาน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการทำงานในยุคดิจิทัล ประกอบด้วย

ทาน หมายถึง การให้ ไม่ใช่แค่การให้สิ่งของ แต่รวมถึงการให้ความรู้ คำแนะนำ และการให้อภัย ซึ่งช่วยสร้างบรรยากาศของความเอื้อเฟื้อในองค์กร

ปิยวาจา หมายถึง การพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะ การสื่อสารเชิงบวก สร้างสรรค์ และให้กำลังใจ ช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความรู้สึกที่ดีต่อกัน

อัตถจริยา หมายถึง การบำเพ็ญประโยชน์ การที่ผู้นำลงมือช่วยเหลือทีมงานและแสดงให้เห็นถึงการทุ่มเทเพื่อส่วนรวม จะเป็นแบบอย่างที่ดีและสร้างแรงบันดาลใจ

สมานัตตตา หมายถึง การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย การปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียม ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ทำให้บุคลากรรู้สึกถึงความยุติธรรมและเป็นส่วนหนึ่งของทีมอย่างแท้จริง

2. การเสริมสร้างธรรมาภิบาลด้วย "ทศพิธราชธรรม" หลักทศพิธราชธรรมเป็นคุณธรรม 10 ประการสำหรับผู้ปกครองหรือผู้นำองค์กร ช่วยเสริมสร้างธรรมาภิบาล (GOOD GOVERNANCE) และความโปร่งใสในการบริหารจัดการ ทำให้องค์กรมีความน่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับจากทุกฝ่าย การยึดมั่นในหลักธรรมนี้จะนำไปสู่การตัดสินใจที่ยุติธรรม คำนึงถึงผลประโยชน์ระยะยาว และสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่แข็งแกร่งจากภายใน

กล่าวโดยสรุป ภาวะผู้นำทางพระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงเรื่องของความเชื่อ แต่เป็นแนวทางการบริหารจัดการที่นำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนได้อย่างเป็นรูปธรรม

คุณลักษณะสำคัญของภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาเพื่อการบริหารองค์กรทางการศึกษาในยุคดิจิทัล

คุณลักษณะสำคัญของผู้นำตามแนวทางนี้ไม่ได้เริ่มต้นที่การบริหารจัดการ แต่อยู่ที่ "การครองตน" ผู้นำเปรียบเสมือนกระจกเงาขององค์กร การมี คุณธรรมและความซื่อตรง ตามหลัก ทศพิธราชธรรม เป็นรากฐานที่ขาดไม่ได้ เมื่อผู้นำยึดมั่นในความถูกต้อง โปร่งใส และปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียม ความไว้วางใจ ซึ่งเป็นสกุลเงินที่สำคัญที่สุดในโลกยุคใหม่ก็จะเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ ในยุคที่ข้อมูลข่าวสารแพร่กระจายอย่าง

รวดเร็ว ความโปร่งใสของผู้นำไม่ใช่ทางเลือกอีกต่อไป แต่เป็นสิ่งจำเป็นที่ช่วยสร้างเกราะป้องกันและเสริมสร้างศรัทธาให้แก่องค์กร ประการต่อมาคือ "การครองคน" ซึ่งเป็นศิลปะแห่งการสร้างความสัมพันธ์ ผู้นำเชิงพุทธเข้าใจอย่างลึกซึ้งว่าองค์กรขับเคลื่อนด้วย "คน" ไม่ใช่แค่ "ระบบ" การนำหลัก สังคหวัตถุ 4 มาใช้จึงเป็นการสร้างสะพานเชื่อมใจระหว่างผู้นำและทีมงาน เริ่มตั้งแต่การให้ (ทาน) ซึ่งอาจไม่ใช่แค่สิ่งของ แต่คือการให้ความรู้ ให้โอกาส และให้เวลา การพูดจาด้วยถ้อยคำที่สร้างสรรค์ (ปิยวาจา) การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อทีม (อัตถจริยา) และการวางตัวอย่างเสมอต้นเสมอปลาย (สมานัตตตา) ล้วนเป็นเครื่องมือที่ช่วยหลอมรวมใจของบุคลากรให้เป็นหนึ่งเดียว ทำให้พวกเขารู้สึกเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรและพร้อมที่จะทุ่มเทอย่างเต็มกำลัง โดยเมื่อมีใจเป็นหนึ่งเดียวแล้ว ขั้นต่อไปคือ "การสร้างบรรยากาศ" ขององค์กรให้เป็นพื้นที่ปลอดภัยและเกื้อกูลกัน โดยมีหลักธรรมสำคัญที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธ คือ หลักทศพิธราชธรรม หลักธรรม 10 ประการ หรือที่เรียกว่า **ทศพิธราชธรรม** เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นแนวทางสำหรับผู้นำในการปกครองและบริหารองค์กรให้เกิดความเป็นธรรมและความเจริญก้าวหน้า หลักธรรมดังกล่าวประกอบด้วยคุณธรรมที่ช่วยหล่อหลอมให้ผู้นำมีความสมบูรณ์ทั้งด้านจิตใจ ความประพฤติ และการตัดสินใจ โดยเริ่มจาก **ทาน** คือการให้และการเสียสละเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น **ศีล** คือการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง มีวินัย และยึดมั่นในคุณธรรม **บริจาค** คือการสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และ **อาชชวะ** คือความซื่อตรงสุจริต โปร่งใสในการดำเนินงาน นอกจากนี้ ผู้นำควรมี **มัททวะ** คือความอ่อนโยน สุภาพ และไม่ถือตัว มี **ตปะ** คือความเพียรและความสามารถในการควบคุมตนเอง รวมทั้งมี **อักโกธะ** คือการไม่ปล่อยให้อารมณ์โกรธครอบงำการตัดสินใจ และยึดถือ **อวิหิงสา** คือการไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา และใจ อีกทั้งยังต้องมี **ขันติ** หรือความอดทนอดกลั้นต่ออุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ และสุดท้ายคือ **อวิโรธนะ** ซึ่งหมายถึงการยึดมั่นในความเที่ยงธรรมและความยุติธรรมในการบริหารจัดการ

การบริหารวิชาการตามแนวทางพระพุทธศาสนาเน้นการใช้ปัญญาเป็นฐานในการกำหนดทิศทางการจัดการศึกษา โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ ส่งเสริมนวัตกรรมทางการศึกษา และบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล ควบคู่กับการยึดมั่นในหลักคุณธรรม ความรอบคอบ และความเที่ยงธรรม เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความก้าวหน้าทางวิชาการกับการพัฒนาคุณธรรมของผู้เรียน ขณะเดียวกัน การบริหารงบประมาณตามแนวทางผู้นำเชิงพุทธมุ่งเน้นความโปร่งใส ความสุจริต และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า โดยยึดหลักความพอประมาณและความรับผิดชอบต่อองค์กร เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถตรวจสอบได้ และนำไปสู่ความมั่นคงและยั่งยืนขององค์กรทางการศึกษา

กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาเพื่อการบริหารองค์กรทางการศึกษาในยุคดิจิทัล

การบริหารองค์กรทางการศึกษาในยุคดิจิทัลเป็นบริบทที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ นวัตกรรมการเรียนรู้ และรูปแบบการบริหารจัดการองค์กร ส่งผลให้ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีภาวะผู้นำที่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภาวะผู้นำในยุคดิจิทัลจึงมิได้มุ่งเพียงความสามารถด้านการบริหารจัดการหรือการใช้เทคโนโลยีเท่านั้น แต่ยังต้องอาศัยคุณธรรม จริยธรรม และปัญญาในการตัดสินใจเพื่อให้การบริหารองค์กรเป็นไปอย่างสมดุลและยั่งยืน

แนวคิดภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้นำทั้งด้านความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม โดยเน้นการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการบริหารจัดการ เช่น หลักสติ ปัญญา เมตตา และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้นำองค์กรทางการศึกษาให้มีความสมบูรณ์ทั้งด้านการบริหารคน การบริหารงาน และการบริหารตนเอง

ดังนั้น กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาเพื่อการบริหารองค์กรทางการศึกษาในยุคดิจิทัล จึงเป็นแนวทางสำคัญที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้บริหารให้มีทั้งศักยภาพในการบริหารจัดการองค์กรด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ควบคู่กับการยึดมั่นในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อันจะนำไปสู่การบริหารองค์กรทางการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมดิจิทัลได้อย่างเหมาะสม

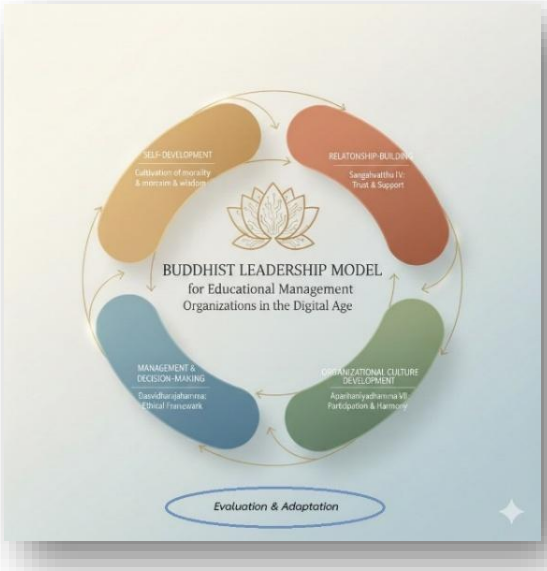

ภาพที่ 1 แผนภาพเชิงกระบวนการ (Process)

รูปภาพเชิงกระบวนการนี้จะเน้นลำดับกระบวนการในการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาเพื่อการบริหารองค์กรทางการศึกษาในยุคดิจิทัล ได้ดังนี้

กระบวนการที่ 1 การพัฒนาตน (Self-Development) ในยุคดิจิทัลที่องค์กรการศึกษาต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน ข้อมูลที่ท่วมท้น และความซับซ้อนที่เพิ่มขึ้น ภาวะผู้นำที่แท้จริงไม่ได้เริ่มต้นที่การไล่ตามเทคโนโลยี แต่เริ่มต้นที่ การพัฒนาตน (Self-Development) เพื่อสร้างแกนหลักภายในที่มั่นคงและมีปัญญาเสียก่อน กระบวนการนี้เปรียบเสมือนการสร้าง "ระบบปฏิบัติการภายใน" ของผู้นำให้แข็งแกร่ง เพื่อให้สามารถนำพาองค์กรได้อย่างมีวิสัยทัศน์และจริยธรรม โดยมีหลักธรรมสำคัญคือ สัปปุริสธรรม 7 เป็นเครื่องมือหลักในการพัฒนา

สัปปุริสธรรม 7 กรอบการพัฒนาปัญญาของผู้นำในยุคดิจิทัล

สัปปุริสธรรม 7 หรือธรรมของสัตบุรุษ คือคุณสมบัติ 7 ประการที่ช่วยให้ผู้นำสามารถคิด วิเคราะห์และตัดสินใจได้อย่างรอบด้าน ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทของยุคดิจิทัล ได้แก่ 1) ธัมมัญญุตา หมายถึง การรู้จักเหตุ ในยุคดิจิทัล ปัญหาทางการศึกษามีความซับซ้อนกว่าเดิม เช่น ปัญหาสมาธิสั้นของนักเรียนที่เกิดจากสื่อดิจิทัล หรือปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยี ผู้นำที่มีธัมมัญญุตาจะไม่ได้มองปัญหาแค่ผิวเผิน แต่จะสืบค้นถึง "เหตุ" ที่แท้จริง ทำให้สามารถวางนโยบายแก้ไขได้ตรงจุด แทนที่จะแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ 2) อัตถัญญุตา หมายถึง การรู้จักผล การนำเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใหม่ๆ เข้ามาใช้ในองค์กรการศึกษาอาจส่งผลกระทบที่คาดไม่ถึง ผู้นำที่มีอัตถัญญุตาจะสามารถคาดการณ์ "ผล" ที่จะเกิดขึ้นทั้งในระยะสั้นและระยะยาวได้ เช่น การนำ AI มาใช้ในการประเมินผล อาจช่วยลดภาระครู (ผลดี) แต่ก็อาจสร้างความเครียดให้นักเรียนและลดทอนปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ (ผลเสีย) การรู้จักผลทำให้ผู้นำตัดสินใจเลือกใช้เทคโนโลยีได้อย่างชาญฉลาดและรอบคอบ 3) อัตตัญญุตา หมายถึง การรู้จักตน คือการประเมินศักยภาพ จุดแข็ง และข้อจำกัดของตนเองและองค์กรได้อย่างตรงไปตรงมา ในยุคที่เต็มไปด้วยกระแสเทคโนโลยีใหม่ๆ ผู้นำที่มีอัตตัญญุตาจะไม่หลงไปกับกระแส แต่จะรู้ว่าองค์กรของตนมีความพร้อมด้านบุคลากร งบประมาณ และวัฒนธรรมองค์กรมากน้อยเพียงใด ทำให้สามารถเลือกเส้นทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของตนเอง ไม่ใช่การทำตามแฟชั่น 4) มัตตัญญุตา หมายถึง การรู้จักความพอดี ยุคดิจิทัลกระตุ้นให้เกิดการบริโภคข้อมูลและการทำงานที่ "เกินพอดี" ได้ง่าย เช่น การประชุมออนไลน์ทั้งวัน การเช็คอีเมลนอกเวลางาน ผู้นำที่มีมัตตัญญุตาจะรู้จักความพอดีในการบริหารจัดการทรัพยากร เวลา และพลังงานของบุคลากร ส่งเสริมวัฒนธรรมการทำงานที่สมดุล ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการป้องกันภาวะหมดไฟในองค์กร 5) กาลัญญุตา หมายถึง การรู้จักกาล คือการรู้จังหวะและเวลาที่เหมาะสมในการดำเนินการสิ่งต่างๆ เช่น การเปิดตัวหลักสูตรออนไลน์ใหม่ควรทำเมื่อใด หรือช่วงเวลาไหนที่เหมาะสมที่สุดในการจัดอบรมทักษะดิจิทัลให้แก่ครู การตัดสินใจที่ถูกที่ถูกเวลาจะเพิ่มโอกาสความสำเร็จได้อย่างมหาศาล 6) ปริสัญญุตา หมายถึง การรู้จักชุมชน ผู้นำต้องเข้าใจบริบทของชุมชนหรือสังคมที่องค์กรตั้งอยู่ ในยุคดิจิทัลหมายถึงการเข้าใจวัฒนธรรมดิจิทัลของทั้งนักเรียน ผู้ปกครอง และครู เพื่อที่จะสามารถสื่อสารและออกแบบนโยบายที่สอดคล้องกับความคาดหวังและความต้องการของพวกเขาได้ และ

7) ปุคคลัญญุตา หมายถึง การรู้จักบุคคล คือการเข้าใจความแตกต่างหลากหลายของบุคลากรในทีม ทั้งในด้านทักษะ ความถนัด และระดับความพร้อมด้านดิจิทัล ผู้นำที่มีปุคคลัญญุตาจะไม่ใช้นโยบาย "ขนาดเดียวสำหรับทุกคน" แต่จะสามารถมอบหมายงานและส่งเสริมพัฒนาการของแต่ละคนได้อย่างเหมาะสม ทำให้ทุกคนรู้สึกมีคุณค่าและดึงศักยภาพของตนเองออกมาใช้ได้สูงสุด

กล่าวโดยสรุปคือ กระบวนการพัฒนาตนตามหลักสัปปุริสธรรม 7 นี้ คือรากฐานที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้นำองค์กรการศึกษาในยุคดิจิทัล เพราะเมื่อผู้นำมี "แกนหลัก" ทางปัญญาและคุณธรรมที่มั่นคงแล้ว ก็จะสามารถนำองค์กรเผชิญหน้ากับความท้าทายต่างๆ ได้อย่างมีสติ ไม่หวั่นไหวไปกับกระแส และสามารถตัดสินใจเลือกใช้เทคโนโลยีเป็น "เครื่องมือ" เพื่อสร้างประโยชน์สุขที่ยั่งยืนให้แก่องค์กรได้อย่างแท้จริงกล่าวโดยสรุป คือการเป็นผู้นำทางการศึกษาในยุคดิจิทัลที่วุ่นวาย หัวใจสำคัญไม่ได้อยู่ที่การวิ่งตามเทคโนโลยีให้ทันเพียงอย่างเดียวแต่ต้องเริ่มจากการเกลาข้างใน ด้วยหลักพุทธธรรม เพื่อสร้างรากฐานด้านปัญญาและคุณธรรมให้มั่นคงเสียก่อน เมื่อผู้นำพัฒนาตนเองจนมีหลักคิดที่นิ่งและชัดเจน ก็จะสามารถตัดสินใจท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่ซับซ้อนได้อย่างมีจริยธรรม และนำพาองค์กรก้าวไปสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืนจากรากฐานที่แข็งแกร่งอย่างแท้จริง

กระบวนการที่ 2 การสร้างความสัมพันธ์ (Relationship Building) โดยการนำหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 มาใช้เพื่อสร้างความไว้วางใจและแรงสนับสนุนจากทีมงาน

แนวคิดเรื่อง การสร้างความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งเป็นอีกหนึ่งคุณสมบัติสำคัญของผู้นำในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในองค์กรทางการศึกษา การสร้างความไว้วางใจและแรงสนับสนุนจากทีมงานเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ช่วยให้การบริหารงานในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วเป็นไปอย่างราบรื่น ผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาใช้หลัก สังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตา ซึ่งเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานความสามัคคี มาประยุกต์ใช้ในการบริหารความสัมพันธ์กับบุคลากรในองค์กร หลักธรรมทั้งสี่ประการนี้ช่วยลดช่องว่างระหว่างผู้นำและผู้ตามในโลกดิจิทัลที่การปฏิสัมพันธ์แบบเผชิญหน้าลดลง และสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง

กล่าวโดยสรุปคือ หัวใจสำคัญของภาวะผู้นำทางองค์กรการศึกษาในยุคดิจิทัล คือการสร้างความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งและน่าเชื่อถือ เพื่อขับเคลื่อนองค์กรท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว โดยการนำหลัก สังคหวัตถุ 4 มาปรับใช้ ทั้งการแบ่งปัน พูดจาด้วยใจจริง ช่วยเหลือ และเสมอต้นเสมอปลาย จะช่วยประสานใจคนในทีมให้เป็นหนึ่งเดียว แม้เทคโนโลยีจะทำให้การเจอหน้าน้อยลง แต่หลักธรรมนี้จะช่วยลดช่องว่าง สร้างความไว้วางใจ และทำให้บุคลากรรู้สึกเป็นส่วนสำคัญของความสำเร็จร่วมกันอย่างแท้จริง

กระบวนการที่ 3 การสร้างวัฒนธรรมองค์กร (Culture Creation) โดยการใช้หลักอปริหานิยธรรม 7 หลักธรรมนี้เน้นการสร้างวัฒนธรรมในการประชุมปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ การพร้อมเพรียงกันในการทำกิจขององค์กร และการเคารพในกฎระเบียบ ซึ่งช่วยให้องค์กรมีความคล่องตัว และสามารถตัดสินใจได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพในสภาพแวดล้อมดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาในยุคสมัยใหม่ (อนุวัชช์, 2568)

แนวคิดการสร้างวัฒนธรรมองค์กร โดยหลักธรรมสำคัญที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธ ได้แก่ อปริหานิยธรรม 7 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เข้มแข็งและสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมเป็นภารกิจสำคัญของผู้นำยุคดิจิทัล เพื่อให้องค์กรทางการศึกษาสามารถปรับตัวและเติบโตได้อย่างยั่งยืน วัฒนธรรมองค์กรเชิงพุทธคือการหล่อหลอมค่านิยม ความเชื่อ และพฤติกรรมของคนในองค์กรให้มีรากฐานอยู่บนหลักธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ และความสามัคคี หลักธรรมที่ผู้นำสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรในยุคดิจิทัล

กล่าวโดยสรุปคือ การสร้างวัฒนธรรมองค์กรยังต้องเน้นการส่งเสริม วัฒนธรรมดิจิทัลเชิงพุทธที่ให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติ และมีจริยธรรม โดยมีวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตซึ่งเป็นหัวใจสำคัญ เพื่อให้ผู้นำสามารถพัฒนาทักษะดิจิทัลได้อย่างต่อเนื่องและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี

กระบวนการที่ 4 การบริหารจัดการ (Management & Governance) หลักธรรมสำคัญที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธ ได้แก่ ทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นธรรมสำหรับผู้ปกครองหรือผู้นำ 10 ประการ โดยการใช้หลัก ทศพิธราชธรรม ในการตัดสินใจการบริหารองค์กร และปกครองดูแลบุคลากรอย่างยุติธรรมและโปร่งใส

แนวคิดการบริหารจัดการ ในบริบทของภาวะผู้นำเชิงพุทธในยุคดิจิทัล เน้นการใช้หลักธรรมเป็นกรอบในการตัดสินใจและการปกครองดูแลบุคลากร เพื่อให้เกิดความยุติธรรม ความโปร่งใส และความยั่งยืนขององค์กร หลักธรรมสำคัญที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการคือ ทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นธรรมสำหรับผู้ปกครองหรือผู้นำ 10 ประการ การนำทศพิธราชธรรมมาใช้ในการบริหารองค์กรทางการศึกษาในยุคดิจิทัล ช่วยให้ผู้นำสามารถสร้างความยุติธรรมและความโปร่งใส โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการประเมินผลและการจัดสรรทรัพยากรดิจิทัล เช่น การเข้าถึงเทคโนโลยีและข้อมูล ประการต่อมา ในด้านการส่งเสริมธรรมาภิบาล การยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต (อวิหิงสา, อักโกธะ) และการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม (มัททวะ, ตปะ) ช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้กับบุคลากรและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประการสุดท้าย การตัดสินใจที่คำนึงถึงส่วนรวม การใช้หลักธรรมเหล่านี้ช่วยให้ผู้นำตัดสินใจโดยคำนึงถึงประโยชน์สุขของบุคลากรและผู้เรียนเป็นสำคัญ (ทาน, ศีล, ปริจจาคะ) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการที่ยั่งยืน (Sustainable Management) ในยุคสมัยใหม่

กล่าวโดยสรุป แนวคิดการบริหารจัดการในบริบทของภาวะผู้นำเชิงพุทธในยุคดิจิทัล มุ่งเน้นการนำหลักธรรมมาเป็นกรอบในการตัดสินใจและการบริหารบุคลากรเพื่อสร้างความยุติธรรม ความโปร่งใส และความยั่งยืนขององค์กรการศึกษา หลักทศพิธราชธรรมถูกนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำ โดยช่วยเสริมสร้างความเป็นธรรมในการประเมินผลและการจัดสรรทรัพยากรดิจิทัลอย่างเท่าเทียม การยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริตและการไม่ใช้อำนาจโดยอคติ ส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่นจากบุคลากรและ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นอกจากนี้ การตัดสินใจที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญยังสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล

กระบวนการที่ 5 การประเมินผลและปรับปรุงคุณภาพ (Evaluation & Adaptation) ผู้นำองค์กรประเมินผลลัพธ์และปรับปรุงแนวทางการบริหารให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในยุคดิจิทัลอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำไปสู่องค์กรที่ยั่งยืน โดยคุณลักษณะทั้งหมดนี้จะถูกหลอมรวมเข้ากับ ปัญญา ในการนำพาองค์กรให้ก้าวทันโลกดิจิทัล ผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์ที่มองการณ์ไกล สามารถนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาการศึกษาได้อย่างชาญฉลาด โดยไม่ทิ้งหลักการด้านคุณธรรม การตัดสินใจที่เฉียบคมไม่ได้มาจากข้อมูลเพียงอย่างเดียว แต่มาจากการกลั่นกรองข้อมูลนั้นผ่านเลนส์ของความถูกต้องและประโยชน์สุขของส่วนรวม

กล่าวโดยสรุป ภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาเพื่อการบริหารองค์กรทางการศึกษาในยุคดิจิทัล คือผู้ที่สามารถสร้างสมดุลระหว่างศาสตร์แห่งการบริหารจัดการสมัยใหม่ และศิลป์แห่งการเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ ผู้นำองค์กรไม่ได้เป็นเพียงผู้บริหาร แต่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจ นำพาองค์กรก้าวหน้าด้วยคุณธรรม และวางรากฐานวัฒนธรรมที่แข็งแกร่งจากภายใน เพื่อสร้างการเติบโตที่ไม่ได้วัดค่าด้วยตัวเลขเพียงอย่างเดียว แต่วัดด้วยความสุขและความสำเร็จที่ยั่งยืนของทุกคนในองค์กร

องค์ความรู้จากการศึกษา

บทความวิชาการเรื่อง "ภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาเพื่อการบริหารองค์กรทางการศึกษาในยุคดิจิทัล" นำเสนอแนวทางการบริหารจัดการสถานศึกษาท่ามกลางความผันผวนของโลกยุคดิจิทัล โดยการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับศาสตร์การบริหารสมัยใหม่ หัวใจสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพุทธ คือการพัฒนาจาก ภายในสู่ภายนอก เริ่มต้นจากการครองตนด้วยหลักสัปปุริสธรรม 7 เพื่อให้ผู้นำมีปัญญาในการวิเคราะห์เหตุปัจจัยและตัดสินใจได้อย่างรอบคอบ ท่ามกลางกระแสเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้นำไม่เพียงแต่ต้องวิ่งตามนวัตกรรม แต่ต้องมีสติและจริยธรรมเป็นเครื่องกำกับ เพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับองค์กรมากกว่าการมุ่งเน้นเพียงผลลัพธ์ทางวัตถุหรืออำนาจ ผู้เขียนได้นำเสนอ โมเดลเชิงกระบวนการ 5 ขั้นตอน เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย 1) การพัฒนาตนเอง (Self-Development) ผ่านการบ่มเพาะคุณธรรมและปัญญา 2) การสร้างความสัมพันธ์ (Relationship Building) โดยใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ การให้ การพูดจาไพเราะ การบ่มเพาะประโยชน์ และการวางตัวเสมอต้นเสมอปลาย เพื่อสร้างความไว้วางใจในทีมงาน 3) การสร้างวัฒนธรรมองค์กร (Culture Creation) ด้วยหลักอปริหานิยธรรม 7 ที่เน้นการประชุมปรึกษาหารือและความสามัคคี 4) การบริหารจัดการ (Management & Governance) โดยยึดหลักทศพิธราชธรรมเพื่อความโปร่งใสและยุติธรรม และ 5) การประเมินผลและปรับปรุง (Evaluation & Adaptation) เพื่อให้เท่าทันต่อสถานการณ์ดิจิทัล

สรุปและข้อเสนอแนะ

กล่าวโดยสรุป ภาวะผู้นำทางพระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลคือการสร้างสมดุลระหว่าง ความฉลาดทางเทคโนโลยี และ ความดีงามทางจิตใจ ผู้นำต้องมองบุคลากรเป็นเพื่อนร่วมทางที่มีศักยภาพ ไม่ใช่เพียงฟันเฟือง

ในระบบ การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้จะช่วยสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ที่ปลอดภัย กระตุ้นให้นักศึกษาและบุคลากรเกิดความคิดสร้างสรรค์ และนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืน ซึ่งวัดผลได้จากความสุขและความผาสุกของทุกคนในองค์กรอย่างแท้จริง แนวคิดนี้จึงเป็นทางออกที่ชาญฉลาดสำหรับผู้บริหารที่ต้องการสร้างองค์กรการศึกษาที่มีทั้งประสิทธิภาพและคุณธรรมในยุคปัจจุบัน

บรรณานุกรม

ทัชชกร แสงทองดี. (2561). คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธ. *วารสารวิจัยวิชาการ, 1*(3), 137–149. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jra/article/view/178154

พระครูโกศลธรรมานุสิฐ และคณะ. (2562). ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคไทยแลนด์ 4.0. *วารสารศิลปะศาสตร์ราชมงคลสุวรรณภูมิ, 1*(1), 77–88.

พระครูปริยัติรัตนาลงกรณ์, พระครูภาวนาธรรมโฆสิต, (2566). ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารการศึกษายุคดิจิทัล. *วารสารพุทธศาสตร์ มจร.อุบลราชธานี, 5*(2), 695–708.

พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์. (2564). ภาวะผู้นำเชิงพุทธในองค์การทางการศึกษาในยุคดิจิทัล. *วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์, 7*(1), 38–43.

พระมหาอภิวัชร์ อภิวชฺชโร. (2567). การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการเสริมสร้างภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบุรี. *วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 6*(2), 1–14.

สัมมา รธนิธย์. (2556). *หลักทฤษฎีและปฏิบัติการบริหารการศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 4). พิมพ์ดี.

อนุวัชช์ สอนสนาม, นันทกร อุ่นวัง, และ สนุก สิงห์มาตร. (2568). ภาวะผู้นำทางการศึกษายุคดิจิทัล: การประยุกต์ใช้แนวทางพระพุทธศาสนา. *วารสารเสฏฐวิทย์ปริทัศน์, 5*(1), 31–39.

Sutamchai, K. (2021). *The influence of mindfulness on ethical leadership: A study of Buddhist mindfulness practices among organisational leaders in Thailand* (Doctoral dissertation, The University of Manchester). Research Explorer the University of Manchester. https://research.manchester.ac.uk/en/studentTheses/the-influence-of-mindfulness-on-ethical-leadership-a-study-of-bud/